

४४६७

रत्नेश्वरकृत.

अश्वमेध.

सं. ३. १-८-०

૪૬૯૭

પ્રેમાનંદના શિષ્ય.

રત્નેશ્વરકૃત.

અશ્વમેધ.

અનેક પ્રત મેળવી સંશોધન કરી કાશ સાથે

છપાવી પ્રકટ કરનાર

હરગોવિંદ દ્વારકાદાસ કાંટાવાળા.

અને

નાથાશંકર પૂજશંકર શાસ્ત્રી.

અમદાવાદ

“આર્યોદય” પ્રેસ.

કીમત રૂ. ૧-૮-૦

(સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.)

પ્રસ્તાવના.

ડોઝનિવાસી કવિ રત્નેશ્વરે ગુરૂ આચાર્યસાર ધણા સંસ્કૃત ગ્રંથોનાં ભાષાંતર પદમય કર્યાં છે, તેમાંના આ પણ એક ગ્રંથ છે. આના કે આશ્ચર્ય પદ સંખ્યામાં ધણા મોટા તેમણે ગ્રંથો કર્યા છે. મનુષ્યાવતારનું સાર્થક એજ છે કે કાંઈ પણ પરોપકાર કરવો. કવિએ આખી હૃદયી સામાન્ય સ્થિતિમાં ગાળી ગુર્જરપ્રભ માટે કાવ્યામૃત સંચી રાખ્યું છે. જેનો સ્વાદ ગુર્જરોને સમયપરતે આખવાનો પ્રસંગ મળે છે એ કવિનો બૃહત્ પરોપકાર છે.

કવિએ આ ગ્રંથ નવ રસમય લખ્યો છે. જૈમિનિકૃત અશ્વમેધ સંસ્કૃત ભાષામાં પણ વખાણાય છે, તેનુંજ કવિએ બહુધા યથાર્થ ભાષાંતર કર્યું છે. કડવાને અંતે કવિ આ પ્રમાણે જણાવે છે.

“ મહાભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, છટ્ટો અધ્યા’ સાર જી;

એ અધ્યા’માં ભીમે જઇને, આણ્યો યગ્ન તોખાર જી.

એ અધ્યામાં શ્લોક થયા છે, ચોપન ત્યાં નિરધાર જી;

રત્ન કહે ચત્તે કરી કીધાં, સતાવન પદ સાર જી. ”

સંસ્કૃત જૈમિનિ કૃત અશ્વમેધ સાથે મેળવતાં આ ભાષાંતરનો ધણે ભાગ મળે છે, તેમ શંકાઓનું પણ નિવારણ થાય છે. ભાષાંતર સમશ્લોકી કે જેટલા શ્લોક તેટલાંજ પદ એમ કાંઈ નથી, પરંતુ કયા ભાગજ લીધેલો છે. જરૂર પડે ત્યાં કવિ શ્લોક કરતાં સવાયાં કે દોહાં પણ પદ કરી લે છે. જેમ “ શ્લોક થયા અધ્યા’ વિષે, ચાલીશ સંખંધ, રત્ન કહે ચત્તે કર્યા, પદ સાઠ પ્રખંધ.” આવી જાતની છૂટ લીધાથી બહુધા ભાષાંતર ક્ષિપ્ત થઈ નથી તો પણ તે સ્વતંત્ર ગ્રંથ જેવું કે મહાકવિ પ્રેમાનંદની ભાષાંતર શૈલી જેવું તો નજ કહેવાય.

અશ્વમેધના ૬૪ અધ્યાય છે. કવિએ પણ તેનાં તેટલાંજ કડવાં કર્યાં છે. યજ્ઞારંભ, કૃષ્ણકથન, ભીમ કૃષ્ણસંવાદ, યૌવનાશ્વ કનેથી યગ્નોપાસનું લાવવું, મરતપદ્મહિમા, વર્જ્જાશ્રમધર્મ, ભીમ કૃષ્ણનો મેળાપ, શ્રી-કૃષ્ણનું હરિતનાપુરમાં સહ કુટુંબ જવું, અનુશાસ્ત્રી પ્રદુશ્મનો પરાજય, આદિભતિહયમોચન, પાર્થશાપ, અવળચડી સ્ત્રીની કથા, હંસધ્વજનો પરાજય, સ્ત્રીઆરાજ્યમાં અશ્વનું જવું, બલુવાહન સાથે યુદ્ધ કરતાં લેવ કુશના યુદ્ધની કથા, કૃષ્ણદર્શનથી અર્જુનને મળેલું જીવિતદાન, કૃષ્ણે મધુ-રથજનું જોયેલું પારખું, વીરવર્માખ્યાન, ધર્મરાજના વિવાહમાં જાન-

હઆ થઈ આવેલા સર્વ રોગ, ચંદ્રદાસાખ્યાન, બકદાદબ્યાખ્યાન, જયદ્રથ-
ના પુત્રને શ્રીકૃષ્ણે સજીવન કર્યો તે, અશ્વ ફરીને પાછા આવ્યાનો જી-
મંગ, યજુની સચાઈને અને બ્રાહ્મણની તકરારનું કૃષ્ણે કરેલું સમાધાન,
એ સર્વે ઉત્તમ રીતે વર્ણવેલાં છે. આ ગ્રંથની રચના જેમ જંગિનિએ મન-
પસંદ અને ઉત્તમ કરેલી છે, તેમ કવિ રત્નેશ્વરે તેનું ભાષાંતર પણ શુદ્ધ
ગુર્જર ગિરામાં રત્નરૂપે ગુર્જરાને અર્પ્યું છે. તેનું યથામતિ સન્માન કરવું
એ વિદ્વજનનું કર્તવ્ય છે.

પ્રાચીન કાવ્ય ત્રિમાસિક દ્વારા મોટા ગ્રંથો પ્રકટ કરવાનું અનનુકૂળ
હોવાથી આ ગ્રંથ જૂદો છપાવવામાં આવ્યો છે, તેને સજ્જન ગૃહસ્થો તરફ-
થી સમયાનુમાર આશ્રય પણ મળ્યો છે. પ્રાચીન કાવ્યો સંશ્લેષ જીજ્ઞા
મોટા કાર્યમાં ગુંથાવાથી ધાર્યા કરતાં આ ગ્રંથ પ્રકટ કરવામાં ઘણો સમય
વ્યતિત થયો છે, જેન માટે સુગ્ગજનો દરગુજર કરશે એવી આશા છે.

અશ્વમેધની લેખી પ્રતો મેળવવામાં તથા ગ્રાહક કરવામાં રા. રા. અં-
બાશંકર બેહેચર વંદે ઘણો શ્રમ કર્યો છે; એટલુંજ નહિ પણ છાપવા લાયક
કોપી ઉતારવામાં અને આવી રીતે છૂટક પુસ્તક બહાર પાડવામાં પણ
તેમણે આગળ પડી ભાગ લીધો છે. અશ્વમેધના કાર્ય પ્રસંગે ફરતાં તેમણે
પ્રાચીન કવિઓનાં અલભ્ય પુસ્તકો મેળવી અમારે સ્વાધીન કર્યાં છે, તેથી
તેમનો આભાર માનવામાં આવે છે.

અશ્વમેધની કુલ ચાર પ્રતો મેળવવામાં આવી હતી. પહેલી પ્રત
વ્યાસ પ્રાણશંકર પ્રભાશંકરવાળી સંવત ૧૮૧૬ માં લખેલી છે. બીજી પ્રત
જગાભાઈ શેઠના પ્રેમાનંદ વ્યાસેથી મળી હતી, તે સંવત ૧૮૭૭ માં લ-
ખાયેલી છે. ત્રીજી પ્રત ડોહાઈના લક્ષ્મીભાઈ મનસુખરામ પાસેથી મળેલી
તે સંવત ૧૮૫૯ માં લખાયેલી છે. ચોથી પ્રત પણ ડોહાઈના મહેતા રા-
જરામ કહાનદાસ પાસેથી મળેલી છે, તે સંવત ૧૮૪૮ માં લખેલી છે.
એવી રીતે બે વડોદરાની અને બે ડોહાઈની પ્રતો મળવાથી સંશોધન કર-
વાને ઠીક પડ્યું. વ્યાસજી પ્રાણશંકરવાળી પ્રત બાળભેદ લિપિમાં અતિ
ઉત્તમ અક્ષરે લખેલી છે. જગાભાઈ શેઠવાળી પ્રત ગૂજરાતી લિપિમાં લ-
ખેલી છે પરંતુ તેના અક્ષરનો મરોડ અને લખવાની કાળજી એ જોવા
જોઈ છે. ડોહાઈવાળી બંને પ્રતો સામાન્ય લેખકોએ લખેલી હોવાથી તે
ત્રિપે કાંઈ જણાવવા જેવું નથી.

શ્રીજગદીશ્વરાયનમઃ

અશ્વમેધ.

રાગ કેદારો.

હરિપદ રજ વંદન કરું, જૈમિનિ વચન હેદે ધરું;
ઉચ્ચરું અદભૂત રસ અશ્વમેધનો રે. ૧
જનમેજય પાવન કથા, જૈમિનિને પૂછે યથા;
જૈમિનિ જાણુનહારો, ભેદનો રે. ૨

ઢાળ.

જૈમિનિને પૂછે જનમેજય, સાંભળ મુનિવર વાત.
જે મુધિષ્ઠિર રાય અગારા, પૂર્વ પિતામહ તાત. ૩
ભાત! યજ્ઞ ક્યમ કરી ક્રીધો, અશ્વમેધ મહા યજ્ઞ;
એમ સુણી જનમેજય (ને) કે' છે, જૈમિનિ આનંદ મગ્ન. ૪
સાંભળ રાજ કહીશ તુને હું, ધર્મરાયનાં કર્મ;
ભીષ્મ પિતામહ સ્વર્ગ ગયા ને, મહા દુઃખ પામ્યા ધર્મ. ૫
એવે સ્વેચ્છાએ વ્યાસ પધાર્યા, તેને પૂછે રાય;
કોણ ઉપાયે ગોત્ર ક્ષયનાં, પાતક દૂર પળાય. ૬
અહો તપોધન! આગમ શોધન, મુજને કો'ની આજ;
ભીષ્મ દ્રોણ ને કર્ણ વિના આ, મુજને ન ગમે રાજ. ૭
કર્ણ તણું આ મંદિર સુંદિર, જ્યાં વેદ નિત્ય ભણાતા;
તે મેં શન્ય કર્યું છે હમણાં, ન મળે દાનનો દાતા. ૮
જે મંદિર આવીને યાત્રક, માન સહિત ધન મહેતા;
શોક આંસુ મૂકે છે જ્યાં રહી, હવે શું જળ વહેતા? ૯
રાજ્ય વિષે ધિક્કાર પડો જ્યાં, ભીષ્મ કર્ણ નહિ તેહ;
તે વિષુ મારું રાજ્ય ન શોભે, નેત્ર વિના જ્યમ દેહ. ૧૦
શીખાગણ દીધી ધણી મુજને, મહા મતિ ભીષ્મ તાતે;
તોએ શોક ન મૂકે મુજને, વ્યાસ (તે) નિવારો વાતે. ૧૧
રાજ્ય તથા જહાશ હું વનમાં, વળી ભીષ્મ કરશે રાજ્ય;

તીર્થ દાન ક્રિયા તપ મારો, કોન કરે દુઃખ તાજ્ય.	૧૨
હું તો તેહ ઉપાય ન દેખું, જેથી થાકું પવિત્ર;	
ધર્મરાયનું વચન સુણીને, બોલ્યા વ્યાસ વિચિત્ર.	૧૩
ભયમાં પામીશ રાય યુધિષ્ઠિર, તુજને દોષ ન માશે;	
એવો એક ઉપાય કહીશ જે, તારું અથ મુકાશે.	૧૪
જેથી ગોત્ર વધાદિક પાતક, મુકાઇશ મહારાજ;	
કુરુનંદન તું અશ્વમેધ કર, સરશે સધળાં કાજ.	૧૫
રઘુનાથે પાણુ પૂર્વકાળે, કીધા ત્રય હયમેધ;	
ત્યમ તું યજ્ઞ કરીને ભોગવ, રાજ્ય વિવર્જિત રવેધ.	૧૬
માધવની આજ્ઞાએ આપ્યું, રાજ્ય ધર્મથી ધન્ય;	
એવું રાજ્ય તજી શામાટે, જનવા ઇચ્છે વન.	૧૭
અરે પુત્ર ! આ લોક વિષે તું, ચિચર કર કીર્તિ તારી;	
જ્યારણગી તારે વશ માણસ, માન્ય આગન્યા મારી.	૧૮
દોષ રહિત છે દેહ જ્યાંત્રગી, ત્યાંત્રગી કર કલ્યાણ;	
પૂર્વે સ્વર્ગ ગયા બહુ રાજન, પુણ્ય ક્રિયા કરી જાણ.	૧૯
જૈમિનિ કહે સાંભળા જનમેજય, વ્યાસે કહી એમ વાણી;	
રાય યુધિષ્ઠિર દીન વચન કે', વ્યાસ પ્રત્યે હિત આણી.	૨૦
વ્યાસ અમારે વિત્ત નથી ને, ધન વિન યજ્ઞ ન થાય;	
પ્રજા પીડવા હું નવ ઇચ્છું, વિપ્ર ઋષિને રાય.	૨૧
સમર્થ છું પાણુ નૃપની સુતને, ઇચ્છું નહિ દુઃખ દેવા;	
દુર્યોધને હજ્યા છે જેના, તાત ધણું ધન લેવા.	૨૨
તે પૃથ્વીને કેમ પીડું હું, કાંચન કેરે કામ;	
સાંચ નથી મુજ સહદ સગા તે, ક્ષય પામ્યા સંત્રાગ.	૨૩
તે માટે મુને રાજ્ય તજીને, ગમન કરવું ભાવે;	
તો મુજને કો' શું કરવું હવે, મુનિને મન શું આવે.	૨૪
વેદ વ્યાસ કહે સાંભળો, રાય યુધિષ્ઠિર વ્રાત;	
મરત નામે રાજા હોતો, જગત્ વિષે વિખ્યાત.	૨૫
તેણે યાગ કર્યો મહા મોટો, સંતોષ્યા કિન્નરાજ;	
તેણે કાંચન નાખ્યું પાણ્યું, ભૂમિ પડ્યું છે આજ.	૨૬

- તે દિગાયળ માંહિ પડ્યું છે, તે ધન તું અહીં આણું;
રાજ્યએ આપ્યું જિંચકવા, અસમર્થ દિજ જાણુ. ૨૭
- ગરત નામ રાજ્ય મહા દાતા, ધન આપ્યું જાહુ ભાત;
દેવાયનનું વચન સુણીતે, કુંતાસુત કહે વાત. ૨૮
- જેણે યાગ કર્યો તે મહીપતિ, ગરત નામ છે ધન્ય;
કનક ધણું આપ્યું જે મધ્યે, સંતોષ્યા દિજજન. ૨૯
- કનક તણતે ગયા ધરાસુર, તે ધન હું ક્યમ આણું;
દિજનું દ્રવ્ય વિશેષે દુઃખ દે, તે હું સર્વે જાણું. ૩૦
- મહાસ્થળ મધ્યે હુંથી જીજે, નિર્ધન હોસે કોય ?
જે નૃપતિની બ્રાહ્મણુ ધનમાં, હું શી મનસા હોય. ૩૧
- દિજધન ગ્રહણુ મતિ માણસને, યુગકે જ્યમ પાવણુ;
બ્રાહ્મણુ મુજને હસશે સર્વે, યજ્ઞ કરેથી જાણુ. ૩૨
- દ્રવ્ય અગારું રાજ્ય અમને, આપે છે લઈ ધર્મ;
હું તો રાય યુધિષ્ઠિર થઈને, ન કરું કુત્સિત કર્મ. ૩૩
- એક લાજ મોટી છે મુજને, જે મેં મહા સંગ્રામ;
કૌરવ ગુર સુહૃદ સંબંધી, જાંધવ માર્યા દામ. ૩૪
- એક લાજ મુજને એ લાગી, તેને ન શકું ટાળી;
દિજધન કેરી જીજી લજ્જા, મુજને લાગે વાંછી ? ૩૫
- વ્યાસ કહે નૃપ ધન્ય તુને તેં, વચન કયું અતિ સારું;
દિજધન પ્રત્યે જે આશંકા, તે મિથ્યા હું વારું. ૩૬
- જ્યારે તેણે તજિયું ત્યારે, તેનું શાનું હોય;
રામે કસ્યપને મહિ આપી, તે જાણે સહુ કોય. ૩૭
- તે પૃથ્વી ક્યમ પાળે પાછી, પાપ ભીત ભૂપાળ ?
જવને જીતી જગતી પુનરપિ, જીતી ક્ષત્રિય જાળ. ૩૮
- બ્રાહ્મણુનું સ્વામીપણું ભાગ્યું, ગાટે દોષ ન થાય;
જે કાળે જે સકળ ધરાનો, જે કો કહાવે રાય. ૩૯
- ત્યારે સકળ ધરાનું ધન તે, તેનું નહિ સંદેહ;
તો ધન (તે) તું આણુ યુધિષ્ઠિર, યજ્ઞ કરવા જેહ. ૪૦
- વ્યાસ પ્રત્યે કહે રાય યુધિષ્ઠિર, દિજની સંખ્યા ભાણે;
-
- ૧ હવે ન હશે કોયે, પ્ર. ૧ ૨ સમર્પિ.

અશ્વમેધમાં બ્રાહ્મણને શી, દક્ષિણા દેવી દાખો.	૪૧
અશ્વમેધના અશ્વ તણું મુને, લક્ષણ કહો વિશ્વાસ;	
ધર્મરાયનું વચન સુણીને, પુનરપિ બોલ્યા વ્યાસ.	૪૨
મખને આદ્ય બ્રાહ્મણ ગરવા, વરવા વીરા હગ્ગર;	
કુલિજન પંડિતને વળી જાણે, વેદ શાસ્ત્રનો પાર.	૪૩
એક એક બ્રાહ્મણ પ્રત્યે બાપું, દક્ષિણા કેરું માન;	
એકેકો ગજ રથને ઘોડો, સોનાનો સામાન.	૪૪
એકેક પ્રત્યે સહસ્ત્ર સુરભી, પ્રસવતીનું ^૧ દાન;	
ભાર અકેકો કનક આપવું, દક્ષિણાનું એ માન.	૪૫
પેહેલે દિન હયમોચન કરવું, તે દિન દક્ષિણા એહ;	
હવે તુરંગ તણું લક્ષણ કહું, સાંભળને નૃપ તેહ.	૪૬
ધેનુદુગ્ધ હેમકુંદ સરીખો, ચંદ્રકિરણ સમ ઝવક;	
શ્યામકર્ણ સર્વોંગે પીજો, પુચ્છ તણા ત્યાં અલકે.	૪૭
આર્દ્રચાપ સહિત હય ઉત્તમ, અધ્ધર યોગ્ય જણાય;	
પૂર્ણિમાસી ચૈત્ર તણી ત્યાં, મૂકવો હય રાય.	૪૮
એક વર્ષ મુધી વર વીરે, રાખવો હય હાથ;	
જાળિયો બાંધવ કે સુત શરો, મોકલવો હય સાથ.	૪૯
યમ તણો કરનારો પોતે, અસિવ્રત પાળે એહ;	
તે નૃપતિએ નિયમે રે'વું, એમાં નહિ સંદેહ.	૫૦
વર્ષ લગી વનિતાએ વર્જિત, આઠ ભોગ તે સેવે;	
એકી શૈયા શયન સપત્ની, રે' આચરણે એવે.	૫૧
જ્યારલગી પાછો ફરો હયવર, આવે નગર મોઝાર;	
તાવત્ ધૈર્ય યત્ન સહિત રે', અશ્વમેધ કરનાર.	૫૨
જે સ્થળ અશ્વ પુરીય કરને, મૂત્ર કરે જે ઠામ;	
સહસ્ત્ર સુરભી દાન સહિત દિજ, હવન કરે તે ઠામ.	૫૩
તે દિજ કેરી પૂજા કરવી, એમાં નહિ સંદેહ;	
કાંચનપત્ર લખીને હયને, બાળે ધરવું તેહ.	૫૪
પોતાનું ત્યાં નામ લખીને, લખવો આપ પ્રતાપ;	
કે'વું એવું વાક્ય ત્યહાં જે, મેં મૂક્યો હય આપ.	૫૫

- જે કો રાજા બળિયો હોય તે, હયને ઝહેને આજ;
 જે કો હયને ઝહેશે તે મેં, જીતવો શુભ સાજ. ૫૬
- અરે વીર ! એણે વિધિ કરી, યજ્ઞ એહજ થાય;
 અસિવ્રત યુક્ત કરે તો, તેનો મહા મહિમાય. ૫૭
- અશ્વમેધ શત ઈંદ્રે કીધા, વ્રત વર્ણિત તે રાય;
 અસિધાર વ્રત યુક્ત કરે જે, તેનો સુણ મહિમાય. ૫૮
- સકળ પાપ પૃથ્વીતું બાળે, જે કરે તે યાગ;
 પણ મનમથને કો નવ જીતે, બીખમવિના મહાભાગ. ૫૯
- તે ગાટે મનમથથી બી'તાં, ન કરે વ્રતયુત યાગ;
 જો રમર જીતવા સમર્થ (હોયતો), કર્ય મળ એ મહાભાગ. ૬૦
- એગ સુણિને રાય મુધિધિર, વ્યાસ પ્રત્યે કે' વાણ;
 મુનિવર હું સમર્થ નથી નિશ્ચે, યજ્ઞ કરવા જાણ. ૬૧
- મારે દ્રવ્ય નહિ ને અશ્વ નહીં, (મારે) મળે ન કોઈ સા'ય;
 ભીમાદિક મહા કષ્ટ પમાડ્યા, યોધ ધણા રણગાંય. ૬૨
- કર્ણકુંવર મહા બળિયો કહાવે, જપકેતુ મહિમાય;
 સોળ વર્ષનો બાળક કા'વે, તે ક્યમ^૧ મેં મોકલાય. ૬૩
- ક્યમ મોકલાયે ઘટોત્કચનો, સુત એકજ મેધવર્ણ;
 કર્ણે એનો તાત નિશાએ, મુજ કાજ પમાડ્યો મર્ણ. ૬૪
- જેહ તણા પ્રતાપે પાંડવ, પૃથ્વીપતિને જીત્યા;
 તે મધુસૂદન દૂર રહ્યા તો, ક્યમ ભાગે મુજ ચિંતા. ૬૫
- ભીમ મહા બાહુ કહો ક્યમ, યજ્ઞ ધશે મહા કાજ;
 બ્રાત તણું જોલ્યુ સુણી જોલ્યા, ભીમ સુણો મહારાજ. ૬૬
- દેશ વિષે વાજી ન ગળે ને, ન મળે ધન તમો ભાખ્યું;
 પાસ નથી પરમેશ્વર એવું, દીન વચન ક્યાં દાખ્યું. ૬૭
- તારી પાસ સદા છે શ્રીહરિ, આણ્ય એહ વિશ્વાસ;
 જેની પાસ સદા છે શ્રીહરિ, (તેને) સધળી સંપત્તિ પાસ. ૬૮
- જેનું લેતાં નામજ નરનાં, પાતક સધળાં જાય;
 જેની પાસ રહે હરિ તેનો, કોણ કહે મહિમાય. ૬૯
- અરે વૃષતિ ! ગોત્ર વધ્યાનું, પાપ તુને નહીં ભાગે;

- યજ્ઞ^૧ વિના પાણુ પરમેશ્વરથી, પાતક સધળાં ભાગે. ૭૦
- આપણુને શ્રી કૃષ્ણે પ્રેર્યા, યુદ્ધ કરવા કાળે;
યુદ્ધ કરેા એમ કૃષ્ણે ભાખ્યું, તે કચમ વિસર્થુ આળે. ૭૧
- રાજસૂય કે અશ્વમેધનું, પુણ્ય કર્યું જે હોય;
યજ્ઞ તણા નાયક હરિ પાળે, કૃળ નવ આવે સોય. ૭૨
- વ્યાસજીને ખૂંડેા હયવર, અશ્વમેધને યોગ્ય;
જો ક્યહું અશ્વ હશે તો કે'શે, વ્યાસ સદા આરોગ્ય. ૭૩
- જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, (એમ) સાંભળી ભીમ વચન;
પુનરપિ વેદવ્યાસ વદે નૃપ, ધર્મ પ્રત્યે પાવન. ૭૪
- અહો ભીમ! તુને ભદ્ર હજો, (તું) ધન્ય વચન શુભ ભાખ્યો;
ભદ્રાવતી નગરીમાં હય છે, યૌવનાશ્વ નૃપે રાખ્યો. ૭૫
- દશ અક્ષૌહિણી સેના તેનું, જાતન કરે નિત્યમેવ;
દેવ સરીખા સ્પર્શીન શકે, તે હયને અશ્વમેવ. ૭૬
- તેને ગ્રહેવા પેટભરા મા,ણસની ગણુના કાણ;
કૃપણ યથા કાંચનને રાખે, ત્યમ રાખ્યો હય પાણ. ૭૭
- તે હયવરને નિત્યે રાખ, રાખે છે નિરવાણ;
જો તુજમાં કંઈ પ્રાક્રમ હોયતો, તે હયને તું આણ. ૭૮
- ઈતિ મહાભારત અશ્વમેધમાં, પેહેલો અધ્યા' સાર;
વ્યાસ ધર્મ સંવાદ સરસ જ્યાં, યજ્ઞારંભ પ્રસાર. ૭૯
- ખોતેર શ્લોક વડે કરૌં કીધો, અધ્યા' સાર સંજંધ;
રત્ન કહે યત્ને કરૌં કીધાં, શીત્યોતેર પદજંધ. ૮૦

અધ્યાય ૨ જો રાગ ધનાક્રી.

જૈમિનિ ખોલ્યા સુણ રાજનજી, વળતા ખોલ્યા ભીમ વચનજી;
હેત્રામાં હયને લાવીશ હું'યજી, મા કર્ય મહીપતિ ચિંતા તું'યજી. ૧

ઢાળ.

- મકર ચિંતા મહીપતિ, હું' અશ્વ આણુંશ અધ;
એકલો અધુના જઇ, જીતીશ નૃપને સધ. ૨
- અહો રાખ! સર્વથા તું, ટાળ્ય મન સદેહ;
ખગવાન નૃપ જીતી હવે હું', અશ્વ લાવીશ એહ. ૩

- જે ચતુર્ભુજ ચિંતવી નર, કરે કારજ નેહ;
તો સર્વથા તે સિદ્ધિ પામે, સત્ય વાયક એહ. ૪
- જો અશ્વને હું ન આણું તો, હજો મુજ ગતિ ધોર;
જે પિતા માતા ધાત કર્તા, સદા સેવાચોર. ૫
- તેહ જે લોકમાં રહે તે, દોષ મુજને હોય;
જો જળે જીતી નૃપતિને, હય ન લાવું સોય. ૬
- જે ગામ મધ્યે કૂપ એકજ, ત્યાંડ વસતા વિપ્ર;
તે પાપ મુજને લાગજો, જો ન લાવું હય ક્ષિપ્ર. ૭
- જે ગામમાં શિવ પૂજા નહિ, નહિ દેવ અધ્યયન આપ;
તે ગામ જે ક્ષણ એક રહે તે, હજો મુજને પાપ. ૮
- એમ કહી ઉભો થયો, ભીમ બડ તત્કાળ;
ભીમ વાણી સુણી બોલ્યા, યુધિષ્ઠિર ભૂપાળ. ૯
- હે ભીમ ! હે વૃકોદર ! સુણ, મહાબાહુ ઉદામ;
તેં એકલાં હય આણ્યો, મુને કઠિણ લાસે કાગ. ૧૦
- યૌવનાશ્વ રાજ સગળ જાગ્યો, યોધ મહા જળવાન;
તું એકલો જવા ધ્રુવે (છે) હું, થયો ચિંતાવાન. ૧૧
- કહે જૈગિનિ સાંભળો હે, પરીક્ષિત સુત વાત;
ધર્મનંદન વચનસુણી (ને) વહે, કર્ણાત્મજ સાક્ષાત. ૧૨
- હે ભીમ ! તું છે એકલો, (માટે) મુને જીજ્ઞે તેડ;
કર્ણસુત વાણી સુણી કે, ભીમ ઉત્તર કેડ. ૧૩
- પિતા તારો અમે ગાયો, જ્યારનો જય કાજ;
તારું વદન જેતાં ત્યારની, ઉપજે અગને લાજ. ૧૪
- એમ સુણી વૃષકેતુ કહે, ઉપકાર કીધો એહ;
શુભ સમ્યક્ પિતા મારો, હણ્યો રણમાં તેહ. ૧૫
- ક્ષત્રિયધર્મે તમે રણમાં, તેનું હણ્યું પાપ અતીવ;
દાસ દુર્યોધન તણો તે, હનો જવા જીવ. ૧૬
- તે ધર્મ દ્રોણી મલિન હતો, વિષ્ણુ વર્જિત રહીહ;
(જોણે) સભા મધ્યે દ્રૌપદીને, અતિ ઘણી દુઃખણી રહીહ. ૧૭
- જેમ જૂવે એકાંત પુરૂષ ત્યગ, નિરખી નારી સુખત;

(વધી) સહસ્ર ઘેનુ વૈરાટની વાળી, અમો સુણી નાતે.	૧૮
મારા પિતાએ વાળી સુરભી, મૂકાવી પાંડવ વીર;	
અમો એનું સાંભળ્યું તે, ચિંતવું હું ધીર.	૧૯
અનાંત કલ્પિત પૂર્ણ હુનો, કર્ણ સુણ રાખન;	
તેનું પતન કીધું પાંડવે, શુદ્ધને અર્થે દાન.	૨૦
યથા કોના કરચડી અંદ, કાચ કોડી કોય;	
અરપંતો ચિંતામણિ ત્યમ, તમે કીધું સોય.	૨૧
યથા કોને આંગણે, ઉગ્યો અધમ એરંડ;	
ઉપાડી તે કો દામ રોપે, કલ્પતર પ્રચંડ.	૨૨
ત્યાં તેનો અપરાધ શો કો, ભીમસેન શું કામ;	
તમ પ્રતાપથી કર્ણ પામ્યો, પરમ ભારકર ધામ.	૨૩
તે કર્ણની અપકીર્તિ છે, અઘાપિ અવનિ માંય;	
આ પ્યજામાં અપકીર્તિને, ટાળીશ પાંડવ આંય.	૨૪
યૌવનાશ્વ નૃપતું સૈન્ય સાગર, મથન કરી સુખ સિમ;	
અશ્વને ઉતાવળો લા, વળે ભૂપત ભીમ.	૨૫
કહે જૈમિનિ વચન તેનું, સુણી આત ઉત્કર્ષ;	
કર્ણસુતને ભીમ ભેઠ્યા, પ્રકટ પામી હર્ષ.	૨૬
(એમ) કર્ણસુતનું વચન સુણીને, ભીમ ભૂપત જાણ;	
(પછે) સમીપે સ્થિત કર્ણના સુત, પ્રત્યે બોલ્યા વાણ.	૨૭
ઘટોત્કચ તારો પિતા, અમો, સર્વ તાર્યો તેણે;	
પૃષ્ઠ ધરીને પગાડ્યા ગિરિ, ગંધમાદન જેણે.	૨૮
તથા તું ત્યમ યુધિષ્ઠિર, પાળ્ય પાછળ પુત્ર;	
હું કર્ણને સુત સાહી લાવું, અશ્વને જઈ તત્ર.	૨૯
પાર્યે (ને) તથા તે રાખવા, યુધિષ્ઠિર રાખ મત્ત;	
જ્યાં સુધી અમો આતું કરી, ગ્રહી કરી હયરત્ત.	૩૦
એમ ભીમની વાણી સુણી, કહે મેઘવર્ણ સુવીર;	
તુજ અંગમાંથી ઉપન્યો, ઘટોત્કચ ગહાધીર.	૩૧
(તેણે) કર્મ પરમ પવિત્ર કીધું, કરો વિરમય ત્યાંય;	
ઉદક એહું ત્યાં લગી જ્યાં, વહે શેરી માંય.	૩૨

તે જળ સુરસરિતા મધ્યે, ભળ્યું જઈને જ્યાર;
 પરમ પાવન જગત કેરાં, દહે પાપ અપાર. ૩૩
 ૧ પુરૂષને સત્પુરૂષ પ્રત્યે, કરો હોય દુઃપ્રાપ;
 રામચરણે શિલા સ્પર્શી, પવિત્ર થઈ ગઈ આપ. ૩૪
 હે ભીમ ! ભદ્રાવતી નગરી, જશે કર્ણજ સાથ;
 ત્યાંહાં સંગે મુને તેડો, હય, આણી આપીશ હાથ. ૩૫
 વૃષકેતુ યુદ્ધ કરશે, તમો, રહેજો તેને શીશ;
 એવે સમે વાંસે ચઢાવી, હું અશ્વને લાવીશ. ૩૬
 હે ભીમ ! હવડાં નીસરો, નૃપને કરી નમસ્કાર;
 વિજય તારો થશે નિશ્ચય, જગત્ જયજયકાર. ૩૭
 મેઘવર્ણની વાણી સુણી, કહે ભીમ ભડ સંકેત;
 હે પુત્ર ! તુજને ધન્ય છે, તેં ભલું બાખ્યું હેત. ૩૮
 મુજ સાથ તું પણ આન્ય વળી, વૃષકેતુ આવે આન્ય;
 મારા સાચક થયા જાને, હે, પુત્ર તમને ધન્ય. ૩૯
 આપણે ત્રણ મળીને, પરદેશ જશું સત્ય;
 કહે જૈમિનિ રાયજનમે, જય પ્રત્યે એ ગત્ય. ૪૦
 (એવું) વચન શુભ તેતું સુણી, નૃપ, યુધિષ્ઠિર પ્રમાણ;
 હવે પામી વૃકોદરની, પ્રત્યે બોલ્યા વાણ. ૪૧
 રજાઓ સહી એ કરો કારજ, તજો મનનો ગર્વ;
 તે આપણે અણુ વિચાર્યું પણ, યશે હરિથી સર્વ. ૪૨
 હવે તો રજની પડી મન, ધરે જાવા વ્યાસ;
 તે માટે આપણુ સર્વજન, મુનિને કરો આશ્વાસ. ૪૩
 પછે વ્યાસ તેના ધર થકી, નીસર્યા પૂજ્યા પરમ;
 વ્યાસ આલ્યા પછે ચિંતાતુર, થયા રાજા ધર્મ. ૪૪
 એવે નિશામાં દુઃખ સહિત, બાંધવશું બોલ્યા રાય;
 તે અશ્વ યાં ક્યમ અણુશે, (ને) યમ કહો ક્યમ થાય ? ૪૫
 (ક્યમ) સહોદરને પૂછું અમો, ક્યમ, ધન સમાગમ હોય;
 મુજને સકળ દુઃખતા, સર્વ, દા શ્રીહરિ સોય. ૪૬

૧ પુરૂષને સંત પુરૂષ સંગે, કેશું હોયે પાપ. પ્ર. ૨. ૨ જે વ્યાસ
 જીએ કહ્યું કાર્ય, તજો તેનો ગર્વ. પ્ર. ૨.

તે દેવકીસુત દૂર છે તો, કવણુ કરશે હેત;
 હું ગોત્રવધ સાગર પડ્યો તે, બુડ્યો કુટુંબ સમેત. ૪૭
 હરિ તમો જો નહિ રાખશે તો, કેમ કરીશ હું યજ;
 જ્યમ દ્રૌપદી તારી તમો, હરિ, લજ્જાજલનિધિ મમ. ૪૮
 તથા અમને તારજો, આ, કષ્ટથી ભગવાન;
 કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે, જનમેજય રાજના! ૪૯
 એમ વચન કહી યુધિષ્ઠિર રાયે, સમર્થા શ્રી ભગવાન;
 ત્યારે બારણે આવી રહ્યા, હરિ સાંભળી રાજન. ૫૦
 શ્રી કૃષ્ણજી પધારિયા, વ્યાપક સધળે સાક્ષ;
 પ્રતિહાર શું બોલ્યા પછે, મુને ભૂપને જઈ બાખ્ય. ૫૧
 સમય નિરખી નૃપતિ પાસે, જાડું કહે ભગવાન;
 પ્રતિહાર એવું સાંભળી, બોલિયો ધર્મ નિધાન. ૫૨
 સદા તારે સમય છે, હરિ, ધર્મનંદન પાસ;
 ધર્મરાયે મુને એવું, કહ્યું છે અવિનાશ. ૫૩
 શ્રી કૃષ્ણ જ્યારે પધારે ત્યારે, અંતરાય ન થાશ;
 સદા જવા યોગ્ય છે, હરિ, ધર્મનંદન પાસ. ૫૪
 જે પર અપવાદ કરે, પર, દ્રવ્ય હરે અવિનાશ;
 પરસ્ત્રી પુરૂષ કામી, ન જાણું તેને ખાસ. ૫૫
 એ નથી પરધન પરાયણ, અપદ કામી નોય;
 તે માટે નૃપને મિર્ષા, કર્ય, મનોરથ હરિ સોય. ૫૬
 અર્જુનને આગળ કરી, ભીમને રાખી પાસ;
 ગોવિંદ તમને ચિંતવે, તેહની પૂરે આશ. ૫૭
 કહે જૈમિની યુધિષ્ઠિરને, જઈ કહ્યું પ્રતિહાર;
 હે ધર્મનંદન! પધાર્યા છે, દાર યુગદાધાર. ૫૮
 તેહનું વચન સુણીને, હસી મુખ હિત આણ;
 ઉતાવળા આસન તજીને, ભીમશું બોલ્યા વાણ. ૫૯
 હે ભીમ! આ પ્રતિહાર કે' છે, પધાર્યા પરમેશ;
 અર્ધરાત્રે આપણે હિત, આવિયા આંહાં એશ (ઈશ). ૬૦
 (એ) આપણો અશ્વમેધ કરાવા, આવિયા શકે ઈશ;
 તું આવ્ય મારી સાથ જ્યાં છે, પ્રાણુ પ્રિય યુગદીશ. ૬૧

પછે રાય ગયા સાગા, બ્રાત્ર યુક્ત જ્યાં શ્યામ;
 (અવે) તત્ક્ષણ હરિએ, કર્યો, શીર નમાવી પ્રણામ. ૬૨
 (પછે) યુગ્મ કર જોડીને, પાંડવે, ઉભા કર્યા યુગદીશ;
 નયને જળ નૃપતું ઝર્યું, તેણે, સજળ હરિનું શીશ. ૬૩
 શીશ સુધી ધસને, ભૂપાળ ભેડ્યા બિન્ન;
 પરસ્પરે કર યુગ્મમાં, હરિ, યુધિષ્ઠિર લય લીન. ૬૪
 બીમ અર્જુન ચતુરર્જુનને; ચરણે લાગ્યા તેહ;
 નકુલને સહદેવ ઉભા, પાણુ જોડી બેહ. ૬૫
 અર્ધ કરી હરિની પ્રત્યે, નૃપ થયા વિસ્મૈ મન;
 દ્રૌપદી હરિને નમી, સહદેવ હર્ષ વચન. ૬૬
 તમો કેશવ પ્રત્યે વિસ્મય શો; કરોઝો મન આંચ;
 જે અર્ધ નિશ આવ્યા હતા, દુર્વાસા ભય વન માંચ. ૬૭
 જોતાં સભા હાર્યા થકાં હરિ, (તમો) અંબર આપ્યાં નાથ;
 તે સમે મુજ શીર નહીં, માત્ર બાંધવ બ્રાત્ર. ૬૮
 ત્યારે કો સ્વામી નહીં, ગુરૂ પિતામહ નહિ કોય;
 જ્યારે મુને રાખી નવ શક્યા, ત્યાં હરિયે રાખ્યાં સોય. ૬૯
 જે સમે ભારત ભોમમાં, સંતને ચિંતા હોય;
 તે સમે રાખે શ્રી હરિ, તે પિના ન રાખે કોય. ૭૦
 તે પુરુષને પ્રત્યક્ષ પામો, રાખો મનમાં તેમ;
 ના આવે ના જાવે અર્જુન, તે ના મૂકે એમ. ૭૧
 કહે જૈમિનિ સ્ત્રિયા આતિ, એમ, પંચાક્ષીએ પરમેશ;
 સંતોષ પામી મુખે બેઠા, આસતે સર્વેશ. ૭૨
 પછે ધર્મરાજ વચન બોલ્યા, કહું સાંભળ હુંય;
 હરિ હવડાં દુઃખિંત ચિત્તે, ચિંતવ્યો હું(તો) હુંય. ૭૩
 હવે મારાં કામ સધળાં, સફળ થાશે શ્યામ;
 હયમેધમાં મતિ થઇ મારી, (જતે કહો) હરિ કરવું કામ. ૭૪
 જો મુને સમર્થ જાણો તો, કરાવો યજ્ઞ કાજ;
 તો તમો નિજ શીશ લઇને, કરાવો કૃત્ય રાજ. ૭૫

૧૨—આપ અને બાપ પ્રાસણે. પ્ર. ૨. ૩ કૃષ્ણને. પ્ર. ૨. ૪ હેતો
 કરો હરિકામ પ્ર. ૨.

હવે ભૂપ વાણી સુણીને, કે' વાસુદેવ વચન;
 કોણ સમર્થ યજ્ઞ કરવા, આ સમે રાજન. ૭૬
 ભીમના ઉપદેશ સાર, કરો ઉદય સાર;
 જે ન જાણે સુવિચાર મતિ, જેને અતિશે આ'ર. ૭૭
 જેતું મોઢું ઉદર તે, નર, હોય પ્રાયેમંદ;
 ૧વિવર્ણુ રાક્ષસી નાર તે, સદા ઘેર તેને દ્વંદ. ૭૮
 તેણુંએ મતિ હરૂં એહની, (કંઈ) ન જાણે તસ્માત;
 (એવા) અલ્પબુદ્ધિતણી જે, તમો, કાન ધરશે વાત. ૭૯
 તો યજ્ઞ પૂરો થયો જેમાં, વૃકોદર પ્રધાન !
 અંગ વિકૃત કુયોનીમાં, પ્રીત જેને માન્ય. ૮૦
 તેતું વચન પ્રમાણતાં, સુખ, પામીએ નહિ ભૂપ;
 મહા કામી અને મૂરખ, વળી સ્ત્રીજીત રૂપ. ૮૧
 યામાત્ર થઈને શ્વશુરને ઘેર, કાર્ય કરતો સોય;
 તેતું વચન પ્રમાણતાં, નવ કાર્ય સિદ્ધિ હોય. ૮૨
 હિડિંબ ને જરાસંધની, ભીમ જાણે વાત;
 થયા હવડાં જેહ ક્ષત્રિય, પ્રબળ બળ સાક્ષાત. ૮૩
 જે રાજસૂયમાં દીઠા છે, ભીમસેને ભૂપ;
 ધર્મિષ્ઠ દાતા મહાબળિયા, જીતેંદ્રિય મહારૂપ. ૮૪
 ભીમ તેને ન જાણે જે, વિકટ વદતા વેર;
 જયદ્રથવધ વિષે જાણી, અર્જુને જે પેર. ૮૫
 આણુવિચાર્યું કીજીએ જે, મળી આપણુ આજ;
 યજ્ઞ મધ્યે જણાયે સહી, માઈ' સાહસ કાજ. ૮૬
 સકળદિશામાં જતો, ઘોડો, રાખશે ક્યમ રાય;
 દેવને ગાંધર્વ માનવ, લોકમાં હય જાય. ૮૭
 જે કો ઘોડાને ગ્રહે, તે, જીતવા વર વીર;
 અસિવત દિક્ષા સહિત, તે, પ્રથમ ધરવું ધીર. ૮૮
 પ્રેર્યા રામે તુરંગરક્ષણ, કાજ મહા બલવાન;
 હનૂમાનુ હરિવર મોકલ્યો, તે, એકલો રાજન. ૮૯
 શુક્રિમતી નગરી વિષે, જે, સુરથ ઈતિ રાજન;

તેણે તત તુરગ સમેત, બાંધ્યોનો (તે) હનુમાન. ૯૦
 પછે જઈને બલાત્કારે, છોડ્યો રઘુનાથ;
 તેમ પાંચ મારો સખા થઈ, રાખશે હય હાથ. ૯૧
 ત્યાં કદાચિત્ જો બાંધશે, અર્જુનને ધરી પોણ;
 (તેને) કિયો થોડ મૂકાવશે, પછે, રાખશે તે કોણ! ૯૨
 ધર્મનંદન એટલો, મુજને પડે સંદેહ;
 કહે જૈમિનિ સાંભળો, હરિ, વચન બોલ્યા એહ. ૯૩
 ઇતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;
 દ્વિતીય અધ્યાયે થયો, કૃષ્ણનો ઉચ્ચાર. ૯૪
 એહ અધ્યાય વિષે બાખ્યા, અતુલ્ય એંશી શ્લોક;
 રત્ન કહે યત્ને કર્યો, પદ, બાણ્યું તે ગત શોક. ૯૫

રાગ ગોડી અધ્યાય ૩ જો.

જૈમિનિ કહે જનમેજય સુણો, અશ્વમેધ વિસ્તારજ ધણો;
 વાસુદેવની વાણી સુણી, બોલ્યા ભીમ વ્યવસ્થા ધણી. ૧
 વદન હસાવી પાંડવ વીર, બોલ્યા વાણી ધનગંભીર;
 આરે કૃષ્ણ ! એ અધર્મ સાર, ધર્મરાય કરશે નિરધાર ! ૨
 સુંદર સમય અમારો ધીર, બલા બલા અમ પાસે વીર;
 મેં તુજને મનમાં ચિંતવી, એને મતિ આપી એહવી. ૩
 તમે કહ્યું સ્થૂળ ઉદર જેહ, મતિ રૂઢીપણ કહીએ તેહ;
 તમે કહ્યું જેને બહુ આર, દિન હોય હરિ તે નિર્ધાર. ૪
 એ લક્ષણ જે બાખ્યાં તમે, તારા તનમાં દીકાં અમે !
 તારા ઉદર વિષે નિર્ધાર, સદાકાળ શોભે સંસાર ! ૫
 બહુ આહારી સ્થૂણોદર બળી, તુંથી બીજો કોણજ વળી;
 અભાદિક સુખસાગર નદી, પૃથ્વી યસ દશોદિશ વદી. ૬
 ઈત્યાદિક મોટો મહિમાય, તે શું તારે ઉદર ન માય ?
 તુંથી સ્થૂણોદર નહિ કોય, નવ હુતો નવ હોશે સોય. ૭
 તે મુજને તું ના બાખતો, ઉદર તણી નિંદા દાખતો;
 લજ્જા પામી રૂકાં નવ રહે, મારે મિથે તારા યુણ કહો ! ૮

જાળવતી નારી વાનરી, તું વિણ કાણે ન કરી હરિ !!
 રૂક્મિણી સરખી પામી નાર, જે જે કૃષ્ણજી ગુણભંડાર ! ૬
 યોતી મિન કુર્મ પશુ તણી, તે તુજને વલ્લભ છે ધણી !
 વામન રૂપ ધર્યું પૂરવે, વિકૃત અંગ મુને કહે હવે ! ૧૦
 જગતો આશ્રય તારે શ્યામ, 'પુત્રપણ' તો પામ્યો કામ;
 સ્ત્રીજીત કાણુ તમોથી રાજ, સ્પારિજીત લાવ્યા સ્ત્રી કાજ ! ૧૧
 ક્ષીર સમુદ્રે રહે અવિનાશ, શ્વશુર તણે ઘેર તારો વાસ !
 એ ગુણુ તો મેં બોલ્યા ધન્ય, શાને કહેવડાવે ગુણુ અન્ય. ૧૨
 રૂકુતુડું કામ નિર્ભે. છે કામ, નૃપને શીદ બીહાવે શ્યામ;
 પેહેલા મેં જે ક્ષત્રી હણ્યા, જરાસંધ આદે અણુ ગણ્યા. ૧૩
 તે માર્યા તુજને આગળ કરી, અધુના જત્યમ થાશે હરિ;
 હાથે હું પણ અવનિ ઉદ્ધરું, પર્વતના પણ કટકા કરું. ૧૪
 કે અશ્વમેધ હરિ હુંથી થાય, 'નૃપવચન કયમ મિથ્યા જાય;
 અમો એમ ચિતવતા હતા, હમણાં કૃષ્ણ હશે આવતા. ૧૫
 મનવાંચિત કરશે મહારાજ, મિથ્યા તેહ કરે આ કાજ;
 અરે ! દેવકીનંદન શ્યામ, કરજો સકળ અમારાં કામ. ૧૬
 આતક જેમ તૃષાતુર હોય, ધણા દિવસ ધનઆગમ જોય;
 નિરજે ગ્રીવા ઊંચી કરી, મનમાં મનોરથ જળતો ધરી. ૧૭
 એવામાં આતક વદન મોઝાર, વર્ષે મેધ રવિ અંગાર;
 જ્યાં મેધ અંગારે ઝરે, ત્યારે તે આતક શું કરે. ૧૮
 યથા કોઈની સુરભી સોય, કળી રહી કાદવમાં કોય;
 સ્વામીને દેખી આવતો, મનમાં હર્ષ ધણો ભાવતો. ૧૯
 આવી આધી ચાંપે તેહ, (તો) કોને કહે સુરભી એહ;
 અમો તુને અવત્રંબી-શાંત, થયું અમારે એ દૃષ્ટાંત. ૨૦
 ભીમ તણી એ વાણી સુણી, વળતા બોલ્યા ત્રિભુવન ધણી;
 હરિ બોલ્યા અતિ હર્ષે હેજ, ભીમ તણું 'વધાર્યું તેજ. ૨૧
 વીર વૃકોદર તુજને ધન્ય, બોલ્યો ઉત્તમ એહ વચન;

૧ પુત્રપણું પ્ર. ૧ ૨ ક્ષીર સમુદ્ર રહો મહારાજ. પ્ર. ૧ ૩ રૂકુ તું
 નિર્ભે છે કામ. પ્ર. ૨ ૩ રણુ પ્ર. ૧. ૪ નૃપજીવું. પ્ર. ૧ ૫ માન વધારે પ્ર. ૨

તેં સંતોષ્યું મારું મન, આવો(ની) દીજે આલિંગન. ૨૨
 હું પૂછું રાજને તેહ, શામાટે દુઃખ પામે દેહ;
 તું યમ કાં કરતો નથી, કૌરવ દળ માર્યું જ્યાંયકી. ૨૩
 તેથી પાતક પ્રકટ્યું જેહ, મારે હાથ સમરપો તેહ;
 દ્રોણ બીજને મહાભડ કર્ણ, સહોદર સંબંધી (બાંધવ) મર્ણ. ૨૪
 તે પાતક હું ટાળીશ પર્મ, સુખે રહો તમે રાજ ધર્મ;
 બીમ કહે સાંભળ હરિ તેહ, તારે કર આપ્યું અધ એહ, ૨૫
 સ્વસ્થ થકું તે થાશે ઘણું, નૃપગણે કારણ તેહ તણું;
 ઘોડો ગ્રહેવા જાઉં હું, રાખ્ય રમાપતિ નૃપ(ને) તું. ૨૬
 (હું) ફરી આંહાં આવું જ્યાંલગી, રાજને રાખે ત્યાંલગી;
 જે રાજજી સુખીઆ હશે, સદ્ગુણ કામતો સધળાં થશે. ૨૭
 સુકૃત સકળ સમરપ્યું અમે, કેશવ કરમાં ગ્રહેજો તમે;
 દેવકીસુત સાંભળ સ્તુતિ, આ રાજ ફળ અર્થી નથી. ૨૮
 તુંવણ જે વૈકુંઠે વસું, તોયે અમારે સુખ નહિ કશું;
 તુવાણ વહાણું કાંઈ નહિ હોય, તારી સંગતી માગું સોય. ૨૯
 જૈમિનિ કહે જનમેજય સુણો, રાય યુધિષ્ઠર આનંદ ધણો;
 વળતા હરિશું ભોજન કરી, સૂતા રજની જાગ્યા ફરી. ૩૦
 પ્રાતઃકાળ થયો જ્યાં સાર, બીમસેન ને કર્ણકુમાર;
 મેઘવર્ણ મહા હર્ષ ભર્યા, ત્રણ વીર તતક્ષણ નીસર્યા. ૩૧
 કુંતા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠર રાય, એ ત્રણને લાગ્યા પાય;
 કુંતા સુતને થાપતાં, ભક્ષણને મોદક આપતાં. ૩૨
 જનની કરે સરંશ્યા મોદકા, તમ વૃકોદર ખાતાયકા;
 જનની કર કરો મહિમાય, બીજે આ'રે બીમ ન ધ્રાય. ૩૩
 બીમે મોદક કરમાં ગ્રહી, મેઘવર્ણને આપ્યા સહી;
 અર્જુનને આલિંધન કરી, બીમસેન જે બોલ્યા ફરી. ૩૪
 પાર્થ રાજને તું પાળ, આજ્ઞાણની લેજો સંભાળ;
 પાર્થ મુજને પરગાણજે, ઘોડો ગ્રહી આવ્યો જાણજે. ૩૫
 દેખી કેશવને પ્રસન્ન, સંતોષાયું મારું મન;
 હપ્થા મારા બેહું સા'ય, (તે) માટે મુજને ઉદ્ધમ થાય. ૩૬

વાસુદેવને સ્મરતાં વાર, નરનાં પાતક પ્રાપ્તે પ્રાર;
 શ્રી હરિને સ્મરતાં ખેવ, શત્રુ ક્ષય પામે અશ્વમેવ. ૩૧
 યૌવનાશ્વનો હયવર હાથ, આણ્યો જાણો સૈન્યા સાથ;
 તે આ કૃષ્ણ પ્રસાદે કરી, એમાં મુજ સંશય નહિ હરિ. ૩૮
 જૈમિનિ કે' સુણ ભૂપતિ સહિ, ભીમ પધાર્યા એવું કહી;
 કેટલાક દિન માર્ગમાં થયા, ભદ્રાવતી પુરપાસે ગયા. ૩૯
 પુરપાસે એક પર્વત સહી, ભીમ જૂએ તે ઉપર રહી;
 યૌવનાશ્વની પાળી અતિ, દીઠી નગરી ભદ્રાવતી. ૪૦
 કોટ સહસ્ર મહા વનભરી, વીંટી ચારે પાસે રૂંદરી;
 અયુત અનેક સરોવર ભર્યા, તે નગરી જેતાં મન હર્યા. ૪૧
 હોમ ધુમ્ર બહુ દુઠે પડે, ધૂપ ધુમ્ર માર્ગ નવ જરે;
 વેદ ધૂનિ સાંભળતા સહુ, ધનુષ્ય તણા ટંકારવ બહુ. ૪૨
 લોક તણે નાદે બહુ ગણે, કાન પડયું કાંઈ નવ સુણે;
 પુરમાં અપાર સોયે પોળ, ઊંચા મંદિર શોભાંતિ ઝોળ. ૪૩
 મઠનાં શિખર ચઢ્યાં આકાશ સુંદર સોભા ચારે પાસ;
 શોભે કોટ તણા કાંગરા, પરિખાના હ્રદ પાણી ભર્યા. ૪૪
 એવું નગર વિલોકી ધન્ય, ત્રણે વીર થયા પ્રસન્ન;
 ભીમે એક નિહાળ્યું વન, નાનાં તરવર વીંટયું ધન્ય. ૪૫
 જે વન મધ્યે કદલિ ફળી, ફળને ભારે નીચી વળી;
 કદલિ નમતાં શોભે જોમ, ગુણને ભારે સજ્જન જોમ. ૪૬
 નારિકેલીનાં વૃક્ષ વિશાળ, મોટા સોટા દીરખ ડાળ;
 રથૂળ ફળે તે તરવર ફળ્યા, રૂકપવૃક્ષ તે નીચા વળ્યા. ૪૭
 ફેફળના વૃક્ષ જે પાતળ, જાણે કનકમાં દિસે કળા;
 ફળુસ તણા તે વૃક્ષ વિશાળ, ભીમે ત્યાં દીઠા ભૂપાળ. ૪૮
 ભદ્રપુરીના વૃક્ષ અનંત, ગણતાં જેનો ન આવે અંત;
 સંકોચાયાં ફળ જેહનાં, ખાતાં દુઃખ હરે દેહનાં. ૪૯
 શોભે દાડિમના તરવળી, ફાટયાં ફળમાં દીસે કળી;
 જેમાં ખીજ ભરાયાં જડી, રાતી રેખા બાહર પડી. ૫૦

તે ઉપર શુડા શોભતા, દાડિમ ^૧તરને નર લોભતા;
 જે વન તર આંગાના ધણાં, સુંદર સ્વર ત્યાં કોકિલ તણા. ૫૧
 ફળ બક્ષી પક્ષી લોભતા, સેવે સહકારે શોભતા;
 નારાયણના ગુણને સંત, નિત્યે જ્યમ સેવે મહાનંત. ૫૨
 પંચ ધાર કમરખ ફળ તણી, તે ખાતાં રૂચી આપે ધણી;
 જળ(ના) જંતુ વહંતા વીર, નીકે થઈ નીસરતાં નીર. ૫૩
 નાના તરને પોખે સોય, યથા અતિતને શૃંગસ્થ(જ) કોય;
 ખીજેરી નારંગી ફળી, જંખીર તર ને આંગલી. ૫૪
^૨જાંબુજાંબ કદળી છોડ, (તે) વન મધ્ય બદામ અખોડ;
 બદરી સાદડ ને આંગલી, અશોક ચંપક શોભા લગી. ૫૫
 નાગકેસરતર ને પુન્નાગ, બકુલ ને પાદલ બહુ ભાગ;
 મધુકર સારિકા શુક(ને) મોર, તે વન તરમાં કરતા સોર. ૫૬
 કનક કેતકી સોરંબ ધણો, જાઈ જુદા મુદિત મોગરો;
 સતાવળનાં સારાં પત્ર, કર્ણિક કુસુમ પ્રકાશ્યાં યત્ર. ૫૭
 એવું વન દેખી નિર્દોષ. બીમસેન પામ્યા સંતોષ;
 કર્ણ પુત્ર વૃષકેતુ વીર, તેને દેખાડયું વન ધીર. ૫૮
 બીમ કહે વૃષકેતુ આજ, હવણાં શું કરવું કે' કાજ?
 મધ્યાને યાં હય આવશે, યોદ્ધા જળ પાવા લાવશે. ૫૯
 યુદ્ધે ચતુર યોદ્ધા છે જેહ, હયને તો રાખે છે તેહ;
 હયવર વીર ના મૂકે તથા, ધનને પાળે કરપી યથા. ૬૦
 માટે આપણુ તણે જણા, આ પર્વતમાં તરવર ધણા;
 ત્યાર લગી યાં બેસી રહો, જ્યાર લગી હય આગમ ભહો. ૬૧
 યદ્યપિ હયવર રાખ્યો તેહ, તોયે ગ્રહીશું નહિ સંદેહ;
 પેહેલા રણમાં જશું અમો, મારી પાછળ રહેજો તમો. ૬૨
 સુખદાયક છે એહ વિચાર, આપણો થાશે યશ વિસ્તાર;
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ત્રીજો અધ્યા' ઉસાંતો સાર. ૬૩
 બીમસેન બોલ્યા છે જ્યાંય, ત્રેસઠ શ્લોક થયા તે માંય;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યો. ૬૪

અધ્યાય ૪ થો. રાગ કેદારો.

જેગિનિ કહે જનમેજય સુણો, અશ્વમેધનો મહિમા ધણો;
 સુણુતાં પાવન થાયે સદા, શ્રોતાની ભાજે આપદા. ૧
 ભીમ વચન મન માંહે ધરી, કર્ણકુંવર પછે બોલ્યો ફરી;
 ક્ષોણિ દશ દળ સુણીએ જોહને રે. ૨
 તે મધ્યે હય રાખવા, કેટલાએક ભડ દાખવા;
 તારે બુજબળ દુર્જય જોહને રે. ૩

હાળ.

તારે બુજ બળ દેખી રણમાં, કોઈ નવ આવે પાસે;
 ગંગાતું જ્યમ ત્રઠ દેખીને, પાપ તણા ગણુ નાસે. ૪
 ભીમ તમારા શત્રુ તમને, દેખી નાશી જશે;
 કાલકૂટ વિષ ત્યાં લગી જ્યારે, રૂદ્ર ન આવે પાસે. ૫
 કામિક વિષય જે પુરૂષને પીડે, ત્યાર લગી નિર્ધાર;
 વિરલા નર ભરમે પડ્યા, નવ જાણે વસ્તુ વિચાર. ૬
 ગમનાગમન કરે ત્યાં સુધી, શરીર ધારી કહાવે;
 જ્યાર લગી જનના મનમાં, ભગવત ભજન ન ભાવે. ૭
 નરક યાતના બંધ પિતૃને, ત્યારલગી રાજન;
 ગયાક્ષેત્ર જ્યાંસુધી કુલસુત, ના કરે પિંડપ્રદાન. ૮
 ધર્મ નિમ હરિ પ્રિત્યર્થે, ભીમ તમો અવિધારો;
 ઘોટક ગ્રહેવા આણે સ્થાનક, કોઈએક ભેદ વિચારો. ૯
 જૂઓ મદમાતા માતંગ આવે, મદ ભર્યા જે ઘેરા;
 કરેણું ને કલભાદિક જાણે, પર્વત કાજળ કેરા. ૧૦
 સરોવરમાં જળપાન કરવા, સધળા ગજવર પેઠા;
 બુડે તરે કરે બહુ લીલા, મસ્તક માવત બેઠા. ૧૧
 પ્રેમદા કરે પ્રેમ જળે, જ્યમ, કામી નર પ્રસન્ન;
 તેમ એ ઉદક વિષે મદમાતા, ગજવર હરખ્યા મન. ૧૨
 કુંભસ્થળ સિંદુર સકળ તે, જળ મધ્યે રેલાતું;
 ગજવર નાતાં સકળ સરોવર, રંગે દીસે રાતું. ૧૩
 કરિવર કુંભસ્થળ મદ હીણા, મૂકી મધુકર ઉડ્યા;

જકમના વન મધ્યે પેઠા, ૧ભાગી સહુદે ભુંડા. ૧૪

હંસ મહા સરોવર બેઠા, ભામનિયો ૨સુભાવે;

કમળતણા અંકુર કાઢીને, ખટપટને ખવરાવે. ૧૫

જેહ સરોવરના જળ મધ્યે, અતિ ઉછળતા મીન;

ધન પામીને અતિ ઉછળતો, યથા કોઇ ધન હીન. ૧૬

ચક્રવાક ને ચક્રવાકી, રમતાં મહા સુખ સીમ;

તે સરોવરની એવી શોભા, જે જે મહા ભડભીમ. ૧૭

અંતઃપુર આવે હયવર તે, સત્વર ગતિ શણગાર;

મહારથીએ યતને કરી રાખ્યા, ઉજ્જવળ વર્ણુ અપાર. ૧૮

આ જે જે હયવર પડ્યાથી; ઉડે રજ અતિ ધોર;

નાનાવિધ વાજત તણો, નૃપ સાંભળજો સોર. ૧૯

ધ્વજ અડી આકાશ ધ્રુજે, કાળ જીમ સમ એહ;

યૌવનાશ્વ નૃપ આબો હશે, એમાં નહિ સંદેહ. ૨૦

જૂઓ આવે યોદ્ધા કેરાં, યુથ અનેક હજાર;

ગર્ધવ પક્ષી કોની ધ્વજઅગ્રે, નવ જાણે નિરધાર. ૨૧

કોની ધ્વજ ઉપર શુક સારિકા, ને દુંદભિ વાજે ધોર;

જેની પાછળ યોદ્ધા અનેરા, ભીમ સાંભળો સોર. ૨૨

જેણે સ્થાનક કંઈ એક દિસે, વીરજ ટોળે થાય;

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાય. ૨૩

મહામળિયો વૃષકેતુ તે, એમ ઉચ્ચર્યો જ્ઞાન;

મધ્યાને જળ પીવા આવે, અશ્વ ધણા તે ભાળ. ૨૪

યૌવનાશ્વનો અશ્વ અનુપમ, નિખ્યો નાના વર્ણુ;

ઘોડારિયે શીખવિયા, નાનાવિધ ચાલે ચર્ણુ. ૨૫

પેટેલી વિક્રમ ધારા કહાવે, ૪ખીજ પૌલિક ધાર;

પૂર્ણકંઠી ત્રીજ ધારા, ચોથી ત્વરિતા ધાર. ૨૬

આકાશ ગત તે પાંચમી કાવે, ધારા પંચ પ્રકાર;

યૌવનાશ્વના વાજ ચાલે, પાંચે ૫ધારે સાર. ૨૭

૧ ભાંગી સહુદ ભુંડા. પ્ર. ૨ ૨ શોભાવે. પ્ર. ૨ ૩ હવે અંતઃપુર આવે હયવર. પ્ર. ૨ ૭. ૪ ખીજ પૌલિક ધાર. પ્ર. ૧ ૫ કાવે. પ્ર. ૬

એક એક ભમરો ભાત્ર વિરાજે, જે ભમરા જે પાસ;
 હય ભમરા પુઠ્ઠી પુઠ્ઠે, ગલસ્થળ ખેચ પ્રકાશ. ૨૮
 ધારા પંચવડે પરવરતાં, ઉંચા ધુધર ધણધણતા;
 લધુલાધવતા એ જાણે, મુખથી ખુર નીસરતા. ૨૯
 મયૂર તેતર ચાલ ચાલતા, ઉખૂ તણી ગતિ લાવે;
 નકુલ તણી લધુલાધવો ગતિયે, મોટે સરોવર આવે. ૩૦
 કંઠ લગી મુખ જળમાં બોળી, શબ્દ સહિત જળ ઝેહેતા;
 પેસંતા નીસરતા સરોવર, બીમે દીઠા વેહેતા. ૩૧
 કર્ણકુંવરને બીમ કહે જો, આવ્યા અશ્વ અનેક;
 એ હય મધ્યે અશ્વમેધનો, અશ્વ ન દિસે એક. ૩૨
 આપણુ તણે આ સ્થળ આવ્યા, એ હયવરને જાણી;
 તે હયવર શું મંદિર બાંધ્યો, પીતો દિસે પાણી. ૩૩
 આપણે તો ઘોડા પાખે, જાતું ન ઘટે ઘેર;
 રાય યુધિષ્ઠિર નાથજ કેરી, સધળી જાણો પેર. ૩૪
 પુત્ર વિના જ્યમ સકળ લોકમાં, કયલું ન પામે ઠામ;
 હય પાખે તેમ ઠામ ન પામું, ધર્મરાયને ધામ. ૩૫
 ૧ અદાતા અભિલાષ કરેને, તે જેમ એળે જાય;
 ૨ અવસ ઈન્દ્રિય નરને (જ્યમ), નિશ્ચે, બ્રહ્મગતિ નવ થાય. ૩૬
 સ્ત્રીજીતને જ્યમ પોતાના, પરિવાર તણો નહિ સંગ;
 અવિચારી રાજનો જ્યમ, રાજ્ય તણો છે ભંગ. ૩૭
 પુણ્ય હીણને કીર્તિ નહીં જ્યમ, નિંદિત સુખ નહોય;
 વાસુદેવની ભક્તિ વિના, મોક્ષ ન પામે કોય. ૩૮
 શ્રી શંકર સેવા વિણુ માનવ, નવ પામે ધન ધાગ;
 તેમ આપણે અશ્વ વિના, નવ, જાતું ગજપુર ગામ. ૩૯
 બીમ વચન સુણી વેગે બોલ્યો, કર્ણકુમાર સુરંગ,
 (હે) મહારથીઓ! તમે શે ના હરખો, આવ્યો તેહ તુરંગ. ૪૦
 મદગળતા માતંગ પળેને, પાળા બળ અસ્વાર;
 ચારે પાસે ચમર ઢળેને, શૌરપર છત્રજ સાર. ૪૧
 ઉજ્જવળ છત્ર તણી શૌર છાયા, કંકણીના રણકાર;

ચંદન કુસુમ રંગ સુગંધે, ચરચ્યો તેહ તોખાર.	૪૨
તરણી-કર એધાણા ધણાં જે, અશ્વશરીરે સાર;	
અશ્વતથા શૃંગાર ધણા જે, કંઠે કંચન હાર.	૪૩
એ પાસે એ પુરૂષે ગ્રહોને, બોસે જ્યજ્યકાર;	
કૃષ્ણાગરના ધૂપજ ધરતા, આગળના જનાર.	૪૪
અતિ વલ્લભ અવનિમાં તેહય, નવ અડકાડે પાય;	
નાનાવિધ વાજ્ર મહાધૂનિ, કલરવ કરતા જાય.	૪૫
હયવરના હિસારવ બહુ (ને) મદ,ભર્યા ગજવર ગાજે;	
એણી વિધ અશ્વમેધનો, વાજરાજ વિરાજે.	૪૬
એરીતે મહારથાએ રાખ્યો, અશ્વતું રક્ષણ કરતા;	
મેઘવર્ણુ બડ સજ થઇને, એવાનું મન ધરતા.	૪૭
એ વિધ સુતને ઉત્સુક દેખી, ભીમસેન કે' વાણી;	
અહોવત્સ! શું કરવા ઇચ્છે, મુજને કે' હિત આણી.	૪૮
મેઘવર્ણુ તે રાક્ષસ વળતો, ભીમ પ્રત્યે કે' વાણ;	
અરે પિતા! એ મારી મતિ જે, તુજને કહું હું જાણ.	૪૯
વચ્છ તણી પેર એક અશ્વને, ઝાઝી લાવું આંય;	
અશ્વ ગ્રહીને વળતો આવી, પેસું પર્વત માંય.	૫૦
સર્વે યોદ્ધા જેતાં ઝાલુ, તે ગણના નહિ મુજને;	
મારા મનમાં એવું છે તે, મેં ભાખ્યું છે તુજને.	૫૧
તે હય અવસોડીને વળતો, બોલ્યો કર્ણકુમાર;	
વાયુ પુત્ર પ્રત્યે કે' વાણી, સાંભળ લડ બનિર્ધાર.	૫૨
સ્વામી મુજને આપ્ય આજ્ઞા, મારું જળ જે હાવું;	
યૌવનાશ્વને સુત સંધાતે, અધુના બાંધી લાવું.	૫૩
અથવા ક્ષત્રિય ધર્મજ[થી], રણમાં ઝીતી આવું;	
તમે આજ્ઞા આપોતો હું, હયને હવણાં લાવું.	૫૪
આગળ ઉમો સેવક તારો, યુદ્ધ કરું હું સ્વામી;	
મેઘવર્ણુ કે' હયને હવડાં, લાવું ગગને ગામી.	૫૫
એવું વાયક કહીને રાક્ષસ, પર્વત પરથી ઉડી;	
ગગન વિષે જઇ સઘ રાક્ષસી, માયા કીધી કુડી.	૫૬

અધકાર અત્યંત થયોને, 'મન કાળ મેધશું' રાજે;	
વિદ્યુત ઉલ્કે વારંવારે, ઘોર ધૂનિ ધન ગાજે.	૫૭
એવા મધ્યે મેધવર્ણુ તે, સિંહનાદ કરી ગુજે;	
દશે દિશા યહ આકુળ વ્યાકુળ, લોચન કાંઈ નવ સુજે.	૫૮
સકળ દેવતા દાનવ માનવ, ભય પામી વહવાયા;	
મેધનાદને મોટે રૂપે, ગગન તથા ગ્રહ છાયા.	૫૯
અરાપરા અકુળાતા હોંડે, દેવ વિમાને વિખ્યાત;	
એવે કોઇ એક દેવે જઈને, ઈંદ્ર પ્રત્યે કહિ વાત.	૬૦
સભા વિષે સિંહાસન બેઠો, ઈંદ્ર પ્રત્યે કહે એમ;	
અરે પ્રભુ! તું કાંઈ નવ જાણે, તારું ક્ષેમાક્ષેમ.	૬૧
કોઈ એક દાનવ યાં આવીને, અતિ કરેછે કોપ;	
પોતાની ગાયા વિસ્તારે, કરવા ત્રિજુવન લોપ.	૬૨
જે તું લોક તણો પ્રતિપાળક, તો તું તેને માર;	
એમ સુણીને સુરપતિ કોપ્યો, ફરકે અધર અપાર.	૬૩
સકળ દેવને મધવા કહે તમે, જૂઓ કોણુ છે એહ;	
અમર સકળ તે પાસે આવ્યા, દીઠો દાનવ તેહ.	૬૪
સકળ સુર મળી(ને) પૂછવા, પ્રકટ કીધો એક દૂત;	
અહો દૂત! તું પૂછે અસુરને, કોણુ દેહ અદ્ભૂત.	૬૫
દૂતે જઈને મેધવર્ણુને, પૂછ્યું નિજ વૃત્તાંત;	
અરે વીર! તૂં કોણુ દેહ છે, સાચું કે' દષ્ટાંત.	૬૬
દેવ સકળ ભય પામ્યા, તુજને, પ્રત્યક્ષ આવી પૂછે;	
તે માટે હું દૂત મોકલ્યો (કે), તારા મનમાં શું છે.	૬૭
મેધવર્ણુ કે' દૂત કહો જઈ, શીદ બીહો છો દેવ;	
મેધવર્ણુ નામે હું રાક્ષસ, હિડિંબાસુત એવ.	૬૮
ભીમ તણા સુતનો સુત કા'વું, પાંડવ કરવા હેત;	
હય સેવાને ધર્મે પ્રેયો, યજ્ઞે સામ સમેત.	૬૯
યૌવનાશ્વનો હય હવણાં, હું ભેષશ નિરધાર;	
એ અર્થે છે ઉદ્ધમ મારો, ધર્મ યજ્ઞ કૃત સાર.	૭૦

- એમ સુણીને દૂત તતક્ષણ, પામ્યો હર્ષ અપાર;
ધર્મ યગ્નું કારણ સધળું, કહ્યું શકને સાર. ૭૧
- એમ સુણીને આનંદ પામ્યા, ઈદ્રાદિક સહુ દેવ;
મેઘવર્ણનું કૌતક જોવા, અંતરૈંક્ષ આવ્યા એવ. ૭૨
- મેઘવર્ણ પર અમર ઉભા, દેખી હયને ત્યાંય;
હરવા અર્થે આધો આવ્યો, તે હય હુનો જ્યાંય. ૭૩
- મોહ પમાડ્યા મહાભડ પવને, પૃથ્વી ઉપર પાડી;
આકુળ વ્યાકુળ કીધા ચોક્કા, અદ્ભૂત રજ ઉડાડી. ૭૪
- કો (એક) આયુધ સો'તા ઉડે કો, (એક) અવળા સવળી ધાતા;
એ રીતે અકળાવ્યા ઉપર, ત્રિષ્ટિ શિક્ષા નિવાતા. ૭૫
- સિંહનાદ કરી મેઘવર્ણ તે, હયને આવી હરતો;
અકસ્માત્ સહુ કોએ દોઠો, આકાશથી ઉતરતો. ૭૬
- મેઘવર્ણ તે મેઘ સરીખો, સુંદર શ્યામશરીર;
બાણુબંધ મુકુટ ને કુંડળ, શોભિત દોઠો વીર. ૭૭
- આ કોણ છે એ ક્યાંથી આવ્યો, છેદો ભેદો ભાઈ;
અશ્વ ગ્રહીને જાયે ચોક્કો, એમ કહે અકળાઈ. ૭૮
- આવતો જતો જાણ્યો નહિ જે, મેઘવર્ણ મહાવીર;
અશ્વગ્રહીને ઉભો દોઠો, વ્યોમ મધ્યે તે ધીર. ૭૯
- અશ્વ સહિત આવતો દેખી, સુરવર સર્વે હર્ષ્યા;
મેઘવર્ણની ઉપર સન્મુખ, વૃષ્ટિ પુષ્પની વર્ષ્યા. ૮૦
- હિડિંબાસુત સુણ (રાય) યુધિષ્ઠિરના, પુણ્ય તણો નહીં પાર;
જેને તું સરખો સુતનો સુત, યજ્ઞ સાજ કરનાર. ૮૧
- એવિધિ સ્તુતિ કરીને સુરવર, સ્વર્ગ ગયા નિજ વાસ;
મેઘવર્ણ હિસંતો હય ગ્રહી, શીઘ્ર ગયો આકાશ. ૮૨
- ગગન વિષે ઘોડો ગ્રહી ઉભો, મેઘવર્ણ મહાવીર;
ભીમ તથા વૃષકેતુ તેને, દેખી હરખ્યા ધીર ! ૮૩
- જોએ સાહે સિંહનાદ કરી (ને), સજ થઇ સત્વર હોતા;
વારંવારે જોયી દૃષ્ટે, અશ્વભણી પણ જોતા. ૮૪
- યૌવનાશ્વના સૈન્ય બિખેથી, અશ્વ ગયો તે વારે;
બહુ બુનારવ કરતા ચોક્કા, અન્યો અન્ય પ્રહારે. ૮૫

કોણે જઈને વાત જણાવી, રામજી છે જ્યાંય;	
એમ સુણી સુત સાથે આવ્યો, યૌવનાશ્વ રણમાંય.	૮૬
અશ્વ ગયો અવસોડી બોલ્યો, દુઃખિયો મન મહારાજ;	
અલ્પ આયુશ કોણે અમારો, અશ્વ હર્યો છે આજ.	૮૭
જો તે હવનો હરનારો છે, માણસ અથવા દેવ;	
તોએ યમને મંદિર તેને, મોકલ્લીશ હું એવ.	૮૮
એમ કહીને સહસા રામ, વ્યાકુળ કોપ પ્રકાશ;	
કાત્રાંતક નામે રથ હુનો, પોતે તેડ્યો પાસ.	૮૯
તેડતામાં તતક્ષણ આવ્યો, તે રથ રામપાસ;	
તે પ્રભુને પ્રણામ કરીને, બોલ્યો વચન પ્રકાશ.	૯૦
અમોને કંઈએક કરો આજા, અહો અમારા સ્વામ;	
કોના પ્રાણ તમવું હમણું, તેવું દ્યોની નામ.	૯૧
રામ કહે આપણનો ઘોડો, જેણે ગગન પમાડ્યો;	
વાર માં લાવો વેગે જાઓ, તે બડને જઈ પાડો.	૯૨
એમ સુણીને ચાલ્યા સહસ્ર રથ, ઉડ્યા અકસ્માત્;	
ગગન ત્રિષે જઈ મેઘવર્ણને, રૂઢી કરતા શીર ધાત.	૯૩
મેઘવર્ણ તે વીર પ્રત્યે કે', હાસ્ય કરીને વાણ;	
એકે કાળે યમને મંદિર, તમો જશો નિર્વાણ.	૯૪
એમ કહી પછે ધનુષ્ય ઝહીને, મારી મોટી ફાળ;	
સધળા બડ ભાંજીને પાડ્યા, પૃથ્વીમાં તત્કાળ.	૯૫
જે સેના પૃથ્વીમાં હુતી, ચતુરંગી નિરધાર;	
ભીગસેન બડ નિરખતાં તે ભણી, ચાલ્યો કર્ણકુમાર.	૯૬
દૈત્ય પ્રત્યે જેમ પિનાક ઝહીને, જાયે શંકર જેમ;	
યૌવનાશ્વ (ની) સેના પ્રત્યે, કર્ણકુંવર ગયો તેમ.	૯૭
અધુના રણમાં રહ્યો રહ્યો રે, કર્ણકુંવર કહે વાણ;	
નાસોરે બીરો! શામાટે (તમે), તજવા ઇચ્છો પ્રાણ.	૯૮
એમ સુણી બડ વિસ્મે પામી, આગળ ઉભા રે'તા;	
કોણ હશે એ કોનો બાળક, શું કહે છે એમ કે'તા.	૯૯

નિર્ભય થઈ આગળ જઈ રહીને, તેડે વારંવાર;	
એમ કહીને વીરે પુનરપિ, રૂંધ્યો કર્ણકુમાર.	૧૦૦
કર્ણકુંવર ત્યાં વિસ્મય હુઓ, સાંભળજે દૃષ્ટાંત;	
કર્ણપિતા સૂર્યને રૂંધે, મેઘધટા ન્યમ શાંત.	૧૦૧
કર્ણસુને તે સામા મૂક્યા, બાણ તણા ધનધોર;	
ધરણીમાં રણ પાડી કીધો, સિંહનાદનો સોર.	૧૦૨
મહારથી મા' બાણે છાયા તે, નવ દીસે રણમાંય;	
હાથી કોટિ હણ્યા મહા બાણે, પૃથ્વી પાડ્યા ત્યાંય.	૧૦૩
પાળા સાથ પડ્યા રણમાંહે, હયવરના અસ્વાર;	
૧૩૬ ૩૬ પડ્યાં પૃથ્વીમાં, ગણતાં ના'વે પાર.	૧૦૪
કર્ણકુંવરના ભયથી ભાગ્યાં, મહા દળ નાહાં જાય;	
વાસુદેવના સંગરણધરી જેમ, પાતક દૂર પળાય.	૧૦૫
તેમાં કોએક પુરને પામ્યો, (તે) આવ્યો ભૂપતિપાસ;	
અરે રાય! હય હરિયો તેણે, કટક પમાડ્યું નાશ.	૧૦૬
નિયુત એક મહા ધીર વીરતે, માયી તારા જાણ;	
કોઇએક ભડ ભાગ્યા ભૂપતશું, એવી બોલ્યા વાણ.	૧૦૭
જૈમિનિ કહે જનમેજય પ્રત્યે, સાંભળ પાંડવવર્ય;	
યૌવનાશ્વ નૃપ એવું સુણીને, પામ્યા અતિ આશ્ચર્ય.	૧૦૮
એવું વચન સુણીને તેનું, ભૂપતી ક્રોધ ભરાયો;	
સૈન્ય સકળ તેડી પોતાનું, તતક્ષણ સામો ધાયો.	૧૦૯
પૂછે નૃપ તેને કટક કેટલું, કેટલા યોદ્ધા સૈય;	
યોદ્ધા કહે છે ત્રણ જણા છે, યોથો ન મળે કોય.	૧૧૦
એક જણો ઉભો છે તારો, ઘોડો ગ્રહી આકાશે;	
બીજે તારું સૈન્ય હણ્યું ને, ત્રીજે ઉભો પાસે.	૧૧૧
યૌવનાશ્વ કહે અશ્વ ગ્રહો તે, ત્રણે દીસે દેવ;	
માણસ મારો ઘોડો ગ્રહેવા, સમર્થ ક્યાંથી એવ.	૧૧૨
માનવ થઇને ઘોડો ગ્રહે તો, તે માનવ નવ કહેવા;	
રણયજ્ઞે સંતોષું હવણાં, તે શૂરને જળ લહેવા.	૧૧૩
જૈમિનિ કે સાંભળ જનમેજય, એમ કહી નૃપ જાય;	

આધા જાતનં વનમં દીઠા, વીર વૃકોદર રાજ. ૧૧૪

વૃષકેતુને અવગોડીને, આનંદો બર્ધ પાસે;

ધન્ય ધન્ય હે બાબક તુજને, નિરખે નેહ પ્રકાશે. ૧૧૫

જેના મનમાં બીલ્ય નથી શુ, કેસરી સરખો સારો;

મૃત્યુ તણો ભય જોગીને નહિ, એને ભય નહિ મારો. ૧૧૬

(તે) માટે માર્યા ચોદા સધળા, જૂઓ જાગિયો બાળ;

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એમ બાખ્યો ભૂષણ. ૧૧૭

એમ ઉચ્ચરતો ભૂષણિ રણુમાં, આવ્યો સેના સાથ;

તે સાગા યુદ્ધ કરવા આલ્યા, ભીમ ગદા ઝાંઘી હાથ. ૧૧૮

વીર વૃકોદર કર્ણકુંવરને, વારે વારં વારે;

ભીમ પ્રત્યે વૃષકેતુ [તો], ઈત્યાદિક ઉચ્ચારે. ૧૧૯

ત્રણુ લોક રણુમાં આવે તો, કામ, ન પડે પ્રભુ તારં;

કુંતામૃત સાંભળજે સાચું, સ્વલ્પ કટક એ મારં. ૧૨૦

સૈન્યા ૩૫ વધૂ તુજ પુત્રે, પ્રથમ વરી મેં એહ;

તે માટે મહા યુદ્ધ વિષે તમે, તાતે તજવી તેહ! ૧૨૧

સૈન્ય મથન કરતાં ધારો, યશ રૂપી મૃત જેહ!

તે મૃત તારી સાથે રમશે, કરમાં આપીશ તેહ!! ૧૨૨

સદાકાળ યૌવન સ્થિર ના રે, અતિશે અંચળ સોય;

સદાકાળ કોના મંદિરમાં, સંપત્તિ સ્થિર ન હોય. ૧૨૩

તે માટે પુરૂષે પૃથ્વીમાં, સ્થિર કરવો યશ પર્મ;

કવિએ બાખ્યો સાંભળ તુજને, બાખું સધળો ધર્મ. ૧૨૪

અતિ પ્રોઢા પરસેના [અત્રી], સનમુખ જોતા જેહ;

તેનું મથન કરે નર જોડો, મહા યજ્ઞ પામે તેહ. ૧૨૫

એ સૈન્યા ધરનારી મારી, ભીમ વધૂ છે તારી;

એના હૃદય વિષે હું હવણું, શસ્ત્ર નખક્ષત કારી!! ૧૨૬

સૈન્યાનું મુખ ને મારું મુખ, હવડાં સન્મુખ હોશે;

તમ સસરાને [તે] દેખી, લાજ પાછું જોશે!! ૧૨૭

ધ્વજ ધુન્ધટે ઢાંકયું નિજ મુખ, તમને નહિ દેખાડે!!

૧ અતિશે પ્રોઢા પરસેનાની મુખ જાતી જેહ. પ્ર. ૨. ૨ શત્રુ નખક્ષત કરી પ્ર. ૧

તે માટે તમેા યાં' નવ રે'તું, મુજને મોહ પમાડો.	૧૨૮
વળતા બીમ વહે સુત પ્રત્યે, વાયક ધીર ધસેવા;	
પેહેલો જાતું સૈન્યા સ્ત્રીશું, વીર વિલાસ કરેવા!	૧૨૯
જ્યારે રણમાં દેખીશ તુજને, વધૂએ જીવેો એશ;	
ત્યારે ગદા ગ્રહી હું આવી, દંડ વધૂને દેશ.	૧૩૦
મેં વશ કીધી એહ વધૂ તુને, સફળ થશે સુત જાણ;	
સસરો શીખામણ ના દે તો, તેહ શ્વશુરને હાણ.	૧૩૧
તેહ વધૂના દુરાચાર્યી, પૂર્વજ નરક પળાય;	
આહો વીર! તુને સેના પ્રત્યે, જય હોશે મદિમાય.	૧૩૨
અરિ સઘળા રથ અસ્વારી, તું પાળો છે વીર;	
તુને એકલો મોકલતાં મન, નારહો મારું ધીર.	૧૩૩
સુણ જનમેજય એવામાં, વૃષ, કેતુ મહા મતિ માતો;	
બીમ તણી કરી પ્રદક્ષિણાને, સેના સન્મુખ જાતો.	૧૩૪
અણુ નયન કર્ણામજ કામી, આલ્યો અખંડ પાસે;	
*સરસ શ્રીખંડ કપૂરે વાશી, સેના નાર વિલાસે.	૧૩૫
પેહેલી સૈન્યા નારીના, કરિ, કુંભ પયોધર બેઠા!	
સૂર્યપિતામહ સન્મુખ નિરખી, શરશું કરિવર વેધ્યા.	૧૩૬
એકે યોદ્ધા પૃથ્વી પાડ્યા, તોયે ક્રોધ ન સામે;	
તીક્ષણ બાણે વીર વિડાર્યા, કર્ણસુતે સંગ્રામે.	૧૩૭
કર્ણસુત કે' મારે બાણે, વેધ્યા યોદ્ધા સોય;	
તોયે મારી સાથે શત્રુ, ભ્રમ ન મૂકે કોય;	૧૩૮
તે માટે મેં શૂંચજ કરવું, વીર વિચારે મન;	
ફરી ફરીને તીક્ષણ બાણે, રિપુતું કરે હેન.	૧૩૯
રણમાં રાજ વદન અતિ વાસ્યાં, અંદન અગરે સાર;	
ધમ્મ જસ્યાં પૃથ્વીમાં નિર્ખર્ષ, હસતો કર્ણકુંભાર!	૧૪૦
જળ હીણું આ કમળ પડ્યાં, મુજ અગળ નવ સૂકાય;	
એવું વદને હસતી બેઠા, માર્યાં ધણ શૂર રાય.	૧૪૧
કુંજરના કુંભસ્થળમાંથી, ગજ મુકતાફળ પડતાં;	
તે પણ કંઈ વિષે આરોપે, કર્ણકુંવર બડ વદતાં!	૧૪૨

- રણમાં કર્ણકુંવર જે શોભે, ઉભો અરિગદ ફેડી;
કુંજર બેઠો યૌવનાશ્વ તે, પૂછે પાસે તેડી. ૧૪૩
- અરે વીર! હું આ રથ આપું, (ત્યાં), બેસી કર સંગ્રામ!
ભૂમિ સ્થિતશું યુદ્ધ કરે તે, પંડિત નિંદે કામ. ૧૪૪
- તું આખ્યો પરદેશચક્રી તે, બાળક પાખ્યો શ્રમ;
વીર ધણાશું તું વળગ્યો, રથ, હીણ વદુ હું કયમ? ૧૪૫
- (તાર) નામ ન બાણું ગોવ ન બાણું, ન બાણું તારો તાત;
તારા કુળને હુંય ન બાણું જે, વિષ્ણુ સમો સાક્ષાત. ૧૪૬
- તે માટે તું કે' તો તારી, સાથ કરું સંગ્રામ;
ધન્ય તને તુંથી મોટો નહિ, સગળું તારું નામ. ૧૪૭
- વૃષકેતુ કે' કસ્યપ કુલને, સૂર્યવંશ વિશાળ;
જેથી કો દાતા નહીં તે, કર્ણ તણો હું બાળ. ૧૪૮
- (જેણે) સભા મધ્યે પંચાણી પેળી, કેશાકર્ષણ અક્ષ;
(જેણે) ધર્માદિક મનમાં ન ગણ્યા, તેને, દુર્યોધનનો પક્ષ. ૧૪૯
- વિષ્ણુ વિના જે રહેતો, મુજને, તેનો પુત્ર પ્રમાણ;
ધર્મકુમારે તેહ પમાડ્યો, ઉત્તમ પદ નિરવાણ. ૧૫૦
- રણમાં કર્ણ હણ્યો તેનો સુત, વૃષકેતુ મારું નામ;
યજ્ઞ યુધિષ્ઠિરનો કરવા મેં, અશ્વ ગ્રહો અભિરામ. ૧૫૧
- રાજા તારો આખ્યો રથ રણમાં નહીં રાખું હુંય;
તારો આખ્યો રથ રાખું તો, યુદ્ધ કરું હું શુંય. ૧૫૨
- ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, ચોથો અધ્યાય સાર;
કર્ણકુંવરના યુદ્ધ તણો જે, મધ્યે પ્રથમ વિસ્તાર. ૧૫૩
- શ્લોક થયા એ અધ્યાય, મધ્યે, શત ઉપર છત્રીશ;
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પદશત અડતાળીશ. ૧૫૪

અધ્યાય ૫ મો. રાગ રામગ્રી.

- હે કર્ણસુતા તને ધન્ય છે કર્મ, પ્રથમ મુજને પ્રાર;
તુને ચપળ બાળક વિશોકી હું, ના મારું નિરધાર. ૧
- વૃષકેતુ કે' તારે પુત્ર બહુ તું, વૃદ્ધ દિસે દીન;
તેં કૃષ્ણ દર્શન ના કીધું તે, માટે હુંથી હીન. ૨

- તુજ શરીરે મુજ સમું વીર્ય, નથી કિંચિત્ માત્ર;
હું નરીન યૌવનવાન તારૂં, વૃદ્ધ છે બહુ માત્ર. ૩
- કહે જૈમિનિ એમ સુણીને, દસ બાણ મૂક્યાં રાય;
વૃષકેતુ પ્રત્યે બાણ મૂકી, યૌવનાશ્વ હસતો જાય. ૪
- નૃપ ધનુષ્યથી શર નીસર્યા, તે, ન પામ્યાં ત્યાં લાગ;
વૃષકેતુએ એકે શરે, ત્રણ ત્રણ કીધા ભાગ. ૫
- પછે ત્રણ બાણે કરી વેધ્યો, યૌવનાશ્વ નરેશ;
તે બાણ ભેદી ભૂપને પ્રવેશ્યાં ક્ષિતિ ૧ એશ. ૬
- જેમ કુડ સાક્ષી તણા પૂર્વજ, અધોમુખ તે જાય;
તે બાણ ને વૃષકેતુનાં શર, પડ્યાં પૃથ્વી માંય. ૭
- વૃષકેતુએ એક બાણ મૂક્યું, અર્ધચંદ્ર આકાર;
ધનુષ્ય ચળે ચમર વ્યંજન, છત્ર છેલું સાર. ૮
- જેમ કઠિન વચને પ્રીત કેરા, ધણા ગુણ છેદાય;
તેમ રાયને સમુદાય છેલો, એક શરને ધાય. ૯
- પછે યૌવનાશ્વે બાણ બીજું, સજકરી ધર્યું પાણ;
સાઠ બાણે કરીને વૃષકેતુ વિંધ્યો જાણ. ૧૦
- હૃદે વેધી વીરનું શર, રૂધિર પીતો સોય;
રવિકિરણ જેમ પૃથ્વી વિષે જઈ, સદા શોષે તોય. ૧૧
- હૃદે મધ્યે વેધ્યો થકો બહુ, ભડે વિંટચો વીર;
ભૂપાળને અકળાવતો અતિ, યુદ્ધ કરતો ધીર. ૧૨
- યૌવનાશ્વ કેરા અશ્વ માર્યા, ચાર બાણે ત્યાંય;
સારથીનું શીશ પાડ્યું, પછે પૃથ્વી માંય. ૧૩
- વૃષકેતુએ ધણે બાણે યૌવનાશ્વ ઢાંઝ્યો ધીર;
રણમાંહે રાજા જૂએ પણ, ન દેખે કો વીર. ૧૪
- તે યુદ્ધ તણે સમે એવું, કર્યું કર્ણકુમાર;
લઘુ બાણ લીલામાં કરે ત્યાં, બાણનો અંધકાર. ૧૫
- યૌવનાશ્વ કેરા સૈન્યમાં સહુ, વીર કરતા વાત;
રાયજી રણમાં પડ્યા તે, થયો અતિ ઉભાત. ૧૬
- આપણે અંધકાર કીધો તે, નિર્જા લાજ્યો બાળ;

મુન પિતામહ પળે આવ્યો, રિપુ સાથ કરતો આળ.	૧૭
અંતઃપુર ઉઘોત કરવા, મથું પાવકશસ્ત્ર;	
વૃષકેતુએ તેણે સમે, મંત્ર સહિત સાધ્યું અસ્ત્ર.	૧૮
કર્ણકુંવરે વિધિકૃત, અસ્ત્ર અગ્નિ ઉઘોત;	
વળતું વરણાસ્ત્ર મેલ્યું, શમી પાવક જ્યોત.	૧૯
કર્ણના પુત્રે પછે વાયુ, અસ્ત્ર મેલ્યું વાદ;	
વરણાસ્ત્રને વારી કરીને, કયો કેસરીનાદ.	૨૦
પછે ક્રોધે ભૂપ દેખી, સગળ બળિયો બાળ;	
બીજે રથે બેસી પ્રયોજ્યું, પર્વતાસ્ત્ર વિશાળ.	૨૧
તે દેવાસ્ત્રે કરી પીડ્યો, કર્ણપુત્ર પ્રચંડ;	
આકાશથી આવી પડે, બહુ શિશ્યા કેરા ખંડ.	૨૨
કર્ણસુતના શીશ ઉપર, પડે બહુ પાપાણ;	
ભૂપાળ કેરા કર તણા વળી, ધણા વરસે બાણ.	૨૩
સંગ્રામમાં નૃપને શરે, વૃષકેતુ કીધો લોપ;	
પછે ભીમ સુતને છોડવાને, નીસર્યા કરી ક્રોધ.	૨૪
તે ભીમને સંગ્રામ આવ્યા, વિત્રોક્તી રાખન;	
કર્ણસુત ઉતાવળો ઉઠી, થયો સાવધાન.	૨૫
હસી ઉઠ્યો પછે ત્રુઠ્યો, રિપુના રણમાંય;	
શર વૃષ્ટિ રાખએ કરી તે, સઘ ટાળી ત્યાંય.	૨૬
ચક્ર મેલી પછે પર્વત, અસ્ત્ર કીધું ચૂર;	
કર્ણસુત રણને વિષે, પરવરે વાઘે પૂર.	૨૭
પછે ત્યાં ચૌવનાશ્વ ભૂપે, ચૂકવ્યું તે ચક્ર;	
વૃષકેતુ વેધ્યો હુદે, ભૂપને બાણે વક્ર.	૨૮
મૂર્છા વળી વૃષકેતુને (પછે), પડ્યો પૃથ્વી રોધ;	
કર્ણસુત દીઠો પડ્યો, ભીમને વાઘ્યો ક્રોધ.	૨૯
તે સમે વીર વૃકોદરે, મનમાં વિચાર્યું એમ;	
શું કહીએ જન યુધિષ્ઠિરને, કર્ણકુંવરનું ક્ષેમ.	૩૦
૧ પછે ભીમે મદાએ બહુ, વિડાયો ગજકુંભ;	

૧, ૨ પછે મદાએ કરીને વિડાયો ગજ કુંભ; મહા ગજવર મા-
તંગ ભારી, કયો ત્યાં રણ બંમ. પ્ર. ૧

મહા મનંગ ગઠ્ઠ વિહારીને, કયો રણુ આરંભ.	૩૧
રથ અશ્વ પાળા એકે કાળે, પડયા પૃથ્વી માંય;	
(પછે) ભીમની ક્રંધાયકી મહા, પવન પ્રકટયો ત્યાંય.	૩૨
તે વાયુના વંટોળા મધ્યે, બહુ અટવાયા શૂર;	
આકાશમાં ઉડી ગયા જેમ, આકાશના તૂરા	૩૩
અદ્ભૂત હાથી ઉડતા રથ, સમુતા નભ દેશ;	
બમે નર આકાશમાં દી, સતા છૂટા કેશ !	૩૪
ધણુ મજ નિજ શુંડડડે, સાંકળ્યા હય જાય;	
એક એકને બારે કરીને, પડે પૃથ્વી માંય.	૩૫
ગગન ભગતું કટક સવળું, ઈતિ સ્થિત અકળાય!	
યથા હરિગુણ સુણ્યા પાળે, જગત્ ફેરા ખાય.	૩૬
હસ્તીના અસ્વાર પાછા, પડે રાજ્યકુમાર;	
નીસરે વાગા ફેરે નાગ, પડે કુંડળા હાર!	૩૭
અધોમુખને ચરણ ઉંચા, રૂધિર ગય આકાર;	
રૂધિર અંગે વહે ધણુંને, (વળી) નેત્રે ઝરે જળધાર.	૩૮
આકાશથી અવનિ પડે, ઉપરા ઉપરી સોય!	
જેમ ક્રિયા હીન પ્રેત પાછા, પડે અવનિ કોય.	૩૯
વીર વાણ હસ્તી રાજિત્, તણુ છેવા દેહ;	
રૂધિરના પ્રવાહ વહેતા, સહસ્ર માર્ગે તેહ.	૪૦
ભીમસેને જે સમે, એમ, હણ્યું દળ તે હામ;	
ભૂપુત્ર સુવેગ આગ્યો, તે સમે સંગ્રામ.	૪૧
ભીમ પ્રત્યે પછે સઘ, સુવેગ બોલ્યો વાણ;	
યૌવનાશ્વનો સુત શૂર ધીરો, સુવેગ મુજને જાણ.	૪૨
રહે ઉભો યુદ્ધ કર, હું, સાથ જામણ ક્યાંય;	
એમ કહી રથચક્રી ઉતર્યો, (એક) ગદા ઝાલી ત્યાંય.	૪૩
ભીમને તે ગદા મારી, ફેરવીને શીશ;	
ફરી ભીમે ગદા મારી, રિયુંને કરી રીસ.	૪૪
પરસ્પર તે ગદા ધાતે, યુદ્ધ કરતા યોધ;	
રીસ વશ કાંઈ નવ જાણે, ભીમને વાધ્યો ક્રોધ.	૪૫

- પછે ભીમે ભૂપતો સુત, ચરણુ ગ્રહી નર્થ પાસ;
શીશ પાછળ ફેરવીને, ઉગડચો આકાશ! ૪૬
- (વળી) શીશ પાછળ ફેરવીને, પછાડચો શતવાર;
તોય સઘ સુવેગ આવ્યો, સળગ કરતો પ્રાર. ૪૭
- પછે વેગ સુવેગે ગ્રહીને, પૃથ્વી પાડ્યો ભીમ;
આશ્ચર્ય પામ્યા સર્વકો, (જે) પરાક્રમીની સીમ. ૪૮
- પછે ભીમે એક હાથી, હાથ ઝાલ્યો સોય;
સંગ્રામમાં સુવેગ ઉપર, સઘ નાખ્યો જોય ! ૪૯
- સુવેગે આવતો ઝાલી, ફરી નાખ્યો ત્યાંય !
પવનસુત સંગ્રામ મધ્યે, ઉભો હુતો જ્યાંય. ૫૦
- મુઠિએ મુઠિ વઢે અને, પાદુએ પાદુ પ્રાર;
માંઢો માંઢે માર્યા થકા તે, પડે અગ્નિ મોઝાર. ૫૧
- પછે વૃષકેતુ ઉઠિયો, તજી, અંગ મૂઝી કલેશ;
પાંચ જાણે હણ્યો રણુમાં, યૌવનાશ્વ નરેશ. ૫૨
- (તે) પાંચ જાણે હણ્યો રાજ, મૂઝી પડ્યો મહીપાળ;
અચેતન અવિજ્ઞાતી નૃપને, પાસ આવ્યો જાળ. ૫૩
- વસ્ત્રને છેડે કરી, નાખતો રાયને વાય;
વૃષકેતુ વાણી ઉચ્ચરે, જ્યાં પડ્યો હુતો રાય. ૫૪
- જો હોય કોએક સમેનું પુણ્ય, હરિ ભક્ત(નો) મહિમાય;
તો તેહ પુણ્યે કરીને, જીવજો રણુમાં રાય. ૫૫
- જો નજીવે યૌવનાશ્વતો, અભિલાષ મારો વ્યર્થ;
કોણુ લહે પરાક્રમ મારું, ભૂપાળ પાળે સમર્થ. ૫૬
- એવે સમે મૂઝી વળી, રહે રહે કેતો રાય;
ઉઠીને અવસોડે તો, વૃષકેતુ ઢોળે વાય. ૫૭
- વૃષકેતુને ભૂપાળ ભેઠી, વચન બોલ્યો એહ;
તું પ્રાણદાતા થયો મારો, તેમાં નહીં સંદેહ. ૫૮
- એમ સુણીને હું વઢતો, મુજ સમો નહિ હીન;
આ રાજ્ય મારું સર્વ તારું, જીવ તુજ આધીન. ૫૯
- તારે પ્રસાદે કરી મુજને, હરિદર્શન હોય;

હરિદર્શન કરાવે તો, તુજ સમો નહિ દોય.	૧૦
હે વીર! તું તે માટ મુજને, રાખ્ય આ રણમાંય;	
કર્ણનું દાતારપણું તેં, પ્રકટ કીધું આંય.	૧૧
ભીમ સાથ સુવેગ શું તે, વળી મૂઝાં ધીર;	
તું આન્ય મારી સાથ ત્યાં ને, પડ્યા બંને વીર.	૧૨
ધતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	
પાંચમો અધ્યાય થયો, યૌનાશ્વ યુદ્ધ વિસ્તાર.	૧૩
શ્લોક થયા એ અધ્યાય મધ્યે, એક વિભુ પંચાશ;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ એકસઠ પ્રકાશ.	૧૪

અધ્યાય ૬ હો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત પ્રતિબોધછ;	
ભીમ સુવેગ જગાડ્યા બંને, ભૂપે તે ત્યાં યોધછ.	૧
ભીમ તણી સ્તુતિ ભૂપ કરે, મુજ, નગર પધારો નાયછ;	
એવે મેઘવર્ણ ત્યાં આવ્યો, હય ઝાંઝીને ઢાયછ.	૨
મેઘવર્ણ કહે હાસ્ય કરીને નૃપ, એ સુભાગ્યે કીધુંછ;	
એ કપકાર અનંત તણે એમ, મનમાં માની લીધુંછ.	૩
વળતો રાગ મોદ સહિત મન, બોલ્યો મધુરી વાણીછ;	
પાંડવની પ્રસાંસા કરતો, વળી વૃષકેતુ વખાણીછ.	૪
યૌનાશ્વ કે' ભીમ જૂઓ બળ, જાળકતું અત્યંતછ;	
એણે રણમાં હું જીવાડ્યો, કર્ણાત્મજ કરણાવંતછ.	૫
જીવતદાન જેણે મુજને દીધું, તે સાથે કેમ વધીએછ;	
મારા મનમાં એવું છે જે ગો,ત્રિંદલ પાગે પડીએછ.	૬
ધર્મરાયને મળવાને મુને, માનસી મનોરથ સારછ;	
જે કિંચિત્ છે મારે મંદિર, સુત સંપત્તિ ભંડારછ.	૭
આ શરીર હું હરિને સોંપુ, રાય ચતુર્ભુજ ચર્ણછ;	
દશ સહસ્ર હસ્તી છે મારે, એપે ઉજ્યળ વર્ણછ.	૮
આ મસ્તક પણ ધર્મરાયને, સોંપુ સુંદર સાજછ;	
ચતુર્ભુજની આગળ જઈને, મસ્તક મૂકું આજછ.	૯

- આવો આપણુ બંને કરીએ, ઉજવળ મન અસ્વારીજી;
 સુવેગને વૃષકેતુ બેસે, કનકે કરી રાણુગારીજી. ૧૦
- એ વિધ આપણુ અધુના જઈએ, આરા નગર મોઝારજી;
 અરે નરો! આગળથી જાઓ, કરાવો પુર રાણુગારજી. ૧૧
- ઘેર ઘેર જઈ દેવગ બંધાવો, (ચાટે) ચંદન જળ છંટાવોજી;
 પ્રભાવતીને કે'જે પે'લાં, નૃપને સન્મુખ આવોજી. ૧૨
- પ્રભાવતી પાંડવના પતિને, આરતી કરવા આવોજી;
 કન્યા સહુકો પુણ્યે નીરે, વીહિએ આવી વધાવોજી. ૧૩
- એ વિધ નૃપ સંદેશ' કહીને, પાંડવશું પુર પેઠાજી;
 મેઘવર્ણને વીર વૃકોદર, વૃષકેતુ ગજ બેઠાજી. ૧૪
- નૃપને દેખી પ્રભાવતી કે, 'ભીમસેન ધણું' જીવોજી;
 કાંચન થાળ વિષે સ્થિર સ્થાપ્યો, પંચ શિખાનો દીવોજી. ૧૫
- કપુર તણી આરતીએ ત્રણે, વીર વિલોક્યા રાણીજી;
 સખી સમાણી સાંભળતાં પછે, પ્રભાવતી કે' વાણીજી. ૧૬
- જેણે આરા કંઠ તણું, આભૂષણ પડતું રાખ્યુંજી;
 તે વૃષકેતુ કેરી કીર્તિ, વિસ્તારી બહુ ભાખ્યુંજી. ૧૭
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, આરતી કીધા પુકીજી;
 મેઘવર્ણુ વૃષકેતુ વૃકોદર, આસન બેઠા ઉડીજી. ૧૮
- પછે પરસ્પરે ગોષ્ઠિ કીધી, આરોગ્યા બહુ ભોગજી;
 સ્વજન સંગે પોઢવા પતંગે, પામ્યા સુખ સંયોગજી. ૧૯
- પ્રભાત કાળે તે ભૂપાળે, કીધું કામ અનુપજી;
 સભા મધ્યે આવીને બેઠો, ભીમ સમીપે ભૂપજી. ૨૦
- પછે સર્વ પુરવાસી તેડી, ભાખ્યો ભૂપતિ પર્મજી;
 તમો સર્વ મુજ સાથે આવો, જ્યાં છે કૃષ્ણ ને ધર્મજી. ૨૧
- સ્ત્રીજનને સંગાથે તેડો, સેવકને સુત સાથજી;
 નગર લોક સર્વેકો આલો, જ્યાં છે વૈકુંઠનાથજી. ૨૨
- અયુત સ્થંભ સહિત અમારો, શૈભિત રથ છે જેહજી;
 પશ્ચિમ દિશ પ્રસ્થાને મૂકો, ગમન કરવા તેહજી. ૨૩

- ધન-ગર્જિત મુજ ધોર નગારાં, મજ હેપર વજડાવોજ;
 સંપૂર્ણ સોનેરી રણપુર, સાંઠ સઢળા બોલાવોજ. ૨૪
 અનેક નારી સંગે સારી, પ્રભાવતી પણ અપ્રવોજ;
 દ્રોપદી રૂક્મિણીને જોવા, હસ્તિનાપુર પધરાવોજ. ૨૫
 ત્યાં ગમન ભાગીરથી ગંગા, પૂર્વ પુણ્યે હોય સ્નાનજ;
 સર્વ તણો સમાગમ જોતાં, ખીચુ હરિ દર્શનજ. ૨૬
 ભદ્રાવતીમાં સુદેવ નામે, વણિક વડો વેપારીજ;
 તેને તેડ્યો યૌવનાશ્ર વૃષ, બોલ્યો વાણી વિચારીજ. ૨૭
 વણિક અમારા નમ્ર વિષે, હેતું મેટો શ્રીમાનજ;
 ખીજ જન ધનવાન ધણપણ, તું તેમાં પ્રધાનજ. ૨૮
 તે સર્વને સાથે તેડી, હસ્તિનાપુર(માં) આવેજ;
 જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, ભૂપતિ બોલ્યો બાવેજ. ૨૯
 ભૂપતિએ બાખ્યું તે કીયું, સઘ સુવેગે કામજ;
 મંદિર જઈ માતાને પૂજે, વણિક કરી પ્રણામજ. ૩૦
 સુગ્ર માતાજી મુજને તેડે વૃષ, હસ્તિનાપુર જતાંજ;
 માતાજી સુત વાત સુણીને, રીસે લોચન રાતાંજ. ૩૧
 માતા કે' સાંભળે આતા, નવ જાતું નિરધારજ;
 હું જીત્યાં નવ કરવો તે, ધનનો ખર્ચ લગારજ. ૩૨
 પુત્ર કહે ત્યાં તીર્થ ગંગા, સંત સમાગમ સારજ;
 પોતે શ્રી ભગવાન વસે ત્યાં, પાતિકનો હરનારજ. ૩૩
 રાધ યુધિષ્ઠિર યજ્ઞ વિષે ત્યાં, મહા મુનિવર હર્ષજ;
 હે જનેતા જન વિષે ત્યાં, નારાયણને નિર્ભજ. ૩૪
 વૃદ્ધ કહે હો દુષ્ટ દિકરાં એ શું બોલ્યો પાપીજ;
 તારી તેડી હું નહિ આવું, હસ્તિનાપુર કંદાપિજ. ૩૫
 મારો સ્વામી ધર્મ ન કરતો, તાત ન કરતો મારોજ;
 હવે થઇ હું વૃદ્ધ કરપા, ધર્મ કર્ય હવે તારોજા ૩૬
 જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, સાંભળી એમ સુદેવજ;
 રાજ પ્રત્યે આવી બોલ્યો, હારયજુકરેવા એવજ. ૩૭
 અરે દેવ! મુજ સાથે નાવે, મારી માતા સ્વામજ;
 યજ નિર્ભયા નવ આવે, નવ, તજવું બાવે ધામજ. ૩૮

તેનું વચન સુણીને ભૂપે, વૃક્ષ તર્ત આણવીજી; ૩૯
 સૈન્યા સદિત તે ભૂપે તેને, હિતની વાત જણાવીજી. ૪૦
 સકળ લોક તો ત્યાં જાય છે, જ્યાં, છે શ્રી હરિ (નૃપ) ધર્મજી;
 મુજ સાથે તમો આવો માતા, પુણ્ય કરવા ધર્મજી. ૪૦
 સારંગપાણિ રૂક્મિણી રાણી, વહુ વર સાથે ભાવીજી;
 જીજી નારી પાવન કારી, ધર્મ યજ્ઞમાં આવીજી. ૪૧
 અંત તણું શુભ દર્શન કરતાં, પાતિક દૂર પળાયજી;
 એમ સુણીને વૃક્ષ બોલી, સાંભળ સાચુ રાયજી. ૪૨
 રામજી હું ત્યાં નહિ આવું, (મારા) ધનનો નાશ પમાડેજી;
 વહુવર મારી મહા ધૂતારી, ધર સૂતને વણસાડેજી. ૪૩
 પરિપક્વ ગોધુમ પડ્યા છે, ખેતર મધ્યે રાયજી;
 ગોવાળા-ગોધન રખવાળા, ગોરસ મારું ખાયજી! ૪૪
 દાસને દાસી અતિ છે મારે, (તે) જાય મન ગંગતે કામજી;
 શ્રી હરિશું ને ધર્મરાયશું, શું છે મારે કામજી? ૪૫
 તેઓ પાણુ પોતાને મંદિર, સ્વાર્થ સાધે કામજી; ૪૬
 તથા હુંએ મારે ઘેર બેઠી, કામ કરું છું સ્વામજી. ૪૬
 તમો તમારું રાખ્ય તજીને, શાને મિથ્યા જાણોજી;
 સર્વ લોક સાથે માર્ગમાં, શાને દુઃખીઆ ધાઓજી. ૪૭
 જૈમિનિ કહે પોહજ રંડાને, નૃપે એમ કે'તાં ઝાલીજી;
 રદન કરતાં બાંધી લીધી, ડોળી મધ્યે ધાલીજી. ૪૮
 બીમ પ્રત્યે ભૂપાળ કહે, તમો, જોજો જીવની તૃણજી;
 વિરમે પામી હસતા જા'ને, ચિત્તભ્રમ કૃત પ્રશ્નજી. ૪૯
 નાનાવિષ વાજીત્ર વજીડે, સર્વ લોક સુખ સીમજી;
 વિનય યુક્ત કરીને રાખ્યા, પાંચ દિવસ ત્યાં ભીમજી. ૫૦
 સાર પછે મહા દળને મેલી, આદ્યો પ્રયત્ન પૃથવીરાજી;
 માર્ગ મધ્યે રહ્યું વેગજી, ગજપુર યોજન વીરાજી. ૫૧
 યૌવનાશ્વને ભીમ કહે તમો, કહો તો આગળ ચાલુંજી;
 ધર્મરાયને જઇ તમારું, જાણુ કરું ધણુ વા'લુંજી. ૫૨
 હું આદ્યા પછે તમારી સેવા, કરશે કર્ણકુમારજી;

એમ કહીને બીમ ગયા ત્યાં, ધર્મ રાય અવિધારછ.	૫૩
ત્યાં જઈ રાય યુધિષ્ઠિર દીઠા, એઠા બંધવ સાથછ;	
બીમે જઈ ભૂપાળ તણા પદ, પ્રણમ્યા જોડી હાથછ.	૫૪
લધુ બાંધવને બેઠી બીમે, ઉચ્ચારી વાણી એમછ;	
અમો તમારા ચર્ણુ પ્રતાપે, આઘ્યા કુશળક્ષેમછ.	૫૫
યૌવનાશ્વ નિજ અશ્વ ઝહીને, આવે કરવા બેઠછ;	
કર્ણુસુને સંગ્રામ માંહી, સંતોષ્યો નૃપ નેઠછ.	૫૬
પ્રભાવતી ને દ્રૌપદી મળશે, સાથે નાર અપારછ;	
સૈન્ય રાય જોઈ હર્ષ પામે, જોતાં નાંવે પારછ.	૫૭
મહાભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, છઠ્ઠી અધ્યા' સારછ;	
એ અધ્યા'માં બીમે જઈને, આણ્યો યજ્ઞ તોખારછ.	૫૮
એ અધ્યા'માં શ્લોક થયા છે, ચોપન ત્યાં નિરધારછ;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, સતાવન પદ સારછ.	૫૯

અધ્યાય ૭ મો. રાગ ગોડી.

જમિનિ કહે તમો સાંભળો, હે જનમેજય રાય !	
એમ સુણી નૃપ ધર્મને, મનમાંહે હર્ષ ન ગાય.	૧
રાય યુધિષ્ઠિર ભીગશું, એમ બોલ્યા વાણી;	
યૌવનાશ્વ નૃપ નારશું, આવતો જાણી.	૨
ભીમ તમો દ્રૌપદીને, જઈ કહો સમાચાર;	
પ્રભાવતીને અવગ્રોહવા, તે સારે શૃંગાર.	૩
જમિનિ કે' તમે સાંભળો, બીમે પંચાળી નિરખી;	
ભીમ નિહાળી આવતા, દ્રૌપદી અતિ હરખી.	૪
સન્મુખે ઉભાં ભીમને, હેત આણી રાણી;	
સ્વામી તમો આઘ્યા સુખે, એમ બોલ્યાં બાણી.	૫
અંગ નિહાળ્યું કંથનું, બહુ શસ્ત્રે છેલું;	
મુદિને મારે કરી, બહુ વઢતાં વેધ્યું.	૬
આસન આપ્યું આણીને, ઘણો આનંદ પામી;	
નાર ફરી પૂછે કહો, કુશળા છો સ્વામી ?	૭

૧ મહાદળ મેળી રાજ આવે, સપરિપાર સમેતછ. પ્ર. ૧

મેધવણું વૃષકેતુ ત્યાં, સતીને મન ભાવ્યા;	
નાર કહે ભાઈઓ ભણે, યુદ્ધ છતીને આવ્યા.	૮
ભીમ કહે સુણો સુંદરી, યૌવનાશ્વ રાગ આવે;	
રાયની યુવતીને મળો, દગ સગણું લાવે.	૯
પદ્મની પંકજ લોચની, વનિતા નૃપ ફેરી;	
તું પાસે આવે અહાં, સંગે નાર ધણેરી.	૧૦
તુમને જોવા સુંદર, તે આવશે જે માટે;	
તું શોભા કર કામની, તનની તે માટે.	૧૧
તેની આગળ તારી વળી, શી શોભા હોય;	
મહા ધન પૂર્ણ પ્રેમદા તે, નૃપતિની સોય.	૧૨
પંચાળી કહે સાંનજો પ્રભુ, અન્યથા એ જોડું;	
ધર અંતર ગોવિંદજી, આભૂષણ મોડું.	૧૩
માધવજી મંડન કરી, હું ગ્રધશ સામી;	
જૈમિનિ કહે જનમેજય, પ્રત્યે આનંદ પામી.	૧૪
રાય યુધિષ્ઠિરને મળી, આવે ભગવાન;	
નગર સહિત યૌવનાશ્વની, પ્રત્યે દેવા માન.	૧૫
યૌવનાશ્વ ઉભો હતો, વાડી વન માંહે;	
પંકજ વૃક્ષ વિકાસતાં, બહુ દીસે ત્યાંહે.	૧૬
યૌવનાશ્વ ઉભો થયો, નૃપ આગમ જાણી;	
કર્ણકુંવરે આગળ કર્યો, હયને પણ આણી.	૧૭
નાનાવિધ વાછંત્રની, ધૂની વાજે વ્યોમ;	
સામો આવે ભૂપતિ, કંપાવે ઇતિ ભોમ.	૧૮
એવે સમે આવ્યો ત્યાંહાં, કુંતીસુત હેત;	
યૌવનાશ્વ દીઠો ત્યાંહાં, હયને સૈન્ય સમેત.	૧૯
કુંજરથી કુંતાસુતે, પૃથિવી પદ દીધું;	
ભદ્રાવતીના ભૂપને, આત્રિંગન કીધું.	૨૦
તે ભૂપે પણ ભૂપને, કીધો છે પ્રણામ;	
રાય યુધિષ્ઠિર તે પ્રત્યે, ફરી જોડ્યો આમ.	૨૧

- ભૂપ સુણો જ્યમ માહરે, ભીગાદિક બ્રાત;
 તું ત્યમ જાંધવ પાંચમો, અધુના સાક્ષાત. ૨૨
- ધર્મ કહે રાજા જૂઓ, આ યાદવ રાય;
 પાંડવને પૃથ્વી વિષે, હરિએ કરી સા'ય. ૨૩
- નાર તમારીને કહો, જે સત્વર થાયે;
 કુંતીને અવગ્રોહ્યા, અંતઃપુર જાયે. ૨૪
- જૈમિનિ કહે તમો સાંભળો, જનમેજય જાણુ;
 યૌવનાશ્વ પાગે પડી, હરિશું કહે વાણુ. ૨૫
- ભદ્રાવતીનો ભૂપતિ, મનમાં અતિ દૂષ્ણો;
 રાય યુધિષ્ઠિર દેખતાં, મધુરે સ્વર બોલ્યો. ૨૬
- શ્રી હરિ હું પણ ધન્ય છું, એ રાજા ધન્ય;
 જે માટે મારે આવિયા, ભડ તણુ ભુવન. ૨૭
- જેને એવા વીર છે, ધન્ય રાજા ધર્મ;
 હું બાણો તે આવિયા, પદપામ્યો ધર્મ. ૨૮
- ધન્ય ધન્ય વૃષકેતુને, હું રાખ્યો જેણે;
 તારા દર્શનને બળે, ઉગાર્યો એણે. ૨૯
- નહિ તો પાર્થ મિત્રને, હું ક્યાંથી દેખું;
 વૈષ્ણવમણિ વૃષકેતુને, ઉપકારી વિષેખું. ૩૦
- જેણે દેખાડ્યો મુને, મહા પાતકહારી;
 જૈમિનિ કહે યૌવનાશ્વજ, ઈતિ વાત બુઝ્યારી. ૩૧
- મંદિર મધ્યે પ્રભાવતી, કૃષ્ણાને બેઠી;
 કુંતીને પાગે પડી, હર્ષે ઉડી બેઠી. ૩૨
- યૌવનાશ્વ બોલ્યો અચ્યુતશું, વીરને મન;
 નમસ્કાર નૃપને કરી, બોલ્યો અર્જુન. ૩૩
- પૃથ્વી આ પાવન થઈ, આજ રાજ પધારે;
 યુધિષ્ઠિર જ્યમ પૂજ્ય છે, તેમ તમો અમારે. ૩૪
- યૌવનાશ્વ તમો હરિ-ભક્ત છે, ભાવે કરી આપ્યા;
 જેવા રાજા ધર્મ છે, તેવા મન બાપ્યા. ૩૫
- જૈમિનિ કહે એવે સમે, નમી સારંગપણિ;
 વીર સુવેગ વદે પછે, નૃપતિશું વાણી. ૩૬

- હે કુંતીસુતા સાંભળો, અનિશે શું કહિયે;
કર્ણકુંવર મહિમા તણો, કંઈ પાર ન કહિયે. ૩૭
- જે વીર વૃષકેતુએ, હિત અદ્ભુત કીધું;
જે માટે અમને તમે, હરિ દર્શન દીધું. ૩૮
- હરિ વિના દેશ શરીરને, ધન ધાન્ય સમાન;
ત્યાંહાં મનુષ્યે રહેવું નહિ, સદા તે સમશાન. ૩૯
- શ્રી કૃષ્ણ સારું તારું, પદ-પંક્તિ જોહ;
ધર્મ ન મૂકે તેહને, હય મૂક્યો એહ. ૪૦
- જૈમિનિ જનમેજય પ્રત્યે, કહે અતિ ઉત્કર્ષ;
વળતા તેહની વાણીએ, હરિ પામ્યા હર્ષ. ૪૧
- ત્યાર પછી હરિશું સહુ, નગરીમાં પેઠા;
રાય યુધિષ્ઠિરને કહે, એક આસન યેઠા. ૪૨
- કૃષ્ણ કહે જે ઐત્રી, પુર્ણિમાશી પેહેલી;
ધર્મરાય તે તો તમે, હવે પાછળ મેત્રી. ૪૩
- યજ્ઞ કાળ થયો વેગળો, અગિયારમે માસે;
ઐત્રીપુનેમ આવશે, ત્યારે કતુ થાશે. ૪૪
- તે માટે હું જાઉં છું, યૌવનાશ્વ સમેત;
કનકપુરી પ્રત્યે ફરી, અતિ ઉપન્યું હેત. ૪૫
- યત્ને હયને રાખજો, શું કહીએ તમને;
આમંત્રણ ઉતાવળું, મોકલજો અમને. ૪૬
- તારા યજ્ઞ વિષે મયા, સર્વે અમો આવું;
એવો કોઈ ઉપાય તો, તમો કરવો હાવું. ૪૭
- જૈમિનિ કહે કૃષ્ણની, સુણી એવી વાણી;
ધર્મ આપી આગન્યા, હરિનું મન જાણી. ૪૮
- કૃષ્ણ પધાર્યા દ્વારકાં, નગરી સર્વિલાસ;
રાય યુધિષ્ઠિરની કને, નિત્ય રહેતા વ્યાસ. ૪૯
- રાજા રાખે અશ્વને, વરજાવી વેધ;
મંડપની રચના કરે, કરવા હયમેધ. ૫૦
- રાય યુધિષ્ઠિર વ્યાસને, પૂછે છે પ્રકાશ;
મરૂત રાજાની કથા, કહીએ મુજને વ્યાસ. ૫૧

વ્યાસ કહે તમે સાંભળો, હે નૃપતિ ! મહાભાગ;	
મરત રાગ્નએ કર્યો, મહા મોટો યાગ.	૫૨
પેહંલાં ભૂપે બૃહસ્પતિનું, કીધું વળી વરણ;	
આચાર્ય ગુરને કરી, માંડિયું મખ કરણ.	૫૩
છંદ્રે ઇષા આદરી, વાળિયા ગુર દેવ;	
એમ તમેને નવ ઘટે, ગુરને ન શોભે એવ.	૫૪
ત્યાર પછે મરતે સ્તવ્યા, મુનિ નારદ દેવ;	
પ્રાર્થના મુનિની કરી, કરવાને મખ એવ.	૫૫
મરતને જૈમિનિ નારદે, મધવાને યગ;	
વીણાવાણિએ કરાગ્યો, ઉત્તમ ત્યાંહાં યગ.	૫૬
યાગ કરાવી નારદે, દીધાં ત્યાં વરદાન;	
ભૂપતિએ મુનિનાં કર્યો, બહુ સારાં સન્માન.	૫૭
નારદ પૂજ્યા પ્રેમશું, નિજ દારજ સધાર્યા;	
યાગ કરી મહાભાગનો, અંતરીક્ષ પધાર્યા.	૫૮
જૈમિનિ કહે તમે સાંભળો, જનમે જય પર્મ;	
રાય યુધિષ્ઠિરે વ્યાસને, પછે પૂછ્યા ધર્મ.	૫૯
ભૂપતિએ પૂછ્યા તદા, મુનિવરને બહુ મર્મ;	
વ્યાસજીએ માંડી કહ્યા, નૃપતિ આગળ ધર્મ.	૬૦
ઇતિ ભારત અશ્વમેધમાં, સાતમે અધ્યાય;	
જેની મધ્યે મરતના, મખ તણો મહિમાય.	૬૧
શ્લોક થયા અધ્યા' વિષે, આળીશ સંબંધ;	
રતન કહે યતને કર્યો, પદ સાઠય પ્રબંધ.	૬૨

અધ્યાય ૮ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે જનમેજય રાય, સાંભળ મહાભારત મહિમાય;
 વ્યાસજીએ ભાખ્યા શ્રીસુખે, ધર્મ સુણ્યા ભૂપતિએ સુખે. ૧
 નાના ધર્મ સ્તુતિ સાંભળી, રાય યુધિષ્ઠિર પૂછે વળી;
 ખીજા ધર્મ કહે મુનિ મને, જે છે હિતકારી લોકને. ૨
 સર્વ લોકનું સાધન થાય, એવા ધર્મ કહો ઋષિરાય;

૧ એ તમેને ના ઘટે, ગુર નેટમાં મન એવ. પ્ર. ૧

- ભવનો ભય જે મનમાં ધરે, શું સાધન કરવું તે નરે. ૩
- ઈહ લોકે ક્યમ કીર્તિ હોય, પરલોકે સુખ પામે સોય;
નૃપની વાણી આણી હૃદે, વળતા વ્યાસ વિચક્ષણ વદે. ૪
- જે કો બ્રાહ્મણ હોય સમર્થ, ધર્મશાસ્ત્રનો જાણે અર્થ;
નાનાવિધિ કરતો શુભ કર્મ, મહિમા મોટો સ્વર્ગે શર્મ. ૫
- પરમાનંદ શ્રવણે ધરે, જન્મ લગી પરધન નવ હરે;
પરનારીને ઇચ્છે નહીં, તે બ્રાહ્મણ સુખ પામે સહી. ૬
- ક્ષત્રિય જાણે સધળા ધર્મ, ્દાતા યુદ્ધપરાયણ ધર્મ;
આત્મજ્ઞાન સદા આચરે, સંગ્રામે સામે થઇ મરે. ૭
- ઈહ લોકે અતિ કીર્તિ હોય, પરલોકે સુખ પામે સોય;
હવે વૈશ્યનું લક્ષણ કહું, વ્યાપારે ધન પામે ખલુ. ૮
- સદાકાળ સાચુ ઉચ્ચરે, અતિથને અતિ આદર કરે;
સુરભાની અતિ સ્તુતિ આચરે, સકળ જીવને હિતારથ કરે. ૯
- આ લોકે પામે કીરતી, અંતે હરિ સેવે સદ્ગતિ;
શૂદ્ર સદા દ્વિગ્ને સેવતા, બ્રાહ્મણને જાણે દેવતા. ૧૦
- યશ વિસ્તારે પૃથ્વીમાંય, હરિ સેવાએ સદ્ગતિ થાય;
હવે નારના ભાણું ધર્મ, સાંભળ રાય યુધિષ્ઠિર ધર્મ. ૧૧
- જે કો વનિતા રવિવંશ થાય, તોયે કામાસક્તિ ન જાય;
ભોગાસક્ત શરીરે પુણ્ય વાદકરે મનમાં મહાદુષ્ટ. ૧૨
- નરને નિરખી હરખે ધણું, એ લક્ષણ દુષ્ટ સ્ત્રી તણું;
ધને મદ માતી પાપણી, જાણે પાંખ સહિત સાપણી. ૧૩
- તે નરને પાડે તે ધડી, પતિને પાડે પોતે પડી;
જે શઠ તેને ઇચ્છે સહી, એક લાજુ તે જીવે નહીં. ૧૪
- શરીર વેચે મોહિત માંડ, અંતે નરક પડે તે રાંડ;
જે નારી નિત્યે કારજ કરે, ધરનાં કામ ધણાં આચરે. ૧૫
- સામુ સસરાને સેવતી, દિયર જેઠ મર્યાદા અતિ;
કર્મ ન ખાંધે તે જ્યાં લગી, સુણુ કહું લક્ષણ ત્યાં લગી. ૧૬
- જે જીવતીની જીવ્હા શ્યામ, સદા શ્યામજો તાણુ કામ;

- લાગ કરી નીચું મુખ ધરે, આંગળિયે અવનિજોતરે. ૧૭
- લક્ષ્મણ એક વિચક્ષણ નાર, પતિ પરિવાર તણી હિતકાર;
- નિજ કંમે મુખ પામે એહ, અંતે સદ્ગતિ પામે તેહ. ૧૮
- પિતા તણે ઘેર રહેવું સહી, પરમંદિર પરવરનું નહીં;
- નાર ન રાખે લૂણા કેશ, ઘોયાં અંધાર સુંદર વેશ. ૧૯
- પવિત્ર પરિધાને જે જમે, આચારી ઉત્તમતા ગમે;
- પિતા તણે વા પતિને ઘેર, નારે રહેવું ઉત્તમ પેર. ૨૦
- સદાકાળ સ્ત્રી પરવશ હોય, પોતાને વશ હોય ન કોય;
- બાળપણે તો રાખે પિતા, યૌવનમાં સ્વામી રક્ષિતા. ૨૧
- વૃદ્ધપણે સુત રાખે સહી, પોતાને વશ કંઈએ નહીં;
- પોતાનો ગત પાળે કોય, નારી તે હિતકારી ન હોય. ૨૨
- કષ્ટ કરીને કાયા દમે, અપવાસી એક વારજ જમે;
- આલોકે સતી રાણી હોય, પરલોકે સુખ પામે સોય. ૨૩
- તીર્થ વ્રત જરણે નહિ પ્રિયા, કદાપિ નવ સાધે શુભ ક્રિયા;
- પાળે શીળ પતિવ્રત-ધર્મ, તે નારી પામે પદ પર્મ. ૨૪
- બ્યારે નારી શીળજ તજે, ઘણા દોષ સ્ત્રીને ઉપજે;
- સ્ત્રીનું મૃતક પૃથ્વી પડયું, તોએ ધીરનું નહિ તે મડ. ૨૫
- ચિતા વિષે સૂઝાડી હવી, તોએ નારી નવ લીરવી;
- વારંવાર હસે જે નાર, બાળકને ચુમ્મે બહુ વાર. ૨૬
- પુરૂષ દેખી વિહવળ થાય, નરની આગળ આવે જાય;
- ઉત્તમ સ્વરે આશાપે ગાન, નર દેખી અંજવાળે કાન. ૨૭
- કટિ કેરું કંકુચન કરે, મિથ્યા લાગ કરી સંગરે;
- શીર—અંધાર આધું એહતી, નર સામાં લોચન જોડતી. ૨૮
- એવી નાર નવ વિખાણીએ, નામ બંધકિ તે જાણીએ;
- મિથ્યા પર મંદિર પરવરે, મિથ્યા પુરૂષનું દર્શન કરે. ૨૯
- હૂતીને જનુનીવત ગણે, ગુંજ સકળ તે આગળ બણે;
- હૂતી નિરખી હરખે તથા, નાવ વિલોકી માર્ગી યથા. ૩૦
- માળજીને નાપિકની નાર, કંદોયણ ધંચણ નિધાર;

- તંબોત્રણ સૈરંધ્રિ સંહી, તથા સાતમી દાસી કહી. ૩૧
- વળી સૂતિકા વિધવા હોય, પાણીની ભરતારી સોય;
એથી જે કહાવે અંગના, તેની જે ઈચ્છે સંગના. ૩૨
- એટલી જેને મળતી હોય, પરેશાનની રાણી સોય;
રાય યુધિષ્ઠિર સાંભળ સહી, વનિતાનો વિશ્વાસજ નહીં. ૩૩
- પ્રજા પાળજો ધર્મ સમાન, તુજને થાશે ઇતિ ક્રદ્યાણુ;
પ્રજા જવારાં થાશે નટ, તમે તવારાં પામશે કષ્ટ. ૩૪
- દેશી ને આડીમર ધૂત, નાસ્તિક ને રમનારો દૂત;
એવા નર નૃપ નિકટે રહે, તદા પ્રજા સુખ ક્યાંથી લહે. ૩૫
- જે નર સુકૃત નવ આચરે, જેની સર્વે નિંદા કરે;
દેવકી--સુત જે હરિ દેવેશ, તેને જે નર ન ભજે લેશ. ૩૬
- હરિને તે નર અળખામણો, સંગ ન કરીને તે નર તણો;
માધવ મુક્તિ-દાતા એહ, તેને આરાધે નર જેહ. ૩૭
- યદપિ તે ચાંડાળ સમાન, હરિને તે વલ્લભ રાજન;
હતિ મહાભારત અશ્વમેધ મોઝાર, અષ્ટમ અધ્યાય સાંત્યો સાર. ૩૮
- રત્ન કહે યત્ને કરી ક્યો, એકત્રીશ પ્રલોકે વિસ્તર્યો;
રેબ્રાહ્મણુ વૈશ્ય ક્ષત્રી (શૂદ્ર)નાં કર્મ, સ્ત્રીતણા જે ભાખ્યા ધર્મ. ૩૯
- રેપદ શાસ્ત્ર જોઈ વર્ણન કરે, શાસ્ત્ર પ્રમાણે એ ઓચરું;

અધ્યાય ૯ મો રાગ ધનાશ્રી.

યુધિષ્ઠિર પૂછે કહો ઋષિરાયજી, કોણુ ઉપાયે ધન સ્થિર થાયજી;
કેમ કરી રહે લક્ષ્મી ધરમાંયજી, કેમ કરી આવે હરિ મન માંયજી. ૧

દાળ.

- ગનમાં માધવ ક્યમ વસે, સુને કહો વેદવ્યાસ;
વ્યાસ કહે સુણું યુધિષ્ઠિર, લક્ષ્મી સમાગમ નાશ. ૨
- રવયંકુળ આચાર પાળે, સહિત લજ્જા સોય;
સહુ જીવને શુભ વાંચ્છતો, લક્ષ્મી સમાગમ હોય. ૩
- જે પુરુષને માતા પિતા, ને જેઠ બ્રાત સમાન;
પરિવારની પ્રતિપાલના, સ્થિર સંપદાને સ્થાન. ૪

૨. આ એ લીટી પ્ર. ૨ માં નથી.

પુરુષ વશ નહિ કામને, પતિવ્રતા પત્ની યત્ન;	
ઉપકાર બળે જે નર, સ્થિર રહે લક્ષ્મી તત્ન.	૫
સાક્ષ જૂઠી ન પૂરે, કૃત શ્રાદ્ધ વિધિએ પૂર્ણ;	
શુભ કર્મ કરે શ્રદ્ધાએ કરી, સંપદા પામે પૂર્ણ.	૬
દાન આપે મધુર બાળે, શરો હોયે સંત્રાગ;	
પરનાર પ્રાર્થના કરે, તોય ગણે જનુની કામ.	૭
ખાડુ વાટિકાવન વાવતો, સમરાવતો સુર-ગેહ;	
કૃપ વાપી કરાવે, સંપદાપામે તેહ.	૮
પ્રાસાદ સુંદર સરોવરને, બ્રહ્મપુરીનાં દાન;	
નવ વર્ષની કન્ય વરે, લક્ષ્મી વસે તે સ્થાન.	૯
સર્વ તીર્થ જતો યાત્રા, વળી દાન-દાતા હોય;	
સદા બીહિતો પાપથી, સંપદા પામે સોય.	૧૦
એવાં લક્ષણ જેહમાં, ત્યાં સંપદા સ્થિર થાય;	
હવે કહેછે જે વિધિ, લક્ષ્મી નાસવાતો ઉપાય.	૧૧
દુષ્ટમાને રમા મૂકે, ચાંડિયાને નો'ય;	
અગિયાર વર્ષ ગયાં પછી, કન્યકા વૃષલિ હોય.	૧૨
તેને વરે વૃષલિ-પતિ, તેને લક્ષ્મી નાશ;	
ધૂત કરતાને વળી, લક્ષ્મી ના'વે પાસ.	૧૩
આહો રાજ્ય યુધિષ્ઠિર તે, તુને વા'લું દૂત;	
તું રમ્યો વાર્યો થકો, સાથ દુર્યોધન મહાધૂત.	૧૪
મેં ત્યાર પહેલો પ્રમાણ્યો, નિરધાર કૌરવ નાશ;	
ધૂત તેર પ્રકારનાં ત્યાં, લક્ષ્મી ના'વે પાસ.	૧૫
જે સદા પરબો જન કરે, તેને લક્ષ્મી નો'ય;	
કરે મદિરાપાન મૃગયા, અકિત-ક્ષોચન સોય.	૧૬
સાધુની નિંદા કરે, ગૃહ કોટ બંજક જેહ;	
તથા તરકર કંચનાદિક, ધાતુ હરતા તેહ.	૧૭
ધૃતાદિક રસ તણા હરતા, ધાન્ય હરતા જેહ;	
પારકું પુસ્તક હરે, લક્ષ્મી ન પામે એહ.	૧૮
ટાળે કંચો ત્રણ કાટ રાગને, મૂળ પુષ્પક હાર;	

સકળ વસ્તુ ચોરે તેને, લક્ષ્મી તમે નિર્ધાર.	૧૯
અમાવાર્યા તથા વ્યતિપાત વૈષ્ટ્ય યોગ;	
સંક્રાંત ને સંવત્સરીએ, કરે મૈથુન ભોગ.	૨૦
એટલાંને લક્ષ્મી ત્યજે, તેમાં નહીં સંદેહ;	
એ ધર્મ મેં તુજને કહ્યા, વળી કહું સાંભળ જેહ.	૨૧
શ્રીકૃષ્ણને તેડાવ્ય આંહાં, જે યદુ પૂરણુ થાય;	
વિના શ્રીભગવાન તારા, દિવસ પણ નહિ જાય.	૨૨
કહે જૈમિનિ સાંભળો વૃષ, કહું મખ મહિમાય;	
વ્યાસની વાણી સુણીને, ભીમ તેડયા રાય.	૨૩
હે ભીમ! જાઓ દ્વારકાંમાં, કૃષ્ણ પાસે સય;	
પુત્ર પૌત્ર સમેત હરિને, તેડી લાવો અઘ.	૨૪
યશોદાને દેવકી, રૂકિમણી રાણી સાથ;	
એ સર્વકો ને સાથ ગજપુર, પધારે યદુનાથ.	૨૫
વચન ધતિ સુણી વૃષતિતું, નિસર્થા ભીમ પ્રમાણ;	
પ્રણામ સર્વેને કરી, ધર્મની ઈચ્છા જાણ.	૨૬
પરમેશની પાળી પૂરી, દ્વારકાં આગ્યા ભીમ;	
જે સમે ભૂધર ભુવન મધ્યે, પધાર્યા સુખસીમ.	૨૭
તે સમે શ્રીકૃષ્ણજી, કરતા હતા ભોજન;	
પોતા તણા પરિવાર સાથે, વિરાજે રાજન.	૨૮
પ્રીસતાં પોતે દેવકીજી, ગહા મનોહર પાક;	
કનક—યાળ કચોલાં, ચોસેઠ મધ્યે શાક.	૨૯
પાત્ર મધ્યે શોભતી, શશિગિમ્બ સરખી ખીર;	
શર્કરા સંયુક્ત સાથે, આરોગે યદુ-વીર.	૩૦
કૂર ઉજવળ અનુપમ તે, જાણે પોયણુ-પાન;	
કાચ સરખા શોભતા, મગ આરોગે ભગવાન.	૩૧
જમે યદુ-પતિ સ્ત્રી સહિત, ત્યાં શાક નાના ભાત;	
લીમ્બુ-રસ આદુ અનુપમ, મૂળા ફળ બહુ જાત.	૩૨
ભગવાનના ભોજન વિષે, શાકના કોટિ પ્રકાર;	
દ્રાક્ષને શીસમીફળ, સહકાર કરમદ સાર.	૩૩

મરી પિપ્પલિમૂળ આદુ, એલચી સહ કપૂર;	
વડી ઉકાળી અનુપમ ત્યાં, જામે યદુપતિ શર.	૩૪
કઢી કીધી કુસુમની, બહુ જાતના સંભાર;	
કઢી નાના ભાત કીધી, પાકના કરનાર.	૩૫
નહીં ખાંડા કર્યા માંડા, ચંદ્રગિમ્ખ સમાન;	
શર્કરા સાથે કઢયાં, પય પીએ અમૃતપાન.	૩૬
કનકવર્ણી કચોલાંમાં, કનકવર્ણુ આજ્ય;	
ધિમળ વાસ્થુ કપૂરે, શ્વેતતા કિંધી તાજ્ય.	૩૭
ગોધુમ કેરાં પિષ્ટમજ્જન, કરે વાને જ્ઞેય;	
મજે રાગે રાગ માટે, ન દિસે ધૃત સોય.	૩૮
સુંવાળી બલી ખાજલાં ને, પૂરી જાણેખી સાર;	
વળી પરમપૂડા અનોપમ, દુગ્ધના પાક પ્રકાર.	૩૯
વિપહારી મોરા પાસ મૂક્યા, માલતીનો સુગંધ;	
મરમરા પાપડ માપાજને, કુખમાંડ જળનો ^૧ બંધ.	૪૦
નવ ભાત કેરાં વડાં કીધાં, તે આરોગે અવિનાશ;	
હીંગ જીરક મરી આદે, કરી ઉત્તમ વાસ.	૪૧
જીર લવણયુતે તળ્યાં, તેલે કર્યા કુમકુમકાંત;	
સ્નેહ હીણાં છિદ્ર દીસે, માપાજ કીધાં ભાત.	૪૨
દધી દુગ્ધે આથ્યાં કેટલાં, આંબલી આથ્યાં કોય;	
આંબરસ આથ્યાં વળી, દ્રાક્ષ-રસે સંયુત ^૨ સોય.	૪૩
કઢીએ આથ્યાં કેટલાં, રાયતાં કોટિક કીધ;	
સરશિયે તે મગમગે, બહુ રસ તણા પટ દીધ.	૪૪
વેડમી નવ ભાતની, પેર પેરનાં પકવાન;	
વળી કળી કીધી અનુપમ, જમવા સ્વયં ભગવાન.	૪૫
વળી તળી આરોળી અને, સાંતળી ધૃત ખારેક;	
બહુ કોપરાંની કચુંબર, વાસી લવંગ વિશેષ.	૪૬
ધૃત દુગ્ધ સાકરે સાંતળ્યા, મેવા મનોહર ભાત;	
આલેપ ઉત્તમ ખીચડી, મેવા શીખંડ સુંદર જાત.	૪૭

એરંડ ૧૧૧ અમૃત બર્ધાને, મોદક બહુ ભાત;	
ચમત્કાર ચારોળી તાણાને, સાકરે શીતળ ધાત.	૪૮
દુગ્ધને અન્યે કર્યા, વળી નારિકેલે કીધ;	
ગળ્યા ગુંદર-મોદકને, બદામે કરી સિદ્ધ.	૪૯
તીવ્રસાંકળીના કર્થ, મોદક ચણા કેરા સાર;	
ધ્યાદિક બહુ ભાતના, મોદક જમે જુગદાધાર.	૫૦
પકવાન સારાં સમાયાં, શોભાયમાન અપાર;	
રસોષ્ટ રૂડે પ્રકારે, નિપજે છે નિરધાર.	૫૧
મૃગ-માંસ શુકર સસાનું, ચીતરા કેરું માંસ;	
મેપ લાવાં માંસ તેતર, તણું માંસ સુવાસ.	૫૨
નાના વિધિ યુક્તે કરી, તે જમે દેવકી-તન;	
સ્વાદ સુંદર રતાળુ, પીડી પચાવ્યાં અન્ન.	૫૩
નારીંગ ચિંચણી કંદ કાટિ, ત્રોસલાં ફળ સાર;	
ટીકુર લીંબુ બિલ્વિકા, પંડોલફળ નિરધાર.	૫૪
વાંશેટવલકલ કાયફળને, કરૈલાં ધૂત પાક;	
દ્રાક્ષ કરી બોરને, આંબલી આથ્યાં શાક.	૫૫
કેળફળ પિપેરને, નીલામરી સક્ષાર;	
શ્વેત સરસવ તૈલ્ય માંહે, રાધતાં કીધાં સાર.	૫૬
તણુ વર્ષ લગી ત્યાંહાં, ઘટ મધ્ય આથ્યાં જેહ;	
ધણ્યાં એવાં અથાણ્યાં હરિ, આરોગે મળી તેહ.	૫૭
વિચ વિચ વદતાં દેવકી, કંઈ સ્ત્રીજીએ મહારાજ;	
સમીપે છે રૂકિમણી, લક્ષ્મણા ભોચન લાજ.	૫૮
સત્યભામા તથા, જાંબુવતી દોળે વાય;	
ચરણે તૂપુર નાદ કરતાં, કીંકણી રણઝણુ ધામ.	૫૯
જડિત બાળુ બંધ ઝળકે, હ્રદે થરકે હાર;	
વક્ર દૃષ્ટે કૃષ્ણને, હસી હસી નિરખે નાર.	૬૦
કયા કૌતક કહી હરિને, હસાવે સહુ નાર;	
પારિજાતક પુષ્પ મહી, કહે સત્યભામા સાર.	૬૧
હરિ તમે શીખ્યા હવે, અશન ઉત્તમ પેર;	

તક આદે અન્ન જમતા, ગોપ કેરે ઘેર.	૬૨
પૂર્વે સુરભી ચારતા, સ્તનપાન કરતા દેવ;	
સ્તનધાવતા નીચા નમી, શું જમી જાણો એવ.	૬૩
જતા જમુના નીર તીરે, ધ્રાડતા વન વન;	
ક્યમ વિસયા જે ચોરતા, ગોપાળ કેરું અન્ન.	૬૪
હવે માનુષ્ય ધર્મ પામ્યા, વિરામ્યા અમ ઘેર;	
યુધિષ્ઠિર સંગે કરી, હરિ સર્વ શીખ્યા પેર.	૬૫
જુઓની રૂકિમણી ઢાળે, ચમર ચારે પાસ;	
એકને સંગે કરી, મુને થાશે કર્મ વિનાશ.	૬૬
તુને પઠરાણી ગણે, સર્વથી સુંદર રૂપ;	
કર્મ ફળ ભોગવું આપણ, તે જૂએ ત્રિભુવન ભૂપ.	૬૭
કૃષ્ણ આગળ જાવું આવું, નિવારવા અવતાર;	
વેદ વાણી સાંભળી, મન કૃષ્ણમાં નિરધાર.	૬૮
તે માટે મહિમા કૃષ્ણનો, હું સદા સાધું સેવ;	
(હવે) સત્યભામા તણાં વચન, સુણીને વદે દેવકી એવ.	૬૯
હે વધૂ! તું લાજે નહીં, એવી કહેતાં વાત;	
હું માત છું માધવ તણી, વસુદેવજી તો તાત.	૭૦
અમો એહનાં કર્મ કરતાં, કવણુ ગણુના તુજ;	
પૂર્વે એ અખિલ ઇશ્વર, ઉદર આગ્યો મુજ.	૭૧
તું શે ન લાજે સુંદરી, મન આણુતી અભિમાન;	
મમ ઉદર આગ્યો એહને, હું થઇ બુદ્ધિવાન.	૭૨
મુહાવીર આ વસુદેવજી, કર્યું જોઇ કામ;	
અકળગતિ અવિનાશજીને, ગોકુળ સંતાડ્યો શ્યામ.	૭૩
માટે માતા, પિતા વનિતા, ન પામે સુખ કોય;	
આપ આપણે કર્મે કરી, સર્વને સુખ દુઃખ હોય.	૭૪
એમ સુણી બોલ્યાં સત્યભામા, સુણો સાસુ વાણ;	
તમો સુંદરે વચન બોલ્યાં, તે સુણ્યાં સારંગપાણ.	૭૫
તમારા એ પુત્રમાં મુને, પડે વિસ્મય ક્ષિપ્ર;	
તો એહને ક્યમ વદે, વેદ વાણી વિપ્ર.	૭૬

કર્મ-નાશન દેવ મોટો, નંદાનંદ ધન દાન;	
તેહ પૂર્વ હૃદે ધર્યો, નવ નિહાળ્યા ભગવાન.	૭૭
હું અહરનિશ મનમાં ધરૂંને, કરૂં અવસોકન;	
એ પારકો શ્રમ ન બાણે, ચોપાળ વસતો વન.	૭૮
મનુષ્ય તે પોતા તણે ઘેર, કરે સેવા શ્રમ;	
કર્મ વશ અનેક તેહનાં, ન છેદે હરિ ક્યમ.	૭૯
સુંદરીનું વચન સુણી, હરિ ફરી બોલ્યા સાર;	
એટલે આપ્યા ત્યાંહાં વળી, વૃકોદર નિર્ધાર.	૮૦
ભીમ દીઠા આવતા, ભગવાનજીએ જ્યાર;	
વૃકોદરનાં વચન કૌતક, કાજ કીધ વિચાર.	૮૧
ભીમ સામી એક દાસી, મોકલી અવિનાશ;	
ભીમને દાસી કહે તમે, ન જાવું હરિ પાસ.	૮૨
ધતિ શ્રી મહાભારતે અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	
ભીમસેન સમાગમે, નવમો અધ્યા' સાર.	૮૩
શ્લોક જે અધ્યા' વિષે, છે શીતર ઉપર ચાર;	
રતન કહે મત્તે કર્યો, પદ પરમ એંશી સાર.	૮૪

અધ્યાય ૧૦ મો. રાગ જોડી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય;	
હરિ-મંદિર ભીમ પધાર્યો, પ્રવેશતા દાસીએ વાર્યા.	૧
ગણી આત્માનું અભિમાન, પછે ભીમ બોલ્યા બળવાન;	
કહે વિઠ્ઠલ સામે વાદ, કરી મેઘ સમે મહાનાદ.	૨
ખાંડુસુત કહે મધ્યાન, મુને મૂકી જમે ભગવાન;	
જનુની દેવકી મૃત્યુ પામ્યાં, અથવા મુઝ્યાં સત્યભામા.	૩
ન મળે શું મોઘું અજ, દ્વારકાં ચરશ્યો નથી ધન;	
કો બાળક રાક્ષસે ખાધો, કે પ્રેમે પ્રિયા શું બાધ્યો.	૪
ક્રોધ સુંદરી સાથ જમે છે, મુજને શા માટે દમે છે;	
એવે કૃષ્ણે કૌતુક કીધું, ગળમાણું ઘટ સ્વરે પીધું.	૫
પટુ પાપડની ધૂનિ વાજે, ભીમને મન મહા દુઃખ લાગે;	
પય પીતાં સાકર છાંટી, ઘટ તુલ્ય વજન ધાંટી.	૬
હરિ-કંક અનુષમ ગરજે, ત્યારે વીર વૃકોદર તરજે;	

- ત્યારે ભીમ કરે મુખા હારથ, વળતા હરિશું સવિલાસ. ૭
- કહાં વાત વિસારી વક્ર, તમે પૂર્વે પીતા તક;
- તમે ગોપની સાથે વહીને, હમણાં પય પીતા કહીને. ૮
- દેવદાસીસુતઃ કાં નવ જાણો, જેણીએ કંઠ કાધો કાણો;
- તેનો વધ કરવા વેદ, અથવા (કે) નાસિકા છેદ ! ૯
- હજી મૂશળે કંઠજ કાધો, અથવા અંશુકો દીધો !
- સુણી એમ ન બોલ્યા શ્યામ, પછે ભીમ કહે છે આમ. ૧૦
- શું ન બોલ્યા વડુ ગળે વળગ્યું ? ગદા મારી કહોતો કંઈ અળગું !
- ધિકાર વિચાર અમારો, હરિ મોટો કંઠ તમારો. ૧૧
- સાત સાગર સુધી માય, માંહે પર્વત આલ્યા જ્યાં
- તે કંઠ વિષે અડયાની, ત્યાં ગણના કોણ વડાની ? ૧૨
- એની દૃષ્ટિ તે દુષ્ટ દાતા, રખે કૃષ્ણ કુટુંબને ખાતા;
- હું પૂરથી આવ્યો ધાતો, રખે કૃષ્ણ તું મુજને ખાતો. ૧૩
- હું ખાધો થકો અરે આતા, નહિ થાઉં તુને સુખદાતા;
- હું ઉદર આધો નહિ પેસું, તારા શીરમાં જાયો બેસું ! ૧૪
- તારા શીરમાં પેશી હુંય, નહિ જોઉં ચરાચર ક્યહુંય;
- હરિ ખાધા પુઠળ મુજને, સૌ દોષજ દોષે તુજને. ૧૫
- કહેશે આવ્યો આશા બાંધ્યો, જૂઓ પાંડવ કૃષ્ણે ખાધો;
- આંહાં આવ્યો એકલો ભીમ, મોકલ્યો ધર્મે સુખસીમ. ૧૬
- હવે ભીમ વિના મહાચિંતા, દુઃખ ધરશે માતા કુંતા;
- તે માટે કુંતા સાથ, મુને તું પણ ખાજે નાથ. ૧૭
- હું તો ધર્મરાયનો રાખ્યો, તે માધવે મારી નાખ્યો;
- સુભદ્રાને જઈ કહેશે, તુને રાક્ષસ માણસ લહેશે ! ૧૮
- તુજ ભગિની કો'ને કેશે, સુતની દુઃખણી દુઃખ સે'શે;
- તુંતો સંહરે સહુને આપ, તુમે નવ લાગે કાંઈ પાપ ! ૧૯
- હું સહુને સરજે પાળે, રખે ભીમને સરજે વાળે;
- મુને યદ્યપિ સરજ્યો શ્વામી, તોય દાસ તમારો નામી. ૨૦
- કહે જૈમિનિઃ સંખેજી રાય, મહાભારતનો મહિમાય;
- એમ ભીમે વાયક બાખ્યું, મન મોહનજીએ રાખ્યું. ૨૧

- હરિ દેવકાનો સુત ક્યામ, પછે ભીમ પ્રત્યે કહે આમ;
હસી ભૂધર પૂછે ભાન્યા, કહો ભીમસેન સુખે આવ્યા. ૨૨
- હું સાથે તમો મન રીજે, આવો આપણુ ભોજન કીજે;
કહે ભીમ સુણો ભગવાન, મુને દીધું તમો મહા માન. ૨૩
- તમો તૃપ્ત થયા હરિ પેલા, પછે મુજને તેડો વેલા!
તમો યદુપતિ ધ્રાયા જ્યારે, અતિ તૃપ્ત થયો હું ત્યારે. ૨૪
- એમ ભીમ તણી સુણી બાણી, ૫રી બોલ્યા સારંગપાણિ;
હે ભીમ! કરો ભોજન, હું આપું તમોને અન્ન. ૨૫
- મારે તુંથી પ્રિય ન કોય, મારો પ્રાણુ ધનંજય સોય;
મારે અર્જુનથી નહિ અન્ય, સુત સુંદરી ના'વે મન. ૨૬
- મુને પાંધવ મિત્ર ન ભાવે, અર્જુનને તુલ્ય ન આવે;
એવાં વચન કહી નિર્ગળુ, ભીમ જાલ્યા દક્ષણ પાણુ. ૨૭
- કર્ષા ભોજન ત્રિકમ ત્રુઠ્યા, પછે સત્વર શ્રી હરિ ઊઠ્યા;
પછે પત્ર સુનાગરવેલી, સોપારી સુગંધશું મેલી. ૨૮
- શુભ^૧ પુષ્ય કપૂરે બીડી, અતિ ઉત્તમ વાળી ખીડી;
પુરુષોત્તમ પાણે થાપી, લઈ ભીમસેનને આપી. ૨૯
- પછી બોલ્યા સારંગપાણિ, અકૂર પ્રત્યે હિત આણી;
સુત સાંચ તથા પ્રધુમ્ન, અનિરુદ્ધ મહા જળવાન. ૩૦
- શઠને વળી નિશઠ નામ, તે શું બોલ્યા સુંદરશ્યામ;
કૃતવર્માને કહે આદિ, પૂરમાં ઘો દુદંભિ નાદ. ૩૧
- જે મહાજન સર્વે કા'વે, તે ધર્મ તણે ધેર આવે;
મુજ આજ્ઞાથી સર્વ કોય, જઈ અશ્વમેધને જોય. ૩૨
- સુષ્ય દેવકી માત મારી, ચાલો પાંડવ પાસ વિચારી;
સત્યભામા રૂક્મિણી રાણી, ચાલો સર્વ વધુ હિત આણી. ૩૩
- વસુદેવ તથા જળદેવ, પૂરમાં એક રહેશે એવ;
રાખશે રાજ્યધાની સોય, અન્યથા નિસરો સર્વ કોય. ૩૪
- હવે ધર્મરાય મહાભાગ, કરશે મહા મોટો યાગ;
આપણે જેટલું ધન હોય, મોકલો તૃપ પાસે સોય. ૩૫
- ધન શકટ ને ઉગ્રે ભરાવો, બહુ સેવક અશ્વ ચલાવો;

ધર્મરાય તણે પૂર હોમ, મોઢલો સઘળુ ધન એમ.	૩૬
ઝમ દારિદ્ર રે' તેણે ઠામ, હું હોડ' દિશા ને ગામ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળ ભૂપ, એમ બોલ્યા ઈશ અનુપ.	૩૭
કહેવું સાંભળીને કૃતવર્મા, કરતો હરિભાપિત કર્મા;	
પછે દુંદભિ ધોર તેડાવ્યો, પૂરમાંહે પડો વજડાવ્યો.	૩૮
પૂર વાસી પ્રત્યે ભાખે, ભાઈયો અચ્યુત એવું દાખે;	
મારી આગ્રાથી સૌ આજ, નિસરો નર સુંદર સાજ.	૩૯
એવું સામળી સત્વર થાતા, હસ્તિનાપૂર સર્વે જાતા;	
દિજ વેદ ભણુંતા જય, લહે શાસ્ત્ર તણો મહિમાય.	૪૦
લહે ધર્મ કરંતા કર્મ, સમદષ્ટિ પાવન પર્મ;	
સુત સ્ત્રીજન શિષ્ય સમેત, નિસર્થા દિજ શ્રીહરિ હેત.	૪૧
વેહેવારિક વૈશ્ય ધનિષ્ઠ, નિસર્થા રથ બેશી શિષ્ઠ;	
બહુ શૂદ્ર પળાતા એવ, સહુ વર્ણુની કરતા સેવ.	૪૨
કંસારા કોટિ પળાતા, બહુ ભાંડ ભરીને જાતા;	
ચાલ્યા ચોકશી સાથ ઝવેરી, નિસર્થા શુભ અંબર પેરી.	૪૩
નિસર્થા સહુ સુવર્ણકાર, મદ્રા સાધુ સરીખા સાર;	
જેણે તસ્કર વિદ્યા દીડી, સાથે રાખ્યાં આગ અંગીડી.	૪૪
જડિયા ધડિયા કંસારા, નિસર્થા તરવા ધડનારા;	
સૂતાર સમારે કાઠ, નિસર્થા શિલ્પિ પળપાઠ.	૪૫
અર્ધકાર ને ગોલા પળિયા, પશુ સાથ પળ્યા સાવળિયા;	
વળી શાક તણા વેહેપારી, નિસર્થા તે શાક સમારી.	૪૬
કડિયા ને દોશીઓળી, ચાલ્યા ગાંધી ને તંબોળી;	
નિસર્થા મદમાતા માળી, ધાંચી ધાણીના નંજળી.	૪૭
તાઘ તાણાના તણનાર, ચાલ્યા સૂતરના વેચનાર;	
ખાતરીને લોક લૂવાર, નટવા નૃત્યના કરનાર.	૪૮
બહુ કોષ્ટકના બાંધણિયા, કારીગરે તાણા તણિયા;	
વણનારા ને વેહેપારી, વેચંતા ચીર સંભાળી.	૪૯
નિસર્થા બહુ સોઘને ભોષ, પકવાન કરનાર કંદોઈ;	
રંગારા રંગબુહારા, ધણા ધાંચા ને કુંભારા.	૫૦

- જાએ નાપિક ને વળી ઓડ, ચિતારા ને ધોળી કોડ;
પંથ જાએ પવિયા સઘ, કલાત્ર પળે ગ્રહી મઘ. ૫૧
- ઓળગાણું અંત્યજ ધાતા, શ્રીકૃષ્ણે તેડયા જતા;
કૂટણીને વેશયા જાતી, કરે ભાવ મહા મદમાતી. ૫૨
- નૃપ કિડાના મક્ષ સગર્વ, પળે ભાટ તથા ગંધર્વ;
હરિ સાય ભવૈયા ધાતા, મહા વાંસ બળભિયા જાતા. ૫૩
- ગ્રહી વેણુ દાદી ગાય, ઇંદ્રજાળી જાજગર જાય;
વીરસાધક ગારડી સોય, નાળાંધક ત્યાંહે કોય. ૫૪
- ચાલ્યા પારથીને બહુ કાહાર, હરિ—વાહનના વેહેનાર;
તૃણવાહક ને કડિયારા, કર ચાબૂક ને ઘોડારા. ૫૫
- સૈરંધ્રી દારી જોડ, પળે પાવૈ જોજ કોડ;
દારા—કર્મ કરંતી દાઘ, ધાયે ભંજક ધાના નાઈ. ૫૬
- વળી જાયજલૌકાજીવી, નિસર્યા જે ધરતા દીવી;
હરિ આગા મસ્તક વંદી, એવા નિસર્યા લોક આનંદી. ૫૭
- અદારે વર્ણુ એમજ ધાતી, શ્રીકૃષ્ણની તેડી જાતી;
નારાયણ નાયક જેના, નિસરી ચતુરંગી સેના. ૫૮
- રજ હડી અંગર છાઈ, નવ સૂર્ય જ્યોત જણાઈ;
મહા નાદ કોલાહલ થાય, જ્યારે યાદવસેન પળાય. ૫૯
- પટ-મંદિર ભાર અટારો, બહુ મારગ શકટ પમારો;
કોઈ વાઘની સાંકળ સાંતા, ચિતરા ગ્રહી મારગ જાતા. ૬૦
- બહુ ચાલ્યા પંખીવાળા, નવ દીસે મારગ ઠાલા;
દળ ચાલ્યું મારગ લોખી, એવે સાવળિયાણી કોખી. ૬૧
- એમ કહેતી ધાતી આવે, સહુ સૈનિકને હસાવે;
સહુ સાંભળજો મુજ વાણી, શ્રમ શીદ કરો એમ જાણી. ૬૨
- એ વિવેકી શ્રીહરિ શ્યામ, તમને આપશે એકજ ઠામ;
જોને આણી હૃદ મોઝાર, નિસરે પૂરમાંથી ખાર. ૬૩
- તેને સ્થાનક આપશે સાર, શ્રમ શીદ કરો નિર્ધાર;
કહે જૈમિની સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય. ૬૪
- એવું જોલી અખળા હેડી, હતી પોડી ઉપર બેડી;
લટકો કરી હાંડ્યો પોડી, એવે નાર પડી ત્યાં હેડી; ૬૫

- સાવળીવૃષભ સત્વર ધાયો, એવે આગળ ઉઠે ખળાયો;
જિંદ દેખી પોકિયો ત્રાઠો, તે ભડકી પાછો નાઠો. ૬૬
- નાસંતાં સાવળી પાડી, પડી મારગ મધ્યે આડી;
નિરખી પડી નાર અધીર, હસે વાત કરંતા વીર. ૬૭
- આપણે કરમે એ નાર, વૃષભધી પડી ભોમ મોઝાર;
ઘટું થયું એ અતિવ, પડ્યો ભોમ વિષે એ જીવ. ૬૮
- એની વાણી સાંભળ્યા પુડી, સાવળી પાછી ફરી ઉડી;
સૌ ચોક્ક પ્રત્યે પરમાણી, કહે સાવળી સુંદર વાણી. ૬૯
- હરિને નિર્ભી મોહું હુંય, ફરી બળદે બેઠી છુંય;
તે માટે ન જવો મૂંઢ, ઈતિ કેશવ કીર્તન ગૂંઢ. ૭૦
- મહા પતિત તણો પાવન, હરિ સ્મરણ વિના નહિ અન્ય;
કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય. ૭૧
- ગયા આગળથી ગિરિધારી, કરી ઉજવળ હય અસ્વારી;
મધ્યાન સમે સહુ સાય, પૂર બાર ગયા યદુનાય. ૭૨
- બેસરો કર ચાલૂખ ધારી, હરિ દક્ષણ પાણુ ઉભારી;
જોછ ધર્મરાયનો પંથ, દેખાડે છે કમળાકંથ. ૭૩
- નિસર્થા ભીમસેન સમેત, સર્વ સુંદરીશું હરિ હેત;
હરિ પાખે ન રહે તાં કોય, દારકાં પૂરવાસી સોય. ૭૪
- હરિ સાથે હરખે ધાય, જન કૌતુક જોવા જાય;
એક માળણુ દેખી હરિને, ઉચ્ચરે હરિ આંગળ ફરિને. ૭૫
- હાતું કૃષ્ણ થયા મધ્યાન, ક્યમ ચાલે મારગ જનન;
સહુ વેહેપારીને સાફ, આશિયાળું જીવન માફ. ૭૬
- એક મારે મહા જંગળ, કરમાય કુસુમની માળ;
(આ) મારાં સહુ માણસ જોય, તુજ અર્થે સર્વે સોય. ૭૭
- કરમાય કુસુમ કહું તુજને, મુકતાણ આપો મુજને;
શીર છત્રને જાગર પીળી, તમારે શીર છાયા શીળી. ૭૮
- હરિ હુંતો તાવડિયે બાળી, ક્યમ ચાલું પાગે પાળી;
મારા ગુણમાં સુમન છે જો, તારે કર ત્રિકમ ગ્રહેજો. ૭૯

તેહનું વચન સુણીને વાળી, વર વાણી વઢે વનમાળી;
 સુણ કલ્યાણી રિથર સ્થાપું, તું જોને મુકતાધન આપું. ૮૦
 કર્યં ધર્મ સમાશ્રય ધન્ય, જેમ આનંદે મુજ મન;
 એમ ઉચ્ચરતા હરિ જેવે, એક તેલણુ આવી તેવે. ૮૧
 શીર તેજ તણેા ઘટ નામે, હરિનો હય સાહી લગામે;
 હસતી અતિ વારંવાર, કરે કૃષ્ણ પ્રત્યે ઉચ્ચાર. ૮૨
 નિસરે ઘટ બેઠી તેજ, તન ઉપર આસે રેલ;
 હરિ પીઠ તમો નવ જાણી, ઉચ્ચત્રાય અમો ક્યમ ધાણી. ૮૩
 અધુના તમો લીધું સ્નેહ, ક્યમ વિસાઈ હરિ તેહ;
 તારાં જહુ આસે છે શકટ, ન જડે માર્ગ વિકટ. ૮૪
 કાંઈ નીત કરો યદુરાય, જ્યમ રંક તણી મતિ થાય;
 ધતિ અશ્વમેધ મહિમાય, સંપૂર્ણ દશમો અધ્યાય. ૮૫
 જે મધ્યે યાદવરાય, દ્વારકાંથી ગજપુર જાય;
 કહે રત્ન કરો શુભ પેર, અહીં શ્લોક થયા ચૈાંઓતેર. ૮૬

અધ્યાય ૧૧ મો. રાગ ધનાશ્રી.

હરે કૃષ્ણ! હે કૃષ્ણજી ! આ તારી સર્વે નારજી;
 સર્વ જીવમાં તું છે સરખો, સાચું માન મુરારજી. ૧
 માજણુ તેજણુ સાવળી, નાપિક કેરી નારજી;
 આપણા મનમાંહે જાણે, તુને એક ભરતારજી. ૨
 એમ સુણીને કૃષ્ણ કહે, સુણુ વીર વૃકોદર વાણુજી;
 જો તુમાં કાંઈ પરાક્રમ હોય તો, મહે તું એનો પાણુજી. ૩
 અરે સુંદરી ! વીર વૃકોદર, સ્થૂળ ઉદર વર સ્વામીજી;
 સાવળી ભીમ સમીપે જતાં, દંત વિના, વર પામીજી. ૪
 ભીમ કહે સુણુ શ્રીહરિ મારે, રાક્ષસી પ્રેમદા પાસેજી;
 જે સ્ત્રી મુજને વરસે તેને, રાક્ષસી તતક્ષણુ ખાસેજી. ૫
 દંત વિના દયીતા છે સર્વે, તે કેશવજીને કામેજી;
 માધવજીને મન રાખે તો, સંતતી સુખને પામેજી. ૬
 રૂક્મિણી આદે સાધવી સુંદરી, હરિને મનમાં ધરતીજી;

- પુરુષોત્તમને પ્રસન્ન કરવા, સંતત સેવા કરતીછ. ૭
- અન્યોઅન્યે સકળ સપત્ની, રીસ ન રાખે કોયછ;
- જેને મંદિર જાંબવતી ત્યાં, કદાપિ રીસ ન હોયછ. ૮
- અરે! અધમ મૂરખ પાપી, કો જન આવે તારે શરણુછ;
- અવનિમાં અવતાર ન પામે, ગતિ વર્જિત નહિ મરણુછ. ૯
- કૃષ્ણ કહે તું નરને, સ્થાનક, રમ્ય તણો કરનારછ;
- તે માટે તું પાળ પવનસુત, લાવ્ય નિકટ નિરધારછ. ૧૦
- એમ કહીને કેશવ ચાલે, એવે કૌતુક હોયછ;
- ઉછળતી ઉટેથી અવનિ, દાર્ઢ પડતી કોયછ. ૧૧
- દેવકીસુતને કહે સૂતિકા, અધુના આપી પાણુછ;
- વસુદેવાદિક યાદવ કેરી, મને સૂતિકા જાણુછ. ૧૨
- યાદવ સકળ તણી હું દાધ, તેં મૂકી વિસારીછ;
- દેવકીએ તું પ્રસન્ન્યો ત્યારે, શુદ્ધ ના લીધી મારીછ. ૧૩
- કૃષ્ણ કહે ઉઠાડો એને, વીર વૃકોદર હાવેછ;
- (જે) ઉદિશે અવિલોકો અધુના, વસુદેવછ યાં આવેછ. ૧૪
- ભીમે ત્યાં તત્ક્ષણુ ઉઠાડી, પતિત સૂતિકા એવછ;
- એવે આગળ આવી ઉભા, દીઠા શ્રી વસુદેવછ. ૧૫
- વસુદેવને પ્રણામ કરતા, ભીમ તથા ભગવાનછ;
- અંજલિ વાળી આગળ ઉભા, ઉચ્ચરતા રજનનછ. ૧૬
- તાત તમારી ગ્રહી આજ્ઞા, અમો જાઉં જ્યાં ધર્મછ;
- નારાયણુની વાણી સુણીને, બોધ્યા વસુદેવ પર્મછ. ૧૭
- જાવ જાવછ જાદવ વેગે, મુને સાગર નાખીછ;
- ધન્ય દેવકી માતા મહિમા, તમે સમીપે રાખીછ. ૧૮
- શીઘ્ર સમાગમ કરજો સ્વામી, માત પિતાના પ્રાણુછ;
- તે દિજને ધન દાન કરજે, જે વેદ શાસ્ત્રના જાણુછ. ૧૯
- જે કો પર નિંદા નવ કરતો, મોટા જનને માનેછ;
- એવાને તેડો ખીજમાં, ધન, ખરચો છો શાનેછ. ૨૦

- ક્ષત્રી પણ એવા લેવા જે, ધન ધરા દે માનજી;
 યુદ્ધ-ચતુર ને શૂર સમેતા, મોટા મહા ધનવાનજી. ૨૧
- મિથ્યાભિમાનને મૂકે, સ્ત્રીવશ વર્તિ પાપજી;
 નિંદિક નવ તેડો સાથે, વળી જે વખાણે આપજી. ૨૨
- પર ઉપધાતીક જેવા પાપી, વૃદ્ધ થઇ વળી કામીજી;
 શ્વશુર-પક્ષ ના પોળે પામર, તે પણ ત્યજવો નામીજી. ૨૩
- યામાત્ર કેરું ધન ખાતા, એવા સાથ ન લેવાજી;
 મૃત્યુ પામ્યા પછી અપુત્રિયાનું, મન ધરતા ધન લેવાજી. ૨૪
- દૂત કર્મના કર્તા ત્યજવા, કામ કરે અવિચારીજી;
 યુવા થઇને કામે મોહે, ઇચ્છે વૃદ્ધ નારીજી. ૨૫
- ઋતુકાળે પોતાની પત્ની, ત્યજતાને નવ તેડોજી;
 અળખા સાથે અશન કરે, તેની સંગત ફેડોજી. ૨૬
- કુયોની મધ્યે વીર્ય મૂકે, તેને યાંથી ઠાળોજી;
 પરધન કામી જે પિશુન પાપી, તેને પાછો વાળોજી. ૨૭
- ખીજ પાપી રણાંગણમાં, નિજ સ્વામીને ત્યજતાજી;
 સેવક થઇ સ્વામીદ્રોહ કરતા, પરભૂપતિને ભજતાજી. ૨૮
- મા' પાતકી જે સંન્યાસીની, નિંદા કરતા હોયજી;
 મત કરતી વનિતાને ઈચ્છે, દુર્જન ત્યજવા સોયજી. ૨૯
- ધનાઢય થઇને યાયક જનને, પાછો વાળે જેહજી;
 કાયા કષ્ટ ન કરે સુંદરી, બહુ ભાખી ત્યજવી તેહજી. ૩૦
- એવી નારી સાથ ન સારી, વૃત ન ધરે ધૂતારીજી;
 સ્વામી સાથે કપટ કારિણી, વાદ વિવાદ વઢારીજી. ૩૧
- સુણ મધુસૂદન એવી નારી, સાથ ન લેવી એવજી;
 શ્રી ભગવાને કાને ધાર્યું, જે બોલ્યા વસુદેવજી. ૩૨
- પિતા તણી પ્રદક્ષિણા કીધી, કૃષ્ણે કૃત પ્રણામજી;
 વસુદેવ પ્રત્યે વિનય વચન કે', વળતા સુંદરશ્યામજી. ૩૩
- તમો કહ્યું હિત વાયક મુજને, તે મેં કરવું હાવુંજી;
 દુર્જનને વર્જિને રાજ, ધર્મ કને મેં જાવુંજી. ૩૪
- ભરતવંશભૂપણ સુણ, દુર્જન, મારો સંગ ન પામેજી;

એમ સુષ્ણીને ભીમ કહે, હરિ તાતે નાખ્યા બામેજી.	૩૫
૪૬ થઈ વસુદેવજી કહે છે, 'મુજને ગમે તેહજી;	
પાપી પૃથ્વીમાંથી તજવા, મેં સહસા માન્યુ એહજી;	૩૬
સાધુ સંગમ આગમ તારે, શાનો વિસ્મય એમાંજી;	
દુષ્ટચક્રી નર કષ્ટજ પામે, દયા ધરો હરિ તેમાંજી.	૩૭
સાધુ પુરુષ સાથે જે સાધુ, તે દેખી શું રાચોજી;	
અસાધુ સાથે સાધુ રહે, તે નર સુધો સાચોજી.	૩૮
તમો સદા સમદૃષ્ટે રહેવું, સર્વ ભૂતમાં સરખાજી;	
ભીમ તણી વાણી સુષ્ણીને, યાદવ, વસુદેવાદિક હરખ્યાજી.	૩૯
બસો બસો હે ભીમા કહીને, વળ્યા પછે વસુદેવજી;	
રામ સહિત અતિ રૂદન કરંતા, હરિને વિરહે એવજી.	૪૦
તારે વિરહે વિકૃલજી હું, જીવન મન ના આણુંજી;	
મારું કારજ નાશ થશે એમ, રૂડી રીતે બાણુંજી.	૪૧
દશરથ રાજા રામ વિયોગે, સઘ તજ્યો નિજ દેહજી;	
શાપતણું મિષ માથે દીધું, અંતરગત શું સ્નેહજી.	૪૨
સ્વર્ગ ભોગ નાનાવિધિ સુંદર, દશરથ જૂપને મુક્તિજી;	
સ્વર્ગ વિષેથી શ્રાદ્ધ વિષે, દીડી મહા દુઃખ જુગિતજી.	૪૩
એવું વચન કહી વસુદેવજી, ભૂધરજીને બેટેજી;	
ખેડુ હાથમાં નાથ ગ્રહાને, બાથ ન મૂકે નેટેજી.	૪૪
યથા જુઆરી જીત્યા કેરી, આશા ન તઢે કાયજી;	
હંસ યથા સંગયોગ ન મૂકે, તથા ન છૂટે સોયજી.	૪૫
કૃષ્ણ કહે હું સત્વર આવીશ, રહો રહો હવે તાતજી;	
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત વિખ્યાતજી.	૪૬
મહા કષ્ટ કરી કૃષ્ણચક્રી, વસુદેવજી પણ પ્રતાજી;	
ભીમ તથા બ્રહ્મનીઓ સાથે, હરિ પંચગતિ કરતાજી.	૪૭
એવે શ્રીહરિએ મહાસરોવર, દીધું મારગ માંહેજી;	
હંસ તથા કારંડવ ખોલો, ચક્રવાક બહુ ત્યાંહેજી.	૪૮

૧. મુજને ના ગમે. પ્ર. ૨. ૨. સ્વર્ગ વિષે સ્ત્રી સાધવી સીતા.
ક્રિષ્ણ મહાદુઃખ યુગતજી.

તેમાં એક અનુપમ દીડી, પદ્મની પત્ર-પ્રકાશજી;
 મજે અહીંને મુક્ત, મરાળે વિખરી, વિવિધ વિહારજી. ૪૯
 જે ભમરા જે પાસ ફરેછે, સ્ત્રીનું ચંચળ મનજી;
 પોતાના પતિને ભૂલવતી, અનુભવતી નર અન્યજી. ૫૦
 નિશા સમે નિગ્દ નાથ ન દેખે, તે કાળે કુમળાયજી;
 શ્યામ ભમર ઉર મધ્ય અહીંને, સૂતી રજની માંચજી! ૫૧
 આત્મપતિ આદિત્ય ઉદયોને, હરખી નિરખી પ્રલેજી;
 સ્ત્રીચરિત્રમાં કો નવ સમજે, મોટા પંડિત ભૂલેજી. ૫૨
 પદ્મની કેરી ઉત્પત અંને, પંક વિષેથી પરખોજી;
 તે માટે એનું મન મેલું, સ્થાનક સરખું નિરખોજી! ૫૩
 ચંચળ પુરૂષે પરાભંગેથી, દિવસે કાંપે જોડજી;
 પ્રાણનાથ ભયભીત સરીખી, અધુના દિસે તેડજી. ૫૪
 વાસુદેવનું વચન સુણી કે, રક્તિમણી વાત વિચારીજી;
 હાસ્ય કરી હરિ સન્મુખ નિર્જે, વિશાળ ક્ષોચન નારીજી. ૫૫
 પદ્મની પદ્મ-નેત્ર હરિને, નાથ લહે છે સત્યજી;
 પોતાના સુત ૧આવ્યા જાણી, ગજને પોખે અત્યજી. ૫૬
 પૌત્ર પુત્ર આંહાં હરખાતાં, તેને અતિસુખ આપેજી;
 જે મધુકર આખી પયોધર, તેને કોણ ઉથાપેજી! ૫૭
 પ્રાણનાથને પાસે ક્યમ ગહે, ખટપટ નાના બાળજી;
 એ પદ્મનીએ ઉત્તમ કીધું, દોષ કશો જોવાળજી! ૫૮
 ઘોત દિવાકર દૂર નિહાળી, ચંચળ ચેતસુ નારીજી;
 સૂતી તણે મત પાળ્યો, પદ્મનીએ નિર્ધારીજી. ૫૯
 નારી ક્યમો કરમાય નહિ, બ્યારે નાથ પ્રપત્ની પોઢેજી!
 વિરહિણી વનિતાને શી નિદ્રા, ભ્રમર શિશુની જોડજી! ૬૦
 એહ પદ્મની કેરા કુચમાં, વેદઅગ્નિ વિષ વર્ણુજી;
 તે માટે સ્તનપાન કરતાં, મધુકર પામ્યો મર્ણુજી. ૬૧
 એ પદ્મની છે ઉત્તમ, નિંદા, શીઠ કરો અવિનાશજી;
 કૃષ્ણ વદન કુચ સ્પર્શ કરી, જો મધુકર પામ્યો નાશજી. ૬૨

- તે નર જે કેા કૃપણ હૃદયે છે, તે ન રહે સંસારજી; ૧૩
 પતિને ઉદે પ્રદાશ પદ્મની, સુદૃત કીધું સારજી.
- પતિને સેવ્યાનું કૃણ જ્ઞે જ્ઞે, શંકરનું શીર પામીજી; ૧૪
 તે^૧ માટે નલિનીને નિર્જી, વિસ્મય પામી સ્વામીજી!
- પૂર્વે પૃથ્વી હરિપદ છંદી, પ્રગટ થઈ રજ ત્યાંથીજી; ૧૫
 તે રજ ઉપર ઉદક પડ્યું તે, શ્રી હરિના પદમાંથીજી.
- તે રજને તે તોય મળીને, કર્દમ પ્રકટયો એહજી; ૧૬
 પંકજનિ ત્યાં પંકજ થકી, પ્રકટી નિઃસંદેહજી!
- ભીમસેન સુણતાં તમેા જોડ્યા, સંદેહ પડતી વાણીજી; ૧૭
 હુંતો તુજને વ્યાપક જાણું, તે કંઈ હું નવ જાણીજી!
- તારે નાર ધણી છે ખીજી, નિશ દિન રહે તે પાસજી; ૧૮
 હું તું વિણ કાંઈ નવ દેખું, અંતરગત અવિનાશજી.
- જે કિચિત્ આ લોક વિષે, તે તુમાં મુજને ભાસેજી; ૧૯
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, શ્રીહરિવચન પ્રદાશેજી.
- રૂઝિમણી રાણીની સુણી વાણી, સંતોખ્યા અવિનાશજી; ૨૦
 પછે ઉત્તરી તે અશ્વયકી, સેનાપતિ તેડયા પાસજી.
- કેશવ કહે સુણો કૃતવર્મા, કરો નકેરી નાદજી; ૨૧
 મારી આજ્ઞા માની મનમાં, (અહિ) રે'વા પડાવો સાદજી.
- કૃતવર્માએ સર્વે કીધું, જે જોડ્યા અવિનાશજી; ૨૨
 રજની વાસો વરયા ત્યાં કેશવ, સધળી સેના પાસજી.
- પ્રાતઃકાળે સૈન્ય ચલાવ્યું, હરિ કરે ખટ કર્મજી; ૨૩
 શનૈ શનૈ ધર્મરાયના, જનપદ પામ્યા પર્મજી.
- માર્ગ માંહાં માધવને મળિયા, પામરજન પશુપાળજી; ૨૪
 હરિને દેખી વ્રજવાસી ગ્રહી, ગોરસ પાત્ર વિશાળજી.
- કરમાં શુંગ ગ્રહીને આવ્યા, શુંગ ભૂપણ ધાલીજી; ૨૫
 * પામરી એઠી પોજે પેઠા, કરે જ્ઞેષ્ઠિકા ગ્રાલીજી.
- પોતાનાં વાજીત્ર વગડે, બારંવાર વિચારજી;

૧. તે માટે નલિની જે નીર્જી. પ્ર. ૨. ૨. પૂર્વે હરિપદ બુદ્ધિત પ્રકટ થયો રજ ત્યાંથીજી પ્ર. ૧. ૩. કંબલ ઊંડાં પિંડે પ્રૌઢાં. પ્ર. ૨.

- મિત્ર આપણો ગોપ સહીએ, નિરખો નંદકુંભારજી. ૭૬
- એમ કહી બૂધરને બેઠી, માર્ગે ઉભા સોયજી;
- પ્રેમે પૂછે પુરુષોત્તમને, હડહડ હસતા કોયજી. ૭૭
- કોઇ કહે આ દધીને ઓઢન, અમૃત સરખાં આખોજી;
- કોઇ કહે આ શીંકી સઘળી, મારગ ભક્ષણ રાખોજી. ૭૮
- કોઈ કહે આ નવીન મોરલી, સંપાડી મેં શ્યામજી;
- કોઈ કહે મેં કરી પાધરી, લકુટિ આ અભિરામજી. ૭૯
- પાંચ ગાય હું ધણીએ રાખું, તેાય ઇતસ્તત્ ધાયજી;
- હમણાં તે આશ્રણિયે વશ થઇ, અતિશે દુસ્તર ગાયજી. ૮૦
- સોભ મોહમય વાધે ઝાલી, ભય પામી સહુ કોયજી;
- હમણાં તે મિત્રે મૂકાવી, સુરભી મારી સોયજી. ૮૧
- અથ ચઢીને કો' ક્યાં જશો, કો'ની આ સહુ નારજી;
- આ કૌસ્તુભ મણિ ક્યાંથી લીધો, કહોની કુંવરીહારોજી. ૮૨
- કહો ક્યાંથી આ હૃદય વિષે, પદલાંચ્છન લાગ્યું પ્રાહજી;
- ખીજે કહે એ કેશવને, તું કાં નવ જાણે મૂઢજી. ૮૩
- હૃદય વિષે એ શ્રી વત્સલાંચ્છન, ભૃગુ ઋષિનું લાગ્યુંજી;
- હમણાં તો લક્ષ્મીપતિ પોતે, પૂર્વનું દુઃખ ભાગ્યુંજી. ૮૪
- જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, સુણી ગોપની વાણીજી;
- પોતે પૂછું અવસ્થા નિરખી, હરખ્યા સારંગપાણિજી. ૮૫
- પશુપતિને સન્માન કરે એવે, સ્ત્રી આવી તજી ક્ષોભજી;
- દીપાળી યાળી કરમાં ઝાલી, હરિ નિરખે નિલોભજી. ૮૬
- કોએક ગૃહરજ માર્જન કરતી, સત્વર હરિને જોવાજી;
- ધરનાં કારજ મૂકી આવી, હરિ પાસે દુઃખ જોવાજી. ૮૭
- તેની પ્રત્યે ખીજી બોલી, રજ માર્જન કરી જતુંજી;
- સભા વિષે રજ સહિત જતું, તું લાજ ન પામે હાતુંજી? ૮૮
- પુરંદ્રી કે' જળતું પ્રક્ષાલ્યું, ન સમે રજ નિરધારજી;
- કર્મે મલિન થયું તન મારું, નવ ખુલે જળધારજી. ૮૯

- જીવન વિષે મેં જીવન જોયું, મલિન રહ્યું છે શેષજી;
તે માટે હરિ પાસે જાવું, (મેં) રજ પ્રક્ષાલન એશજી. ૯૦
- એણે સ્થાનક ઝાઝું પાણી, મલિને ત્યાં પરવરવુંજી;
શિલાતલે વા પીકે જઈને, મળવું નાશન કરવુંજી. ૯૧
- જળ સંયુક્ત હરિપાદ-પીઠમાં, નિર્મળ કરવો દેહજી;
ધાજ તજ નારાયણ નિકટે, જાવું ઉદય એહજી. ૯૨
- જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, હરિને મનમાં ધરતીજી;
મંદિરમાં દધીમંથન કરતી, સુંદરી ત્યાં પરવરતીજી. ૯૩
- કોએક જોમય લેપે નારી, કૃષ્ણ કને સંચરતીજી;
કોએક મોહયકી નિજ માળા, માધવને કર ધરતીજી. ૯૪
- કેશવ પ્રત્યે કહે ફરી ફરી, હાસ્ય કરીને તેહજી;
અહો તમે નવનીત અમારૂં, કરમાં સોપું^૧ એહજી. ૯૫
- પૂર્વે માત યશોદા તારે, મુખે મેલ્યું નવનીતજી;
તેણે સકળ જગત સંતોષ્યું, *તેથી ચોટયું ચિત્તજી. ૯૬
- એવે અનંત અળખા આવી, હરિને દેખી હરખીજી;
નમસ્કાર કરી આગળ ઉભી, હિતની વાત વિશેખીજી. ૯૭
- જોવિંદ મેં તમને વિસોકો, કર્મ જીવન વિસારીજી;
એતો મુજને અદ્ભૂત લાગે, તમે મહા^૨ અધહારીજી. ૯૮
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, વળતા શ્રી ભગવાનજી;
કાલિદિ તટ નિકટ પધાર્યા, જ્યાં મહા વન^૩ રાગનજી. ૯૯
- પોતાનું પટમંદિર કરીને, ત્યાં ફરી કટક નિવાસ્યુંજી;
સુહૃદ સગાને પાસે તેડી, ઉત્તમ વચન પ્રકાસ્યુંજી. ૧૦૦
- માત યશોદા દેવકી શહિણી, પ્રત્યે કે' હરિ એવજી;
કુંતાજીની સેવા કરજો, તમે ત્યાં નિત્ય મેવજી. ૧૦૧
- વસુદેવજીની ભગિની કુંતા, અર્જુન કેરી માતજી;
ખીજ વનિતા વૃદ્ધ ધણી છે, આદર કરજો સત્યજી. ૧૦૨
- અરૂંધતીને અનસૂયા ત્યાં, ઋષિપત્ની પધરાવેજી;

૧. સાચું પ્ર. ૧. ૨. આધારજી પ્ર. ૧. અદહારીજી. પ્ર. ૨. • તે
કયમ ચોટયું ચિત્તજી. પ્ર. ૨.

- તે સર્વેની સેવા કરવી, ભામનીઓ તમે બાવેશ. ૧૦૩
- પ્રધુમ્ન પ્રમુખ સર્વ સુભટ તમે, સાંભળજે મુજ વાણુજ;
રાય યુધિષ્ઠિરના પુર મધ્યે, લોક મળ્યા બહુ જાણુજ. ૧૦૪
- ધણા સુભટ સમુદાયક સુંદર, યજ્ઞ વિષે સુભ વાણીજ;
તમે સુભટત્વ રક્ષણ કરવું, યજ્ઞપૂજન જાણીજ. ૧૦૫
- ત્યાર લગી મહા તેજ તમારાં, જ્યાં નવ અર્જુન રાયજ;
અર્જુનને અવગ્રોહી નિશ્ચે, વીર્ય તમારાં જાણજ. ૧૦૬
- ત્યાર લગી સર્વ તીર્ય પાતક, હરવા સમર્થ થાયજ;
જ્યાર લગી ભાગીરથી ગંગા, જૌતમી જે નવ ના'યજ. ૧૦૭
- નિજ પુરમાં જ્યમ પ્રધુમ્ન રે'છે, રાજસરીતે વાદજ;
ધર્મનગરમાં ત્યમ નવ રે'વું, માનવી મર્યાદજ. ૧૦૮
- જ્યારે હસ્તિનાપુરમાં હુતા, ભીષ્મ ભડ વિદ્યમાનજ;
તદા કદાચિત્ તું નથી આવ્યો, સાંભળ સુત સાવધાનજ. ૧૦૯
- તારી જનની મારી ભગિની, દ્રૌપદીને દે માનજ;
સુંદરી સકળ સહિત આ ઘરમાં, અતિશે આદરવાનજ. ૧૧૦
- રૂક્મિણીને કો' જ્નેડે રે'જ્ને, અળખા અયુત સમીપજ;
દ્રૌપદીને યજ્ઞ સમીપે પૂજે, કરમાં ઝાલી દીપજ. ૧૧૧
- પ્રથમ પંચાયન અમે કહ્યું, રાય યુધિષ્ઠિર જ્યાંમજ;
સૈન્ય સહિત સહુ પાછળ પળજે, આવી મળજે ત્યાંયજ. ૧૧૨
- શ્રી હરિએ એ રીતે સહુને, શિક્ષા દીધી સારીજ;
સૈન્ય તણે ઉતારે સ્થાપ્યા, ભીમસેન અધિકારીજ. ૧૧૩
- એકકા હય આરોહણ કરીને, પેઠા તે પુર માંયજ;
સૂક્ષ્મ સેવક સાથે તેડી, હસ્તિનાપુર હરિ જાયજ. ૧૧૪
- વાસુદેવ મહા યુદ્ધી આવે, એમ વિચારી મનજ;
સત્વર થઈને સામા આવે, નગર તણા મહાજનજ. ૧૧૫
- યાજ્ઞિક બ્રાહ્મણ એવું બોલ્યા, સાંભળજે અવિનાશજ;
પૃથ્વીમાં અમે કર્મ કહ્યું, સ્વર્ગ તણી મન આશજ. ૧૧૬
- યજ્ઞ તણો કર્તાને ભોક્તા, રૂઢદાતા તું જાણ્યોજ;

અગ્નિદોષ દોષાદિક (કર્મગુહ) દુક્ષભ, યગપુરૂપ યાં આજ્યોત્ત. ૧૧૭
 જોને સર્વ અપૂર્વ કહે છે, તે દેવકીસુતને પેપુંજી;
 યગ પતિને ધૂમે ધૂસર, દદે અમો કયમ દેપુંજી. ૧૧૮
 યથા પાર્યે પૂરણ ભક્તે, શ્રી હરિ દૃષ્ટે પાડ્યોત્ત;
 અતિ સંતોષ્યા પાવક પણ હરિ, તેણે નવ દેખાડ્યોત્ત. ૧૧૯
 રસમ છમ પાવક મહા પ્રત્યક્ષ, તે ન જાણે મહિમાયત્ત;
 ષ્ઠિ જીવ્યાએ સર્પે પીધું, દુગ્ધથકી વિષ થાયત્ત. ૧૨૦
 હરિને કેમ દેખાડે પાવક, સાતે જીવ્યા આલ્યોત્ત;
 જોણે મારગ વન્ધિ આલ્યો, તે મારગ થાયે કાજોત્ત. ૧૨૧
 તેમાં કાએ વિપ્ર કહે નહીં, પાવકનો અપરાધત્ત;
 આપણનો નહીં દોષ સ્વયં એ, કર્મ અનર્પણ બાધત્ત. ૧૨૨
 વળતો કાએક વિપ્ર કહે તમો, દેવકીસુતને નિરખોત્ત;
 યગજનિત સ્મૃત સહુ હવડાં, હરિને આપી હરખોત્ત. ૧૨૩
 સ્વર્ગ તણું શું કામ તમારે, પાંડવનો ભય જોથીત્ત;
 નિર્ભય થઇ વૈકુંઠે વસીએ, અધુના હવડાં એથીત્ત. ૧૨૪
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, યદુનંદનને દેખીત્ત;
 બ્રાહ્મણ સધળા અન્યોઅન્યે, એવી વાત વિષેખીત્ત. ૧૨૫
 એવામાં અવિનાશે કીધો, કરજોડી પ્રણામત્ત;
 વળતા વાડવ વિકૃલ પ્રત્યે, વાણી જોડ્યા આમત્ત. ૧૨૬
 સ્થાવર જંગમ દેવ તમો મુજ, આવાગમન નિવારોત્ત;
 તમને મહા કલ્યાણ હશે એ, આશીર્વાદ અમારોત્ત. ૧૨૭
 વિષ્ણુ વીર વિક્રોધ્યા વળતા, સંન્યાસીએ હિત આણીત્ત;
 પાશ પડ્યા. પરમેશ્વરને કહે, નમો નારાયણ વાણીત્ત. ૧૨૮
 સંન્યાસી કહે નારાયણને, અમો તમારૂં રૂપત્ત;
 અમો તમો કહેવાતું નહીં એ, સુણજો ત્રિભુવન ભૂપત્ત. ૧૨૯
 જોથી નિવર્તિ વાચા તે હરિ, અમો નમ્યા તુજ પાગેત્ત;

-
૧. યગપતિનો ધૂમેધૂમ સરતે. પ્ર. ૨. ૨. સપતજીવ્યા પાવકને. પ્ર. ૨.
 ૩. જેજીવ્યાને સર્પે પીધું. પ્ર. ૨. ૪. નમ્યા તમારૂં રૂપત્ત; નમો તમો
 કહેવાવો નાહી. પ્ર. ૨.

- અમો વિબુધ વેદાંત બાણું તું, પ્રત્યક્ષ દીદો બાગ્યેજી. ૧૩૦
 વાસુદેવનાં રૂપ યુગ્મ છે, ચલ ને અચલ પ્રકારજી;
 સંન્યાસી ચળ રૂપ કહાવે, અચળ પ્રતિમા સારજી. ૧૩૧
 અમો પ્રણવ અભ્યાસ કરંતા, પ્રણવ બને પદ તારંજી;
 તોએ તત્ત્વ ન જાણે તારં, (પણ) પ્રકટયું બાગ્ય અમારંજી. ૧૩૨
 એમ સુણી શ્રીકૃષ્ણ કહે, સંન્યાસી મુજ રૂપજી;
 કર્મ તણે સંન્યાસે પેણું, વિષ્ણુ શરીર અનુપજી. ૧૩૩
 યથા તમો છો હંસ જગતમાં, તથા કૃષ્ણ હું જોયજી;
 હસ્તિનાપુરમાં સુંદર સંગમ, સદા આપણો હોયજી. ૧૩૪
 જૈમિનિ કહે તૃપ ચૌટા મધ્યે, પછે ગયા ગિરિધારીજી;
 ધરને ગોખ નિહાળે હરિને, સુંદર લોચન નારીજી. ૧૩૫
 ગુણુકા ગોવિંદજીને નિરખી, બોલે વાણી સ્વરચજી;
 ક્યમ આવે છે કૃષ્ણ યાંહાં એ, અધુના ઈતિ ગૃહસ્થજી. ૧૩૬
 કમળનયન કામી મહા કેશવ, દાતા (ધૂર્ત) શ્રીહરિ શોભ્યોજી;
 સ્નેહાળ શ્રીમાન સદા નિત્ય, નારીજનમાં લોભ્યોજી. ૧૩૭
 શંભલી કહે એ પુરાણ પુરૂષને, તમો મિથ્યા મન(માં) આણોજી;
 તેતોયે તમો મુક્ત થઇને, ક્યમ ગ્રહેવાય ન જાણોજી. ૧૩૮
 સુંદર સોળ સહસ્ર યુવાએ, ભૂતળ કીધો ભોગજી;
 અધુના વૃદ્ધ થયો એ બાળક, એણું શો સંયોગજી. ૧૩૯
 તોએ હગારે કેશવ ગ્રહેવો, કારણ એહ ઘણેરંજી;
 કામ રહિત મન આઘે હુતું, સર્વે સ્ત્રીજન કેરંજી; ૧૪૦
 તે માટે એ પૂરણ નરથી, ગહણ કરો પરમાર્થજી;
 પુરૂષ યુવા કહે કોણુ ત્યાંહાં, સંગ તણો નથી સ્તર્થજી. ૧૪૧
 જે યુવતિ અતિ વૃદ્ધ તેણીએ, એ માધવ નવ તજવોજી;
 કૃષ્ણચક્રી કો વૃદ્ધ ન દીસે, માટે એહને બજવોજી. ૧૪૨
 મંદ મહાજન હમણાં કહે છે, (એહને) કહે છે દેવકીતનજી;
 વમાયાના મહિમાએ મોટી, (એની) એટા ન લહે જનજી. ૧૪૩

૧. અત્યજ હસ્તોજી. પ્ર. ૨. ૨. અમુક્તે તમો મુક્ત થઇને પ્ર. ૨.

૩. મયાએ મહિમા પ્રકટયો. પ્ર. ૨.

- પૂર્વે એતો કુળ-કામી, વાનર કન્યા સ્વામીજી;
 સુંદર સ્ત્રીને તે ક્યમ તજશે, આપણને (તે) યાં પામીજી. ૧૪૪
- જૈમિનિ કહે છે જનમેજયને, હરિએ સંતોષી (તે) શ્યામાજી;
 એમ કહીને આગળ ઉભી, યુવતી કરે પ્રણામજી. ૧૪૫
- વળતા વિકૃતે આગળ દીઠા, બંદીજન ગહુ આવ્યાજી;
 તેમાં વૃદ્ધ વિચારી બોલ્યો, ભૂધરજી મન ભાવ્યાજી. ૧૪૬
- દેવકીસુત યાંહાં આવ્યા કેશવ, કુંસ-નિકંદન દેવજી;
 યાચક સહુનું અધુના ભવતું, દારિદ્ર જનશે એવજી. ૧૪૭
- આ કામાદિક જનને લાગ્યો, મોહ સ્વરૂપી રોગજી;
 કૃષ્ણ વૈધ નિજ નામ ઔપધે, તે શોષે નિજ ભોગજી. ૧૪૮
- સત્ય કહું સંદેહ નહિ ત્યારે, નિરોગી સર્વે થાશેજી;
 એને ચિંતવતાં થકાં, કામાદિક વ્યાધિ જનશેજી. ૧૪૯
- જ્ઞાના) સરખુ આયુષ્ય હોશે, હરિને ક્યમ એમ કહીએજી;
 એહના નામિકમળથી પ્રકટ્યો, તે અમો સર્વે લહીએજી. ૧૫૦
- પિતા એહનો કોણ પિતામહ, તે નવ જાણું ઠામજી;
 સકળ સિદ્ધિમાં એ લહો નિર્ભય, માટે ક્ષેતું નામજી. ૧૫૧
- એહનાં નામ તણો મહા મહિમા, કોઇ ન જાણે જનજી;
 એહનાં નામ ઘણું છે પરગટ, પ્રતાપથી ઉત્પન્નજી. ૧૫૨
- ચારે વેદ હયાં શંખાસુરે, મચ્છ થયા હરિ ત્યારેજી;
 માણસ મધ્યે મિન જન્મ જે, કહીએ કોણ પ્રકારેજી. ૧૫૩
- કચ્છને વારાહ થયો એ, પ્રાક્રમ સકળ અતુપજી;
 નૃસિંહનો અવતાર ધર્મો વર્ણી, વામન રૂપ સ્વરૂપજી. ૧૫૪
- એના નામ તણો મહા મહિમા, (એ) જન્મ કહ્યો વિશાળજી;
 તેહ સુણીને નિશ્ચે શ્રીહરિ, કરશે મુખ વિકાળજી. ૧૫૫
- બંદીજને મુજ જન્મ પ્રકાશ્યા, રીસ તે શ્રી હરિ કરશેજી;
 આરાં કુતિસત કર્મ કહ્યાં તે, મારી જીવ્હા હરશેજી. ૧૫૬
- મારે સર્વે હશે ગોવિંદજી, તન મન ધન ભંડારજી;
 તોએ રામ રામ મેં કેતું, મનશુ વારંવારજી. ૧૫૭
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, બોલ્યા બંદીજનજી;
 સન્મુખ નિરખી તે યાચકને, વાચ્યો શ્રી ભગવાનજી. ૧૫૮

પોતાના કંઠથી કાઢી આપી, મુઝતાફજની માગજ;
 સર્વેને મુઝતાફજ આપી, (પછી) આલ્યા દેવ દયાળજ. ૧૫૬
 ધર્મ તણા અધિકારી આગળ, અવિલોક્યા બગવાનજ;
 સધળે વીરે વીંટયા વિઠ્ઠલ, આલ્યા સુણુ રાજનજ. ૧૬૦
 ઈતિભારત અશ્વમેધ પર્વે, એકાદશો અધ્યાયજ;
 જે અધ્યા'માં શ્રી હરિ કેરો, પ્રવેશ પુરમાં થાયજ. ૧૬૧
 એ અધ્યા'માં શ્લોક થયા છે, શત ઉપર ચોપનજ;
 રતન કહે યત્ને કરી કીધાં, શત બાસઠ પદ ધ્યાનજ. ૧૬૨

અધ્યાય ૧૨ મો. રાગ ગોડી.

જનમેજય પૂછે જેહ, કહો તપોધન મુજને તેહ;
 સ્માર્ત વાણી શ્રવણે ધરી, વળતા શું બોલ્યા શ્રીહરિ. ૧
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતા જે બોલ્યા બગવન;
 મોટે હરખે માધવ બર્યા, ધર્મનગ્ર મધ્યે સંચર્યા. ૨
 ભાગ્ય હસ્તિનાપુર ગામતું, સ્માર્ત સ્મર્ણુ કરે સ્યામનું;
 અમો કર્યો સમ્યક આચાર, શ્રમ કરી તે વર્ત્યા સાર. ૩
 બલાં કર્યા તે પ્રાયશ્ચિત દાન, માટે અવિલોક્યા બગવાન;
 રાજ ધર્મ કને ત્યાં તમો, સમ્યક રીતે પ્રેર્યા અમો. ૪
 ધર્મ રાખવાને નિરધાર, તમો ધર્યો અવનિ અવતાર;
 જે કો જન મહા પાતિક કરે, બ્રહ્મહત્યા આદે આચરે. ૫
 બ્રાહ્મણ હેમ તણો હરનાર, મધ્ય ગુરનારીનો જાર;
 એવા પાપી નિર્મળ હોય, લેતાં નામ તમારૂં સોય. ૬
 તત્ સંગી પંચમ જાણવો, મહા પાતકી (કરી) પરમાણુવો;
 અમને પૂછે સર્વે કાય, પ્રાયશ્ચિત તે કહેવું સોય. ૭
 તેને અમો કહું છું સોય, નામચક્રી અધિકું નહિ કાય;
 જેવું પાતિક કીધું હોય, તેવું પ્રાયશ્ચિત સાધે સોય. ૮
 એ સહુ પાતિક પરમાણુવાં, હરિ નામથી લધુ જાણવાં;
 દ્વાદશ વર્ષ લગી તપ કરે, એ સરખાં પ્રાયશ્ચિત આચરે. ૯
 દ્વાદશ વર્ષ વ્રત સાધે જેહ, તેનો ઉભો દિસે દેહ;

- જે કાં નામ હરિનું ગ્રહે, તેનો અંતે દેહ નવ રહે. ૧૦
- તેને કંઈ રહે નહીં પાપ, મૃત્યુલોક ફરી ના'વે આપ;
મારે મન એ મહા સંદેહ, કાઈ પ્રકારે ન ટળે એહ. ૧૧
- અનેક પ્રાયશ્ચિતે કરી, એ સંદેહ નવ ભાગે ફરી;
જે કાંઈ મૂર્ખ મહાધણું, નામ ન લે નારાયણ તણું. ૧૨
- તે આત્મહત્યારા સહી, તેનું પ્રાયશ્ચિત જાણું નહીં;
ધર્મશાસ્ત્રમાં દીઠું સહુ, વારંવાર વિલોભ્યા બહુ. ૧૩
- પાતિક સકળ તણો હરનાર, પ્રાયશ્ચિત અમો દીકાં અપાર;
નવ દીઠું નવ કાને સુણ્યું, પ્રાયશ્ચિત (જૂઓ) બહિર્મુખ તણું. ૧૪
- વાસુદેવ હીણા જે કાય, મહા પ્રાયશ્ચિતી પાપી હોય;
જૈમિનિ કહે સાંભળ નરપતિ, એમ સુણી હરિ હરખ્યા અતિ. ૧૫
- એવે હરિ ચાહ્યા ત્યાં થકી, આગળ દીઠી બહુ નૃત્યકી;
હરિનું આગમ જાણી કરી, સર્વ પરવરતી સુંદરી. ૧૬
- હરિ જાતા સુખપાલે ચઢી, ત્રણ પતાકા ઉપર મઢી;
માધવને અવીશેકી વળી, નૃત્યકારિણી ટોળે મળી. ૧૭
- નંદનવનની જેવી વેલ, કુસમે શોભા દેતી હેલ;
'લોચનરૂપી ભમરા ભમે, નૃત્યકારિણી એવી રમે. ૧૮
- હિંદ્ર સહિત વાળે વાંસળી, મૃદંગની ધૂની વાળે વળી;
કહે નૃત્યકી સાંભળ શ્યામ, મુને ભમતી તે દીઠી આમ. ૧૯
- હાસ્ય કરે માણસ મહા મૂઠ, નવ જાણે જાતિ મારી ગૂઠ;
મારા ભ્રમણ થકી ભગવાન, મુને હરિ થાઓ તુષ્ટમાન. ૨૦
- એ તપ મિથ્યા તે શું ધ્યાન, તીથે વૃત્તને તે શું દાન;
જે કાંઈ ગોવિંદ સુકંદ, દષ્ટે નવ દીસે આનંદ. ૨૧
- યોગી જનને ધ્યાને કરી, લીલાએ નવ દીસે હરિ;
તે આ ઉભો મારે ભમે, સુખ જૂઓ યોગીજન તમે. ૨૨
- આરે હરિ તારે કર વક્ર, દીસે એક સુદર્શન ચક્ર;
મારે હસ્ત પદે નિરધાર, નિરખો ચક્ર ધર્યા છે ચાર. ૨૩
- તેં તો ગંગા ચરણે ધરી, મેં જીજ્ઞાસી શીશ કપોલે ભરી;

તું તો અચળ કહાવે ઇશ, હું અતિશે ચંચળ યુગદીશ.	૨૬
અમે સુણ્યું એવું પરબ્રહ્મ, તમે ચલાવો ગોલકધર્મ;	
સાત ગોલકા બેઠે તું, તારી આગળ ચાલુ હું.	૨૭
ભાવ ધણા દૃષ્ટના ઈશ, તેની સંખ્યા છે છત્રીશ;	
સર્વ ભાવના આવે મુને, એકે ભાવે નિરખું તુને.	૨૮
પુષ્પ પડ્યાં પૃથ્વીમાં બહુ, લોચનની પાપેણુ લહુ;	
તુજને પાણુ દેખું તે માંય, મોટો વિસ્મય મેમુજને ત્યાંય.	૨૯
અરે નાર તું કરતી નૃત્ય, મારાં કીર્તન ગાતી અત્ય;	
મારે મંદિર તું રહે સદા, અન્યથા ક્યહું નવ જાવું કદા.	૩૦
સુખે સદન વિષે તું રહેજે, મારા ગુણ ગાધ નિર્વહેજે;	
જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતા આનંદા ભગવન.	૩૧
ધર્મરાયનું મંદિર જેહ, દીકું શ્રી ભગવાને તેહ;	
વિદુર તથા ધૃતરાષ્ટ્ર ધીર, કૃપાચાર્ય સ્થિત પાસે વીર.	૩૨
રાય યુધિષ્ઠિરને તે હામ, સૌને હરિ કીધો પ્રણામ;	
આસન આવી બેઠા હરિ, નૃપતિને પરિરંભણુ કરી.	૩૩
માદ્રીસુતને બેઠ્યા ભરી, અનંતને આલિંગન કરી;	
નમસ્કાર કીધો પારથે, સર્વે હરિ પ્રણમ્યા સ્વારથે.	૩૪
રાજા ધર્મ નામ્યું શીશ, અતિશે સતોખ્યા જગદીશ;	
કુંતાજી આનંદાં અતિ, દ્રૌપદી ને સુભદ્રા સતી.	૩૫
રાય યુધિષ્ઠિર બોલ્યા વાણુ, કુશળા છોજી સારંગપાણુ;	
વસુદેવાદિક યાદવ જેહ, સર્વેકો કુશળા છે તેહ.	૩૬
મારા વસુ વિષે સહુ કાંય, તે બીમે પધરાવ્યા સોય;	
માત યશોદા ને રેહિણી, તથા દેવકી દુહાબ ધણી.	૩૭
માતા તે મારા મખ માંહે, સપરિવાર આવ્યાં છે આંહે ?	
પછે હરિ બોલ્યા નૃપ એવ, હજીધર વીર તથા વસુદેવ.	૩૮
કનકપુરીને પાળે ત્યાંય, અન્ય સહુ આવ્યું છે આંય;	
નર નારી આનંદે હસે, બીમ સહિત ગંગાતટ વસે.	૩૯
તુજ દર્શન ઈચ્છા મનમાંય, હું આવ્યો આગળથી આંય;	

- સાય.યુધિષ્ઠિર ખોલ્યા પ્રી, જે અર્જુન શું કહે છે હરિ. ૩૬
- સર્વે યાદવ આવ્યા યહાં, આમે આપણુ જઈએ ત્યાં;
- સગા સહોદર આવ્યા યહાં, આપણુને જતું ઘટે ત્યાં. ૩૭
- કુંતાને ગાંધારી એહ, તથા દ્રૌપદી સાથે તેહ;
- દેવકીજી ને શ્યામા સહુ, ત્યાં જઈ આદર કરવું જાહુ. ૪૦
- મારી શિક્ષા મસ્તક ધરો, સર્વ કો મહાજન નિસરો;
- જૈમિનિ કે' સાંભળ નૃપ હેત, ધર્મે રાખ્યો એ સંકેત. ૪૧
- કૃષ્ણ સહિત રાજા નીસર્યો, યૌવનાશ્વ સાથે પરવર્યો;
- નગર બાહાર ચાલ્યા સહુ કોય, જ્યાં રહ્યા છે જાદવ સોય. ૪૨
- નાનાવિધિ વાજાં વાજતાં, સુહૃદ સગાં માંહે છાજતાં;
- શ્રી હરિએ શોભે દ્રૌપદી, સન્મુખ આવ્યા હરખ્યા હરિ. ૪૩
- આગળ કીધો યજ્ઞ તોખાર, શીરપર શોભે ચમ્બર સાર;
- નૃત્ય કરે નટ ટોળે મળી, ગાયક ગાન કરંતા વળી. ૪૪
- પાખંડી જન ગરજતા અનિ, માગધ સૂત કરંતા રતુતિ;
- જ્યારે કટક પળાયું સહુ, શંખ દુંદભિ વાગ્યાં જાહુ. ૪૫
- સર્વજન મનમાં ભૂધર ધરે, નાનાવિધની રચના કરે;
- પ્રભાવતી જતાં ત્યાં તેહ, યૌવનાશ્વની યુવતી જેહ. ૪૬
- રૂક્મિણી દેવકીજી નિર્ખવા, સન્મુખ આવ્યાં મન હર્ખવા;
- રતનમણિ સાગત્રી ધણી, ભેટ કરવા રૂક્મિણી તણી. ૪૭
- એક અયુત જીજી સ્ત્રી સતી, નાનાભૂપણ પેહેરી જતી;
- એ સર્વે વિષે રાજન, હરિ સાથ ગયાં તે વન. ૪૮
- ત્યાં પણ યાદવ સર્વે કોય, સજી સેન હરિ આગમ જોય;
- દેવકી આદિક નાર વિશાળ, તેની શણગારી સુખપાલ. ૪૯
- જે સુખપાલ સુવર્ણે ધડી, નાના મણિને નંગે જડી;
- નખશિખામાં શોભે સહુ, પટ અંબર આચ્છાદ્યાં જાહુ. ૫૦
- એક પાલખી સુંદર સહી, અનેક વનિતા વીંટી રહી;
- વિજન ચમ્બર ધરી પ્રકાશ, હંચ જોશી ચાલે ચોપાશ. ૫૧
- હરિની જનની જોતા વાર, ધર્મરાય આનંદા ત્યાર;

- દેવકીને પ્રણમી તત્કાળ, સેવકવત ઉભો ભૂપાળ. ૫૨
- ભીમે રાય યુધિષ્ઠિર એવ, પૃથ્વીપર ઉભો ગુરુદેવ;
હાથીથી હેઠા ઉતર્યા, ભીમસેન આનંદે ભર્યા. ૫૩
- ધર્મરાયને પાગે પડ્યા, શીરના ફેરા ધરણીએ આડ્યા;
પ્રદ્યુમ્નાદિક ભડ મહાભાગ, ધર્મરાયને પ્રણમ્યા પાગ. ૫૪
- અર્જુનાદિક પાંડવ તે ઠામ, દેવકીજીને કર્યો પ્રણામ;
માત યશોદાને દેવકી, સત્વર ઉઠ્યાં આસનથકી. ૫૫
- ગાંધારી ને કુંતા નામ, તેને જઈ કીધો પ્રણામ;
રત્ન અમૂલ્યક અંબર સાર, કુંતાદિકને આપ્યાં ત્યાર. ૫૬
- પ્રભાવતી પાંચાળી તેહુ, દેવકીને પાગ લાગ્યાં બેહુ;
નાનાવિધ હીરા પરિધાન, હરિમાતાને દીધાં માન. ૫૭
- કૃષ્ણ તણી જે બહુ કામિની, રૂકિમણી આદે ગજગામિની;
કુંતા આગળ ઉભી રહી, આપી બેઠ સમોતી થઈ. ૫૮
- રૂકિમણી રાણી ઉતાવળાં, આવી દ્રૌપદીજીને મળ્યાં;
રત્ન અમૂલ્યક ચંદન ચીર, દ્રૌપદીને આપ્યાં ધરી ધીર. ૫૯
- સત્યભામાદિક નારી નેટ, સર્વે સુંદર કીધી બેટ;
હાસ્ય કરી સત્યભામા જાણુ, પંચાળીશું બોલ્યાં વાણુ. ૬૦
- અરે માનુનિ ! મોટમ ભર્યા, કેમ પંચ પતિ વશ કર્યા;
અમો એકલો શ્રી હરિ સહી, તે પણ વશ થાયે નહીં ! ૬૧
- સુણ સુંદરી જાણું અમો, તે પણ વશ કરી લીધો તમો;
હરિની તે ભગિની સુંદરી, તોયે હ્રદે ન મૂકે હરિ. ૬૨
- એક ક્ષણુ ન તજે હરિ સહી, તે પણ તુ વિણુ જીવે નહીં;
તારે અંતર પાંચે રજા, તે નિર્ભયતા ગોવિંદ અજા. ૬૩
- તોય ગોવિંદને કેમ ગ્રહે, એહ ઉપાય તું મુજને કહે;
એવાં કામ કરંતી સહી, નમ્ર લોકથકી લાજે નહીં. ૬૪
- ભીતી અમારી આણે નહિ, નમી તોય ધર્મજીવે સહી;
દ્રૌપદી કહે સતીજી સુણો, તારાં મનમાં સંશય ધણો. ૬૫
- તાં મન નવ નિશ્ચય હોય, નિત્ય સપત્ની મધ્યે સોય;

હરિ મૂકી જતું દૂર, તારા કર્મ તણું ફળ દૂર. ૬૬
 તેં અપમાન્યો યાદવરાય, તે પેસે મારા હૃદય માંય;
 મનમાં આવે ત્રિભોવન ભૂપ, તે દેખાડે આપણું રૂપ. ૬૭
 પહેલાં મુજને લજ્જા હતી, પૃથ્વી માંહે નમતી અતિ;
 દુષ્ટ સભા મધ્યે હિત કરી, મારી લજ્જા હરિએ હરી. ૬૮
 વસ્ત્ર કપાસ તણું જે હોય, તે કોણે નવ અપાય સોય;
 મહા હિતકારી મારો ભાઈ, સત્યભામા તુજને પણ વાહી. ૬૯
 મુને અંબર આપ્યાં ધણાં, કંચન—પાટ પટોળી તણાં;
 એવો શ્રમો જાણુનહાર, સર્વ નિરખંતાં નિરધાર. ૭૦
 એવો હરિ પોતાનો નાથ, તે આપ્યો મનારદને હાથ;
 પારિજાતક જેણે તુજ કાજ, યાંહાં આણ્યો જીતી સુરરાજ. ૭૧
 દેવગુર ને વાડવ તણું, દ્રવ્ય લેવું નહિ કોણે ધણું;
 તે તું ધન લેતી સુંદરી, લાજ ન પામે વિક્રેહરિ. ૭૨
 નારદે નિર્ભર્ત્સના કરી, સાર શિરોમણિ પામ્યા હરિ;
 મૂર્ખ મતિ એ યદુનાથ, પુનરપિ આપ્યા તારે હાથ. ૭૩
 ઇશ્વરથી અધિકેરું અન્ય, તેને તેવું આપ્યું ધન;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, એમ કહે પાંચાળી સતી. ૭૪
 હેવે ઓખાએ તે ઠામ, કૃષ્ણને કીધો પ્રણામ;
 કુંતાને પગે પડવા પછે, ઓખાજી આશ્રેણ ગચ્છે. ૭૫
 પાગ પડી સ્તુતિ કરી ધણી, આપ્યાં અંબર કંચન મણિ;
 સત્યભામા પછે બોલ્યાં ફરી, પટ-મંદિર બેઠાં સુંદરી. ૭૬
 વનિતાએ વાયક ઉચ્ચર્યું, અમો અશ્વની પૂજા કરે;
 દેવક્યાદિક સર્વે સાથ, હય પૂજવા મુજને અભિલાષ. ૭૭
 સુંદરીની વાણી સાંભળી, હરિ બોલ્યા રાજા શું વળી;
 સાંભળ રાય યુધિષ્ઠિર વાત, એમ ઇચ્છે છે દેવકી માત. ૭૮
 મન-હય જેવાતું મન ધરે, એમ સુણી રાજા ઉચ્ચરે;
 અહો વીરો ! સાંભળો સહી, સર્વે રહેજો સત્વર થઈ. ૭૯
 ગજ રથ ઘોડાના સ્વાર, સાવધાન થાઓ નિર્ધાર;

- રશ્મી રથે બેસો ને બડો, હરતીપાળક હસ્તીએ ચઢે. ૮૦
- અસ્વારી કરજો અસ્વાર, પાળા આયુધ સજજો સાર;
યથા યોષિતા સર્વે કોય, હરખીતે હયવરને જોય. ૮૧
- કહે ધૌમ્ય પૂજવો વાળ, આનંદે અખળાને રાળ;
જૈમિનિ કહે સાંભળ નૃપ ક્ષરી, સુંદરી સર્વે પૂજ્યો હરિ. ૮૨
- અસ્વારે વાળ આવ્યો, બે પુરૂષે બે પાસે ધર્યો;
તેને જોવા અખળા અડી, પટ-મંદિરને ગોખે ચઢી. ૮૩
- નૃત્ય કરતો દીઠો હરિ, આનંદી સર્વે સુંદરી;
જોવે અનુશાલવ આવિયો, સંજ કરી સેના લાવિયો. ૮૪
- શાલવ વધ સંભારી કરી, કોપ કરીને નિર્જે હરિ;
ધર્મરાય-પુર દીઠા શ્યામ, આનંદો અનુશાલવ નામ. ૮૫
- નાચતો હય નિર્જા હવે, ગૃધ્રચૂડ કીધો દાનવે;
પૃષ્ઠ વિષે થાપી હવે, હસ્તાં સાલ્લો અનુશાલવે. ૮૬
- સુતાર એવું મંત્રી નામ, અનુશાલવ તેશું કહે આમ;
સાંભળ મંત્રી કહું પ્રતિબોધ, એ હરિ ઉપર મારે ક્રોધ. ૮૭
- ક્રોધે ચઢ્યો શાલવ નવ ગણ્યો, મારો બાંધવ હાથે હણ્યો;
દિવ્ય થયું તે દેખે સહુ, હું એને કેમ સાંખી રહું. ૮૮
- સપરિવાર આવ્યો છે આજ, (એ) હરિ પાંડવના મખ કાજ;
આમંત્રણે આવ્યો યદુરાય, રખે હરિ હાથ થકો જાય. ૮૯
- ગૃધ્ર વિલોક્યા ગરૂડે સહી, સંત્રામે રહેવું સ્થિર થઈ;
મુજ સેના સામું બાળજે, પ્રધાન તું યત્ને પાળજે. ૯૦
- જયમ હું જાણુ હરિને હાથ, મહારથી પાર્યને સાથ;
નૂએ રહી બીમાદિક યોદ્ધ, પ્રધુમ્નાદિક કરતા ક્રોધ. ૯૧
- ધર્મરાયની સેના બહુ, જો જો રાખે યોદ્ધા સહુ;
તે માટે જે મારા વીર, સર્વે મળી સંત્રામે ધીર. ૯૨
- કોણે કેશવ નવ મૂકવો, યત્ન કરી જાલી રાખવો;
જેની આગળ થઈને આજ, નાશી જશે જલ્દવાજ. ૯૩
- તે દુષ્ટને મારીશ વ્યર્થ, જે હરિને સા'વા અસમર્થ;
બાંધવ સુત સહોદર કોય, સગો મિત્ર મળતો સોય. ૯૪

વાસુદેવને ગ્રહેશે નહીં, તે મારો મળતો નહિ સહી;
 ગજથી શું રથથી શું હોય, પાળત હય શે. અર્થે સોય. ૯૫
 રણમાં એ હરિ નહીં જોય, નહિ જાણે શે અર્થે સોય;
 રાજધન અપહારક જેહ, કુત્સીત કર્મ કૃતધી તેહ. ૯૬
 જે મારા સેવક આલશે, તેને શું કલ્યાણજ હશે;
 માંડે રાજ્ય હવે જો જાય, તો કોનો શાનો અન્યાય. ૯૭
 કૃષ્ણ વિમુખ જે યોદ્ધા હશે, તેથી માંડે સાંડે થશે;
 તે સાંડે શે આવે કામ, આવ્યા બડ સેવા સંગ્રામ. ૯૮
 યુદ્ધે કુશળ ને કુલિયન હોય, વીર યુદ્ધ પરાયણ સોય;
 રણ સમર્થ આત્મા આપવા, એવા બડ ભૂપે થાપવા. ૯૯
 તે શત્રુ જીતે રણમાંય, રાજમાં યશવંતા થાય;
 મારે કેશવ પાપે કોય, દુઃખ તણો દાતા નવ હોય. ૧૦૦
 તે માટે યોદ્ધા મુજ તણા, એક હરિને જાણો ધણા;
 એમાં દોષ ન પરમાણુવો, ધર્મ સમાન એ જાણવો. ૧૦૧
 દાતા વળી નહિ યાચક જેહ, સન્મુખ વિમુખ સદા છે તેહ;
 સદા શસ્ત્રધારી અવિનાશ, રથ હીણો ઉડે આકાશ. ૧૦૨
 એ અછેદ અદાહ અભેદ, એહ નિરંતર સદા અછેદ;
 એક જણે મોટા દળમાંય, એવો અમૃત ક્યમ ગ્રહેવાય. ૧૦૩
 હરિને જાણી જાણે જેહ, ઉત્તાનપાદ તણો સુત તેહ;
 તે બાળક આકાશે રહ્યો, ધ્રુવ નામે સહુ કોયે લહ્યો. ૧૦૪
 પાતાળે બળિરાજ જેહ, હરિને જાણી જાણે તેહ;
 લહે વિભીષણ કિંચિત્ માત્ર, લહે પ્રલહાદ ભક્તિનું પાત્ર. ૧૦૫
 નારદને ગ્રહેનારો કહે, તું મિથ્યા બુદ્ધિ કાંઈ નવ લહે;
 સત્યભામાએ આપ્યા હરિ, તે મુનિએ આપ્યા પાછા ફરી. ૧૦૬
 પારિજાતક કેરે પારડે, પામ્યા હરિ તજવા નવ ધટે;
 દેવઋષિ રાખી નવ શમ્યા, મૂડ્યા હરિ કર આપ્યા થકા. ૧૦૭
 હરિને ખીજ નવ લહે સહી, રણ મંડળમાં આપું નહીં;
 તે હું માંડે પ્રાકમ કરી, ધરણીધરને રાખીશ ધરી. ૧૦૮
 જૈમિનિ કહે રાજ તું જાણુ, અનુશાસ્ત્ર ધતિ બોલ્યો વાણુ;
 સ્થાંગણુ ઉભો ભૂપતિ, મૃધવ્યૂહ કીધો બળ અતિ. ૧૦૯

સ્વેત છત્રની શોભા શીશ, એવું બોલ્યો તે ધરણીશ;
 માતા ગજ ગાત્રે રણમાંય, હયના બહુ હિસારવ ત્યાંય. ૧૧૦
 ચીચવે રથ ચક્રન ધણાં, સમજ કોલાહળ પાળા તણા;
 અનુશાલવના વસમા વીર, નાનાં ભૂખણુ ભૂષિત ધીર. ૧૧૧
 સુંદર અંતર પેહેર્યો પૂર, પ્રલય સમયના જેવા શૂર;
 ક્યાં ગયો રે પારથ ધીર, ક્યાં ગયો વૃષકેતુ વીર. ૧૧૨
 કરી ધર્ષા એવું કહે, નાના વિધનાં આયુદ્ધ ગ્રહે;
 યજ્ઞ તુરંગને રાખે ધણા, મારગ જોતા માધવ તણા. ૧૧૩
 અનુશાલવના ચોક્ષા જેહ, એવી વાણી બોલ્યા તેહ;
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, અનુશાલવ આગામનો વિચાર. ૧૧૪
 દ્વાદશમો અધ્યાય એ કર્યો, શત ને બે શ્લોકે વિસ્તર્યો;
 પદ થયાં એકશત ઓગણીશ, સદ્ગુરુ વચન ચઢાવું શીશ. ૧૧૫
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યાં, યથા ખુદ્ધિમાને વિસ્તર્યાં.

અધ્યાય ૧૩ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કેરું સુણી વચનજી, પુનરપિ બોલ્યા પરીક્ષિત્તનજી;
 હયને હરણે ત્યાં શું કીધુંજી, તેને કાત્રે શું કૃષ્ણથી સિધ્યુંજી. ૧
 યુદ્ધે પ્રેર્યા કોણુ કોણુ ચોદ્ધજી, તે તપોધન કહો પ્રતિબોધજી;

ઢાળ.

પ્રતિબોધ કહો ઇતિ વચન વૃષનું, સુણ્યું જૈમિનિ કર્યું;
 કહે રાયને ઋષીંદ્ર સાંભળ, કૃષ્ણનું આચર્યું. ૨
 અશ્વ પાંડવનો હર્યો, અનુશાલવે રાજન;
 અવિલોકતાં આશ્રય પામ્યા, હૃદયમાં ભગવાન. ૩
 પછે ત્યાં પોતાને રયે, આરોહ્યા અવિનાશ;
 દારકે કર્યો સાંતરો, જોતરી આણ્યો પાસ. ૪
 પંચજનમ નામે શંખ પૂર્યો, શ્રીમુખે નારાણુ;
 પછે રાજા મુધિધિરની, પ્રત્યે બોલ્યા વાણુ. ૫
 આહો વૃષ ! અનુશાલવે, હય હર્યો હમણાં તુજ;
 જર વીર યાદવ તથા પાંડવ, દેખતાં વળી મુજ. ૬
 સકળ સુંદરી દેખતાં, જીવની મુજને લાજ;
 હવે તો મમ રહ્યો તારો, કુતૂહલ જે આજ. ૭

- સાત્યકિ તે કૃતવર્મા, અનિરુદ્ધ યૌવનાશ્ચ મેવ;
મેઘવર્ણું નામે મહા બડ, વળી નકુલ તે સહદેવ. ૮
- ઐટલાને અન્ય બડ, રાખશે મંડળ હાથ;
હું વળી વૃકોદર, પ્રદ્યુમ્ન અર્જુન સાથ. ૯
- વૃષકેતુ નામે બાળકો, સાંખ ૧નિસાંખ નામે વીર;
ધત્યાદિ યોદ્ધા મૂકાવશે, તે હયને ધરી ધીર. ૧૦
- કો એક મારા કર થકી આ, ગ્રહે ખીડુ હાથ;
એવી કૃષ્ણની વાણી સુણી, બડ વિચારે મન સાથ. ૧૧
- પુનરપિ મનમાં વિચારે, તે યોદ્ધા સર્વે જાણ;
એક મુહૂર્ત રથું ખીડું, કૃષ્ણ કરે પાણ. ૧૨
- (પછે) કૃષ્ણસુત શ્રીમાન પ્રદ્યુમ્ન, કૃષ્ણ-કરથી જાણ;
સખળ બળ ખીડું ગ્રહીને, મુખે બોલ્યા વાણ. ૧૩
- અનુશાલ્ય દેરા સૈન્યથી હું, અશ્વ લાવીશ ધીર;
એમ કહી આયુદ્ધ લેધને, ચાલ્યો એકલો રથ વીર. ૧૪
- અનુશાલ્ય વૃણુ તોલે ગણ્યો, નવ ગણ્યો વીર સમાજ;
પારેવવત રેવંત-મણિ, ગળે કનક શોભિત સાજ. ૧૫
- તે તુરંગમ રથે જોતરી, ધરી ધ્વજ મચ્છાકાર;
નિસર્થો સુત નિહાળી પછે, વદે વિશ્વાધાર. ૧૬
- મહાદળ ટોળે મળ્યું, તે મધ્યે કૃષ્ણકુમાર;
ધન ધરામાં જેવો રતિ, તે ફરી કરે ઉચ્ચાર. ૧૭
- વળી ખીજે કાષ્ઠ આવી, ગ્રહો ખીડુ અન્ય;
પ્રદ્યુમ્નની સાથે જવા, જે મહા બળવન. ૧૮
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, મેદનિપતિ મુજ વાણી;
શ્રી કૃષ્ણની વાણી સુણી, વૃષકેતુ બોલ્યો જાણી. ૧૯
- સાંય પ્રદ્યુમ્નની થવાને, મેં જાવું સંગ્રામ;
અનુશાલ્યને ગ્રહી સઘ લાવું, તું સમીપે સ્વામ. ૨૦
- જો ન લાવું અનુશાલ્યને તો, સુણો સમ યદુરાય;
બ્રાહ્મણીના ગમનથી, શૂદ્રને જે ગતિ થાય. ૨૧
- મહા નરક રૂપણી તે ગતિને, હું લહું તત્કાળ;

- જે અશ્વયુત અનુશાલવને, ગ્રહી ન લાવું ગોપાળ. ૨૨
- જે શ્રાદ્ધ ભોજન કરી, ખાદ્ય ભરે મૈથુનદાન;
- જે ઘેર ગતિને તે લહે, તે હું લહું ભગવાન. ૨૩
- ઋતુકાળે પોતાની પત્ની, ત્યજે જે કોય;
- ન લાવું અનુશાલવને તો, મુને તે ગતિ હોય. ૨૪
- આપતધર્મે યોગ્ય સ્ત્રીને, વળી ત્યજે જે કોય;
- ન લાવું અનુશાલવને તો, મુને તે ગતિ હોય. ૨૫
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂષાળ સુંદર વાણ;
- પછે બીડુ સમરખું તે, કર્ણસુતને પાણ. ૨૬
- પ્રણામ કરી પરમેશ્વરને, વૃષકેતુ બોલ્યો વાણ;
- કૃષ્ણસુત સાથે પળ્યો, વૃષકેતુ ચોદ્યો જાણ. ૨૭
- પોતા તણું પ્રાક્રમ અતિ, તે દેખાડે રણમાં;
- અનુશાલવના ઘેર દળમાં, પ્રવેશ્યા વળી ત્યાં. ૨૮
- પછે રણમાં કૃષ્ણસુત, વૃષકેતુ સંયુત ધાય;
- અનુશાલવ પુઠે પળે, રહો રહો કે'તો જાય. ૨૯
- પોતા તણું દળ પાડતા, અવિલોકિયા બે બાળ;
- સંગ્રામમાં અનુશાલવ, ઉચ્ચર્યો વાણી વિશાળ. ૩૦
- હે વીર ! નિજ નગરી ત્યજી, કેમ આવિયો રણમાં;
- મારો વૈરી વિશેષે, મુજ નિકટ આવ્યો આં. ૩૧
- તું પુષ્પબાળ અનૂંગ ઈશ્વર, નયન અગ્નિ દગ્ધ;
- કૃષ્ણ રૂપી હૃદય મધ્યે, જઈ પ્રવેશ્યો છે મુગ્ધ. ૩૨
- તપસ્વી નહિ યોગ્યને, પતિવ્રતા નારી ન્યાય;
- કે પુરુષ અવિવેકી જ્યાંહાં, તુજ પરાક્રમ ત્યાં થાય. ૩૩
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂષાળ મારી વાણ;
- એમ સુણીને ત્યાં પ્રદુભને, પાંચ મેલ્યાં બાણ. ૩૪
- તે બાણના અનુશાલવે, કટકા કર્યા અનેક;
- પ્રદુભન કેરા હૃદયમાં, પછે બાણ માર્યો એક. ૩૫
- હૃદે વીંધ્યુ વીરતું, પ્રદુભન પામ્યો કષ્ટ;
- તે અસુરે બાણે ભ્રમાવી, કૃષ્ણ કને નાખ્યો સ્પષ્ટ. ૩૬
- પ્રદુભને મૂર્છા નિહાળી, મનમાં લાજ્યા નાય;

રથ થકા હેઠા ઉતરી, ઝલ્લા સુતનો હાથ.	૩૭
પ્રધુમ્નને પદ-પ્રહાર કરી, વચન બોલ્યા ત્યાર;	
મહા કોપે ફૂર દુષ્ટે, નિર્ભયતા નિરધાર.	૩૮
ઉઠ ઉઠ અર્ભક મૂઠ આતો, દારકાંપૂર નો'ય;	
કરો ક્રિડા અતિ ઘણી, પોતાને સ્થાનક સોય.	૩૯
હું એમ ચિતવતો હતો, પ્રધુમ્ન માટે નિત્ય;	
રણ માંહે ભય નહિ ઉપજે, પ્રધુમ્ન માટે સત્ય.	૪૦
સુતે લજ્જા ઉપની, વળી મહા ભય મન માંય;	
સહુ યોદ્ધા જોતાં દુષ્ટ સુતને, શું કરું હું આંય.	૪૧
પૂર્વ તુંને નિશા માંહે, શંખરે સાલ્હો સાર;	
શે કામે બાળક ઉગર્યો, ક્યાં હણ્યો નહિ રે ત્યાર.	૪૨
વનવાસ કરી પૂર પરહરી, મુનિવેશ ધરી ફળ ભોગ્ય;	
અરે પ્રધુમ્ન તારે, જન વિષે વાસ ન યોગ્ય.	૪૩
તે સકળ મુનિવર નિજ, રિપુ નિહાળી નિરધાર;	
કુશાગ્રમતિ મુનિ સર્વ કરશે, તુંને ભસ્માકાર.	૪૪
તું બાણાસુર પુર પ્રત્યે જા, ત્યાં રહ્યા મહાજન જેહ;	
ભક્ત સંબંધી વિલોકી, વળી પાળશે ત્યાં તેહ.	૪૫
શિવ તણા સેવક ત્યાં વશે, તુ શત્રુ શિવનો જાણ;	
તુજને નિજ પતિ શત્રુ માની, મારશે નિરવાણ.	૪૬
રૂકિમણીના ગર્ભથી, ક્યાં ગળ્યો નહિ અધીર;	
કરી પ્રતિજ્ઞા પાછો વળ્યો, શે અર્થે જીવ્યો વીર.	૪૭
મુજ ભુજથકી ખીડુ નવ ઝાસે, મહા યોદ્ધા જેહ;	
તો કહે રે પ્રથમ ખીડુ, શીદ જાણું તેહ.	૪૮
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ મારી ચાણ;	
એમ વદતા વસુદેવનંદન, ઝલ્લા ભીમે પાણ.	૪૯
પછે કોપ્યા કૃષ્ણને કહે, વિનય વાણી ભીમ;	
ભગવાન પ્રત્યે ભીમ બોલ્યા, સાંભળો સુખસીમ.	૫૦
અરે હરિ! એમ ના કહો, પ્રધુમ્ન મહા માની પ્રત્ય;	
એ શત્રુના શરથકી, ભાગ્યો નથી માનો સત્ય.	૫૧

- તમે મહા દ્રોષે કરી, પાડયો હણ્યો બાળક એહ;
પરદુઃખને કેમ ન જાણો, સુખ તણા દાતા જેહ. ૫૨
- સર્વ કોને પાળવા, તું થકો અધિકો કાણુ;
ભીમની વાણી સુણી, ઉચ્ચર્યા હરિ ધરી પાણુ. ૫૩
- હે ભીમ! જાઓ યુદ્ધ કરવા, અનુશાલ્વ શું રણમાંય;
કર્ણપુત્રનું પરાક્રમ કાંઈ, સમ્યુ દીસે ત્યાંય. ૫૪
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે પરિક્ષિત્સુત સત્ય;
પછે પ્રવુન્ન સહિત ચાલ્યા, ભીમસેન સુમત્ય. ૫૫
- અનુશાલ્વનું સૈન્ય પાડ્યું, કરી ગદા પ્રારે ક્રોધ;
પગે પાળો પરવર્યો ધરી, કૃષ્ણનો પ્રતિભોધ. ૫૬
- ગજ રાજ ભેદા ભગાવે જઈ, રથ કોટિ કિધા ચૂર;
બહુ તુરંગમ ચૂર્ણ કર્યા, મદ ગણિત હાથી શૂર. ૫૭
- માતંગને દંતે ગ્રહીને, ઉછાળતો આકાશ;
રથ સજ્જતા સારથીને, પ્રગાવે સવિલાસ. ૫૮
- ગજરાજ વાળ વીરને તે, પાગ ઝાલી શૂર;
પ્રાણ જતા લગી, પૃથ્વી પછાડી કરે ચૂર. ૫૯
- કો એક ગજરથ તુરંગમને, રમત રાગ વિહર્ણુ;
કોઈને પૃથ્વી પછાડે, કોઈને ચાંપે ચર્ણુ. ૬૦
- બહુ વીર તૂટ્યા ગાત્રના, મુખ વહે શોણિત આપ;
બહુ હાથ હેડા પડ્યા જાણે, પંચ મુખના સાપ. ૬૧
- ભીમ-પાહુ પ્રહારથી, પૂટતાં મરતક વાદ;
ભૂ કંપે પૂટતા ઘટ, ફટાફટ ધતિ નાદ. ૬૨
- શબ્દ એવો સંભળાતો, વળી તે સમે રાજન;
મહા પવન ફરકે તેથકી, બહુ ધ્વજન ફટકે માન. ૬૩
- ગજ વાળ પાળા સારથી, અસ્વાર કેરું માંસ;
ભીમસેને પગે ખૂંચુ, તે એકઠું આભાસ. ૬૪
- તે સમે વૃષકેતુએ, બડ ભીમ દીડો ત્યાંય;
પવનસુતની પ્રત્યે બોલ્યો, કર્ણસુત રણમાંય. ૬૫
- હે ભીમ મહાબળ! બાળકે, 'મે' સંધર્યું પ્રજા જેહ;

નવીન ડાળ સંગ્રામ રૂપી, તમો લીધું તેહ.	૬૬
પિતાજી તું વિના બીજો, કોણ લુલતા વશ દેહ;	
પુત્રનું ફળ ગ્રહી પોતે, કરે ભક્ષણ તેહ.	૬૭
એહ ડાળ સંહરેથી તુજ, ૧૫મિ નહિ થાય;	
શત સહસ્ર ફળ હોય તોએ, તુને અદ્ય જણાય.	૬૮
તો એક ડાળ મારા મુખપટ્ટી, તમો લીધું આજ;	
તેનો શો આશરો છે, માનજો મહારાજ.	૬૯
અપકીર્તિ તારી અવનિ, વળિ પ્રકાસે અવિવેક;	
પુત્ર-મુખથી પાંડવે ફળ, ગ્રહી ખાધું એક.	૭૦
તું મૂઝ્ય ફળને થશે નિંદા, લોક માંહે અતીવ;	
હુધાતુર થકો કેસરી, નવ હણે દુર્બળ જીવ.	૭૧
હુધાતુર થકો સિંહ મારે, માતંગ ગજને તેહ;	
મુખે સ્પર્શસ્પર્શનું, નવ કરે ભક્ષણ તેહ.	૭૨
કહે જૈમિનિ પરીક્ષિત્સુત, સાંભળો નિરવાણ;	
મહા બળી વૃષકેતુ પ્રત્યે, વૃકોદર કહે વાણ.	૭૩
પિતા તો છોલી કરી, ફળ ધરે સુતને હાથ;	
તું જાલજો અનુશાસ્ત્રને, હું જાઉં છું યુદ્ધ સાથ.	૭૪
એમ કહી ચાલ્યા વૃકોદર, પાડતા પર્વત પાગ;	
અનુશાસ્ત્રે આવતાં દીઠો, વૃકોદરનો લાગ.	૭૫
અનુશાસ્ત્રે ત્યાં એક બાણે, હણ્યો હૃદય મોઝાર;	
મૂઝા પામી પડ્યો ત્યાંહે, વૃકોદર નિરધાર.	૭૬
ભીમને મૂઝા થઇ, કૃષ્ણને વાધ્યો કોપ;	
ચડુનાથ જાતા યુદ્ધને, અદ્ભુત અવનિ લોપ.	૭૭
કૃષ્ણ કહે રે સારથી, ઉતાવળો રથ લાભ્ય;	
ધરણીધરની ધ્વજ ઉપર, ગરડ બેઠો આવ્ય.	૭૮
અનુશાસ્ત્રે અવિલોકિયા, આગળ શ્રી અવિનાશ;	
જેણે મારો જાત માર્યો, તું ક્યમ નાશી જશ?	૭૯
અનુશાસ્ત્ર વદે વાણી, સાંભળ નંદકુમાર;	
નંદનંદન તું સમીપે, હતો હું ત્યાં ત્યાર.	૮૦

- તું દેખતાં ગોવિંદ મેં, તુજ પુત્ર પાડ્યો વર્ષ;
વળી ખીજો જીમ પાંડવ, હણ્યો એ આશ્ચર્ય. ૮૧
- હું તુને સન્મુખ નોતો, (તો) તેં માર્યા મારા ધીર;
પડ્યા પૂર્વજ કૃષ્ણ તારા, મા' બળ બંને લીર. ૮૨
- મહાજન એવું કહે જો, કૃષ્ણ સન્મુખ હોય;
તે કદાચિત્ પીડામ નહિ, સાંભળો સહુ કોય. ૮૩
- હું યુવા છું સંગ્રામમાં, તુ સદા પુરપુરાણ;
યુદ્ધમાં ક્યમ સ્થિર રહેશો, નાથજી નિરવાણ. ૮૪
- ૧પાંચ બાણે હણું માધવ, તું ક્યાંહાં જાઇશ સ્યામ;
તમારે નાઠા પછી છે, સંત તે નિઠ ઠામ. ૮૫
- તે દુર્ગ તારે સંતાવા, કોણે ન બેઘો જાય;
ત્યાં લોભ મોહ પ્રપંચ આદિ, ખદાતિયે ન જવાય. ૮૬
- સંત મનમાં શુભ તુજને, પ્રગટે સત્ સંગ;
૨શુભ તુજને પ્રકાશ્યાતું, સંતસંગત અંગ. ૮૭
- સંતસંગત નવ કરે તે, મોહ પામ્યા મૂર્ખ;
રાજન્ જેહ પ્રધાન વર્જિત, ન જાણ્યો તે મૂર્ખ. ૮૮
- કહે જૈમિની સાંભળો, હે પરીક્ષિતસુત વાણ;
એમ કહી અનુશાસને, પછે ચાર મેલ્યાં બાણ. ૮૯
- તે ચાર બાણે ચાર હથ, હરિ તણા વેધ્યા ક્ષાય;
અંગ છેવાં તુરંગમનાં, ત્રાસથી નાઠા જાય. ૯૦
- તે સમે સંગ્રામમાંથી, ગયા ઘોડા દૂર;
અનુશાલ્વ શોધે સ્થાયને, પણ ના દીઠા તે શૂર. ૯૧
- અનુશાલ્વ કહે સ્થાયને, શકે થાક્યા ભગવાન;
કાંઈ પાપ માફ ન દેખું, ક્યહું યયા અંતરધ્યાન. ૯૨
- શકે મારા દેશમાં, કાંઈ થયો આવજ અધર્મ;
કો શૂર થઇને બ્રાહ્મણી શું, ગમન કીધું કર્મ. ૯૩

૧-૨. પંચ બાણે હણ્યો માયા, માંહે જાઇશ સ્યામ; તમારે નાઠા પછી છે, સંતનો નિજ ઠામ. તે દુર્ગ તારે સંતાવ, કોણે ના બેઘો જાય; ત્યાં લોભ મોહ પ્રપંચ આદિ, અદ્વૈતિયે ન જવાય. તમ મનમાં શુભ, તુજને પ્રકાસે સત્સંગ; પ્ર. ૨.

કો પિતાએ પુત્રી તણો, વિક્રય વિવા' કીધ;	
ધન ઝઢી કન્યાદાન દીધું, દેશ માંમ અસિદ્ધ.	૯૪
કે કોઇ પુત્રી કુંવાસી, નિજ પિતા કેરે ઘેર;	
રજસ્વળા મળ દોષઃ પામી, થઈ એવી પેર.	૯૫
કે પુત્ર હીન મુઆ કેઈ, ધન પડચું મુજ બંડાર;	
કો શૂન્ય પાપી સેવકે, કોતું હર્યુ ધન નિરધાર.	૯૬
કો મૂર્ખે કર્યો દિવસે, સૂર્ય સ્થળ સ્ત્રીસંગ;	
શું સ્થાનકે સુંદરી તણ, (રજની) કરી આશા બંગ.	૯૭
નાહી નારીને તજે, તેને બ્રહ્મહત્યા હોય;	
તેહ મધ્યે ભાગ છડો, નૃપતિને લાગે સૌય.	૯૮
તે માટે હું પામ્યો નહીં, પરમેશને રણુમાંય;	
પ્રથમ દીઠા પછે અચ્યુત, અદીઠા કેમ થાય.	૯૯
પરિશોધ પૂછું કોણુને, શ્રી કૃષ્ણુતી આ દન;	
સુકૃત તેહને સમર્પુ, જે કરાવે દરીન:	૧૦૦
કહે જૈમિનિ સાંભળો, રાય વચન પ્રકાશઃ	
હંસતીર્થ ઉદક પીધે, સર્વ પાપ વિનાશ.	૧૦૧
યથા પુરુષ પવિત્ર થાએ, સકળ તીરથ સ્નાન;	
તથા પરમ પવિત્ર નર જે, નિહાળે ભગવાન.	૧૦૨
અનુશાલ્વ એતું ઉચ્ચરે, તે સર્મે આવ્યા સ્યામ;	
અનુશાલ્વ માર્યો ત્રણુ બાણે, હસીને સંશ્રામ.	૧૦૩
પછે તે અનુશાલવે, અવિનાશ કરાં બાણુ;	
યુગ્મ યુગ્મ કટકા કરીમે, મુખે બોલ્યો વાણુ.	૧૦૪
અરે માધવ ! નિરખ્ય માફું, પરાક્રમ નિરવાણુ;	
એક આ શરવહે તારાં, ત્રણુ છેઘાં બાણુ.	૧૦૫
એક માફું બાણુ પણુ તે, તમો નવ સેવાય;	
વળી મૂકુ એક શર, સ્થિર થઈ સહેજે ધાય.	૧૦૬
પછે માર્યુ એક શર, હરિ તણા હૃદય મોઝાર;	
સંતોષ પામ્યો શામળો, લોચન મીઝ્યાં ત્યાર.	૧૦૭
સર્વ કાએ વિશોઠકું, મૂર્ખાં યક્ષા મહારાજ;	
પછે દારક સારથીએ, કર્યુ કુત્સિત કાજ.	૧૦૮

રણુયકી રથ ફેરવ્યો, તૃપ યુધિષ્ઠિરની પાસ;	
કરે હાહાકાર સહુ, હરિને નિહાળી ત્રાસ.	૧૦૯
પછે પાંડવ દેખતાં, દળ પળાયું ચોપાસ;	
પિતા સુત સંબંધી બાંધવ, સહોદર પામ્યા નાશ.	૧૧૦
એક એકને મૂકી જતા, કે' પરસ્પર એમ વાત;	
હે પુત્ર ! રણુથી લે મુને, હું પડ્યો તારો તાત.	૧૧૧
પુત્ર આગળ પળાઓ, કહે પિતા પ્રત્યે આમ;	
શ્રાદ્ધ તારૂં કરીશ હું, જઇ ગયા સરીખે ઠામ	૧૧૨
કોઇ એક નર એવું કહે, જે નિસરતા નર ત્યાંય;	
ત્યાં દારકે આણ્યા હરિ, પટ તણા મંદિર માંય.	૧૧૩
કૃષ્ણ મૂચ્છા સુણી શાંતિ, કરે હાહાકાર;	
શ્રી કૃષ્ણજીની સુંદરી, રૂમિભણી આદે સાર.	૧૧૪
જાગ્યા પછે જડુનાથને, કહે સત્યભામા નાર;	
રણુયકી ભાગ્યો જે સમે, યાં પ્રદ્યુમ્ન કુમાર.	૧૧૫
મર્મવાયક કહી બોલ્યા, કરી દુઃખદાયક રીસ;	
તમો કંથમ અનુશાલ્ય બયથી, વળ્યા પાછા ઇશ.	૧૧૬
પુરૂષ ખીજ પળાયા, જમ થકી ખીહીતા જેમ;	
હાવાં તો મૂચ્છા થઇને, યુદ્ધ જાવું કેમ.	૧૧૭
જેથકી બય પામી પળ્યા, તેહને માફ સઘ;	
શું કફે મર્યાદ રાખું, શ્રી કૃષ્ણજીની અઘ.	૧૧૮
શસ્ત્ર તુજને છેદે નહીં, નવ દહે પાવક નિત્ય;	
થયું તે તો થયું હાવે, ખીજ કરો ચિંતા ચિત્ત.	૧૧૯
ધતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વજ માંય;	
સત્યભામા વાક્ય નામે, ત્રયો દશ અધ્યાય.	૧૨૦
શ્લોક જે અધ્યા વિષે છે, એક શત ને સાત;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યો, પદ વીશ શત વિખ્યાત.	૧૨૧

અધ્યાય ૧૪ મો. રાગ કેદારો.

જૈમિનિ કહે સુણુ ભૂપિ, સ્ત્રીનું વચન સુણી ધતિ;
રણુ પ્રત્યે ભગવાન, પોતે પરવર્ધા રે.

રણુ મધ્યે આવ્યા ફરી, કર્ણસુતે દીઠા શ્રી હરિ;
કર્ણજ અનુશાલવે, તેડયો અરિ રે.

૨

ઢાળ.

- અનુશાલવને કર્ણકુંવર કે', રહે રહે ઉભો વીર;
એમ કહી પછે સાત શરે, હણ્યો અસુર રણુધીર. ૩
- અનુશાલવે દશ બાણે કરી, વેધિયો કર્ણકુમાર;
હૃદય મધ્યે વૃષકેતુ વેધ્યો, તીક્ષણ શર નિરધાર. ૪
- ચાર શરે કરી ચાર તુરંગમ, પૃથ્વી પાડયા ત્યાર;
એકે શરે સારથીનું, શીર છેલું નિરધાર. ૫
- રથ હીણો વૃષકેતુ વિગ્રોહી, સારથી સત્વર આવ્યો;
શીઘ્ર થઇને સુંદર રથ, બેડી બીજે લાવ્યો. ૬
- તે રથ ઉપર વીર ચઢ્યો વળી, કર્ણકુંવર બળવાન;
અસુરપતિ અતિ તીક્ષણ બાણે, પુનરપિ માર્યા માન. ૭
- કર્ણકુંવરે હણ્યો સારથી, તાડયા તર્ત તોખાર;
તે દેખીને દૈત્યપતિને, કોપ ચઢ્યો નિરધાર. ૮
- વળતો અરિએ રથ ઉપરથી, સાલ્યા કર્ણકુમાર;
શરે ઉલાળીને, નાખ્યો ભોમિ મોઝાર. ૯
- કર્ણસુતે પછે અસુરપતિને, પાડ્યો પૃથ્વી ત્યાંય;
મૂચ્છા પામ્યો દૈત્ય ગ્રહીને, સોંપ્યો હરિકર માંય. ૧૦
- કૃષ્ણ તણે કર અસુર સમર્પ્યો, બોલ્યો વાણી વીર;
શ્રી હરિ જો જો અનુશાલવનું, અશ્વ ગ્રહાનું ધીર. ૧૧
- પ્રભુ પ્રતાપે ગ્રહીને લાવ્યો, સપ્ત પ્રતિજ્ઞા મારી;
કર્ણકુંવરનું વચન સુણીને, બોલ્યા ફરી ગિરિધારી. ૧૨
- કર્ણકુંવર તું ધન્ય ધીર તે, પ્રત્યક્ષ પાળ્યું પોણુ;
અનુશાલવને તું વિના, રણુથી ઝાલી લાવે કોણુ. ૧૩
- પ્રતિવચન કહેતા શ્રી હરિ, એવે જગ્યા અસુર અધીશ;
આગળ દીઠા યાદવ પતિ, ધનશ્યામ સ્વયં યુગદીશ. ૧૪
- કર્ણકુંવરને અસુર કહે, તું સાંભળ વાણી વીર;
તે હું જીતી હરિપગ પાડ્યો, ઉત્તમ કીધું ધીર. ૧૫

માત પિતા ગુરુ અંધવ નિગમ, કો ન દેખાડે હરિને;:
 તેં શત્રુ થઇને જીતી મુજને, દેખાડયા હરિ ફરીને. ૧૬
 જેણે મારા અંધવ સધળા, પરમ પમાડયા ધામ;
 તે સાથે મુને સંગતી થઇતે, વિરમે ભાસે કામ. ૧૭
 અધુના અમને મનમાં પ્રકટયો, શુભ સૂચક સંતોષ;
 જે શું અમારે વૈર્ય હતું તે, કીધો મિત્રી તોષ. ૧૮
 મોટાનો મહિમા એવો છે, વૈર ને પ્રીતિ સમાન;
 શંકરને છે સર્વ સરીખાં, વિષ ને અમૃત પાન. ૧૯
 પરમેશ્વરના પદપંક્જને દેખાડે તે દાતા;
 એમ કહી વૃષકેતુ વાણી, વદતો હરિપદ ધાત્તા. ૨૦
 તું તો કૃષ્ણ પદ પામીને, બોલે એ આશ્ચર્ય;
 જે પદ પામ્યા યોગી જન તે, રમૂકપણું જનભીર્ય! ૨૧
 શેષ પ્રમુખ યોગી જનને, મુક્તિ મધુસૂદન દેખી;
 તારું બોલ્યુ સાંભળતામાં, મુજને લાજ વિશેષી. ૨૨
 અનુશાલવ કે' હરિને દેખી, વધતી મારી વાણુ;
 એ વાણી મુને આપી એણે, સકળ લોકમાં જાણુ. ૨૩
 તું દેખતાં નારાયણને, નથી સ્તવન હું કરતો;
 જે નારાયણ મારે પ્રારે, રણમંડળથી ડરતો. ૨૪
 વિશ્વધરણુ હરિ શાસ્ત્રધરણુ, અહીં કીધો પાંડુકમાર!
 એનું અંગ અખિલ યુગ રૂપિ, તે પિડાએ કયમ પ્રાર? ૨૫
 જેનું સ્મરણ કરતાં માનવ, ચાર ચતુર્ભુજ થાય;
 ગરૂડ ચઢીને ગદા પદ્મ વળી, શંખ સુદર્શન સાથ. ૨૬
 તે પોતે નૃસિંહ કુર્મને, સૂકર મીન સ્વરૂપ;
 જેને આપ પ્રસાદે વાસવ, સ્વર્ગ તણો છે ભૂપ. ૨૭
 રંભાદિક સુરનારી સુરપતિ, સાથ રમે જે મારે;
 તે પોતે કુબ્જ શું બીડ્યો, હીંડ્યો યમુના ધાટે. ૨૮
 નાના રસ ઉપજાવી જે હરિ, સકળ વિશ્વને પોષે;
 તેણે દ્રૌપદીજીનું આપ્યું, ભક્ષણ શાક પ્રદોષે. ૨૯
 જે સુદામાજી કેરા તાંદુળ, પ્રાશન કરી આનંદે;

- નંદનવનનાં કુસુમ ગ્રહે, નર જે સેવે જોગવંદે. ૩૦
- તે પોતે તુલસીના વનમાં, રમતા શ્રી નારાયણ;
જૈમિનિ કહે સાંભળ રે રામ, પરીક્ષિતસુત નિરવાણ. ૩૧
- એમ કહેતાં અનુશાલવને, ભેટયા શ્રી ભગવાન;
દક્ષિણ પાણુ ગ્રહી દેખાડ્યો, તેણે ધર્મરાજન. ૩૨
- વળતાં રાય યુધિષ્ઠિર તેને, પ્રણમી ઉભા પાસે;
ધર્મરાય તે દાનવ પ્રત્યે, બોલ્યા વચન પ્રકાશે. ૩૩
- અરે રાય ! તું બિમાદિકમાં, પંચમ બંધવ જાત;
યથા યજ્ઞને પાળે યદુપતિ, તથા પાળ તું જાત. ૩૪
- વળતો અનુશાલવ ફરી ભેટયો, બીમાદિકને જાણ;
પુનરપિ રાય યુધિષ્ઠિર પ્રત્યે, અસુર બોલ્યો વાણ. ૩૫
- મેં તો મારા મુરતકને, તુજ રણમંડળમાં રાજ;
રાય યુધિષ્ઠિર કેરે અર્થે, તે સ્થળ કરવું તાજ. ૩૬
- એવું વચન સુણી અનુશાલવનું, પામ્યા અતિ ઉલાસ;
એવે સહુને જીતી આવ્યો, કર્ણકુંવર પ્રકાશ. ૩૭
- તેણે સ્થાનક અશ્વજ આવ્યો, જ્યાં યુધિષ્ઠિર રાજન;
હજ્યા રાય ફરીને બોલ્યા, કર્ણકુંવર તું ધન્ય. ૩૮
- અરે વીર ! સુણ મારી આગળ, સફળ પ્રતિજ્ઞા તારી;
અનુશાલવ મુજ બંધવ કીધો, એવો તું હપકારી. ૩૯
- ભાગ્યે સર્વ થયું સુખકારી, કારણ અખજ અમાઈ;
પ્રદ્યુમ્ન વૃષકેતુ બે કુશળ, નિરખું વદન તમાઈ. ૪૦
- એમ વિખાણ્યા વીર સુગમને, અતિ આનંદા એશ;
રાય યુધિષ્ઠિર હય ગ્રહી કીધો, હસ્તિનાપુર પ્રવેશ. ૪૧
- સુભટ સભામાં આવી બેઠા, નિકટે સારંગપાણિ;
દેવકી માતા યશોદા કુંતા, રોહિણી રૂઢિમણી રાણી. ૪૨
- સત્યભામા ને અનંત વામા, અરૂંધતી અનુસોયા;
સર્વ મળી હય પૂજા કીધી, શ્રી ગિરિધારી જોયા. ૪૩
- અન્યો અન્યે આદર કરતા, ભૂપતિ આવ્યા જેહ;
ભોજન પાન અગરને ચંદન, બહુ વિધિ પૂજ્યા તેહ. ૪૪

ઉઝાં આસન વસન આપી, સહુ કોઇને સંતોષ્યા;
 ગજ વરકુંજર દાન કરીને, પૃથ્વીના-પતિ પોષ્યા. ૪૫
 ગજપુર આવ્યા ગોવિંદજીને, વહી ગયા દિન વીશ;
 પુનરપિ ચૈત્રિ પુનેમ આવી, દીક્ષા લીધ ક્ષિતીશ. ૪૬
 દ્રોપદી સાથે રાય યુધિષ્ઠિર, કરતા વ્રત અસિધાર;
 અંગીકાર કરી નૃપ હયનો, પૂજે વિવિધ પ્રકાર. ૪૭
 વિપ્ર તણી ઘણી પૂજા કીધી, મહા ધનશું મહીપાળ;
 ગીત નિગમ વાજ્ર ધણીને, મંગળ વાદ વિશાળ. ૪૮
 હય-શીર પત્ર કનકનું શોભે, ચંદન ચર્ચિત રૂપ;
 કુમકુમકાંત કુસુમની માળા, નાના વિધના ધૂપ; ૪૯
 તુરંગ તનુક્ષણ મૂઝ્યો મહીપતિ, શીરપર ચમર ઉઘોતે;
 રક્ષણ કરવા રાજા ધર્મે, પ્રેર્યા પારથ પોતે. ૫૦
 રનાન કરી ઉજવળ અંબર, પેહુર્યા પારથ વીર;
 દૂર્વાને વળી અંપક મંડિત, માળ વિરાજે ધીર. ૫૧
 મુસ્તક ઉપર મુકુટ વિરાજે, કર ઝાલ્યું ગાંડિવ;
 છત્ર ચમર શીર ઉપર શોભે, મન ઉત્સાહ અતીવ. ૫૨
 પારથ પ્રત્યે ધર્મ કહે, હય રક્ષણ કરજો શર;
 પુરુષોત્તમને પ્રસાદે તુજ, થાજે વિઘ્ન વિદૂર. ૫૩
 તુને માર્ગમાં કદયાણુ હજો, તું ભીતિ ન પામીશ મન;
 પુનરપિ પાછો આગમ કરજો, કુશળો સા'ય સ્વામીન. ૫૪
 પિતા રહિત બાળકને રણમાં, રજો મારતો રાય;
 ગુરૂ બાંધવનું વચન સુણીને, પારથ પ્રસન્ન થાય. ૫૫
 ગુરૂજનને પ્રણામ કરીને, કુંતા પાસે આવ્યા;
 નમસ્કાર કર્યો કુંતાને, દેવકીને મન ભાવ્યા. ૫૬
 અરૂંધતી અનસૂયા ઉભાં, રૂકિમણી રાણી જોતે;
 ગાંધારી ધૃતરાષ્ટ્ર સહુને, પૂછે પારથ પોતે. ૫૭
 જાઉં અમે હય રક્ષણ કરવા, પ્રેર્યો ધર્મકુમારે;
 એમ સુણી અર્જુનને બેઠયાં, કુંતાજી તે વારે. ૫૮
 આહો ધર્મજય! ધર્મ નિમિત્તે, જાઓ છો હય સાથે;
 કવણુ સાલક ને સૈન્ય કેટલું, આપ્યું પાંડવ-નાથે. ૫૯

- અર્જુન કહે શ્રી કૃષ્ણે પ્રેયો, કુંવર કટક સમેત;
 શ્રી કૃષ્ણે શીખામણુ દીધી, પ્રદુન્નને અતિ હેત. ૧૦
- કુંવર મારે તન મન ધન છે, અર્જુન એ અભિરામ;
 મુજને પાળે ત્યમ અર્જુનને, પાળ સદા સંગ્રામ. ૧૧
- પિતા પુત્રના પાણુ વિષે, 'કાંઈ આપે નિજ રહરય;
 રૂડો હોય તે રાખે તેને, 'ભુંડો કરતો ધ્વંશ. ૧૨
- કર્ણકુંવરને કૃષ્ણ કહે, સુણુ વૃષભધ્વજ મુજ વાત;
 પ્રદુન્નની સંભાળ તુને છે, સૈન્ય સહિત વિખ્યાત. ૧૩
- અર્જુન કહે સુણુ માતા મારી, અનુશાલ્ય ત્યાં આવે;
 યૌવનાશ્વસુત સાથે આવે, પોતાનું દળ લાવે. ૧૪
- મારી સા'ય કરવા ધર્મે, પ્રેયો એ ભૂપાળ;
 માં કરશે માતા ચિંતા મારી, મોટા કૃષ્ણ કૃપાળ. ૧૫
- કુંતા કહે સુત રણમાં રહેજે, વૃષકેતુને રાખી;
 શોકસહિત આ યજ્ઞ યાશે, જો તું આવીશ (એ) પાખી. ૧૬
- વિજય કરીને સત્વર આવે, હયને કુશળો લાવે;
 એમ કહીને કુંતા રોતાં, પ્રેયો પારથ ભાવે. ૧૭
- વળતા પાર્થ હરિને દેખી, નમસ્કાર કર્યો હેતે;
 શણુગાર્યા રથ ઉપર બેઠા, ચાલ્યા સૈન્ય સમેતે. ૧૮
- નાનાવિધ વાજ્ર વજ્રડે, હોમ તણા બહુ ધૂપ;
 શેકા વ્રીહિયે વધાવે કન્યા, કુસુમે છાયો ભૂપ. ૧૯
- આર્શિવાદ ભણુતા બ્રાહ્મણ, નગર લોક' હિત જોતા;
 એણી રીતે અર્જુન ચાલ્યા, આનંદ ઝોઝવ હોતા. ૨૦
- વૃદ્ધને પ્રણામી વૃષકેતુ, પેડો મંદિર માંય;
 પોતાની પત્નીને પૂછે, વીર વિલોકી ત્યાંય. ૨૧
- સાંભળ સુંદરી પારથ સાથે, પૂરથી જાણ હુંય;
 કુંતાં આદે અબળા કેરી, સેવા કરજે તુંય. ૨૨
- સાસુ કેરી સેવા કરતાં, ઉત્તમ પદ પરમાણુ;
 સ્વજન કેરી સેવા કરતાં, નારીને કલ્યાણ. ૨૩
- અબળા તું અમને સંભારે, નારી રખે વિસારે;

- વૃષકેતુની વાણી સુણીને, બદ્રાવતી કહે ત્યારે. ૭૪
 મારું મન તમને મૂકીને, ક્યારે ક્યહું ન જાય;
 તમારું મન મુજને મૂકે તો, સુખે મૂકજો રાય. ૭૫
 અહો નાથ ! પાર્થ હયનું, રક્ષણ કરજો નિત્ય;
 સન્મુખ રહી સંગ્રામજ કરજો, વિમુખ ન થાશે સત્ય. ૭૬
 કૃશવતી કામનીઓ સધળી, (યાં) આવી છે સવિલાસ;
 તારી નારી મુજને નિર્ખી, રખે કરંતી હાસ. ૭૭
 ક્યહું એક રણમાં વિમુખ થશે તો, સાંભળી સર્વે હસશે;
 નવ સહેવાય હસ્યાં નારીનાં, મારે મન દુઃખ વસશે. ૭૮
 એનો પ્રાણપતિ પરમેશ્વર, સન્મુખ વિમુખ ન હોય;
 વિમુખ થકો તે સન્મુખ કહેવો, તે જાણે સહુકોય. ૭૯
 એ સર્વે સંભારી સ્વામી, સિદ્ધ કરે નિરધાર;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, કુંવર ઉચ્ચર્યા ત્યાર. ૮૦
 કર્ણકુંવર તે બદ્રા સાથે, હાસ્ય કરી કહે વાણ;
 ત્રણ લોક જો રણમાં આવે, મુજ સન્મુખ નિરવાણ:- ૮૧
 પાર્થ અર્થે સકળ કટક તે, સાંભળીશ (સહુ) મેં માર્યું;
 કહેશે કર્ણકુંવરે તતક્ષણ, સધળું સૈન્ય વિઠાર્યું. ૮૨
 કર્ણકુંવર જો રણથી ભાગે, તેનું એ પરમાણુ;
 વાસુદેવનો મહિમા ત્યારે, સધળો નિષ્કળ જાણ. ૮૩
 કાશી સ્મરણથકી નહિ મુક્તિ, ગયા વિષે પિંડદાન;
 માથે વેણી નિરમ્બજન, નહીં તે એહ સમાન. ૮૪
 બિંબ અનુપમ અધર જે રૂડા, એવું મુખ જે તારૂં;
 જો હું દૂરીને નવ નિર્મું તો, એહ નિદર્શન મારું. ૮૫
 એવું વચન કહી વૃષકેતુ, જતાં જહુ નર ઘેરો;
 આઠાણુ ઘેતુ હવન વંદીને, મનમાં હર્ષ ઘણેરો. ૮૬
 બીમ તથા ભગવાન પ્રવેશ્યા, હરિતનાપુર શુભ સાળ;
 માહિષ્મતી નગરીને પામ્યો, પારથ કેરો વાળ. ૮૭
 નીલધ્વજ રાજાની નગરી, કોટ મનોહર સોય;
 નાના લોક વસે નગરીમાં, આનંદ આચ્છવ હોય. ૮૮
 રેવાજળનું પાન કરે ને, નગરી સિંગાકાર;

- જાણે એ શંકરથી બિન્યો, પૂરમાં પેઠો ત્યાર. ૮૬
- નર નારીનાં રૂપ મનોહર, દિવ્ય સરીખા દેહ;
નીલધ્વજનો કુંવર કલાવે, પ્રવીર નામે જોહ. ૮૭
- સહસ્ર સુંદરી સાથે રમતો, વાડીમાં તે વીર;
પૂલી વેલ વિરાજે વનમાં, વાતો સાર સમીર. ૮૮
- ઉત્તમ આસન ઉપર બેઠો, ચંપક હેઠળ એવો;
આરે પાસે શુભ શણુગારી, જૈરી નારી સેવ્યો. ૮૯
- વર વર્ણી શ્યામાએ સેવ્યો, સુંદર લોચન સ્વામી;
અજ્ઞાત રજસિ શ્યામા કહીએ, સ્વરવર્ણીની રજ પામી. ૯૦
- અપ્રસન્નતા નારી જૈરી, જે પ્રસવી એક વાસ;
આર જાતની નારી હુતી, પ્રવીર કેરે પાસ. ૯૧
- પ્રવીર કેરી પટરાણી જે, મદનમંજરી જાણુ;
મણિમાળા મંડિત મહિલાશું, બોલ્યો ભૂપતિ વાણુ. ૯૨
- વનિતા સદળ મળીને વેગે, વેલ કુસુમ કર વીણે;
વેલ વીણતાં ભૂષણવાળે, કંકણને સ્વર ઝીણે. ૯૩
- પૂલ્યાં પૂલ ચુંટે તે ચતુરા, (જાણે) રખે વેલ દુખાતી !
પ્રાણનાથની પાસે ઉત્તમ, સ્વર આલાપી ગાતી. ૯૪
- પ્રવીરની પટરાણી કહીએ, મદનમંજરી રંગ;
તે વનિતાએ વનમાં દોઢો, આવ્યો તેહ તુરંગ. ૯૫
- મહા મણિમય માળા માંડત, લલાટ બાંધ્યું પત્ર;
કામિનીકર કુમકુમશું પૂંજ્યો, કુસુમ સંહિત સર્વત્ર. ૯૬
- પ્રવીર પ્રત્યે પ્રેમદા બોલી, અર્જુનનો હથ નિરખી;
આહો નાથ ! જો વાણ ઉભો, શોભા શશિયર સરખી. ૧૦૦
- રાતો કંઠ અધર પૂછ પીણું, સુંદર હુંધટ ત્રાઠો;
કુણ્ણુ નયન ને જીવ્હા રાતી, કોના કરથી નાઠો. ૧૦૧
- લલાટ લેખ પત્ર પ્રકાશી, વાંચો મારા નાથ;
માફ મન વાંચ્યું કરવા પતિ, હયને ઝાલો હાથ. ૧૦૨
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, વળતો વાણ ઘેર્યો;
પ્રવીર હયની પાસે આવ્યો, સ્ત્રીની ખુદ્દે પ્રેર્યો. ૧૦૩

વીરે વળતો વાછ કુસુમિત, કેશચાળીએ સા'યો;
 ધર્મરાયનું લિખિત પત્ર તે, વાંચી વીર વવાયો. ૧૦૪
 રાય યુધિષ્ઠિર કેરો ઘોડો, (તે) યજ્ઞ કરવા છોડયો;
 અર્જુન એને રાખે તે, ગ્રહેજો જેને (હોય) જોડો. ૧૦૫
 એવું જાણી વીર પ્રવીરે, હય પ્રેયો પૂરમાંય;
 સકળ સુંદરી પૂરમાં પ્રેરી, પોતે ઉભો ત્યાંય. ૧૦૬
 મોટું દળ મેળીને ઉભો, અર્જુનને તૃણ ગણતો;
 જનમેજય રાજની પ્રત્યે, જૈમિનિ એવું બણતો. ૧૦૭
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, અધ્યા' ચતુર્દશ ગાયો;
 જે અધ્યા'માં માહિષ્મતી, નગરીમાં હય સા'યો. ૧૦૮
 એ અધ્યામાં શ્લોક થયા છે, સુંદર શત સાક્ષાત;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, શત ઉપર પદ સાત. ૧૦૯

અધ્યાય ૧૫ મો રાગ રામઝી.

જૈમિનિ કહે તમો સાંભજો, જનમેજય સત્ય;
 ત્યાર પછે હયમેધના, હયવર કેરી ગત્ય. ૧
 પાછળથી હય શોધતા, પછે પારથ આવ્યા;
 અનુશાસવ પ્રધુમ્નને, નિજની સાથે લાવ્યા. ૨
 યૌવનાશ્વ વૃષકેતુ ત્યાં, ધાયા બળ સેતુ;
 સર્વ વિષે આગળથકી, આવ્યો તે વૃષકેતુ. ૩
 સેન્યા મેળી આગળે, રહ્યો વીર પ્રવીર;
 તે દીઠો વૃષકેતુએ, ધરતો અતિ ધીર. ૪
 રહે રહે કહેતો વીર તે, ધરી આયુદ્ધ ધીર;
 નીલધ્વજનો પુત્ર હું, માફે નામ પ્રવીર. ૫
 અશ્વ અમો કોપે કરી, પૂરમાંહે પ્રવેશ્યો;
 પાંડવમાં પ્રાક્રમ હશેતો, ફરી પાછો ભેશો. ૬
 પ્રવીર પ્રત્યે એમ કહે, વાણી વૃષકેતુ વીર;
 પેહેલો વઠ તું હું સમીપ, પછે પારથ ધીર. ૭
 એમ સુણી વૃષકેતુને, શર પાંચજ પ્રાર;

૧ અર્જુન એને તે ગ્રહેજો, જે જેને હો જોડો. પ્ર. ૨. ૨ કર્ણકુંવર
 પ્રત્યે કહે, એમ વાણી. પ્ર. ૧.

એકે શરે સારથી હણી, શર ચારે માર.	૮
પછે પ્રવીરને વૃષકેતુએ, મારિયાં શર સાત;	
હાર્ય કરી હયને હણ્યા, શર ચારે વિખ્યાત.	૯
લીલા વાળ પ્રવીરના, જેવી પોપટ પાંખ;	
તે હય વૃષકેતુએ, ^૧ એક ક્ષણ નવ સાંખ્ય.	૧૦
કર્ણસુતે કીધો પછે, સિંહનાદ મહાન;	
પ્રવીરે વેધ્યો પછે, કર્ણપુત્રનો કાન.	૧૧
ત્રણજ આણે કર્ણનો, પુત્ર મૂર્છા ધાર્યો;	
ત્યાર પછી એકે શરે, અનુશાલ્વને માર્યો.	૧૨
ત્યાર પછી અનુશાલ્વે, શર મૂક્યા ઘોર;	
ઢાંક્યો વીર પ્રવીર ત્યાં, નવ દીસે અંકાર.	૧૩
હાહાકાર કરે સહુ, બહુ વૈર પ્રકાશ;	
નીલધ્વજ આવ્યો ત્યાંહાં, ગ્રહી પાવકપાશ.	૧૪
^૨ ત્રણ અક્ષોહિણી ત્યાં, સેના નૃપતિ લાવ્યો;	
અનુશાલ્વ વશ પુત્ર તે, ત્યાંચકી મૂકાવ્યો.	૧૫
નીલધ્વજે પછે સર્વને, હણ્યા દશ દશ આણ;	
જૈમિનિ કહે તમો સાંભળો, જનમેજય બાણ.	૧૬
દળ દીકું તેણે હણ્યું, કોપિયા અર્જુન;	
સન્મુખ આવીને રહ્યા, કહે એમ વચન.	૧૭
પાંચ આણ પછે પારથે, નૃપતિને માર્યા;	
નીલધ્વજે તે આવતા, શર સઘ વિડાર્યાં.	૧૮
નિજ શર છેવા દેખતાં, પારથ અતિ કોપ્યો;	
હય રથ સેના સારથી, રાજશું લોપ્યો.	૧૯
અદૃષ્ય કર્યા અવનિપતિ, અતિઆણ હજારે;	
રાજાજીને રણ મધ્યે, કો ના દેખે ત્યારે.	૨૦
કો એક વૈષ્ણવ યથા, બંડતે હરિ હીસે;	
કૃષ્ણની તેણે સ્તુતિ કરી, યમદૂત ન દીસે.	૨૧
મૂર્છા મૂકીને બળે, હઠ્યો વૃષકેતુ;	
મદ માતો રાતો બાણું, ધાતો નિજ હેતુ.	૨૨

મામાતા પોતા તણો, જે પાવક બાંધ્યો;	
રીસથકી નીલધ્વજે, શર અગ્નિ સાંધ્યો.	૨૩
નીલધ્વજ ભુજી પડ્યો, તે પાવક બાળે;	
પારથ સેના બાળતો, પાવક નિજ જ્વાળે.	૨૪
ગજ ઘોડા નાશી ગયા, અગ્નિએ અકળાયા;	
પાળા આયુધ નાખતા, અસ્ત્રાર પળાયા.	૨૫
ભાર ભર્યા નાઠા કરત, અગ્નિએ આખડતા;	
બડક્યા પોઠી અપાર ત્યાં, મારગમાં પડતા.	૨૬
વેસર વનિહિએ બાળ્યા, પડ્યા ગહા વનમાંય;	
શકટ બળે ભારે ભર્યા, અર્જુનનું રણ ન્યાંય.	૨૭
છત્ર ચમ્મર બડકે બળે, અગ્નિ અતિ લાગ્યો;	
માંસ ધાતુ ટોળે મળ્યાં, ત્યાં પાવક જાગ્યો.	૨૮
પાર્થનું દળ પાવકે. એણી રીતે ખાધું;	
ત્યારપછી ત્યાં પારથે, શર વરણનું સાંધું.	૨૯
વનિહિ સમાવવા પારથે, પ્રેર્યું વરણ અસ્ત્ર;	
વનિહિ તોય સમ્યો નહીં, થયું નિઃશ્ર્વ શસ્ત્ર.	૩૦
અર્જુન એવું ઉચ્ચર્યા, જ્યારે દીપી આગ;	
વેદ તણું મુખ તુંજ છે, નમું તારે પાગ.	૩૧
યજ્ઞ યુધિષ્ઠિર આચરે, તુને પ્રસન્ન થાવા;	
તેજ મુને ગાંડિવને, રથ આપ્યો બાવા.	૩૨
હું સાથે તું સર્વદા, અતિ સૌમ્ય દૃષ્ટ સાધે;	
સૈન્ય હણ્યું હય નિર્ગમ્યો, વળી શાને વાધે.	૩૩
હું પરથી હિત ઉતરે, શું આસે માફ;	
જનમેજય પૂછે પછે, જૈમિનિને સાફ.	૩૪
નીલધ્વજને ક્યમ થયો, અગ્નિ યામાત્ર;	
એવી કન્યા કોણુ જે, જેને પાવક પાત્ર.	૩૫
તે મુજને કહો જૈમિનિ, મેં પૂછ્યું જેહ;	
કોતુક મુજને ઉપન્યું, તે બાંજેની સંદેહ.	૩૬
જૈમિનિ કહે તે ભૂપને, પટરાણી જ્વાળા;	

કન્યા પ્રસવી તેણીએ, સ્વાહા સુવિરાળા.	૩૭
તાત તણે ઘેર તે સુતા, સહુને સુખકારી;	
૩૫ અનુપમ તેહનું, ત્રિભુવન મનોહારી.	૩૮
એક સગે નીલધ્વજે, તે કન્યા દીડી;	
કોને દેવી દિકરી, મન ચિંતા પેઠી.	૩૯
પુત્રીને પૂછે પિતા, વર કોણુ ગમે છે;	
રાજા રાજકુમાર ત્યાં, ખહુ ભાત્ય રમે છે.	૪૦
વર સ્વયંવરને વિષે, તું આવી રે'જે;	
આસને બેઠા ભૂપમાં, ગમતો વર એ'જે.	૪૧
તાત પ્રત્યે સ્વાહા કહે, લગ્નન યુત્ત શોભી;	
માણુસને ના વર પિતા, તે તો મહા લોભી.	૪૨
હું સરખો સ્વામી તમો, કો સુરવર શોધો;	
નીલધ્વજને કહે કન્યા, કહું તે પ્રતિજોધો.	૪૩
દેવપતિ મહા પ્રાક્રમી, વર્યની વર બાધ;	
વિસ્મય માનવ લોભિયો, યાં આવશે ધાધ.	૪૪
મદમાતો માતંગ જે, ઐરાવત કહાવે;	
ત્યાંહાં બેશી મૃગસોચની, મધવા વળી આવે.	૪૫
તાત પ્રત્યે બોલી પછે, સ્વાહા તે અભિરામ;	
હે તાત ! ન ઇચ્છું ઇંદ્રને, સહુ દોષનો હામ.	૪૬
પારડી મોટમ નવ ખમે, તપ દાનનો દેશી;	
ગૌતમ નારી સાધવી, કપટે કરી પેખી. *	૪૭
જેણે જગત ગુર, હરિ બાંધવ કાધો;	
સુરપતિપદ જેથી અડચું, જગતિ યશ લીધો.	૪૮
માણુસ મેં મૂક્યાં ત્યાંહાં, સુણુ કારણુ તાત;	
મસિન તનુ નિત્યે રહે, સ્ત્રીનું સાક્ષાત.	૪૯
એક પતિ પામી કરી, ખીજને કામે;	
તે નારી વ્રત ભંગ થઇ, ગતિ શૈરવ પામે.	૫૦
સ્વામી મુએ સ્ત્રી અંગને, સ્પર્શે છે જેહ;	
વર વન્હિમુખ દેવનું, મુજને ગમે તેહ.	૫૧

કિન્નર દાનવ દેવતા, વળી અન્ય અપાર;	
પાવક પાખી કોઈને, ન વર નિરધાર.	૫૨
પાવક પોતે આવીને, જો મુજને યાચે;	
તો તું તેને આપજે, મુજને સુણ સાચે.	૫૩
એમ સુણી સહુ સુંદરી, હસી બોલી વાણી;	
એ શું બોલી બાળિકા, વિપરિત એહ અજાણી.	૫૪
વન્દિતે ક્યમ વર વરે, સર્વ ભક્ષ પેટો;	
ન્યાં ચાલે ત્યાં કાળું કરે, જેને વાહન ઘેટો.	૫૫
છવ્વહા જેને સાત છે, મુખ માંહે ધૂમાડો;	
હાહા કપ્ટે બાળતો, એવો અમિ આડો.	૫૬
સ્ત્રીજનનું મન માને તો, નર નીચ પળાયે;	
ગંગા સરખી સાધવી, નીચે સ્થળ જાયે !	૫૭
જૈમિનિ કહે સ્વાહા તણી, સુણી એવી વાણી;	
નીલધ્વજ હપ્પ્યો ધણું, મન વિરમય આણી.	૫૮
એવી વાણી સાંભળી, થઇ સત્વર સ્વાહા;	
ઉજવળ વસ્ત્ર ઓઢણે, ઉદકે અવગાહા.	૫૯
હોમ હુતાશન સ્થાપવા, દિનજમંડળી માંડી;	
ઉપવન આવી બાળિકા, મદ મોઠમ છાંડી.	૬૦
ચંદન અગર કપૂરને, ધૂત સુંદર દુગ્ધ;	
શર્કરા તિલ મધ શેલડી, હોમાવે મુગ્ધ.	૬૧
તંબોળ દ્રાક્ષ લવંગને, મોગરાની માળા;	
કદલીશળ બ્રાહ્મણ પ્રત્યે, હોમાવે બાળા.	૬૨
વિપ્ર તણે વેશે કરી, અમિ ત્યાં આવ્યો;	
નીલધ્વજ નગરી ગયો, ભૂપે પધરાવ્યો.	૬૩
પૂજી અરચી વિપ્રને, આપિયું આસન;	
રાજ પૂછે ક્યાંથી, આવ્યા મુનિજન.	૬૪
મુજને ઘોની આગન્યા, કંઈ કહો તે કામ;	
એમ સુણીને ભૂપયું, મુનિવર બોલ્યા આમ.	૬૫

શાંડિય ગોત્રે વિપ્ર હું, કન્યાનો કામી;	
તારે મંદિર કન્યકા, મુજને દેસ્વામી.	૧૧
રાગ કહે ગારી સુતા, નરને નથી વરતી;	
પાવકને વરવા તણી, મન ઇચ્છા ધરતી.	૧૭
ખીજ આપું બાળિકા, જો બાવે તુજને;	
વિપ્ર કહે નૃપ જાણુજો, પાવક તે મુજને.	૧૮
સ્વાહાને સત્યે કરી, થયો હું તુષ્ઠમાન;	
જૈમિનિ જનમેજય પ્રત્યે, કહે સુણ રાજાન.	૧૯
વિપ્ર તણી વાણી સુણી, હસતા સહુ જન;	
નીલધ્વજ રાગ પ્રત્યે, બોલ્યો સુવચન.	૨૦
કન્યાને કાળે થયો, દિન પાવક રૂપ;	
પાવક પામે કન્યકા, નવ દેવી ભૂપ.	૨૧
મંત્રી છે જે માહરો, અગ્નિ પરખી જાણે;	
એમ સુણી મંત્રી કહે, જનવાચ્ય પ્રમાણે.	૨૨
વન્હિ તુને જાણું અમો, તું પાવક રૂપ;	
આ સહુને દેખાડતું, નિજ તેજ અનુપ.	૨૩
પછે વિપ્ર તણા મુખમાંથી, પ્રકટી મહા જ્વાળ;	
મૂર્તિ બળે પ્રધાનની, મહા કોષ કરાળ.	૨૪
મંત્રી દાધ્યો દેખતાં, કાંપ્યા સહુ કોય;	
વન્હિસુ કત્તે ભૂપતે, સમાવ્યો અગ્નિ સોય.	૨૫
એવામાં વર્ત્ય ત્યાંહાં, આશ્ચર્ય અતોલે;	
કન્યાની મારી હસી, નૃપ પ્રત્યે બોલે.	૨૬
એ દિનને કન્યા તમો, નવ દેવી કદાશ;	
ઇંદ્રજાળીવત વન્હિને, દેખાડે પાસ.	૨૭
રાગ કહે સાળી પ્રત્યે, હસવાનું પાત્ર;	
ધેર તમોએ તેડવો, મારો એ યામાત્ર.	૨૮
વાડવ કે પાવક હશે, કર્ય એહ પરીક્ષા;	
એમ સુણી સાળી પળી, દિનશું અહી શિક્ષા.	૨૯
નાર કહે દિન તું કને, કાંઈ પારખું માયું;	

એવે સમે અળળા તણું, વર મંદિર લાગ્યું.	૮૦
રહે રહે કહેતી નાસતી, ન્યારે ખડકી ધડકી;	
ઝોઢણુ પેરણુ પરજળ્યાં, બય પામીને બડકી.	૮૧
વળતાં બળતાં લૂગડાં, નાખી ને નાહી;	
સળળ કોલાહલ ત્યાં થયો, ન્યારે તરણી ત્રાહી.	૮૨
લોક સહુ નાઠા પછે, અગ્નિથી બયભીત;	
રાયભવન રેતી પ્રિયા, આવી તેહ અચિંત.	૮૩
સાળી કહે રાજ તમો, ધર બળાવો મારાં;	
રાજ કહે સુચુ શાળિકા, એ લક્ષણુ તારાં.	૮૪
થોડે કાળે સુંદરી, તેં પાવક પરખ્યો;	
ઉભી રહે કર્ય પારખું, નૃપતિ કહી હરખ્યો.	૮૫
રાણી કહે રે રાયજી, તમો રહું કીધું;	
યામાતા અગ્નિ કર્યો, સહુ કારજ સીધું.	૮૬
એવે સમે અગ્નિ ત્યાંહાં, તેડ્યો નૃપ હેત;	
મુજ પુરથી જાવું નહીં, રાખો એ સંકેત.	૮૭
તો કન્યા આપું તુને, જો એહેવું બાવે;	
તેં મારા રિપુ બાળવા, જો કો પુર આવે.	૮૮
ત્યાર પછી નૃપને કહે, પ્રભાવ પ્રધાન;	
યામાતા અગ્નિ કર્યો, તે ન ઘટે રાજન.	૮૯
સ્વાહાને સાથે ઝહી, નૃપ નાર અમોલ્યો;	
પ્રભાવની વાણી સુણી, નૃપતિ એમ બોલ્યો.	૯૦
ન્યાર લગી ન થયો રવિ, મારો યામાત્ર;	
ત્યાર લગી એની તનુ, મહા-તેજનું પાત્ર.	૯૧
પાવક પાસે માહરી, નગરી રખાવા;	
સ્વાહા આપી આજથી, અગ્નિને બાવા.	૯૨
જૈમિનિ કહે શુભ લક્ષમાં, નૃપે કન્યા આપી;	
ત્યારથકી અગ્નિ રહ્યો, નૃપ-મંદિર થાપી.	૯૩
તે અગ્નિ સાધ્યો નૃપે, આપણો યામાત;	
પૂછ્યું તે કારણ કણું, જનમેજય દાત.	૯૪

ત્યાર પછી કહું સાંભળો, જનમેજય જાણુ;	
પાવક વાધ્યો બેગશું, સુણી પારથ વાણુ.	૯૫
વળતું સમયું પારથે, નારાયણનું અસ્ત્ર;	
પાવક પામ્યો શાંતિ ને, નિરખી હરિશસ્ત્ર.	૯૬
પાવક પારથની કને, ઉભો કર જોડી;	
પોતાનું કારણ કહ્યું, પારથને સહ માંડી.	૯૭
પારથ તારી ઉપરે, મેં ^૧ પાડ્યો દંડ;	
અશ્વમેધ તો તું કરે, મહા ધર્મ પ્રચંડ.	૯૮
પારથ તારી પાસે રે, પરમેશ્વર પોતે;	
^૨ યજ્ઞ મંત્રને દેવતા, મિથ્યા હરિ જોતે.	૯૯
હરિ વિણ ખીજો કો નથી, જન પાવનકારી;	
વિણ તણો તુજને નથી, વિશ્વાસ વિચારી.	૧૦૦
ક્ષીરનિધિ પામ્યો થકો, દૂધે દુગ્ધ અન્નનું;	
સૂર્યને મૂકી અહે, ઉઘોત અગિયાનું.	૧૦૧
ખીર કૃતમ્નિ હું નથી, તુ મારો મિત્ર;	
તારી સેના મેં દહી, મુને સામે ચિત્ર.	૧૦૨
જો તું નારાયણ તણું, શર પહેલું કરતો;	
તો હું તારા સૈન્યને, શી રીતે અસ્તો.	૧૦૩
જો કો બજો ભગવાનને, તેનો ભવ ભય નાસે;	
પારથ સેના તાહરી, ફરી જીવતી થાશે.	૧૦૪
મુજને યાંહાં મૂકી કરી, નૃપતિ ગયો ધેર;	
^૩ ધોડો ધર્યો ધોડારમાં, જઈને કહું પેર.	૧૦૫
એમ કહી અર્જનનો, મહા ક્રોધ સમાવ્યો;	
નીલધ્વજ રાજા કને, ૫૨ી પાવક આવ્યો.	૧૦૬
આવ્યો દેખી વન્હિને, નૃપે વામ્ય ઉચ્ચાર્યું;	
સૈન્ય ધનંજયનું દણું, તેં કીધું વારું.	૧૦૭
જૈમિનિ વાણી ઉચ્ચરે, જનમેજય-જાગ;	
વાણી સુણી નૃપતિ તણી, એમ ઉચ્ચરે આગ.	૧૦૮

૧ માંડ્રો પ્ર. ૨. ૨ યજ્ઞ કર્મને શોધતા. પ્ર. ૧. ૩ ધોડો અથવા ધોડારમાં જઈને કહું પેર. પ્ર. ૧.

સાંભળ બૂપતિ દીપતું, દળ પારથ કેરું;	
કોણ સુભટ બાળી શકે, હોય કોણ ધણેરું?	૧૦૯
જેના ચિત્ત બિષે વસે, હરિ પાતિકહારી;	
ત્યાં આવે નૃપકેસરી, કરવા સ્તુતિ સારી.	૧૧૦
આપો હય ઉતાવળો, જો ઉત્તમ ઇચ્છો;	
અર્જુન આગળ કોણ હું, સર્વ તમે પ્રીડો.	૧૧૧
કૃષ્ણ સખા અર્જુન એ, મોટો ધનુર્ધારી;	
ખાંડવ બાળી વેદના, ધણી ટાળી મારી.	૧૧૨
ખર મામાત્ર ભાવથી, વિસર્યો હું પ્રીત;	
જૈમિનિ કહે નૃપતિ પ્રતિ, અગ્નિએ કહી નીત.	૧૧૩
એમ સુણી નીલધ્વજે, માન્યુ નિજ હેત;	
રાજાએ નિજ નારને, પૂછ્યો ત્યાં સંકેત.	૧૧૪
જવાબા એવું સાંભળી, પતિવાક્ય ઉઘાપે;	
આપણને સેના છતે, હયને કાં આપે?	૧૧૫
રાજા તારે પુત્ર છે, વળી તેના પુત્ર;	
સુહૃદ સગા બાંધવ વળી, ધણી સેના સૂત્ર.	૧૧૬
તું પણ પોતે શૂર છે, નૃપ ક્ષત્રી થા તું;	
દ્રવ્ય ભર્યું ભંડારમાં તે, ધરંમાં નથી માતું.	૧૧૭
એ રીતે નિજ નારીએ, નૃપતિને પ્રમોદ્યો;	
બૂધ્યો ભારતની ગતિ, કુમતિ અતિ ક્રોધ્યો.	૧૧૮
પુનરપિ સેના સુજ કરી, ધરી ધીરજ ધાતો;	
કર્ણ તણા હણુનારપે, રણને રસ જાતો.	૧૧૯
રાજાને નિરખ્યો પારથે, પડે આંસુખાર;	
તીક્ષ્ણ બાણે કાપતો, દળ કોટિ પ્રકાર.	૧૨૦
એક ધનંજયને શરે, દળ છાયુ તેહ;	
મહાબળ બાંધવ સુત હણ્યા, થયું અદ્ભુત એહ;	૧૨૧
રાજાનો રથ સારથી, શું બાંજ્યો ભારી.	
એક ક્ષણે એવું કર્યું, મન વૈર વિચારી.	૧૨૨
નીલધ્વજ રથ ઉપરે, મુઝ્છાંગત કીધો;	
સારથીએ રણમાંથકી, રથ બાહેર લીધો.	૧૨૩
એવે સમે રજની પડી, ઘેર આવ્યો બૂપ;	

કોપ કરી જવાળા પ્રત્યે, બોલ્યો દુઃખ રૂપ.	૧૨૪
જવાળા તે આપી મુને, મતિ મહા દુષ્ટ;	
સ્વજન હણ્યા તુજ યુદ્ધિએ, હું પામ્યો વળિ કપટ.	૧૨૫
જવાળા તું જાને પરિ, અથવા રહે ઘેર;	
મેં તો એ હય આપવો, નથી ખીજી પેર.	૧૨૬
એમ કહીને યસનો, ઘોડો ઝહી રાયે;	
મંત્રી મળ્યો ઉતાવળો, પારથ પે જાયે.	૧૨૭
રત્ન કનક અંજર બહુ, ઝહી નાર સમાજ;	
નમસ્કાર કરવા પળે, જ્યાંહાં પારથ રાજ.	૧૨૮
અર્જુન ક્રોધ સમાવવા, નૃપ બોલ્યો આમ;	
પાર્થ તમે છો મહાબળી, કહો તે કંઈ કામ.	૧૨૯
પાર્થ કહે તું વીર છે, મોટો મહીપાળ;	
મારી સાથે આવ્ય તું, મારો હયપાળ.	૧૩૦
જૈમિનિ કહે વાજી વળ્યો, પછે દક્ષિણ દેશ;	
પાર્થ પાછળ નીસર્યા, સાથે નીલ નરેશ.	૧૩૧
જવાળાનો બાંધવ હતો, જેનું ઉદ્ધમુક નામ;	
રીસ બરી સ્ત્રી નીસરી, ગપ તેને ગામ.	૧૩૨
શ્વેન કરે રીસે બરી, નમી બોલી વાણ;	
હે બાંધવ ! અર્જુનનો, હવે તું ક્ષય આણ.	૧૩૩
એણે મંદિર માહરૂં, નિજ તેજે બાળ્યું;	
પુત્ર હણ્યા એ પાપીએ, સધળું દળ ટાળ્યું.	૧૩૪
દ્વિય માર્યા માહરા, નિજ વાજી લીધો;	
સ્વામીને જીતી કરી, અગ્રેસર કીધો.	૧૩૫
અર્જુન વધ વીર તું, મારે તારૂં પાસું;	
પારથને માર્યા વિના, લોવાએ નહિ આંસું.	૧૩૬
જૈમિનિ કહે સુણ રાયજી, ઉદ્ધમુકનાં કર્મ;	
કો દૂતે માંડી કહ્યો, જવાળાનો ધર્મ.	૧૩૭
એવું જાણી ઉચ્ચર્યો, ભગિનીશું બ્રાત;	
યાંહાં સુખે રહે, તારૂં મંડલ માત.	૧૩૮
તારૂં કામ કરીશ હું, કો કાળે માય;	
જવાળા કોપે ઉચ્ચરે, અધુના કાં ના જાય.	૧૩૯

ઉદ્ધુક કોપે ઉચ્ચરે, જવાળા 'મન તારું;	
પોતાના સરખું થવા, ધર ઇચ્છે માફ.	૧૪૦
તેં જોયું ધર તાહફે, ત્યમ ઇચ્છે ઘે'લી;	
મારા મંદિરમાંયકી, તું નીસર વે'લી.	૧૪૧
એવું સુણીને નીસરી, ગંગા-ત્રક પેઠી;	
જવાળા એવું ઉચ્ચરે, તે એક નાવ ખેડી.	૧૪૨
મારા ડાળા ચર્ણમાં, ગંગાજળ લાગ્યું;	
એ જળને સ્પર્શે કરી, માફ પાતક જાગ્યું.	૧૪૩
એમ સુણી પાસે તણા, જન બોલ્યા કોપી;	
એ શું બોલી પાપણી, રશ્રુતિ-માર્ગ લોપી.	૧૪૪
ખાતકદારી વારિએ, ગંગાજી કેફે;	
મંદ મતિ તું માનતી, નવ લહે ઘણેફે.	૧૪૫
વળતાં ગંગા પ્રકટયાં, ત્યાંહાં મૂર્તિવંતાં;	
એ શું બોલી પાપણી, એમ વાણી દહંતાં.	૧૪૬
જવાળા કહે રે અપુત્રણી, સુણુ ગંગા વ્રાત;	
પેહેલા તેં જળમાં હણ્યા, તારા સુત સાત.	૧૪૭
બીજા નામે જે હતો, તુજ પુત્ર પતોતો;	
કામજીત વિજયી મહા, સુર લોક સમોતો.	૧૪૮
તે પણ માર્યો પારથે, સળગાં શર તાણી;	
માંડ શિખંડીને વિષે, વધ મોટમ આણી.	૧૪૯
તે માટે મૃત પુત્રનું, જળ તેહ અપવિત્ર;	
કીધી માત અપુત્રણી, તું એ મહા ચિત્ર.	૧૫૦
જનહી એવું સાંભળી, મહા કષ્ટ વચ્ચન;	
કોધ સહિત સુર સરિતા, એ શાપ્યો અર્જુન.	૧૫૧
ગંગા કહે કા વીરશું, વિજયીએ વડજો;	
છકે માસે આજથી, પાર્યંતું શીર પડજો.	૧૫૨
ત્યાર પછી જવાળા પડી, અગ્નિ માંહે જાણુ;	
પાવકમાં પડતાં થઇ, બીહામણો બાણુ.	૧૫૩
અર્જુનનો વધ વાંચતી, શર રૂપે એઠી;	

ખમ્બુનાહન ભૂપના, બાથામાં જઈ પેડી.	૧૫૪
છાતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ અવધ્ય;	
અર્જુન શાપ તણે થયો, પંદરમો અધ્ય.	૧૫૫
શ્લોક જ્યાં શત એકત્રીશ, કૃત ઉત્તમ મન;	
રતન કહે યત્ને કર્યાં, પદ શત પંચાવન.	૧૫૬

અધ્યાય ૧૬ મો રાગ ગોડીની ચાલ ટુંકડી.

નીલધ્વજના પુરથી વળ્યો, દક્ષિણ દિશે વાણ પળ્યો;	
પાર્થ તેહની પુઠે પગાય, મનમાં અવલંબી યદુરાય.	૧
નીચાં ઉચાં લોચન ધરે, અશ્વ તણું અવલોકન કરે;	
આગળ આગળ અશ્વ પગાય. પગલે પગલે પારથ જાય.	૨
મોટો ગિરિ નામે સહદેવ, વિધ્યાત્રયના નામે ગિરિ એવ;	
ઝાઝા અર્જુન સાદડ જ્યાંય, અશ્વ ગયો તે પર્વતમાંય.	૩
સાંભળ રાગ સુંદર વાત, પાર્થ પ્રવેશ્યા પશ્ચાત;	
ત્યાર પછી સેના પરવરે, તરવરનાં વન ચૂરણ કરે.	૪
સેનાને સંચારે ખરો, દુર્ગમ પંથ કાઢો પાધરો;	
તે વનમાંના જે દેવતા, દીઠા પાર્થે હરિ સેવતા.	૫
વન *રાજિ અર્જુનને જોય, હય અવલોકી કર્ષે સોય;	
વળતી અશ્વે દીડી શીળા, યોજન એક પ્રમાણે કળા.	૬
વિસ્મય પામ્યો તેહ તુરંગ, દેખી ધસવા લાગ્યો અંગ;	
પૂર્વે જ્યમ પદ ઉપર ધરી, શીળા સુંદરી કાઢી હરિ,	૭
એવું જાણી તે હરિ મૂઠ, શીળા તળે જઈ સ્પર્શ્યો ગૂઢ;	
વજ્ર લેપ ત્યાં પામ્યો તુરી, હાલી ચાલી ન શક્યો હરિ.	૮
હરિને નામે નામજ સોય, તે માટે શું સરજો હોય?	
અચ્યુતને આરાધ્યા વણ, નિશ્ચે જડતા પામે જન.	૯
જડિતભુત હય પાસે ગયા, હરિના સેવક વિસ્મે થયા;	
હયને નિરખી હસતા સોય, અદહાર્ય ગર્જતા કોય.	૧૦
કહે કહે હય નિર્જો લીન, સંઘર્ષણ સુખને આધીન;	
કોએક અર્જુનને જઈ કહે, આહો ભૂપા તુ કાંઈ નવ લહે.	૧૧
શીળા વિષે હય નિશ્ચળ રહ્યો, અશ્વમેધ આશ્રણિએ થયો;	
સાંભળતાં એવી +પ્રચ્છતા, અર્જુન ત્યાંકાં પામ્યો કષ્ટતા.	૧૨

- પાર્થ સાથે પ્રદુમ્ન ધીર, દેખી વિસ્મય પામ્યા વીર;
 યથા કમળ કમળાતું નિશા, અર્જુનની એવી થઇ દશા. ૧૩
- અર્જુન કહે ભડકી કરી, મૂકાવો મૂકાવો (કો) તુરી,
 હાંખા ચાબૂક કરમાં ધર્યા, ચાબૂકઅરવારે આદર્યા. ૧૪
- બળમાં તાડ્યો તેહ તોખાર, મુષ્ટિને પાટુના પ્રહાર;
 પાર્થ પ્રેરે ઉપર રહી, મારીને મૂકાવો સહી. ૧૫
- તોય અશ્વ ન અળગો હોય, વિષ્ણુચક્રી જ્યમ વૈષ્ણવ કોય;
 પછે પારથે પ્રેર્યો દાસ, પૂછાવ્યા મુનિઆશ્રમ પાસ. ૧૬
- શીળા તણું કારણુ જાણુવા, અનુચર આશ્રમ જતા હવા;
 ઉત્તમ આશ્રમ દીઠો તદા, નવ પક્ષવ તરવર સર્વદા. ૧૭
- સુંદર આશ્રમ શોભા ભર્યો, હરિ પક્ષવ તરવર આવર્યો;
 સાદડ કર્ણુ વૃક્ષ વિરાળ, શોભે સુંદર તાલ તમાલ. ૧૮
- બકુલ આશ્રમે ચંપક વૃક્ષ, નાલિકેરી ખજુરી લક્ષ;
 નાનાભાત સરોવર સાર, શોભા સાગર રૂપ અપાર. ૧૯
- વૈર્ય રહિત પશુ આશ્રમ પ્રેરે, સુરભી વાધ સમીપે ચરે;
 માંઝારી મુખ દાઢ મોઝાર, ઉંદર અંગ ધસે બહુ વાર. ૨૦
- નકુલ નાગ મળી રમતા ત્યાંય, વૈર્ય ન રાખે માંહોમાંય;
 મોઢા મચ્છ તિમંગલ જેહ, નાનાને નવ મારે તેહ. ૨૧
- કાગ ઉલૂક કદા નવ દમે, દિવસે મિશ્રિત થઈને રમે;
 ખીજાં ફૂર પશુ જે વળી, ^૧સૌમ્ય સત્વ શું બેસે મળી. ૨૨
- ઋષિ સૌભરિ રહેતા તત્ર, તેનો એ મહિમા સર્વત્ર;
 એવો આશ્રમ નિરખી કરી, વળી નિહાળ્યો મુનિ સૌભરિ. ૨૩
- હરખ્યા અનુચર આવ્યા ફરી, તે ગતિ અર્જુનને ઉચ્ચરી;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, એમ સુણી ઉઠ્યા અર્જુન. ૨૪
- સાત્યકિ પ્રદુમ્ન તેડ્યા સાથ, વૃષકેતુ ભદ્રાવતી-નાથ;
 પાર્થ સાથે સત્વર થયા, પાંચે મળી મુનિ પાસે ગયા. ૨૫
- તેણે દીઠા સૌભરિ રૂખી, વિપ્ર સભામાં બેઠા સુખી;
 શિષ્ય બણાવે તેણે ઠામ, ^૨ઋગ યજુર ત્રીજો શ્રુતિ સામ. ૨૬
- વેદાદિક શાસ્ત્ર અપાર, બણાવતો બહુ મુનિને સાર;

- અર્જુન ઉભા બેડી પાણી, નમસ્કાર કરી બોલ્યા વાણી. ૨૭
- અહો તપસ્વિ સાંભળો વાત, રાગ ધર્મ તણો હું જ્ઞાત;
અશ્વમેધના વાણ તણી, રક્ષા કરતો આવ્યો ધણી. ૨૮
- એ વાણ વર (તો) યાં સ્થિર થયો, એક શીળાએ વળગી રહ્યો;
અમો યુદ્ધમાં કૌરવ હણ્યા, પોતાના બાંધવ નવ ગણ્યા. ૨૯
- તે પાતકનો થાવા પ્રાર, અશ્વમેધ આરંભ્યો સાર;
તેહ અમારું નાસે પાપ, શીળાયકી હય છૂટે આપ. ૩૦
- અશ્વ અડચાતું કારણ કહ્યો, મૂકાવાનો મદિમા લહ્યો ?
જૈમિનિ કહે સાંભળ નૃપમણિ, સૌભરિએ તે વાણી સુણી. ૩૧
- સકળ શાસ્ત્રનો કર્તા રૂપી, હાર્ય કરી બોલ્યો મુનિમુખી;
અમો સાંભળ્યો અર્જુન બળી, વિષ્ણુમુખે ગીતા સાંભળી. ૩૨
- તે વાણી બે રાખી હૃદયે, તો એવું વાયક ક્યાં વહે;
અશ્વમેધ શ્રમ મિથ્યા કરો, પાસે રહ્યા પુરુષોત્તમ વરો. ૩૩
- મિથ્યા ઉઘમ માંડ્યો સહી, પાસ રહ્યો હરિ જાણ્યો નહીં;
મિથ્યા શ્રમ શું ભાખો આંખ, અમો હણ્યા કૌરવ રણ માંખ. ૩૪
- કોણ પુરુષ કોને મારીએ, હતા હશે કવણુને ખારીએ;
એવું કહે જે વક્તા કોય, જેથી સર્વ ચરાચર હોય. ૩૫
- તેનો આશ્રય કર રાજન, એવું સુણી બોલ્યા અર્જુન;
અહો વિપ્ર હરિવાણી વળી, કુરુક્ષેત્રમાં મેં સાંભળી. ૩૬
- ધર્મરાય હુતા નહિ પાસ, તે માટે તે પામી નાશ;
જે રીતે મારો ભ્રમ જાય, એવું કાંઈ કરો ઋષિરાય. ૩૭
- કહે સૌભરી સાંભળ સાર, હરિની માયાએ સંસાર;
સાગરને સરિતા હરિરૂપ, પર્વત વૃક્ષ લતા હરિ ભૂપ. ૩૮
- સર્વ ચરાચર જે દેખિયે, (તે) પુરુષોત્તમ રૂપે પેખિયે;
કો સ્થાનક હરિ વિષ્ણુ નહીં કદા, તે વૈષ્ણુવજન પેખે તદા. ૩૯
- દૃષ્ટ પદારથ જૂઠો જાણ, સાચો છે એ સારંગપાણ;
જગજાયજીને તમે ભજો, અશ્વમેધ શત મિથ્યા તજો. ૪૦
- પાછળ મૂક્યો એવો હરિ, પ્રાકૃત હયને આગળ કરી;
એમ કરીને આવ્યો તુંય, તુજને મૂર્ખ માનું હુંય. ૪૧

કલ્પવૃક્ષને કાં પરહરે, બાબળ તરની ઇચ્છા કરે;	
શાને મૂકે ચિંતામણિ, કરે કાચની ઇચ્છા ધણી.	૪૨
અસાર જે છે એ સંસાર, તેમાં નર પામે અવતાર;	
નરક દેહમાં શું છે સાર, રૂધિર પર કદ ગંધ વિકાર.	૪૩
ક્ષિતિ જળ તેજ અનિલાકાશ, તેથી જાણ્યું તું દેહ પ્રકાશ;	
ત્વચ્છા લહો પૃથ્વીનું અંગ, રૂધિર લહો પાણીનો રંગ.	૪૪
તેજયકી દૃષ્ટિ પ્રમાણ, પવનયકી પ્રકટે છે પ્રાણ;	
આકાશે આગ્યો અવકાશ, પંચતત્ત્વથી પંચ પ્રકાશ.	૪૫
એહ અવસ્થા પ્રકટ્યો દેહ, ^૧ એવાને બળી ઇચ્છત તેહ;	
ત્યાં વિલસે સાચો અવિનાશ, તે પુરુષોત્તમ તારે પાસ.	૪૬
તેણે હરિએ પ્રેમી તમો, તે ^૨ સર્વે જાણુંધું અમો;	
ધર્મધુરંધર શ્રવણે ધરો, તેહનું માયા કીર્તન કરો.	૪૭
મુનિવર વાણી શ્રવણે ધરી, અર્જુન એવું બોલ્યા ફરી;	
તારે પરમ પ્રસાદે કરી, મુનિ માયા જશે માહરી.	૪૮
શીળા તણું કારણ સૌભરિ, મુને કહો વિસ્તારી કરી;	
અધિ બોલ્યા સાંભળ નૃપમણિ, પેહેલાં શીળા હુતી બ્રાહ્મણી.	૪૯
ઉદાલક મુનિની ભારજ, અવળચંડી અતિ આરજ;	
વિવાહકાળે કન્યા નવી, આચાર્ય વિપ્રે શીખવી.	૫૦
સેવા કરજે સ્વામી તણી, અગ્નિ પાસે પ્રજોષી ધણી;	
બાળકભાવે બોલી ક્ષિપ્ર, સાંભળજો સાચું કહું વિપ્ર.	૫૧
મારા પતિનું કારજ ખરું, કદાપિ કાળે હું નહિ કરું;	
વચન સુણી કન્યાનું એવ, ટવળતી બોલ્યા અવનિદેવ.	૫૨
એવું બોલે કન્યા જેહ, તેમાં નવ ધરવો સંદેહ;	
ઉદાલક પણ એણીપેર, તે ચંડીને લાવ્યો ઘેર.	૫૩
બાળપણા માટે મુનિરાજ, તેને નવ દેતો ગૃહકાજ;	
અગ્નિહોત્રનાં કારજ સર્વ, પોતે કરતો વર્જિત ગર્વ.	૫૪
જતે દહાડે દીડી જદા, પ્રૌઢપણું પામી પ્રેમદા;	
મુનિ બોલ્યો સ્ત્રી પાવક સેવ, ^૪ તુજને પ્રસન્ન થાશે દેવ.	૫૫

૧ એવાને વળિ અસ્થિતિ એહ પ્ર. ૧. ૨ ક્યો યજ તે જાણું અ-
મો પ્ર. ૨. ૩ ઉચ્છળ પ્ર. ૧. ૪ તુજને શ્રય થાશે અશ્વમેવ પ્ર. ૨.

તારે પુત્ર પ્રકટશે માન, વેદ બણુંતો વીર્યજ વાન;	
*એમ સુણી પામી સોચના, કોપ સહિત દારણ સોચના.	૫૬
શિવ સેવા નહિ સાધુ સ્વામ, પુત્ર તણું મારે નહિ કામ;	
એક સમે તે વાડવજને, તોયપાત્ર માગ્યું સ્ત્રી કને.	૫૭
એમ સુણી નારે નિરવાણુ, તે જળભાજન આપ્યું પાણુ;	
અવનિ સાથ અફાળ્યું યદા, વાડવ વિસ્મે પામ્યો તદા.	૫૮
નિશા વિષે તે બ્રાહ્મણુ બસો, શય્યા વિષે સૂતો એકસો;	
કહે અખળા આવો મુજ કને, હુંતો કાંઈ નહીં કહું તુને.	૫૯
હુથી શયન ન કીજે દૂર, એમ સુણીને વાધ્યું શૂર;	
ખજે નીસરી ગૃહથી ખાર, ખાહેર ઉભી ચંડી નાર.	૬૦
ઉદાલક બ્રાહ્મણુ હુંડીએ, વિહવળ કીધો તે ચંડીએ;	
સંધ્યાકર્મ કરવા સહી, પર્વણીએ પરવારે નહિ.	૬૧
એક સમે તેને ઘેર સુખી, રમતા આવ્યા કૌંડિન્ય રૂખી;	
સાથે શિષ્ય ધણા શોભતા, તીર્થયાત્રાને લોભતા.	૬૨
ઉદાલકે અતિ આદર કરી, અર્ધપાદ પૂજા આચરી;	
કૌંડિન્ય કહે ઋષિજી સાંભળો, શામાટે છે દેહ દુર્ભળો.	૬૩
કાંઈ એક ચિંતા છે ધરસૂત્ર, કહો કેટલી કન્યા પુત્ર;	
ઉદાલક કહે સાંભળો સોય, મારે પુત્ર ન પુત્રી કોય.	૬૪
અવળચંડી અખળા જણુ, બોલાયું તો નાખે પાણુ;	
જે હું કહું તે નવ આચરે, માફ વચન નવ અવણે ધરે.	૬૫
કદપકોટિ જશે વહી, તોએ કશું ન કરે સહી;	
કાલ શ્રાદ્ધ પિતાનું હશે, કહો મુનિ શી રીતે થશે.	૬૬
માટે ચિંતાવશ કૃશ હુંય, સ્ત્રીવશ મુજને શીખવ તુંય;	
તે વાણી કૌંડિન્ય ગન આણી, હાસ્ય કરીને બોલ્યો વાણી.	૬૭
લાગી કાન નિરંતર રહે, ઉદાલક તું અવળું કહે;	
ના કર્ય સ્ત્રી પાવકની સેવ, મુજને પાત્ર ન આપીશ એવ.	૬૮
ઉદાલક તું શે નવ લહે, નિત્ય ઊડીને એવું કહે;	
ખે યોજન તીર્થ છે જેહ, ગૌતમઋષિનું સ્થાપ્યું તેહ.	૬૯
હું નિરખી આવું તે અંભ, શ્રાદ્ધ તણો કરજે આરંભ;	

- કૌંડિન્યની વાણી સાંભળી, અમૃતથી અધિકૃતી ગળી. ૭૦
- ઉદાલક આનંદો જાણુ, ચંડી પ્રત્યે બોલ્યો વાણુ;
અરે નાર! કૌંડિન્ય બાવશે, પ્રાતઃકાળે આંહાં આવશે. ૭૧
- તેને કાઠી મૂકીશ બા'ર, અભાદિક નહિ આપું આ'ર!
સ્વામીની વાણી સાંભળી, ચંડી વચન ઉચ્ચારે વળી. ૭૨
- તેને હું આપીશ બોજન, ઉત્તમ અંબર ને આસન!
પુષ્પ ગંધે પૂજા કરું, (એ) વાયક વનિતાએ ઉચ્ચર્યું. ૭૩
- એમ ઉચ્ચરી ચંડી જદા, મુનિ મન આનંદ પામ્યો તદા;
મુનિ વિચારે વર્જિત બેદ, મુજને ઉત્તમ લાલ્યો બેદ. ૭૪
- પ્રાતઃકાળે એ વિધિ શ્રાદ્ધ, પિતા તણું મેં કરવું આંધ;
એમ વિચારે રજની માંય, વિપ્ર વદે વનિતાયું ત્યાંય. ૭૫
- કાલે શ્રાદ્ધ પિતાનું ખરું, અહો ચંડિ! તે હું નહિ કરું!
એમ સુણી તે ચંડી આધ, તારા તાત તણું જે શ્રાદ્ધ. ૭૬
- તે મેં કરવું મૂકી દોષ, જ્યમ સસરો પામે સંતોષ;
બ્રાહ્મણ બોલ્યો સાંભળ નાર, હું તો રજનીમાં નિરધાર. ૭૭
- દિજને નહિ નોતરવા જાઉં, ફેાકટ દુઃખીઓ શાને યાઉં!
નોતરશે તો આવા તંત, કાણા ખંજનને કાળા દંત. ૭૮
- ‘મૂર્ખ આડી ચઢે નર એવ, વૈષ્ણવ નહિ ન માને દેવ;
વાંકા વાડવ રમતા ઘૂત, કોષિષ્ઠ ખળ પતિતને ધૂત. ૭૯
- ચંડી બોલી એવું સુણી, મેં બ્રાહ્મણ નોતરવા ગુણી;
(જે) વિષ્ણુ વેદિય આગમ જાણુ, કુલિયન જાણીતા પ્રમાણુ. ૮૦
- પુત્ર પૌત્ર જેને પ્રેમદા, ઉત્તમ તનુ આચારી સદા;
નિશા વિષે નોતરવા સહી, પ્રાતઃસમે પધરાયું અહી. ૮૧
- સાંભળ સ્વામી મારી મત્યં, તાર વચન ન માનું સત્ય;
ઉદાલક કહે સાંભળ વામ, માર વાક્ય ઉલ્લંઘી આમ. ૮૨
- શ્રાદ્ધ કરે મંદિર હઠકરી, મુજને દુઃખદાષક સુંદરી;
તો મેં પ્રાતઃકાળ નિદાન, ‘શ્રાદ્ધ નિંદિત આણુવાં ધાન. ૮૩
- સાંભળ ચંડી મોહિતમના, શ્રાદ્ધ કરીશ હું શ્રદ્ધા વિના;

૧ મૂર્ખ આડ ચઢે ન મુખ એવ. પ્ર. ૨. ૨ શ્રાદ્ધ વિષ આણુવા
ધાન. પ્ર. ૨.

ચણા કોદરા ઝાલર પૂર, રાજમાખાત કલથ મસૂર.	૮૪
જવારને માંહે બાજરી, કુત્સિત અમ મહાદિક ધરી;	
ચિત્રપત્ર ખજુરી દ્રાખ, વળી કુત્સિત આણું વંત્યાક.	૮૫
ગુંજનને ચિલિક વિચાર, વળી શાતકિફળ નિરધાર;	
કલિંકફળ ટીકુરાં તાક, પીંડી પીંડાલકનાં શાક.	૮૬
પંડોળું વર્તુલ તડિત, ટીંકુલાં ચલક આનીત;	
ચંડી કહે સાંભળ પતિ તુંય, ગોધુમ તાંદુલ આણીશ હુંય.	૮૭
મુદ્ગ મનોહર અડઢ અપાર, માંડા ક્ષીર અનુપમ આર;	
મોદક સેવ મનોહર પૂર, કમોદ સરીખો રાંધું ફૂર.	૮૮
સુરભીધૃત સાકર પયમળી, કદળીફળ કેરી રસ વળી;	
કુતુપકાળ વેળા આચરૂં, સર્વે શ્રદ્ધા સાથે કરૂં.	૮૯
ધેનુ-દાન આપું દક્ષણા, પાવન રાધા કરૂં સત્રક્ષણા;	
ઉદાલક વાણી ઉચ્ચરે, તું જો શ્રદ્ધ હડીને કરે.	૯૦
ભો હું તેમાં હિત આચરૂં, જળી વસ્ત્ર ધરમાં આવરૂં;	
દુટ તેલના દીવા કરૂં, પુનરપિ ચંડી બોલી ખરૂં.	૯૧
મહા મનોહર મંદિર કરૂં, તિલને તેલે દીવા ધરૂં;	
ઉતમ અંબર ધર આવરૂં, અધમ વસ્ત્ર પેહેલાં પરહરૂં.	૯૨
જૈમિનિ કહે મન મધ્યે સુખી, ઋષિજી બાહર દીસે દુઃખી !	
એણી બુદ્ધે સધળું સાધ, પિતા તણું ત્યાં કીધું શ્રાદ્ધ.	૯૩
જ્યાર લગી દિવ જોજન કીધ, ધેનુ વસ્ત્ર ધન દિવને દીધ;	
પત્નીને મુનિ પોતે જમ્યો, જન જમતાં આદિત્ય આયમ્યો.	૯૪
નિશા ગમે બ્રાહ્મણ મુદ્ બયો, વિરમેથી વાણી ઉચ્ચર્યો;	
કર જાલી ષપડીઓ પિંડિકા, મંગામાં નાખો ચંડિકા.	૯૫
એમ સુણી ચંડી પ્રથંડ, ઉકરડે આરોપ્યા પિંડ;	
નિરખી કૃત મર્યાદા લોપ, મહાનુભાવને વ્યાખ્યો દોપ.	૯૬
આને તતક્ષણ દીધો શાપ, શીળારૂપ તું થાજો આપ;	
પણે દિને ઘોડાને મળી, રૂપશે નિજ તનુ પામીશ વળી.	૯૭
તે માટે આનું તન પાણ્ય, ચૂકાવો યાશે કદ્યાણ્ય;	

૧ સરવત શ્રદ્ધ સાથે કરૂં પ્ર. ૨. ૨ સક સદા પ્ર. ૨. ૩ તિલતિ-
લના પ્ર. ૨. ૪ કર જાલી પંડ ઉપેદીકા પ્ર. ૨.

શીળા વિષે કર ધરજો પાર્ય, હય મૂકાશે થાશે સ્વાર્ય.	૬૮
તે સર્વે કીધું ભૂપાળ, છૂટ્યો હય ચાલ્યો તત્કાળ;	
તુરંગ અંગે અડકી આપ, તે ચંડી પણ છૂટી શાપ.	૬૯
તે મુનિ ઉઠાલક ઉત્કર્ષ, પત્નીશું પરવરતો હર્ષ;	
ઈતિ ભારત અશ્વમેધે રમ્યો, શીળાશાપ અધ્યા' સોળમો.	૧૦૦
રત્ન કહે યત્ને ગત શોક, જે મધ્યે એકાણું શ્લોક;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કહ્યો, પંચાણું પદશું વિસ્તર્યો.	૧૦૧

અધ્યાય ૧૭ મો રાગ કેદારો.

જનમેજય કહે સાંભળ રાય, મુક્ત થયો હય વેગે જાય;	
આવિયો ચંપકપુર ઉતાવળો રે.	૧
હંસધ્વજ પાળે પુરી, જેવી શોભે ઉત્તમ સુંદરી;	
અર્જુન અશ્વ તણી પાછળ પળે રે.	૨

ઠાળ.

અશ્વતથા ત્યાં પાછળ પળતો, ધીર ધનંજયવીર;	
પ્રદુમ્નાદિક યોદ્ધા સાથે, રણસાગર ગંભીર.	૩
સર્વે યોદ્ધા સાથે સોયે, કંઠે મુક્તાશ્વજના હાર;	
સુંદર અંબર વીર મનોહર, ઉત્તમ પતનુ આકાર.	૪
ત્યાર પછી ત્યાં હંસધ્વજને, (કહે) દૂત સુણો નૃપ વાણી;	
અશ્વ તણી પાછળ આવે છે, અર્જુન ગાંડિવપાણિ.	૫
નિજ જનપદમાં પાર્ય પધાર્યા, હય રક્ષણને જાણી;	
ખાંધવ સચિવ સુત સાથ વિચારી, હંસધ્વજ કહે વાણી.	૬
પેહેલાં પ્રાર્થનો હય પામ્યો, ઝાલીશ હું રણ માંહે;	
બૂહ રચી પોતાના જનપદ, રાખું અધુના આંહે.	૭
હરિ સેવકનું દર્શન થાશે, મોટો લાભજ એહ.	
જ્યાં અર્જુન ત્યાં અચ્યુત હોશે, એમાં નહિ સંદેહ.	૮
વૃદ્ધ થયો હું પણ નથી, દીઠા લોચન નાથ;	
માટે પાર્ય સાથે વઢવા, સૌ ભડ ચાલો સાથ.	૯
જૈમિનિ કહે સાંભળ રે રાજ, હંસધ્વજ રણ આગ્યો;	

હર્ષ ભયે નિજ સાથે શીતેર, સેનાપતિને લાવ્યો.	૧૦
અકેકા સેનાપતિ પાસે, પૃથક્ પૃથક્ દળ થાપ્યું;	
સાંભળ કહું ભૂપાળ તુને તે, સંખ્યા હત્તર આપું.	૧૧
ઈકોતેર હજાર વિરાજે, મદમાતા ગજ રાજ;	
છકોતેર હજાર અનુષમ, રથ પણ સુંદર સાજ.	૧૨
એક લક્ષ આશઠ તુરંગમ, અંગ મહા ઉદ્યોત;	
ધૌવનવંતા પાળા જેમાં, સહસ્ર નવાણું સોત.	૧૩
વીર સકળ તે વૈજયંત કા'વે, દેવ સમા દાતાર;	
એક પત્નીવ્રત સમ્મત, વદતા, વાયક અમૃતધાર.	૧૪
કોઈએક કચાંથી સેવક થાવા, આવે રાજ પાસ;	
હૂત મુખે પૂછાવે પોતે, સાંભળ સાચું દાસ.	૧૫
એક પત્નીવ્રત જો તું પાળે, તો હું તુજને રાખું;	
બળિયા કુલિયન પરાક્રમીનું, કામ નથી સત્ય ભાખું.	૧૬
જે કો નિજ નારીનો રસિયો, વિજયભક્ત મન વશિયો;	
એવાને નિજ મંદિર રાખું, બીજો મુજથી ખશિયો.	૧૭
બીજા મારા ચોદ્ધ ધણા તે, વ્રતમાંથી નવ અળિયા;	
કામચક્રી ભયભીત પુરૂષ તે, રાખે છે મહા બળિયા.	૧૮
જૈમિનિ કહે સાંભલ જનમેજય, હંસધ્વજ મહા વીર;	
પોતાના સેવકને આપે, મન માન્યુ ધન ધીર.	૧૯
સુમતિ સુગતિ શ્રદ્ધાળુ તુષ્ટ, સચિવ સકળ દળ પાળે;	
વીર વિદુરથ આદે બંધવ, હંસધ્વજના મહાલે.	૨૦
ચંદ્રસેન ને ચંદ્રકેતુ વળી, ચંદ્રદેવ બળવાન;	
ન્યાયવ્રત ને ધન બળ બંધવ, ધર્મવાહ અભિધાન.	૨૧
પંચ તન તેને સુરથ, સુબળ સમ અભિનવા;	
પુત્ર સુદર્શન ચોથો કા'વે, પંચમ નામ સુધન્વા.	૨૨
એ વિધ કટક ગ્રહીતે રાજ, અટક્યો અર્જુન પ્રત્ય;	
પાર્ય સેના સન્મુખ રાખી, નિજ સેનાના ભૂત્ય.	૨૩
ગજ ૩૬ થઇ નૃપ આદ્યો, હુંદબિના સ્વર કરિયા;	
નૃપતિને ઉદ્દેશે ચોદ્ધા, પુર બાહર નિસરિયા.	૨૪

કો એક કવચ શર આયુક્ત, પૂંજ વિધિ આચરતા;	
કો એક રણમાં કુશળા થાવા, હોમ હુતાશન કરતા.	૨૫
ખીજા વીર સખળ મહા સાહસ, શર ભર્યા રણ આવે;	
સાકર ક્ષીર ધૃતામૃત ભોજન, પ્લાહણને પોખાવે.	૨૬
કો રથ ખેડો કો પાલખિયે, મદગળ ગળ અભિરામ;	
ઘોડાના અસ્વાર ધણા, મન-પ્રમ શોભે સંગ્રામ.	૨૭
સર્વ સુભટ તણે શીર મુગટ, ચમર વિરાજે સાર;	
સિંહનાદ સર્વકો કરતા, ઉલટ અંગ અપાર.	૨૮
તે સર્વેની સુંદરીઓ, મદ, ભરિયો કૌતુક નિરખે;	
ભવન અટારી ઉપર ઉભી, ધીર પુરુષને પરખે.	૨૯
ધર ઉપરથી જોતી યુવતી, કહેતી મંગળ વાણી;	
કાય સખી કો સુંદરી પ્રત્યે, બોલે આનંદ આણી.	૩૦
સાંભળ સખી તારો પતિ ચાહ્યો, કેશવ અર્જુનપાસ;	
તારા અધર વિષે જો દીસે, *કૃષ્ણ વણુ પ્રકાશ.	૩૧
તે માટે તું લાજે નહિ કાં, અધર તણા દંશ દેખી;	
તે પ્રત્યે કહે ખીજા બાળા, એમાં વાત વિશેખી.	૩૨
રજે માટે તું દુષ્ટા એ, માધવને નથી ભણુતો;	
તે માટે શીખામણુ દીધી, પતિ અતિ હિત ગણુતો !	૩૩
*મારે ઘેર તો એમ થયું, તુજ વેણી ક્યાં વીખરાતી;	
મૂર્ખની પર હિંદ્ર નિર્ભવા, ખુદ્ધિ સદા સંચરાતી.	૩૪
સુમતિની સુકૃતમાં દષ્ટિ, દોષ ન દેખે સોય;	
સાધુ સમીપે વસવું વાર, યદ્યપિ મહા દુઃખ હોય.	૩૫
દુર્જન પાસે રાજ્ય જડેતો, તેમાં પણ ધિક્કાર;	
માધવ વિણુ મોટમ મિથ્યા, તે માનો નિરધાર.	૩૬
એવી તેની વાણી સુણીને, ગજગામિની તે નાર;	
*હાસ્ય કરી કહે મૂઢમતિ, કહાં, કૃષ્ણ ન દેખે સાર.	૩૭
તે ને મેં મન જાણી રે'વી, કાંઈ એક કર્ણની વાત;	
લલાટબાણુ લાગ્યો તુજને, વનિતા જો વિખ્યાત.	૩૮

૧ કેશવવર્ણ પ્ર. ૧. ૨ જે માટે તુજ દુષ્ટાએ, માધવને નથી જાણુતો
પ્ર. ૧ ૩ મારે ઘેર એમ થયું, તું વેણી ક્યાં વીખરેતી. પ્ર. ૨ ૪ હાસ્ય
કરીને બોલી મુખથી, તું કૃષ્ણને દેખે સાર પ્ર. ૧

લાભ ધણીને નાર લલાટે, ક્ષત કરતા નર બેટે;	
નાર તણું તનુ તત્વ લહેછે, આત્મ તત્વને વેટે.	૩૬
આ સુંદરીને પૂછું છું, મુજ કુતૂહલ કાજ;	
ચંદન કુસુમ અનુપમ અંગર, કુમળાયાં ક્યમ આજ.	૪૦
સુંદરી કહે સાંભળ ભદ્રા તું, સુણ મંડિત લેલાટ;	
કૃષ્ણપદ આરોગ્યું (આ) હંમે, (એવું) યોગી 'ક' જે માટ.	૪૧
એવું તો કોને નવ કહેવું, (હવે) પાંડવના હય પેખ;	
હંસધ્વજના સૈનિક સળળા, સા'વા ન્યં વિશેખ.	૪૨
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાય;	
દુંદભિ દગકે ધમકારે, બહુ ક્ષત્રી રણમાં નય.	૪૩
હંસધ્વજના વચનચક્રી ત્યાં, તેજ કઢા ઉઠળતી;	
ભૂરિ ભયાનક જવાળા બળતી, તમ તેલ ઉઠળતી.	૪૪
જે કો નહિ નિસરે પુરથી, પુત્ર સહોદર સુધી;	
નૃપની આજ્ઞા નહિ માને તે, એમાં બળશે કુણ્ણિ.	૪૫
એ વાતનો અગ્રેસર કીધો, શંખ પુરોહિત કરડો;	
જેણે ૧૭ લીધાં બાંધવનાં, યદ્યપિ તે પણ ધરડો.	૪૬
પોતાના કર છેવા જેણે, શાસ્ત્ર વચન ભયભીત;	
તેહ પુરોહિત માટે રાજ, જાણે સધળી નીત.	૪૭
સકળ પ્રજાને સમ્યક પાળે, રણમાં રિપુને છતે;	
અવનિપતિ આચારે રહેતો, શંખ પુરોહિત બીતે.	૪૮
એવી તેલકઢા વિસેકી, નૃપનું શાસન કૂર;	
પેહેલો પુત્ર સુધન્વા ચાલ્યો, ભૂપતિ પાસે શૂર.	૪૯
ધીર ધનુર્ધર કરજોડીને, કૃત જનુનીને પ્રણામ;	
યુદ્ધ કરવા પાર્થશું, માતા, જાહો અમો સંગ્રામ.	૫૦
પાંડવને પ્રેમે કરી પાળે, હરિ આણીશ તુજ પાસ;	
માતા કહે સાંભળરે આતા, માંહે વચન પ્રકાશ.	૫૧
જારે! સુત રણ છતી લાવે, હરિને મારી નિકટ;	
હરિ નામે અર્જુનનો ઘોડો, તેને વરજી વિકટ.	૫૨
મુક્તિ તણો દાતા હરિ એવો, જેને ધાતા યોગી;	
તેનો મહિમા નારદ જાણે, ભૂરિ ભક્તનો ભોગી.	૫૩

મારે પતિએ રણુ આંગણમાં, જીત્યા યોદ્ધા ધણેરા;	
કંસ તણા હણુનારા કંઈએ, નયને નવ હરિ રહેયા.	૫૪
ત્યમ કર જ્યમ નિશદિન હરિ વદતો, હરિને નિર્મલ રાય;	
સુકૃત કર્મ કહું તે જોયી, શ્રી હરિ સંતોખાય.	૫૫
હરિ તો કોને વશ નહિ, જાતો, દૂરથી અતિ દૂર;	
તારા લોચન આગળ આવ્યો, મહાભાગ્ય છે શૂર.	૫૬
પાર્યને જાણે તો તારે, વશ વર્તે ભગવાન;	
પોતાના જનને નવ મૂકે, એમ સુણ્યું મેં કાન.	૫૭
મહા વનમાં વત્સ પડ્યો મૂકીને, સુરભી દૂર ન જાય;	
ત્યમ વિપત્તિ વિષે પોતાના, (જન) નવ મૂકે યદુરાય.	૫૮
હરિપદ આગળ જઈને પડજો, જીવ્યાતું શું કામ;	
નાશીશ તો મુજને જન કહુંશે, સર્કળ સંબંધી આમ.	૫૯
કલ્યાણી! સુણ તારે ખાળક, વિમુખ થયો હરિ દેખી;	
એવું તો નવ કરવું જોયી, એમ ઉચ્ચરે દેખી.	૬૦
પડતાં કે જય જડતાં મારે, ખંતે વાતે સાંઝ;	
લોક વિરોધ વાણી ના કા'વીરા, કુંવર તુને હું વાંઝ.	૬૧
તે વનિતાને રદન કરવું, ઘટવું ગુણીજન ગાય;	
જે અખળાના ખાળક ખળિયા, હરિ ચરણે નવ જાય.	૬૨
પુત્ર કહે હરિને હું આણીશ, કશીશ કહું તુજ માય;	
પ્રાક્રમ તો મેં કરવું માતા, પણ દૈવાગત જે થાય.	૬૩
વિપ્લવ વિલોકી વિમુખ રહું તો, ઉદર ન જાયો તારે;	
માતાજી જે વિમુખ રહુંતો, સદ્ગતિ ના હોય મારે.	૬૪
જૈમિનિ કે' એવું કહી જોવે, ખાહેર આવે ભાઈ;	
તેવામાં ઉત્તમ વિધિ આરતી, કીધી કુવલાખાઈ.	૬૫
માળા કુસુમ સુગંધ અનુપમ, ખાંધવશું બહુ લગ્ની;	
કંક વિષે માળા આરોપી, એવું બોલ્યાં ભગિની.	૬૬
પાર્થ સાથે જાળે યુદ્ધ કરવા, વદજો રૂડી પેર;	
દારણ વાસ વસું હું નિત્યે, સસરા કેરે ઘેર.	૬૭

૧-૨ જીત્યા અને ચીતા પ્રાપ્ત પ્ર. ૧ લીમાં છે. ૩ હરિ પગ આગ-
ળ પડે જે, હરિ જાય જીવ્યાતું શું કામ. પ્ર. ૨.

- જેઠ દિયર હશિયારા, એ વિધિ હસશે મુગ્ધને;
શ્વશુર તણે મંદિર વસતીને, હસશે તે કહું તુગ્ધને. ૬૮
- કુવત્રા તારો મંદ પિતા, હરિ સાથે વદવા ઇચ્છે;
કાશીરામ કૃષ્ણે જીત્યો, તે તું શું ના પ્રીછે. ૬૯
- દેહે કરી કટક કરી જેની, કનકપુરી ન જવાય;
તે પુરપતિ પરમેશ્વરને, જીતવા ઇચ્છે રાય. ૭૦
- શૂર સુધન્વા કહે કુવત્રા તું, ન કરીશ મન કાનું;
તાત વચન તુજ દેવર-વાયક, સર્વ કરીશ હું સાનું. ૭૧
- તારે પાગ પ્રણામ કરીને, હું હરિ પ્રત્યે જાશ;
એમ કહીને બાહેર નીસર્યો, આવ્યો હરિનો દાસ. ૭૨
- એવે આગળ ઉભાં દીઠાં, (દેવી) કૃત્ય લોચન મનોહારી;
કનક કચોહું ચંદન ઘોળ્યું, ચંદ્રક બાળ સમારી. ૭૩
- કંચનથાળી દીપ અજવાળી, ચંપક કમળ સુવેલી;
એવી થાળી ધરીને ઉભી, હરિ દુર્ગાકુર મેલી. ૭૪
- દીપ ધણા ધનસાર તણા તે, પંચ શિખાયુત ઝળકે;
આરતી કરતાં નૂપુરની ઝણ, કરનાં કંકણ જાળકે. ૭૫
- ઉજવળ ચીર અનુપમ પેરી, કંચુકી કુસુમ સુંરંગી;
મુકતામાળા કંઠ વિશાળા, મુખનો રંગ અનંગી. ૭૬
- પતિવ્રતા પોતાના પતિને, એણી રીતે ચંરચે;
વક વિલોચન જેતી પતિને, આદર સાથે ચરચે. ૭૭
- એવી કંચન થાળ ધરીને, પુનરપિ આરતી કરતી;
આરતી કરીને અથળા પોતે, પતિ પ્રત્યે ઉચ્ચરતી. ૭૮
- પ્રભાવતી કહે તાર મુખ, હરિ દર્શન લાલસનાથ;
ઘંટા પધારો પુરૂષ તમો, ક્ષણ મૂકી મારો સાથ. ૭૯
- એક પત્નીવ્રત નાશ થયું તુજ, એહ પરીક્ષા પરખી;
જે સ્ત્રી પ્રત્યે જાણે પતિ તે, નાર નથી હું સરખી. ૮૦
- સર્વ પ્રત્યે તે જાતી તરણી, તીવ્ર કહે હરિદાસ;
ગમન કરે સુતની પ્રત્યે, વળી, જાય પિતાની પાસ. ૮૧
- એવી મુક્તિ સદાં વસે છે, પતિ તારા મન માંય;
તે મુક્તિ આપે મધુસૂદન, તે માટે તું જાય. ૮૨

- પુરૂષ તણું મન ખાંધું હોયે, સુત કે સ્ત્રીના ગુણગાં;
વિવેકપુત્ર નથી તે પ્રકટ્યો, માટ પધારો રણમાં. ૮૩
- મુક્તિ મહિમા લાકડા લીધે, તું હરિ પાસે જાય;
હરિને નિરખી તે નારી, મુક્તિ તારી ન યાય. ૮૪
- તારા ધરમાં હું ધરણી, મુને દેખી તે નહિ આવે;
મારે સંજે તે પામ્યો છે, પુત્ર વિવેકજ કાવે. ૮૫
- જનતાં તાત તુને નવ વારે, પુત્ર વિવેક વિચારી;
પરનારીને પુરૂષ નિમિત્તે, મન ઈચ્છે નહિ નારી. ૮૬
- તમો ગયા પછે હું પણ જામણ, મોક્ષ પ્રતિ મહારાજ;
વિવેકસુત સંઘાત રહી છું, માટે સુરૂત કાજ. ૮૭
- વિવેક વર્જિત નાર હશે તે, ધર્મ જાશે પર પાસ;
મારે તો પ્રભુ બાળપણથી, વિવેકપુત્ર પ્રકાશ. ૮૮
- તજીથકી હું કહું છું જામણ, ચણુંપદ કૈવલ્ય;
તમ જાતાં તુજ સાથે મારે, મોક્ષ ગગન પણ બલ. ૮૯
- વાંકા સાથે વાંકું કીજે, સારા સાથે સારું;
પ્રથમ પલાયન મેં કર્યું, પ્રભુ ચિતવી વદન તમારું. ૯૦
- મુક્તિ તુજને હસશે, મારા ભાવથી તુજને તેહ;
પોતાની પત્નીને મૂકી, મુજને ઇચ્છે એહ. ૯૧
- તે સાધવી વિવેકવંતી, વનિતાથી જે અળગો;
એવો કપટી લપટ નર એ, મુજને આવી વળગ્યો. ૯૨
- નવ ભાવને ધરતી એવી, શ્રદ્ધા તો નવ દીસે;
માધવ મળતાં મુક્તિ મળશે, વશા વિચારે વીશે. ૯૩
- મુક્તિ તણા પદ થડથી ઈહું, સુણુ સ્વામી સવિલાસ;
ત્યાર પછી એકેને મંદિર, ન પળે પર નર પાસ. ૯૪
- મુક્તિ વિનાશ તણા ઔપધની, સહુ જાણું હું મુક્તિ;
કૃણુ તણા આશ્રય કરતામાં, સઘ મળે છે મુક્તિ. ૯૫
- મુક્તિનું મુખ છાહું સ્વામી, હરિપદરજ પાવન;
એવા ઉપર પુરૂષ પધારો, જ્યાં જાવાનું ગન. ૯૬

૧ મુદ્દે જાતા તમો નવ જ્યારે, પુત્ર વિવેક વિચારી પ્ર. ૧. ૨. ૫.
રનારીને પુરૂષ કામી, ત્યમ ન ઇચ્છે નારી. પ્ર.

હવે મુક્તિ હું પામીશ ભદ્રા, તુજ સંગે નિરધાર;	
મારૂં પરાક્રમ ઉદ્ધંધી તેં, વચન કથું નિઃસાર.	૯૭
એણે વચને કામજ્ઞ મારો, વિદ્યમાન થયો વ્યર્થ;	
મર્ષશ હું વદવા હરિ પ્રત્યે, મોક્ષ તણો માર્ગ.	૯૮
ચંદન ચીર કનક મણિ ધન, ભોગવ્ય ભામિની મારું;	
પ્રથમથકી જાણું છું કૈવલ્ય, પદ રશિયું મન તારું.	૯૯
તું સરખી સ્ત્રીમાં હું ન કરું, વિવેકસુત દ્વિપત્ન;	
સ્વામીની વાણી સુણી બોલ્યાં, પ્રભાવતી પાવન.	૧૦૦
સ્વામી તમો સંચામ જશો, યુદ્ધ કરવા પારથ સાથ;	
વિવેક નામે તન તમારા, હૃદય નથી મુજ નાથ.	૧૦૧
તે મૂરત દેખાડો મુજને, ત્યમ કરજો રાજન;	
તમો ગયા પુડી નાહીયકી હું, નવ દેખુ ઋતુદાન.	૧૦૨
સાંભળી વાણી સુધન્વા બોલ્યો, સુંદરી પ્રત્યે એમ;	
હરિ અર્જુનને અવિસોકીને, આતીશ કુશળક્ષેમ.	૧૦૩
પંચ શરે કરી ઝીતીશ સૈાને, સર્વ ગતિ પ્રભુ સાર;	
પ્રભાવતી કહે હરિને નિરખે, તે નવ આવે સંસાર.	૧૦૪
સાંભળી એવું સુધન્વા બોલ્યો, સાંભળ સુંદરી અર્થ;	
જો તું એવું જાણે છે તો, ઋતુને યાચે વ્યર્થ.	૧૦૫
એમ સુણીને સુંદરી બોલી, સાંભળ સાચું રાય;	
પુત્ર યુક્ત જે હોય પુરૂષ તે, વિજય તણે પદ જાય.	૧૦૬
શુક નારદ પણ સુત ઉપજાવી, તે પામ્યા પરધામ;	
જે કો પર આશાને પૂરે, સકળ જો પતિ કામ.	૧૦૭
પરનાં કારજ સદ્રજ કરીને, જે કો જાતા યુદ્ધ;	
તેનાં ચિંતિત કારજ સધળાં, નિશ્ચે પામે સિદ્ધ.	૧૦૮
સાંભળી એમ સુધન્વા બોલ્યો, સાંભળ સુંદરી સત્ય;	
રાજનને નથી ઓળખતી તું, તીવ્ર પ્રતાપી અત્ય.	૧૦૯
સાંભળ ઘેર નગારાં રણુમાં, ધનવત ગરજે સૌય;	
તેણે પૂર્ણ તપી કઢા ત્યાં, કીધી યોદ્ધા જોય.	૧૧૦
રાત્રી વિષે ઋતુદાન ઘટે તે, સુત આપે અભિરામ;	
દિવસે સ્ત્રીનો સંગ કરે તે, પંડિત નિંદે કામ.	૧૧૧

- સર્વે યોદ્ધા મયા રણમાં, મુજ તાત વચન ભય આણી;
સ્વામી કેરૂં વચન સુણીને, પ્રભાવતી કહેવાણી. ૧૧૨
- શું સ્નેહી મુજને આણુ છતી, જાવા ઇચ્છે રણમાં;
હું તો એક અનંગે વીંટી, સૈન્યાના ભડ રણમાં. ૧૧૩
- સેનાને ક્યમ છતીશ તું પતિ, દિવસે ધીર ધણેરી;
અચ્યુત આગળ કાળાંતક, જમરૂંપી યોદ્ધે ઘેરી. ૧૧૪
- સ્વામી જ્યારે તું ચાલ્યો ત્યારે, મારે થઇ છે રાત;
એવું વચન સુણીને જોલ્યો, વીર સુધન્વા વાત. ૧૧૫
- વિશાળ લોચન નારી તું તો, એવાં વચન ન જોલ્ય;
દિવસ ધણા આવે પણ નહિ કો, આ દિનને સમતોલ્ય. ૧૧૬
- પુનઃપિ નહિ આવે આ પારથ, મુજ સન્મુખ સંગ્રામ;
એવું વચન સુણીને જોલી, અળખા તે અભિરામ. ૧૧૭
- આહો પતિ! ઋતુદાન તણો મુજ, શોડપમો દિન આજ;
ઋતુને ભંગે પ્રાશ્રિત છે તે, તમો લણો મહારાજ. ૧૧૮
- પિતા તણે શ્રાદ્ધે જો આવે, શોડપમો ઋતુ દિવસ;
એકાદશીવ્રત ઉભય સંગમ, સંગમ હોય અવશ્ય. ૧૧૯
- ત્યારે શું કરવું મહા બુદ્ધિ, સંશય મારો છેદ;
સૂક્ષ્મ ધર્મ ગાંડન આ સ્થાનક, કંઈએક મનમાં બેદ. ૧૨૦
- યોદ્ધ કહે મુનિએ નિરધાર્યું, સધર્મ સંકટ એહ;
પિતા તણું સંવત્સરી કરવું, શ્રાદ્ધ સંયુત તેહ. ૧૨૧
- પિંડ તણું આધાણુ કરીને, વ્રત કરવું નિરધાર;
દયીતાને ઋતુદાનજ દેવું, બાવે ભવન મોઝાર. ૧૨૨
- એમ સુણીને ઉચ્ચરતાં, પુણ્ય પ્રભાવતી રાણી;
તારો તાત ગયો રણમાં, વ્રત દિવસ નથી મન આણી. ૧૨૩
- તે માટે ઋતુદાન સમરૂંપી, હરિ પાસે રણુ જાવું;
રાજા જનમેજયની પ્રત્યે, જૈમિનિ જોલ્યા હાવું. ૧૨૪
- એવું વચન કહીને પ્રમદા, પ્રાણનાથ ગજે વળગી;
કોમળ કર જે કંઠમાં ભરવ્યા, ક્યમે ન થાતી અળગી. ૧૨૫
- કાનનમાં જ્યમ કોમળ વેલી, તરને વીંટે ખાવા;
અળખા બાહુ બાંધ્યો બળવંત, સમર્થ ન થયો જાવા. ૧૨૬

મુકુટ કવચ ઉતાર્યા વળતાં, હસતાં હસતાં વીર;
 દિવસે દયીતા સાથ રમ્યો તે, શય્યા શોભિત ચીર. ૧૨૭
 ગુણવંતી વનિતા (એ) ગર્ભ ધર્યો, ફરી વીર થયો સુસ્નાતો;
 બેહ સમે રથ બેસી રણમાં, સુભટ સુધન્વા જાતો. ૧૨૮
 તેહ સમે હંસધ્વજ બોલ્યો, સેનાપતિયું વાણી;
 હુંદભિનાદ સુણીને સર્વે, યોદ્ધા આવ્યા જાણી. ૧૨૯
 એક સુધન્વાને નવ દેખું, રણમાં આવ્યો આંધ;
 મારી આજ્ઞા નવ જાણે ? ક્યમ વિસર્યો તેહ કદાચ. ૧૩૦
 પ્રયાણ હુંદભિ વાગે મારાં, તે ન સુણ્યા સુતને;
 જાંઝ તણા જણકારા જાંઝા, તે ન સુણ્યા શું અન્યે. ૧૩૧
 મારા હરિ તો હરિને પામ્યા, પારથને મત્તહાથી;
 કુત્સિત કર્મ કરે શું પાછળ, સુભટ સુધન્વા સાથી. ૧૩૨
 તે માટે મુજ ભુવન જાવું, મહા મોટા મુદ્ગળ ધારી;
 કેશ યહી કપડીને તાણી, આણો ક્ષિતિ ઉનારી. ૧૩૩
 કૃષ્ણવિમુખને કદા નિકટે, કર્પી આણો વીર;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એવું બોલ્યો ધીર. ૧૩૪
 એમ સુણીને યવન ગયા તે, સત્વર ગતિ અતિ હર્ષી;
 સુભટ સુધન્વા કેરું મંદિર, રત્ન જડિત રહ્યા નિર્ણી. ૧૩૫
 એવે સન્મુખ આવ્યો નિરખ્યો, ભોગ મુક્ત ભૂપાળ;
 નૃપનું કાવ્યું વચન કહ્યું તે, વજ્ર સમુ તત્કાળ. ૧૩૬
 મહાબળ સાંભળ અમો યાં આવ્યા, તુજને સાવા કાળ;
 આજ્ઞાભંગ કરો ક્યમ નૃપની, તેજ ગતિ મહારાજ. ૧૩૭
 પાછળ શીદ રહ્યા કહો સ્વામી, કીધું કામ અનાટ;
 તાત તમારે પ્રેયશું અમો, મહાબળથી તે માટ. ૧૩૮
 અમને ભૂપે કહ્યું છે, ભૂતળ તાણી લાવો;
 આટે પ્રાર્થના કરી નૃપને, નિકટે ઉડી આવો. ૧૩૯
 પદ્મવ્યૂહ પામી નૃપ ઉઝો, યુદ્ધ કુશળ બળ માંધ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, વચન વહે એમ ત્યાંધ ૧૪૦
 તેના વચનથી મન જાણ્યું, કોપ્યો મુજને તાત;

- સહસા તેની સાથે ચાલ્યો, રથ બેશી વિખ્યાત; ૧૪૧
- ચોજન ત્રણ પડી તે સેના, સાગર સરખી સાખી; ૧૪૨
- સેનામાં નિજતાત નિહાળ્યો, અર્જુન જય અભિલાખી. ૧૪૨
- કુપિત પિતાની પાસે આવ્યો, કરતો પુત્ર પ્રણામ; ૧૪૩
- કોપ્યો ભૂપતિ શૂર સુધન્વા, પ્રત્યે જોડ્યો આગ. ૧૪૩
- શામાટે તેં મુરખ મારી, મર્યાદા ઝોલાંડી; ૧૪૪
- ઝોમ સુણીને શૂર સુધન્વા, જોડ્યો સાહસ છાંડી. ૧૪૪
- સુણુને તાત તમારી વધૂએ, ભગ્યું ત્યાં જળદાન; ૧૪૫
- તે માટે મુને અસુર થયું છે, આવતાં રાખન. ૧૪૫
- હંસધ્વજ કહે મૂર્ખ તતુ તેં, સન્મુખ કૃષ્ણ ન જાણ્યા; ૧૪૬
- ખાળ તેં જોળ્યું કુળ માફે, અંતર ઈશ ન આણ્યા. ૧૪૬
- પ્રથમ પ્રિયાને જળ સમર્પી, પછે પળ્યો પુર પાર; ૧૪૭
- તેણે તારા પૂર્વજની, પંચ તૃપા પામે પાર. ૧૪૭
- તેણે જળે તારી મારી, હરિ વિણ તરસ ન જાય; ૧૪૮
- નરની તૃપા પૂર્ણ કરવા, સમર્થ વરણ ન થાય. ૧૪૮
- હય રક્ષણ કરવાને આવ્યા, સવ્યસાચી બળવાન; ૧૪૯
- એક ક્ષણ રણમાં નવ મૂકે, અર્જુનને ભગવાન. ૧૪૯
- તાફે બળ ધિક્કાર વિચાર, ન ધર્મ તથા ધિક્ જાણું; ૧૫૦
- આવ્યા સુણી હરિ અર્જુનને, કયમ કામ વિષે મન આણ્યું. ૧૫૦
- એ વિધિ કૃષ્ણ પરાંગમુખ તુજને, તેલકઢામાં નાખું; ૧૫૧
- કામી મલિન કુંવર હું તારો, એ અપરાધ ન સાંખું. ૧૫૧
- તાતી તેલ કઢામાં નાખું, કંઠ ઘડી તુને આજ; ૧૫૨
- અહો દૂતો ! તમેજાઓ જ્યાંહાં છે, શંખ લિખિત મહારાજ ૧૫૨
- પુરોહિતને જઈ પૂછો. કહેને આ સધળું વૃતાંત; ૧૫૩
- શંખ લિખિત જે કહેશે તે, મેં કરવું સિદ્ધાંત. ૧૫૩
- તેનું વચન ઉલ્લંઘુ હું નહિ, રચાવત જીવ અવશ્ય; ૧૫૪
- પુનરપિ (તે) તેલ કરો અતિ તાતું, કારણ કુંવર કવશ્ય. ૧૫૪
- પારથ આદે યોદ્ધા જે કોઈ, મુજ મર્યાદા જાણે; ૧૫૫
- જૈમિનિ એવી વાણી કહે તે, જનમેજય પ્રમાણે. ૧૫૫

- એ વિધિ મહીપાળે પ્રેર્યા, સેવક સધળાં ધાય;
 શંખ લિખિત પ્રત્યે જઈ ગોલ્યા, હૂત કહે સુણા રાય. ૧૫૬
- તમને કાંઈ નૃપ પૂછે સંશય, ધર્મ તાણું સંકાટ;
 પુત્ર સુધન્વા પૃષ્ઠ રહ્યો, નૃપ વચન ઉલ્લંઘી રખાટ. ૧૫૭
- ઋગુદેવાને વીર રહ્યો, કો'નીત પુરોહિત ઘટતી;
 તૈલ સમીપે આણ્યો યાજક, કહણ કદા તનુ અડતી. ૧૫૮
- પ્રેમ પરહરી પુત્ર તણોને, તૈલ વિષે નૃપ નાખે;
 આજ્ઞા એક તમારી માને, પુત્રપણે નવ સાંખે. ૧૫૯
- લિખિત કહે હૂતો તમો જઈને, હું કહું તે કંહો ત્યાંય;
 વચન આપણું સાચું ન કરે, પાપી પૃથ્વીગાંય. ૧૬૦
- તે લોભીનર દારણ નરકે, ગહુ દિન રહે સુખ ત્યાજ;
 સત્ય રાખવા કૌશિકને, હરિશ્ચંદ્રે આપ્યું રાજ. ૧૬૧
- પોતાનાં સુત વનિતા વેચ્યાં, સત્ય વાત ના છાંડી;
 ગંગાતીરે ધીર નૃપતિ, નિજ નાર હણવા માંડી. ૧૬૨
- કાશીમંદ્યે ગુઆ પુત્રની, કાયાથી પટ તાણ્યું;
 સત્ય રાખવા હરિશ્ચંદ્રે, એ રીતે ધીર આણ્યું. ૧૬૩
- વચન રાખવા દશરથ રાયે, રાઘવ વનમાં વારયા;
 પોતે વચન પ્રમાણ્યું, પૂરી, કૈકેયીની આશા. ૧૬૪
- એણે એમ કહ્યું જે મારો, પુત્ર સહોદર જેહ;
 ભંગ આજ્ઞા કરશે તો તે, તૈલ નાખ્યો તેહ. ૧૬૫
- પ્રકટ પુત્રને નહિ નાખે તો, મિથ્યા ભૂપ વચન;
 પારથ પરમેશ્વરને, વિમુખ થયો એ તન. ૧૬૬
- મનમથ વશ મંદિરથી ના'વ્યો, એવા સુતને રાખે;
 અમો અંધુ જે જઈએ યાંથી, શંખ લિખિત એમ ભાખે. ૧૬૭
- એણે દેશ ન રહેવું નિશ્ચ, જેમાં જનપતિ જાડો;
 તેને સંગે તેવા થઈએ, આપણુ જઈએ હાડો. ૧૬૮
- એવું વચન કહીને ત્યાંથી, શંખ લિખિત જે જાય;
 ગામ ત્યજીને ગયા તે પછે, હૂત ગયા જ્યાં રાય. ૧૬૯
- રાગને જઈને સંભળાવ્યું, પુરોહિતનું વૃત્તાંત;
 મા'મતિ નૃપતિ ચુરને ગગને, દુઃખ પામ્યો સિદ્ધાંત. ૧૭૦

- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, હંસધ્વજ કહે વાણી;
અરે પ્રધાનો! તમ તૈલમાં, સુતને નાખો તાણી. ૧૭૧
- અરે સુમતિ! હું ચાહ્યા પુઠી, પુત્ર સુધન્વા જેઠ;
પારથ જોતાં તમ તૈલમાં, તમો નાખવો તેઠ. ૧૭૨
- હુંતો જનતું પુરોહિત પ્રત્યે, પ્રણમી વિનયે મનાવા;
પુનરપિ પાછો આવું બાવા, સુદ્ધ કરવા જનવા. ૧૭૩
- એવું વેણુ કહીને રાજ, આવ્યો પુરોહિત પાસ;
નમસ્કાર કરી તેડી લાવ્યો, કદા નિકટે વાસ. ૧૭૪
- સચિવ સુમતિએ સર્વે કીધું, નૃપનું ભાખ્યું કામ;
શર સુધન્વા પ્રત્યે જોડ્યો. વળતો મંત્રી આમ. ૧૭૫
- શર સુધન્વા તુજને નિરખી, શું કંઈ હું કાજ;
તારા ઉપર દારણુ કારણુ, મહારાજનું આજ. ૧૭૬
- કુંવર કહે તું પરવશ મંત્રી, નૃપનું શાસન વેદુ;
તાત વચનથી રામે તત્ક્ષણુ, જનનીનું શીર છેદ્યું. ૧૭૭
- મેં તો પુણ્ય ક્રિયા કીધી છે, સુજને છે પ્રતિત;
તમ તેલમાં નાખો સુજને, નથી ગર્હ્યતણી મન ભીત. ૧૭૮
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એમ સુધન્વા બાળ;
સ્નાન કરી શુભ અંગર પેરી, તુલસીદળની માળ. ૧૭૯
- વિકૃલ વચન નિચારે મનમાં, કેશવ કીર્તન વાણી;
એવો સાર સુધન્વા જઈને, સચિવે જાણ્યો પાણિ. ૧૮૦
- જોર્ચીતો ઉપાડી નાખ્યો, તમ તેલમાં બાળ;
મંત્રીને મન દુઃખ ઘણું પણ, કોપ ઘણો ભૂપાળ. ૧૮૧
- તે સમે જે શર સુધન્વા, એવી જોડ્યો વાણી;
સાંભળ રાજ જનમેજય, હું તુજને કહું પ્રમાણી. ૧૮૨
- જ્યાણા વ્યાકુળ તૈલ કળકળે, ભીપણ ભગરા થાય;
અન્ય તાણું સુખ દેખીને જ્યમ, દુર્જન મન ઉભરાય. ૧૮૩
- સુણુ જનમેજય વળતો શર, સુધન્વા જોડ્યો માને;
ત્રાહે ત્રાહે જોવિંદ કહું મેં, તેલ સુણતાં કાને. ૧૮૪
- શ્રવણુ કરીને સઘ પધાર્યા, તે કારણુ મેં જાણ્યું;

- મારે સેવક શર સુધન્વા, એયું અંતર આપ્યું. ૧૮૫
- કામ પડે તમને સંભારે, પતિત પણુ પશ્ચાત્;
- ક'ટ પડે તમને સંભારે, બય વિકળ જે જાત. ૧૮૬
- સુખ સંયુક્ત ન સમરે તમને, સાંભળ જે કહું સાચું;
- ક'ટ સમા સુખને ધિક્ છે, હરિહિત વર્જિત તે કાચું. ૧૮૭
- ગજવર ધ્રુવ પ્રહલાદ દ્રૌપદી, ગોપાદિક જે સંત;
- સર્વે કેશવને સમરે, વિપત્ત પડયે અનંત. ૧૮૮
- પ્રથમ હરિ તમે તેણે સમર્થા, તે પણુ દુઃખથી રાખ્યા;
- અંત કાળમાં સ્મરણ તારે, મુક્તિ તે અભિલાખ્યા. ૧૮૯
- તારા નામ તણા ગહિમાથી, મુજને થાશે મુક્તિ;
- તોએ પણુ જન નિંદા કરશે, મર્ણુ થતાં આસક્તિ. ૧૯૦
- કેશે લોક સુધન્વા પામ્યો, કદા (એ) કુડુ મર્ણુ;
- યુદ્ધ કરીને સંતોખ્યા નહિ, અર્જુન અશરણુશરણુ. ૧૯૧
- ગાંડિવ છૂટયા શરધાતે, નવ કટકા કાઢું અંગ;
- સમર્થ શર સુધન્વા પામ્યો, ચોર તણી પેર લંગ. ૧૯૨
- એણે શરે ન છાયા નરહરિ, સૈન્ય ન કાઢું ચૂર;
- એવાં વાક્ય કહીને મારી, નિંદા કરશે શર. ૧૯૩
- દેહ નિંદાથી અધુના અમને, ઉગારો અવિનાશ;
- ધંયાળી પટ પૂરી રાખી, લજ્જાજનનિધિ વાસ. ૧૯૪
- કૃષ્ણ તમે કૃષ્ણા ઉગારી, સમીપ ભીષ્મ દ્રોણ;
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, શર સુધન્વા પોણુ. ૧૯૫
- શર સુધન્વા એમ કહે, ગહામહિમા ભવ ભંજન;
- તેલ થયું અતિ શીતળ જાણે, સ્વજન કેરું મન. ૧૯૬
- તાતા તેલ વિષે મુખ શોભે, શર સુધન્વા કેરું;
- કામળ કુંડળ અમલ વિદ્યોત્તમ, હર્ષ્ય હાસ્ય ધણેરું. ૧૯૭
- લોક નિહાળે હસ્ત મુખ, જાણે, જળમાં ધૂલ્યાં કમળ;
- અતિ દુઃખ પામ્યા આંસુ મૂકે, ભૂમિ પડયા ફરી વિમળ. ૧૯૮
- આહા કરે ત્યાં નર, કરચું કૂટે હૃદય;
- શીર ધૂણાવે હાથ હલાવે, લોક થયા અતિ સદય. ૧૯૯
- લોક કહે એ રાજા અમને, પુત્ર સુધન્વા હામ;

આગ વિષે ક્યાં નાખ્યા નહિ, આ તનુ આવે શે કામ. ૨૦૦

આસો આપણુ યદુનંદનને, પારથ પાસે જઈએ;

જૈમિનિ કહે જનમેજયને, તે દુઃખ જઈને કહીએ. ૨૦૧

હંસધ્વજને શંખે દીડો, તૈલ વિષે સુત તરતો;

ગોવિંદ દામોદર માધવ, અતિ નામ ભંત્રાં ઉચ્ચરતો. ૨૦૨

હંસધ્વજને શંખ કહેએ, કાંઈક દીસે કપટ;

તાતી આગ્યે તેલ તપ્તુ નહિ, હું નિરખંછું નિકટ. ૨૦૩

કંઈ એક ઔપધ મંત્ર લહે છે, તારો કપટી કુમાર;

જોતાં ક્યાંહાં આ તૈલ તમને, ક્યાં હસતું મુખ સાર. ૨૦૪

શ્રીફળ એક અનુપમ નાળો, તેલ વિષે મુગ દૂત;

તૈલ તણી ત્યાં સઘ પરીક્ષા, થાશે અતિ અદ્ભુત. ૨૦૫

તીવ્ર વાક્ય સુણીને દૂતે, તાતા તેલ સમાન;

મુનિના ભયથી શ્રીફળ નાંખ્યુ, તેલ વિષે રાગ્નન. ૨૦૬

નાખતાંખેવં થયું બે કટકા, ઉડયું આકરમાત;

શંખ ત્રિખિત તણે લેલાટે, તત્ક્ષણુ લાગી ધાત. ૨૦૭

બે કટકા બે દિવને લાગ્યા, ભાગ્ય ભીડે ભાળે;

તેલ તણી ધારા અધિકેરી, ઉછળતી અતિ ઝાળે. ૨૦૮

ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, સતરમો અધ્યાય;

શૂર સુધન્વા કેરા પણુનો, જે મધ્યે ગહિમાય. ૨૦૯

જે અધ્યા'માં શ્લોક થયા છે, ૧ શત બે દશ વિચાર;

રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, ૨૫થા અર્થ પદ સાર. ૨૧૦

અધ્યાય ૧૮ મો રાગ રામગ્રી.

પુનરપિ પૂછે પરીક્ષિત્ તનજી, સાંભળ સાચું જૈમિનિ મુન્યજી;

મહા બળિયો તે રાજકુમારજી, ક્યમ કરી આવ્યો ત્યાંથી પારજી. ૧

પારથ સાથે ક્યમ યુદ્ધ કીધજી, જૈમિનિ મુજને સંશય સિદ્ધજી;

શંખે દીડો વળતો બાળજી, શું કીધું તે મુનિ તત્કાળજી. ૨

ઢાળ.

શું કીધું તત્કાળ જૈમિનિ, સાંભળીએ વાણી;

૧ શત બે તુન્ય વિચાર. પ્ર ૧ લી. ૨ બે શત સતર સાર. પ્ર. ૧

રાય જનમેજય પ્રત્યે, ઉચ્ચર્યા અંતર આણી.	૩
સુધન્વાને તેલ મધ્યે, પડ્યો પેખી મુન્ય;	
દાસને પૂછે પડતામાં, શું બણ્યો શિશુ પુણ્ય.	૪
કાંઈ એક ઔપધ મૂળ એણે, આરોપ્યું મુખમાંય;	
એમ શંખની વાણી સુણીને, વદે સેવક ત્યાંય.	૫
મહામતિ હરિભક્ત હરિ વિણ, ના સંભારે અન્ય;	
સકળ કારણ વિષે સમરથ, તે હરિ સમર્થો મન.	૬
એના અધર જૂઓને ફરકે, મુખે માધવ નામ;	
જેના અધર મધ્યે અંગનાના, દંશ દીસે ઠામ.	૭
એમ સુણી સેવક વચન, બોલ્યો શંખ જેહતું નામ;	
જે માટે એ સાધુ સમર્થા, તમ તનુએ શ્યામ.	૮
મુજ કઠિનને પિકાર, નિકટ રહ્યો નિરખું જાણ;	
મુજ દેહતું દેહાંત પ્રાશ્રિત, કરૂં કાંઈ વિશાળ.	૯
એવું વચન કહીને તેલમાં, જઈ પડ્યો મુનિનાથ;	
સુધન્વાશું વચન બોલ્યો, સખળ ભીડી ગાય.	૧૦
આહો ક્ષત્રિ ! સાધુ તું, હું અસાધુ દિજ વર્ણ;	
જે નખાવ્યો તુને તેલમાં, હું કઠિન અંતઃકર્ણ.	૧૧
જે ન જાણે જગદીશને, તે મહા પાપી થાય;	
શ્રી કૃષ્ણ વર્જિત નષ્ટ તે, મહા કષ્ટ નરકે જાય.	૧૨
ત્રય તાપને સંતાપ વર્જિત, હરિ ભજતાં જાય;	
તું વન્હિએ ક્યમ બળે જાવા, પરમ વૈષ્ણવ રાય.	૧૩
જેહને મુનિ મને ન દેખે, ચર અચર ગુરૂ નિરધાર;	
તેં પ્રાણ તજતાં વાણીએ, વધા વિશ્વાધાર.	૧૪
તુજ તનુને સ્પર્શે કરી, મુજ પવિત્ર થાશે કાય;	
તુજ દેહ વિણ પાવન ખીજો, નથી અન્ય ઉપાય.	૧૫
તમે રાજને, અન્ય રાજ સુતને, કરો પુત્ર પવિત્ર;	
ઉઠય તું આ તેલમાંથી, મુને ઉદ્ધાર્ય મિત્ર.	૧૬
જે કૃષ્ણ પાંડવ સાથે સાધે, સારથી દેરૂં કામ;	
તમે અધુના કરો અર્જુન, શું, ઉચિત સંગ્રામ.	૧૭

જગતમાં યશ સ્થિર કરીને, પછે મંગળ પામ્ય;	
રાય જનમેજય પ્રત્યે એવું, કહે જૈમિનિ સ્વામ.	૧૮
તેલથી તેને ગ્રહીને, પધાર્યા મુનિ જાર;	
કહે રાગને જૂઓ નૃપ, સનાતન સુતસાર.	૧૯
એ સુને સત્ય વિદ્યા તણું, કાંઈ એક સાધ્યું મૂળ;	
નૃસિંહને મહામંત્ર જાપે, રહ્યું વધુ અતુલ્લભ.	૨૦
સુને પાવન કર્યો તુજને, પવિત્ર કરશે તન;	
પછે પુવને પરિરંભણ કરી, વદે ભૂપ વચન.	૨૧
મેં પિતાએ તુજ તજ્યો, પાવક તમ તૈલ મોઝાર;	
ન પ્રજાજ્યો પાવકે તે, કૃષ્ણ મહિમા સાર.	૨૨
તુને પાડી પ્રકટ કીધો, કૃષ્ણ મહિમા મુન્ય;	
તું દંડ પામ્યો પ્રકટયું એ, પુરોહિતનું પુણ્ય.	૨૩
હવે શાને કરો છો તમો, સ્મરણ સમ્યક પેર;	
ઉઠ સુત સંગ્રામ જતા, બેશ રથ ઉપેર.	૨૪
પાર્થ-સારથી અતિથિ ને, દેખાડ હરીને આજ;	
સુધન્વાની પ્રત્યે બોલ્યા, ભૂપને દિગ્ગરાજ.	૨૫
સુધન્વાનો સુભગ રથ, જેનું આંગણ સાર;	
સુવર્ણની શેરે ભર્યો, મણિ જડયો નાનાકાર.	૨૬
ધ્વજ લાંબી લેકતી, ચીચવે ચક્ર વિશાળ;	
ચોપાસ દ્વરતાં જાળિયાં, માળિયાં ઝાક ઝમાળ.	૨૭
કનકવણી વાજી રાજે, જોતર્યા રથે આર;	
ચોપાસ ચમ્પર ચળકતાં, ઢળકતાં ભથાભાર.	૨૮
રથ તણી ઉપર આવ્યાં બહુ, હેમ કેરા હાર;	
કુસુમ માળા વિશાળા, શોભતો રથ શણગાર.	૨૯
સૂત લાવ્યો જોતરી, ધુધરી દ્વરતી હાર;	
કિંકિણીના શબ્દ છંદે, નાચતો નિરધાર.	૩૦
એવા રથ ઉપર ચઢી, બેઠો સુધન્વા મહાશર;	
કહે જૈમિનિ શોભતુ તે, સૈન્ય સાગર પૂર.	૩૧
તે સમે સૈન્યા શોભતી, અતિ ભૂપતિની બાન;	

ભયાનક દળ ધને જેનું, કાળચક્ર સમાન.	૩૨
વીર વદનેથી પડ્યાં, તાંબૂલ ભૂમિ મોઝાર;	
અવનિ ઉપર ઝોપતા તે, ચંદ્રગિંઆકાર.	૩૩
યથા સંધ્યા સમે તારા, રક્ત અતિ આકાશ;	
તથા તે તાંબૂલના, તરચકા ચારે પાસ.	૩૪
વીર સાર શરીર મૃગમદ, સહિત ચંદન લેપ;	
૧ તે સ્ત્રવે સ્વેદ સમેત હેતે, સુગંધી સંક્ષેપ.	૩૫
પરસ્પર સંહર્ષી કંઠે, માળમોતી ધન્ય;	
પૃથ્વીપર દુટ્ટી પડે, દીસતી પરીક્ષિત્તન.	૩૬
કવચ ટોપ ત્રિચિત્ર કાંતિ, પ્રસરતી રણ મધ્ય;	
તે તેજ અદ્ભુત ન સેવાતું, નયન મીલિત સઘ.	૩૭
પડયુ ચંદન પૃથ્વીથી, દીવને પમાડે વાત;	
નરશીરથી લઘ કુસુમ ઉચાં, ઉડાડે *ઉપવાત.	૩૮
પુરૂષ શીરથી પુષ્પ ઉડે, અનિલ એમ જણાય;	
સ્વર્ગવાડી પુષ્પ પરિમલ, જીતવા તે જાય.	૩૯
મનુષ્યના સુખને સુગંધે, શ્રી જીયો નેહ;	
સંયામ ભૂમિ વિષે ભગતો, મલય મારત તેહ.	૪૦
ગજ શુંડની સીત મઘ પૂરણ, પૃથ્વી કીધ સમાન;	
હય ખુરે જોદી તે રજે, પાછી કરી કદંબવાન.	૪૧
રથ ચક્ર રવ ગંભીર ગર્જન, તેથી કી તત્કાળ;	
સૌ ધન સાગર ગર્જના તે, સમી ગઘ મહીપાળ.	૪૨
પાળા તણે પગલે કરી, કાંપતી પૃથ્વી ત્યાર;	
હવે હંસધ્વજ કહે ભડ, ગ્રહો ઘોડો સાર.	૪૩
એગ સુણીને તત્ક્ષણ હય, ઝાડી લાવ્યા વીર;	
પરમ પૂજિત વાજી વર તે, ધૂપ વાસિત ધીર.	૪૪
હય પદ્મવ્યૂહ રખાવ્યો, તે સુન સહોદર પાસ;	
પછે પારથ સાથ વઢવા, ઉચમ્યો હરિદાસ.	૪૫
૩ સુધન્વાને સુરથ સુંદર, સુમતિ વર પ્રધાન;	

૧ તે સર્વે સવદ સમે, તેહતે સુગંધી સંક્ષેપ. ૨ * ઉપવાત પ્ર. ૧. ૨.
૩ સુધન્વાને સુમતિવર, સુમતીરથ પ્રધાન પ્ર. ૧

વીરકેતુ ત્રીવરથ શત, ધનવા મહા બળવાન.	૪૬
સુમતિના એ ત્રણ સુતને, વળી બીજા ચોદ;	
યથા સુખ મુખ પરવરે, ધરી પાર્થ સાથ વિરોધ.	૪૭
પછે રણ નિશાન વાગ્યાં, પટલ મહા દળ નાદ;	
ત્રંગાણુ શૃંગી અંગ સ્વર, સરણાષ્ટ સુંદર સાદ.	૪૮
દોષ ઠમકે ધોર ભેરી, ^૧ કર્ણને કરનાટચ;	
ઝાંઝ ઝમકે તાળ ઠમકે, વાંસળી રવિશ્રેષ્ઠ.	૪૯
નગારાંની ધોર ઉડે, રાંખને રણુર્શિંગ;	
વગડે વાણંત કુશલી, વળી વીર ઉમંગ.	૫૦
તે નાદ જાણે તડિત પડતા, તડાકા શુદ્ધ બુદ્ધ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભારત બુદ્ધ.	૫૧
પછે પાર્થ પ્રબુભ્નશું, વચન બોલ્ય એશ;	
જેરે અધુના અશ્વ લીધો, હંસકેતું નરેશ.	૫૨
તે વાણને મૂકાવવા, કોણ કોણ જાણે વીર?	
સુત સહિત તું બળવાન ને, વળી યૌવનાશ્વશું ધીર.	૫૩
અનુશાલ્ય વીરને, વળી સાત્યકિ દૃતચર્મ;	
વૃષકેતુ મહાબળ વળી, ઉત્તરાસુત પર્મ.	૫૪
વળી નીલધ્વજ વળી જેને, હુતાશન યામાત;	
એટલાને અન્ય બળિયા, વળી હું સાક્ષાત.	૫૫
સખળ બળિયા શત્રુને, પરદેશ આવ્યા આંચ;	
તું સર્વનો સેનાપતિ, હું તુને પૂછું ત્યાંચ.	૫૬
એમ સુણી પ્રબુભ્ન ઉચ્ચર્યો, ^૨ સંગ્રામ સીમ આડાલ;	
^૩ મહાભાગ્ય એવું કાંઠાંકે, વીસર્યો હરિનો બાળ.	૫૭
સર્વસ્વ પાંડવ રૂપ મુજ, કર સમર્થ્ય અવિનાશ;	
હું સમર્થ સુત થઈ પિતાનું, ધન ક્યમ પમાડું નાશ.	૫૮
એમ કહ્યું ત્યારે પાસ હુતા, ધર્મ ભીમ સુધીર;	
હવે રણમાં માઈ બળ, જૂઓ પારથ વીર.	૫૯

૧ નરકેરી કાળિયે પ્ર. ૨. ૨ વાંસળી સાળિયે પ્ર. ૨. ૩ એસેન
મહા આડોલ પ્ર. ૨. ૪ મહામા એ શું ઉચ્ચો હરિનો બોલ. પ્ર. ૧

હંસકેતુ સુધન્વાને, સુરથ સુમતિ સોધ;	
એને હસી સંતોષું શરે, કરી વિડાઈ વર યોધ.	૬૦
એ રાયને તું જાણજે, નિજ નાર રસિયો આત્ય;	
કહે જૈમિનિ જનમેજયને, મહાભારતની ગત્ય.	૬૧
એમ પ્રદુમ્નનું વચન સુણી, વૃષકેતુ કરી પ્રણામ;	
વચન બોલ્યો વાગમી, નવ ઘટે કહેવું આમ.	૬૨
આ સેન્ય ક્યાં ને ક્યાં તમો, એ પ્રલય ઉત્પતિકાર;	
શા કામ સાઈ તમો જંને, કરો યુદ્ધ વિચાર.	૬૩
જે વદન કુંકે શરે ગગને, તૂલ હળવા પુર્ણ;	
તેને અર્થે કોણુ પ્રેરે, વાડવઅગ્નિ મૂર્ખ.	૬૪
જ્યમ સકળ પાપણુ તણે પ્રારે, પડે પૃથ્વી પાર્ય;	
તેને અર્થે ગઈડને, કોણુ પ્રારથે નિઃસ્વાર્થ.	૬૫
સ્વલ્પ શીકર વરસતાં, જે થાય રજનો લોપ;	
તે રેણુ સમાવવા વરણુને, કોણુ પ્રારથે કરી કોપ.	૬૬
તે માટ પારથ એહ દળ તો, મુને ભાસે ત્યમ;	
તમો મુજને કહે તો, હું ન આણું હય ક્યમ ?	૬૭
તથા મુજને અશ્વને, મૂકાવવાની આશ;	
યમદૂત બાંધ્યા જીવને, જ્યમ છોડવે હરિદાસ.	૬૮
હવે હું સંગ્રામ મધ્યે, જાગીશું જો પાર્ય;	
કહે જૈમિનિ વીર તે, વૃષકેતુ સાથે સ્વાર્થ.	૬૯
પારથે વાંચો થકો, વૃષકેતુ આલ્યો વીર;	
સુધન્વાના સૈન્યમાં જઈ, શંખ દીધો ધીર.	૭૦
અતિ અનુપમ રથ ધ્વજ તો, ફરકતી ફરહર સાર;	
સારથીની પ્રત્ય વળતો, વદે કર્ણકુમાર.	૭૧
હવે સારથી હાક્ય રથ તું, પદ્મવૃહ મોઝાર;	
તાડ તેતર સમા વાજી, વિરાજીત આકાર.	૭૨
પછે સારથીએ હકાર્યા, રણચતુર ચારે ઘોટ;	
કશાએ તાડયા તતક્ષણુ, તુરંગ દીધી દોટ.	૭૩
વિલોડી વૃષકેતુને, પછે સુધન્વા કહે વાણ;	

એ કોણ આવે અણવિલોકી, પદ્મવ્યૂહ અન્નણ ?	૭૪
એની ધ્વજ ઉપર વૃષભ દીસે, ધનંજય તો નોય;	
એ અન્ય ખીન્ને વીર દીસે, સખળ ગળીઓ કાય.	૭૫
ધનંજય ધડકતાં ભડકે, ગળે ભૂભૂત પ્રૌઢ;	
તે માટે આવે એકસો, અણગણી અમને ગૂઢ.	૭૬
એ વિશારદ વીર પ્રત્યે, જરૂં મુજને દાખ્ય;	
હે સારથિ ! એ વીર સન્મુખ, માહરો રથ રાખ્ય.	૭૭
એમ સારથીએ સાંભળીને, સુધન્વા વર વીર;	
વૃષકેતુ સન્મુખ મેળવ્યો ત્યાં, મળ્યા બંન્ધો ધીર.	૭૮
હવે સુધન્વા વૃષકેતુ પ્રત્યે, હસી પૂછે આમ;	
તું કોણ કોનો દિકરો, તારું શું કહે નામ ?	૭૯
વૃષકેતુ વળતો ઉચ્ચરે સુણ, સુભટ સાચી વાત;	
તે ભેદવા ઇચ્છો રવિ, મુજ તાત કેરો તાત.	૮૦
તે સૂર્યસુતમાં સમેતો, જે કર્ણ નામ કુમાર;	
દાતાર ગદ્યે દીપતો, તે પિતામારો સાર.	૮૧
પ્રકટ કશ્યપ કુળ વિષે, વૃષકેતુ મારું નામ;	
વૃષકેતુની વાણી સુણી, જોલ્યો સુધન્વા અભિરામ.	૮૨
હંસધ્વજનો કુવર હુંને, સુધન્વા શુભ નામ;	
મધુહંદ નામે ઋષિ મારો, વંશકારક કામ.	૮૩
રહે ઉભો રણ વિષે, મુને પરાક્રમ દેખાડ;	
ન્યમ પિતામહ તુજ તિગિર હરે, ત્યમ તુંએ સેના પાડ.	૮૪
પોતા તણું કુળ વર્ણવે, જે હોય પુરૂષ હીણ;	
એવું સુણી વૃષકેતુ કે', સુણ સુધન્વા પ્રવીણ.	૮૫
સ્વખળ દેખાડુ તને હું, સાયકે કરી સાર;	
આ જોરે મારા જાણુ તીક્ષણ, ધાર તેજ અપાર.	૮૬
તુજ સેનમાં મારા શર, આવશે આકસ્માત;	
તે વચન અનૃત થાય ક્યમ, જે કહું સાચી વાત.	૮૭
કહે જૈમિનિ એમ કહી, વૃષકેતુ વંચે જાણ;	
તેને શરે છાયો સુધન્વા, કૃતસિંહનાદ પ્રગાણ.	૮૮

મહાગળ વૃષકેતુના પર, વર્યાં પ્રાદાં ગાણુ;	
ગજ અશ્વ રથ પાળા તણા, તે ઘડી લીધા પ્રાણુ.	૮૯
સુધન્વા સેનાપતિ, વૃષકેતુએ ભડ બેઠ;	
સકળ સેના સુધન્વાની, નિરખીએ શર છેદ.	૯૦
વૃષકેતુએ સ્થિત હસિત પ્રેર્યા, પંચસાયક અધ;	
સુધન્વાનો સારથી હય, ધ્વજ છેવાં સઘ.	૯૧
સર્વ યોદ્ધા દેખતાં, આવરી સેન્યા તેન;	
ગૃધ્રપુખ્ત શું તીક્ષ્ણ શરે, શત ભાત્ય પાડયું સેન.	૯૨
કર્ણસુત કોપે ચઢ્યો, છેદતો બહુ વાછત;	
છત્ર ચામર ધ્વજ છેવાં, યુદ્ધ મધ્યે ચિત્ર.	૯૩
હસ્તી શુંઢાકાર છેવા, શણગાર શું કર ત્યાંય;	
અધર ડાખી દંત માંહે, રડવડે શીર રણમાંય.	૯૪
નિજ સેન્ય વેધું ત્રિલોકીને, સુધન્વા ધરે ધીર;	
ખીજે રથે બેઠો જઈ, વૃષકેતુ બાણો વીર.	૯૫
વૃષકેતુ વાછ વિડાયો, સારથી ધ્વજ પ્રાર;	
તૂલ ગણીને પંચ ગાણુ, હણ્યો કર્ણકુમાર.	૯૬
વૃષકેતુ કેર ધનુ'ય છેલું, સુભટ બાથા સાય;	
પછે પંચ ગાણુ વિડાયો, વૃષકેતુ સેનાનાય.	૯૭
વૃષકેતુનું તતુ બમી, હડી, પડયું સેના માંય;	
કર્ણસુતના સેનમાં તે, થયું અદ્ભુત ત્યાંય.	૯૮
મૂચ્છા ત્યજી ધર્માત્માએ, તે સમે જોયું અક્ષ;	
તે સમે દીડી ઘેર સેના, આપણી નિર્વક્ષ.	૯૯
રણ માંજ દીડો આતમા, વીંટી રહ્યો સૌ સાય;	
રથ લોપ દેખી કોપ વધ્યા, ધનુષ્ય ધાર્યું હાય.	૧૦૦
પછે ત્રાણી તર્ત નાખ્યાં, કનક કેરાં ગાણુ;	
સર્વાંગ સાયકે છેદતો, બેદતો પરના પ્રાણુ.	૧૦૧
હંસકેતુ તણી સેના, સાસ હીણી કીધ;	
*કર્ણકુવર પછે ખીજે, દળે ઘેરી લીધ.	૧૦૨

શક્તિ તોમર ભક્ષ ભિડિપાલ, મારે વીર;	
મોગરીના માર મારે, ઘોર ઘાતી ધીર.	૧૦૩
નારાયને કર પત્ર તીક્ષણુ, બૂશુંડિના માર;	
ગદા પટ્ટીસ પરિધ પડતા, ત્રિશૂળના પ્રાર.	૧૦૪
શસ્ત્ર અસ્ત્રે કર્યો આકૂળ, કર્ણસુત રણમાંય;	
વિલોકી વસુદેવનંદન, નામ જપતો જાય.	૧૦૫
પછે સારથી સંગ્રામમાં, રથ અન્ય આણ્યો જોડ;	
કર્ણસુત સમીપ મેલ્યો, રચી રચના કોડ.	૧૦૬
વૃષકેતુ તે રથે બેશી, કરતો પુનઃ શરધાય;	
સુધન્વાને મારતો, વીચ વીચ હસ્તો જાય.	૧૦૭
સર્વત્ર સાયક વૃષ્ટિ કરતો, કટકના લે પ્રાણ;	
તેને સુધન્વાએ હૃદે મળ્યે, પંચ માર્યા બાણ.	૧૦૮
મૂઝા પડ્યો વૃષકેતુ સત્વર, સારથીએ ત્યાર;	
પછે પાછો ફરવ્યો રથ, મહારણ્યથી પ્રાર.	૧૦૯
એવે સમે સંગ્રામમાં, હરિકુંવર આવ્યો સઘ;	
સુધન્વાને કહે પ્રદુમ્ન, રહે ઉભો અઘ.	૧૧૦
સુધન્વાને ઘોરતર, શર પાંચ માર્યા કામ;	
સુધન્વાનો સારથી પછે, પમાડ્યો યમધામ.	૧૧૧
કૃષ્ણસુત કોપે ચઢ્યો, રથ સહિત હયવર રવાર;	
રતીક્ષણુ બાણે કર્યા કટકા, વીશ કીધા ત્યાર.	૧૧૨
જાનુંસરાના આઠ કટકા, ત્રણ બાણે કીધ;	
એક બાણે ત્રણ કટકા, ધનુષ્ય છેલું સીધ.	૧૧૩
પ્રદુમ્નનું પરાક્રમ જાણી, સુધન્વા મહાધીર;	
પછે પોતા તણું પ્રાક્રમ, પ્રકટ કીધું વીર.	૧૧૪
એ બાણ બળ સાથે હણ્યા, હય કર્યા કટકા આઠ;	
જાનુંસર રથ સાથ છેલું, સોળ કટકા કાઠ.	૧૧૫
પ્રદુમ્નનું ધનુષ્ય છેલું, સુધન્વાએ સઘ;	
એક બાણે કરી કટકા, પંચ કીધા અઘ.	૧૧૬
સારથીનું શીશ છેલું, તે શરે કૃતવાદ;	

ત્રણ શરે પ્રધુન્નને હણી, ક્યો કેસરી નાદ.	૧૧૭
તે બેહુ બળીઆ વીર રણમાં, ચતુર રાજકુમાર;	
અવનિ ગગને યુદ્ધ કરતા, યથા ખેચર સાર.	૧૧૮
પછે પડ્યા બંને વીર રણમાં, રધિર રાતા કોધ;	
સુધન્વા ગાળ્યો પછી, રથ અન્ય બેઠો ચોદ્ધ.	૧૧૯
પછે પાર્ય તણા ચોદ્ધા, હણ્યા બાણ હજાર;	
કૃતવર્મા પાસે જઈને, નવ બાણ માર્યા ત્યાર.	૧૨૦
કૃતવર્મે કીધા ત્રણ કટકા, સુધન્વાના બાણ;	
પછે પંચ બાણે વક્ષ વેધ્યો, સુધન્વા નિરવાણ.	૧૨૧
નવ બાણ નાખ્યાં સુધન્વાએ, ન્યાં હતો કૃતવર્મ;	
રથ અશ્વ સારથી છેદીઆ, ને કર્યું અદ્ભુત કર્મ.	૧૨૨
પછે પીડ્યો સાયકે, કૃતવર્મ નાઠો દૂર.	
એવે સમે અનુશાલ્વ આવ્યો, સુધન્વાશું શર.	૧૨૩
શર સહિત કરમાં ધનુષ્ય ગ્રહી, સુભટ બોલ્યો વાણ;	
સુધન્વા સંતોખીઆ તેં, ધણા ચોદ્ધા જાણ.	૧૨૪
મુજ દેખતાં બળ સખળ કીધું, મુને કૌતુક એહ;	
હવે મારા બાણ સે'જે, સર્વ જોતાં તેહ.	૧૨૫
અનુશાલ્વે પછે એક મેલ્યો, અનળ બળતો બાણ;	
અનુશાલ્વ કરથી વહૂટ્યો, શર સખળ દારણ જાણ.	૧૨૬
તે છેદવાને સુધન્વાએ, સખળ કીધો શ્રમ;	
તો પણ અનુશાલ્વનો, શર ના છેદાયો પરમ.	૧૨૭
તે સુધન્વાના હુદેમાં, જઈ પ્રવેશ્યો શર છેદ;	
અનુશાલ્વે વળતો ક્યો, પર સર્વ સેના બેદ.	૧૨૮
નવ બાણ માર્યા સુધન્વાને, વિરથ કીધોવીર;	
પછે પડ્યો પૃથ્વી ઉપરે, સુધન્વા મહા ધીર.	૧૨૯
પછે દાનવરાજ દીપ્યો, ગાજતો ભડબાણ;	
^૧ પછે મહારથી સુધન્વાનું, ટળ્યું મૂર્છા માન.	૧૩૦
^૨ (પછે) એક બાણે કરી હણ્યો, શાલ્વાનુંજ રણધીર;	
તે શરે બેઠો ભૂપ ભૂતલ, પડ્યો શાલ્વ વીર.	૧૩૧

૧ ગાજતા પછે મહારથી, તે સુધન્વાના જાણ. પ્ર, ૧ ૨ પછે એક બાણે કરી વેધ્યો, દૈત્યપતિ રણધીર. પ્ર. ૧

- સુધન્વાએ વિવિધ સેના, ધનંજયની બેઠ;
 નારાય નાખી અપરિમિત, શત ભાત્ય છેદી તેહ. ૧૩૨
 મહા ભડ માતંગ માર્યા, સુધન્વાએ ત્યાંય;
 રૂધિરનો પ્રવાહ કર્દમ, માંસનો મહીમાંય. ૧૩૩
 માતંગ મસ્તક વિષે, હય શિર્ષ સર્વ સમાય;
 સંતાય હય શીશ બહુ, નવ દેખીએ રણમાંય. ૧૩૪
 અસ્વાર સાથે અશ્વ કાપ્યા, કર્યા બળે ભાગ;
 અગ્ર ભાગે આવતા રણ, પડયા પશ્ચિમ પાગ. ૧૩૫
 નર અશ્વ ખર ગજ ઉપૂ કેરૂં, રૂધિર બહુ વહી જાય;
 સુધન્વાએ વિવિધ બાણે, કર્યા રણમાં ધાય. ૧૩૬
 બળિયા તણા બહુ બાહુ છેદ્યા, રૂધિરમાં વહી જાય;
 તત્ક્ષણ તાણી જતા ખગ, ગગનમાં જઈ ખાય. ૧૩૭
 પછે પારથ તણું દળતે, વિમુખ નાહું જાય;
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધમાં, અઢારમે અધ્યાય. ૧૩૮
 સુધન્વાના યુદ્ધ મધ્યે, શ્લોક સત તેવીશ;
 રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ એકસો ચાળીશ. ૧૩૯

અધ્યાય ૧૯ મો રાગ સામેરી.

- જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, વળતો શર સુધન્વા બાળ;
 રણમાં ઘેર કરી ગર્જના, સન્મુખ શત્રુને તર્જના. ૧
 તત્ક્ષણ સાંધ્યા શીતેર બાણ, સાત્યકિને શર માર્યા તાણ;
 પછે સાત્યકિ કોપે કેર, બાલા માર્યા પંચોતેર. ૨
 ધ્વજ સારથી છત્ર તોખાર, રથ ત્રિવેણુ ગાદી સાર;
 પાશ્વધારને રથ ભંડાર, એ સર્વે છેદું શર પ્રાર. ૩
 કોપ્યો શર સુધન્વા પીત, સાત્યકિ સદ્ય કર્યો રથ હીન;
 બંને ભડ રથ હીણા થયા, બીજે રથ જેશી રણ રહ્યા. ૪
 બંને મૂકે બાણ હજાર, આચ્છાદ્યું અંબર નિરધાર;
 બંને બાણ વિશારદ અંગ, રૂધિર પ્રવાહ વહે રણરંગ. ૫
 ફાગણ પૂલ્યો કેશુ-પૂલ, શરીર શોભતાં તે તુલ્ય;
 મૂકી શક્તિ સુધન્વા તપ્યો, સાત્યકિ યાદવને પીડતો. ૬
 શક્તિ ધાતથી સાત્યકિ પડ્યો, મૂર્છા થઈ અવનિ આખડ્યો;

- સાત્યકિ મૂઝાઈ નિર્મતવાર, રણમાં થયો હાહાકાર. ૭
- તે દેખીને પારથ તણા, મહા નામી ભડ ભાગ્યા ધણા;
વળી પારથ મહારથમણિ, આગ્યા સઘ સુધન્વા ભણી. ૮
- ઉભો રહે ઉભો રહે અહાં, મારી આગળ નમ્રશ કહાં;
અર્જુન બોલ્યો સાંભળ ધીર, તેં છુટ્યા બહુ મહાવીર. ૯
- તાં જળ અધિકેઈ ધીર, તું છે શક સરીખો વીર;
યુદ્ધ કર્યા મેં રણમાં ધણાં, દ્રોણ કર્ણ કૃપ ભીમજ તણાં. ૧૦
- કાલખંજન અસુર આપડો, શંકર સરખા સાથે વડો;
તેવો વિરમે પામ્યો નહીં, જેવો તુજને દીઠો સહી. ૧૧
- શૂર સુધન્વા બોલ્યો ફરી, સાંભળ પારથ પ્રીતે કરી;
જે સદા સંગ્રામે શુદ્ધ, પારથ તેં છુટ્યાં છે યુદ્ધ. ૧૨
- હિતકારી કેશવ જ્યારથી, તારે રથ હુતા સારથી;
હવણાં છે તું હરિએ હીન, માટે વિરમય પામે દીન. ૧૩
- યદાપિ તેં મૂક્યા માવજી, હરિએ તું ક્યમ મૂક્યો ત્યજી;
મહા યુદ્ધ એ માંડે સહી, તુને માધવ મૂકે નહીં. ૧૪
- પારથ યુદ્ધ કરવા હુંસથી, કહે તું સમર્થ છે કે નથી;
સુણુ પાર્થ તારો તોખાર, યદ્દ રૂપ બાંધ્યો નિરધાર. ૧૫
- અશ્વમેધને કરશે આજ, મોટો હંસધ્વજ મહારાજ;
માંડે ને તારૂં યુદ્ધ એવ, અધુના આવી જશે દેવ. ૧૬
- સંગ્રામે તું અર્જુન જેહ, કૃષ્ણ સહિત મેં કરવો તેહ;
જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતા અતિ ક્રોધ્યા અર્જુન. ૧૭
- શૂર પ્રત્યે સાંધ્યા શત બાણ, તે નાખ્યા નર પ્રત્યે તાણ;
હાસ્ય કરી હંસધ્વજ તને, તે પણુ છેલાં નિરભય મને. ૧૮
- રણ સુધન્વા નર નવ ગણ્યો, દશ બાણે કુંતાસુત હણ્યો;
શત સહસ્રને અયુત અપાર, વળતા વેધ્યા વીર હજાર. ૧૯
- વળતા મૂક્યા બાણુ અનેક, ધીર ધનંજય છાંયો છેક;
આવંતા તે શર પાંડવે, તિલ તિલ કટકા કીધા હવે. ૨૦
- ક્રોધ્યો કુંતાનો સુત યદા, અગ્ન્યાસ્ત્ર પ્રયોજ્યું તદા;
શૂર સુધન્વા ઉપર પાત, વર્ષે બાણુ તણો વરસાત. ૨૧

- ૧ ભારતના શર બેદાઈ પડે, આકાશે પક્ષી નવ ચડે;
 બાણ તણા અંધારા માંચ, જગત જડાયું દીસે ત્યાંચ. ૨૨
 સુધન્વાની સેના જેહ, પાવકમાં પ્રજળી તેહ;
 જવાંબા આકુળ અગ્નિ બળે, પોતાની સેના પરજળે. ૨૩
 અગ્ન્યાસ્ત્ર વિસોડી બાળ, વરણાસ્ત્ર સાંધ્યું તત્કાળ;
 અગ્નિ સમાવવા ઉત્તમ સૃષ્ટ, ત્યાંથી પ્રકટી મોટી વૃષ્ટ. ૨૪
 અગ્નિમાં ધન વ્યાપ્યો વળી, આકાશે ઝળકે વિજળી;
 પાંડવનું દળ તાણ્યું તોય, ઉપર વૃષ્ટિ શય્યાની હોય. ૨૫
 બ્રમણ કરે મોહો મન ભંગ, શીતે સંકોચાયાં અંગ;
 ચાતકને મદ માતા મોર, ધન માની મન કરતા સોર! ૨૬
 જેજે વાજાં ચર્મે મદયાં, ભીછ ભાગ્યાં જળમાં પડ્યાં !
 કાંચન ચંપકવર્ણી વીર, પે'યાં સૂક્ષ્મ વસ્ત્ર શરીર. ૨૭
 ભીન્યા વાગા વળગ્યા સહી, દેહ સમાણા દીસે નહીં;
 છત્ર ચર્મ કરી ઉપર ધર્યા, સલિસે શોભા હીણા કર્યા. ૨૮
 પડી પાંખ શર ભીન્યા સહી, શત્રુ સામા ચાલે નહીં;
 અતિ વૃષ્ટિ અંધાઈ ઘણું, ના લહે નર અન્ય આપણું. ૨૯
 (તે) દેખી પારથ ભૂપાળ, વાયુઅસ્ત્ર સાંધ્યું તત્કાળ;
 વાયુ અસ્ત્રે વેધ્યા વરસાત, ભાગી ધ્વજને પૃથ્વી પાત. ૩૦
 ગજ ઘોડા ખરે ને નર રાશ, અનિસે ઉડાડ્યાં આકાશ;
 એવામાં અર્જુનનું ચાપ, શૂર સુધન્વાએ છેલું આપ. ૩૧
 અર્ધચંદ્ર શરે ધનુ છેદ, ત્રણ શરે પ્રત્યંચા ભેદ;
 કોપ્યો શૂર સુધન્વા બાણ, ૩ ભાયામાંથી છેલ્યાં બાણ. ૩૨
 કહે સુધન્વા સાંભળ રથી, ન હણાય તારો સારથી;
 તારૂં અંગ શરે ક્ષત થયું, કહે તારૂં પ્રાક્રમ ક્યાં ગયું. ૩૩
 હરિ સારથી મૂક્યો જ્યારથી, કીધો આ પ્રાકૃત સારથી;
 હરિ સારથી સંભારી વઢો, નહિતો અર્જુનઓ આ પડ્યો. ૩૪
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, વળતું શું કીધું અર્જુન;
 વામ કરે કરી સા'ચા તુરી, ત્યમનું ત્યમ યુદ્ધ માંડ્યું શ્રી. ૩૫

૧ ભારત તે શર મેઘા પડે, પ્ર. ૨ ૨ પોતાની સેનાને ગળે પ્ર. ૨

૩ છેલ્લા ભાગના બાણ નિરવાણ. પ્ર. ૨

જ્યારે સમર્થો શ્રીગોવિંદ, રથ બેઠા દીઠા આનંદ;
 મૂક્ય મૂક્ય અર્જુન એ તુરી, અકસ્માત બોલ્યા એમ હરિ. ૩૬
 અર્જુન નારાયણને નમ્યો, વાસુદેવનો આગમ ગમ્યો;
 પારથ શર મૂકે પ્રકાશ, શૂર સુધન્વાને ચોપાસ. ૩૭
 સુભટ સુધન્વા બોલ્યો વાણ, દીઠા છે ૭ સારંગપાણ;
 પાંડવ અર્થે આવ્યા તમો, ઉત્તમ તનુ અવિલોક્યા અમો. ૩૮
 સર્વ જ્ઞાનપણું મહારાજ, અમો તમારું જાણ્યું આજ;
 પાર્થ પામ્યો હરિ સારથી, મુજને માર્ય પ્રતિજ્ઞાસથી. ૩૯
 એવું બોલે અર્જુન વીર, કરું પ્રતિજ્ઞા સાંભળ ધીર;
 ત્રણ બાણે સુંદર શીશ, તારું હવડાં હું પાડીશ. ૪૦
 પ્રાણ ન લેવું જો તાહરા, નરક પડે પૂર્વજ માહરા;
 સત્ય વચન જો જૂઠું થાય, નિશ્ચે પૂર્વજ નરક પળાય. ૪૧
 યત્ન કરી તારું તત્તુ રાખ્ય, કંઈ પ્રતિજ્ઞા તું પણ બાપ્ય;
 સુણી સુધન્વા બોલ્યો વાણ, આવતાં જો તારાં બાણ. ૪૨
 ત્રણ ત્રણ કટકા નવ કરું, ઘોર નરકમાં હું સંચરું;
 પછે સુધન્વાએ શત બાણ, મધુસૂદનને માર્યા તાણ. ૪૩
 હર્ષ ધરી હરિ હૃદયે હણ્યા, મહાબળીએ ગોવિંદ નવ ગણ્યા;
 રથ વિષે બેઠા બળવીર, સહિત અશ્વને અર્જુન ધીર. ૪૪
 તે રથ ફરવા લાગ્યો વક્ર, ઘટ ઘડવાનું જેવું ચક્ર;
 ચોપાસે દશ બાણે તહી, ધીર ધનંજય છાયો સહી. ૪૫
 એક નહવ પ્રમાણે નવો, પાર્થ રથ પાછો ખેસવ્યો;
 હંસધ્વજતને એમજ કર્યું, શ્રી હરિએ વાયક ઉચ્ચર્યું. ૪૬
 જોજો અર્જુન દીસે ધણું, પ્રાક્રમ શૂર સુધન્વા તણું;
 ત્રણ શરે મારું સર્વથા, કરી પ્રતિજ્ઞા વધની વૃથા. ૪૭
 મુજને પૂછ્યા પાખી આમ, તેં કાં કીધું સાહસ કામ;
 જો દુઃખ જયદ્રથ વધતાં થયું, તે તુને ક્યમ વીસરી ગયું. ૪૮
 તારો રથ મેં રાશે અલ્હો, ચણું વિચલી ચાંપી રલ્હો;
 તોય સુધન્વા કેરે શરે, નહવ માત્ર પાછો પરવરે. ૪૯
 એ સુધન્વા સબળો ધીર, એક પત્નીવ્રત પાળે વીર;
 એ વ્રત મેંને તેં નવ થાય, મોટું કષ્ટ પડયું કુરંચાય. ૫૦

એમ સુણી જોડ્યા અર્જુન, સાંભળો સાચું શ્રીભગવન;
 ત્રણ બાણે એહનું શીશ, નિશ્ચે પાડું શ્રીજગદીશ. ૫૧
 તદા અમો અતિ દુઃખિયા થતા, જો યાદવજી ન આવતા;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, અર્જુન બાણજ મૂકે અતિ. ૫૨
 પારથ વદતો વેગે કરી, દશ દિશા બાણે આવરી;
 શર સુધન્વા ક્રોધ્યો આપ, શર સાંધી ધૂણાવે આપ. ૫૩
 રાતાં લોચન રીસે ભયો, ઇશ પ્રત્યે વાણી ઉચ્ચયો;
 પેહેલાં જ્યમ ઉપકારજ કર્યો, ગોરક્ષણ ગોવર્ધન ધર્યો. ૫૪
 તેમ અધુના શ્રીદેવ દયાળ, પાંડવને પાળો ગોપાળ;
 અતઃપર પારથ મહાબળી, ધનુષ્ય વિષે શર સ્નાંધ્યો વળી. ૫૫
 કાળ અનળ સરખો શર ગણી, મેલ્યો સઘ સુધન્વા ભણી;
 તે શર નિરખી હરિએ ધણું, સોંપ્યું સુકૃત પોતા તાણું. ૫૬
 ગિરિ ગોવર્ધનધારી હરિ, ધેનુ તણી જે રક્ષા કરી;
 તેણે પુણ્યે સારંગપાણ, તત્ક્ષણ તેહ પ્રતિષ્ઠો બાણ. ૫૭
 તેનું યુદ્ધ જોવાને પાસ, દેવ રક્ષા ઉભા આકાશ;
 કૌતુકકારી વર આપવા, સુર આવ્યા સ્થાન રથાપવા. ૫૮
 સુરનારી આભૂષણ ભરી, આવી દિવ્ય વિમાને કરી;
 સુભટ સુધન્વા સાગરમણિ, હરિને સુર હિતકારી ગણી. ૫૯
 બળિઓ બાળક બોલ્યો વાણ, એ સાચક છેદું નિરવાણ;
 બહુ પુણ્યે કરી પોખ્યો બાણ, જો નવ પાડું પૃથ્વી જાણ. ૬૦
 તો મુજ સુકૃત મિથ્યા થજો, તરકર રાક્ષસ ભક્ષી જજો;
 મેં પ્રકાશ્યું પ્રકટ કરી, માંડે પ્રાક્રમ જો જો હરિ. ૬૧
 એમ પ્રકાશ્યું સુધન્વા સાચ, અર્ધચંદ્ર નાંખ્યો નારાચ;
 આવંતો અર્જુનનો બાણ, તે બાણે છેદ્યો નિરવાણ. ૬૨
 ભલો સુધન્વા ભૂતળ ભડ્યો, પારથનો શર ભાગી પડ્યો;
 વિસ્મય પામ્યાં ત્રણ ભવન, સુરવર વિસ્મય પામ્યા મન. ૬૩
 સત્વર ગત કરતો સંગ્રામ, દીઠો શર સુધન્વા નામ;
 પાર્થજી પોતે પરમાણ, જેવે સાંધ્યો ખીજો બાણ. ૬૪
 તેવે તે શર મધ્યે ફરી, અતિશે સુકૃત આપ્યું હરિ;
 પાંડવને પાળવા ત્યાર, ભૂમિદાન ફળ આપ્યું સાર. ૬૫

- સુધન્વા કહે સાંભળ સ્યામ, પાર્યે અર્થે કીધું કામ;
 સુકૃત સર્વ સમર્પ્યું તમે, એ સામકને છેદું અમે. ૧૬
 માફ પણ સુપ્ત ગાંડિવપાણ, જો નવ છેદું તારો બાણ;
 વસિષ્ઠ સાથે અફધતી આપ, તે માર્યાનું મુજને પાપ. ૧૭
 તો પોતાનું પ્રાક્રમ કરી, સાંધે શર સંભાળે પ્રી;
 ધન્ય ધનંજય મહા તું વીર, તારે અર્થે શ્રી હરિ ધીર. ૧૮
 નિજ સુકૃત સોંપે નિરધાર, તારા પુણ્ય તણો નહિ પાર;
 શીરે રક્ત નયન અર્જુન, સાંધ્યો શર શત્રુ તર્જન. ૧૯
 કાળ અનળ સરખો શર સોય, ધન અર્થે જ્યમ કૃપી કોય;
 દેવ રક્ષા આકાશે કહે, મહી મંડળમાં માણસ રહે. ૨૦
 અધુના આ સ્થાનક શું વસે, કોણ સુમટ બેમાં જીતશે;
 શરવન્હિ વાધ્યો ચોપાશ, બાણ ગયો ઉડી આકાશ. ૨૧
 પાર્ય કરથી છૂટ્યો બાણ, જાણે કરશે પ્રલય પ્રમાણ;
 મહા બળિએ હંસધ્વજ બાળ, તેહ શર છેલો તત્કાળ. ૨૨
 પોતાના પ્રાક્રમથી જાણ, સત્વર છેલો બીજો બાણ;
 દીધો શંખ સુધન્વા છેદ, આપણના દળને આનંદ. ૨૩
 હંસધ્વજ હરખ્યો મન માંક, છેલો બાણ સુધન્વા ત્યાંક;
 ધરતી થર થર કાંપી તદા, અર્જુનનો શર છેલો યદા. ૨૪
 એવે અર્જુનને કહે ઇશ, ત્રીજો શર તું નવ સાંધીશ;
 પંચજન્ય પૂરું છે હું, દેવદત્ત દે પારથ તું. ૨૫
 હું સાથે તું પારથ વીર, નિરખ ધનંજય એહતું ધીર;
 જગત વિષે તે જીવું ધન્ય, કીર્તિ વ્યાપે ત્રણ ભુવન. ૨૬
 સર્વ કામને કીર્તિ ધણી, પાળે પ્રતિજ્ઞા પોતા તણી;
 પૂર્વ પુણ્ય સમર્પી હું, એ વિધિ એહને પાડુ છું. ૨૭
 તું શર મારે છે મહારથી, તોય પણ એ પડતો નથી;
 એતું વચન ઉચ્ચારી કરી, પંચજન્ય પૂર્યો શ્રી હરિ. ૨૮
 શંખ સુણીને સત્વર થયો, દેવદત્ત પારથે પૂર્યો;
 પૂરી શંખ પુનઃ પરબ્રહ્મ, બોલ્યા પંકજલોચન પર્મ. ૨૯
 પાર્યે શર ઝાલ્યો કર મધ્ય, શીઘ્ર આગ્રા માનો અધ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, અર્જુન ઉદય મારંગ્યો અતિ. ૩૦

કરમાં શર સાયો તત્કાળ, મહાખળિયો પાર્થ ભૂપાળ;
 શ્રી હરિએ તે શર તત્ખેવ, કહિન કયો સ્થાપિ સ્થિર દેવ. ૮૧
 પાછળ મૂંઝ્યા ધ્રુવા એવ, મધ્યે મૂંઝ્યા શ્રી મહાદેવ;
 બાણ તણું કૂળ આમળ અણી, સ્થાપ્યા આપ ત્રિભોવન ધણી. ૮૨
 શરમાં સુકૃત સોંધ્યુ સાર, કીધું જે રામાચવતાર;
 કરે લોક સહુ હાહાકાર, પારથે તે શર સાંધ્યો બ્યાર. ૮૩
 સાંધ્યો દેખી દીર્ઘ બાણ, શર સુધન્વા બોલ્યો વાણ;
 ગોવિંદજી તે જાણ્યું અમો, જે જે કામ કરોછો તમો. ૮૪
 પાર્થ કેરૂં કરવા કાજ, મારો વધ માંડ્યો મહારાજ;
 શરને અગ્રે ઉભા તમો, વિશ્વતનું જાણ્યા છું અમો. ૮૫
 પાર્થ કાંઈ પ્રતિજ્ઞા સાર, સપ્રીતે સંગ્રામ સંભાર;
 એમ સુણી બોલ્યા અર્જુન, સાંભળ શર સુધન્વા ધન્ય. ૮૬
 આ બાણે તારૂં શીર સહી, મુકુટ સહિત જે પાડું નહિ;
 હરિ હર મૂર્તિ ભાજે પાપ, તે અધ મુજને લાગે આપ. ૮૭
 એમ કહીને અર્જુન રહે, શર સુધન્વા એવું કહે;
 જે કો કાશી મધ્યે જાય, મણિકર્ણિકા મધ્યે ના'ય. ૮૮
 સાંજે શંકર પૂજા કરે, પાટુ મારી પૂજા હરે;
 તેવું પાતક મુજને સહી, એ શરને જે છેદું નહિ. ૮૯
 જૈમિનિ કહે જનમેજય બાણ, વળતો પાર્થ સાંધ્યો બાણ;
 જળહળતો બળતો પાવકે, કોજન સામું જેઘ નવ શકે. ૯૦
 ગગન ગયો શર છોડી ધરા, અકળાતી ધાતી અપ્સરા;
 આકાશે અજવાળું ધણું, બયથી સુર પામ્યા નરપણું. ૯૧
 વાજે જે વાજંત્ર બહુ, શરને નાદે છાયાં સહુ;
 તેણે બાણ ભમાવી મહી, તોયે સુધન્વા મોહ્યા નહિ. ૯૨
 રીસ ભયો ભારતશું બણે, તું ઉભો આંગણ રણ તણે;
 દેવ મહાઐરાદિક જેહ, મારા શરને રાખે તેહ. ૯૩
 એ શરને છેદું નિરધાર, આ માર્યો મેં કુંતિકુમાર;
 લાજે મુજ હંસધ્વજ તાત, ન હણું તો લાજે મુજ માત. ૯૪
 પ્રભાવતી જે મારી નાર, તે મુજને કહેશે ધિક્કાર;

તુજને હું નાણું નર સહી, પાર્થસારથી આગ્યો અહીં. ૯૫
 આણે કાળ કહું છું અમો, રણ મૂકી નવ જાતું તમો;
 ઉભા અચ્યુત કરજો યુદ્ધ, પ્રાક્રમ કરજો પાર્થ શુદ્ધ. ૯૬
 સુધન્વાએ કહી એવી વાણી, કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! કહી છેવો બાણ;
 મધ્યે છેદ સુધન્વા અડ્યો, અડ્યો શર પૃથ્વીમાં પડ્યો. ૯૭
 તેવો સાયક છેવો ન્યાર, મહીમાં હવો હાહાકાર;
 રણ મધ્ય સુધન્વા બાણ, સ્કંધે આપ અદ્વાજે પાણ. ૯૮
 ત્રીજો બાણ થયો જ્યમ નાશ, શશિ મંડળ કંપ્યું આકાશ;
 'પૂર્વજ ઇંદ્ર કિરીટિ તણો, સજળ થયો નિર્જળતા હણો. ૯૯
 શીર અંગે નિરલજતા શશિ, સૌને મન અદ્ભુતતા વશી;
 ઉજ્જળ કુંડળ ઓપે ધણું, એવું શીશ સુધન્વા તણું. ૧૦૦
 પ્રૌઢ પ્રાક્રમનો ભંડાર, એવું મુસ્તક સુંદર સાર;
 અથ ભાગ શર ઉડ્યો ધણું, છેવું શીશ સુધન્વા તણું. ૧૦૧
 ધતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ઓગણીશમો અધ્યા' સાર;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્મો, પચાણું શ્લોકે વિસ્તર્યો. ૧૦૨

અધ્યાય ૨૦ મો રાગ ગોડી.

કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, કહું મહાભારત મહિમાય;
 શૂર સુધન્વા કેરું શીશ, છેવું અર્જુન ઉભા ઈશ. ૧
 તત્ક્ષણ ઉડ્યું તે આકાશ, જઈ પડ્યું કૃષ્ણ પદાંબુજ પાસ;
 મુખે જપતું કેશવ રામ, નૃસિંહ નૃસિંહ લેતું નામ. ૨
 શીર હીણ સુધન્વા પીડે, રણાંગણમાં ભગતો હીંડે;
 જે હાથ ચઢે ગજ વાજ, તેને તે ધડ નાખે બાજ. ૩
 ગજ રથ ઘોડા ગ્રહી ઉછાળે, કોને ખે કર સાહી અણાળે;
 તે ધીર તણું ધડ ધાતું, પાર્થ સૈન્ય હણ્યું મદમાતું. ૪
 તે શીર સુધન્વા કેરું, નિજ પદ પાસ પડ્યું હરિ હેર્યું;
 તે સુંદર સ્મિતયુત સોયું, હરિએ હાથે ગ્રહીને જોયું. ૫
 પ્રકટી વીર વદનથી જ્યોત, પેટી હરિ-મુખમાં ઉઘોત;
 તે પ્રીત સુધન્વા કેરી, જાણે યાદવરાય ધણેરી. ૬

૧ પૂર્વજ ઇંદ્ર કીરીટ તણો, સજળ થયો નિરલજતા હણો. પ્ર. ૧

હરિને વૈષ્ણવ વા'લો જેહ, ખીજો કોઈ ન જાણે તેહ;
 વળતું તે શીર સા'યુ સઘ, નાંખ્યુ હંસધ્વજ રથ મધ્ય. ૭
 તે શીર શોભાનો બંડાર, જળકે કુંડળ જ્યોતિ અપાર;
 તે હંસધ્વજે જુજ ઝાલ્યું, પ્રાણપે પુત્રનું શીશ વા'લું. ૮
 શીરને સન્મુખ સાહીને જોતો, એવું બોલ્યો રાજ રોતો ॥
 શું કીધું સુધન્વા આપ, કાં ના બોલે મારા બાપ ! ૯
 હું તો તાતજ તારો છુંય, કાં મુને ઝાળખતો નથી તુંય;
 શું રીસાયો મુજ સાથ, મેં વેર વસાવ્યું હાથ. ૧૦
 જે તેલ કઢાની જવાળ, તેમાં નાખ્યો મેં તું બાળ;
 ટાળી પુત્રપણાની પ્રીત, મેં દીધો દંડ અનીત. ૧૧
 તેં પાળી પ્રતિજ્ઞા પ્રશ્ન, રણ સંતોખ્યા અર્જુન કૃષ્ણ;
 વળી પ્રભાવતીનો કામ, તેં સમાવ્યો અભિરામ. ૧૨
 કહે જૈમિનિ સુણ રાજન, ભૂપતિ અતિ દુઃખ ભાજન;
 નિરખી સુતના શીરનું રૂપ, ફરી મુખ સુંખન કરતો ભૂપ. ૧૩
 વળતું આપ લજ્જાટની સાથે, સુતલજ્જાટ અડકાડ્યું હાથે;
 એવી યુક્તિ કરી ધણીવાર, રથમાં રાય રહ્યો તેણી વાર. ૧૪
 સુતને શોકે પીડ્યો તાત, પુનરપિ પૂછે ભૂપતિ વાત;
 ઉઠ ઉઠ કુંવર એકવાર, બળકરી બાંધ્ય પાર્થ-તોખાર. ૧૫
 તારા બીર બડ પ્રદુમ્ન, તેશું યુદ્ધ કરો હે તન !
 જનુનીનું કહ્યું તેં કીધું, જે કામ કવલાએ દીધું. ૧૬
 જે તુને કહું હું વાત, સુણે સુરથાદિક તુજ ભાત;
 મેં જેહ સુધન્વા યાચ્યો, નવ બોલે ચાલે રાચ્યો. ૧૭
 સુણી હંસધ્વજની વાત, વળતો સુરથ કહે સુણ તાત;
 તમે શીદ રૂઝોછો બાપ, રણાંગણમાં ઉભો આપ. ૧૮
 જે માર્યો બાળક બાણે, તેનું શીદ ગ્રહે શીર પાણે;
 પછે હંસધ્વજ કહે વાણ, સાંભળ પુત્ર કહું પ્રમાણ. ૧૯
 હું રદન કરુંજું જેહ, તેનું કારણ સાંભળ તેહ;
 છેવું મુસ્તક સુતનું અર્જુ, આવી સઘ પડ્યું હરિચર્ણ. ૨૦
 જે પામ્યું શ્રી હરિચર્ણ, શા માટે ત્યજ્યું હરિશર્ણ;

- જો પૂર્વેનાં સુકૃત હોય, તો હરિ સંગત પામે સોય. ૨૧
- કાંઈ પ્રકટષે પાતક ભોગ, (માટે)યથો વિખણુ તણો વિયોગ;
કંઈ પાપ સુધન્વા કેરું, અથવા મારું પાપ ધણેરું. ૨૨
- હરિચરણ કમળપર શીશ, જ્યમ ભ્રમર ભમે ત્યમ દીસ;
હરિના પદ પામી એહ, ક્ષણું એક રહ્યું નહિ તેહ. ૨૩
- હું તો એહજ વિરમય પામું, હરિએ નાખ્યું શીશ મુજ સામું;
અહો સુરથ ! સુધન્વા-શીશ, જો મુજ ઉપર નાખ્યું ઈશ. ૨૪
- જો શીશ સહોદર કેરું, ઉજવળ કુંડળ તેજ ધણેરું;
શીર નાખું છું હરિ-રથમાંય, પ્રી એને મળીશું ક્યાંય. ૨૫
- કહે જૈમિનિ બળતું રાય, શીર નાખ્યું હરિ-રથ માંય;
હરિએ સા'યું શીર કરવાળી, નાખ્યું ગગન વિષે ઉછાળી. ૨૬
- વળતો હંસધ્વજ ભૂપાળ, સુરથે પ્રતિભોધ્યો તનુકાળ;
જો જો તાત કર હું યુદ્ધ, અર્જુન અચ્યુત સાથે શુદ્ધ. ૨૭
- તુજ દેખતાં મુજ તાત, સૌ સૈન્ય જૂએ વિખ્યાત;
મારો બળિયો બાંધવ લીધો, શ્રીકૃષ્ણે મુખમાં પીધો. ૨૮
- તે કેશવને હું જાણું, મહારથી પાર્યને પ્રમાણું;
તો હરિ દેવકીસુત કહેવાશે, મારી આગળ નિશ્ચળ યાશે. ૨૯
- એવું સુરથ બોલ્યો બાવી, પછે રથ ઉપર બેઠો આવી;
સુરથ સાથે ધણું દળ લાવ્યો, પાર્ય સામો વઢવા આવ્યો. ૩૦
- નિજ શંખ વળડયો સુસાદ, સુરથે કીધો કેસરીનાદ;
નાદે પ્રાટી પડ્યું પાતાળ, સાંભળ જનમેજય ભૂપાળ. ૩૧
- કરમાં ધીર ધનુષ્યને ધારી, પાર્યને કહે સુરથ વિચારી;
રણમાં ઉભો રહે ઉદ્દામ, કર્ષની હું સાથે સંગ્રામ. ૩૨
- હે હરિ ! અર્જુનને ઉગાર્યે, મુજ સુરથ રિપુ નિરધાર્ય;
મુજ બંધુ સુધન્વા માર્યો, નિજ સુકૃત આપી તાર્યો. ૩૩
- તે બાળક તું એષ્ટાકારી, તે તો હાની ન દીઠી તારી;
સાંભળજે તું સારંગપાણ, જ્યમ કોઈ એક બાળ અબાણ. ૩૪
- આપે મુક્તાશળ જે માટે, તે બદરી ફળને સાટે;
ત્યમ પુણ્ય હરિ તમે આપ્યું, સાટે શીશ સુધન્વાનું કાપ્યું. ૩૫
- તમો એવું જીવન લીધું, તે તો બદરી ફળ વત કીધું;

- આપે મુક્તાણ અવગાણો, જો જો એમાં કોણ વવાયો. ૩૬
- તમો નેટ થયા ગોપાળ, મુને જાણો હે કરણાળ !
- ગયો બંધુ સુધન્વા કાંચ, તેને નવ દેખું હું આંચ. ૩૭
- અધુના પાંડવને હું પામી, સખજો હર્ષ થયો છે સ્વામી;
- હવે જૈમિનિ કહે સુણુ ભૂપ, તેની સાંભળી વાણી અનુપ. ૩૮
- હરિ જોડ્યા પારથ પ્રેત્ય, હે અર્જુન ! સાંભળ સત્ય;
- તેં એની આગળ આજ, નવ ઉભુ રહેવું રાજ. ૩૯
- એ બંધુ તણે દુઃખે બાળ્યો, વળી પૂર્ણ પુણ્યે પખાળ્યો;
- વળી બીજા તારા વીર, જાશે સુરથ સગીપે ધીર. ૪૦
- જો અર્જુન તું રણુ જાય, તો આજ અઘટતું થાય;
- વળતા પાર્થ જોડ્યા વાણી, સાંભળ સાચું સારંગપાણી. ૪૧
- તમો મારાં અશુભ અપાર, તે ક્ષણમાં કીધાં પ્રાર;
- તો એ સુરથ બડ સાઈ, શું ભુંડુ થાશે માઈ. ૪૨
- કહે કૃષ્ણ સુણો અર્જુન, ૧ અતિ ચિંતા સહિત મન;
- એ સગળ સુરથનો કોપ, જાણે કરશે સૃષ્ટિ લોપ. ૪૩
- નવી સૃષ્ટિ કરવા કાજ, મોટી ચિંતા વિધિને આજ;
- એ સુરથ તણું બળ પ્રોહું, જેતાં તારૂં બળ છે થોહું. ૪૪
- તું આજ કહ્યું કર્યું માઈ, મારે વશવર્તિ મન તારૂં;
- જે પ્રદુમ્નાદિક વીર, એને હણશે હમણાં ધીર. ૪૫
- એને હણવા અર્થે રાય, નવ દેખું અન્ય ઉપાય;
- મેં સુકૃત સધળું આપ્યું, એના બંધુ તણું શીર કાપ્યું. ૪૬
- મહા કષ્ટ કરી મેં માર્યો, એમ કરી અર્જુન (તું) ઉગાર્યો;
- એને પાતક હોય થોહું, વળી પુણ્ય પ્રકાશે પ્રોહું. ૪૭
- એનો જય થાશે નિરધાર, એમાં સંશય નહિ લગાર;
- એના દેહમાં એક વિશેષ, વાધ્યું સુકૃત કેવળ એક. ૪૮
- જેણે દિવસે પુણ્ય ન હોય, તે દિન તસ્કર બય જોય;
- પત્રગ પાવક વ્યાધ્ર બીહાવે, જ્યારે સુકૃત વિણ દિન આવે. ૪૯
- કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મોટા સુકૃતનો મહિમાય;
- રણુમાં એમ કહી અવિનાશ, તેડયો રૂઝિમણીનંદન પાસ. ૫૦

તમે મહાબળ સધળા વીર, રણમાં હણજે સુરથ રીર;
 હું અર્જુનને ગ્રહી માન, અધુના થઈશ અંતર્ધાન. ૫૧
 સુણી અચ્યુતનો અવબોધ, ચાલ્યા યુદ્ધ કરવા સૌ યોદ્ધ;
 હરિએ દુષ્ટ સમે તે ટાળ્યો, રણથી પાર્થનો રથ વાળ્યો. ૫૨
 જોજન ત્રણ પડયું દળ જેહ, અચ્યુત આવ્યા તેને છેહ;
 પછે શર સુરથ તે ઠામ, માંડ્યો ખીજ શું સંગ્રામ. ૫૩
 વળતો સુરથ અતિ બોધે, બંધવ હણનારાને શોધે;
 ખીજ સર્વ સુભટને પેખે, હરિ અર્જુનને નવ દેખે. ૫૪
 શત્રુ સુધન્વાનો જેહ, હું નવ દેખું રણમાં તેહ;
 સધળા [છે] બાળક ભૂર, તેશું યુદ્ધ કરું ક્યમ શર. ૫૫
 ક્યાં છે અર્જુન અચ્યુત આધી, મારા બંધે તે અપરાધી;
 પેહેલી આ સેના સંધારું, વળતી તે બંધેને માંડું. ૫૬
 મારી આગળ તે ક્યાં જશે, ઉર્ધ્વ અધમાં ક્યાં સમાશે;
 એવો નિશ્ચે કાધો ઉર, વળતો સુભટ પ્રત્યે કે' શર. ૫૭
 સુણો સુભટો માંડું પ્રશ્ન, ક્યાં છે કુંતાસુત ને કૃષ્ણ?
 ત્યારે યોદ્ધા જલ્પે જણી, સુરથ પ્રત્યે વદતા વાણી. ૫૮
 આરે! શું મિથ્યા બોલે આળ, ભાસે ખીકણ સરખો બાળ;
 અમે ઉભા રણમાં શર, પેહેલો તે સાથે બડય ભૂર. ૫૯
 પછે હારીશ હરિને હેરી, દેખીશ પાર્થ તારો વેરી;
 એવાં વચન કહીને યોદ્ધ, આવી વીંટ્યો સુરથ ક્રોધ. ૬૦
 તે સર્વકો ધરી ધીર, સુરથે શરશું વેધ્યા વીર;
 કો ભૂમિ પડ્યો બડ ભેદી, કો બે ભાગ કર્યા મધ્ય વેધી. ૬૧
 કોનાં છેદ્યાં અંગ શું રીસ, સુરથે છેદ્યાં કોનાં શિશ;
 (કો) વીર વાહન રૂધિરે ચૂતા, સર્વે રણ શયનમાં સૂતા. ૬૨
 સુરથે સેના હણી તેવાર, યોદ્ધા કરતા તે હાહાકાર;
 જોજન ત્રણ પડયું દળ ત્યાં, રચના વ્યૂહ તણી જે માંય. ૬૩
 તે સર્વ પમાડયું નાશ, આવ્યો સુરથ હરિની પાસ;
 ત્યાં દીઠા અચ્યુત ઉભા, હરિ પાર્થ સાથે શોભ્યા. ૬૪
 પછે બાણ તણા ગણવેયાં, સુરથે (શ્રી) યદુનંદન ઘેર્યા;

વીંધ્યો પાર્થ પાણુ નરવાણુ, માર્યો કાકપત્રનાં આણુ. ૬૫
 વળતો ધીર ધનંજય વીર, રહે રહે કહી તાણ્યાં તીર;
 વળતો સુરથ સહસ્ર આણુ, વીંધ્યો સારથી સહિત પાણુ. ૬૬
 છેલું ધનુષ્ય પ્રત્યંચા સાથે, છેદી ધ્વજ સુરથ કુરનાથે;
 પછે સુરથ તણો રથ જોહ, કીધો તિલ તિલ કટકા તેહ. ૬૭
 કરી સુરથ તણા કર ઠાલા, માર્યા પાંડુજીતે શત ભાલા;
 પછે કોપ્યો સુરથ શૂરો, આણુ અનેકે અર્જુન પૂર્યો. ૬૮
 નાખે નાના વિધિનાં અસ્ત્ર, ખંધે વીર વઢે શત શસ્ત્ર;
 વળતા પાર્યશું પ્રમાણુ, બોલ્યા વિકૃલ મુંદર વાણુ. ૬૯
 પાર્ય સુરથ તણું જો ધીર, કેવો યુદ્ધ કરેછે વીર;
 સુરથ સુબન્ધા વીરની દેહ, હણશે સઘળી સેના તેહ. ૭૦
 આપણુ નાહા એથી ઉઠી, નષ તણ આપણી પુઠી;
 મારી તારી આગળ તેહ, રણમાં એકજ દીસે એહ. ૭૧
 એને આણુ વ્યાખ્યું જગત, તોય વઢતો દિસે વિગત;
 હરિનું વચન સુણી અર્જુન, બોલ્યો રીસ સહિત વચન. ૭૨
 સાંભળ દેવ સુરથને વાર, તારી આગળ અધુના મારું;
 મારે કાંઈ અસાધ્ય ન હોય, તારે પ્રસાદે કરી સોય. ૭૩
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાય, એમ કહી અર્જુન કીધા માય;
 પાર્ય મારે દહ ધનુ તાણે, છાંયો સુરથ સુભટ શત આણે. ૭૪
 પાર્ય કેરે આણે ત્યાં ઝુડ્યો, વળતો સુરથનો રથ ઉડ્યો;
 રણમાં સુરથ પણુ નવ સાંખે, નરહરિ પર બહુ શર નાખે. ૭૫
 પછે બોલ્યો સુરથ સુગ્મણુ, ઉજ્જવળસાહન પ્રત્યે વાણુ;
 મારે પાર્ય તું રથ સપ્ત, વેધું આણુ તણા ગણુ નાખ્ય. ૭૬
 ભમતો પાર્યનો રથ બ્રૂપ, સુરથે માર્યા આણુ અનુપ;
 પછે પાગ વિષે રથ બ્રહ્મ, ચાંપ્યો પારથનો રથ પર્મ. ૭૭
 શ્રી હરિ પૃથ્વીમાં રથ ચાંપ્યો, તોય સુરથ શરે કરી કાંપ્યો;
 રથ તોયે ન રહે ઠામે, શ્રી હરિ મન વિરમય પામે. ૭૮
 પછે તીક્ષણુ આણે તેહ, બેધા અચ્યુત અર્જુન બેહુ;
 પૂર્યો પંચજન્ય ભગવાને, દીધો દેવદત્ત અર્જુને. ૭૯
 પછે રીસ કરીને કૃષ્ણ, પૂછે પાંડવપતિને પ્રશ્ન;

- અમ આપણો રથ જોહ, મુજ ગુર ચર્ણે ચાંખ્યો તેહ. ૮૦
 જે સુરથ તણા શર આવે, તે તુજ રથને કંપાવે;
 માટે ભુંડા ભૂપતિ ભેદ, સત્પર સુરથનો રથ હેઘ. ૮૧
 પછે પાર્થ કોપે ભરાયો, બાણે સુરથ તણો રથ છાયો;
 રથ સારથી હય ધ્વજ સાથે, હેઘો હસ્તિનાપુરને નાથે. ૮૨
 શત ભાગ કરી રથ દાળ્યો, પારથે કીધો સુરથ પાળો;
 પછે પવનતનુ હનુમાન, પૂંછે વીટો પારથ રાજન. ૮૩
 પૂંછે પારથનો રથ સાંધ્યો, દઢ કરી ધરણી તળ બાંધ્યો;
 દઢ કરી ધરણીધરે જાલ્યો, વળતો સુરથ શરે નવ હાલ્યો. ૮૪
 પછે સુરથ કહે સુભુ ક્યામ, જાણ્યું કેશવ તારું કામ;
 હે ભૂધર ! તારે ભારે, બાંધ્યો પારથનો રથ બ્યારે. ૮૫
 તમે હરિને હનુમંત વીર, ચાંખ્યો રથ ધરણીમાં ધીર;
 તેને કરમાં જાલીશ હુંય, જો જો ઉર્ધ્વ ઉછાળું છુંય. ૮૬
 પછે એમ કહીને ધાયો, સુરથે પાર્થનો રથ સાથો;
 જો જો પરાક્રમ કીધું ઉદ્ય, સાંચું પારથ રથનું અચ. ૮૭
 સુરથે ઉખેડી રથ તોળ્યો, હર્ષે હસિત વદન અતિ બોલ્યો;
 અરે પાર્થ ! હું નહિ સાંચુ, કે'ની તારો રથ ક્યાં નાખું ! ૮૮
 કહે તો સાગર જળ રથે ભેળું, કહે તો મેર તણે શીર મેલું;
 અથવા હસ્તિનાપુરમાં પાહું, અર્જુન રથ કહે ત્યાં ઉડાહું. ૮૯
 રથે બેઠા અર્જુન જોય, માર્યો પંચ શર શું સોય;
 પડ્યો મૂર્ચ્છિત શર સુભુ, મૂક્યો પાર્થ-રથ નિરવાણ. ૯૦
 મૂકી મૂર્ચ્છા સુરથ એઠો, આવી બીજા રથ પર બેઠો;
 રીસે રક્ત નયન તે બેહુ, પુનરપિ યુદ્ધ કરતા તેહુ. ૯૧
 મૂકે અર્ધચંદ્ર બહુ બાણ, (વળી) વચ્છદંત શિલીમુખ જાણ;
 સૂકરકંઈ તણા શર સાંધ્યા, કંટકમુખના સાયક બાંધ્યા. ૯૨
 એવે સુરથ કહે સુભુ પાર્થ, કાંઈ પ્રતિજ્ઞા કર્ય સ્વાર્થ;
 તારી સત્ય પ્રતિજ્ઞા થાય, મેં તો એમ સુણ્યું છે રાય. ૯૩
 એવે અર્જુન બોલ્યો વાણી, સાંભળ સુરથ કહું હિત આણી;
 તુજને મારીશ હું વિખ્યાત, ઉભો અવિલોકે તુજ તાત. ૯૪

મારી એહ પ્રતિજ્ઞા ૧શાખ, તું પણ કાંઈ પ્રતિજ્ઞા ભાખ્ય;
 વળી સુરથ કહે સુણ સૌમ્ય, તુને રથથી પાહું ભૌમ્ય. ૯૫
 જો મુજ વચન થાશે શૂન્ય, તો નાશ થજો મુજ પુણ્ય;
 એવે સુરથ વઢ્યો મનહરખી, છાયો પારથ રથ શર વરખી. ૯૬
 એવું પરાક્રમ કીધું વીર, તે વિધિ ધનંજય ધીર;
 પાંચે સુરથ તણા રથ ગાંજ્યા, શત ઉપર આઠ રથ ભાંજ્યા. ૯૭
 બહુ વિધિ સેના મારી વીર, એમ કીધું ધનંજય ધીર;
 સુરથે અર્ધચંદ્ર શર ભેદી, વીરે પાર્થ પ્રત્યંચા છેદી. ૯૮
 વળી મૂકી બાણ અપાર, કીધો પાંડવ પ્રત્યે પ્રહાર;
 પુનરપિ પાર્થને મન આવ્યું, બળમાં બીજું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. ૯૯
 રથ વિના પાજો સુરથ સુગ્ગણ, માર્યો બહુ બાણે નિરવાણ;
 પાર્થ સાધે અર્ધચંદ્ર બાણ, માર્યો ભુજ બળે નિરવાણ. ૧૦૦
 પાર્થે મેલ્યો એકજ બાણ, તત્ક્ષણ છેલો દક્ષણ પાણ;
 ભુજ ભૂપાણ શર શણગાર, પૃથ્વી પર પડીઓ ત્યાર. ૧૦૧
 ઝગકે જ્યોતિ ત્યાં તરડકતો, અર્જુન વીર વિલોકે વઢતો;
 પછે સુરથે સુમતિ કીધી, વામ ભુજે ગદા ગ્રહી લીધી. ૧૦૨
 માર્યા પાર્થના હય કોપી, માર્યા માધવ લજ્જા લોપી;
 પછે હાથી એક હજાર, પૃથ્વી પાડ્યા તેણી વાર. ૧૦૩
 રથ ભાંજ્યા દ્વય સહસ્ત્ર, ધાયા ઘોડા અયુત અસ્ત્ર;
 રણમાં વીર ઈતસ્તત પ્રરતો, ગજ રથ ઘોડા ચૂરણ કરતો. ૧૦૪
 રહે રહે અર્જુન ઉભો આજ, રહો રહો ઉભા હરિ મહારાજ;
 ઉભા રહો રાજા સર્વ, એવું કહેતો સુરથશું ગર્વ. ૧૦૫
 પછે કોપ્યો સુરથ અપાર, પાળા પાડ્યા દશ હજાર;
 પછે ભારત ભૂપે ભેલો, સુરથ પાણિ ગદાયુત છેલો. ૧૦૬
 બંધે બાહુ રહિત તે વીર, બોલ્યો પારથ પ્રત્યે ધીર;
 સાંભળ કુંતાસુત ભૂપાળ, તારા પંજરને તું પાળ. ૧૦૭
 હે સાંભળજો જદુરાય, પાર્થ અર્થે સ્વાર્થ ગમાય;
 હવે પાર્થ રથ હિત પાળ્ય, હું આવ્યો તારો કાળ. ૧૦૮
 કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મોટો મહાભારત મહિમાય;

પછે સુરથ ભુજ વિણુ ધાતો, ઉડી અર્જુન સામો જાતો. ૧૦૯
 તેને આવતો અવિજ્ઞાતી, અર્જુને માર્યો નવ શર મૂકી;
 વાગ્યા હૃદે વિષે શર લાગ, છેઘા સઘ સુરથના પાગ. ૧૧૦
 તેહ હસ્ત ચરણુ વિણુ ત્રુલ્યો, તેવે અર્જુન સામો ઉઠ્યો;
 એવે ભારતે ભેઃ વિચાર્યો, સહુ દેવ મળી શર માર્યો. ૧૧૧
 તેણે સુરથ તણું શીર છેઘું, કુંડળ મુકટ સુજ્ઞાન વેધ્યું;
 એઘું મસ્તક મોહન રૂપ, છેઘું સુરથ તણું સુણુ ભૂપ. ૧૧૨
 છેઘા પાગ તણું ધડ એહ, ધાતા ધીર ઈતસ્તત તેહ;
 પર્વત શિખર સમું તેજાતું, પાંડવ સૈન્ય હણ્યું મદમાતું. ૧૧૩
 ઉડી મસ્તક આવી લાગ્યું, બડથી ભારત ભાળે લાગ્યું;
 તેણે પાર્ય મૂચ્છા પામ્યો, પાંડવવીર તણો મદ વામ્યો. ૧૧૪
 (પછે) પડયું પૃથ્વીમાં તે શીશ, સ્પર્શ્યું પાગે જ્યાં જુગદીશ;
 ધતિ મહાભારત મહિમાય, વીત્યો વીશમો અધ્યાય. ૧૧૫
 કહે રત્ન કરંતો યત્ન, ^૧જેમાં માર્યા સુરથ સપત્ન;
 શન ઉપર એકજ શ્લોક, ઉત્તમ અશ્વમેધ અવજ્ઞોક. ૧૧૬

અધ્યાય ૨૧ મો રાગ કેદારો.

સુરથ તણું શીર કર ધરી, પારથશું જોડ્યા હરિ;
 ઉડાડ્યા અર્જુન રથ મધ્ય રહ્યારે. ૧
 સાંભળ પારથ મહારથી, તું ક્યાં જોળખતો નથી;
 સત્યવાદી સુરથ તણા ગુણુ મેં લહ્યારે. ૨

ઠાળ.

મેં ગુણુ જાણ્યા સુરથ તણા, એમ જોડ્યા શ્રી હરિ વાણી;
 એમ સુણીને અર્જુન જોડ્યા, સાંભળો સારંગપાણી. ૩
 એણે પાડ્યો પણુ હું ઉઠ્યો, રાજ પ્રતાપે પુણ્ય;
 એથી કૌતક બીજું નહિને, એથી ધન્ય નહિ અન્ય. ૪
 એ મસ્તક મુજ ભુજમાં આપો, ત્રિલલિત હું વંદું;
 એ શીર સ્પર્શે શરપણું ઘણું, પામી અતિ આનંદું. ૫
 સ્મશ્રુ સહિત તે શીર ગ્રહી, વંદું પારથ વીરે રણમાં,

- શ્રીકૃષ્ણે ખગપતિ સંભાર્યો, તે આગ્યો એક ક્ષણમાં. ૬
- વિનતામૃત નિજ સ્વામી આગળ, આવી ઉભો ત્યાર; ૭
- કૃષ્ણ કહે આ શીશ ઝહીને, પાડો પ્રયાગ મોઝાર. ૭
- ગરડ કહે સાંભળ ગોવિંદજી, તે કારણ મેં જાણ્યું; ૮
- ગંગા યમુના સરસ્વતિ તે, પાણી માત્ર પ્રમાણું. ૮
- સુરથ તાણું શીર ત્યાં મોકલતાં, કારણ થાશે શુંય; ૯
- શાને મસ્તક ત્યાં મોકલશે, સાક્ષાત ઉભો તુંય. ૯
- જ્યાર લગી માણસનાં અસ્થિ, ગંગાજળમાં હોય; ૧૦
- ત્યાર લગી અમૃતનું બોજન, કરે સ્વર્ગમાં સોય. ૧૦
- સુરથ તાણું જે તેજ પ્રવેશ્યું, તારા મુખમાં આણી; ૧૧
- તોયે ત્યાં હું જાઈશ જાદવ, મહત આજ્ઞા જાણી. ૧૧
- તારો હું સેવક છું સ્વામી, આપો શીર મુજ પાણુ; ૧૨
- ગરડ તણી વાણી મન આણી, બોલ્યા સારંગપાણુ. ૧૨
- સાંભળ સેવક એ મુસ્તકથી, પ્રયાગ પાવન થાશે; ૧૩
- મારા કોશ વિષે શીર નાખ્યે, પાતક સઘળાં જશે. ૧૩
- જૈમિનિ કહે તે શીશ ઝહીને, ઉડ્યો ખગપતિ જેવે; ૧૪
- તેવામાં તે પન્નગશત્રુ, દીઠો શ્રી મહાદેવે. ૧૪
- પાર્વતીયુત વૃષભે બેઠા, ગણવત અતિ કૈલાસ; ૧૫
- ૧ ત્રિશૂળ યુક્ત વરદાનજ દેતા, ભગવાન પૂર્ણ પ્રકાશ. ૧૫
- શંભુ ચરાચર ગુરુ સૃષ્ટિકર, લોક તણો કરતાર; ૧૬
- ૨ બ્રહ્માદિક સુર જેને સેવે, સુરથ તાણું શીર સાર. ૧૬
- કશ્યપસુત શીર ઝહીને જાતો, પ્રયાગ પ્રત્યે દેવ; ૧૭
- ત્યારે ભુંગીશું ભવ બોલ્યા, ગરડ પ્રત્યે જા એવ. ૧૭
- પાર્વતી પૂછે શિવ શું છે, પન્નગરિપુત્રી પાસ; ૧૮
- વિરૂપાક્ષ કૌતુક છે મુજને, શંકર કહો પ્રકાશ. ૧૮
- એમ સુણીને શંકર બોલ્યા, સાંભળ સુંદરી વાણુ; ૧૯
- પાર્થ વીરે સુરથ હણ્યો છે, તેનું મસ્તક જાણુ. ૧૯
- ગરડ ઝહીને ઉડ્યો અખળા, પ્રેયો પદ્માનાથે;

૧ સુર સહિત વરદાને શ્રીભગવાને પૂર્ણ પ્રકાશ પ્ર.૨. ૨ બ્રહ્માદિક સુર જેને સેવે સુરથ તાણું શીર સાર.

- પ્રયાગમાં પધરાવવા આવ્યો, સુરથ તણા શીર સાથે. ૨૦
 તે લેવાને મેં મોકલીઓ, ભુંગીગણુ રણુરાજ;
 ફેઠખાળમાં પ્રેવા મસ્તક, ઉજવળ કુંડળ આજ. ૨૧
 એના બંધુ સુધન્વા કેરૂં, શીશ હર્યુછે પે'લું;
 સુરથ તણું શીર બીજું માટે, ભૂપણ થાશે વે'લું. ૨૨
 જે કો ધર્મ દુરંધર દાતા, જાણે પર ઉપકાર;
 શર તથા છતકામ તણા એ, મારે મંડનહાર. ૨૩
 એવા નરનાં મસ્તક ધારૂં, બીજનાં નવ રાખું;
 નૈમિત્તિ કહે સાંભળ જનમેજય, રાજ સાચું બાપું. ૨૪
 શંકર કેરૂં વચન સુણીને, ભુંગી ધાયો ધીર;
 ગરૂડ કને આવ્યો અતિવેગે, વાણી બોલ્યો વીર. ૨૫
 ભુંગી કહે સુણ વિનતાસુત તું, મારે કર શીર આપ;
 તુંથી બજે મહીશ હું બાવા, ન લહે મુજ પ્રતાપ. ૨૬
 હું તો પત્રગ નહિ ને પરડ નહિ, હું ન ગણું તારો ત્રાસ;
 મૂંચ મૂંચ મસ્તક ના જાણે, મારૂં તેજ પ્રકાશ. ૨૭
 ત્યાર પછી પક્ષીવર ગરૂડે, તેને મારી પક્ષ;
 પ્રયાગ ગયો પક્ષીને આવ્યો, ભુંગી જ્યાં ત્રયઅક્ષ. ૨૮
 પક્ષ પવનથી ભુંગી ઉડ્યો, સૂકા પત્રસમ જાણ;
 પાર્વતી ભુંગીને દેખી, શંકરશુ' કહે વાણ. ૨૯
 અરે મૂઠ શિવ-હૂત ન જાણે, હરિ-વાહનનું શર;
 જેની પાંખ પવનથી આવ્યો, હર પાસે તું ભૂર. ૩૦
 શંકરને શું કહીએ જે તું, પ્રેયો દુર્બળ દેહ.
 મહા બળિયો માધવનું વાહન, પત્રગપ્રાશન તેહ. ૩૧
 જેને વાહન વૃદ્ધ વૃષભનું, સાગર ગામિની નાર !
 ગજનું ચર્મ અનુપમ અંબર, ખટવાંગાધુક્ષ ધાર. ૩૨
 વનિતા વચન સુણી સંતોષ્યા, શંકર બોલ્યા વાણી;
 અરે વૃષભનંદી તમો આપો, સુરથતણું શીર આણી. ૩૩
 હૂત તણું બળ દેવી જાણે, એવું કરજે બાધ;
 મહાદેવે મોકલીઓ નંદી, ગરૂડ કને ગયો ધાધ. ૩૪
 સુરથ તણું સુંદર શીર લેવા, કોપ કરી વૃષ દોડ્યા;

૧ નદીની નાસાને પવને, દેહ ગરડનો ઉડ્યો,	૩૫
ભૂતળ મધ્યે ભમતો હીડે, તે કાળે તારક્ષ;	
પોતાને પવને ઉડાડ્યો, તે સેવાયો પક્ષ.	૩૬
ન્યમ નંદી નિસાસા મૂકે, ત્યમ ઉડે ખગ ભાણ;	
રૂત્ન સરીખો ગરડ થયોને, નંદી નાગ સમાન.	૩૭
ઉડ્યો ગરડ ગયો વનમાં, સરિતા સર્વ ભમાવ્યો;	
મૃત્યુલોક સાગર ગિરિ ભમતો, સત્યલોકમાં આવ્યો.	૩૮
એવે દૈવ વષે કરી દીદો, આગળ આવ્યો પ્રાગ;	
તેમાં મસ્તક મૂક્યુ ગરડે, સમર્થા હરિ મહાભાગ.	૩૯
પાણી મધ્યે પડ્યું શીર લીધું, નંદી વૃષભે ત્યાંય;	
ગરડ ગયો ગોવિંદજી પાસે, હર્ષી ઉભો હરિ જ્યાંય.	૪૦
નંદીએ તે મુસ્તક સુંદર, સોંપ્યુ શિવને પાણ;	
મહાદેવે તે મુસ્તક કીધું, મણિનાયક નિરવાણ.	૪૧
સુરથ સુધન્વા કેરાં મસ્તક, મહાદેવે ત્યાં જોયાં;	
મણિનાયક સુખદાયક જાણી, ઇંદ્રમાળમાં પ્રોયાં.	૪૨
ઠૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, હંસધ્વજ ગહારાજ;	
પુત્ર પડ્યો પેખીને ચાલ્યો, યુદ્ધ કરવા કાજ.	૪૩
મહાજાળીઓ રથ ખેશી ચાલ્યો, પુરને લોકે પૂજ્યો;	
પૃથ્વી સધળી કાંપી ત્યારે, શેખનાગ પણ ધુજ્યો.	૪૪
હંસધ્વજના સેનયકી ત્યાં, સળક્યો શેખ શું સાર;	
કૃષ્ણે કોપ સહિત નૃપ દેખી, ભેદ વિચાર્યો ત્યાર.	૪૫
રથથી હેઠા ઉતરિયા હરિ, બાહુ પસાર્યા ખેડુ;	
પાતકહારી હંસધ્વજની, પ્રત્યે ખોલ્યા તેડુ.	૪૬
આવો ભૂપતિ ભેટો મુજને, તુજમાં હું પ્રસન્ન;	
રણમાં શોક તજ્જે રાગજી, સુતની સોચના મન.	૪૭
હરિને દેખી હંસધ્વજ પણ, રથથી અવનિ આવ્યો;	
ભૂધરને ભેટી કરી ઉભો, હાસ્ય કરી મનભાવ્યો.	૪૮
સુતનો શોક અમારે શાનો, અનાથ કેરાનાથ;	

તુજને પામ્યો પરમેશ્વર, મુજ મસ્તક મૂકો હાથ.	૪૯
ભવનો ભય મુજને નથી માધમ, કાળ તણો જય કેવો;	
એમ સુણી શ્રી સારંગપાણિ, ઉત્તર આપે એવો.	૫૦
હંસધ્વજને અચ્યુત કહે તું, મૂક્ય તુરંગ અગારો;	
રક્ષા કરજો અર્જુનની હું, જનવું ગ્રહી જશ તારો.	૫૧
હું જ્યમ પાંડવ કેરે અર્થે, તરત તજું છું તન;	
ત્યમ તમો પારથને પાળો, રણ મધ્યે રાજન.	૫૨
આ જો જો મુજ મિત્ર રહ્યો, આ રથ ઉપર અર્જુન;	
એમ કહીને અર્જુન તેડ્યો, કેશવ કષ્ટ નાશન.	૫૩
ભારત ભૂપતિને બેટાડી, મૂકાવ્યો તોખાર;	
પંચ દિવસ પ્રાહુણ રહીને, (પુરથી) જતા જુગદાધાર.	૫૪
રાય યુધિષ્ઠિર કેરે નિકટ, જઇ સર્વ નિવેદું સાર;	
બંધનથી છોડાવ્યો ઘોડો, ભગનો ભૂમિ મોઝાર.	૫૫
હયની પાછળ પારથ જતા, હંસધ્વજને તેડે;	
પ્રદ્યુમ્નાદિક વીરે વીંટ્યો, ઉત્તર દિશ હય ટેડે.	૫૬
તોયે તુરી આઘેરો ચાલ્યો, ભૂરિ બયાનક દેશ;	
તે હયને નવ મૂકે પારથ, પાસે પંચ નરેશ.	૫૭
હંસધ્વજ પ્રવ્રજ્ઞ અનુશાસન, ટપકેતુ વર વીર;	
પંચમ શર સુયેગ કહાને, પારથ સાથે ધીર.	૫૮
સરોવરમાં જળપાન કરવા, પેડો તેહ તોખાર;	
તે જળપાને ઘોડા પામ્યો, ઘોડીનો આકાર.	૫૯
તે દેખી સહુ વિરમે પામ્યા, દૈવ તણી ગતિ જોય;	
તુરંગ તણી તુરંગી થઇ, (આળા દારણ વન આ કોય.	૬૦
પાછળ સર્વે આવી પોત્યા, વીર પરમ પ્રકટ;	
જળ મધ્યે તે ઘોડી પેઠી, વ્યાધ થઇ વિકટ.	૬૧
અર્જુન આદિક યોદ્ધા યોદ્ધા, કર્ણકુંવર વિશાળ;	
જળ મધ્યેથી બાહર આવ્યો, વ્યાધ મહા વિકાળ.	૬૨
એમ સુણી જનમેજય પૂજે, જૈમિનિ કહો સંદેહ;	
એ આશ્ચર્ય તમો ઉચ્ચાર્યું, તે વન મધ્યે જોહ.	૬૩

કારણુ કાણુ હશે એ જળમાં, જ્યાં પેઠા તે તોખાર;	
તત્ક્ષણમાં તુરંગી થઈ, તેનું કારણુ કહો નિરધાર.	૬૪
તે સરોવરમાં કવણુ હશે ને, કારણુ કવણુ પ્રમાણુ;	
કારણુ કાણુ થયો હય વડવા, સર્વે તમો તે જાણુ.	૬૫
પુનરપિ ક્યમ થયો તે વાળુ, મુનિ માંડી કહો વૃત્તાંત;	
જનમેજનનાં વચન સુણીને, જૈમિનિ જોલ્યા શાંત.	૬૬
સાંભળ રાજ વાત પુરાતન, તે સરોવર વન માંય;	
તે સરોવર વન પાર્વતીએ, તપ કીધું છે ત્યાંય.	૬૭
મનમાં એમ ધર્યું ઉમયાએ, શંકર પ્રસન્ન થાય;	
સ્વામી હું તુજ તપ સાધું છું, સાંય થજો શિવરાય.	૬૮
એમ વિચારી ઉમયા દેવી, તપ કીધું બહુ કાળ;	
એવે આવ્યો વિદ્ય કરવા, દાનવ એક વિકળ.	૬૯
ઉમયા પ્રત્યે આવી જોલ્યો, શીદ કરો તપકાળ;	
સુંદર રૂપ તમારું સુંદરી, શું અણુ પામ્યું આજ.	૭૦
તુજને હું મન વાંચ્છિત આપું, ધરનારી થા મારી;	
એવું વચન સુણીને ઉમયા, અદ્ભૂત કોપ ઉચ્ચારી.	૭૧
રીસે રક્ત નયન તે શાખ્યો, થારે ભસ્માકાર;	
ભસ્માકાર કરી ફરી ભાખ્યાં, ભૂદર જા નિરધાર.	૭૨
આજથકી આ વન આવે, આ સરોવર પ્રવેશે;	
તે દુર્જન નર નિશ્ચે થાજે, વનિતા કેરે વેશે.	૭૩
તે દિનથી નૃપ એ વન ગયો, પેસે નર જે કાય;	
નારી લક્ષણુ તત્ક્ષણુ દાસે, દેવ શાંતિ પાપ	૭૪
તે માટે એ અશ્વ તત્ક્ષણુ, જળ સ્પર્શે કરી આપ;	
વડવાપણુને પામ્યો વાળુ, તેનું કારણુ શાંત.	૭૫
ખીજું પ્રશ્ન તમો જે પુછ્યું, વ્યાધ થયો ક્યમ વાળુ;	
તેનું કારણુ સાંભળ રાજ, મારું વચન વિરાળ.	૭૬
કૃતયુગમાં એક બ્રાહ્મણુ હુનો, અકૃતવ્રણુ અતિ નામ;	
સધળી અવનિ અગ્ન કરંતો, આવ્યો તેણે ઠામ.	૭૭
તે સ્થાનક તપ આચરતો, કદાપિ તે ગહાભાગ;	
તેણે સ્થાનક આવ્યો વાડવ, દીકું તેહ તડાગ.	૭૮

શુદ્ધ મને ત્યાં નાવા પેઠો, કીધો મંત્ર હુઆર;	
વિધિવત સ્નાન કરીને આવ્યો, જળમાંથી તે પા'ર.	૭૬
કાષ્ઠએક જળનો ગ્રાહ દિજને, ચણું વળગ્યો ત્યાંય;	
દંતવડે ડસતો વાડવને, આકર્ષે જળ માંય.	૮૦
ફરી ફરી વારિમાં તાણે, દીઠો દારણુ ગ્રાહ;	
પાપી કાણુ તાણે પાણીમાં, મુજને અપઅવગાહ.	૮૧
દુષ્ટ દૈત્ય કે દાનવ હોશે, અથવા મોટો મીન;	
એવા દુષ્ટ ઉદકમાં પેઠો, હું શાને મતિ હીન.	૮૨
ચિત્ત વિષે એવું ચિતવતો, કાપ સહિત મુનિ આપ;	
જળના દૈવત સરજો દીધો, દુષ્ટ ઉદકને શાપ.	૮૩
આ જળ મધ્યે જે કો કરશે, સ્પર્શી જળમાં સ્નાન;	
વ્યાધ રૂપ તે તત્ક્ષણ થાશે, માફ વાયક માન.	૮૪
એવું કહીને ચાલ્યો વાડવ, બળે મગર મૂકાવી;	
તે દિનનું દુષિત છે પાણી, સાંભળ ભૂપતિ બાવી.	૮૫
તેં જે મુજને પૂછ્યું રાજ, તે મેં કહ્યું સર્વ;	
પુનરપિ અશ્વ થયો ૧તે, સાંભળ વર્જિત ગર્વ.	૮૬
ધીર ધનંજય હયને દેખી, વ્યાધ વિષમ આકાર;	
મનમાં સમર્થો સારંગપાણિ, જાણી જીગદાધાર.	૮૭
જેને પ્રતાપે મૂક્યા, દુર્યોધનથી પે'લા;	
તે વિકલ્પ વિષમ સમામાં, બહાર ચઢજો બે'લા.	૮૮
નિશ દિન મારા સૈન્ય સુભટને, રમોહન મનમાં ધારો;	
તે ત્રિકમળ યત્ર યુધિષ્ઠિર, કરો સિદ્ધ સુધારો.	૮૯
એમ કહી ચતુર્ભુજ ચિંતન કરીને, નિરભય ઉભા પાથં;	
તેણે કાળે વ્યાધ તણો ફરી, અશ્વ થયો તે સ્વાયં.	૯૦
પૂર્વ રૂપ વિલોક્યો વાળ, મોદભર નર વર નાચ્યો;	
નાનાવિધિ વાળત્ર વળડે, ચાલ્યો ચતુર સુરાચ્યો.	૯૧
દૈવ ગતિચર્ધ ધોડો ચાલ્યો, પલ્યો તુરંગ સુસાજ;	
નાનો વિધિના દેશ વિષે જ્યાં, યુવતી કરાં રાજ.	૯૨

૧ ક્યમ ત્યાંહાં, સાંભળ તેની ગત્ય. પ્ર. ૧. ૨ તે, તુજને મનમાં
ધારે. પ્ર. ૧

જે જનપદમાં ઝાઝી જીવતી, જળહળ જોયન દીવે;	
રમણીય રામા રાજ્ય કરે ને, પુરૂષ ત્યાંહાં નવ જીવે.	૯૩
૧તેને રૂપ રસે જે મોહ્યા, સુંદર સુખ મુખવાસ;	
હોયન તીરે તાડયો પાડયો, કોમળ વચન વિલાસ.	૯૪
સુંદર સ્વર ને ગાને નૃત્યે, સાદર શિખર દિત ગૂઢ;	
એ વિધિ વાહ્યો જે નર, તેની સંગતી કરતો મૂઢ.	૯૫
રતન સ્મર વંદિત મુખ દીસે, કરતો વિધ વિહર્ણ;	
એક વાર મહિલાને મળતો, વળતો પામે મર્ણ.	૯૬
નાખ પ્રહાર કરે ઉચ્ચરતી, મોહી અરે મહારાજ;	
મારે મુષ્ટિ ધાત કરે વળી, કુચ લૂછે નિઃકાળ.	૯૭
જીવ્યાપાત સમદક બોલે, પક્ષી પેર વિલાસ;	
ચંદન વિક્ષણ વદન વદંતી, હું છું તારી દાસ.	૯૮
આવ્યો પણ યાંથી જી જીવ્યા, તે સંભારી કન્યા;	
જનની કે બગિનીને નિકટે, જાની શયનકુત અન્યા.	૯૯
ભાવ તણે લાભે કરી આવ્યું, આપણુ કેરું મૃત્ય;	
એવે વચને વાહ્યો વિપરી, પામે મર્ણજ સત્ય.	૧૦૦
તે નર સાથે નારી કરતી, પાવક માંહ પ્રવેશ;	
કાષ્ટ જીવે ગર્ભ ધરે તે, પુત્રી પ્રસવે એશ.	૧૦૧
તે ઘોડાની પાછળ પાંડવ, પંચ સુમટ મન બાવ્યા;	
અર્જુન કહે મહા વીરો આપણુ, સ્ત્રીમાંડળમાં આવ્યા.	૧૦૨
એ દેશ વિશે પણ કન્યા રહેછે, મહા યજ્ઞવતી યાજા;	
આપણના ઘોડાને ગ્રહે તો, હોશે મહા જંગળા.	૧૦૩
એવું બોલે અર્જુન એવે, દયિતાનું દળ આવ્યું;	
અશ્વ ચઢીને ચંપકવર્ણ, મુકતા ભરણે બાવ્યું.	૧૦૪
નાનાં બૂણણુ ને અંબર, ત્યાં ભાવ હાવ હમર;	
ચામરકારી બાયા ભારી, ધારી ધનુષ્ય સાર.	૧૦૫
તેમાં કાષ્ટએક અળખા અર્જુન, અશ્વ ગ્રહીને ચાલી;	
આપણની રાણીને આપી, દેખાડી થઇ વાલી.	૧૦૬

૧ તેના ઉપર સેજે મોહ્યો. પ્ર ૨ ર સતને સમસ્ત વિષમ વેડ.
સંન કરતો. પ્ર, ૨,

રામ યુષ્કિર કરો બાંધવ, આ હયવરને રાખે;	
કા'તે કીજે મૂકી દીજે, નેટ તમારે બાખે.	૧૦૭
હયશાળામાં બાંધ્યો હયવર, રાણી કે' યુદ્ધ જાવું;	
તે સ્ત્રીએ તેમ કીધું આવી, નાર નરશું હાવું.	૧૦૮
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, એકનીશમે અધ્યાય;	
જે અધ્યામાં અશ્વ ગયો, સ્ત્રી રાખ્યે મદિમાય.	૧૦૯
જે અધ્યામાં શ્લોક થયા છે, શત ઉપર વળી એક;	
રત્ન કહે યત્ને પદ કાંયાં, શત ને નવ વિવેક.	૧૧૦

અધ્યાય ૨૨ મા રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાયજ;	
એણી રીતે રાણી ગાંડિવ, પાણી સામી જાયજ.	૧
વિધુવદની વનિતાની સાથે, એક લક્ષ્ય સમુદાયજ;	
અશ્વ તણી અસ્વારી નારી, પારથ પ્રત્યે જાયજ.	૨
એક લક્ષ્ય ખીજ જળવંતી, ગજ વર ઉપર બેઠીજ;	
ઉત્તર રતનને સોળ વર્ષમાં, અર્જુન સાથે એઠીજ.	૩
ત્રીજી લાખ તરણી સુંદર, ગજ બેશીને બીજીજ;	
ત્રણ લાખ તરણીમાં રાણી, સુંદર રૂપે શોભીજ.	૪
નામ પ્રમીલા રાણી બોલી, પાર્થ પ્રત્યે વાણીજ;	
તારો તેજ મેં બાંધ્યો છે, તે મૂકાવો મતિ આણીજ.	૫
મારી સાથે વઢતી વિજયી, હું જળ બાજીશ તારૂંજ;	
મારો માર તું સે'જે સ્વામી, તું જળ જોજે મારૂંજ.	૬
પે'લો પારથ મહારથ નારે, લોચન બાણે બેઠોજ;	
વળતો શૈલ સમો શર મૂકી, ઉર ઉપર નર વેધ્યોજ.	૭
સસ્મિત સુંદરી રતનને અગ્રે, આકુળ કીધા યોદ્ધજ;	
વળતા પંચે વીર વિડાર્યા, હાર્યા વિષમ વિરોધજ.	૮
કર્ણકુંવર વિણ ખીજ યોદ્ધા, મોઢા મતિ વિસારીજ;	
રાણી કહે અર્જુન હું ઉમયા, નવ જણે ગતિ મારીજ.	
હવણાં હું વુજને જીતીને, દાસ કરીશ હું હાયેજ;	
ત્યાગ કરીને શું કરશો, મધુપાન પીઓ મુજ સાથેજ.	૯
એવું સુખ દેખાડું અર્જુન, જે નવ દીકું હરીએજ;	

- અર્જુન કહે તારા સંગમથી, સાંભળીએ મૃત્યુ અહીંએજ. ૧૧
- અધ્વર અર્થે અર્જુન વિષ્ણુ એ, વાળને કાણુ રાખેજ;
એ બાણી મન આણી રાણી, વચન પ્રમીલા બાખેજ. ૧૨
- મણું તમારું અધુના ઉદયું, માનો મનશું વિચારજ;
લોચન પાતે કે શરધાતે, નવ જીવો નિરધારજ ૧૩
- મારે તો મરવું કે ફરવું, પારથ તારે હાયજ;
તારો આશ્રય કે લય પામું, એ નિશ્ચય નર નાયજ. ૧૪
- મણું થશે પણ મારો સંગમ, પામી સુખિયા થાશેજ;
નહિતો બાણ તણે ગુરુ ધાતે, મણું મિથ્યા જાશેજ ૧૫
- બેહુ પ્રકાર વિષેથી એકું, પક્ષે જીતીશ આજજ;
શર સંયોગે કે સંભોગે, જીતીશ હું મહારાજજ. ૧૬
- ખધે પક્ષે મણું પ્રકાર્યું, ધીર પુરુષ ધર્યું કર્યુંજ;
અન્યોન્યે અવિલોકતાં, ઉદયું આપણું મણુંજ ૧૭
- તે માટે મુજ સુંદર યૌવન, ભોગવ ભડ નિરધારજ;
અર્જુને અખળા અવિલોકી, પીડિત કામ પ્રહારજ. ૧૮
- તે લક્ષણ નિરખી સંભારી, શૂર્યજા નિરધારજ;
ખટ બાણે મારી નારી, શર છેલ્યા પંચ પ્રકારજ. ૧૯
- વળતા સાત શરે કરી માર્યા, નારે ધનંજય ધીરજ;
પુનરપિ બાણ હજારે કીધા, અદૃષ્ય અર્જુન વીરજ. ૨૦
- પુનરપિ પારથ નિજ કારમુકમાં, સાધ્યું મોહન અસ્ત્રજ;
નાર ત્રણ શરે કરી છેલું, સાધતામાં શસ્ત્રજ. ૨૧
- અર્જુનને અખળા કે મૂરખ, મોહનાસ્ત્ર ન શોભ્યુંજ;
ધીરે બીજું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું, ક્રંતાતન મન ક્ષોભ્યુંજ. ૨૨
- જેવે તેને તાડે તેવે, આકાશવાણી આમજ;
સ્ત્રીવધ મિથ્યા મ કરો સ્વામી, નર નિદે સંગ્રામજ. ૨૩
- એ યુવતી જીતાય નહિ તમો, અયુત વર્ષે બહી જાયજ;
જો જીવ્યાનું મન રાખે તો, એને વરોને રાયજ. ૨૪
- એને એમ કહો જે તુજને, ગ્રહી જઈશ મુજ ગામજ;
તે બાણી મન આણી અર્જુન, કીધું તે વિધ કામજ. ૨૫
- નાર પ્રમીલા વીર વર્યો તે, મૂઠી મન વિરોધજ;

- હસ્તિનાપુરમાં સંગમ આપીશ, એમ કીધો અવબોધજી. ૨૧
- હમણાં તો (હું) હવે રક્ષા કરતો, વ્રતમાં આશ્રય મારોજી;
દેવકીસુતનાં દર્શન કરતાં, વિપદોપ જશે સ્ત્રી તારોજી. ૨૭
- આ સઘળી નારીનો નાયક, મળશે મારે ગામેજી;
મારો હવે મૂકી દે માનની, હું જાઉં નિજ કામેજી. ૨૮
- મારી સાથે આવ્ય ત્રિયા કે, જા હસ્તિનાપુર વાસજી;
વળતો વાજી મૂકી ચાલી, નાર યુધિષ્ઠિર પાસજી. ૨૯
- વાજી ચાલ્યો વૃક્ષ વિષે, સ્ત્રી રાજ્ય તથાને ધારેજી;
જેણે સ્થાનક મત્તમતંગજી, માણસ લાગે ઝાડેજી. ૩૦
- ઝાડે લાગે ગોધણ સ્ત્રીજન, પશુ અવિ ખરની જાતજી;
મધ્યાને તે ચૈવન પામે, જન્મ ધરે પ્રમાતજી ૩૧
- સાચકાળે સઘ મરે તે, માણસ નાનાં રૂપજી;
વિસ્મય વિકસિત લોચન તે સ્થળ, આજ્ઞા અર્જુન ભૂપજી. ૩૨
- અશ્વ સહિત અર્જુન અવિલોક્યા, નાના વિધના દેશજી;
જ્યાં કર્યું તણાં ઝોઢણ આસ્તર્યું, દીઠા દેશ નરેશજી! ૩૩
- આંખ એકને એક ચાલ્યું જ્યાં, અશ્વમુખા ૧૨ વેશજી;
ત્રણ નયન ને દીર્ઘ નાસિકા, ત્રણ ચાલ્યુંના દેશજી. ૩૪
- શૂંગ સહિત ને એક શૂંગ નર, ખરમુખ દેશ નિહાળ્યોજી;
ભીષમ રાક્ષસની નગરીને, પાંચો હરિ નર પાળોજી. ૩૫
- તે નગરમાં રાક્ષસ વસતા, સઘ પુરૂષને યસ્તાજી;
રીસ ભર્યા રાક્ષસ જાહુ જીતી, કાળ કટકને હસ્તાજી. ૩૬
- ત્રણ કોટિ ત્યાંહે વસતા, ભીષણ આગળ કામજી;
ભીષણ કેરો પુરોહિત પનોતો, બેઢદારી ધતિ નામજી. ૩૭
- બ્રહ્મરાક્ષસે ભમતો દીઠો, વનમાં તેહ તુરંગજી;
અર્જુનનો હવે અવિલોકોને, આવ્યો ભીષણ સંગજી. ૩૮
- માણસ કેરી મધ્યવચ્ચાનું, હપવીત પેરી આપજી;
કૂર કપાળ તણી જપમાળા, કરમાં કરતો જપજી. ૩૯
- કરિવર કેરા કુંભસ્થાનનું, પૂરણ પાણિ પાતજી;
નરના લોચન ડોળા કેરી, માળા મડિત ગાતજી. ૪૦
- એક જાટ ને હાથી જોડી, કુંડળ કર્ણે જાણજી;

કરિષ્ણી ફેડ તણા કાઠાનો, દીધં દંડ પ્રમાણુ.	૪૧
એવો 'પ્રહરાક્ષસ' આવી, બાપે ભીષણુ પ્રત્યે;	
તારો અરિ અર્જુન આવ્યો, (યાં) હયરક્ષણુને કૃત્યે.	૪૨
તારો તાત હણ્યો છે એના, ભ્રાત ભીમે લાગણુ;	
તેના લઘુ બંધવ અર્જુનને, ઝાલી આચર્ય ત્યાગણુ.	૪૩
મુજ આગાએ સર્વ સુલક્ષણુ, આચરની હયમેધણુ;	
હું તારો આચારી ખીન્ન, 'પ્રાહ્મણુ' નિશાચર બેદણુ.	૪૪
ખીન્ન પ્રાહ્મણુ રાક્ષસ કુલિયન, ચાતુરભાસ વ્રતઢારીણુ;	
સુરાપાન આચરતા નિત્યે, રૂધિર તણા પણુ આ'રીણુ.	૪૫
આવણુભાસ તણું વ્રત કરતા, આચરતા ઉપવાસણુ;	
ભાસ તણી અપવારી અબળા, કેરૂં ખાતા માંસણુ.	૪૬
બાદરવામાં ઉર્ફરેતાયી, સુખે (તે) જડર ભરતાણુ;	
આશ્વિનમાસે જટા સહિત જોગીનું ભક્ષણુ કરતાણુ.	૪૭
કાર્તિકમાસે કુંવારીકાના, માંસ ચહારે રહેતાણુ;	
તારા પુરમાં એવા પ્રાહ્મણુ, ઉત્તમ વ્રતને વહેતાણુ.	૪૮
તે માટે પારથને ઝાલો, હયને સેન સમેતણુ;	
ધણુ દિવસના વ્રતવાસી છે, પ્રહરાક્ષસ તુજ હેતણુ.	૪૯
પારથ કેરા ગજ રથ ઘોડા, કેરાં ભક્ષણુ કરશેણુ;	
ઉન્હાં ઉન્હાં રૂધિર પુરુષનાં, ઉદર અનુપમ ભરશેણુ.	૫૦
મદે ભયાં માણુસને માંસે, તપિયા સુખિયા ધારશેણુ;	
પે'લાએ નરમેધ ક્યો છે, રાવણુ લંકાવાસણુ.	૫૧
તેણે આગે તૃપ્ત થયા છે, 'પ્રહરાક્ષસ' સૌ કોયણુ;	
અધુના ભીષણુ તારે યાગે, તૃપ્તિ અમારી હોયણુ.	૫૨
ભીષણુ કે' હું સર્વ કરીશ ને, તમો કણું મુજ તાતણુ,	
પિતા તણો શત્રુ પુર આવ્યો, કયમ ન ગ્રહું નિષ્પ્રયાતણુ.	૫૩
તમ સરખા વિદ્યાનિધિ પ્રાહ્મણુ, મારી પાસે આવેણુ;	
હું પુછુંછું ગુરૂણુ તમને, કેવું ભોજન ભાવેણુ.	૫૪
જેવું ભાવે તેવું ભોજન, અર્જુન દળથી આપુંણુ;	
તે માટે અતમરૂચી ઉચ્ચરો, યજ્ઞ કરી યજ્ઞ સ્થાપુંણુ.	૫૫
મેદહી તે પ્રાહ્મણુ નિશાચર, વાણી બોલ્યો ત્યારેણુ;	

માતા લોચન માણસની વળી, મેઢ તણી રૂચી મારેછ. ૫૬
 ગજ વાજવર કેરાં લોચન, મદે પચ્યાં પ્રમાણુછ;
 તારે પ્રસાદે કરી મારી, તૂમિ થશે નિરવાણુછ. ૫૭
 પાળા એક હજાર તણું મુજ, ભોજન છે શુણુ તુંયછ;
 તારે યજે ખીજ સરખો, બહુ આ'રી નહિ હુંયછ. ૫૮
 તેનું વચન સુણીને રાક્ષસ, આનંદ પામ્યો અત્યછ;
 સુંદર મંડપ કીધો ઋત્વિજ, પાસે પુરોહિત સત્યછ. ૫૯
 યજ કરવા, પાર્થ સેના, સાથે વઢવા આવ્યોછ;
 સાથે રાક્ષસ ધોર સ્વરૂપી, ત્રણ કોટિને લાવ્યોછ. ૬૦
 પર્વત પર બેસી રાક્ષસીએ, જ્ઞેયા ગાંડિવપાણીછ;
 હનુમંતને અવિલોકી કોએક, રાક્ષસી બોલી વાણીછ. ૬૧
 નાસો રે નાસો રે નાહું, આયુષ આજ તમારુંછ;
 તે વાનર મેં દીઠો જોણે, રાક્ષસનું દળ માર્યુંછ. ૬૨
 લંકામાં દીઠો છે જો સ્થળ, જનકસુતા ભયભીતીછ;
 અશોકવનમાં મેં દીઠો એ, તે દિનની હું ખીતીછ. ૬૩
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એવું મનમાં આણીછ;
 લંબોદરા નામે એક રાક્ષસી, તે શું બોલી વાણીછ. ૬૪
 હસ્ત ચર્ણુને દુર્બળ લાંખી, નદવ પ્રમાણે ગ્રીવાછ;
 મારી આગળ ન કહીશ રાવણ, મનુષ્યે માર્યો ખીવાછ. ૬૫
 અરે ભીર ! એ વનચરને, ભક્ષું હું તું જોતેછ;
 ખીછ બોલી અરે દુર્બળા, એશું બોલી પોતેછ. ૬૬
 આ જોરે મારા સ્તન લાંબા, પૃથ્વીમાં પથરાતાછ;
 જોજન લાંબા વાંસે તાપ્પ્યા, ભાંજે વૃક્ષ ભરાતાછ ! ૬૭
 પાંડવને પાહું સ્તન પ્રા'રે, હનુમંતનું બળ ભાંગુછ !!
 ખીશોમાં રાક્ષસીઓ અધુના, અર્જુનનું દળ ગાંગુછ. ૬૮
 નરની ગણના નથી મુજને, ભૂપે હું નથી જાણીછ;
 એવે ત્રીછ રાક્ષસી બોલી, સાંભળ સુંદરી વાણીછ. ૬૯
 જોજન સ્તન તારા મુજ આગળ, ખીલી ફળ સમ આણુંછ !!
 મારે યોજન સ્તનના ચૂચક, જો તેનું પરમાણુંછ ! ૭૦
 સર્વ તણો ભય ભાગ્યું હમણું, હનુમંતને હું મારીછ;

- એવું વચન કહીને નિરખ્યું, સૈન્ય નિશાચર નાશીજી. ૭૧
- આહાકાર કરીને ઉડી, ભારતસેના સામીજી;
- શ્વભાણ કરંતાં સ્થૂળ સ્તન ડેરી, નરસેના ક્ષય પામીજી. ૭૨
- મારી કટકને કટકા કરતી, કુચ વાગે ગજ ભાજેજી!
- તે તે સેના કટકા થાતી, જ્યાં તેના સ્તન વાગેજી. ૭૩
- એકલી એ અર્જુનની સેના, સધળી (લઘુ) કટકા કીધજી;
- ગજ રથ ઘોડા તે પાપણીએ, અતિ ઉછાળી દીધજી. ૭૪
- ખીજી બહુ રાક્ષસીએ રણમાં, રાજ્યકુંવરને માર્યાજી;
- (મોટા) રાક્ષસ રીસ ભર્યા તેણે, વઢતા(માં) વીર વિડાર્યાજી. ૭૫
- ભીષણ કહે સાંભળ ભારત તું, રણમાં ઉભો રે'જેજી;
- દૈવગતિ મુજ દૃષ્ટે પડ્યો છું, માર અમારો સે'જેજી. ૭૬
- ભીમે મારો તાત હણ્યો ત્યારે, હું નો'તો નિકટજી;
- તે માટે નરમેધ કરીશ હું, તુજને જીતી વિકટજી. ૭૭
- વળતો ભીમ તણો વધ કરીને, કરવું શોણિતપાનજી;
- વળતા મૂક્યા બાણ ઘણા, ગિરિ વૃક્ષ મુદ્ગર મા'નજી. ૭૮
- સૌ રાક્ષસશું તેણે દુષ્ટે, પીડ્યો પાંડવ ત્યારેજી;
- એવા રાક્ષસને પાંડવ ત્યાં, બાણ તણા ગણ મારેજી. ૭૯
- શત સહસ્ર રાક્ષસ સધળા તે, પામ્યા યમસદનજી;
- હનૂમાને રાક્ષસીઓ કેરું, કીધું અતિ(શે) કદનજી. ૮૦
- નિજ પૂછે વીંટી પાપણીઓ, પૃથ્વી સાથ પછાડીજી;
- પ્રાણ ગયા દેહ ચૂર્ણ થયા વિષ, લેપિત કુચ પડી આડીજી. ૮૧
- કેટલીક નાહી ત્રાહી જઈ, પર્વત શિખર પ્રવેશજી;
- રાક્ષસ મારણ મંત્ર સહિત, શર અર્જુન મૂકે એશજી. ૮૨
- અર્જુનથી ભયભીત થઈને, દુષ્ટ ગયા રણ નાશીજી;
- રીસ ભર્યો ભીષણ એવામાં, માયા એક ઉપાશીજી. ૮૩
- ઘેટાને ઘોડા બહુ કીધા, કેસરી કરિવર મોટાજી;
- વ્યાઘ્ર શરભ ને ચિત્રક પોતે, ચોદીશ દે'તા દોટજી. ૮૪
- તે માયા સંકેલી ભીષણ, માયા કીધી અન્યજી;
- પોતે મુનિવરવેશ ધર્યો એક, આશ્રમ કીધો ધન્યજી. ૮૫
- ગંગાતીરે શિષ્ય ભણાવે, નિરૂહ થઈ નિરધારજી;

- અર્જુનને કહે રાક્ષસ અમને, દેહે કષ્ટ અપારજી. ૮૬
 અહો ધનંજય રાક્ષસ બયથી, સુખે ન સાધન થાયજી;
 બંધે પધાર્યા પ્રાધુલિક રહો, અશન કરો કુરારાયજી. ૮૭
 ઋષિને આશ્રમ અશન કરતાં, ક્ષત્રી પામે ક્ષેમજી;
 કોઈ એક કાળ રહો મુજ પાસે, મુજને ભાસે એમજી. ૮૮
 અરે ધનંજય તુજને ઉત્તમ, વિદ્યા એક ભણાવુંજી;
 તે વિદ્યાથી અણુમાર્યાએ, રાક્ષસ મરશે હાવુંજી. ૮૯
 માયા જાણી પાર્થ ભૂપે, માર્યો ભીષણ યત્નજી;
 તેવું કંચન પોતે લીધું, નાના વિધિનાં રત્નજી. ૯૦
 તેતરે સરખા તેજી લીધા, કુંડળ છત્ર અનૂપજી;
 ભીષણુ કેરી સઘળી સંપતી, લીધી ભારત ભૂપજી. ૯૧
 વળતો અશ્વ સહિત તે આવ્યો, ઉજ્જવળવાહન ત્યાંયજી;
 બ્રહ્મવાહન પુત્ર તણું પુર, મણિપૂર નામે જ્યાંયજી. ૯૨
 જે નગરમાં સત્યવ્રત નર, નાર પતિવ્રત પાળેજી;
 નિગમ શાસ્ત્રમાં નિપુણ મહાજન, મણિપૂર મધ્યે માણેજી. ૯૩
 ચિંતન એક ચતુર્ભુજ કેરૂં, ચિંતા અન્ય ન આવેજી;
 તેણે દામે બંધન નામે, કેશ પુષ્પનું કાઢેજી. ૯૪
 પુણ્ય સહિત પશુ બંધન કરતાં, કરણા કોમળ દામજી;
 મારી નામે સારી કહેતા, નર નારી અભિરામજી. ૯૫
 પુરૂષને ત્યાં સ્વપ્ન વિષે નહિ, અનૃત વાત ઉચ્ચારજી;
 યાચકને યાચ્યાં નર આપે, દેહ લગી દાતારજી. ૯૬
 નીચ વર્ણુ પણુ સંસ્કૃત વાણી, કરતા મુખ ઉચ્ચારજી;
 એવા નમ્ર વિષે વાળવર, આવ્યો તે નિરધારજી. ૯૭
 પુષ્ટ પુરૂષ ત્યાં હર્ષે હીડે, આનંદ ઉત્સવ ઝોટજી;
 બ્રહ્મવાહનના પૂર પાછળ, રૂપ કનકનો કોટજી. ૯૮
 હંસધ્વજ સરખા મહારાજ, કર આપે પ્રતિવર્ષજી;
 સુવર્ણ પૂર્ણ સહસ્ત્ર શકટ ભરી, આપે અતિ ઉત્કર્ષજી. ૯૯
 કનક રત્ન રૂપાની રચના, શેરી સુંદર રૂપજી;
 પોળ પરમ પ્રાસાદ મહામઠ, એવું નમ્ર અનુપજી. ૧૦૦
 કૃષ્ણે જાણે મહીમાં આણ્યું, વૈકુંઠ ખીજું એહજી;

- એવું નય નિહાળી પૂછે, પાર્થ સુણ સંદેહજી. ૧૦૧
 હે હંસધ્વજ! કહો મુજને, આપણુ આગ્યા ક્યાંયજી;
 એણી રીતે હંસધ્વજને, પારથ પૂછે ત્યાંયજી. ૧૦૨
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, બાવીશમો અધ્યાયજી;
 જે અધ્યાયમાં મણિપૂર આવ્યો, અશ્વ અગિત મહિમાયજી. ૧૦૩
 એ અધ્યાયમાં શ્લોક થયાછે, સતાણું શુભ સંચજી;
 રત્ન કહે યત્ન કરી કીધાં, શત ઉપર પદ પંચજી. ૧૦૪

અધ્યાય ૨૩ મો રાગ રામગ્રી.

- કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય રાજન!
 વાણી પાર્થની સુણી, કહે હંસકેતુ વચન. ૧
 અરે અર્જુન સાંભળો હું, ઉચ્ચરું તે આજ;
 બ્રહ્માહન નામ નૃપતિ, નયનો મહારાજ. ૨
 અહો અર્જુન સાંભળો કહું, એહનો ઉત્કર્ષ;
 સહસ્ર શકટ સુવર્ણ ભરી હું, મોકલું પ્રતિવર્ષ. ૩
 એટલું કંચન અન્ય ભૂપતિ, આપતા ઉદામ;
 આવ્યા આપણુ અશ્વયુત તે, નય મણિપૂર નામ. ૪
 બ્રહ્માહન તણા શુણુ કહું, સાંભળો મહારાજ;
 તેજસ્વી બળિયો ચતુર કરતો, નિગમ માર્ગે કાજ. ૫
 આમા માને વૃદ્ધનીને, ના ઇચ્છે પરનાર;
 દાતાર મધ્યે મુખ્ય છે, જેવો જીગદાધાર. ૬
 નૃપતિનો સેનાપતિ તે, સુમતિ નામે ધીર;
 મહા બળિયો ક્રોધિત, શંકરને સહે વર વીર. ૭
 પ્રમાણુ પ્રાક્રમ પારકુ ને, સંભળાવે સંતોષ;
 ભવાડે ભૂપાળને નવ, કહે, કોનો દોષ. ૮
 જે કદાચિત્ એના યોદ્ધા, જાણશે તોખાર;
 ૧ તો મહા કષ્ટે કરીને ફરી, મૂકશે નિરધાર. ૯
 આપણા ભૂપાળ થાજે, સર્વ કો સાવધાન;
 હંસધ્વજ એવું કહે તે, સમે સુણ રાજન. ૧૦
 ગૃધ્ર પક્ષી અધમ હડી, કરી બેઠો કોય;

- મહારાજ અર્જુન મુકુટ ઉપર, મૃત્યુ સચવે સોય. ૧૧
- તે વિલોકી વિસ્મય થયા, સર્વકો કાંપ્યા ભૂપ;
- કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ વાત અનુપ. ૧૨
- તે તુરંગ મણિનય આવ્યો, નિહાળ્યો સૌ જન;
- મહા વીર પારથ સમા, પાછળ, પળાતા રાજન. ૧૩
- તે સહસ્ર શૂરા મોકલીને, ઝલાવ્યો રાજન;
- મહા બળીઓ બબ્રુવાહન, રમતરસ વાપ મન. ૧૪
- તે સાહી આણ્યો સભા મધ્યે, હય નિહાળો ભૂપાળ;
- મહા મનોહર પરમ પૂજિત, સહિત મુક્તા માળ. ૧૫
- મણિ જડિત સિદાસને બેઠો, રચિત રત્ન આરંભ;
- સભા સુંદર મનોહર મણિ, જડિત કંચન સ્તંભ. ૧૬
- સહસ્ર સ્તંભે શોભતી, અતિ ઘણી રચના ભૂપ;
- પારેવ પોપટ મોર હંસા, કર્યા કૃત્રિમ રૂપ. ૧૭
- સારિકા કોકિલા કીધાં, રત્ન કાંચન રૂપ;
- ઓ રે બળે ઉડશે, જીવતાં જેવાં ભૂપ. ૧૮
- રત્ન તરવર રાજતા, મદમત્ત હાથી હાર;
- મૃગ મનોહર મધર સુંદર, કર્યા કૃત્રિમ સાર. ૧૯
- રત્ન કેરા દીપ મૂક્યા, સભામાં ઉઘોત;
- સુગંધિત શુભ તૈલ પૂરણુ, કનકદીવી સોત. ૨૦
- ઝલક જ્યોતિ કપૂરદીપક, કર્યા નાના ભાત્ય;
- ભૂપનાં આબ્રણુ ઓપે, એન આયુદ્ધ કાંત. ૨૧
- કપૂરકણુ પૃથ્વી પડ્યા, શુકલતાનાં આસ્તર્ણુ;
- તેણે કરીને સભા શોભે, અખિલ ઉજ્જવળ વર્ણુ. ૨૨
- અગર ઘૂપ કિવેખીઆને, કુસુમ ગંધ અપાર;
- સરસ કેસર છાંટણું, કસ્તુરિકા અંગાર. ૨૩
- સભા સ્થિતિ આલોકને, આનંદ આપે સોય;
- ચિત્રાંગદાનો કુંવર ત્યાં રહી, તુરંગમને જોય. ૨૪
- હય લલ્લો રાજ ધર્મનો, પાર્થ પાળવો માન;
- સુચુદ્ધિ પ્રધાનને તે, પૂછતો રાજન. ૨૫
- મુણ મંત્રી માતા મારી, તે પાર્થ કેરી નાર;

સાંભળો કહું તેહનું, વૃત્તાંત તે નિરધાર.	૨૬
એકવાર માતા નાયતી તે, પિતૃભવન મધ્યે આપ;	
તાલ હીણી તે થઇ, પિતાએ દીધો શાપ.	૨૭
જા મધરી થઇ વિનતા જળમાં, રહે રામા અધ;	
ચર્ણ અર્જુનના અડતાં, શાપ છૂટીશ સધ.	૨૮
તુને તે મૂકાવશે ને, થશે તુજ ભરતાર;	
ત્યમ થયું મારી માતને, હું પુત્ર પ્રસવ્યો ત્યાર.	૨૯
મુજ માતને મૂકી ગયા, નર યુધિષ્ઠિરની પાસ;	
હું પછે પામ્યો રાજ્ય પ્રૌઢું, પાર્યસુત પ્રકાશ.	૩૦
શું કંઈ મીત્રી સુયુદ્ધિ મેં, અઘટતું એ કીધ;	
હું અદ્ય યુદ્ધિ અન્નણે, વાળ પિતાનો લીધ.	૩૧
સુયુદ્ધિ કહે પ્રથમ તમે, ક્યાં વિચાર્યું નહિ તેહ;	
વર્ષ સુધી તમે વાળ, રાખવો ત્યાં એહ.	૩૨
આગ્રા ગ્રેવી પિતાની, હયચોર ગ્રેવા પર્મ;	
પિતાની પૂજા કરે, સત્પુત્રનો એ ધર્મ.	૩૩
અરે નૃપ આવી વિધિ, ધન્ય (ને) રાજ્ય રચના ધન્ય;	
સમરપો અર્જુન ગુરૂને, કરવા મન પ્રસન્ન.	૩૪
સર્વ કો નર નારી શરણુ આવી, પરવરે સમુદાય;	
ચઢી કુંજર કુમારી, કુંતા તન પાસે જાય.	૩૫
નૃત્ય કરતી નાયકા, ગાયકા કૃત ગાન;	
અમો સર્વે શૂર ને વળી, મહાજન સન્માન.	૩૬
જવું સન્મુખ જનક તારો, ભક્ત હરિનો સાર;	
અથ જાહેને આપવો, એ સુખી સાર વિચાર.	૩૭
કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય રાજના!	
સુયુદ્ધિનું વચન સુણીને, ત્યમ કરે બહુવાહન.	૩૮
દળ સહિત ચાલ્યો શીઘ્રગતિ, ઝહી તુરંગમ ગતમર્ગ;	
સાથે તેડ્યા વિપ્રવરને, નય મહાજન સર્વ.	૩૯
કસ્તુરી કપૂર ચંદન, ભર્યાં શકટ સંભાર;	
રત્ન કાંચન પળે પૂરણુ, શકટ કેરી હાર.	૪૦
મદમત હાથી મલપતા, શશિ સમા ઉજવળ વર્ણ;	

- કનક રચના રચિત રથ, અર્પવા અર્જુન ચર્ણ. ૪૧
- અશ્વ યૂથે અશ્વયૌ, અર્જુન પ્રત્યે જાય;
- વાજ્રત્રના બહુ નાદને, જય શબ્દ સખજો થાય. ૪૨
- ચઢી ગુંજર કુમારી, વર્ષતી મોતી ધાર;
- ધૂપ દેરા ધૂમ દૂર્વા, બહુપ્રીતિ મહી સાર. ૪૩
- જ્યાં રહ્યો સેના સહિત, વાનરકેતુ કુંતીકુમાર;
- પ્રધુમ્નને આગળ કરી, યૌવનાશ્વસુત શું સાર. ૪૪
- નીલધ્વજ અનુશાલ્ય સુધર્મા, હંસધ્વજ મહારાજ;
- સૈન્યાનાયક સાત્યકિ નિજ, નિકટ સુંદર સાજ. ૪૫
- કૃતવર્મા યાદવ પરમ સર્વે, સહિત અર્જુન ધીર;
- તેને નિરખી કરિથી ઉતર્યો, તે બ્રહ્મવાહન ધીર. ૪૬
- સૌકો વૃષતિ નિરખતાં, નરપુત્ર પાગ પગાય;
- નિજ નામ કહેતો આવતો, દંડવત્ કરતો જાય. ૪૭
- તે ભેટ સધળી સમર્પી, અર્જુન આગળ ત્યાર;
- પાર્યપાય પખાળવા નિજ, કેશ છોડ્યા સાર. ૪૮
- કેશ લૂંછ્યા શીશના નર, ચર્ણ નિર્મળ કીધ;
- કુસુમ વરખે કન્યકા, મુક્તા મનોહર સિદ્ધ. ૪૯
- મહા બળિયો બ્રહ્મવાહન, દંડવત્ પ્રણિપાત;
- પાર્યંતી પાસે રહ્યો તે, કંઠ ગદગદ જાત. ૫૦
- પાગ લાગ્યો પાર્યંતે, પુનરપિ બોલ્યો વાણી;
- ઉલૂપીએ વધાર્યો મુજને, પુત્ર તારો જાણી. ૫૧
- તીર્થ યાત્રાને વિષે, તમચક્રી હું ઉત્પન્ન;
- ચિત્રાંગદાએ પ્રસવ્યો, અર્જુન હું તુજ તન. ૫૨
- બ્રહ્મવાહન નામ મુજ, મેં ન જાણ્યો તુજ વાજ;
- આ રાજ્ય રાક્ષણું ગ્રહ્યો, મુજને શીખવો શુભ સાજ. ૫૩
- એમ કહીને પડ્યો પાગે, પાર્યંતે પુનરેવ;
- ક્ષમા કરજો એમ કહેતો, સખજ સેવક એવ. ૫૪
- એમ કહેતો સુણીને, અર્જુન કેરા યોદ્ધ;
- પ્રધુમ્ન આદે સર્વ દેતા, પાર્યંતે પ્રતિબોધ. ૫૫
- નર પુત્ર કહેછે પરમ હિત, શે નથી સા'તા હાય;

અહંકારી પડ્યો પાગે, ઉઠાડ અવનિનાથ.	૫૬
મહા પ્રતાપી નિજ પુત્ર કેરી, નિરખ સંપતિ સોય;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભાવી હોય.	૫૭
વચન એવું સાંભળી, અર્જુન ચૈતન્ય અસ્ત;	
વચન બોલ્યો વીર એવું, ભવિતવ્યના અસ્ત.	૫૮
પાગ પાડુ પ્રાર મારી, બ્રહ્માહનવીર;	
મુકુટ મસ્તક પાગ પાડ્યો, કોપ કરીને ધીર.	૫૯
તું નહિ ઔરસપુત્ર મારો, ભયભીત શરીર;	
ચિત્રાંગદાએ વૈશ્યથી, તું પુત્ર પ્રસવ્યો વીર.	૬૦
પ્રથમ ઘોડો ગ્રહો શાને, પરાક્રમથી પ્રાદ;	
ભયે કરીને વૈશ્ય વતતું, શીઃ આપે મૂઠ.	૬૧
મેં નથી પ્રસવ્યો અન્ય સુત, તું સમો કાયર કોય;	
મહા બુદ્ધિ બળને સગળ શૂરો, પુત્ર હુંનો સોય.	૬૨
તે યુધિષ્ઠિર ને મુને વલ્લભ, ગયો મહા ગુણવાન;	
સુભદ્રા આનંદદાયક, ક્ષત્રી ધાયક નામ.	૬૩
જેણે દ્રોણ આદે યોદ્ધ રણમાં, વિમુખ કીધા વીર;	
વળી ચક્રવ્યૂહ વેધી કરીને, ધર્મ રાખ્યો ધીર.	૬૪
તું જણ્યો જાંયુક સિંહ કયાંથી, સુભદ્રાનો તન;	
હે મૂઠ ! મારે શરે સેના, નથી કીધી ભિન્ન.	૬૫
તુજ હૃદે મુજ શર નથી લાગ્યા, ક્યાં થયો ભયભીત;	
અંધર્વ કેરી સુતા તારી, માત નાયણુ નીત્ય.	૬૬
ધનુષ્યને નિજ રાજ્ય ત્યજી, નટ થઇ નીસર્ય નઇ;	
આ મનોહર રથ મૂઠ્ય મૂરખ, કુલાંગારક સૃષ્ટ.	૬૭
ક્ષત્રી ધર્મ થઈ રહેવું, તુને ન ઘટે નેટ;	
હાથ મોટા વાંસ ગ્રહીને, બાંધ્ય માદલ પેટ.	૬૮
વાલેય વાંસે ધરીને તું, રજજી ઉપર નાચ્ય;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ મનમાં રાચ્ય.	૬૯
જે વચન બોલ્યા પિતા તે, સર્વ પ્રિયથો બાળ;	
કોપ વશ વીર હશી બોલ્યો, પાર્ય સુત તત્કાળ.	૭૦

- હવે બ્રુવાહન બોલિયો, સાંભળો કુંતાતન;
 મેં સર્વ વાયક સહ્યાં પણ, નવ ખમાય એક વચન. ૭૧
- મુને વૈશ્યનો જન્મ્યો કલ્હો, માતને દીધ કલંક;
 સંસાર મધ્યે સર્વ કોને, એહની આરાંક. ૭૨
- હવે ક્ષત્રીપણું પ્રકટ કરું, ધરું તારી પાસ;
 મહાજન ને કન્યકા સહુ, પધારો પુરવાસ. ૭૩
- યાંહાં રહેજો યોદ્ધ સર્વે, હય ગ્રહી આંધો ધન્ય;
 કોણ રીતે કરીને, મૂકાવશે અર્જુન. ૭૪
- સુભટ સેના સજ કરીને, બજે સાહો સોય;
 સુમતિ આદે સુભટ મારા, સાવધાનજ હોય. ૭૫
- તે સર્વ ત્યમ કરતા હવા, ત્યાં રહ્યા ગ્રહી તોખાર;
 મહા ધોર સેના રહી, કિલ કિલ શબ્દ નાનાકાર. ૭૬
- મહા મુકુટ ચામર ચળકતા, ગજે ઢળકતી રૂદ્રાખ;
 નવ રત્ન કાંચન વિભૂષિત, આશ્રણ કુંડળ લાખ. ૭૭
- વાણંત્ર નાના વાજતાં, શુભ શંખ શબ્દ મહાન;
 એક અર્ધુદ માતંગગજ, ઘંટા સંયુત બળવાન. ૭૮
- અરે રાજા! સાત કોટિ, સુભગ રથ રણ માંય;
 અશ્વના અસ્વાર અર્ધુદ, યુગ્મ ઉભા ત્યાંય. ૭૯
- અતિક્રિંટ પાળા બ્રુવાહન, તણા અર્ધુદ તર્ણ;
 મહાવીર માતા ફરે ધાતા, કટક કુશળી ધર્ણ. ૮૦
- પરસ્પરમાં પ્રીત ધરતા, સમય સાધે વીર;
 ચિત્રાંગદાને કુમારે, મોકલ્યા એવા ધીર. ૮૧
- તેણે જઈ તત્ક્ષણ સેન વીંટયું, પાર્યનું પ્રમાણ;
 ધોર ધેરું આયુદ્ધે જ્યમ, જગત મોહે જાણ. ૮૨
- મહા ચીસ ને કિલ કિલ શબ્દે, ખીહાવે બળવાન;
 રહો રહો કહેતા ધ્રોડતા, મોડતા પરનાં માન. ૮૩
- પછે પોતે રથારૂઢ પ્રૌઢો, બ્રુવાહન ત્યાર;
 કનકની રચના ધણી, રથ તણી શોભા સાર. ૮૪
- ત્રણ માળે ચઢ્યો માફા, મધ્ય અશ્વ અમૂલ્ય;
 ઝલક જ્યોતિ મહામોતી, તણી ઉપર મૂલ્ય. ૮૫

- અમર ચળકે ધ્વજ ઢળકે, મયૂરવત તોખાર;
ધુધરી ખમકારે લાગે, ઇંદ્રરથ આકાર. ૮૬
- ત્યારે બ્રહ્મવાહન બોલિયો, તે પિતા પ્રત્યે ધાર;
વેણુ કહેતો કઠણ રણમાં, રહે ઉભો રાય. ૮૭
- પાર્થ કરમાં ધનુષ્ય ધર, જો મારું બળ આજ;
મેં પિતા જાણી અશ્વ આણ્યો, શું કર્યું અપકાજ. ૮૮
- હું રૂદ્ર આવ્યો રણ વિષે, રાખશે તુજને કોણ;
કહે જૈમિનિ બ્રહ્મવાહન, સગળ બોલ્યો વાણ. ૮૯
- એમ બોલ્યો બ્રહ્મવાહન, સમરમાં સિદ્ધાંત;
તેડતો નિજ તાતને તે, સમયમાં અશ્રાંત. ૯૦
- રીસ ભર્યો અનુશાલ્ય આવ્યો, રથારૂઢ ત્યાર;
નવ બાણ માર્યા બ્રહ્મવાહન, વીરને નિરધાર. ૯૧
- શત બાણ માર્યા બ્રહ્મવાહને, અનુશાલ્ય સામાં સિદ્ધ;
અનુશાલ્યે તે આવતા, લધુ લધુ કટકા કીધ. ૯૨
- નિજ બાણ છેઘા નિહાળી, કોપિયો પાર્થ-કુમાર;
શુકપુંખ કોટિ બાણ મૂક્યા, દૈત્ય પ્રત્યે ત્યાર. ૯૩
- તે બેહુ બાણે વિભિન તનુ, રૂધિર રાતા દેહ;
વિરાજે મહારાજ પૂલ્યા, કુસમ કેશુ તેહ. ૯૪
- તે બેહુ યોદ્ધા તણે બાણે, આવર્યું આકાશ;
જ્યમ મેઘ અગ્નિ આવર્યો, ધ્રુવતા અરિનો નાશ. ૯૫
- પછે ચાર બાણે હણ્યા હય, અનુશાલ્યના અનવધ્ય;
પાંચમે બાણે કરીને, સારથી માર્યો સઘ. ૯૬
- સાતમે રથ-ધ્વજ છેદી, આઠમે શર આપ;
કનકપુંખ દશમે શરે, અનુશાલ્ય પાડ્યો આપ. ૯૭
- પછે બીજે રથે બેઠો, ધનુષ્ય ધરી દનુતન;
રથ હીન કીધો બ્રહ્મવાહન, દાનવે પણ ધન્ય. ૯૮
- બ્રહ્મવાહન તણું તન તે, કર્યું શસ્ત્રે છેદ;
ફરી બ્રહ્મવાહને, કર્યો દૈત્યરથનો બેદ. ૯૯
- અનુશાલ્યે પછી ગદા નાખી, પાર્થસુત ઉપેર;
નવ શરે અનુશાલ્ય વેધ્યો, તૂપે વાળ્યું વેર. ૧૦૦

- તે સમે અનુશાસ્ય અગગો, પડ્યો મૂઝાઈ રોધ;
તેને અચેતન અવિસોકી રણ, આવ્યો પ્રવુમ્ન યોદ્ધ. ૧૦૧
- રહે રહે કહેતો કૃષ્ણસુત, પીડતો પરને ત્યાંય;
હે બ્રહ્માહ ! હણ્યો બાણે, સપદિ જાછશ ક્યાંય. ૧૦૨
- કનકપુંખ દશ શરે કરી, હણ્યો મણિપુરભાણ;
પછે કોપ્યો બ્રહ્માહન, અયુત શર સંધાણ. ૧૦૩
- પ્રવુમ્ન કીધો યથાર્થ પછે, અન્ય જન્મ અનંગ;
પૂર્વ જન્મે હતો તેવો, ક્યૌં કાયા ભંગ. ૧૦૪
- જેમ કામ પોતે ચિત્ત વેધે, કરે આકુળ આર્ય;
મહા પંડિત મૂઠ થઈ, નવ લહે કાર્યાકાર્ય. ૧૦૫
- ચિરકાળ તે કંદર્પ બાંધ્યો, બ્રહ્માહન વીર;
કોણ યોગી જે જય કરે, કંદર્પનો ધરી ધીર. ૧૦૬
- જેણે સ્મરે. વધ ક્યૌં પુરૂષ, ન જાણે વિચાર;
ગોત્રજ્ઞયા સુતા પામી, ના મૂકે નિરધાર. ૧૦૭
- જેણે સંત સંગમવંતને, પરભવ્યા પંડિત પ્રૌઢ;
તે પાર્થસુત શર સ્પર્શથી, ગત સ્વાર્થ મોહા મૂઢ! ૧૦૮
- પછે બ્રહ્માહને, પાર્થની સેના સાર;
ચતુરંગણી વેધી ઘણી, હણી બાણ કોટિ પ્રકાર. ૧૦૯
- તે નિહાળી હરિકુંવર વળી, બાણ મારે પ્રૌઢ;
દળ સહિત મોહ્યો બ્રહ્માહન, સકળ વેધ્યા મૂઢ. ૧૧૦
- મદ સહિત માતંગ માર્યા, મદનશર સર્વત્ર;
ભ્રમણ કરતા રણાંગણમાં, કવણ વિસ્મય તત્ર. ૧૧૧
- અગત્તેના કુંભ ભેધા, પડ્યા કંબલ કટ;
યક્ષ કરી યોષિતા, આનંદ કરતી સ્પષ્ટ. ૧૧૨
- કરિકુંભ કરાં મનોહર મોતી, ગ્રહીને નિરધાર;
યક્ષ યુવતી કરે યૌવન, વતી હૃદયે હાર. ૧૧૩
- મનુષ્ય કરાં શીશમાં, સહી રૂધિરે પૂર્ણ;
પરસ્પર પાતી હવી, મારતી હસ્તી તૂર્ણ. ૧૧૪
- હસ્તી મસ્તક રૂધિર પૂરી, હણે માંહોમાંહ;
ગજદંત ચોસઠ યોગણી, મારતી રમતી ત્યાંય. ૧૧૫

હાથ માંહે હય ગ્રહીને, અદ્ભુત નૃત્ય કરતી નાર;	
શુક્રાંકને વૈતાલ રણમાં, કરે અતિશે આર.	૧૧૬
માંસ ખાતા થયા માતા, રૂધિર લિપ્ત શરીર;	
કોયક ભૈરવ યુવા વળી, કરે કૌતુક ધીર.	૧૧૭
ગજ ઘોડા નર કરભ કરાં, શીશ કરમાં સાય;	
ઉછાળ તો આકાશમાં, વળી નૃત્ય કરતો જાય.	૧૧૮
કંકાલ ભૈરવ યક્ષ કરતા, રૂધિર પાન પિશાય;	
ગજ તણા અંતર તણી તંત્રી, વળડે કરી નાય.	૧૧૯
કોઇ એક ખરમૃદંગ કરી, વળડે વૈતાલ;	
નર તણા મસ્તક-મણિના, ધુધરા પાગ વિશાળ.	૧૨૦
ગજ તણી ત્રૂટી શુંદ્ર ગ્રહી, પૂરતો મુખ વાય;	
વળડે કાળી કોઈએ, પિશાય રાએ રાય.	૧૨૧
ગજ-કર્ણુ ગ્રહીને કોય કરતા, ઝાંઝના ઝણકાર;	
છંટ કરી કોટ ખાધી, જાંબુકે ગત સાર.	૧૨૨
તાર કશી નર અંતરના વળી, વળડે કોય જંગ;	
કંઠ પદ ભુજ વિવર્ણિત, વાળ પડયા વિણ અંગ.	૧૨૩
એ પાસ મેદે મદયાં મુખ કો, વળડે મૃદંગ;	
ખાંધ ગ્રહી, એમ રમે રાય ! વહે વીર અનંગ.	૧૨૪
વીર કરાં શીશ ગ્રહીને, કરે કૌતુક કાળ;	
ક્રિડા તણા કંદુક કરી, ઉછાળતા વૈતાલ.	૧૨૫
જે જે સ્થળે દળ હણ્યું, કૃષ્ણકુંવરે વિકાળ;	
રૂધિર કરી નદી વેહેતી, વાળના સેવાળ.	૧૨૬
તે માંદા બૂડયા મતંગજ, નર તણી ગણના કોણ;	
દ્વિતિય વૈતરણી કરી, હરિકુમારે ધરી પોણ.	૧૨૭
ધૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ મહિમાય;	
પ્રભુન્ન કરા યુદ્ધનો, ત્રેવીશમે અધ્યાય.	૧૨૮
શ્લોક જે અધ્યા વિષે, થયા શતસતર રાય;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ શત છવીશ સમુદાય.	૧૨૯

અધ્યાય ૨૪ મો રાગ કેદારો.

નૈમિનિ કહે સુણ રાયજી, મહાભારત મહિમાયજી;

શોણિત્વ સરિતાત્રક કૌતક વસેરે. ૧
શ્વાન શિયાળ વખાણતાજી, હીડે શયને તે તાણુતાજી;
કાઢતા નરનાં નેત્ર બધે બસે રે. ૨

ઢાળ.

બસે બધે સરિતાના ત્રઠમાં, સાંભળ કૌતક અન્ય;
પ્રધુમ્નનું યુદ્ધ કહું તે, આણું જોઈએ મન. ૩
માંસ તણો ત્યાં કર્દમ કીધો, નૃપાળ કેરો કોટ;
અતિ આનંદે યુદ્ધ કરતા, ભૈરવ દેતા દોટ. ૪
ગજના મેઢ તણી મહા મોટી, કરતા કોઈ પડાઈ;
આંત્રસૂત્ર કેરી દોરી કરતા, ઉરાડે અકળાઈ. ૫
એવાં કૌતક અન્ય કરતા, પ્રધુમ્નના રણ માંય;
કૃષ્ણ-કુંવર કોળ્યો અવિલોકી, બ્રહ્મવાહન ત્યાંય. ૬
શર મેલીને છેલો હયવર; સારથી માર્યો શુદ્ધ;
પાર્થ પુત્રે પ્રધુમ્ન પાડ્યો, મૂઝાઈએ અતિ કુદ્ધ. ૭
પાર્થપુત્રે પ્રધુમ્ન કેરા, રથ ભાંગ્યા ત્યાં વીશ;
એક પડે ને બીજો બેસે, વઢતો એમ રતીશ. ૮
પાર્થપુત્રે સારથી સાથે, મૂઝાઈ કીધો કામ;
પુનરપિ ઉઠ્યો પાર્થસુત શું, કરતો મહા સંગ્રામ. ૯
બળિયા બેહુ મહારણ રંગે, પ્રવેશ્યા પ્રકાશ;
પરપરે રથ છેદી ઉડ્યા, પક્ષીવત આકાશ. ૧૦
ગગને ગમન કરતા બંને, મંડળ કરતા પાસ;
કેશવકુંવરે બ્રહ્મવાહન, ઉછાળ્યો આકાશ. ૧૧
કોપિત કૃષ્ણસુતે, પાર્થસુત, ઉછાળીને પાડ્યો;
પ્રધુમ્નને પાર્થપુત્રે, પૃથ્વી સાથ પછાડ્યો. ૧૨
તેણે પ્રારે રૂક્મિણીનંદન, અતિશે પામ્યો કષ્ટ;
પુનરપિ ઉઠ્યો પ્રધુમ્ન ત્રુઠ્યો, ગદા લપ્પને સ્પટ. ૧૩
તે ગદા પાર્થને પુત્રે, ત્રણ શરે કરી છેદી;
પાર્થપુત્રે પંચ શરે કરી, પ્રધુમ્નની કાયા બેદી. ૧૪
કમળાકુંવરે કોટિ પ્રકારે, વેધ્યો પાર્થ-કુમાર;
બંને શાસ્ત્ર કુશળ મહા બળિયા, ધનુર્ધારી નિરધાર. ૧૫

બંને ગગન ગમન કરી જાણે, અવનિ ગમનમાં પૂર;	
માંહો માંહે માર સહિને, પૃથ્વી પડિયા શૂર.	૧૬
એક કોશ અવકાશે પાડ્યા, વૃક્ષ હણ્યા ગિરિ જ્યમ;	
બ્રુવાહન ઉઠ્યો પુનરપિ, નવ દીઠો રિપુ ત્યમ.	૧૭
ખીજે રથ આવીને બેઠો, બ્રુવાહન વીર;	
ત્યાર પછે પાર્થની સેના, સંહારી ધરી ધીર.	૧૮
પાંડવની સેના સંહારી, શરે કરી પ્રકાશ;	
શ્રી હરિની સ્થિતિ ચિંતવતાં, જ્યમ મોહ પમાડે નાશ.	૧૯
શરને વરસાદે કરી પર્વત, શિખર સરીખા પાડ્યા;	
સોંદૂરાદિક ધાતુ તણા, પ્રવાહ વહતા આડ્યા.	૨૦
શત સહસ્ર ધસે ધડ ઉડી, મોટાં આયુધ ધારી;	
મરતક હીણા ઝુઝે જોદા, બહુ સેના સંહારી.	૨૧
સંભોગે જ્યમ સ્ત્રીના નખની, પીડ ન જાણે ધીર;	
રણમાં તેમ શૂરાના શરની, વ્યથા ન જાણે વીર.	૨૨
કોષક ખડ્ગ સહિત મહા શૂરા, પૃથ્વી ઉપર પાડ્યા;	
કો પર્વત કો ગદા ઝહી કો, પાડ્યા અવનિ આડ્યા.	૨૩
કોષ ત્રિશૂળધારી રણ સૂતા, શક્તિ સહિત સંગ્રામ;	
કો એક ભોગળ જાલી સૂતા, હુતા અતિ ઉદામ.	૨૪
ભૂર ભૂંડિ ને ધરી બરછી, કર ધારી કોદાળ;	
ઝાંઝાળા કાતી મુશળને તોમર, કર ધારી ભીંડગાળ.	૨૫
બાલાધરને પ્રશ્નીધારી, કાપે કાષ્ટ કૂદાર;	
પટ્ટીશને જ્ઞેષ્ઠધારી, અંકુશના ધરનાર.	૨૬
શસ્ત્ર અસ્ત્રના ધારી ધીરજ, પાર્થપુત્રે માર્યા;	
આવત સાથ મતંગજ માર્યા, ગજ અસ્વાર વિડાર્યા.	૨૭
અંકુશ ઘંટાશું રણ કરતો, પૂરણ રણનો સ્વાદ;	
પારથની સેના સંહારી, કરતો કેસરીનાદ.	૨૮
એકેકાળે ગજ રથ પાળા, કવચ સહિત સહુ છેદી;	
પાર્થસુતનો સાયક અતિશે, દૂર જતો બડ બેદી.	૨૯

જ્યાં જ્યાં ઝાઝાં તૂણુ ત્યાં ત્યાં, પાવક પ્રસરે જયમ;	
બ્રુવાહનનો શર રણમાં, ગમન કરંતો ત્યમ.	૩૯
એવિધ એક ઉલૂપી પુત્રે, પાર્થસેના વ્યાપી;	
પુનરપિ અનુશાલ્ય ત્યાં આઝ્યો, કરવા યુદ્ધ પ્રતાપી.	૩૧
પ્રદુમ્નને નીલધ્વજ રાજા, યૌવનાશ્વસુત સાથ;	
હંસધ્વજ સુત સાથે આઝ્યો, મેઘવર્ણ રણનાથ.	૩૨
એ સૌ એક ઉલૂપી-સુતશું, યુદ્ધ કરવા અસમર્થ;	
પંચ પંચ શર મૂકી માર્યા, એક વીરે અનયં.	૩૩
બ્રુવાહન વીરે સૌનાં, મૂકાવ્યાં અભિમાન;	
ગજ રથ અશ્વ સહિત તે ઉભા, મૌન ધરી રાજાન.	૩૪
ફૂટા કેશ ને ભૂષણ હીણા, વપ કર્યા તે બળિયા;	
સૂકાં વદન કર્યા સૌ કોનાં, શીરથી ચમ્બર દળિયા.	૩૫
પોતાનું શોણિત કો પીતા, મન માની સોમપાન!	
ભમતા શ્વાસ ભરાતા ધાતા, રણાંગણુ રાજાન.	૩૬
કોઈ કનકને બાણે વેધવા, નાશી જતા યોદ્ધ;	
આયુદ્ધ ગ્રહી રણુ ક્રતે' કરંતો, બ્રુવાહન ક્રોધ.	૩૭
માંસ રહિત માતંગ વિષે કો, નાશી પેદા બાવા;	
મનમાં સુખ માને તેવામાં, મોટા વર ત્યાં આઝ્યા.	૩૮
તેણે ગજથી બાહર કાઢી, લોચન કીધાં કાણું;	
હૃદે વિડાયો વીર તણાં ત્યાં, કુચ કુમકુમ એધાણું.	૩૯
૧ કોણે આપણનું તનુ દીઠું, શિવા નખે છેદાયું;	
સુર-સુંદરીએ તેહ વર્યા વર, વિમાન કુસુમે છાયું.	૪૦
હાસ્ય કરી સુરનારી બોલી, સ્વામી તારો દેહ;	
રણ મંડળમાં ધરણી તળમાં, શિવા વિડાયો તેહ.	૪૧
હું પણ તોય પયોધર પીઠું, કરૂણા હીણી આજ;	
૨ કોઈ એક દયિતા ડસિત અધર, રંગનીમાં વર્જિત લાજ.	૪૨
દિવસે રણમાં પીડયો બીડયો, સુરનારે રતન દેહ;	
ત્રણ વાર પીડા પામીને, હરખ્યો કૌતક એહ.	૪૩

૧ કોણે આપણનું ઉર દીઠું, શ્રી વાનર વેધાયું. પ્ર. ૨. ૨ કોઈ એક અધુના અધર ડસિત, સુમારે પ્ર. ૧

કોઇ એક પોતાનું તનુ દેખે, ગજ ઉપર શર માર્યું;
 બીજું નાર હીંદોળે હીંચે, શરનારે શણગાર્યું. ૪૪
 સુરકન્યાના કોમળ કરશું, પાસે બાંધ્યો ત્યારે;
 તેહ સમે રણાંગણમાંના, વરણપાશ સંભારે. ૪૫
 કોઈ એક પોતાનું તનું વેધ્યું, રણ આંગણમાં દેખે;
 તે ઉપર ગજ શુંડા ફેરી, ધાર પડતી પેખે. ૪૬
 વિમાનમાં સુરનારીનાં, મુખ વારિ ધાર વિશુદ્ધ;
 તેણે કાળે પાર્યપુત્રે, એવું કીધું યુદ્ધ. ૪૭
 સૈન્ય સકળ સંહાર્યું મારું, નેટ નસાડ્યું અન્ય;
 ગજ રથ ને હય પાળા પોતે, લીધા જ્યમ નિધિ-ધન. ૪૮
 નિજ પુરમાં મોકલિયા મહા ભડ, મોહ સાંકળે સાંધ્યા;
 પાર્યના ગજ ગજશાળામાં, હયશાળા હય બાંધ્યા. ૪૯
 સુંદર રથને વસ્તુ સકળ તે, પોતાને પુર આણ્યું;
 વઢતા મધ્યે બબ્રુવાહને, અર્જુન સાથે તાણ્યું. ૫૦
 પ્રદુમ્ન સરીખા બબ્રુવાહને, બાણ વૃષ્ટિએ વા'યા;
 મોટા મોટા મહા ભડ બીજા, સૈન્ય હણીને સા'યા. ૫૧
 ઇતિ મહાભારત અશ્વમેધ (પર્વ)માં, યોવીસમે અધ્યાય;
 પ્રદુમ્ન ફેરા યુદ્ધ તણો, જે મધ્યે છે મહિમાય. ૫૨
 શ્લોક થયા જે અધ્યા' મધ્યે, સુડતાળીશ સમાસ;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પૂરણ પદ પંચાશ. ૫૧

અધ્યાય ૨૫ મો રાગ મારૂ.

જૈમિનિ કહે સાંભળ સર્વથા, મહાભારતની પાવન કથા,
 બબ્રુવાહન અર્જુન નામ, તાત સુતે કીધો સંગ્રામ. ૧
 અશ્વમેધ હય માટે યુથા, કુશ ને રામ વઢયા કહું કથા;
 જનમેજય કહે કહોની રૂખી, રામે કેમ કીધો કુશ દુઃખી. ૨
 પોતાના સુત ઉપર સ્પષ્ટ, રામે ક્યમ કીધી શર વૃષ્ટ;
 કુશ વીરે ક્યમ જીત્યા રામ, ક્યમ કીધો સામે સંગ્રામ. ૩
 રામે શું ન લલ્લો સુત તેહ, જૈમિનિ બાંને એહ સંદેહ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, રામચરિત્ર કહું વિશાળ. ૪
 વિસ્તાર જ્યમ છે ત્યમજ કહું, સાંભળ રાજા જે હું લહું;

- કુંભકર્ણુ રાવણુ નવ ગણ્યા, એ રાક્ષસ રઘુનાથે હણ્યા. ૫
- ળીળ રાક્ષસ મોટા બળી, મેઘનાદ મુખ્ય માર્યા વળી;
અગ્નિ વિષે સીતા શુદ્ધ કરી, નમ્ર અયોધ્યા આવ્યા ફરી. ૬
- વીર વિભીષણુ લક્ષ્મણુ સાથ, નિજ નમ્રી આવ્યા રઘુનાથ;
હનુમાનાદિક વાનર જોડ, નગર અયોધ્યા આવ્યા તેડ. ૭
- પુર પ્રવેશ કર્યો રઘુરાય, વસિષ્ઠ વાડવ સામા બનય;
બ્રાહ્મણુ બણતા મંગળસુકત, જોવા મંગળ આગળ+ યુકત. ૮
- વસિષ્ઠાદિક દાંડે ધર્યા, દાશરથી હેઠા ઉતર્યા;
રઘુનાથે મન શ્રદ્ધા ધરી, વંદ્યા વિપ્ર વિશેષે કરી. ૯
- વળતાં લક્ષ્મણુ સીતા નમે, મોટા મુનિવરને પ્રણમે;
સીતા લક્ષ્મણુ સાથે મન, વળી રાઘવ પંકજલોચન. ૧૦
- ભરત સદિને કૈકેયી જાન, લક્ષ્મણુ સાથે સુમિત્રા માન;
શત્રુઘ્ન આદે સૌ કોય, આગળ પંથ પઝાયન હોય. ૧૧
- એ સર્વેને આગળ કરી, રાઘવ આવ્યા પુરમાં ફરી;
સર્વે સાથે સત્વર થયા, કૌસલ્યાજી પાસે ગયા. ૧૨
- માતાને કીધો પ્રણામ, માતાજીએ અવિલોડ્યા રામ;
મુસ્તક ઉપર બાંધી જટા, મલિન અંગને ફાટયું પટા. ૧૩
- ગન રાઘવ નિરખ્યાનો લોભ, સ્વામી શોકે પામી ક્ષેભ;
પંકજલોચન નિરખ્યા રામ, માતા મન પામી વિશ્રામ. ૧૪
- આલિંગન દધ ઉભી રહી, ધણી વાર નવ અળગી યત્ન;
રઘુવર નિરખી હરખી તથા, ધન પામીને નિધન યથા. ૧૫
- માત લોચન વેહેતાં નીર, તેણે નવરાવ્યા રઘુવીર;
ધણા દિવસ નવ નાહ્યા રામ, જટાવંત ઉભા અભિરામ. ૧૬
- ત્યાર પછી જનનીએ જાણુ, રામ-શરીરે સ્પર્શ્યો પાણુ;
રાક્ષસ—શસ્ત્રે છેદું તન, નિરખી માતા કહે વચન. ૧૭
- સાંભળ રાઘવ વાયક ખરું, વસિષ્ઠ આદે જો ઉચ્ચર્યું;
મુજને કહ્યું વસિષ્ઠે એમ, તારા કુંવર છે કુશળ ક્ષેમ. ૧૮
- તારો પુત્ર અછેદ અભેદ, એવું કહ્યું વસિષ્ઠે વેદ;
તે તો મિથ્યા માનું અમો, બાણે વેધ્યા રાઘવ તમે. ૧૯
- અથવા તું છે શિવનો ભક્ત, એવું બોલ્યો વાડવ વંત;
+આગમ પ્ર. ૩.

શિવનો સુત આણાસુર નાગ, માટે તે આધ્યો છે ઠામ. ૨૦
 મારા મનમાં એવી વાત, એમ કહી સુખ પામી માત;
 રાધવનું ત્યાં દેખી અંગ, કૌસાલ્યા ઉભાં દુઃખ ભંગ. ૨૧
 વળતા મહાગાહુ રઘુનાથ, જનની પ્રણમ્યા જોડી હાથ;
 પૂછ્યું કુશળ રામે બ્રાતમાં, સુખિયા રાધવ સૌ સાથમાં. ૨૨
 નમ્ર અયોધ્યા મધ્યે વસે, આનંદે આનન ઉલસે;
 કાનન વનને પર્યંત સાથ, સૌ પૃથ્વી પાળે રઘુનાથ. ૨૩
 સર્વ પ્રજા પ્રવર્તે સ્વસ્થ, વેદ પરાયણ વિપ્ર સમસ્ત;
 સુરભી-સ્તન વસો ધાવતા, તૃપ્ત થઈને અળગા થતા. ૨૪
 ત્યાર પછે સ્તન દોહતા ગોપ, 'ઘટ જેવા ઓધન આટોપ;
 સદા કાળ તરૂં રૂળવંત થતા, ખટપટ પુષ્પવતી અતિ લતા. ૨૫
 અખિલ આપવી દૃઢ વિશાળ, દેશ વિષે ન પડે દુઃકાળ;
 સરયૂને ત્રઠ આવી સોય, યાગ કરે યાગી સૌ કોય. ૨૬
 ઠામ ઠામ અધ્ધર આરંભ, યજ્ઞ કરી કરી રોધ્યા સ્તંભ;
 જાણે યજ્ઞ સ્વયં છાજતા, સ્થાણું તણે રૂપે રાજતા. ૨૭
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, શ્રી રઘુવર શોભાયા જન;
 રામચંદ્ર એ રીતે રહ્યા, પૃથ્વી પાળે સુખિયા થયા. ૨૮
 ત્રણ બ્રાત ત્રણ પાવક જસ્યા, સેવા કરવા સાથે વસ્યા;
 બંધુ રૂપ ત્રણે ગુણ સાથ, કમળનયન શોભે રઘુનાથ. ૨૯
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, પંચ વીશમે અધ્યા' સાર;
 રત્ન કહે યત્ન કરી કર્યા, છવીશ શ્લોકે પદ વિસ્તર્યા. ૩૦

અધ્યાય ૨૬ મો રાગ મા૩.

કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય;
 રણ રાવણ મારી રામ, ફરી આવ્યા અયોધ્યા ગામ. ૧
 ફરી રાજ્ય કર્યું નિરધાર, સંવત્સર નવ હખ્તર;
 નવ આવ્યું તોયે નિદાન, સતી સીતાને સંતાન. ૨
 રઘુનાથે તેહ ધણેરું, પણ પાળ્યું પૂર્વજ કેરું;
 ખડુ કાળે ભાગી ચિંતાય, થઈ ગર્ભવતી સીતાય. ૩
 નક્ષત્ર શ્રવણ હરિ દેવ, તેનો એથો ચરણજ એવ;

- તે તો ત્રિપ્લુ દૈવન સાર, ત્યાંહાં ગર્ભ ધર્યો નિરધાર. ૪
- ચરલગ્ન હતું તે વેળા, જનની વર દાયક હેલા; ૫
- આતુર માસ લગી રઘુનાથે, કરી ક્રિડા સીતા સાથે. ૫
- થયો પંચમ માસ જ્યારે, દીકું સ્વપ્ન રઘુવર ત્યારે; ૬
- બાણે ગંગાને ત્રઠ આપ, કરે સીતા દીન વિલાપ. ૬
- તજી મૃદી લક્ષ્મણ બ્રાતે, પામ્યા વિસ્મય રાત્રવ રાતે; ૭
- પછે ઉઠ્યા પ્રાતઃકાળે, પટકર્મ કર્યા ક્ષિતિપાળે. ૭
- રઘુનાથ વસિષ્ઠને પૂછે, એનું કારણ કો'ની શું છે; ૮
- મેં સ્વપ્ને નિહાળી સીતા, ગંગાત્રઠ રેતી ભયભીતા. ૮
- તેના ગર્ભનું વિઘ્નજ નવા, કરો શાંતિક સાઈ થાવા; ૯
- કરો પુંસવનાદિક કર્મ, ઉત્તમ મુહૂર્ત જોઈ પર્મ. ૯
- દિન ઉત્તમ શોષો આજ, કરો પુંસવનાદિક કાજ; ૧૦
- એવી વાણી સુણી ધર્મિય, ત્યમ કીધું વિપ્ર વસિષ્ઠ. ૧૦
- તિથિ પંચમીને રવિવાર, પરંતુ પુ'પ નક્ષત્રજ સાર; ૧૧
- શ્વેત પક્ષ સદા સુખ રાશિ, શુભ યોગ કરો પંચ માશી. ૧૧
- સુણો રામ મહાભુજ ક્ષિપ્ર, પે'લા તરપો તમો વિપ્ર; ૧૨
- સુણી વેણુ વસિષ્ઠનું આમ, વઢે લક્ષ્મણ પ્રત્યે રામ. ૧૨
- સુણુ લક્ષ્મણ પંચમી દિન, થાશે સીતાનું પુંસવન; ૧૩
- તે માટે પધારો પે'લા, તેડી લાવો જનકને વે'લા. ૧૩
- મુનિ વિશ્વામિત્ર શું હેત, તેડી લાવજો શિષ્ય સમેત; ૧૪
- પછે લક્ષ્મણે વંદ્યા રામ, ચાલ્યા ઉત્તર દિશ અભિરામ. ૧૪
- પછે રામે કીધું કામ, માંડ્યો મંડપ ઉત્તમ ઠામ; ૧૫
- તેડ્યા શિલ્પી ચતુર સુધાર, પટ કોશનો કર્યો વિસ્તાર. ૧૫
- પટ કોશનો મંડપ પ્રોઢો, તે રઘુનાથ તણે મન થોડો; ૧૬
- તે માંહે વસિષ્ઠે વ્યાખ્યું, અતિ ઉત્તમ સ્થંડિલ સ્થાપ્યું. ૧૬
- કૃણ ઉંચર કેરાં સાર, કર્યો તેડનો મનોહર હાર; ૧૭
- ત્રણ સરનું સલિલ સમાર્યું, વીંટયું ઉપર સૂતર સાઈ. ૧૭
- કર્યું અંબર પીઠ અનુપ, ચોખ્ખણી વિશેષી ભૂપ; ૧૮
- મુનિરાજ મળ્યા મુનિ સંગ, કર્યા ઝોલ ક્રિયાનાં અંગ. ૧૮
- એવે લક્ષ્મણ લાવ્યા વિપ્ર, વિશ્વામિત્ર પધાર્યા ક્ષિપ્ર;

- નિજ સાથ જનકને આણી, પછે લક્ષ્મણ ખોડ્યા વાણી. ૧૯
- આવ્યા જનક અહો શ્રીરામ, આવ્યા વિશ્વામિત્ર સુધામ;
અર્ધ પાદ કરી મહારાજ, કરો બેહુની પૂજા આજ. ૨૦
- તેનું વચન સુણી રામ, અર્ધદાન કર્યો પ્રણામ;
વિશ્વામિત્ર જનક ધૂરિ ધર્મ, કરી બેહુની પૂજા પરમ. ૨૧
- પછે મુદ્દર્ત આપ્યું જ્યારે, કહે વાણી વસિષ્ઠ ત્યારે;
રઘુનાથજી સીતા યુક્ત, કરો સ્નાનાદિક શુભ ઉક્ત. ૨૨
- બ્રાત માત તણે ગન ભાવે, હવે મંડપ હેઠળ આવે;
અથ દાશરથી રઘુનાથ, કર્યું મજ્જન સીતા સાથ. ૨૩
- શુભ મંડપ હેઠળ આવ્યા, જ્યાં શોભે બ્રાહ્મણ ભાવ્યા;
દ્વિજ વેદ તણા ભણનાર, વળી પાળતા આચાર. ૨૪
- સ્મૃતિ શાસ્ત્ર ભણતા બેદ, વળી કર્મ કોવિદ વેદ;
પછે વિપ્ર વસિષ્ઠે રામ, સતી સીતાજી અભિરામ. ૨૫
- બેહુ સુંદર ૩૫ સમાધાં, એક જાનઠમાં બેસાડ્યાં;
ચર હોમ અનુક્રમ કીધ, તિલ આજ્યની આહુતી દીધ. ૨૬
- વિધિપુત્ર વસિષ્ઠ વિવેક, કર્યો જજે ત્યાં અભિષેખ;
વળી જનકીજીને શીર, વીંટી સૂતર ખોડ્યો તીર. ૨૭
- વળી ઉંચર-જળની માળ, વળી વટનાં જળ વિશાળ;
વિધિપુત્રે તે આરોપી, તેથી વૈદર્ભી અતિ ઓપી. ૨૮
- બ્રહ્મ ગોળકનો સંઘાત, ત્યમ ધરતી સીતા માત;
ત્યાં સીતાજીને રામ, પ્રવીણ ભરત અતિ નામ. ૨૯
- ગંધર્વ વગ્ગડે વીણા, તંત્રી સ્વર સુંદર ઝીણા;
ગંધર્વ કરંતો તાન, જણે ગર્ભને શીખવે ગાન. ૩૦
- એમ સ્વસ્તિવાચન કીધું, રઘુનાથનું કારણ સિધ્યું;
રઘુનાથે વિપ્ર સંતોખ્યા, ધૃત સાકર ક્ષીરે પોખ્યા. ૩૧
- પછે આખ્યાં વસ્ત્ર સુવર્ણ, રથ અશ્વ તથા આભ્રણ;
દ્વિજને દીધાં બહુ માન, કહે નૈમિનિ સુણ રાજન. ૩૨
- જનકે મોસાળુ કીધું, રઘુનાથ તણે કર દીધું;
નિજ રાજ્ય નિષ્કંટક જેહ, રઘુનાથને આપ્યું તેહ. ૩૩

વિશ્વામિત્ર પાત્યા સુખરાશ, પછે જનક ગયા વનવાસ;
 એક વાર આયોધ્યા વાસ, રામ સૂતા સીતા પાસ. ૩૪
 રજનીમાં રાધવ રાણુ, કહે સીતા પ્રત્યે વાણુ;
 કહે કલ્યાણી તું સાચું, તારું મન શામાં રાચું. ૩૫
 તુને કાણુ મનોરથ મન, તારા દેહતું કે'ની ચિન્હ;
 પતિ-વાણી સુણીને રાણી, ભરતાર પ્રત્યે કહે વાણી. ૩૬
 તમ પ્રતાપે હું સ્વામી, પરિપૂર્ણ મનોરથ પામી;
 મુને ગંગાત્રઠ અભિરામ, રમવાનો મનોરથ હામ. ૩૭
 ઋષિ-પત્ની રહે જ્યાં પર્મ, ઋષિરાજ ધરે મૃગયર્મ;
 રઘુનાથ હસ્યા મન રાખી, ભુંડી ભામિની એ શું ભાખી. ૩૮
 વનવાસ કરી અદાપ, નથી તૂમ થઇ તું આપ;
 સીતા તું દંડકારણ્યે, વસી ચૈદ વર્ષ મહા પુણ્યે. ૩૯
 અથવા તુને આપું વે'હું, મન વાંચિછત તારું પે'હું;
 અરે જનકી જનહી જશો, પ્રભાને પનોતાં થાશો. ૪૦
 તેને એમ સુણાવી વામ, સુખ પામીને પોદયા રામ;
 મધ્ય રાત્રી થઈ ગઇ જ્યારે, નિજ સેવક આવ્યા ત્યારે. ૪૧
 અનુચર મોકલ્યા ચર્ચા લેવા, ફરી આવ્યા જન શ્રુતિ^૧ કે'વા;
 તેડયા રાધવજીએ એકાંત, ભિન્ન ભિન્ન કહ્યો વ્રતાંત. ૪૨
 સુણો રાગ સહુકો જન, તમ યશ બોલે છે ધન્ય;
 તમ કીર્તિનો પ્રતાપ, સૌ કોય કહેતા આપ. ૪૩
 રઘુનાથ ફરી ફરી પૂછે, સમ દેઇ કે' ઉચ્ચર્ય શું છે;
 પુરમાં મુજને કહે વિખ્યાત, કહે સેવક સાચી વાત. ૪૪
 મુજ બાર્યા બ્રાત રહે છે, તેનું કો' કડુ કહે છે?
 કહે સેવક સાચુ આજ, રૂકડું દંડ, તેનો ભય ત્યાજ. ૪૫
 રઘુનાથ તણી ગતિ લે'તા, તે ચાર હસીને કે'તા;
 તારા દર્શનથી રઘુરાય, સૌ દુકૃત હર પળાય. ૪૬
 તમારે ક્યમ પાતક હોય, વિપરિત કહ્યું તમ સોય;
 અમો સેવક પાતક હામ, રઘુનાથ ભમું આ ગામ. ૪૭
 તુને દેખી પાવન થાતું, મહા પાતકથી મૂકાતું;

- તોય લોક મહા દુરાચારી, કાંઈ નિંદા કરે છે તારી, ૪૮
 ભમતા રાત સૌ એ પો'ર, એક આશ્ચર્ય દીકું ઘેર;
 તારા પુરમાં ધનુર્ધારી, કો રજક તણી ત્યાં નારી. ૪૯
 પતિ સાથ વઢી તે એડી, જઈ તાત તણે ઘેર એડી;
 રહી ત્યાં દિવસ એ ચાર, નવ તેડું કર્યું ભરતાર. ૫૦
 તેનો તાત વિચારી આમ, મેં એ શું કીધું કામ;
 સૌ શાસ્ત્ર કહે એ અન્યા', રહે તાત તણે ઘેર કન્યા. ૫૧
 એ પુત્રી મુને ભાસે, લઈ જાતું પતિને પાસે;
 જ્યમ વસ્ત્ર તણો મળ ટાળું, ત્યમ પુત્રીને અજવાળું. ૫૨
 પછે પુત્રી ઝાલી હાથે, નિજ બંધવ તેડ્યો સાથે;
 જામાત્ર પાસે ચૂકી, નિજ કન્યા આણી મૂકી. ૫૩
 કહે કોપ બયો જામાત, સુણ સસરા મારી વાત;
 કહે ઉંચો કરી એક હાથ, અલ્યા હું બણ્યો રઘુનાથ ! ૫૪
 તમારે મન છે સંદેહ, હશે રામ સરીખો એહ !
 રહી રાક્ષસને ઘેર સીત, એણે આણી ફરી રિપુભીત. ૫૫
 રઘુનાથ તારં ભુંડું, રજકે કહ્યું એટલું કુંડું;
 તે કોપવશે નવ લે'તો, એ વાત પુનઃ પુનઃ કે'તો. ૫૬
 નિજ માર્ગે રે'તો રામ, એણે કીધું એ વિધિ કામ;
 ન કહું હું તેમ કદાપિ, એમ બોલ્યો તે મહા પાપી. ૫૭
 રઘુનાથ સત્ય પતિને, એમ કોય કહે નહિ બીજે;
 એવાત સુણીને અન્ય, ઉપન્યો મુને સંશય મન. ૫૮
 કેમ રામ કહાવે એવા, મહા મંગળ દેવાધીદેવા;
 ગંગાત્રયે દ્વિપે ભૂપ, જેણે રોપ્યા યૂપ અનુપ. ૫૯
 તે ધર્મ ધુરંધર ધ્યાની, જેણે તાતની આજ્ઞા માની;
 રણ રાવણનો હણનાર, જન શરણુ સદા દાતાર. ૬૦
 એવા રાધવને જો લહીએ, તેને કોણ સરીખો કહીએ;
 જ્યમ અંબુજ અંબુ અળગું, સૌ લોક વખાણો વળગ્યું. ૬૧
 ત્યમ રામ, રમે ગુણ માંય, નરની નિશ્ચયો ત્યાંય;
 એ રજક ન જાણે મૂઠ, રઘુનાથ તણી ગતિ ગૂઠ. ૬૨

- હું તો એમ વિચારી આશ, પ્રભુ આવ્યો તમારી પાસ;
તે દૂત વળાવી ત્યારે, રઘુનાથજી વાત વિચારે. ૬૩
- અગ્નિ શુદ્ધ સીતા નાર, તોય નિંદા લોક મોઝાર;
તે માટે તજું સીતાને, અથવા ન તજું મન માને. ૬૪
- એમ વાત વિચારી ઊંડી, જે જે દૈવ તણી ગતિ કુડી;
મૃગખાળકનયની સીતા, જે પન્નવદન બચલીતા. ૬૫
- ક્યમ મૂકું મહાવન એને, અપરાધી ન દેખું જેને;
જેમ કોય મહા આચારી, શ્રુતિપદ્ધતિ મૂકે વિસારી. ૬૬
- અથવા સીતાને જે છાંડું, મહીમંડળમાં તો માંડું;
ન્યમ કલિયુગનો દ્વિજ કોય, શ્રુતિ માર્ગ છાંડે સોય. ૬૭
- એમ ચિંતવતાં ભૂપાળ, થયો પૂરણ પ્રાતઃકાળ;
કહે જૈમિનિ સાંભળ ભૂપ, રઘુનાથ-કથા રસ રૂપ. ૬૮
- એવે આવ્યા કરવા સેવ, ત્રણ બંધવ ત્યાં તત્ખેવ;
બડ ભરતને લક્ષ્મણ અન્ય, મહાખાડુ શત્રુધન. ૬૯
- તેણે દીઠો બાંધવ અગ્ર, બહુ ખેદ મહા મન વ્યગ્ર;
આશંક્યા ત્રણે ભ્રાત, અન્યો અન્ય કરંતા વાત. ૭૦
- રઘુનંદ જે સ્થળ બેઠો, ત્યાં અકસ્માત ન પેઠો;
શામાટે રઘુપતિ કોપ્યો, આપણે શો મારગ લોપ્યો. ૭૧
- આપણે ન દીધાં દાન, માટે રીસ કરે રાજન;
આપણે નથી પૂજ્યા બ્રહ્મ, માટે કોપ્યા રાધવ પર્મ. ૭૨
- મન સંશય આણે એવા, ત્રણ બંધવ પાવક જેવા;
આવ્યા રાધવ પાસ અબોલ્યા, નમસ્કાર કરીને બોલ્યા. ૭૩
- હે રામ! અમારાં મન, તમારે ચરણે છે રાજન;
અમો તમને મન સમર્પ્યું, ધન ને તન જીવન અર્પ્યું. ૭૪
- અમો ધારૂં તમારૂં ધ્યાન, તમો કાં નથી દેતા માન;
તેની વાણી સુણીને વામ, હજીવે શું બોલ્યા રામ. ૭૫
- ધતિ મહાભારત અશ્વમેધ, રઘુનાથે વિચાર્યો વેધ;
એમ સાઠ શ્લોક શું સાર, કહે રત્ન સુયત્ન વિચાર. ૭૬

અધ્યાય ૨૭ મો રાગ રામચી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાયજી, મહા ભારતનો મહિમાયજી;

ચારે ભાખ્યું રજની માંચણ, રઘુવર માંડી કહેતા ત્યાંચણ. ૧

ઢાળ.

- કહે રઘુવર કરે સીતા, તણી નિંદા લોક;
પાખંડીએ શ્રુતિ નિંદી, જ્યમ કલિયુગમાં ફેક. ૨
- લોકાપવાદ તણે ભયે, હું ત્યજીશ સીતા નાર;
સંસાર ભયથી યોગી જ્યમ, મમતા ત્યજે નિરધાર. ૩
- ચક્રિત રોમાંચિત થયા, તે સમે ત્રણે ભ્રાત;
રામ-વાણી સુણી કોખ્યા, યથા વિદ્યુત પાત. ૪
- તે ત્રણમાંથી ભરત બોલ્યા, કરીને ત્રણામ;
નિગમમાં નિરધાર કીધા, દયાળું શ્રીરામ. ૫
- કોણ નર અંત્યજ થકી, મૂકાવે કપિલા ઘેન;
સંસર્ગ દોષે પછી છોડે, મહાવનમાં તેન. ૬
- સીતાજીને શુદ્ધ સમર્પી, તુને વન્હિ મહારાજ;
પિતાએ પૂર્વે કહ્યું તે, વિસર્થે ક્યમ કાજ. ૭
- દહન દીખ્યો અતિ ઘણો, આકાશ ઉડી જવાળ;
સીતા પ્રવેશાં દેખી દશરથ, વચા વચન વિશાળ. ૮
- ગગન માંહે વિમાન બેસી, વચન બોલ્યા બાપ;
પતિવ્રતયુત વધૂ સીતા, પવિત્ર છે એ આપ. ૯
- એ વધૂ કરે ચરિત્રે કુળ, પવિત્ર કીધું આપ;
જે પુત્ર શોકે ગરે નર તે, પડે નરકે બાપ. ૧૦
- જનકી મુજ વધૂ માટે, સ્વર્ગમાં મુજ વાસ;
એવું વચન દશરથ ઉચ્ચર્યા, ક્યમ વિસર્થે અવિનાશ. ૧૧
- બ્રહ્મા આદે દેવ બોલ્યા, રમરો તેહ વચન;
વન્હિમાં વંદેહી રહી, જ્યમ કમળ વિકસિત તન. ૧૨
- તોયે પણ મન તમારું, અતિ કઠિન ભાસે ભૂપ;
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ વચન અનુપ. ૧૩
- વચન એવાં કહી ભરતે, પ્રબોધ્યા શ્રીરામ;
એમ સુણીને રામ બોલ્યા, સુણો બંધવ આમ. ૧૪
- લોક દુરાચારી નૃપની, કરે કીર્તિ હીન;

૧ કોણ નર અંત્યજ થકી, મૂકાવે કપીલા ઘેન, સંસર્ગ દોષે પછે છોડે,
મહા વનમાં તેનું પ્ર. ૨.

કીર્તિ હીણા નર ને, જાણવા મૃત્યુ સમાન.	૧૫
પૂર્વે હરિશ્ચંદ્ર ને યલિ, નહુપ નામે રાય;	
અઘાપિ તે વિખ્યાત યશ, વિસ્તર્યા મહીતલ માંય.	૧૬
જે સુતે સ્ત્રી બાંધવે, આપણા અપયશ હોય;	
પ્રાણ પ્રિય પણ તતે તજવાં, સુત સ્ત્રી આદિક સોય.	૧૭
કો નરે યશ રાખવાને, તજ્યાં સ્ત્રી તનુ રાજ્ય;	
જીર્ણ ત્વચા જ્યમ સર્પ છાંડે, તથા સીતા તાજ્ય.	૧૮
હે ભરત ! તુજને ગમે જો, રાખવા મુજ પ્રાણ;	
તો મુને એ તે વચન પુનરપિ, ન કહેવું નિરવાણ.	૧૯
એવે સમે લક્ષ્મણ કોપિયા, પૃથ્વી પછાડ્યા હાય;	
આ જૂઝો જનઅપવાદ સ્ત્રીને, ત્યજે છે રઘુનાથ.	૨૦
કો કામનીના કલહથી, ક્યમ પરહરે નિજ માત;	
તેમ તમો ક્યમ તજો, જગતજનુનીને સાક્ષાત.	૨૧
કોણ જણ તેને હણું જો, કહે સીતા દોષ;	
અર્ધમુંડા ચવન તે, શ્રુતિ જૂઝો અસંતોષ.	૨૨
તે બ્રાહ્મણે ત્યજવી શ્રુતિ, મન વિચારો રઘુવીર;	
એમ સુણી કોપ્યા શત્રુમ્ન, પ્રભુ પ્રત્યે બોલ્યા ધીર.	૨૩
જો તમે કહોછો પ્રાણ ત્યજવા, તથા તે રઘુરાય;	
તે તમો તજ્યા પ્રાણ તે, તત્કાળ અગર થાય.	૨૪
જો તમો હણુશો પ્રાણને, તોય અગર થાશો ઈશ;	
પતિવ્રતા સીતા તત્કાણે, જવાડશે જુગદીશ.	૨૫
મૃગસાયની મરશે સતી, જવાડશે ક્યમ રામ !	
શત્રુમ્નું વચન સુણીને, રામ બોલ્યા આમ.	૨૬
અપવાદથી હું જીવિતને, ત્યજું માફ ગાત;	
તો તજવી જનકાત્મજ તે, કેટલાએક માત.	૨૭
જૂર રઘુવર સીત ત્યજવા, કહી ઉત્તમ વાણી;	
ભરત શત્રુમ્ન નિસર્યા, તે સમે ધરથી જાણી.	૨૮
એક લક્ષ્મણ નવ ગયા, તાજી રામને વન માંય;	

દુવરી રઘુવર ઈત્યાદિ પાઠ ઘણી ખરી પ્રતોમાં છે.

નિરખી લક્ષ્મણુ એકને, રઘુનાથ બોલ્યા ત્યાંય.	૨૯
અરે લક્ષ્મણુ ! ખડ્ગ ઝાલી, શીશ માંડે વાઢય !	
બાગીરથીને તીર અથવા, જનકીને કાઢય !!	૩૦
એ પાપ સીતા ત્યજ્યાનું, મુજ શીશ તું અવિધાર;	
તુજ પાગ લાગું બ્રાત ગંગા, ત્રડે ત્યજ મુજ નાર.	૩૧
એમ કહે લક્ષ્મણુ લાજ, નીચે, મુખ મૂકી સ્વાસ;	
સારથીને કહે હયયુત, લાઘ્ય રથ મુજ પાસ.	૩૨
રથ સજી લાઘ્યો સારથી, નિસર્યા લક્ષ્મણુ સઘ;	
જનકી મંદિર જતામાં, આગાડયા અશ્વ અવધ.	૩૩
સારથીએ હણ્યા હય, સંચર્યા સૂક્ષ્મ ગત્ય;	
બચન સીતા તણે લક્ષ્મણુ, કિતર્યા જઈ સત્ય.	૩૪
પછે સીતાને કર્યો, નીચે મુખે નમસ્કાર;	
આનંદ પામી અંગના, એવો કરે ઉચ્ચાર.	૩૫
મનોરથ દાતાર મારો, કમળલોચન નાથ;	
મેં હાસ્યમાં માર્યું હતું તે, સમર્પ્યું મુજ હાથ.	૩૬
પણ તમો નિકટે નવ હતા તો, નિષ્કૂળ થાતાં કામ;	
રઘુનાથ વાચક સત્ય કરવા, તમો પધાર્યા છો આમ.	૩૭
હું વિવિધ અંગર અંગર ચંદન, ગ્રહું સાર સમૃદ્ધિ;	
મુનિ ને મુનિપત્નીને, આપવા મંગળ વૃદ્ધિ.	૩૮
તેનું વચન એવું સાંભળી, લક્ષ્મણુ હ્રદે દુઃખ ન માય;	
નિજ નયન-આંસુ મૂકતો, ઉચ્ચરે હળવે હાય !	૩૯
નિજ પૂજ્ય બંધવ વચનપાશે, કરી બાંધ્યો વીર;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો નૃપ, જનમેજય મહાધીર.	૪૦
પછે સીતાએ ધર્યા પટ, વસ્તુ રથ ઉપેર;	
મૃગચર્મ બહુ લીધાં, ગ્રહાં, રસ ભર્યા ભક્ષણુ પેર.	૪૧
રઘુનાથજીની પાવડી, ધડી સુવર્ણે તે લીધ;	
પછે ચાલ્યાં પૂછવા. સાસુને એ વિધ કીધ.	૪૨
રઘુનાથ-જનુની કૌસલ્યા શું, કહે સીતા ધીર;	
મુને મનસાં ઉપની છે, જવા ગંગાતીર.	૪૩
મુજ મનોરથ પૂરવા લક્ષ્મણુ, પધારે મુજ સાગ;	

જો તમારી હોય આગન્યા, જવા વાંચુ વાત.	૪૪
એમ સુણી કૌસલ્યા કહે, સાંભળો વલુવર અર્ચ;	
વૃક્ષ કંટકયુક્ત વનમાં, શીદ જાશે વ્યર્થ.	૪૫
મુખ મલિન તારૂં પ્રભાતે, સૂકાય ઓટ અપાર;	
એવું વચન સાસુનું સુણીને, સીતા કરે ઉચ્ચાર.	૪૬
હું વસીછું વનવાસ વાનર, વિલોપ્યાં રણ માંય;	
સદા કંટક મર્દના તે, માટય મનસા ત્યાંય.	૪૭
રઘુનાથને સમરી કરી, આવીશ નિકટ માય;	
રાગ નાગ નિઃકામ જપતાં, ઓટ કેમ સૂકાય.	૪૮
મનસા વાચા કર્મણા, મેં તમે સેવ્યાં શણૈ;	
તે માટ મુજને કુશળ થાશે, નમુ છું તમ ચણૈ.	૪૯
પ્રદક્ષિણા સાસુની કરી, આનંદ અંગ ન માય;	
સુમિત્રા કૈકેયીને નમી, જનકી વન જાય.	૫૦
જ્યાં હતા લક્ષ્મણ વીર રથની, રાજ ગ્રહી મન મંદ;	
જનકીજી ચઢ્યાં રથ, મન વિષે અતિ આનંદ.	૫૧
પછે ગદગદ કંઠે લક્ષ્મણ, વહે સારથી પ્રત્ય;	
હાંક્ય હય ઉતાવળા, જ્યમ કરે સત્વર ગત્ય.	૫૨
કહે જૈમિનિ સુણો પરીક્ષિત, તન ચતુર સુગ્મણ;	
સુણી લક્ષ્મણ તણી વાણી, વહે સારથી વાણ.	૫૩
હે નર શિરોમણિ! સાંભળો, હું લહું હયતું મન;	
ચળાચળ શીર કરી કાંધ એક, કહે અશ્વ વચન.	૫૪
જો અમે સત્વર ગતિ કરું તો, ચર્ણુ-મહી દુઃખાય;	
વૈદેહી દુઃખે દુઃખિત પૃથ્વી, પ્રથમથી છે રાય.	૫૫
સંગ્રામમાં અમગતિ ઘટે, પણ નહિ આણે હામ;	
એવું હૃદેમાં માતે હરિ, સાંભળો લક્ષ્મણ નામ!	૫૬
તોયે પણ હાંકુ હવે, મુજ હસ્તલાઘવ જોય;	
એવું વચન કહી સારથીએ, હઠાર્યા હય સોય.	૫૭
કંઠને કરમૂળ માર્યા, કસ્યા ઘાટે ઘોટ;	
સચસારી રાસડી સાથીએ, અશ્વે દીધી દોટ.	૫૮
ઈતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	

બબુવાહન વિષે, લવકુશ, કથા કહું એ સાર.	૫૬
બબુવાહનની કથા, સતાવીશમો અધ્યાય;	
યથા લવકુશ તણા અધ્યા', ત્રણ મહા મહિમાય.	૬૦
શ્લોક જે અધ્યા' વિષે છે, પૂર્ણ પંચાવન;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, બાસટ પદ પાવન.	૬૧

અધ્યાય ૨૮ મો રાગ દેશાખ.

જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ પરીક્ષિત્ કેરા તન;	
સીતાજી નિસર્થાં રે, જેનાં ક્રમણ સગાં લોચન.	૧
નગરી રાગનીરે, નિરખી પામી દુઃખ અપાર;	
ધ્વજ રૂપી કરે રે, જાણે વારે વારંવાર.	૨
વળતાં જનકી રે, તેણી વેળા વાટે જાય;	
નિરખ્યા માર્ગમાં રે, દયિતા દુષ્ટ શુકન બહુ થાય.	૩
સન્મુખ રહી કરી રે, શાલુ ભૈરવ સ્વર શું રોય;	
માર્ગ મૂકતાં રે, હરણાં એ દિશ ધોડે સોય.	૪
સીતાજી તણું રે, ૫૨કે ૫રી ૬રી દક્ષણ અક્ષ;	
જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ જનમેજય પ્રત્યક્ષ.	૫
વિસ્મય જનકી રે, લક્ષમણ પ્રત્યે બોલ્યાં ભિન્ન;	
લક્ષમણજી જાણે રે, માર્ગ મધ્યે જંચુકનાં ચિન્હ.	૬
માર્ગ આવરી રે, ઉભા ભય સૂચવતા મન;	
પણ કલ્યાણ હોરે, રઘુવર દૌસલ્યા આનંદ.	૭
બળ હો બાહુમાં રે, વાઘે રાઘવનું આયુષ;	
જેણે રાઘવે રે, માર્યા રાક્ષસ રાખ્યા રૂખ.	૮
તીક્ષણ બાણ શું રે, જેણે રાક્ષસ માર્યા એમ;	
નિત્યે તે પ્રભુ રે, રહેજો રાઘવ કુશળ ક્ષેમ.	૯
ખર દૂષણ તથા રે, ત્રિશિરા માર્યા નાશિક માંય;	
તે રઘુનાથજી રે, કરજો રાજ્ય મહીતળ માંય.	૧૦
વાનર પે કર્યો રે, ઉડો અંબુધિ પેલે પાર;	
મહા ભયમાં કરી રે, બૂપ વિભીષણ કેરી સાર.	૧૧
મહા બળિયા વળી રે, રાગ રાવણ ને કુંભકર્ણ;	
જાણીતા ઘણા રે, જેણે તેહ પમાડ્યા માર્ગ.	૧૨

- લંકાના પતિ રે, પ્રકટ પાપ તણો આકાર;
 રણુ રધુનાથજી રે, તીક્ષણ બાણે કીધો પ્રાર. ૧૩
- મંદોદરી તણે રે, આંસુ લંકા કૃત અભિષેક;
 આગળ મોકલ્યો રે, મહા બળ હનુમંત (વાનર) એક. ૧૪
- એ રધુરાયજી રે, ગારે અર્થે કીધું એમ;
 તે પ્રભુ વિશ્વનો રે, સુખદાતા કરજો ક્ષેમ. ૧૫
- વદતી એ વિધિ રે, જેવે જનક-સુતા સુવિશાળ;
 આવ્યું તે સમે રે, આગળ ગંગાવટ તત્કાળ. ૧૬
- ઉજવળ ઉછળે રે, નિર્મળ ગંગાના ક્ષોભ;
 પાવન પય ધરે રે, સુંદર શશિ સરણો રસરોલ. ૧૭
- ચંપક વટ વળી રે, આંખા જાંઘુ ફનસ લવંગ;
 કદલી કેતકી રે, ફેફળ ખજૂરી ત્રઠ ગંગ. ૧૮
- નાના વિધિ લતા રે, વેંતી સુરસરિતા શુભ વાર;
 ખટ રસ દ્રાક્ષના રે, ઝુગક ઝુમે મંડપ હાર. ૧૯
- તે જળ જનકવી રે, જોતાં સીતા પામ્યાં હર્ષ;
 મુજ અવતારમાં રે, હાવું સફળ થાજો ઉત્કર્ષ. ૨૦
- વિષદ પ્રવાહ શું રે, વેહેતી જાણે રધુવર કીર્તિ;
 પાપ પ્રભવતી રે, સૌનાં મદામળહારી મૂર્તિ. ૨૧
- જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ જનમેજય તૃપ બાવ;
 રથથી ઉતર્યા રે, સીતા લક્ષ્મણ બેઠાં નાવ. ૨૨
- મહા બયગાં ગયાં રે, ગંગાજીની પેલી પાર;
 ત્રઠમાં ઉતર્યાં રે, લક્ષ્મણને વળી સીતા નાર. ૨૩
- લક્ષ્મણ જનકી રે, ના'યાં ગંગાજળને માંચ;
 અંબર પાત્રી રે, ચાલ્યાં મહા વન ધોરજ જ્યાંચ. ૨૪
- જે વન ધાવડી રે, ધાત્રી બદરી બાવળ ખેર;
 સૂકા પીપળા રે, હેઠળ કોતર દીસે કેર. ૨૫
- કાંટા કુશ તણા રે, તીક્ષણ ગોખરૂં દીસે ધોર;
 તરવર લીંબનાં રે, બોલે પક્ષી કંઠણ કઠોર. ૨૬
- સૂકે પીંપળે રે, બેઠા કળકળતા બહુ કાગ;
 ખોડ મધ્યે રહ્યા રે, ફેણ પૂકારે અહી આગ. ૨૭

ચળવળે ચીતરા રે, વનના પાડા દીસે પ્રૌઢ;	
શુકર દીસતા રે, દીર્ઘ દંતા અંતર મૂઢ.	૨૮
મૃગને મારવા રે, બેડા વાઘ અરણ્ય અડોલ;	
ધરતા ધ્યાનને રે, જાણે જોગીજન સમતોલ.	૨૯
મંઝાર વન તણા રે, ખણતા ઉંદરના દર જોય;	
વન વિલોકતાં રે, સીતા રોમાંચિત થઇ સોય.	૩૦
સીતા સુંદરી રે, બોલ્યાં લક્ષ્મણ પ્રત્યે વાણ;	
હું નથી દેખતી રે, મુનિના ઉત્તમ આશ્રમ જાણ.	૩૧
પવિત્ર તપસ્વીની રે, મુનિની નાર ન દેખું આજ;	
વલ્કલ વસ્ત્રના રે, હું નવ નિરખું ઋપિરાજ.	૩૨
મૂંઝ મેખળા રે, પેઠ્યાં કાળાં મૃગનાં ચર્મ;	
ઠાઠશ વર્ષના રે, મુનિના જાળ ન દેખું પર્મ.	૩૩
અગ્નિ હોમના રે, ધુમ્ર ન દીમે દર્શરથજાળ;	
સઘળે દવ જળે રે, તૃણ કાટ તણી ઝાળઝમાળ.	૩૪
નિગમ ના સાંભળું રે, શ્રવણે પક્ષી તણી ધૂની ઘોર;	
શ્રુતિ ધૂની ક્યમ સુણું રે, મૂંઝો દશરથ રાય કિશોર.	૩૫
પાવત્ર ન પેખીએ રે, પાવન આશ્રમવાસી મુન્ય;	
હું ઉઢરી થઇ રે, રાઘવરાયથકી વન પુણ્ય.	૩૬
દેખું ક્યાં થકી રે, મુનિના અગ્નિહોત્ર વિશાળ;	
જૈમિનિ ઉચ્ચરે રે, સાંભળ જનમેજય ભૂપાળ.	૩૭
એવું સાંભળી રે, લક્ષ્મણ લોચન જળ વહી જાય;	
નીચું નિર્મતો રે, અંતર આકુળ વ્યાકુળ થાય.	૩૮
સીતા સાંભળો રે, આશ્રમ યાંત્રી છે અતિ દૂર;	
સંચરજો શનૈ રે, એવું ભાખું લક્ષ્મણ ભૂર.	૩૯
સીતાજી તમે રે, જાણી લોક તણો અપવાદ;	
રામે પરહર્યો રે, મૂકી મોટમ કેરો માદ.	૪૦
મુજને મોકલ્યો રે, ત્યજવા ધોર ગહન વન માંય;	
સીતા શું કહું રે, બાંધવ વશ આવ્યો આંય.	૪૧
એવું સાંભળી રે, સીતા મૂંઝા પામ્યાં તર્ત;	
પૃથ્વીમાં પડ્યાં રે, જાણે ગગનથકી નક્ષત્ર.	૪૨

કનકલતા પડે રે, જાણે શસ્ત્રે છેવાં મૂળ;	
સુરભી જ્યમ પડે રે, અંગે આવી વાગે ત્રિશૂળ.	૪૩
કોય કુમારિકા રે, જાણે સર્પે ડસે કૃતપાત;	
સીતા તે વિધે રે, પડી પૃથ્વી અકરમાત.	૪૪
લક્ષ્મણ આઠજો રે, સતીને વસ્ત્રે વીઝે વાય;	
એક બાહુએ રે, આનન ઉપર કરતો છાંય !	૪૫
લક્ષ્મણ ઉચ્ચરે રે, જો મેં રાધવ સેવ્યા હોય;	
તત્ક્ષણ ઉઠજો રે, તેણે પુણ્યે સીતા સોય.	૪૬
એવું બોલતાં રે, સઘ સચેતન સીતા નાર;	
લોચન નિર્મતાં રે, લક્ષ્મણ આગળ દીકા ત્યાર.	૪૭
હળવે ઉચ્ચર્યા રે, હા ! હા ! લક્ષ્મણ દિવર સઘ;	
યાંથી ઝ્યાં જશે રે, મુજને મૂકી મહાવન મધ્ય.	૪૮
દિવર દીપતો રે, મુજો વલ્લભ છે તું વિરાજ;	
દંડકવન વિષે રે, હું ઉગારી મહારાજ.	૪૯
ફળ જળ મૂળ શું રે, મારી સેવા કીધી સાર;	
મારે કારણે રે, કીધી પર્ણકૂટી નિરધાર.	૫૦
હમણાં તુ વિના રે, કોણ કરશે મુજ સંભાળ;	
તે દિન ઝ્યાં ગયા રે, જે દિન રાધવરાય દયાળ.	૫૧
આગળ રાગજી રે, પાછળ પળતો તું સૃષ્ટ;	
રઘુનાથે ત્યજી રે, હા ! હા ! મોટું મુજને કષ્ટ !	૫૨
રાજ રામની રે, અણ અપરાધણી મૂકી હુંય;	
મન વચ કર્મણા રે, પતિને ઉત્તમ ઈચ્છું છુંય.	૫૩
નિત્યે ચિંતવું રે, રઘુપતિ પરમ મનોહર ચર્ણ;	
વદન વિરાજતું રે, પંકજલોચન શશિચર વર્ણ.	૫૪
કુંડળ લળકતાં રે, સુંદર દંત મનોહર મૂચ્છ;	
મુકુટે મણિ જડયા રે, ઉપર મુક્તાશળના ગૂચ્છ.	૫૫
મહા વનમાં પડી રે, એવું આનન ઝ્યાં દેખીશ;	
તે દિન ઝ્યાં ગયા રે, મારે મંડપ આવ્યા ઘશ.	૫૬
શીર ફરકે શીખા રે, રઘુવર સાથે વિશ્વામિત્ર;	
મિથિલા આવીઆ રે, તું પણ સાથે પરમ પવિત્ર.	૫૭

મુજને પરણવા રે, ત્રોડયુ ઝ્યંજક ધનુષ્ય મન ચિંત;	
મારે કારણે રે, રઘુવર કીધા વાનર મિંત.	૫૮
તર આલિંધતા રે, મુજને જાણી આણી જોગ;	
તે રામે ત્યજી રે, સીતા એ જન્માંતર ભોગ.	૫૯
તે રઘુનાથનો રે, તેમાં દોષ ન માનું હુંય!	
સાસુને જઘ રે, લક્ષ્મણુ વિનવજો કહું છુંય.	૬૦
ચર્યું તમારડાં રે, વન વન ચરતી ચિંતુ નિત્ય;	
રામે હું ત્યજી રે, વિણુ અપરાધે સગર્બા સીત.	૬૧
એ વિધિ વિદ્યપત્ની રે, સીતા નાર ગહન વન માંય;	
આચારે શુચિ રે, બોલી લક્ષ્મણુ પ્રત્યે ત્યાંય.	૬૨
લક્ષ્મણુજી તમે રે, પાળો પરમ ક્રિયા મહારાજ;	
એવે કારજે રે, રામે ક્યમ પ્રેર્યા છો આજ.	૬૩
મોકલવો ઘટે રે, એવે કામે શઠ સુગ્રીવ;	
જેણે લોભથી રે, લીધો નિજ બાંધવનો જીવ.	૬૪
મોકલવો ઘટે રે, વિભીષણુ રાવણુનો લઘુદ્રાત;	
મિથ્યા મોકલ્યો રે, મુજને ત્યજવા તું ઉતપાત.	૬૫
નિજ નગરી પ્રત્યે રે, વીર પધારો હો કલ્યાણુ!	
રાધવ કોપશે રે, તુજને અહીં રે'તાં નિરવાણુ!	૬૬
એતું સાંભળી રે, લક્ષ્મણુને મન દુઃખ ન માય;	
પ્રદિક્ષણુ કરી રે, નમતો નીચે વદને જાય!	૬૭
લક્ષ્મણુ આલતા રે, વનિતા પ્રત્યે કહે છે વાત;	
વનતા દેવતા રે, તારી રક્ષા કરશે માત!	૬૮
હું પરવશ પડ્યો રે, યાંથી જાતું મુજ માય;	
લક્ષ્મણુ એમ કહી રે, પુનરપિ પાછું જોતો જાય!	૬૯
પગ આગે નહિ રે, જેવો દ્વાપરયુગ વૃષ ધર્મ;	
રિથર થઇ જનકી રે, જોતાં લક્ષ્મણુનો પદપર્મ.	૭૦
ઉભી અંગના રે, નિશ્ચળ નિરખી લક્ષ્મણુ અંગ;	
દિવર ન દેખતી રે, પૃથ્વી મધ્ય પડી મન ભંગ.	૭૧
જડ થઇ જનકી રે, મુહૂર્ત મૂર્ચ્છા પામી નાર;	
લક્ષ્મણુ પણ ગયા રે, ઉતરી સુરસરિતાને પાર.	૭૨

વનમાં એકલી રે, બાળા મૃગલી સરખી રાય;
 મહાવનમાં હું તજી રે, હા! હા! શું કીધું અધ સોય. ૭૩
 જનક કુળે જણીરે, આપી રાધવને નિરધાર;
 દશ દિશ દેખતી રે, અમળા ઉજડ સરખી ત્યાર. ૭૪
 લક્ષ્મણ આવશે રે, મુજને કરતા હોશે હાસ્ય;
 સીતા સાધવી રે, પુત્રરપિ મૂઝા પામી ત્રાસ. ૭૫
 તેના દુઃખથી રે, ઉંચે આનન રોતા હંસ;
 મૂકી મૃણાલ ત્યારે, અદ્ભુત ઉભા ઉત્તમ વંશ. ૭૬
 તૃણાંકુર તજી રે, તેવી સીતા સામું જોય;
 મૃગ મૃગલી મળી રે, અમળા કેરે દુઃખે રાય. ૭૭
 નૃત્ય તજી કરી રે, મોર પળાતા સીતા સાય;
 ભક્ષણ બૂલતા રે, પક્ષી પાંખે કરતા છાય. ૭૮
 જળચર જળ ભરી ને, છાંટે સીતાજીને તોય;
 ચમ્પરી સુરભી રે, ઉપર ચમ્પર કરંતી સોય. ૭૯
 જળકણુ લાવતો રે, કુસુમ સુગંધી સેવે વાય;
 તત્ક્ષણુ જનકી રે, ઉઠ્યાં રામ! રામ! કહી ત્યાંય. ૮૦
 અધ આળોટતી રે, ધૂળે ધુંસર છૂટા વાળ;
 હરિ! હરિ! દેહ તજું રે, તો મુને લાગે હત્યા બાળ. ૮૧
 હરિ! હરિ! શું કહું રે, મુજને ઉગારે યહાં કોણ;
 ધાયે અરિપરિ રે, પગલે પગલે પડતી પોણ. ૮૨
 કાંટા કુશ તણા રે, ચરણે ચાલે શોણિતધાર;
 એ વિધિ આકુળી રે, બાળા મહાવન મધ્યે ત્યાર. ૮૩
 એવે આવિયા રે, વાઙ્મીકિ વાડવ શિષ્ય સમેત;
 સમિધ છેદવા રે, આગ્યા વનમાં યગ્ન સંકેત. ૮૪
 મુનિ મહાકાળના રે, વદને જળહળ તપનું તેજ;
 જોયાં જનકી રે, અંતર ઉપજિયું અતિ હેજ. ૮૫
 ઈતિ અશ્વમેધમાં રે, બલ્લવાહનનું આખ્યાન;
 આઠાવીસમો રે, અધ્યા' લવકુશનું વ્યાખ્યાન. ૮૬
 એ અધ્યા' વિષે રે, સુંદર ચુંવો ૧૨ છે શ્લોક;
 રતન કહે યત્ન શું રે, કીધાં છાશી પદ મુદ્દ ઓક. ૮૭

અધ્યાય ૨૯ મે રાગ સામેરી.

- જૈમિનિ કહે તમે સાંભળો, પાવન પરીક્ષિતતનરે;
વાદ્મીકિયે નિર્ધ્યાં સતી, અતિશે દીન વદનરે. ૧
- તપ તણી સિદ્ધિ જાણે, આપણી, અણુ અવિલેપી બિનરે;
વાદ્મીકિ કે' સુણ સુંદરી, તારી આ મતિ બિનરે. ૨
- કહે રે કલ્યાણિ! તું કાણુ છે, કોની સુતા કોની નારરે;
કારણુ કવણુ અરણ્યે, રહી એકલી યહાં નિરધારરે. ૩
- જનકી કહે મુનિ સાંભળો, હું રાધવની ધરનારરે;
કારણુ વિણુ મુજને તજી છે, તમને કહું નમસ્કારરે. ૪
- વાદ્મીકિ કહે સીતા તમે, જન્મ શો યુગ્મ કુમારરે;
શોક ન કરશે જનકી, સાધવી સદ્ગુણ ઉચ્ચારરે. ૫
- જનક તણો મુર જાણુવે, હું મુનિ વાદ્મીકિ નામરે;
પત્ર કુસુમ ધન જળ ભર્યો, આવો આશ્રમ અભિરામરે. ૬
- પર્ણકૂટી તુજ કારણે, આપીશ ઉત્તમ રૂપરે;
એ આશ્રમ રહી જનકી, પ્રસવશે પુત્ર અનુપરે. ૭
- વાદ્મીકિનું વચન સુણીને, જનકી હૃદ્યાં અપારરે;
ગ્રીષ્મ તપ્ત જ્યમ મયૂરણી, ધન ધૂની સુણી નિરધારરે. ૮
- એમ સાંભળી સીતા સતી, વાદ્મીકિ પુઠ પળાયરે;
સીતા સહિત મુનિ વાદ્મીકિ, આઘ્યા આશ્રમ માંયરે. ૯
- વ્યાધ સિંહ જેણે આશ્રમે, સુરભી સહિત વિનોદરે;
મૂષક રમે જ્યમ નિજબળે, માંઝાર મુખ વિષે મોદરે. ૧૦
- નકુળ મયૂર ઉરગ મળી રમતા, અતિ આનંદ અંતરે;
મૃગને વળગી ચીતરા લે, નિકટ મળીને રમંતરે. ૧૧
- સરોવર મધ્યે શોભતા, બક મુખ મચ્છ ન ખાયરે;
નિર્વૈરી આશ્રમ નિરખતાં, જનકી હર્ષ ન માયરે. ૧૨
- મુનિજન મુનિ-યુવતી વળી, મુનિમુત નિરખ્યા સારરે;
આનંદ પામી અંગના, ફરી ફરી કરે નમસ્કારરે. ૧૩
- મુનિજન મુનિ-યુવતી મળી, આશીશ દીધી વિશેષરે;
પર્ણકૂટી મુનિજને કરી, જનકી કૃત પ્રવેશરે. ૧૪

તપસ્વિની વનદળ આપતાં તે, બેઠગતી સતી સીતરે;
 શીતળ નિર્મળ જળ ભલાં, તે પાન કરે સુખ ચિત્તરે. ૧૫
 નિત્ય નમે વાલ્મીકિને, સાંભળે પવિત્ર પુરાણરે;
 ગર્ભ થયો નવ માસનો, ફલિત તપોવન જાણરે. ૧૬
 માસ ગયો નવમો વહી, જનકીએ જન્મી જોડરે;
 ઉત્તમ મુદ્દર્ત મધ્યે જન્મ્યા, ઋષિ તણી નાર ત્યાં કોડરે. ૧૭
 ઋષિપત્ની સહુ સેવતી, જાણતી અતિ ઉપચારરે;
 ગુણવંતી જાતી ધણું, સીતાએ જન્મિયા જુગ્મ કુમારરે. ૧૮
 કુંવર તણી કાંતિએ કરી, મંદિર તેજ ન માયરે;
 દશ દિશા ઉજવળ આપતી, સૌરભ શોભિત વાયરે. ૧૯
 અનળ બળે અતિ પાધરા, ઉર્ધ્વ જ્વાળા પળાયરે;
 વાલ્મીકિના વિદ્યારથી, ગુરકને વધામણી જાયરે. ૨૦
 ગુરજ વધામણી દીજીએ, જનકીએ જન્મ્યા કુમારરે;
 યુગ્મ કુંવર વિસ્મય મહા, આનંદ અંગ અપારરે. ૨૧
 વાલ્મીકિના કરમાં હતા, કુશ લવ કેરડા કોલરે;
 આનંદે આશ્રમ આવિયા, નિરખી હર્ષ શિશુ જોલરે. ૨૨
 બાળ બેહુ લવકુશને, જળે કરી કૃત અભિષેકરે;
 મુદિત મુનિજને શિશુનાં, લવકુશ નામ ધર્યાં વિવેકરે. ૨૩
 રવિ શશિ સરખા શોભતા, દિન દિન વધતા જાયરે;
 કર્મ મૂલા તણું આચર્યું, બાળકને મુનિ રાયરે. ૨૪
 ખાર વર્ષના રે બાળકા, મૌજનું બંધન ઇષ્ટરે;
 કામધેતું સુર લોકથી, યાચના કીધી વસિષ્ઠરે. ૨૫
 વાલ્મીકિએ વનવાસના, ક્ષાણણુને ભોજન દીધરે;
 કામદુર્ગાએ ઇંદુ સમો, ઓદન ઉત્તમ કીધરે. ૨૬
 મૌધુમનાં પકવાનને, ઉત્તમ શાક અપારરે;
 પાપડ અનુપમ પ્રકટયા તે, ચંદ્રમંડળ આકારરે. ૨૭
 તૈલ તળી બહુ પુરિકા, ખાજલી છિદ્ર સમેતરે;
 અમૃત ફળ ઉપજાવિયાં, સુરભીએ સાધિત હેતરે. ૨૮
 મોદક મહા મુક્તાફળા, સેવ સમારિત સારરે;

આવરી ખીજ ચારોળી, ગુંદર ઘટિત અપારરે.	૨૯
સહસ્ર પુટે પટુદેણિકા, ચંદ્ર સગી શુભ કાંતરે;	
પાપડ અડદ તણા ધણા, તાંદુલની બહુ બાતરે.	૩૦
વિવિધ વડાં વર્તુલ ભલાં, ત્યાં સ્નેહ સહિત છિદ્રરે;	
હીંગ મરીચ છરે ભર્યાં, હળદર મુક્ત મુનીંદ્રરે.	૩૧
લોહ તણે પેણે તળ્યાં, તેલ વિચ મિશ્રિત માતરે;	
એ વિધિનાં પકવાન ત્યાં, કામદુર્ગા કૃત્ય દાનરે.	૩૨
વાદ્મીકિએ તર્પ્યા મુનિ, એ વિધિ અન્ન અગિતરે;	
બાર વર્ષના બાળકા, કુશલવ ધૃત ઉપવીતરે.	૩૩
વાદ્મીકિએ વેદ ભણાવિયા, અંગ સહિત સુચિતરે;	
મધુર સ્વરે ગવરાવિયાં, લવકુશ રાગચરિતરે.	૩૪
લવ કરે તાલ વિરાજતી, કુશ કરે યંત્રનો નાદરે;	
ગર્જના ધન ગર્જ રણું, મનોહર સુંદર સાદરે.	૩૫
મુનિજન મન હરખ્યા ધણું, ધન્ય ધન્ય કહેતા કિશોરરે;	
વાદ્મીકિએ બેહુ બ્રાતને, અર્પ્યાં ધનુષ્ય કઠોરરે.	૩૬
અક્ષય બાથા અર્પિયા, વાદ્મીકિ મિત્ર વસિષ્ઠરે;	
આપ આપણે તપને બજે, અર્પ્યાં શર મુનીંદ્રરે.	૩૭
કવચ મુકુટ કોષ આપતા, ખડ્ગ ચર્મ મુનિ કોયરે;	
એ વિધ ધનુષ્યધર વિર તે, કવચ સહિત તનુ સોયરે.	૩૮
શિશુ તણે શીર ફરકે શ્મશા, વિચરતા આશ્રમ એવરે;	
મૂળ ફળે જળ શીતળે, સીતાની આચરે સેવરે.	૩૯
જૈમિનિ કહે સુણ બૂપતિ, હવે રાધવની કહું રીતરે;	
નત્ર અયોધ્યામાં રાગજી, રાજ્ય કરે ભય ભીતરે.	૪૦
બ્રહ્મહત્યા ભય ઉપન્યો, રામને સુખ ન થાયરે;	
આચરવા અશ્વમેધને, મન ધરે રાધવ રાયરે.	૪૧
વસિષ્ઠ ગાલવ વિશ્વામિત્ર ત્યાં, મુનિ પધરાવિયા પ્રેમરે;	
વામદેવને વળી તેડિય, રાધવ ઉચ્ચર્યા એમરે.	૪૨
મુનિવર વિધિ મુજને કહો, આચરવો અશ્વમેધરે;	
અશ્વતથું લક્ષણ કહો, દાન તણો વિધિ વેધરે.	૪૩
મુજને શું કરવું ધટે વૃત્ત, વિધિ કહો મુનિ રાયરે;	

એમ સુણી વસિષ્ઠ વદે, (પછે) મહા દુઃખે એમ થાયરે.	૪૪
સાંભળો રઘુવર વિનતિ, ઉન્નવળ અશ્વ અનુપરે;	
પીતવાર્ણ પૂચ્છ શોભતું, કર્ણે તે કૃષ્ણ સ્વરૂપરે.	૪૫
એક વર્ષ રાખવો, પાછળ યોદ્ધ પળાયરે;	
યુદ્ધ કરી મુદ્રાવવો, યદ્યપિ કો નર સાવરે.	૪૬
એક સહસ્ત્ર દ્વિજ પૂજવાને, વેદ વિચક્ષણ જાણુરે;	
એક રચિર રથ આપવો, કુંજર એક પ્રમાણુરે.	૪૭
દશ દશ હથવર અર્પવા, સુંદર ભાર સુવર્ણુરે;	
શેર યુગ્મ મુક્તાશ્વળ વળી, શત સુરભી સઆબ્રણુરે.	૪૮
એક એકને અનુચર વળી, આપવા ચાર પ્રમાણુરે;	
આળસ રહિતને ઉઘમી, કાર્ય સદ્ગણ સુમ્નણુરે.	૪૯
અસિમ્રત રઘુનાથજી, કંથમ કરશો વિના નારરે ?	
યત્કર્મ માહે યોષિતા, કારણ મુખ્ય વિચારરે.	૫૦
કામની વિણ સૌ કર્મ ત્યાં, નિષ્કળ શ્રમ પ્રમાણુરે;	
વચન વસિષ્ઠનું સાંભળી, રઘુવરજી ઉચ્ચર્યા વાણુરે.	૫૧
કનક તણી કરો પ્રતિમા, જનકી જેવી તેહરે;	
હું યજ્ઞ કરીશ ઋષિરાયજી, તેવી સીત સમેતરે.	૫૨
આરંભ માંડો મખ તણો, મુનિવર વાર માં લાવોરે;	
યાત્રિક અશ્વ વિક્ષોડવા, અશ્વશાળામાં જવોરે.	૫૩
અશ્વ નિરખી મુનિજન મુને, કરજો દિક્ષાદાનરે;	
રામ-વચન એમ સાંભળી, વસિષ્ઠ મહત મુનિ માનરે.	૫૪
અશ્વશાળામાંથી આણાવિયો, ઉન્નવળ અશ્વ અનુપરે;	
ધેતુદુગ્ધ વર્ણે વળી, કુમકુમ રચિર મુખ રૂપરે.	૫૫
એક કર્ણ જેનો શ્યામજો, નિરખતાં વિસ્મય મુન્યરે;	
ખાક્ષણ સહસ્ત્ર પૂજવિયા, રાધવ પાસ સુપુણ્યરે.	૫૬
વસ્ત્ર વિભૂષણ આપિયાં, ગન ગતિ તીક્ષ્ણ તોખારરે;	
ગજરથદાન મુનીશને, કનક સમર્પિત સારરે.	૫૭
ધેતુ ઘણી વળી દ્વઝણી, એ વિધ અર્ચિયા વિપ્રરે;	
રાધવે લીધી દિક્ષા પછી, કંચન સીત શું ક્ષિપ્રરે.	૫૮
મંદને અર્ચ્યો પછે, રાધવે તેહ તોખારરે;	

કુસુમ ચોસર અર્પ્યા ધણા, શીર પર ચામ્બર સારરે.	૫૯
પત્ર એક પરમ કનકનું, હય તણા ભાળ સુધામરે;	
તે મધ્યે અક્ષર એમ લખ્યા, દશરથનંદન રામરે.	૬૦
કૌસલ્યા એક સુભટ જન્મ્યો, મહા બળી તે તનરે;	
તેણે તુરંગમ મૂકીઓ, ઝાલળે સખળ રાજનરે.	૬૧
એ અર્થ તેમાં લખ્યો, શોભતું જે શીરપત્રરે;	
શત્રુધ સાથે મોકલ્યો, રક્ષા તુરંગમ તત્રરે.	૬૨
ત્યાર પછે હય મૂક્યો, શત્રુધ પાછળ જાયરે;	
ઠટક ક્ષોણિ ત્રણ ત્યહાં, શત્રુધ સાથ પળાયરે.	૬૩
બહુ દેશ નગર તજી, આગળ જાય તોખારરે;	
હય નિરખી સહુ કરે, નીચે મુખે નમસ્કારરે.	૬૪
મહા બળ જે ભૂપ તેણે, બાંધીઓ તોખારરે;	
છોડવ્યો શત્રુધને તે, પરદળ કરી પ્રહારરે.	૬૫
ત્યાર પછે હય આવિયો, વાલ્મીકિ આશ્રમ પાસરે;	
વરણ-યજ્ઞ વિષે વાલ્મીકિ, કીધ રસાતળ પાસરે.	૬૬
આશ્રમનું ઉપવન ભહું, ઉભો અશ્વ તે ઠામરે;	
દાડિમ આશ્રમે ૫૯યાં, વૃક્ષ અતિ અભિરામરે.	૬૭
કુસુમિત અગધિયા ઓપતા, ધાવડી વનમ્મળ ફૂલરે;	
ભાત અનેક કુસુમ તણી, વન તણી દેવતા તુલ્યરે.	૬૮
મંડપ દ્રાક્ષ તણા ધણા, ઘટ તણા યંત્ર અપારરે;	
સપ્ત કદળીમ્મળ શોભતાં, સ્વર્ગ સમાગમ સારરે.	૬૯
ધનુષ્ય કર ધરી રાખતો, તે ઉપવનને લવ વીરરે;	
દૂર્વાંકુર ચરતો ત્યાં, નિરખ્યો અશ્વ સુધીરરે.	૭૦
મુનિવર કુંવર તેડી કરી, લવ ગયો અશ્વની પાસરે;	
પત્ર લલાટ તણું ગ્રહી, વાંચળે બાળ સુહાસરે.	૭૧
એક વીર કૌસલ્યાસુત, તેનું રઘુવર નામરે;	
બાંધળે બળવંત વીર કો, જેને લઢયાનું બળ ધામરે.	૭૨
અર્થ લલો અક્ષર તણો, બાળક લવ કહે આમરે;	
માત અમારી શું વાંઝણી, કો વીર નહીં તે અમરે.	૭૩
એમ કહી બળ બાળકે, કર ગ્રહો હય દક્ષરે;	
ઉત્તરીય વચ્ચે કરી, બાંધીઓ કેળને વૃક્ષરે.	૭૪

બીકણુ બાળક મુનિ તણા, વારતા વીરને તેહરે;
 સાંભળ લવ નૃપનો તુરી, સાથે છે શીદ તું એહરે. ૭૫
 અશ્વના રક્ષક જે હશે, તે આંધશે તુને બાળરે;
 તેનું વાયક અણુગણી, ઉચ્ચર્યો લવ તત્કાળરે. ૭૬
 દ્વિજ-યુવતી જન્મ્યા તમો, રાજસુતાસુત હુંયરે;
 ઉદર સીતા તણે ઉપન્યો, ચોદ મોટા હુંયરે. ૭૭
 પુનરપિ ભય બીત હું, અશ્વને તજું જો આજરે;
 મર્ણુ થાજે મંગળ મુને, નવ યજ્ઞે માતને લાજરે. ૭૮
 ધૃતિ અશ્વમેધ પર્વમાં, બહુવાહન તણી વાતરે;
 અધ્યા' ઓગણત્રીશમો, લવકુશ પંચમ જાતરે. ૭૯
 શ્લોક થયા અધ્યા' વિષે, શીતેર ઉપર પંચરે;
 રતન કહે યતને કર્યો, પદ એશી શુભ સંચરે. ૮૦

અધ્યાય-૩૦ મો રાગ ગોડી.

ત્યાર પછી મહાદળ આવ્યું, હયવર કુંજરને લાવ્યું;
 જેમાં પાળાનો નહિ પાર, આકુળ વ્યાકુળ આયુધ માર. ૧
 હય કયાં હય કયાં કહેતા વાણ, ઉત્તમ મહા બળીઆ નિર્વાણ;
 શત સહસ્ર સાથે સારથી, શત્રુ મોટા મહારથી. ૨
 કદળી વૃક્ષે બાંધ્યો બળી, મહારથીએ હય દીકો વળી;
 બ્રહ્મચારી નાના જે શિશુ, તેને ચોદા પૂછે અશુ. ૩
 અરે બાળકો બોલો ખરું, કોણે હયનું બંધન કર્યું;
 બાળક કહે જેણે હય ગ્રહ્યો, તે આંગાને થડ ઉભો રહ્યો. ૪
 નિર્ભય થઈ ઉભો છે ખરો, લવ નામ તેણે હય ગ્રહ્યો;
 હાસ્ય કરી બોલ્યા તે રથી, એ બાળક કાંઈ લેહેતો નથી. ૫
 મૂકો રે મૂકો હય રાય, જેથી માર્ગે સત્વર જાય;
 એવે ત્યાં આવ્યો ઉદ્દામ, ધનુષ્યધારી બોલ્યો લવ નામ. ૬
 એ શું બોલ્યા ગર્વિત વીર, ક્યમ મૂકાવો અશ્વ અધીર;
 મૂળને છૂત્યે હય મૂકાય, હું ઉભાં ક્યમ અશ્વ અપાય. ૭
 અણુ સાંભળી બળીઆવાણ, હય લેવાને વાળ્યો પાણ;
 લવે નાખ્યા તીક્ષ્ણ બાણ, છેદા છોડણકેરા પાણ. ૮

૧ સાંભળી તે બળીયાની વાણ પ્ર. ૨

- છેવા પાણુ તાણુ તે યોધ, મારો મારો કહેતા ક્રોધ;
 લવ ઉપર યોદ્ધા ઉત્પાત, વરસે બાણુ તણા વરસાત. ૯
 કોઈ એક શક્તિ કોઈ એક પાશ, લવ ઉપર નાખે ચોપાસ;
 આયુધના ગણુ ઉડે સહી, લવને એકુ અડકે નહિ. ૧૦
 જે કોઈ ગૌતમી જઈ ના'ય, તેને પાતક સંગ ન થાય;
 શસ્ત્ર સમૂહ લવે છેદીઓ, યોગીજન જ્યમ ભવ બેદીઓ. ૧૧
 પંચ પંચ શર નાખ્યા લવે, એકેકો ભડ વેધ્યો હવે;
 અક્ષય ભાથાથી લે બાણુ, સત્વર નાખે તીક્ષ્ણ તાણુ. ૧૨
 બે ભાગે બેઘા ભડ નાગ, શુંઢા કીધી બે બે ભાગ;
 મા'વત મરતક કીધાં હૂર, ભૂષિત કુંભસ્થળ સિંહૂર. ૧૩
 કાપ્યા કરિવરના કાંચળા, છેદી ઘંટાની સાંકળા;
 અંબાડી ઉડાડી ઘણું, છેવું મૂળ પતાકા તણું. ૧૪
 કનક કવચ છેવાં વક્ર, રક્ષક સાથે છેવાં ચક્ર;
 રથ આંગણુ ત્રિવેણું બેઠ, સારથી સાથે કીધો છેદ. ૧૫
 હય અકળાવ્યા બાણે હણી, તત્ક્ષણુ માર્યો રથનો ધણી;
 ચમ્મર ચાર પતાકા દંડ, ધીરે છેવાં ધનુષ્ય પ્રચંડ. ૧૬
 ભર્યા શરે કરી ભાથા જેહ, તીક્ષ્ણુ બાણે છેવા તેહ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, એ વિધે વઢતો પાળો બાળ. ૧૭
 તે દેખી શત્રુમ્ન શૂર, રથ બેશીને આવ્યો ઉર;
 ધનુષ્ય તણો ટંકારવ કરે, રહે રહે એવું ઉચ્ચરે. ૧૮
 શત્રુમ્ન ઈતિ ઉચરતો, દશ બાણે બાળક મારતો;
 બાણુ હણી લવ નિર્ભય થયો, શિવને સ્થાનક ઉભો રહ્યો. ૧૯
 એક બાણુ ત્યાં સાંધ્યો શૂર, શત્રુમ્નનું વેધ્યું ઉર;
 ચાર શરે કરી માર્યા તુરી, એક શરે ધ્વજ કટકા કરી. ૨૦
 પુનરપિ ચારે શરે કરી બાળ, માર્યા ચક્ર તણા રખવાળ;
 એક તીક્ષ્ણુ બાણે હવે, ધનુષ્ય તણો ગણુ છેવા લવે. ૨૧
 શત્રુધનને વાધ્યો ક્રોધ, બીજી પ્રત્યંચા આરોપ;
 તત્ક્ષણુ નાખ્યા શરના અલિક, શત્રુમ્ન મન ભાંજી ખીક. ૨૨
 લગાટમાં શર ત્રય તેહેને, લવને માર્યા શત્રુધનને;
 ત્રણુ શરે ત્રાડ્યો તે શિશુ, હાસ્ય કરીને બોધ્યો અશુ. ૨૩

- લલાટ મારે લાગ્યા શુંય, કમળ કુસુમવત માનું હુંય;
અરે વીર તે કીધું બહું, તારૂં બળ સઘળું એટલું. ૨૪
- લવ કહે એવું તેણી વાર, ચાર શરે તાડ્યા હય ચાર;
તતક્ષણ તીક્ષણ બાણે કરી, યમમંદિર મોકલિયા તુરી. ૨૫
- એક શરે સારથીનું સહી, શરીરથી શીર પાડ્યું તહી;
બે બાણે બાળક મહાભુજ, છેદી સુંદર ઉજ્જવળ ધ્વજ. ૨૬
- બાણ બહુ લવ નાખે ધણું, છેલ્લું ધનુષ્ય શત્રુધ્વ તણું;
ધનુષ્ય રહિત શત્રુધ્વ થયો, સારથી અશ્વ વિના સ્થિર રહ્યો. ૨૭
- શત્રુધ્વ અતિ કોપ્યો આપ, તતક્ષણ સાહ્યું અન્યત્ આપ;
આપ ચઢાવ્યું વીર વિવેક, શીઘ્રે કરી શર સાંધ્યો એક. ૨૮
- શણ્ણગાયો શર ગૃધ્રપક્ષ, પીત વર્ણ તીક્ષણ પ્રત્યક્ષ;
શત્રુધ્વ ઉચ્ચાર્યું અશુ, પોતાનું શીર સાચવ શિશુ. ૨૯
- નહિતો મર્ણુ થાશે તારૂં, દયા વિટંબે મન મારૂં;
તેનું વચન સુણી તેણીવાર, લવને વાંધ્યો ક્રોધ અપાર. ૩૦
- લવે તે શર છેલ્લો સહી, પડ્યો ધરામાં કડકા થઈ;
કુડી સાખ જે કહેતા કોય, તેના જે કો પૂર્વજ હોય. ૩૧
- સ્વર્ગથકી અવનિ આખરે, એ વિધિ શત્રુધ્વશર પડે;
વિસ્મય પામ્યો શત્રુધ્વન, તતક્ષણ સાંધ્યો સાયક અન્ય. ૩૨
- કાળ સરીખો તે શર રાય, શત્રુધ્વ સાંધવા બય;
આપ સહિત શર કોપે ભયો, સીતાપુત્રે કટકા કર્યો. ૩૩
- શત્રુધ્વે સાંધ્યો તે બાણ, જેણે લવ કર્યો નિઃપ્રાણ;
તે ધનુષ્યને સાયક એજ, સૂર્ય અગ્નિ સરખું તેજ. ૩૪
- સુંદર શર છૂટ્યો તત્કાળ, એ માર્યો એ માર્યો બાળ;
સાયક સજ્જા નિહાળ્યો લવે, કુશ બંધવ સંભાર્યો હવે. ૩૫
- આ અવસર કુશ બંધવ હોય, તો શર બય શાનો સોય;
જે મુજ માતા સીતા સતી, તો શર છેદાજે એ ગતિ. ૩૬
- સીતાની કીર્તિ જે હોય, એમ કહી શર મૂક્યો સોય;
નેટ લવે તે બાણે તાણ, છેલ્લો શત્રુધ્વનો બાણ. ૩૭
- જૈમિનિ કહે સાંભળ્ય બૂપતિ, શરનું અર્ધ પડ્યું તે ક્ષિતિ;
અગ્ર ભાગ ઉડ્યો આકાશ, તે ત્યાં આવ્યો લવની પાસ. ૩૮

તત્ક્ષણ લવનું છેલું આપ, રૂદે વિષે લવ તાડ્યો આપ;
 તીક્ષ્ણ બાણે છેલું ઉર, પૃથ્વી મધ્યે પડ્યો લવ શૂર. ૩૯
 રૂધિરે લેપાયો તે બાણ, બાળ અચેતન પડ્યો અબાણ;
 શત્રુધ્ન તણી સેના ઉલ્હાદ, શંખ નેરૂંરી કીધો નાદ. ૪૦
 મરતાં મરતાં જે ઉગયાં, તે હસ્તા અતિ હર્ષે ભયાં;
 વળતો હવ છોડ્યો વેગશું, બીજા સૂતો દેખી શિશુ. ૪૧
 સુમટે છોડી મૂડ્યો તુરી, ઘણી વાર વન મધ્યે ફરી;
 શત્રુધ્નને આતી દયા, ઉઠાડ્યો શિશુ પાસે ગયા. ૪૨
 રામ જશો દિસે બાળકો, જળ આણી છાંટો સેવકો;
 સુણી સેવક ધતિ ઉચ્ચાર, લવને છાંટયું શીતળ વાર. ૪૩
 જાગ્યો લવ નાખ્યો રથ માંય, હવ પાછળ ભડ ચાલ્યા ત્યાંય;
 ધતિ મહાભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ત્રીસમો અધ્યાય નિરધાર. ૪૪
 બ્રહ્માહનનો મદિમાય, લવ કુશમાં 'છટ્ટો અધ્યાય;
 ત્રેતાણીશ શ્લોકે વિસ્તાર, રત્ને ક્યો યત્ને નિસ્તાર. ૪૫

અધ્યાય ૩૧ મો રાગ સામેરી,

જનમેજય પૂછે મુનિ, મુને કહો સઘળી વાત;
 સુમટ લવ જાણ્યે થકે, ત્યાં યુદ્ધ કેલું થાત. ૧
 કહો કુશ ક્યાં ગયો હુંતો, ક્યમ લહ્યું સતી સીત;
 અહો જૈમિનિ કહો મુજને, કુશ તણી સહુ રીત. ૨
 કહો જૈમિનિ સુણો વૃષ, કુશચરિત્ર કહું નિરધાર;
 જે સાંભળી સહ પાપથી, મૂકાય નર ને નાર. ૩
 અશ્વ ત્યાંથી નિસર્યો, મહારથે સાલ્યો બાળ;
 ગયા રોતા ઋષિસુત, સીતા પ્રત્યે તત્કાળ. ૪
 હે સીતા! બાંધ્યો લવે, કો વૃષતિનો તોખાર;
 તે વૃષતિ કેરા સેન સાથે, વઢ્યો લવ નિરધાર. ૫
 તે સૈન્ય સઘળું હણી થાક્યો, બાળકો બળે ધાય;
 હાયમાંથી ધનુષ્ય છેલું, અહીંને બેઈ જાય. ૬
 તે વચન સુણીને સીતા રહી, જ્યમ ચિતરી સુરનાર;
 ધનવાન ધન હાણે યથા, ધન ધૂનિ અકિત કુમાર. ૭

૧ જે સાંભળી નરનાર સહુકો, જાય કર્મને પાર પ્ર. ૨.

જો કદાચિત હું ધર્મથી, ચૂકી ન હોઉં લગાર;	
તો ત્યાં લગી લવ જીવજો, જે મજે જેઠ કુમાર.	૮
એકલો મુજ આળ માર્યો, મળ્યા બહુ પાપિષ્ઠ;	
એમ કહી અત્યંત રોતાં, જાનકી મન કષ્ટ.	૯
મુને આજુપૂછ્યે ગયો, આત્મા વર્તિ એહ;	
ચંદ્રગિંજ સમાન મુખ, ક્યમ શરે છેલું તેહ.	૧૦
લવ તાણું તન તીક્ષ્ણુ બાણે, કર્યું કટકા સ્પર્શ;	
કંદમૂળ ફળાશની શિશુ, સુભગ દ્વાદશ વર્ષ.	૧૧
એવો વિચક્ષણુ શિશુ વેધતાં, કર ક્યમ આલ્યા કૂર;	
તે મહા પાપી મહારથી ને, ધણું નિર્દય શૂર.	૧૨
આ સમે નહિ વાલ્મીકિ, ને નહિ કુશ બળવાન;	
કોણ આગળ કહું દારણુ, દુઃખ શૈલ સમાન.	૧૩
એવે સમે સમીધ ગ્રહી, વળ્યો ત્યાં કુશ તેહું;	
આવતામાં કુશ તણા, ફરકતા કર બેહુ.	૧૪
આપણી મેજે આંખથી, આંસુ પડે મન ત્રાસ;	
એમ ચિંતવતો થકો કુશ, ગયો આશ્રમ પાસ.	૧૫
શામાટે લવ સામો ન આવે, મુને મહાબળ વીર;	
પ્રભાતે આવતો સાથે, મેં નિવાર્યો છે ધીર.	૧૬
તે માટે ચું રીસે ચઢ્યો, કે ગ્રહો કોણે જાત;	
એમ ચિંતવતા કુશે, દૂર નિહાળ્યાં નિજ માત.	૧૭
નમ્યો સીતા માતને, કુશ પૂછતો ઈતિ વાત;	
શામાટે માતા રૂઓ છો, ક્યાં ગયો લગ જાત.	૧૮
કહો સીતા કોનો હય, ચરંતો વન ઠામ;	
લવે સદૃશ્ય કોપે સાહ્યો, સુણ્યો કૃત સંગ્રામ.	૧૯
તે વીર લવને લેઈ ચાલ્યા, મુઓ કે જીવંત;	
કોણ મૂકાવે તું વિના, બાળને બળવંત.	૨૦
વચન સુણી સીતા તણું, કુશને ચઢ્યો મહા કોપ;	
ત્રિવલિએ બ્રહ્મટી વળી, આકળો અવનિ લોપ.	૨૧
રૂધિર રાતાં નયન દિસે, ઉચ્યો શિશુ સાર;	
આજ મારે શરે માર્યો, શત્રુ શોષિત ધાર.	૨૨

રવિ કિરણે શેષે ક્ષિતિને, રિપુ-રૂધિર કરવી તૃપ્ત;	
છંદ્ર અથવા વરણ કે, કુળેર સરખો દિપ્ત.	૨૩
તેની સાથે મારત, હોય અથવા ધશ;	
તોય રણ-રિપુને હણી, બ્રાત મૂકાવીશ.	૨૪
અરે માતા જાઉ છું, મુને આપ્ય ભાથા આપ;	
ખડ્ગ ભક્ષ કિરીટ કુંડળ, કવચ આણી આપ.	૨૫
પર્ણકૂટીમાં પ્રવેશ્યાં, જનકી લાવ્યાં સર્વ;	
કુશે સાઘ્યાં ધનુષ્ શર, તરવાર દાસ સગર્વ.	૨૬
^૧ સાનિધ્ય કવચ શર ધરી, ખડ્ગ(જ) યૌવનવંત;	
નિસર્થો કુશ નમી માતા, જનકીને સંત.	૨૭
આશીશ સીતાજી ભણે, કુશ અપ્રાણે કર બેહુ;	
ધનુષ્ય ટંકારવ કરી, જય ઉતાવળો ફેશ તેહુ	૨૮
યથા મત્તગન્ધર્વ પાછળ, સિંહણીસૂત ધાય;	
દૂરથી દેખી રિપુને, કુશ તેડતો પણ જાય.	૨૯
અરે અરિઓ રહો સ્થિર, જે યુદ્ધશક્તિ હોય;	
મુજ બ્રાતને મૂકો કે, યુદ્ધ આપો સોય.	૩૦
કુશ વીરને જીત્યા વિના, નવ ઘટે જીવું યોદ્ધ;	
એવું વચન કુશનું સાંભળી, ઉચરે યોદ્ધા ક્રોધ.	૩૧
એ કોણ આવે યુવા જાલી, દાલ ને તરવાર;	
શર ધનુષ્ધર શીર મુકુટ મંડિત, કવચ ટોપ ઉદાર.	૩૨
જાણીએ એ સુભટ સૌનો, આણુશે અહાં કાળ;	
એમ કહેતા યોદ્ધ સઘળા, ભયાકુળ વિકાળ.	૩૩
એવે ધ્વજ સહુની ધૂણતી, જ્યમ વૃક્ષ કેવળ વાય;	
મુકુટ ઉપર ગૃધ્ર પક્ષી, સ્પર્શ કરી કરી જાય.	૩૪
ભર્યા ભાથામાંથકી, નિસરી પડતા બાણ;	
નિજ કોશમાંથી નિસરે, સ્વયમેય ખડ્ગ અજાણ.	૩૫
યથા દુમ ઉખેડતો, અદ્ભુત વાતો વાય;	
રજે અંબર આવર્યું, નવ સૂર્યબિંબ જાણાય.	૩૬
સમી રજ ક્ષણું એકમાં, પછે વિલોડ્યો કુશ વીર;	

કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ બાળક ધીર.	૩૭
આવતો આવલોડી શિશુને, કહે શત્રુધન;	
અરે સેનાપતિ શિશુને, વાર્ય રિપુનાશન.	૩૮
જ્યાં લગી હું નવ યુદ્ધ કરું, ત્યાં લગી વઢજો વીર;	
વચન એવું સાંભળી, સેનાપતિ કહે ધીર.	૩૯
સુણુ સૌમ્ય તારે પ્રસાદે, હું હણીશ રિપુને હાથ;	
એમ કહી બાળક પ્રત્યે, ગયો સેનાનાથ.	૪૦
રહે રહે કહીને કુશને, બાણુ માર્યાં સઘ;	
તે શર કુશે છેદીઆં, સેનાપતિનાં અઘ.	૪૧
ચાર બાણુ ચાર વાણ, વિડાર્યા કુશ રીસ;	
હસી છેલું એક બાણુ, સારથીનું શીશ.	૪૨
રથ તણા કટકા કરી, હણ્યા રથ રખવાળ;	
ધનુષને વળી કવચ છાંં, કોપીઓ કુશ બાળ.	૪૩
બે શરે તે દુષ્ટ કેરા, બાહુ છેઘા બેહુ;	
ચાલતામાં ચરણુ છેઘા, જાંઘ છેદી તેહુ.	૪૪
પછે મોટી મૂઠ કુંડળ, સહિત છેલું શીશ;	
હણ્યો સેનાપતિ હાહા,કાર ચોદિશ ચીશ.	૪૫
નિજ બંધુ માર્યો નિહાળી, નગ નામ તેનો બ્રાત;	
ગજ ચઢી આવ્યો એકલો, કુશ હણ્યો શક્તિ ધાત.	૪૬
તે શક્તિ પાવક જાળશી, આવતી વજ્ર સમાન;	
પાંચ બાણુ કરી કટકા, બાળકે બળવાન.	૪૭
પછે કુંજર તણા ચારે, ચર્ણુ છેઘા બાળ;	
ચર્ણુબંગ માતંગથી તે, પડ્યો નગ તત્કાળ.	૪૮
પછે નગ કુશ પ્રત્યે આવ્યો, મદા જાલી પાણુ;	
મદા સરસ્યો હસ્ત છેઘા, કુશે તાણી બાણુ.	૪૯
પછે ડાબે પાણુ લીધું, પૃથ્વી પરથી ચક્ર;	
તેવો કર પણુ કુશે કાપી, પૃથ્વી પાડ્યો વક્ર.	૫૦
તોયે પણુ ધાતો વિલોડી, ચર્ણુ છેઘા બેહુ;	
કર ચર્ણુ વિના કુશે કીધો, મહાબળી નગ તેહુ.	૫૧
ધૂળ ધૂસર અંગ રૂધિરે, રંજત નખ બેહુ બાહુ;	

બાળક પ્રત્યે ગયો નગ, જ્યમ સૂર્ય પ્રત્યે રાહુ.	૫૨
પછે કોપે કરી કુશને, ગદા મારી છેક;	
ગદાએ માર્યો થકો, નવ ડગ્યો ડગલું એક.	૫૩
પછે કુશ સંતોષ પામ્યો, રિપુને પ્રતાપ;	
કુશે તીક્ષ્ણ બાણ મેલ્યો, તત્ક્ષણ તાણી ચાપ.	૫૪
તે શરે શીર દૂર કીધું, થયું લય આકાશ;	
ફંદમાળા વિષે પ્રેયું, શંભુએ કૈલાસ.	૫૫
પછે નગને હણ્યા પુઠી, ચઢ્યો કુશને કોપ;	
શરે સેના હણી જાણે, કરે અંતક લોપ.	૫૬
ગજરાજ ગિરિ જેવા હણ્યા, જ્યમ હણે વાસવ વ્યંત;	
રૂધિર ઉઠે અતિ ધણું, વીરનાં અંબર રંગત.	૫૭
વીર ઉભા વ્યગ્ર કેશુ, જશા પૂલ્યા દેહ;	
પરસ્પરે શર આથડે, ઉડતો અગ્નિ તેહ.	૫૮
રથ રૂપી ઇંધન પરજળે, જૂઓ શિશુનું આચર્યું;	
ગજ પડતા ચંપાય બહુ, મહારથી પામે મર્ણું.	૫૯
સ્વયમેવ ધ્વજ ભાગી પડે, રથ ચક્ર ત્યાં ચીરાય;	
શરે છેઘા દેહ તે, અસ્વાર નાહા જાય.	૬૦
રથ અશ્વ હાથી પડે પાળા, પૃથ્વી ઉપર ત્યમ;	
પુત્રી દ્રવ્યે જીવતા, તેહના પૂર્વજ જ્યમ.	૬૧
કુશે એ વિધ હણ્યું દળરથ, હસ્તિ હય સંકિર્ણ;	
યથા ધર્મે ઉત્તમે, સૌ પાપ થાય વિહર્ણ.	૬૨
ધૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્વ મોઝાર;	
એકત્રીસમે થયો અધ્યા', કુશ તણો યુદ્ધ વિચાર.	૬૩
શ્લોક જે અધ્યા' વિષે છે, સાઠ ઉપર એક;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ તેટલાં સવિવેક.	૬૪

અધ્યાય ૩૨ મો રાગ રામશ્રી.

જૈમિનિ કહે સુણ્ય ભૂપતિ, જનમેજય આપ;	
શત્રુધ્ન આવ્યો પછે, ધૂણાવતો તે આપ.	૧
શત્રુધ્નને નવ સાયકે, કુશ માર્યો તૂર્ણ;	
સઘ કુશે હય શું કર્યો, રિપુનો રથ ચૂર્ણ.	૨

શત્રુદ્ધના ઉર માંહે, મારીઓ શર એક;	
સાઠ શરે વેધ્યો વળી, રતન અંતર છેક.	૩
શત્રુદ્ધ વેધ્યો ઘણું, રથમાં પડ્યો ત્યમ;	
મત્તમતંગજ આથડે, ગિરિ ઉપર જયમ.	૪
જે કો જીવ્યા યુદ્ધમાં, શરે છેદિત કાય;	
તેહ અયોધ્યાની પ્રત્યે, ઉતાવળા ત્યાં ધાય.	૫
એવે સમે મૂર્ચ્છા વળી, ઉડિયો લવ વીર;	
આલિંગ્યો કુશ ઉત્તર્યો, મન આનંદશું ધીર.	૬
પૂછે કુશ લવ સાંભળો, સુખિયા છો બાધ;	
શત્રુ સેના મધ્યેથી, હય લાવો સાહી.	૭
એમ સુણી હડીએ લવે, હય બાંધ્યો ધાય;	
બે બંધવ ટોળે મળ્યા, જશા પાવક વાય.	૮
વાટ વિલોકે વીરની, ઉભા રણ રાય;	
જૈમિનિ કહે સાંભળો, તમે જનમેજય રાય.	૯
મરતાં મરતાં ઉગર્યા, યોદ્ધા જે કોય;	
સઘ જઈ રઘુનાથની, પ્રત્યે બોદ્યા સોય.	૧૦
શૃંગ ગ્રહી મૃગનું પ્રભુ, બેઠા દીક્ષિત પર્મ;	
દંડ ગ્રહી કટિમેખલા, પેહેર્યું મૃગચર્મ.	૧૧
બ્રાત સહિત રઘુનાથજી, મોટા મુનિજન;	
તિલ જવ હોમે, ધુત્રથી રાતાં લોચન.	૧૨
કાંચન સીતાની કને, રહ્યા મંડપ માંહ;	
હે હે રાઘવ એવું કહેતા, તેવે સેવક ત્યાંય.	૧૩
રામ તમારો અશ્વ તો, ધરણીતત્ત્ર ધાયો;	
મોટા મોટા મહીપતિ, કોણે નવ સાહ્યો.	૧૪
બાળક એક મહાઅળી, હય સાહ્યો તેણે;	
એકલે દળ આપણું, સંહારિયું એણે.	૧૫
મહા કષ્ટે સાહ્યો શિશુ, શત્રુમે સોય;	
આપ વિદાર્યું વીરનું, શ્રમ પામ્યો હોય.	૧૬
બીજો બંધવ તેહનો, અતિશે ઉદામ;	
ધનુષ્ય ખડ્ગ ધારી કરી, આવીઓ સંગ્રામ.	૧૭

શેષ કટક તેણે હણ્યું, શત્રુધન પાડ્યા;	
દો દિશ નાઠા છું અમો, અતિ ત્રાસ પગાડ્યા.	૧૮
જૈમિનિ કહે સુણુ ભૂપતિ, ઇતિ સાંભળ્યું જ્યારે;	
વિરમય પામ્યા રામજી, મુખે વાત ઉચ્ચારે.	૧૯
પ્રેત પરભવ જલપે, ભ્રમ ઉપન્યો મન;	
ભાઇઓ કોણે મારિયો, મારો શત્રુધન.	૨૦
ચોક્કા કહે રઘુનાથજી, ન ઉચ્ચરું અદ્ભુત;	
અમને લવ ભ્રમતા નથી, ને નથી વળગ્યુ ભૂત.	૨૧
જેણે તું રઘુનાથજી, સમયો એકજ વાર;	
વિભ્રમ જલપ પિશાચતા, ઉપજે નહિ ક્યાર.	૨૨
અમને જ્ઞાનજ ઉપજે, દીઠા તમો દેવ;	
વિભ્રમ જલપ પિશાચતા, ઉપજે નાહિ એવ.	૨૩
નિશ્ચે બાળકને શરે, શત્રુધન સૂતા;	
એમ સુણી રઘુનાથજી, વિલપે વિચ રોતા.	૨૪
જેણે લવણાસુર હણ્યો, તીક્ષ્ણ શર ધાત;	
તે શત્રુધન છોકરે, માર્યો તે ઉપાત.	૨૫
શે દોષે એવી દશા, પામ્યો મુજ બ્રાત;	
લક્ષ્મણુ આવ્ય તુને કહું, સુણ્ય મારી વાત.	૨૬
હું તો દીક્ષામાં વસુ, માટે યુદ્ધ ન થાય;	
મહાદળ મેળી જાઓ, નિજ બંધવ સાથ.	૨૭
યુદ્ધ કરી મૂકાવજો, હયને મુજ બ્રાત;	
સૈન્ય સહિત લક્ષ્મણુ જતા, સુણી એવી વાત.	૨૮
મદભર્યા ગજવર ગાજતા, રથ કંચન કેરા;	
પુરથી પાળા નિસર્થા, અસવાર ઘણેરા.	૨૯
સૌકોને રાતી ધ્વજ, અને અંબર રક્ત;	
કુમ્ભકુમ્ભ લેપન રાજતા, કરં કંકણ વ્યક્ત.	૩૦
વીર રસિક કન્યા તણા, જાણે પરણવા ત્યાર;	
૧કેશ સરસ્વા પુષ્પના, શીર ગુંથ્યા હાર.	૩૧
યુદ્ધરતિને ઇચ્છતા, જાણે કેવળ કામ;	

યૌવનવંતા યોધ તે, શોભતા અભિરામ.	૩૨
ધીર ધણુ ધોળી ધ્વજ, ધોળાં તનુ વસ્ત્ર;	
એક પત્નીવ્રત પાળતા, ધર્મિષ્ઠ મુશસ્ત્ર.	૩૩
તે નગરીથી નિસર્યા, શત સહસ્ર ધીર;	
^૧ સર્વ તણે સ્વામી કર્યો, લક્ષ્મણ મહાવીર.	૩૪
કાવ્યજીત સેનાપતિ, બડ બ્રાહ્મણ પોષી;	
માર્ગે સેના ચાલતાં, સરિતા સહુ શોષી.	૩૫
હય તણી ખુરીએ કરી, ગિરિ ચૂરણ કીધા;	
વનમાં તૂણ મળે નહિ, રિપુએ મુખ લીધા.	૩૬
નદીએ નીર મળે નહિ, સધળેથી દૂર;	
વેરી તણી વનિતા તણે, નયને વહે પૂર.	૩૭
રથ હયની ખુરીએ કરી, રજ પ્રકટી જેહ;	
મેઘ મળ્યું આકાશમાં, થયો કદંમ તેહ.	૩૮
તેણે પંકે પાતળા, ધન કીધા ભારે;	
મોટા મદગળ ત્યાં વળી, કરિ શુંઢા ભારે.	૩૯
કદંમને ભારે કરી, નમતા ધન નીચા;	
તોયે માતંગ મા'રથી, અતિ જાતા ઊંચા.	૪૦
ખડ્ગ ઢાલ ધારી ધણુ, નર આગળ ઉડે;	
અશ્વ તણુ અસ્વાર ત્યાં, નાનાગતિ દ્રોડે.	૪૧
મેઘ તણી પેર ગાજતા, મોટા રથ આવે;	
કુંજર પર્વત જેવડા, પૃથ્વી કંપાવે.	૪૨
માતા ગજ ગાજે ધણું, હણુ હણુતા વાણ;	
ધન જેવા રથ ગડગડે, રડવડે નર રાણ.	૪૩
જૈમિનિ જોડ્યા સાંભળો, જનમેજય ભૂપ;	
લક્ષ્મણ દળ આવિયું, ભયાનક સ્વરૂપ.	૪૪
જે સ્થળે શત્રુ પડ્યા, નિજ સેન સમેત;	
તે સ્થળે લક્ષ્મણ આવિયા, લધુ યંધવ હેત.	૪૫
વીર વિકળ સરીખો પડ્યો, વિખરાયા કેશ;	
શત્રુ દીડો સહી, કાંઈ જીવન શેષ.	૪૬

ઈતિ ભારત અશ્વમેધમાં, આખ્યાન અવીશ;

લક્ષ્મણ આગમ એ, થયો અધ્યા' યત્રીશ.

૪૭

શ્લોક થયા અધ્યા' વિષે, અધુના સાડત્રીશ;

રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ અડતાળીશ.

૪૮

અધ્યાય ૩૩ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ્ય ભૂપણ, તે દળ દીકું ભયંકર ૩૫જ;

મહામળ દીઠા લક્ષ્મણ વીરજ, કુશ એમ બોલ્યો નિર્ગી ધીરજ. ૧

રાત્રુ કેરો અંકુશ ૩૫જ, લવને કુશ કે' વાત અનુભજ;

લવને પૂછે કુશ શુભ વાતજ, કહેરે લવ શું કરવુ વિખ્યાતજ. ૨

ઢાળ.

અરે લવ શું કરીશું, આ સેન આઠ્યું સાર;

રથ તથા હાથી તણી, સંખ્યા ન લાધે પાર.

૩

કહે લવને યુદ્ધ કરવું, મારવા એ યોદ્ધ;

કુખાંડ રણવત્ ભેદવા, ભડ છેદવા ધરી ક્રોધ.

૪

પદ્મ ક્ષણ સહકારવત્ તે, છેદવા રથ રીશ;

પદ્મ રણવત્ પૃથ્વી ઉપર, પાડવાં રિપુ-શીશ.

૫

અરે કુશ તારા યજ્ઞને, એ દળ શા માત્ર;

અગસ્ત્ય ઋષિને એક જળ, ઉર શું કરે સુખ આત્ર. ૬

સિંહ આગળ શું કરે, બહુ બૂથ જાંબુક જાય;

તું શ્રાત્રિય સાલ્હે સદા, નવ સુમટ તુજને સાલ્હ.

૭

હું સકળ દળ બાંધુ બડી, નવ એસરે કો કાળ;

ઉઠ આયુદ્ધ કર ધરી, માર્ય શર તત્કાળ.

૮

હું શું કરે જે ધનુષ્ય છેવું, કરત નહિ તો યુદ્ધ;

એવે સમે આકાશમાં, આદિત્ય ઉદયો શુદ્ધ.

૯

લવે નિશ્ચલ દૃષ્ટિએ, મન ગાંહે સમર્થા ભાન;

પાણુ જોડી સૂર્યની, સ્તુતિ કરે (લવ) યજ્ઞવાન.

૧૦

નમો નમઃ સૂર્યને, ભય તાપ નાશન નામ;

નમો સત્ત તુરંગને, આકાશગામી ભાન.

૧૧

માસ માસે મેષ આદિ, તણા પતિ પ્રણામ;

અયન કરતાને નમો, પ્રકાશ પૂરણ કામ.	૧૨.
અધિરમુગા મનુષ્યને, કૃત ઓત્ર વાચા દાન;	
શીર રોગ દુષ્ટને, સૌ પાપનાશન ભાન.	૧૩
નમો કાંચન કાંતિને, નમો સહસ્ર કિરણિ એવ;	
નમો પૂરણ રૂપને, નમો બાનુ ભાસ્કર દેવ.	૧૪
દિવાકર પિંગલાય નમો, પયસુષ્ટ મેઘ સ્વરૂપ;	
લોક લોચનને નમો, જય મંત્ર કારણ ભૂપ.	૧૫
ઋગ્વેદ રૂપીને નમો, નવ રૂપ બ્રાહ્મણ ધારી;	
યજુર્વેદ અથર્વને નમો, સામ ગાયનકારી.	૧૬
દત્તિહાસ ગાથાકરણને, નમો બ્રહ્મ સ્વરૂપ;	
નમો વિષ્ણુ સ્વરૂપને, નમો રૂદ્ર રૂપ અનુપ.	૧૭
વિશ્વવાંસ્થિત દયાને નમો, નમો હર આકાર;	
વિશ્વધશ્વર પૂર્ણને નમો, સદા નિર્મળ સાર.	૧૮
પ્રચંડકરને નમો, નમો જડિત કુંડલ કાન;	
યુદ્ધમાં જયકારી મુજને, ધનુષ્ય આપો ભાન.	૧૯
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ પરીક્ષિતતન;	
સ્તોત્રથી સંતુષ્ટ રવિએ, ધનુષ્ય આપ્યું અન્ય.	૨૦
પરાક્રમ અત્યંત આપ્યો, યુદ્ધમાં જય હોય;	
સ્તોત્ર પાઠ કરે પુરૂષ તો, સદા મંગળ સોય.	૨૧
ધનુષ્યનો દૃઢ દોરડો ને, મઢયું સોના સેર;	
ધનુષ્ય પામી પછે લવ, કુશપ્રત્યે પૂછે પેર.	૨૨
મુને મુનિ ગુરુએ કયો, એક સ્તોત્રનો ઉપદેશ;	
તેણે રવિની સ્તુતિ કરતાં, એક ધનુષ્ય આપ્યું એશ.	૨૩
દત્તિ વચન કહીને બેહુ બળીઆ, સેન સામે ધાય;	
સૈન્ય બળને બાળવા, બાણે વિભાવમુને વાય.	૨૪
ઘોર સેનામાં ગયા, લક્ષ્મણે પાળી જેહ;	
બાણના વરસાદ વરસે, યથા ગિરિ પર મેહ.	૨૫
શત્રુસૈન્યામાં પડ્યું ત્યારે, બ્રમરવત્ ભંગાણ;	

૧. શીરરોગ કઠોક, શઠનાશન નમો નમઃ ભગવાન. પ્ર. ૨. ૨ દા-
સની પુરો આસ પ્ર. ૨.

- મૈનાક મંદરે જોમ, મથ્યો સાગર જાણુ. ૨૬
 તે સુરના સંધારથી, દલ ખસ્યું યોજન અર્ધ;
 કાળજીત લક્ષ્મણુ રૂંધ્યો, ક્રોધથી શિશુ સ્પર્ધ. ૨૭
 સૈન્ય લક્ષ્મણુ તણે રૂંધ્યો, લવ મહાજળવાન;
 ચોપાસ વિટ્યો વીર લવ, લક્ષ્મણુદળે રાજન. ૨૮
 ચોપાસ લવ વિટી કરી, ગજરાજની શત હાર;
 ગજરાજ વાધે અધિક્ અધિક્, શતે શત સંચાર. ૨૯
 એક એક મજ પાછળ રહ્યા, દશ દશ રથ નિરધાર;
 એક એક રથ પાછળ રહ્યા, તોખાર શત શત સાર. ૩૦
 એક એક ઘોડા પ્રત્યે પાળા, સળગ શત શત સોર;
 એ રીતે ફરતી પાંતી કરી, લવવીર ઘેરો ઘેર. ૩૧
 મુદ્ધ મધ્યે યોદ્ધ સહુ, લવ વિષે કરતા પ્રહાર;
 શર મુદ્ગર મારતા, બહુ બરછી ફેરા માર. ૩૨
 ગદાને તરવાર શક્તિ, ફરશી ભાલા પાશ;
 નાળ જોળા એક લવને, મારતા બડ રાશ. ૩૩
 તે સકળ આયુદ્ધમાર બાબ્યા, લવે શરને પ્રાર;
 નરનાં શીર અવનિ વેર્યા, ઝળકે કુંડળ સાર. ૩૪
 એક હાણુમાં સેન મારી, થયો બાળક શાંત;
 પછે કેસરીનાદ કીધો, યથા યમ કલપાંત. ૩૫
 એક કાળે શત સરે, શત યોદ્ધ માર્યા શૂર;
 પછે બસે બાણે બસે, શૂર કર્યા કટકા ચૂર. ૩૬
 પછે પાંચસે બાણે કરી, પાંચસે શૂરા પ્રાર;
 અયુત બાણે સહસ્ર હરતી, હણ્યા લવે નિરધાર. ૩૭
 પછે પ્રયુત બાણે કરી, લવે પ્રયુત માર્યા વીર;
 કહો જૈમિનિ સાંભળો, નૃપ જનમેજય મહાધીર. ૩૮
 ચોપાસ હરતી હાર છેદી, લવે શર ચૌઆલીશ;
 બમ કેસરી વિકાળ એવો, બાળ મુણુ અવનીશ. ૩૯
 રૂધિર ચૂતો ચપળ લવ, અવલોકતો ચોપાસ;
 બ્યાં બૂએ ત્યાંહાં સૈન્ય ગજ રથ, અથ ગજના રાશ. ૪૦
 લવ તણી તરવાર જળહળ, વિજળી પ્રકાશ;

- સકળ કુંજર હાર કાપી, કટક સામળ ભાસ. ૪૧
- લવે પાછળ નિહાળ્યું તો, ન દીઠો કુશ વીર;
- ચતુર ચિંતાતુર થયો, ક્યાં ગયો બંધવ ધીર. ૪૨
- એમ ચિંતવતો શિશુ, તે સમે રાક્ષસ પક્ષ;
- લવણ રાક્ષસ તણો માતુલ, નામ ત્યહાં રૂધિરાક્ષ. ૪૩
- રઘુનાથજીને શર્ણુ આવ્યો, હતો તે નિરધાર;
- તેણે કોપ કરીને ધનુષ્ લીધું, લવ તણું તેણી વાર. ૪૪
- ધનુષ્ય લઈને નાસતો, ક્ષણ માંહે રાક્ષસ જાણ;
- તેની પાછળ લવ પળાયો, રહે રહે કહેતો વાણ. ૪૫
- ચરે રાક્ષસ હુંથકી તું, જીવતો જ્યમ જાય;
- એતું વચન કહીને કર વિષે, એક ચક્ર ઝાલી ધાય. ૪૬
- તે ચક્ર ગ્રહી આકાશ મારગ, ઉત્પત્યો લવ જાણ;
- પોતા તણું જ્યમ ભૂક્ષ ગ્રહી, ઉત્પતે સિંચાણ. ૪૭
- રૂધિર રાતો ઉડતો જ્યમ, દાવાનળ અંગાર;
- ચક્ર ગ્રહી ફરતો ફરે, જાણે ચક્રધર આકાર. ૪૮
- ગગનમાં લવ નિહાળી, અતિ ભય પામ્યા શર;
- રખે આપણી ઉપરે, તુટી પડે એ ભૂર. ૪૯
- પછે ધનુષ્યમાં શર ચઢાવી, યુદ્ધ કરતા યોધ;
- કોઇ એક નિજ શીર ઢાલ ધરતા, ચક્ર ધરતા કોધ. ૫૦
- એ વીર પડશે શીશ આપણ, તણે કહેતા કોય;
- એમ વિચારીને વે'લ હેઠળ, સંતાતા નર સોય. ૫૧
- શરે છેદ શરીરે હાથી, પડે હેઠા કોડ;
- તેના પેટમાં પેઠા થકા, મા'રથી માર્યા હોડ. ૫૨
- એ વિષે કોડ ઉપાય કરતા, ભયાતુર જે ભીર;
- તે માંહે દશ અવશેષ નિર્ભય, થઇ રહ્યા ધરી ધીર. ૫૩
- રાય દશરથ તણો મંત્રી, સુગ્રહિતસુત તેહ;
- જીતશ્રમને તથા ધાર્મિક, સુકેતુ ત્યાં જોહ. ૫૪
- શત્રુસૂદન ચંદ્રામદ શત્રુ, કાલોમલ્લ તે સિંહ માંય;
- એ દશ સુત પ્રાધાન્ય કહ્યા, સ્થિર રહ્યા રણ ત્યાંય. ૫૫
- ગગનચારી ચક્રધારી, વેધીઓ લવ વક;

દશ મળી દશ દશ શરે, ફરી છેદિયું તે ચક્ર.	૫૬
ચક્ર છેવા પછે તત્ક્ષણ, પરિધ ઝાલી બાળ;	
પ્રધાન કેરા પુત્ર માર્યા, હશીને તત્કાળ.	૫૭
તેહના ચર્મને વળી વર્મ છેવા, પડ્યા રૂધિરે લિપ્ત;	
ન્યમ નિગમ વિણુ નર નાસ્તિક, તે પડે નરકે ક્ષિપ્ત.	૫૮
એવે સમે ત્યાં રૂધિરક્ષ, ફરી આવ્યો ત્યાંહ;	
મહાબળે મારી ગદા, લવ તણા મસ્તક માંહ.	૫૯
વળી મૂર્ચ્છા બાળને ક્ષિતિ, પડ્યો મુદૂર્ત માત્ર;	
પછે મૂર્ચ્છા તણ ઉડ્યો, ગાળતો ગજગાત્ર.	૬૦
આયુદ્ધ ગ્રહી લવ તે સમે, પછે ગયો રાક્ષસ પાસ;	
કેશ ઝાલી કાપિયું, શીર દુષ્ટતું પ્રકાશ.	૬૧
સૂર્યે જે સમર્પ્યું તે, લવે લીધું આપ;	
કર્યો કેસરીનાદ લવ, આનંદ પામ્યો આપ.	૬૨
સૈન્યના ક્ષયકારી માર્યા, પછે બાણુ અતેક;	
સકળ સેનાએ મળી જે, આવ્યો લવ એક.	૬૩
ન્યમ ગર્ભગલિત કો છવ, બાહેર આવરે અગ્નિ;	
ત્યમ સકળ સૈન્યે કરી વીટ્યો, બાળકો બળવાન.	૬૪
ન્યમ તૂણુ અગ્નિ આવ્યો, તેને બાળે તૂણું;	
તથા બાળક સૈન્યને, બાળતો કોપે પૂર્ણ.	૬૫
ઈતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધ પર્ય મોઝાર;	
તેત્રીસમો અધ્યાય થયો, બ્રહ્મવાહન વિસ્તાર.	૬૬
આખ્યાન લવ કુશ તાણું એ, અધ્યાય નવમો એહ;	
જે અધ્યાય વિશે લવનાં, પ્રાક્રમ છે તેહ.	૬૭
શ્લોક એ અધ્યાય વિષે છે, ચતુરતર ચોપત;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ પૂર્ણ છાસઠ ધન્ય.	૬૮

અધ્યાય ૩૪ મો રાગ કેદારો.

લક્ષ્મણને નિરખી કરી, ચાલ્યો કુશ પ્રાક્રમ હરી;	
લક્ષ્મણ પાંચ શરે શિશુ હણ્યો રે.	૧
તે શર વેધ્યો કુશ શિશુ, લક્ષ્મણ શું બોલ્યો અશુ;	
રહે ઉભો પદ ભરતો પાછા રખે રે.	

દાળ.

- ઉભો રહે એનું કહી શિશુએ, મૂક્યો શર અસુ હણું;
તેણે લક્ષ્મણનો રથ, ધુમ્મે ઘટિકા ત્રણ. ૩
- ભ્રમતાં ભ્રમતાં અકળાયા હય, એમ ક્ષય પામ્યા ત્યાં પ્રાણ;
બીજે રથ બેશીને લક્ષ્મણ, મૂકે મોટા બાણ. ૪
- તે બાણે કરી કટકા કીધું, કુશનું કવચ વિધાત;
ત્રણ બાણે મુકુટ વિકાસ્યો, એનો અદ્ભુત વાત. ૫
- કવચ વિના તે વીર વિરાજે, વિણ કંચુકી ન્યમ સાપ;
વીર વિષે સીતા સુત શોભે, શ્રમ વિણ ઉભો આપ. ૬
- લક્ષ્મણને કહે કોપ તજીને, વિનય વચન કુશ વીર;
શત્રુભાવ તજીને ગારો, ભાર ઉતાર્યો ધીર. ૭
- એ ઉપકાર કર્યો છે મુજને, ઉતાર્યો જે ભાર;
સેના ભાર તમારો લક્ષ્મણ, ઉતારે નિરધાર. ૮
- એમ કહી કુશ જાપ જપંતો, એક અથર્વ મંત્ર;
મહાબળીઓ સીતાસુત મૂકે, પાવક અસ્ત્ર સ્વતંત્ર. ૯
- અગ્ન્યાસ્ત્રચક્રી મહા પ્રકટી, જ્વાળા કોટિ પ્રકાર;
તેણી જ્વાળે લક્ષ્મણનો રથ, કીધો ભરમાકાર. ૧૦
- તેણી જ્વાળે પ્રલય થયાં, મહા ભૂપણ વસ્ત્ર અશેષ;
પાગા લાગ્યા વીર તણા, બળી મૂઝ મરતક કેશ. ૧૧
- હંસ સરીખા હયવર કેરાં, પૂછ પ્રજાજ્યાં તત્ર;
રથનાં ચક્ર ચર્મ પ્રજાજ્યાં, બાળ્યાં સુંદર છત્ર. ૧૨
- આપણનું દળ બળતું દેખી, લક્ષ્મણ કોપ્યા કાંત;
વરણ તણે અસ્ત્રે અગ્નિશર, સઘ પમાડ્યો શાંત. ૧૩
- બળતો કુશ કોપ્યો મહા યોદ્ધો, સાંધ્યુ શસ્ત્ર સમીર;
અનિલ તણે અસ્ત્રે ઉડાડ્યા, વિયત વિડંબ્યા વીર. ૧૪
- વાયુ તણે વેગે મદમાતા, ગજવર ઉડ્યા જાપ;
નૈમિનિ કહે સાંભળ કહું સાચું, હે જનમેજય રાયા! ૧૫
- વળતો લક્ષ્મણ પ્રત્યે બોલ્યો, કાળજીત સેનાની;
એ બાળકને હું સંધાર, એમ બોલ્યો અભિમાની. ૧૬
- મકર તણા મંદિરને ભાંજે, સાગરનો જ્યમ વેળ;

- ત્યમ કુશને સંધારીને હું, મારી પાડુ બેળ. ૧૭
- એવામાં લવ બંધવ, ના'વે માંડયું યુદ્ધ;
- એમ કહી કુશ પ્રત્યે ચાલ્યો, સેનાપતિ શુદ્ધ બુદ્ધ. ૧૮
- સેનાપતિ કહે રાધવદળનો, ક્ષય કીધો તે સર્વ;
- હવણાં હું તુજને પાડી, ઉતાર મન ગર્વ. ૧૯
- સેનાપતિનું વાયક સુણીને, કુશ બોલ્યો વચન સગર્થ;
- અબ તણા ગળસ્તનની પેરે, નામજ તારું વ્યર્થ. ૨૦
- મિથ્યા શ્રવણ જ્યમ બેહેરાના, બ્રહ્મ બાળકનું જ્યમ;
- ત્રણને પાવક પાક દુગ્ધનો, નામજ તારું ત્યમ. ૨૧
- તું સરખો સેનાપતિ કીધો, કોણે મહાવાચાળ;
- તું દેખતાં સેના મારી, મારા બંધવ બાળ. ૨૨
- છેદ અલ્યા શર મૂકે છુ હું, કાપીશ જીવ્હા તારી;
- કુશે કરી બે કટકા અરિની, જીવ્હા ચાતિ ઉચ્ચારી. ૨૩
- સેનાપતિને એમ કહે કુશ, તું મુનિ મહારાજ;
- લાવ્ય હવે આ સેનામાંથી, લવ બંધવને આજ. ૨૪
- એમ સુણી કોપ્યો કાળજીત, સાંધ્યો તીક્ષ્ણ બાણ;
- હૃદયેવે વેધીને કુશનો, તાડ્યો ડામ્રો પાણ. ૨૫
- (ત્યાર) પછી કુશે બહોતેર બાણે, ખીલ્યો દક્ષિણ હાથ;
- ત્યાર પછી સેનાપતિ શીર, છેલું કુંડળ સાથ. ૨૬
- પડ્યો સુણી સેનાપતિ કોપ્યા, લક્ષ્મણ આવ્યા રણમાં;
- વરસતા બહુ બાણ તણા ગણ, વૃક્ષ વેધ્યા રણ ક્ષણમાં. ૨૭
- લક્ષ્મણ બાણે શાલ તાલને, વટના તરવર વેધ્યા;
- ત્યાર પછી કુશના ઉર ઉપર, પટ શર જમને બેધા. ૨૮
- સૌમિત્ર કુશ ઉપર મૂકે, શકિત ગદાના ધાય;
- કાતી ખડ્ગ તોમરને ફરશી, ચર્મે મારે રાય. ૨૯
- તે સર્વે આયુદ્ધ કુશવીર, છેઘાં સાત પ્રકાર;
- સિંહનાદ કરીને બોલ્યો, લક્ષ્મણ સે' મુજ પ્રા'ર. ૩૦
- વાલ્મીકિએ શર પંચ સમર્પ્યા, હુતા કુશને જેહ;
- ગૃધ્રપક્ષને તીક્ષ્ણ કોપ્યા, સાપ સરીખા તેહ. ૩૧
- આગ તણા અંગારા ઝરતા, સાંધ્યાં સાયક પર્મ;

આકાશે ઉઘોત કરંતા, મૂક્યા બેદ ન ભર્મ.	૩૨
મહાબળીએ તે લક્ષ્મણનું, વેધ્યું શીર સમ્પર્ક;	
લક્ષ્મણ નિષ્પ્રભ ભોમ પડ્યા, જ્યમ આકાશેથી ચર્ક.	૩૩
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત વડ વાદ;	
ત્યારપછી પડ્યો કુશને કર્ણે, રણમાં લવનો નાદ.	૩૪
ખડ્ગ ઢાલ ધરી કુશ ધાયો, જે દિશ છે લવ વીર;	
સેનામાં ગજશુંકે વિંટચો, નિરખ્યો બંધવ ધીર.	૩૫
ખડ્ગ સહસ્ર તક્ષણ તાડી, મદગળ હાથી હાર;	
સકળ યોદ્ધ મારી મૂકાવ્યો, લવ બંધવ નિરધાર.	૩૬
વાલ્મીકિ મુનિને આશ્રમે ત્યાં, પાડી સેના સોય;	
નિર્ભય થઇ ઉભા બે બાંધવ, આશ્રમ સામું જોય.	૩૭
ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, યોત્રીસમે અધ્યાય;	
બ્રહ્માહન વાત વિચે, લવ કુશનો મહિમાય.	૩૮
જે અધ્યાયમાં શ્લોક થયા છે, સુંદર સાડત્રીસ;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પદ ઓગણચાલીસ.	૩૯

અધ્યાય ૩૫ મો રાગ રામગ્રી.

જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ ભૂપજી, મહાભારત વાત અનુપજી;	
ગંગાતીરે રાધક, રાયજી, દિક્ષા લીધી મંડપ માંહજી.	૧
મુનિવર વિંટયા બેઠા રામજી, ભરત અનુજને પૂછે આમજી;	

ઢાળ.

શ્રી રામ પૂછે ભરતને, શે ન આવ્યો તુજ વીર;	
હય તણા હરનાર હરાવી, ના આવ્યો ક્યમ ધીર.	૨
તુજ અનુજ શત્રુધ્ન જેથી, હાર પામ્યો હોય;	
યોદ્ધ બન્ને ના જીતાયા, લક્ષ્મણે શું સોય.	૩
સપ્તના સંગ્રામ મધ્યે, સૌમિત્રિને અક્ષ;	
ચરાચર નિરખી બીહે, ક્યમ સહે તો પ્રત્યક્ષ.	૪
તે અમે અધુના મોકલ્યો, બહુ વાર વિંટચો યોદ્ધ;	
નિજ અનુજ પતને આકળો, મન મધ્ય ધરતો ક્રોધ.	૫
તે અજણ્યા અગ્નિ શિશુ, અતિ ચતુર સ્વામી હીન;	

- અસમર્થ સૌમિત્રિ થયો, કોને સર્ણુ રહેશે દીન. ૬
- શત્રુધને સ્વર્ગથી, આણુશે લક્ષમણુ યોદ્ધ;
પ્રતાપ પોતા તણે ત્યાં, પુણ્યનો ધારો મોદ. ૭
- સૌમિત્રિ કોપ્યા સુણી, સુત તણો કરતા નાશ;
સુત રાખવાને જનુની તેની, જશે કોની પાસ. ૮
- ક્યાંહાંયકી આવ્યા સ્વર્થવરમાં, વિદ્ધ કરવા બાળ;
તુરંગમને વર્ષમાં, બે દિવસ થાકે કાલ. ૯
- જે બાળકે બાંધ્યો તુરી, દેખતાં શત્રુધન;
એણે અનાદર કીધો મુને, નવ ગણ્યા યોદ્ધા મન. ૧૦
- જેણે બરતને સુગ્રીવ અંગદ, વિભીષણુ હનુમંત;
જેણે તુણુ તોલમાં લેખ્યા, હય હયો મહા બલવંત. ૧૧
- કર ચઢ્યો ઘોડો ગ્રહો, જૂઓ બાળ ચેષ્ટા એશ;
બરત પ્રેરો કોઇને, ગ્રહી જાય મુજ સંદેશ. ૧૨
- રણુ માંય લક્ષમણુને કહે જે, અશ્વને આંહાં આણુ;
વચન માંડે સદા સૌમિત્રિ, કરે છે પરમાણુ. ૧૩
- જૈમિનિ કહે સાંભળો, ભૂપાળ એ અદ્ભુત;
પછે બરતે પાસ તેડ્યા, પાંચ પ્રૌઢા દૂત. ૧૪
- તે પ્રત્યે ત્યાં ઉચ્યા, શ્રીમુખે રાજા રામ;
જાઓ લક્ષમણુ પ્રત્યે દૂતો, તમે કહે જે જઈ આમ. ૧૫
- એ જીવતા બે બાળ મોહવા, મોહાએ સિદ્ધ;
તમો તે હણવા નહિ, અપરાધ અદ્યપિ કીધ. ૧૬
- તુજ વીર છે તુજ પાસ શૂરા, શસ્ત્ર અસ્ત્ર પ્રવીણુ;
તુ સરથ શૂર સમર્થ બાળક, વિરથ આશ્રય હીણુ. ૧૭
- આંહાં આણુજે બે બાળને, રણમાં ન હણીશ સુબુદ્ધ;
પારકા શિશુમાં દયા રાખે, તે સદા સુખ શુદ્ધ. ૧૮
- તે પુત્ર પૌત્ર સહિત જન, સંસારમાં સુખવાન;
મેં પુત્રનું સુખ નથી દીધું, સીતા વદન સમાન. ૧૯
- અવતાર પામી આજ સુધી, ના દીધું સુત સુખ;
તે માટ મૂકાવું શિશુને, પ્રબળ પામી દુઃખ. ૨૦
- તેને પૂછજો તમો પુત્ર કોના, રક્ષા વન શે કામ;

તમારી માતા ક્યાં કહી, લાવજો આ ઠામ.	૨૧
કહે જૈમિનિ જે સમે, સંદેશ કા'વે રામ;	
તે સમે દૂતા રૂધિર ચૂતા, આવિયા તે ઠામ.	૨૨
શરે છુદાં ગાત્ર વેહેતાં, રૂધિર રાતાં ત્યાંય;	
દૂત લક્ષ્મણુ તણા, આવિયા રાધવ જ્યાંય.	૨૩
રાખ્ય રાધવ રાખ્ય રાધવ, ઉપત્તી મહા બીત;	
મહાદળ ટોળે કરીને, ગયા લક્ષ્મણુ નીત.	૨૪
શત્રુમ્મ મૂઝ્યાં પડયા, તે રણે આવ્યા જ્યાર;	
સૈનિક કુશ તણે બાણે, હણ્યા હા હા કાર.	૨૫
જે રણે આપણુ યોદ્ધતા, સહજ છેદ્યાં બંગ;	
યથા કેશુચત પૂદ્યાં, રૂધિર રાતાં રંગ.	૨૬
વજૂના સેહેનાર, નાના શરે છેદ્યા વીર;	
વેદના જાણે નહિ, મૂઝ્યાં પમાડયા મહાધીર.	૨૭
જે સૈન્ય લવને સદા કરતું, ભૂમિ મધ્યે ભગ્ન;	
તે લવે સેના લીન કીધી, પડી ભૂતળ ભગ્ન.	૨૮
સેનાપતિ લક્ષ્મણુ તણો, તે પડ્યો શ્રી રઘુનાથ;	
કાળજીત કુશશરે પીડ્યો, પડ્યો સેના સાથ.	૨૯
યુદ્ધ કીધું લક્ષ્મણુ, જે ભાત જોતાં આજ;	
વેર તજી આવી દયા, તુજ અનુજ ને મહારાજ.	૩૦
તતઃપર કુશ પ્રત્યે તારો, અનુજ બોલ્યો વાણ;	
જા જા રે બાળક જીવતો, મેં સમર્પ્યો તુજ પ્રાણ.	૩૧
લક્ષ્મણુ બંધુ સાથે ઘેર જા, મૂઝ્યો થકો મેં બાળ;	
નિજ માતને મૂઝ્યો કહે જઈ, વચન વીર વિશાળ.	૩૨
સૌમિત્રિનું વચન સુણીને, કરે કુશ હુઝ્યાર;	
તું કહે જામને રામને, મૂઝ્યો હવે નિરધાર.	૩૩
દળ હણાયું તું દુઃખ પામ્યો, માટે ન વહું વીર;	
આહો અધુના રામને, લાણુ ક્ષમા ન મળે ધીર.	૩૪
તેનો અનુજ અતિ ક્લેશ પામ્યો, માટે ન વહું આંહી;	

-
- ૧ સૌ સૈન્ય કુશ બાણે કરી, તે સમે હાહા કાર પ્ર. ૧ લી.
 ૨. લક્ષ્મણુ બંધવ સાથે કરો, થકો મૂઝ્યો બાળ. પ્ર. ૧ લી.

અપમાનકારક રામથી, તું ખીહું છે મન માંહી.	૩૫
તે માટે મેં કીધી કૃપા, તું જીવતો જા ઘેર;	
કે પ્રહાર કરેય મુજ શરીરે, દેખાડ પૌરુષ પેર.	૩૬
સાત બાણે પછે લક્ષ્મણ, હ્રદે હણ્યો તે બાળ;	
તે બાણ બેદી બાળને, રણપાર પોત્યો કાળ.	૩૭
તે પડ્યા જઈ વનની વિષે, ત્યાં વિડાર્યા બહુ વૃક્ષ;	
પછે કુશના બાણ છૂટ્યા, સૌમિત્રિપર લક્ષ.	૩૮
તે સમે લક્ષ્મણનું કલેવર, ત્વચાહીનજ કીધ;	
એક ક્ષણમાં આકળો, રણ વિષે લક્ષ્મણ સિદ્ધ.	૩૯
જાણે કસુંખી ખીજું કલેવર, વ્યાકુળો વીર વિરક્ષ;	
પૂર્વના અબ્યાસથી, બાળ શું કરતો યુદ્ધ.	૪૦
પછે પડ્યો લક્ષ્મણ વીર બાણે, કુંડળી કૃત દેહ;	
ભ્રમદળ દશ દિશે નાહું, તમારૂં ત્યાં તેહ.	૪૧
તે બંધુ બન્ને બચાકુળ, સૌમિત્રિ શત્રુધન;	
તેણે હીન હમણાં તમે કને, આગ્યા અમે રાજન.	૪૨
તજ્જે દિક્ષા રામજી, વન પધારો યુદ્ધ કાળ;	
જ્યાર પેહેલા કુશ તણા, શર ન છૂટે રણરાજ.	૪૩
કુશ તણી આગળ કોયનું, બળ ન ચાલે રઘુરાય;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, અશ્વમેધ મખ મહિમાય.	૪૪
વાક્ય તેનાં સાંભળી, રામને મૂઝી જાત;	
ભરત આગળ આખડીને, પડ્યા અકરમાત્.	૪૫
ગ્રહા ભરતે ભૂપતિને, કર્યો જળ સિંચન;	
નેત્ર મધ્યે નીર છાંટી, કર્યું આશ્વાસન.	૪૬
થયા રામ સચેત નિરખી, ભરત બોલ્યા વાણ;	
અહો રાઘવ સૌમિત્રિ શું, વ્યર્થ ખેદ માં આણ.	૪૭
શત્રુધની સાથ રણ, લક્ષ્મણે પાડ્યો દેહ;	
એ તનુ તજવા ઈચ્છતો, મહા દુઃખી લક્ષ્મણ એહ.	૪૮
જે દિવસનાં જનકી રણ, તજી આવ્યો વીર;	
વૈદેહી દુઃખે ના જીવે, તુજ કને ના'વે ધીર,	૪૯
સીતાનો સંદેશ કહેવા, ફરી આવ્યો ઘેર;	

- તોય તમને કૃપા ના'વી, જનકી ઉપેર. ૫૦
- વિદ્ધ કારણ જન્મ નિમિત્તે, તજ્યો લક્ષ્મણ દેહ;
જનકીનું દુઃખ મનમાં, સમરી સમરી તેહ. ૫૧
- ત્યાગ સીતાનો સ્મરીને, તજ્યું રણમાં તન;
નારી નિરપરાધ મૂકી, લક્ષ્મણે મલાવન. ૫૨
- તે કલુષ કાયાને વિષે, ધરી રહ્યો હુતો ધીર;
તે પાપ કુશકોદંડ ગંગા, પખાળ્યું વરવીર. ૫૩
- પખાળ્યું અધ અંગનું, સૌમિત્રિ છે પાવન;
ભરત હું અપવિત્ર છું, કાં ન પ્રેયો પ્રભુ વન. ૫૪
- હવે હું રથ જાઉં રાધવ, પવિત્ર કરવા કાજ;
મલિન તનુ એ વાર માફ, થયું રાધવ રાજ. ૫૫
- એક વાર શ્રીજી વન ગયા, ને તજ્યાં સીતા વામ;
ત્યારે અયોધ્યામાં હું રહ્યો, ત્યમ હવે ન રહું રામ. ૫૬
- હવે ક્યમ રહું સીત લક્ષ્મણ, શત્રુમ્મ વિણ ગામ;
ભરતની વાણી સુણીને, ઉચ્ચરે એમ રામ. ૫૭
- હે ભરત! તે જાણો તમો, હશે કોણુ ખળિયા ખાળ;
તમો પધારો કાનન વિષે, કુશ વિજય કરી તત્કાળ. ૫૮
- તેને લેધ આવો મારી કને, નિજ અનુજ સાથે આજ;
ઉઠાડજો મૂર્છાથકી, આપણા બંધવ રાજ. ૫૯
- હનુમાન્ જાંખવાન વાનર, સહિત તેડો સાથ;
તારી સખળ સેવા સાધશે, એ રીંછ કેરો નાથ. ૬૦
- ઉતાવળા વન પધારો, સૌ જૂએ કુશનું ધીર;
હે ભરત! પાસે હુંથકી, તું સકળ શુણુ ગંભીર. ૬૧
- સત્યે શૌર્યાદિક શુણે, તુંને સદામાનું જેષ્ઠ;
વયે નાનો નિપુણ છે, પણ કર્મ તણો અતિ શ્રેષ્ઠ. ૬૨
- વન જતાં મેં પ્રમાણી, પિતા કેરી વાણ;
તમો તાતવચ્ચને કર્યું, તે મુજ નિમિત્તે જાણ. ૬૩
- તમો વનકુળ જટા ધારી, રહ્યા નંદિકગ્રામ;
ભરત કહે ક્યમ જાઉં વનમાં, સાંભળો શ્રી રામ. ૬૪
- તે ખાળકા એ સાંભળ્યા, તુજ સેના કરતા સદૃષ;

તેને તમે પણ જાણો નહિ, હનુમાન્ જ્ઞાન વિકલ્પ. ૬૫
 તેને જાણે ના જાણે, જાંબવાન અંગદ વીર;
 એમ સુણી અંગદ ઉચ્ચરે, સાંભળો રાધવ ધીર. ૬૬
 તે બાળકા બે પ્રમાણું, રઘુનાથ કેરૂં રૂપ;
 લોકાપવાદ તજ્યાં સીતા, તમે ત્રિભુવન ભૂપ. ૬૭
 કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ પરીક્ષિત-તન;
 એમ કહી રામે મોકલ્યા, નિકળ્યા ભરતજી વન. ૬૮
 હનુમાન્ મુખ્ય મહાભરતે પિંટયો, ભરત ક્રોધ કરાળ;
 રથ ચઢી સત્વર ભરત ચાલ્યા, હતા જ્યાં બે બાળ. ૬૯
 બહુ દળ તે નિસર્યું, ગતિ અવનિ ને આકાશ;
 રઘુનાથ પુરથી નિસર્યા, નર તથા વાનર રાશ. ૭૦
 મહાવન પામી ભરતજી, હનુમાન્ને કહે વાત;
 હનુમાન્ જો કુશ શરે વેધ્યું, પડ્યું રણ ઉત્પાત. ૭૧
 સુભટ બહુ શ્રી રામના, શ્રીર હીણ કાપી કાય;
 ગજ વાળ રથ અનેક નર, શીર રહિત અંગ ધાય. ૭૨
 જૂઓ આગળ અડવડે છે, ઈત્રિતલ મૃત દેહ;
 રણ પડ્યા લક્ષ્મણ શત્રુધ, ક્યાં હશે હવણાં તેહ. ૭૩
 મહા બળીઆ તણી ત્યાં, પ્રકટી શોણિતસિંધુ;
 શું ગયા ગંગાજી વિષે, પૂરે પડ્યા મુજ બંધુ! ૭૪
 પુરૂષ ના ક્યહું કેશ કર ક્યહું, અર્ણુ દંત તણાય;
 વિવિધ વાહન તણા કટકા, પડ્યા પૂરે જાય. ૭૫
 અહો હનુમંત આ નહિને, હસંધી જા પાર;
 યથા લંકા ગયો પૂર્વે, તરી સાગર વાર. ૭૬
 પાર જઘને પેખ મારા, ભ્રાત પૃથ્વી પાત;
 ક્યાંહાં ગયા ભ્રમુ બાળ લવકુશ, કહે વાનર વાત. ૭૭
 તદા સાગર તર્યો રાધવ, હતાં સન્મુખ સીત;
 હવાં સીતા વિમુખ છે, તે માટ હું બચબીત. ૭૮
 તે માટ શોણિતસિંધુ સરિતા, સદા દુસ્તરજાત;
 તોય તારૂં વામ્ય માની, જાજી જેવા ભ્રાત. ૭૯
 એમ કહી શોણિત સરિતા તરી, હરિ ગયો પેલી પાર;

- ક્ષિતિ પડ્યા દીઠા શત્રુમ્ન, સૌમિત્રિ શરને પ્રાર. ૮૦
 જાણે સીતા ત્યાગ દુઃખિત, પૃથ્વી પ્રારથે રાજન;
 કોપ મૂકી માત સીતા, દ્રોહીને ઘા રથાન. ૮૧
 હનુમંતે હાથે ગ્રહી, આણ્ણીઆ ભરત કેરે પાસ;
 શત્રુમ્ન સૌમિત્રિ મૂર્છા, સહિત ચેતન નાશ. ૮૨
 તે બ્રાત ભરતે વિદોહ્યા, કુશ શરે છેદિત કાય;
 *સામર્થ્ય પારથ વિષે બંધવ, બેહુ વિસ્મય થાય. ૮૩
 બહુ યતન બંધવને કરી, હનુમાનને કહે ભર્ત;
 ક્યાં ગયા બાળક વીર જોણે, વિદાર્યુ દળ તર્ત. ૮૪
 જૂઓ હનુમંત ક્યાં હશે, શિશુ વેશ ધારી દેવ;
 ગયા લક્ષ્મણ શત્રુમ્ન, નિપતી રણ એવ. ૮૫
 હનુમાન હરિવર ઉચ્ચરે, સાંભળો ભરત સુધામ;
 મેઘનાદને શરે લક્ષ્મણ, નહીં મૂર્છા આમ. ૮૬
 યથા કુશ બાણે લક્ષ્મણ, નવ તજે મૂર્છા સોય;
 અનુજ મૂર્છા વિલોકી, મુને મૂર્છા હોય. ૮૭
 જૂઓ યોદ્ધા સર્વ કોઈ, શિશુએ હણ્યું દળ સર્વ;
 તે નિહાળી નર તથા વાનર, તણો ભાગ્યો ગર્વ. ૮૮
 ઇતિશ્રી મહાભારતે, અથમેધ પર્વ મોઝાર;
 બબુવાહનની વાત વિચે, લવ કુશ કથા વિસ્તાર. ૮૯
 પાંત્રીસમો અધ્યાય થયો, એકાશી શ્લોક વિચાર;
 રત્ન કહે યત્ને કર્યા, પદ નેવ્યાશી નિરધાર. ૯૦

અધ્યાય ૩૬ મો રાજા ગોડી.

- જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, મહાભારત મહિમા પાવન;
 એવામાં કુશ આવ્યો ફરી, ધનુષ્ય તણો ટંકારવ કરી. ૧
 અડગ હાલ ધારી મહાવીર, આવ્યો લવ સંગ્રામે ધીર;
 કિરણે ભૂમિ કરી પ્રકાશ, સાગર સુધી ચારે પાસ. ૨
 અંતરધ્યાન થયો આદિત્ય, ઉદે થયું અંધારું અત્ય;
 પોતાનું અથવા પારકું, ન જણાય માણસ ત્યાંયકું. ૩
 અન્યોઅન્ય સુભટ સંગ્રામ, ઉચ્ચારે આપ આપણું નામ;
 માતાગજ અકળાતા ફરે, ચરણે રથમે ચૂરણ ફરે. ૪

ધ્રોડે રથ પ્રોઢો અંધાર, ઝપટમાં પડતા અસ્વાર;
 ધ્રોડે ધોડાના અસ્વાર, પાળા પડતા પામી પ્રાર. ૫
 એવે ધૂણાવી તલવાર, આવ્યો લવ સેના મોઝાર.
 ધરી ઢાલ શીર પર લવે, હયવરના પદ છેઘા જવે. ૬
 નીચો લવ સેનામાં ફરે, ગજ શુંડના કટકા કરે;
 દીર્ઘ શુંડે વળગી વઢે, હસ્તીને કુંભસ્થળ ચઢે. ૭
 કુંભસ્થળને ચીરે ત્યમ, કઠિયારો કાઠીને જ્યમ;
 ગજમુકતાની મુષ્ટિ ભરે, ઉછાળી અવનિ પર ધરે. ૮
 હસ્તીદંત વિષે કૃત પ્રાર, તીક્ષ્ણ ધાર તણી તલવાર;
 ત્યાં ઉડે તણખારા જોહ, બાળે બળિયા કેરા દેહ. ૯
 એવે કુશ કોપ્યો મહા બળી, મોઢા સાયક મૂકે વળી;
 નરનાં શીર છેદે નિરવાણુ, છેદી પાંચા સરસ્યા પાણુ. ૧૦
 હસ્તીનાં શીર છેદે ક્રોધ, આકાશ ઉડાડે યોધ;
 આકાશે અધપિ જોય, એકી ભાવ થયા છે સોય. ૧૧
 એથી અધિકું ઉત્તમ ક્ષત્ર, નથી થયું નવ થાશે અત્ર;
 તે માટે ન ક્ષત્રી ભાવ, પામી ગજ શુંડા નભ આવ. ૧૨
 અધાપિ વરસે વરસાત, શુંડાથી દાનોદક પાત;
 ચિત્રામાં જ્યમ વરસે તોય, પ્રકટ થાય મુકતાશ્રજ સોય. ૧૩
 એ વિધ ગજનાં મસ્તક બહુ, અદ્ભુત બાળે વિડાર્યું સહુ;
 કોદંડ તણો ટંકાર, અધિર કરંતો દિગ્ગજ સાર. ૧૪
 ભરત તણે મન બાળક વશ્યા, કાર્ત્તિકેય ગણપતિ જશા;
 સંધારે નિજ સેના ધાત, જ્યમ વન બાળે વનિહપાત. ૧૫
 ભરત પ્રયોજે તીક્ષ્ણ બાણુ, મેઘ યથા જળ ધારા જાણુ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ બૂપાળ, હનુમાને દીઠા બે બાળ. ૧૬
 કરમાં સા'યાં સુંદર આપ, મેઘસ્થામ સરીખા આપ;
 મુસ્તક ઉપર ૫૨કે શીખા, દિવ્ય દેહ દ્વાદશ વશીખા. ૧૭
 એવા દેખી બંને શિશુ, વાયુ પુત્ર ઉચ્ચારે અશું;
 બંને રામ સરીખા બાળ, સંહારી સેના તત્કાળ. ૧૮
 સુભટ ભરત સહિત સૌ આજ, રણા સમારી આયુધ સાજ;

જેવે પવનતનય હનુમંત, જેવે એવું બોલ્યો સંત. ૧૯
 તેવામાં કુશ કોપ્યો જાણુ, વઢતાં લવ શું બોલ્યો વાણુ;
 જેરે લવ આવ્યું દળ બહુ, ઘોડો મહેવા ઈચ્છે સહુ. ૨૦
 સેના સામે જાઉં હુંય, હયની રક્ષા કરજે તુંય;
 રામાનુજને નિર્ખી તદા, કુશ વાણી ઉચ્ચર્યો યદા. ૨૧
 અંધવ લક્ષ્મણ શત્રુધન, સૂતા છે સંગ્રામ શયન;
 માફ નામ ન જાણે તુંય, કુશનામે તુજ શત્રુ હુંય. ૨૨
 ભરત કહે સાંભળ તું બાળ, તુજને હું જીતીશ તત્કાળ;
 નગર અયોધ્યા પ્રત્યે અઘ, તુજને ગ્રહી જામશ હું સઘ. ૨૩
 સંભારી પોતાની પેર, ઘોડો મૂકી જા તું ઘેર;
 દેખી તુજ માતા તાપસી, મારા મનમાં કરૂણા વશી. ૨૪
 માતાને જમ કૈ'ની છતો, ભરતે હું મૂક્યો જીવતો;
 તેં માફ દળ મારી દગ્ધું, તે તાફ સાહસ મેં અમ્યું. ૨૫
 ભરત તણી સાંભળતાં વાણુ, કુશે પ્રયોજ્યા તીક્ષ્ણ બાણુ;
 ભરત પ્રત્યે શર મેલ્યા સાત, વાનર પ્રત્યે પંચ શર ધાત. ૨૬
 શત બાણે માર્યા હનુમાન્, હાર્ય કરી ઉભો બળવાન;
 વાળીકુંવર અંગદ નવ ગણ્યો, સહસ્ર નારાયે તેને હણ્યો. ૨૭
 નીલ પ્રત્યે મૂક્યા શત પંચ, નલને શીતેર શરની અંચ;
 કોપ્યો કુશ કરતો શર પ્રાર, જાંબવાનને ત્રણ હજાર. ૨૮
 લાગ્યો કુશના શરનો પ્રાર, જેના તેના હૃદય મોઝાર;
 સીતાપુત્રે તાડ્યો જેહ, મૂર્છા પામી પડતો તેહ. ૨૯
 એવે લવ ધાયો તત્કાળ, પદ સાયક સંહાર્યા બાળ;
 ભરતધનુષ્ય છેલું મહાશૂર, રથના કટકા કીધા ચૂર. ૩૦
 કુશ કોડંડયકી નીસર્યા, બાણુ સહુ બહુ વેરે ભર્યા;
 તેણે બાણે મોહ્યા તરત, મહાબળ મૂર્છા પામ્યા ભરત. ૩૧
 ભરત જશા મોહ્યા મા'નંત, ઉપાડ્યો અદ્રિ હનુમંત;
 પ્રોઢો પર્વત યોજન પેર, નાખ્યો સીતાસુત ઉપેર. ૩૨
 દીર્ઘ લોચન બંને બાળ, બાણુ ગિરિ તાડ્યો તત્કાળ;
 કુશ નાખે કંચનમય બાણુ, અતિશે પ્રાક્રમ કરતો જાણુ. ૩૩
 પંચ શરે વેધ્યા હનુમાન્, મૂર્છા પામ્યા નેટ નિદાન;

પુનરપિ તે દળ પ્રાળે થયું, નાહા રાધવને જપ કહ્યું. ૩૪
 સાંભળતાં શુદ્ધિ વિસર્વા, શીઘ્ર થઇ રાધવ નિસર્વા;
 બંધવ દુઃખે દુઃખી અતીવ, સાથે તેડયો ત્યાં સુગ્રીવ. ૩૫
 લીધા વિભીષણ લંકાપતિ, વિસ્મય લોચન પૂલ્યાં અતિ;
 રથ બેશી વન આવ્યા વળી, દીકું દળ માર્યું બાળક મળી. ૩૬
 માર્યું સંહાર્યું સિદ્ધાંત, રામ રામ વાણી બાખંત;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ નૃપ ધીર, બાળકને પૂછે રઘુવીર. ૩૭
 પોતાના સરખો આકાર, બંને બાળ ધતુર્ધર સાર;
 ધતુર્વેદ વિદ્યા ક્યાં બણી, મુજ સૈન્યા મારી કચમ ધણી. ૩૮
 કહો કોણે આપ્યું ઉપવીત, કાંઈ બણ્યા છે વેદ વિનીત;
 કળા વિષે કુશળા છે કહો, ધર્મશાસ્ત્રનો નિર્ણય લહો. ૩૯
 કહો તમારાં લોચન ચરે, પરદારાથી પાછાં ફરે;
 બ્રાહ્મણની લોહો સંભાળ, બાળક બેહુ પ્રતિજ્ઞા પાળ. ૪૦
 કોણ તમારાં જનુની તાત, ક્યાં રહો કો' નિશ્ચે વાત;
 રઘુવરની વાણી સાંભળી, બાળક કુશ ઉચ્ચારે વળી. ૪૧
 વંશ અમારાની સર્વથા, છાંડીધો નૃપ સધળી કથા;
 ક્ષત્રીધર્મ મૂકીને અશું, તમ સરખા નર પૂછે કશું. ૪૨
 સત્વર યુદ્ધ કરો નિરધાર, રાજ શીઘ્ર લગાડો વાર;
 એ તોખાર અમારો નહીં, છૂટો એવી વાણી કહી. ૪૩
 એમ કહેતા જો નવ પૂર્વે, પુનરપિ યુદ્ધ આરંભો હવે;
 એમ વાણી તેની સાંભળી, રાજ રાધવ બોલ્યા વળી. ૪૪
 મેં તો યુદ્ધ ન કરવું જાત, કહે બાળક પૂછી તે વાત;
 ભવ કુશ કે' સાંભળજો તમો, જનકીએ જન્મ્યા છું અમો. ૪૫
 પિતા તણી પેરે ગતગર્વ, વાદ્મીકિયે કીધું છે સર્વ;
 ક્ષમાવંત છું બેહુ કુમાર, વાદ્મીકિયે કીધો સંસ્કાર. ૪૬
 વાદ્મીકિયે દીધાં ઉપવીત, ભલા બણ્યા વેદ વિનીત;
 રામચરિત્ર બણાવ્યું જેહ, મન આનંદ વધારે તેહ. ૪૭
 એ અધ્યયન અભ્યાસે અહીં, નિર્મળ દૃષ્ટિ અમારી થઈ;
 મન બુદ્ધિ નિશ્ચળતા આપ, વેદ બણે વાધે પ્રતાપ. ૪૮
 રામ તમે છો શક્તિ હીન, તે શક્તિ વન મૂકી દીન;

શક્તિ હીન પુરૂષ શું કરે, યુદ્ધ કરે કયમ તીક્ષ્ણ શરે. ૪૯
 જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ રાય, મહાભારત કેરો મહિમાય;
 રામે પુત્ર પ્રમાણ્યા બેહુ, સીતા શબ્દ સુણીને તેહુ. ૫૦
 ધિક્ ધિક્ મેં માંડ્યો સંગ્રામ, સઘ શરાસન છાંડયું રામ;
 સાંભળ રાજા રાઘવ રડયા, મુઝાંગત થઇ રથ માંહે પડયા. ૫૧
 મુઝાંગત ધર્માત્મા ધીર, સત્ય પરાક્રમ રાઘવવીર;
 રઘુવર પૂછે સુગ્રીવને, સત્ય પરાક્રમ જાણી મને. ૫૨
 એ બાળક બે કોના હશે, જાણોછો કપિ વશાવીશે;
 એમ સુણીને સુગ્રીવે કહ્યું, એતું કારણ તો મેં લલ્યું. ૫૩
 પુરાણપુરૂષથકી સાક્ષાત, એતો બાળક બંન્ધો જાત;
 પૂરાણ તમારાં છે પ્રતિજિંબ, મન માંહે દીકું અવિલંબ. ૫૪
 પ્રભુ વિના આ રણમાં કોણ, જય પ્રાપ્તે પ્રમાણી પાણ;
 તમ આગળ બાળકની સાથ, યુદ્ધ કરવા જાવું નાથ. ૫૫
 સુગ્રીવે ઉપાડી વૃક્ષ, શિશુ ઉપર નાખ્યો પ્રત્યક્ષ;
 તે બંન્ધો બાળક આદર્શ, તરૂના તિલ તિલ કટકા કર્યા. ૫૬
 તીક્ષ્ણ બાણે બાળક ધીર, મુઝાંગત કીધો વાનર વીર;
 નીલ કપિવર આવ્યો તસે, કોપ સહિત શર માર્યા કુશે. ૫૭
 તેના રૂધિરથકી તેણી વાર, પ્રગટયા નીલ સમા આકાર;
 તેવા નીલ સરીખા થયા, રણાંગણમાં વ્યાપી રહ્યા. ૫૮
 કુશે વિચાર્યો એક ઉપાય, સત્ર જલૌકા કેરો ધાય;
 સોળ્યું રૂધિર સડકા ગયા, માયાપુરૂષ ત્યાં મિથ્યા થયા. ૫૯
 તે પણ નીલ પડ્યો મહી માંય, અનંત ચેક્રના નાઠા ત્યાંય;
 રણમાં એક રહ્યા રઘુનાથ, બીજા સૈનિક નહિ કો સાથ. ૬૦
 રામે મૂક્યા તીક્ષ્ણ બાણ, કાળ અનળ સરખા પ્રમાણ;
 રામબાણ નિષ્ફળ થઇ પડે, અર્બકને એકે નવ અડે. ૬૧
 કૃપણ તણા મંદિરમાં મથા, મિથ્યા દ્રવ્ય મનોરથ કથા;
 શરદ્દક્ષ જયમ મેઘ ન હોય, રામબાણ ત્યમ મિથ્યા સોય. ૬૨
 રીસ કરીને રાઘવરાણ્ય, જે જે રણમાં મૂકે બાણ;
 તે બાળક બે કટકા કરે, ચાર ભાગ શરભાગે હરે. ૬૩
 એવું યુદ્ધ થયું તે દન, વિસ્મય પામ્યાં ત્રણ ભવન;

બાળ તણું બળ દીઠું બાણું, કાંપ્યું મન રાધવજી તણું. ૬૪
 સીતા-મુખ સરખું મુખ સોય, એ બે બાળક અદ્ભુત કોય;
 એવે લવ કુશના શર અડયા, મૂર્છા પામી રાધવ પડયા. ૬૫
 બાળક બે રથથી ઉતરી, રાધવ-કુંડળ લીધાં હરી;
 ઉતાર્યા અંગના સૌ હાર, આવ્યા લક્ષ્મણ પાસ કુમાર. ૬૬
 લીધાં કુંડળ લક્ષ્મણ તણાં, અન્ય તણાં આભૂષણ ધણાં;
 એવામાં લવ બોલ્યો વાણ, સાંભળજે કુશયોદ્ધા જાણ. ૬૭
 મહાબળિયા હનુમંત હાથ, એને આપણ લીજે સાથ;
 વાનર દેખી સીતા સતી, મનમાં આનંદ ધરશે અતિ. ૬૮
 રામ તણે રથ બેસો તમો, લક્ષ્મણને રથ બેસું અમો;
 એ રીતે ગ્રહી જઈએ જાત, જ્યાં છે સાધવી સીતા માત. ૬૯
 જાંબવાન આદિકને જાણ્ય, તારે રથે નાખીને ચાલ્ય;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, એવાં વચક બોલ્યો બાળ. ૭૦
 જાંબવાન ચોદ્યા રાજન, મૂર્છાથી જગ્યા બળવાન;
 વાનર બોલ્યા એહ વચન, માંડ હવે મીચો લોચન. ૭૧
 હનુમંત બોલ્યા લજ્જભેર, જોજો રામાદિકની પેર;
 બાળકના સાચકથી સોય, મૂર્છા પામ્યા સર્વે કોય. ૭૨
 જાંબવાન સાંભળજે તુંય, દેખી મૂર્છા પામું હુંય;
 બળે કરી કુશ ત્રેશે મુને, શું કરેશ હું પૂછું તુને. ૭૩
 એ મૂકે સીતાને શર્ણુ, આયુદ્ધ પાખે આગ્યું મર્ણુ;
 એવું બોલે હનુમંત વીર, એવે ત્યાં આવ્યો લવ ધીર. ૭૪
 બંને વાનરકરમાં ગણા, માંડ મૂર્છા પામીને રણા;
 સીતા પાસે આવ્યા સહી, વાત સહુ માંડીને કહી. ૭૫
 માતાજી સાંભળજો તમો, મારણ જીતી આવ્યા અમો;
 રામચંદ્ર જીત્યા નિરવાણ, આ દ્યો આભૂષણ એધાણ. ૭૬
 કૌતુકને અર્થે તે અપિ, નિરખો આજ્યા છે બે કપિ;
 માતા ભાઈએ જીત્યા અરિ, વિજય કરીને આવ્યો ફરી. ૭૭
 સુતને બેઠ્યાં સીતા સતી, અર્ભકને આલિધ્યાં અતિ;
 અભિમાની ! એ વાનર બેહુ, તત્ક્ષણ રણમાં મૂકો તેહુ. ૭૮
 મૂકો જઈ રણ મધ્યે સઘ, મુજને દેખી મરશે અઘ;

સીતાની વાણી સાંભળી, રણમાં મૂક્યા વાનર વળી. ૭૯
 પુત્ર સહિત સીતા સંતુષ્ટ, મુનિ વાલ્મીકિ પાળ્યાં પુષ્ટ;
 એવે વાલ્મીકિ મુનિ સહી, વરૂણચત્રથી આવ્યા તહી. ૮૦
 મળિયા લવકુશ બંને બ્રાત, વિસ્તારી કહી સઘળી વાત;
 મુનિવર જાણે સર્વ વિવેક, અમૃતજળ કીધો અભિશેક. ૮૧
 અભિષેકી ઉઠાડ્યા સુખી, રાધવ પ્રત્યે બોલ્યા રૂપી;
 એ બાળક તારા મહારાજ, મંદિર લઇ પધારો આજ. ૮૨
 સૈન્ય સહિત રાધવજી ત્યાંય, આવ્યા નગ્ર અયોધ્યા માંય;
 વિસ્મય પામ્યા રાધવ પ્રી, વાલ્મીકિવનથી છુટ્યો તુરી. ૮૩
 એણી વિધિએ લીધો તુરી, રામયાગ કર્યો વિધિ કરી;
 વાલ્મીકિ પાછળ પરવર્યા, બંને બાળ આગળ કર્યા. ૮૪
 સીતાજીને તેડી સાથ, આવ્યા જ્યાં હુતા રઘુનાથ;
 રામચંદ્ર સુત સંયુત જ્યા, સીતા નારી સંયુત રહ્યા. ૮૫
 એ રીતે રઘુનાથે શુદ્ધ, પિતા પુત્ર મળી કીધું યુદ્ધ;
 એમ પાર્થ બ્રુવાહને, કીધું યુદ્ધ જનકને તને. ૮૬
 સૂત કહે સાંભળજો સહુ, પરીક્ષિતને શુકદેવે કહ્યું;
 તે વાણી મેં તમને કહી, મુનિ^૨ પુંગવ મેં જેવી લહી. ૮૭
 પિતા પુત્રનું યુદ્ધ જેહ, મુને કહ્યું વાલ્મીકિયે તેહ;
 વાલ્મીકિ કરજી ભંડાર, રામાયણનો કીધો વિસ્તાર. ૮૮
 એ આખ્યાન મનોહર ધણું, શ્રવણ કરે જે કો એ તણું;
 પુત્ર પૌત્રને પામી રહે, નારાયણનાં ચરણજ લહે. ૮૯
 શ્રવણ કરાવે ને વળી કરે, પ્રભુ તેનાં સૌ પાતક હરે;
 રાયસૂય અશ્વમેધ જગન, તેનું ફળ પામે તે જન. ૯૦
 કનકવિમાને બેશી પ્રે, તે નર સ્વર્ગ વિષે સંચરે;
 પુનરપિ પૃથ્વી પામે સોય, ધન યૌવન રૂપવંતો હોય. ૯૧
 એ આખ્યાન સુણી નર રમે, બીજું નવ સાંભળવું ગમે;
 યથા કોકિલા વાણી શણે, કાક શબ્દને કુત્સિત ગણે. ૯૨
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મહાન, સૌંત્યુ લવ કુશનું આખ્યાન;

૧ રામચંદ્ર તે સંતુષ્ટ થયા, સીતા સાથે સંયુક્ત રહ્યા. પ્ર. ૧.
 ૨ મળી યુદ્ધમાને જે લહી. પ્ર. ૧.

છત્રીસમો અધ્યા' નિસ્તાર, નવ્યાશી શ્લોકે વિસ્તાર. ૯૩
રત્ન કહે યત્ને કરી કયાં, યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યાં;

અધ્યાય ૩૭ મો રાગ ધનાક્રી.

જંભિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત વિસ્તારજ;
રણમાં હંસધ્વજ રાજ્યે, ક્રીધું યુદ્ધ અપારજ. ૧
હંસધ્વજે બ્રુવાહનના, ભાંજ્યા રથ હજારજ;
અર્જુનસુતને આગળ નાખી, ભેદું તન શર પ્રારજ. ૨
પાર્થસુતનાં શસ્ત્ર સકળ તે, નિષ્ણ ક્રીધાં રાયજ;
પંચ ક્ષોણિ ઠટક વિડાર્યું, તીક્ષ્ણ શરને ધાયજ. ૩
કૃષ્ણવચન મનમાં સંભારે, પુત્ર પતનની દાઝજ;
હંસધ્વજ એ વિધ યુદ્ધ કરતો, પાર્થના જય કાજજ. ૪
બ્રુવાહન પારથ સામો, મૂકે બાણ અનેકજ;
એક સહસ્ર અતુલ બળિયાનો, તેણે આણ્યો છેકજ. ૫
પાર્થપુત્ર તણે બહુ બાણે, હંસધ્વજ પણ વિધ્યોજ;
ધ્વજ વાળને રથના રણમાં, આણું આણું કટકા કીધોજ. ૬
હંસધ્વજનું હૃદય વિદ્યાર્યું, પૃથ્વી ઉપર પાતજ;
હંસધ્વજ મહારાજ મોટો, મહીમંડળ વિખ્યાતજ. ૭
બ્રુવાહન સંગ સુવેગજ, સન્મુખ આવ્યો એવેજ;
પાર્થસુતના હૃદય વિષે જઇ, નવ શર માર્યા તેવેજ. ૮
છત્ર ધ્વજને ધનુષ્ય વિદ્યાર્યું, ત્રણ શરે તત્કાળજ;
શત સહસ્ર બાણે વિધ્યો, બ્રુવાહન બાળજ. ૯
પુનરપિ સઘ સુવેગે વઢતા, વિંધ્યા વીર હજારજ;
ઇંદુ સરીખા ઉજ્જવળ હાથી, નવસેં ક્રીધા પ્રહારજ. ૧૦
માંસ તણો ત્યહાં કદંભ કીધો, પાડયું રણ રાજનજ;
યુદ્ધ રૂપિયું ક્ષેત્ર થયું, ગજ મસ્તક હળ સમાનજ. ૧૧
ગજ શુડાનાં જીસરાં ક્રીધાં, આંતરડાની નાડીજ;
ગજમુક્તાક્ષણ વાવે ભૈરવ, કુંભસ્થળથી કાંડીજ. ૧૨
માણસમસ્તક વાવે ભૈરવ, કંદમૂળને સમાનજ;
યક્ષણિયો હસ્તીપદ મુશળે, આંડે કરતી ગતજ. ૧૩
ગજમસ્તકની ઘંટી ક્રીધી, કોય ક્ષણિયે વળતીજ;

- તે મધ્યે માણસનાં મસ્તક, નાખી નાખી દળતીજી. ૧૪
- પુનરપિ સઘ સુવેગે સાંધ્યો, કાલાનળ શો બાણજી;
- બબ્રુવાહન સન્મુખ નાખ્યો, તે પણ ભાજ્યો બાણજી. ૧૫
- તોયે પણ રણ સન્મુખ આવ્યો, અગ્ર ભાગ શર ઉડીજી;
- પાર્થપુત્રે તે પણ ભાંજ્યો, લઘુ લાઘવી ગતિ રીડીજી. ૧૬
- બાણ તણા બે કટકા તે પણ, સન્મુખ આવ્યા દેખીજી;
- તે પણ બે બે કટકા કીધા, બબ્રુવાહન દેરીજી. ૧૭
- ચારે કટકા ભોમી પડ્યા તે, ઉડી વાગ્યા ઉરજી;
- બબ્રુવાહન સઘ વિદાયો, મૂઝા પામ્યો શરજી. ૧૮
- પુનરપિ મૂઝા મૂકી ઉઠ્યો, અર્જુની અકરમાતજી;
- પ્રલયકારના પાવક પેરે, પ્રજ્વળ્યું મન સાક્ષાતજી. ૧૯
- પાર્થના રથ આગળ પાછળ, સેના મારી સર્વજી;
- મહત્કર્મ કીધું મહાવીરે, મહાભડ ભાંજ્યા ગર્વજી. ૨૦
- તે દિન રણમાં ઉભા બે ભડ, પાર્થ કર્ણકુમારજી;
- દેહ પડે લય પામે નહિ એમ, બંધે જીવ્યાકારજી. ૨૧
- અન્ય પડ્યા જે મૂઝા પામી, જીવ માત્ર અવશેષજી;
- પોતાની નગરીમાં આવ્યા, મૃત સરખા વેષજી. ૨૨
- ઉલૂપીએ બહુ ઔષધ કીધાં, આયુક્તા શર કાઢીજી;
- વીર તણા વ્રણ વાર કીધા, પાળે પોષે દાડીજી. ૨૩
- ગુરના શાપયકી પણ છૂટી, અર્જુનથી જે અબળાજી;
- પાર્થના પાળ્યા પરમાણી, સેવા કરતી સબળાજી. ૨૪
- નાગરાજની કન્યાને વળી, ચિત્રાંગદા એ બેહુજી;
- તીર્થયાત્રા સંગે અર્જુન, અગે છૂટ્યાં તેહુજી. ૨૫
- એવામાં અર્જુન ઉચ્ચર્યા, વૃષકેતુ સુણ વાતજી;
- ચારે કર્ણસુત સેન હણ્યું ને, લીધી વસ્તુ જાતજી. ૨૬
- હંસધ્વજ સુખ્ય મારે સાન્નિધ્ય, ચોદ પડ્યા સહુ આંહેજી;
- અનિરુદ્ધ પુત્ર સહિત પ્રદુમ્ન, લીધો મણિપુર માંહેજી. ૨૭
- મુજ અથેજે ઝુઝ્યા જોદ્ધા, તે સહુ છેદ્યા બાણજી;
- અતુશાલ્વ સંગ્રામે પડ્યો તે, નવ દિસે નિરવાણજી. ૨૮

શૂર સુવેગ વિદાર્યો લૂટયાં, પટમંદિર સામાનજી;
 છત્ર ચામ્મર ધનુષ્ય સુઅંગર, લૂટયાં સુણ રાજનજી. ૨૯
 સાંભળ સુત તું રણમાં ઉભો, એકજ દીસે સારજી;
 ગજપુરમાં જા કૃષ્ણ યુધિષ્ઠિર, પાસે તું નિરધારજી. ૩૦
 દાતાકેરૂં બીજ કુંવર તું, કુળસુત રહે કલ્યાણજી;
 એવું બોલે અર્જુન એવે, સાંભળ પરીક્ષિત વાણજી. ૩૧
 એવે અર્જુનનું શીર સ્પર્શી, બોલ્યો ગૃધ્ર કઠોરજી;
 તે દેખી અર્જુન મન ઉપન્યો, મર્ણુ તણો ભય ધોરજી. ૩૨
 સુકુટ તણે અગ્રે બેશીને, બોલ્યો કૂર કપોતજી;
 મસ્તક વણ નિજ છાયા દિસે, નાસા વણ મુખજ્યોતજી. ૩૩
 તારા વિણ નિજ નેત્ર નિહાળી, પાર્થ કહે પુનઃ પ્રશ્નજી;
 પુત્ર પધારો નગર વિષે જ્યહાં, ભીમ યુધિષ્ઠિર કૃષ્ણજી. ૩૪
 કહેજે જઘને દુષ્ટ શકુન જે, રણમાં મુજને થાયજી;
 મુજ મળતું જો કર્ણકુંવર તુજ, મર્ણુ થશે રણમાંયજી. ૩૫
 એકતો તારો નાશ થશે ને, બીજો અપયશ એહજી;
 બહુ ભાતે તેં યુદ્ધ કર્યું છે, બાણે છેલ્લો દેહજી. ૩૬
 તુજ પાપે કુંતા નવ જીવે, મુજને જાતું મેલીજી;
 મેં અતિશે અપરાધ કર્યો, નૃપ દીક્ષા લીધી પેલીજી. ૩૭
 અસિવ્રત તો રાજા પાળે, યજ્ઞ થયો નહીં પૂરોજી;
 યજ્ઞ કરી નૃપ અવભૃથ સ્નાને, ના નાહ્યો યુધિષ્ઠિર શૂરોજી. ૩૮
 અગસ્ટ તીર્થ દંપતિએ મળી, જળયાત્ર નવ જાતજી;
 વીર યુધિષ્ઠિર સરખા મહારે, ભીમ સરીખા બ્રાતજી. ૩૯
 શત શલાકાતું સુભગ છત્ર તે, વ્યાઘ્ર ત્વચાએ વિટયુંજી;
 યજ્ઞ વિષે નૃપ ધર્મ તણા શીર, ઉપર મેં નવ દીઠુંજી. ૪૦
 ગૌરી નારી ચમ્મર કરંતી, નવ અવલોકી હજારજી;
 ધર્મ રાયની આગળ ઉભી, વરસે લાભધારજી. ૪૧
 મંડપ મધ્યે વિપ્ર નિગમ ધૂનિ, મેં ન સુણી આ કાનજી;
 સોના કેરો શરવોને, સો નવ દીધાં જન દાનજી. ૪૨

૧ ખીલી બદરી ખાખર ખેરી, સ્તંભના દીઠા યૂપણ;
 દિન સહિત વેદી ના પૂજી, મુજ સ્વ જને શુભ રૂપણ. ૪૩
 વાસુદેવની સાથે રાણી, રૂકિમણી નવ સંતોખ્યાંજી;
 અરૂંધતી અનમૂયા આદે, ઋષિપત્ની નવ પોખ્યાંજી. ૪૪
 યજ્ઞાન્તે નૃપ ધર્મે ઋષિનો, આસીર્વાદ ન લીધોજી;
 પાર્થ નામ ધરી મેં નૃપને, અનુભવ નવ કીધોજી. ૪૫
 ધિક્ જીવ્યું માનીને હાવું, યુદ્ધ કરૂંછું સારજી;
 એવાં અર્જુનવચન સુણીને, વૃષકેતુ કહે ત્યારજી. ૪૬
 મર્ણુભયે અર્જુનને રણમાં, મૂકી મેં ન જવાયજી;
 માહરે માથે સૂર્ય પિતામહ, પતિત પતિ ક'વાયજી. ૪૭
 અભંગ બાનુ ભંગ ગતિ પામે, માટે કેવું મર્ણુજી;
 માટે પાર્થ પધારો ગજપુર, મારે આ રણ શર્ણુજી. ૪૮
 રૂપતિવ્રતા પત્ની ભાગ્યને, મુજને નેત્ર ન નિખેજી;
 તુજને મૂકી વિમુખ થતાં મુજ, નિર્ખાં ^૩સ્વજન ન હર્ષેજી. ૪૯
 પાર્થ માફ પ્રાક્રમ જોજો, બબ્બવાહન સાથેજી;
 તમ સાન્નિધ્ય સંગ્રામ કરૂંછું, સેન હણું હું હાયેજી. ૫૦
 મિત્ર તણે અર્થે તનુ તજીએ, ગૌ દિન અર્થે જાણુજી;
 સ્વામીને અર્થે સંગ્રામે, જે કો છાંડે પ્રાણુજી. ૫૧
 સત્યલોકને તે સુખકારી, કૈવલ્યપદ પણ પામેજી;
 તે માટે તમને મૂકીને, ન જાવું ગજપુર ગામેજી. ૫૨
 જ્યહાં લગી પાર્થ મહાબાહુ, રણમાં ઉભો જાણુજી;
 અશ્વમેધ ત્યાં સુધી યાશે, મ કરો કાયર વાણુજી. ૫૩
 એવું વચન કહી વૃષકેતુ, પાર્થપાગે લાગ્યોજી;
 રથ હાંકીને રણમાં બબ્બવાહન તેડ્યો આધોજી. ૫૪
 પાંડવના તે વીર વિદ્યાર્થી, તેનો શો સંકેતજી;
 તે સર્વેનું વેરજ લેવા, હું આવ્યો વૃષકેતજી. ૫૫
 એ વિધ બદતો વૃષકેતુ, બબ્બવાહન જાણુજી;
 વૃષકેતુના હૃદય વિષે શર, તણજ માર્યા તાણુજી. ૫૬

૧. ખાખર ખેરને નાળી બદરી. પ્ર. ૧. ૨ પતિત પત્ની ભાગ્યા તેમણે
 પ્ર. ૨. ૩ કોઈ ના હરખેજી. પ્ર. ૧.

- બેદીને બૂમિમાં પેદા, તરસ્યા સરખા તેહછ;
 બોગાવતીનું પાણી પીવા, જાણે નિઃસંદેહછ. ૫૭
 કર્ણસુતે પછે તેને માર્યા, સ્તન અંતર ખટ આણુછ;
 ૧ તે આણે ભમ્યો બહુવાહન, આકાશે નિરવાણુછ. ૫૮
 મહા કબટે કરી પાર્યપુત્રે, ભમતી રાખી કાયાછ;
 સાવધાન થઈ બહુવાહન, વૃષકેતુ પ્રત્યે ધાયાછ. ૫૯
 કર્ણકુમાર તણો રથ વળતો, તિલ તિલ કટકા કીધોછ;
 હણ્યો સારથી હય મારીને, શૂરે શંખજ દીધોછ. ૬૦
 સોનાના શર મૂકી પૂર્યું, કર્ણકુંવરનું અંગછ;
 ત્યાર પછી વૃષકેતુ મારે, મોટા આણુ અભંગછ. ૬૧
 બહુવાહનનો રથ હેઠો, મૂકી આણુ સહસ્રછ;
 મહારથીને સારથી હેઠો, મારે ઉત્તમ અસ્ત્રછ. ૬૨
 પાર્યપુત્રે પ્રથમ પ્રયોજ્યું, પાવકઅસ્ત્ર વિશાળછ;
 કર્ણસુતે વરણાસ્ત્રજ મૂક્યું, વન્હિ સમ્યો તત્કાળછ. ૬૩
 વાયુઅસ્ત્ર પ્રયોજ્યું પર્વત, અસ્ત્ર પ્રયોજ્યું સારછ;
 ઇંદ્ર કુબેર ને રત્નપટા કેરાં, મૂક્યાં અસ્ત્ર અપારછ. ૬૪
 વિષ્ણુ ને શિવઅસ્ત્ર પ્રયોજ્યું, સ્વામી કાર્તિકેયશસ્ત્રછ;
 એમ અસ્ત્રાદિક અન્યોઅન્યે, મૂક્યાં શસ્ત્ર ને અસ્ત્રછ. ૬૫
 તે બંને બળિયાના રણમાં, નિપટ નિપાત્યા ઝનંતછ;
 ધર્મરાજ સંહાર વિષે જયમ, જનનો આણે અંતછ. ૬૬
 રૂદ્રતણું રમવાનું સ્થાનક, ભૂત તણે મન ભાવેછ;
 તે રણાંગણુ એવું જેમાં, પ્રેત પિશાચ ખીલાવેછ. ૬૭
 કર્ણકુંવરથી ગજ રથ પાળા, નિધન થયા નિરધારછ;
 ૪ કૂટે કૂટે પડ્યા પૃથ્વીમાં, ન આવે ગણુતાં પારછ. ૬૮
 સધળાં શસ્ત્ર સમાવ્યાં પાર્યપુત્રે તેણી વારછ;
 શસ્ત્રે વિંટયો બહુવાહન, વૈષ્ણવાશસ્ત્ર વિશાળછ. ૬૯
 વાડવાસ્ત્ર ઝહીને ખોલ્યો, બહુવાહન ત્યારછ;

૧ તે આણે પીડ્યો બહુવાહન, બૂમિ પડ્યો નિરવાણુછ. પ્ર. ૧.

૨ કૃષ્ણા પ્ર. ૨. ૩ જન પ્ર. ૨. ૪ કૂટે કૂટે ઈ. પ્ર. ૨ માં નથી.

સાંભળ કર્ણકુંવર મેં માર્યા, તારા યોદ્ધ અપારજી.	૭૦
જ્યમ હું કર્ણકુમારે ઘેરો, એ મન કાણે પુત્રજી;	
કર્ણકુંવરને મારીશ હું, જ્યમ ઇંદ્રે માર્યો વૃતજી.	૭૧
એવું કહીને બ્રહ્મવાહને, રણમાં મૂક્યો બાણજી;	
વૃષકેતુના હૃદય વિષે જાણ, લાગ્યો તે નિરવાણજી.	૭૨
બાણ ચઢી આકાશે ઉડ્યો, કર્ણકુંવર અકળાવ્યોજી;	
દશે દિશા સાગરને સરિતા, સધળે સાહી ભભાવ્યોજી.	૭૩
પૃથ્વી ઉપર તોયે પડ્યો નહીં, અદ્ભુત વર્તિ વાતજી;	
એણે દેહે સૂર્યપિતામહ, ભેદો એ સાક્ષાતજી.	૭૪
ત્રણ મુદ્દર્ત રણમાં ચાલ્યો, જે જે સ્થાનક બાણજી;	
તે તે સ્થાનક આવી ઉભા, પુત્ર પિતા નિરવાણજી.	૭૫
કર્ણકુંવરની સામું જોતાં, બાણે તાક્યો બાળજી;	
ત્રણ મુદ્દર્ત વિત્યે પૃથ્વી, મધ્ય પડ્યો તત્કાળજી.	૭૬
મણિપુર મધ્યે પડ્યો શર આવી, અર્જુન આગળ સોયજી;	
ત્યાર પછી વૃષકેતુ કાપ્યો, પુનરપિ ઉડી જોયજી.	૭૭
બ્રહ્મવાહનના રથ ઉપર, પાંચ પ્રયોજ્યાં બાણજી;	
તે બાણે રથ ધ્વજ સારથી, હયના લીધા પ્રાણજી.	૭૮
સૂર્યમંડળ સુધી ઉડ્યો, બ્રહ્મવાહન રથજી;	
બાણે વેધ્યો બ્રહ્મવાહન, સાવધાન સમરથજી.	૭૯
તે રથ રવિમંડળમાં દાઢ્યો, જ્યમ સમપાતી પક્ષીજી;	
આપણની કાયા ઉતારી, બ્રહ્મવાહન દક્ષીજી.	૮૦
પડતાં પાર્યસુતને માર્યા, કર્ણસુતે શત બાણજી;	
પુનરપિ આકાશે ઉડાડ્યો, સૂર્યપિતામહ જાણજી.	૮૧
અરે વીર તેં પેહેલાં માર્યો, હંસધ્વજ મુજ ચોદજી;	
તે માટે તુજ સ્વર્ગ મોકલું, તેની સેવા શોદજી.	૮૨
કોપ કરી વૃષકેતુ બોલ્યો, એવાં વાક્ય કઠોરજી;	
તે શર ત્રણ વિભાગે ભેદી, પાછો પાર્યકિશોરજી.	૮૩
કોપ કરી વૃષકેતુ ઉપર, પક્ષીમત્ જંપલાવ્યુંજી;	
હાથ ધરીને મણિપુરનાથે, નિજ મસ્તક કંપાવ્યુંજી.	૮૪

પુનરપિ સાયક પાંચ પ્રયોજ્યાં, કર્ણકુમારે તાણીછ;	
અભુવાહન પીડયો જાણી, કર્ણકુવર કહે વાણીછ.	૮૫
ખડુ બાણે ઉડાડ્યો જાંચો, કૌતુક અર્જુન જોયછ;	
એવે અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યો, કર્ણકુવર ત્યાં સોયછ.	૮૬
પાર્ય સુણ રથચક્ર કર્ણનું, મમ થયું મહી માંયછ;	
રહો રહો પાર્ય એવું કર્ણે, વચન કહ્યું હતું ત્યાંયછ.	૮૭
કર્ણે કાયર વચન કહ્યું ત્યમ, એ નવ જોસે વીરછ;	
ઉડાડ્યું અંગ તથાપિ, યુદ્ધ ન મૂકે ધીરછ.	૮૮
અર્જુન આગળ એવું જોસે, જોવે કર્ણકુમારછ;	
એવે વીર પડ્યો વૃષકેતુ, કેરા શીર પર સારછ.	૮૯
શરે વિડાયો વીર હૃદયેમાં, આવી ઉભો પાસછ;	
ખાંતે વીર આરૂઢ ક્ષણે, રથ હીન વઢે આકાશછ.	૯૦
ક્ષણ એકમાં આકાશ વિષેને, ક્ષણ એકમાં રથ રૂઢછ;	
ક્ષણ એકમાં નાસંતા નિર્ખે, કો ન લહે ગતિ ગૂઢછ.	૯૧
પરસ્પરે પ્રહાર કરંતા, શૂર સુરાલય અટક્યાછ;	
અન્યેનાં તનુ બાણે વેધ્યાં, ઉડે અગ્નિ કટકાછ.	૯૨
ઋગગન ઋહીને ઉડે જાંચા, સિંચાણાદિક સોયછ;	
એક અવનિમાં ખીજે ગગને, અવનિ ગગન જન જોયછ.	૯૩
પાંચ દિવસ સુધી એ રીતે, રણ સંગ્રામજ સાધ્યોછ;	
પાંચમે દિવસે વૃષકેતુથી, અભુવાહન વાધ્યોછ.	૯૪
ખડુ વિધ તીક્ષ્ણ બાણે વળતો, વૃષકેતુ અકળાવ્યોછ;	
ભલો ભલો વૃષકેતુ વઢતો, મન મહારે ભાવ્યોછ.	૯૫
વૃષકેતુ મેં આત્યાર સુધી, યુદ્ધ ના કીધું સારછ;	
હવે તું સંભાર હરિને, મારીશ હું નિરધારછ.	૯૬
જોમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, સંગ્રામે નવ સાંખ્યોછ;	
કર્ણપુત્ર પ્રત્યે પાર્થપુત્રે, અર્ધચંદ્રશર નાંખ્યોછ.	૯૭
તે શર કટકા ત્રણ કરીને, વૃષકેતુ ભડ ગાજ્યોછ;	
એવે ખીજે બાણ પ્રયોજ્યો, પાર્થપુત્રે રાખ્યોછ.	૯૮

● ગગને ગૃધ્ર ગહીને ઉડે, સિંચાણાદિક સોયછ; એક અવનિમાં ખીજે ગગને, અવનિ ગગનજ હોયછ. પ્ર. ૨

તે શર કર્ણકુંવરનું મસ્તક, હેઠી ઉડયો શરણ;
 મસ્તક ઉડી આવી વાગ્યું, બહુવાહન ઉરણ. ૯૯
 તેણે મસ્તકે બહુવાહન, 'પૃથ્વી પાડયો નેટણ;
 કંદુકવત્ ઉડીને આવ્યું, પાર્થના પગ હેઠણ. ૧૦૦
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, સાડત્રીસ(મેા) અધ્યાયણ;
 બહુવાહન વિજયકથા, વૃષકેતુ વધ મહિમાયણ. ૧૦૧
 જે અધ્યાયમાં શ્લોક થયાછે, સતાણું સાક્ષાતણ;
 રતન કહે યત્ને કરી કીધાં, નવાણું પદ જાતણ. ૧૦૨

અધ્યાય ૩૮ મેા રાગ રામભ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાયણ, મહાભારતનો કહું મહિમાયણ;
 કર્ણકુંવરનું તે શીર સારણ, ઝળકે કુંડળ જ્યોત અપારણ. ૧
 પાંડુકુમારે જાણ્યું પાણુણ, કેશવ ત્રિસિંહ વદતું વાણુણ;

ઢાળ.

વાણી વદતું રામ રામજ, કર્ણસુતનું શીશ;
 ધસ્યું ધડ સંગ્રામમાં, બહુ વિદાર્યા ધરણીશ. ૨
 રિપુ નિપાતીતે તેહ ધડ, નર નિકટ નાચ્યું આપ;
 તે વિલોકીને વીર પારથ, વિવિધ કરે વિલાપ. ૩
 હા ! હા ! પડયું મહા કષ્ટ મુજને, તુજ બિના આંહી;
 હું યુધિષ્ઠિરને શું કહીશ, હે પુરષા કરાં સાંહી. ૪
 શું કહીશ કુંતી માતને, દ્રૌપદીને યત્ન;
 કુંતીજીએ સોંપ્યો મુને, જે રાખવો શિશુરત્ન. ૫
 શો કહીશ ઉત્તર બીમને, સહદેવને નિરધાર;
 શું કહીશ શ્રી કૃષ્ણજીને, અમારો આધાર. ૬
 રબળે આણ્યો બાળકે, યૌવનાશ્વ વાણ સાર;
 શ્રીકૃષ્ણ સાન્નિધ્ય પાળ તે ક્યમ, તજ્યા પ્રાણુ કુમાર. ૭
 ૩ શું પ્રણ તારા કૃષ્ણજી છે, લહુ નિઃસંદેહ;
 ગગનગામી દેહ તુજ, પક્ષીએ બક્ષ્યો તેહ, ૮
 તુજ પિતાએ તનુ સમર્પ્યું, જ્યમ કૃષ્ણને સન્માન;

૧ પૃથ્વી ઉપર પાડયોણ પ્ર. ૧. ૨ પણ બળે આણો બાપને પ્ર. ૨.

૩ શું પ્રાણ તાહારા કૃષ્ણજી છે. પ્ર. ૨.

- ત્યમ શક્યુતને કાર્ય તૈ, કૃત વિહંગમને દાન. ૯
- વૃકોદર બહુ વાર ચાલ્યા, એકલા રણ માંય;
તું વિના સહાયક કોઈ બીજો, થયો નહીં રણ ત્યાંય. ૧૦
- કમળ સરખાં શત્રુનાં શીર, ગ્રહ્યાં તૈ કર બાણ;
રણાંગણમાં રૂધિર રાતાં, ગ્રહ્યાં મોતી પાણ. ૧૧
- નિજ પિતામહ આદિત્યને, તૈ અર્ધ દીધા સાર;
તું પડતાં બે પડ્યા પારથ, દિવાકર નિરધાર. ૧૨
- અમારૂં પડતું થાશે, તુજ પડતાં વૃષકેતુ;
સૂર્ય પૂજ્યા સ્વર્ગમાં, તુજ ભાશે સુકૃત સેતુ. ૧૩
- કૃષ્ણ કેશવ કહંતાં, શીરવડે પૂજ્યો હુંય;
મુજ સાથ તૈ મહા કપટ કીધું, કુંવર કપટી તુંય. ૧૪
- તાત માર્યો કર્ણ એણે, પારથે કૃત મર્ણ;
તે માટે મુજને દુઃખી કરવા, કર્યું એ આચર્યું. ૧૫
- તુજ પિતાનું રથચક્ર પૃથ્વી, ગ્રસ્તું સાંભળ સૌમ્ય;
તે માટ માતંગ મારી, કરી બારે ભૌમ્ય. ૧૬
- આજ માં કટક સધળું, નાશ પામ્યું સત્ય;
સુભદ્રાસુત શૂર મારો, આજ પામ્યો મૃત્ય. ૧૭
- આજ મુજ કુળ ક્ષય થયું, વૃષકેતુ પડતાં પ્રૌઢ;
આજ હું શ્રીકૃષ્ણજીએ, તજી મૂક્યો મૂઢ. ૧૮
- સૂર્ય વિના જ્યમ મેદિની, દીપક વર્જિત ધામ;
વૃષકેતુ વણ ત્યમ ન શોભે, આ અનુપમ સંગ્રામ. ૧૯
- એવું વચન કહી વીર પારથ, પડ્યો મૂર્છા પામ્ય;
વૃષકેતુનું શીર હૃદય પર, આરોપી સંગ્રામ. ૨૦
- પછે તે બ્રુવાહને, પડ્યો દેખી પાર્થ;
ધનુષ્યને કોટે જગાવી, હસી બોલ્યો સ્વાર્થ ! ૨૧
- અરે પાર્થ ! અમો તો, વૈશ્યના જન્મ્યા જ્યેય;
તુલા કરવા આવિયા, સંગ્રામ મધ્યે સૌયા ! ૨૨
- યશ રૂપી નાવે ચઢ્યો છું, સાટ રિપુનાં શીશ;
કવણુ હળવાં કવણુ ભારે, કરે તુલના ઇશ ! ૨૩

સકળ શીર સાટે સમર્પું, અતુલ ધન આવાર;	
શિવ શીર અર્થે પ્રયોજ્યાં, કંઈ એ વ્યાપાર!	૨૪
વૃષકેતુનું શીર મનોહર, શિવ પૂજવા અધિકાર;	
સદાશિવને આપ્ય અર્જુન, શીશ એ નિરધાર.	૨૫
સદાશિવ સંતુષ્ટ તુજને, આપશે પશુ અસ્ત્ર;	
યુદ્ધકરવા ધૈર્ય ધરશે, તેથકી શુભ શસ્ત્ર.	૨૬
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભારત બોધ;	
પછે જાગ્યો વીર પારથ, ધરી મનમાં ક્રોધ.	૨૭
શીશ તે રથમાં ધરીને, ધનુષ્ય ધાર્યું પાણુ;	
પુત્ર પ્રત્યે ઉચ્ચર્યો, સુણુ બભ્રુવાહન વાણુ.	૨૮
સંહાર કરી શર યાંથી, હવે જાઈશ ક્યાંય;	
ઝબહુ વીર મારા વિદાર્યો, ને ગ્રહા ખીજા બાંધ.	૨૯
તુને મારીશ હવે હું, તેહ મૂકાવીશ;	
રણમાં હું કોપે ચઢ્યો, ધર ધનુષ્ય હે ધરણીશ!	૩૦
મારો વૃષકેતુ માર્યો, કરી પ્રાક્રમ પ્રૌઢ;	
હવે કેવું જીવવું, તાહરે માને મૂઢ.	૩૧
સહે મારા પ્રહાર તું, હું તો વિદાઈ ગિરિશ્રંગ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, ભૂપાળ ભારત ભંગ.	૩૨
(પછે) પારથ બાણ મૂકે યથા, જથા જળધર ધાર;	
ચિત્રાંગદાસુત દેખતાં, જદળ હણ્યું પામ્યું પ્રાર.	૩૩
બભ્રુવાહન દેહ બેઠી, પારથે કૃત વાદ;	
ગર્જતા ધન સરીખો, પછે કર્યો કેસરીનાદ.	૩૪
પાર્યબાણે હણ્યા ગજ રથ, ઉડતા આકાશ;	
અશ્વ પાળા જઈ પડે તે, ઉલૂપીને પાસ.	૩૫
ચક્રઅંકિત બાણ ઉડે, અશ્વ રથ આકાશ;	
મર્ણુ પામી જાધ પડે, ચિત્રાંગદાને પાસ.	૩૬
પાર્યબાણે ઉડતા, ધડ કોટ કાંગરા તત્ર;	
યથા વાધ્યા વાયુથી, ઉડતાં સૂકાં પત્ર.	૩૭

૧. શર પ્ર. ૧. ૨ પશુપત્ર અસ્ત્ર પ્ર. ૨. ૩ એ વીર પ્ર. ૨. ૪ ધ-
ણું જળ પામ્યું પાર પ્ર. ૨-૩.

પાર્થ ^૧ શરથી ઉડતું દળ, યથા ત્રણ વંટોળ;	
પૃથ્વી પડ્યાં ^૨ વળતાં મડાં, ^૩ જન તેજ અગ્નિ જોળ. ૩૮	
શર તણે પુંજે પવન વાધ્યો, ઉડતી રજ ધોર;	
જવિકટ વડવાનળ બળે, જન અગ્નિએ ત્યાં સોર. ૩૯	
મહા પાપી હતા તે પણ, મોક્ષ પામ્યા ત્યાંય;	
યથા કાશી નિવાસી નર, નિવૃત્તે ક્ષણ માંય. ૪૦	
મર્ણુકાળે પાર્થ શોભે, વિશ્વનાથ સમાન;	
રણમાં પડે તે ચઢે તક્ષણ, તમ તેજ વિમાન. ૪૧	
શરે છાયો બ્રહ્મવાહન, પાર્થ ગાજ્યો ત્યાંય;	
બાણ સેતાં મૂકતાં લધુ, લાઘવી જણાય. ૪૨	
પ્રથમ પાડ્યો દુર્ગને, બ્રહ્મ ગડગડયા સુપતન;	
^૪ પ્રલય કાળજ પારખી તે, પળાયા પુરજન. ૪૩	
^૫ ધર માંહે શર આવી પડે, ત્યારે ન્હાસતી પુરનાર;	
પાર્થબાણે બળે પટ, ઝોલવે કોચન વાર ! ૪૪	
(પછે) બ્રહ્મવાહન ચઢ્યો કોપે, વઢ્યો પારથ સાથ;	
વિવિધ આયુધ નાખતો, ધરી ધનુષ્યને શર હાથ. ૪૫	
ચાર શર અશ્વને માર્યા, સારથીને ત્રણ;	
એક બાણે છત્ર છેદું, સળલ ઉજ્જલ વર્ણ. ૪૬	
સાત શર હનુમાનને, એમ સળળ કરતો યુદ્ધ;	
બ્રહ્મવાહન ઉચ્ચર્યો, અર્જુન પ્રત્યે શુદ્ધ. ૪૭	
અરે પારથ દ્રોણથી, સહુ દેવથી સમર્થ;	
સદાશિવથી તમે શિષ્યા, શસ્ત્રવિદ્યા અર્થ. ૪૮	
તે સર્વ ક્યમ નિષ્ફળ થયું, હે દુર્મતિ નર દીન;	
શે ન આવે તુજ સારથી, તું બજની તેને હીન. ૪૯	
પતિવ્રતા માતા માહરી, તેને લગાડયું લાંછન;	
હું દેખતાં દુર્વીક્ય બોલ્યો, અધરતું અર્જુન. ૫૦	

૧ દળથી પ્ર. ૧. ૨ બળતાં પ્ર. ૨. ૩ આકાશ વર્તે તોળ પ્ર.
 ૨. ૪ વિકટ વડવાનળ બળે, જન અગ્નિ એત્યાં સોર. પ્ર. ૧. ૫ પ્રલયકા-
 લ યથા રવિને, પળાતા પૂર પુરજન પ્ર. ૧. ૬ પુરમાંહે. પ્ર. ૧. ૭ તે-
 ને. પ્ર. ૨.

પૂર્વે તે જ્યાંહાં ત્યાંહાં, સમર્થ થકા મહારાજ;	
તત્ક્ષણુ પ્રભુ પધારે, શે નવ આવ્યા આજ.	૫૧
મહાપુરુષ હરિનું સ્મરણુ તુજને, વિસર્જ્ય રાગ્નન;	
ક્ષણુએક અટકું જ્યાં લગી, તું સમર્થ શ્રી ભગવાન.	૫૨
કર્ણકુંવરે યુદ્ધ કીધું, પ્રથમ મારી સાથ;	
શૂર તે સ્વર્ગે ગયો, હે ઈંદ્રનંદન નાથ!	૫૩
તથા તારૂં પરાક્રમ તે, દેખાડ મુજને આજ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય મહારાજ.	૫૪
તેનું વચન સુણીને સવ્યસાચી, ક્રોધ વાધ્યો ત્યાર;	
વિવિધ બાલા વરસતો, જ્યાં કનક રચના સાર.	૫૫
રથ સ્થિત નિજ પુત્રને, હસી હણ્યો શર સંગ્રામ;	
દહનદ્યુતિ બાણે હણ્યો, શિશુ ન મૂકેરણુ કામ.	૫૬
બબ્રુવાહન બાણુ મૂકે, આવર્યુ આકાશ;	
સવ્યસાચી શરે વેધ્યો, થકો પામ્યો ત્રાસ.	૫૭
ગંગા તણે શાપે કરીને, મોહ પામ્યો પાર્થ;	
બાણુ-વિદ્યા વિસર્જ્યો ને, પનાશ પામ્યો સ્વાર્થ.	૫૮
પછે જે જે બાણુ સાંધ્યાં, તથા જે જે શસ્ત્ર;	
બબ્રુવાહન પુત્ર છેદે, સધ તે તે અસ્ત્ર.	૫૯
પછે એવે સમે કોપ્યો, બબ્રુવાહન વીર;	
અર્ધચંદ્રાકાર શર નિજ, ધનુષ્ય ધાર્યું ધીર.	૬૦
કાળરૂપી બળે જવાળા, વડવાવન્હિ એવ;	
તદા સર્વે પિતૃ કાંપ્યા, ઈંદ્ર આદે દેવ.	૬૧
રવિ આદે ગ્રહને ઋષિ, બયાકુલ ત્યાં જાત;	
દ્વિધા ભેદી મેદની, શત વાર વિદ્યુતપાત.	૬૨
વાયુ વાતા ધૂસરા, વરસતી શોણિતધાર;	
તે બાણુ પેખ્યો પારથે, મહાપ્રલય અનલાકાર.	૬૩
નિજ બાણુ સન્મુખ પ્રયોજ્યો, પણુ ન છેદ્યો સોય;	
ગોવિંદ મનમાં ચિંતવ્યા, જે હરિ કરે તે હોય.	૬૪
તેણે શરે તે સમે છેલું, પાર્થ કેરૂં શીશ !	
અપળ કુંડળ અળકતું, ધરણી પડયું ધરણીશ.	૬૫

પછે ઘડ ધરણી પડ્યું, વૃષકેતુ કેરી પાસ;	
પાર્થ-કાયા પતનનો, દિન કહું સુષ્ટ્ય પ્રકાશ.	૬૬
કાર્તિકી એકાદશી ને, સમે સંધ્યાકાળ;	
વાર મંગળ ઉત્તરા, નક્ષત્ર મધ્ય વિશાળ.	૬૭
વદન વિજયીનું પડ્યું, વાસુદેવ વદતું વાણ;	
પડ્યું પૃથ્વી તરફડે, ઝગહળે જોવો ભાણ.	૬૮
સૂર્ય બે પૃથ્વી પડ્યા, જન જૂએ મસ્તક બેઠું;	
ધનંજય વૃષકેતુ ઉપર, કરે કરણા તેડું.	૬૯
થયો હાહાકાર તેણે, સમે દારણ દુઃખ;	
બ્રુવાહન-સેના તણા, સુભટ પામ્યા સુખ.	૭૦
કુસુમ વરસે કન્યકા, વાજતાં બહુ વાજત;	
નિજ નાથ જીત્યો જાણતા, આણતા મુદ મન મિત્ર.	૭૧
બળ વખાળે બ્રુવાહન, તણું બંદીજન;	
હર્ષ વિહવળ થયો રાજા, બ્રુવાહન મન.	૭૨
ધ્વજા મંડિત મનોહર પુર, પ્રવેશ્યો રાજાન;	
પુષ્પ ચંદન પાથરી, માર્ગ મોદ મહાન.	૭૩
નૃત્ય કરતી નાયકા, ઉચ્ચરે જય જય વાણ;	
ભાળ ચળકે ચાંદલો, દીવડો દ્વંચો પાણ.	૭૪
ગોરોચના દિવ્ય કુમકુમ, દિવ્ય અંબર હાર;	
કરે આરતી રાયજીને, ઉલૂપી સુખ્ય નાર.	૭૫
ચિત્રાંગદાને કહે ધન્ય ધન્ય, વીર જનુની માત;	
જે સુતે તારે હણ્યો પારથ, વિજયી વર વિખ્યાત.	૭૬
તેનું વચન સુણી શૃંગાર મંડિત, બ્રુવાહન-માત;	
સુત-આરતીને પધારી, તે પડી અકસ્માત.	૭૭
બ્રુવાહન જીવન પ્રકટ્યો, હર્ષ મધ્યે શોક;	
ચિત્રાંગદા એપાસ વિંટી, રહી નારી લોક.	૭૮
રૂંઠી સુંદરી શીતળ, જળ છાંટે આપ;	
કર-મુષ્ટિએ ઉર અક્ષાળે, ને કરે વિવિધ વિલાપ.	૭૯
પડ્યાં નિષ્પૃચ્છા સ્વામિનીને, ગદ્ય નૃપને ધેર;	
બ્રુવાહનને કહી, ચિત્રાંગદાની પેર.	૮૦

- ન જાણું નર શિરોમણિ, પૃથ્વી પડયાં તમ માત;
ઉઠાડય આવી અવર ખીજાં, ઉલૂપી ક્ષિતિપાત. ૮૧
- બ્રહ્મવાહન રથચક્રી, ઉતર્યો અકરમાત;
કંઠ સૂત્રામણ્ય વર્જિત, વિલોકયાં નિજ માત. ૮૨
- પ્રથમ પત્રગ-કન્યકાને, દ્વિતિય જનુની જોડ;
ઉઠાડિયાં આદર કરી, ઉઠયાં આળસ મોડ. ૮૩
- જનુની જાણ્યાં જીવતાં, ઉચ્ચર્યો વાણી એમ;
આનંદકાળે માત મારી, પડયાં પૃથ્વી કેમ. ૮૪
- સુણો જનુની અશ્વ અર્થે, કર્યો મેં સંગ્રામ;
કોઈ એક હય રાખવા આવ્યો, પાર્યં અર્જુન નામ. ૮૫
- પ્રવુન્ન મુખ્ય મહાવીર ધીરે, સુભટ વિંટયો સોય;
તે સર્વ માર્યા માત મેં, અર્જુન માર્યો જોય. ૮૬
- સહુ વીરનો ગુરૂ બાળકો, દૃષકેતુ માર્યો માત;
મહાબળિયો કર્ણસુત તે, જગત્માં વિખ્યાત. ૮૭
- ^૧જેણે બળે હું મોહીઓ, તે પડયો છે રણ માંચ;
મહાકૃષ્ણ કરી સંગ્રામ મધ્યે, નિપાત્યો છે ત્યાંચ. ૮૮
- કંઠસૂત ધરો માતા, ધરો કરણામણ્ય;
આભરણ પાપે જણાય છે, અમંગળ આચણ્ય. ૮૯
- ચિત્રાંગદા કે' અરે પાપી, શું કર્યું એ કામ;
પિતા પોતા તણો માર્યો, ધર્મ અર્જુન નામ. ૯૦
- સખા શ્રી ભગવાનનો, કુંતા-કુંવર વિખ્યાત;
તે પુત્ર હું વિધવા કરી, ^૨શી કંઠ સૂતર વાત. ૯૧
- આભરણ મુજને પે'રાવતાં, તું ના લાજે શે મૂર્ખ;
ધિકાર તારૂં તેજ માર્યો, પાર્યં સરખો પુર્ખ. ૯૨
- હવે ધર્મ રાજ શ્મિ અવસ્થા, પામશે તે ત્યાંચ;
યગ માંડયો ધરી દીક્ષા, વિપ્ર-મંડળ માંચ. ૯૩
- તે પુત્રને પુત્રેજ કુંતા, કરી પુત્રે હીન;
નિજ માત ઉપર તુને કરણા, ન આવી ક્યમ દીન. ૯૪
- જેથકી તુજને જણ્યો પાપી, પ્રલય પાવક રૂપ;
તેને ક્યમ તે નિપાત્યો, ભરતાર મારો જૂપ. ૯૫

- મુને પૂછ્યા પાખ્ય તેં ઝયમ, કયો સુત સંગ્રામ;
 શસ્ત્રનો સંઘાત તારો, દેહ-દાહક કામ. ૯૧
- પિતૃધાતે હૃદય તારું, ન ફાટે ઝયમ આજ;
 કર્ણભૂષણ પે'ર કે'તાં, ઉપજે નહિ લાજ? ૯૨
- ખેરને અંગાર તાતી, કંઠ સાંકળ ધાલ્ય;
 શોહ ખુંટા કર્ણ મારે, જ્યાંહાં જોઈએ જાલ્ય. ૯૩
- ઝ્યાંહાં મારો સ્વામી છે, દેખાડ્યા તેનો દાર;
 હું સાથ જાઈશ નાથને, એમ કહી નીસરો નાર. ૯૪
- પડ્યા પાંડવ પાસ ચાલી, તજ્યાં ભૂષણ-ભર્મ;
 તે સમે જોડ્યાં ઉલૂપી, સાંભળો માતા મર્મ. ૧૦૦
- અરે અર્જુન મર્ણુનો, અધાપિ છે સદેહ;
 આન્ય આપણુ પ્રવેશી, અવિશોધીએ વન તેહ. ૧૦૧
- અર્જુને મુજને કહ્યું છે, મર્ણુનું એધૂણુ;
 પંચ દાડિમ વૃક્ષ દાઝે, મર્ણુ માંડે જાણુ. ૧૦૨
- આન્ય જઈ અવિશોધીએ, સ્વામી તણો સંકેત;
 નાગ—કન્યા લેછે ચાલી, તેહ વન મન હેત. ૧૦૩
- પંચ દાડિમવૃક્ષ દીઠાં, થયાં ભરમાકાર;
 નાગ—કન્યા નાથ કહીને, કરે હાહાકાર. ૧૦૪
- ચિત્રાંગદાને સાથ આવી, પાર્યના શીર પાસ;
 સૈન્યને સુત સાથ તેડ્યા, કર્યા દીપ પ્રકાશ. ૧૦૫
- કેશ છૂટા સુંદરીના, પડ્યો દીઠો નાથ;
 શીશ કાપ્યું પડ્યું પાસે, ચિન્હ વૈષ્ણવ સાથ. ૧૦૬
- નિજ શીશ પારથ-પાગ મૂકી, વચન જોલી નાર;
 તમારા પદ સ્પર્શતાં, મુજ દેહનો ઉદ્ધાર. ૧૦૭
- તું સાથ પામીશ પરમપદ હું, સ્વદેહે કૃત કાળ;
 મુજ સુતે દુભવ્યા થકા, પતિ પ્રસન્ન થાઓ આજ. ૧૦૮
- હું કરેશ સેવા તમારી, તમે ક્ષમા કરો સ્વામ;
 એક ધર્મ કારજ ઉપન્યું છે, કરો જઈ સંગ્રામ. ૧૦૯
- ઉઠ્ય ઉઠ્ય પતિ વૈરાટપૂરમાં, હરી કૌરવ ગાય;
 શા માટ સ્વામી આજણે, તું કેડે કાં નવ ધાય. ૧૧૦
- કૃપદેહ પ્રોણને, અપમાન દીધું આજ;

- દુપદને બાંધી કરી, દેખાડ ગુરને કાળ. ૧૧૧
 દ્રૌપદીના સ્વયંવરમાં, મળ્યા ભૂપતિ બાવ;
 ઉઠય ધારાયત્ર બેદી, દ્રૌપદીને લાવ્ય. ૧૧૨
 હું સપત્નીપણું નહીં કરું, તે સાથ હે રાજન;
 આ હુતાશન તુને પ્રારથે, બાળવા ખાંડવ વન. ૧૧૩
 દહન ધનથી બીહેછે, શર પિંજરું કરી રાખ્ય;
 આ બીલ વેષે સદા શિવજી, પધાર્યા પતિ દાખ્ય. ૧૧૪
 શર્ણુ તારે રહ્યો શૂકર, હરે શંકર આવ્ય;
 અહો પાર્ય પરાક્રમ કરી, પશુને મૂકાવ્ય. ૧૧૫
 ઉલૂપી ચિત્રાંગદા એમ, કરે વિવિધ વિલાપ;
 સકુંડળ શીર પાર્યનું, વૃષકેતુનું ગ્રહી આપ. ૧૧૬
 વૃષકેતુનું શીર વિલોકી, રૂદન કરતી ઘોર;
 તારો પિતા માર્યો ખાંડવે, નિરવૈર કર્ણ કઠોર. ૧૧૭
 હા! હા! હણ્યો તું કર્ણ સુત, હું થઇ દુઃખણી જાત;
 હે બ્રહ્મવાહન હવે કર, મારા મનની વાત. ૧૧૮
 ખડ્ગ કાઢી છેલ મારું, શીશ તું નિરધાર;
 પરશુરામ થકો હવે તું, અધિક થાતી કુંમાર. ૧૧૯
 પરશુરામે એક મારી, રેણુકા નિજ માત;
 તું પિતા માતા બેહુ મારી, અધિક થા વિખ્યાતા! ૧૨૦
 અરે અર્બક આણ્ય ઇંધણ, અગ્નિ કર્ય પ્રકાશ;
 ઉલૂપી સંયુક્ત મુજને, બાળ્ય પાવક પાસ. ૧૨૧
 એક કુત્સિત કામ કીધું, દુઃખ વર્ધન વીર;
 દાતાર દૈવત રૂપશો, વૃષકેતુ માર્યો ધીર. ૧૨૨
 મુને હસ્તિનાપુર જવાની, હતી આશા અત્ય;
 ત્યાં પાર્ય સાથે યજ્ઞ મધ્યે, યુધિષ્ઠિરને જોત. ૧૨૩
 શ્રી કૃષ્ણ રક્ષિતણી સત્યભામા, દ્રૌપદી દર્શન;
 ઉત્તરને ઉષા કેરું, પરસ્પર સ્પર્શન. ૧૨૪
 તુજ માત હુતી પનોતી, અતિધણું આપત ધન;
 તેં આજ નેટ નિરાશ કીધી, અરે કુમતિ તન! ૧૨૫
 વચન જનુનીતું સુણી, ઉચ્ચર્યો અર્બક આશ;

હે માત ! હું નિજ તાત જાણી, ગયો એહની પાસ.	૧૨૬
અશ્વને આગળ કરી હું, ગયો પડવા પાય;	
જેહ એણે મુને કહ્યું તે, મેં મુખે નવ કહેવાય.	૧૨૭
અતઃપર પરલોક મારી, કિર્તિ થાશે ફેક;	
પિતાનો હણનાર નિરખી, મુને તજશે લોક.	૧૨૮
દાન તીર્થ જ્ઞાન વ્રત, એવું ન દીસે તેહ;	
પિતાનો હણનાર મુજને, કરે પાવન જેહ.	૧૨૯
ચક્રપાણિ તથા પાવક, પાર્થના જે મિત્ર,	
મુને નરકે નાખશે, જેનાં ચિત્ર ચરિત્ર.	૧૩૦
સકળ પાતક કૃષ્ણ સ્મરણે, થશે ભસ્માકાર;	
પણ વીર વૈષ્ણવ વધ્યાતું, અધ ન નાસે નિરધાર.	૧૩૧
માફે કુત્સિત કર્મ નિરખી, પાર્થ કેફે મર્ણ;	
કલુષનાશક કૃષ્ણજી, આવશે અશરણુશર્ણ.	૧૩૨
ધનંજયને જોગપતિ, જીવાડશે નિરધાર;	
તે માટે પાવક પ્રવેશની, મતિ મુને પ્રકરી સાર.	૧૩૩
એક મતિ વિસરી અહીની, ઉલૂપી મુજ માત;	
હણે આગમ જ્ઞાન જાણે, થશે હણશે તાત.	૧૩૪
તો પ્રસવકાળે શે ન માર્યો, જાળ સર્પ સમાન;	
તદા દુર્મતિ હું ન કરતો, માતને દુઃખ દાન.	૧૩૫
વૈરી પિતા તણો જેતાં, વૈધવ્ય દીક્ષા દાન;	
પૂર્વે હું તેહમાં વર, આર્ય હુનો માન.	૧૩૬
તેજ હું નિજ માતનો, વૈધવ્યકર કહેવાઈ;	
તે માટ પાવક પ્રવેસું, અન્વથા શુદ્ધ ન થાઉં.	૧૩૭
કહે જૈમિનિ પછે સેવક, પ્રત્યે જોલ્યો શ્વર;	
કાષ્ટ આણી કરો ટોળે, રખે ભાગો ભૂર.	૧૩૮
તમેા સર્વે ત્વરા કરવી, કફે વન્હિ પ્રવેશ;	
પછે ચિત્રાંગદા જોલી, કહું સુત ઉપદેશ.	૧૩૯
હે પિતૃધાતક પુત્ર દુર્મતિ, રહે ક્ષણું એક આંધ;	
ધનંજય જીવે કદાચિત્, કરો કાંઈ ઉપાય.	૧૪૦

*ચિત્રવ છે ચરિત્ર પ્ર. ૨. ૧ વૈરી પિતા તાણું જે, વૈધન દિક્ષાદાન. પ્ર.૨.

એમ સુણીને ઉલૂપી કે', સાંભળો મહિમાય;	
પાયં જીવન કાર્ય દીઠો, અમો એક ઉપાય.	૧૪૧
પુત્રજ પાતાળમાં, મણિ એક છે ઉદામ;	
મૃતકને જીવાડતો તે, મૃતકસંજીવ નામ.	૧૪૨
મહાસર્પ રાખે શેષ પત્રગ, તણે છે ભંડાર;	
મૃતક મૃતક સર્પને, જીવાડતો તેણી વાર.	૧૪૩
સર્પ મોટા ત્યાં વસે, કુતકારે શાટે વ્યોમ;	
ખીજળ્યા પર્વત પ્રજાળે, તૂણુ વૃક્ષ જાળે ભોમ.	૧૪૪
કકોટક ખીજો કુલિક, ત્રીજો વાસુકી મહાસર્પ;	
૧મૂષકાદ ભાસુરશંખને, દીર્ઘ જીવ્હા કર્પ.	૧૪૫
કો એકને શત ફેણુને, કો જસેં ફેણુના સાપ;	
કો ત્રણસેં ને ચારસેં, પાંચસેં ફેણુના આપ.	૧૪૬
કો છસેં કોને સાતસેં, આઠસેં કોને ફેણુ;	
કોએક નવસેં ફેણુના, જળ હજે માથે મેણુ.	૧૪૭
સહસ્ર ફેણુનો શેષ સૌથી, સખજ છે બળવાન;	
સદા શ્રી સંયુક્ત જે પર, સૂએ શ્રી ભગવાન.	૧૪૮
સદા નિર્ભય નાગ માટે, ન લાવે મણિ કોય;	
એ નિહાળ્યો ઉપાય મિથ્યા, પિતા જીવન જોય.	૧૪૯
મુને લખ્યું વિધવાપણું, સુત સહગમન કરવું સોય;	
હું સાપણી સ્વામી હણીને, રખે કુંતા જોય.	૧૫૦
ન આવે કુંતા સતી, મુને ત્યાર પે'લી માર;	
તથા ચિત્રાંગદા સજની, બેહુને સંહાર.	૧૫૧
બયભીત સર્પ સુપર્ણથી, ત્યારે પ્રારથ્યા પ્રભુનાથ;	
સંજીવ મણિ શંભુએ આપ્યો, પૂરા પત્રગહાય.	૧૫૨
તે મણિને ક્યમ સમરપે, અહિ સહી સોમ્યા મન;	
એમ સુણીને ઉચ્ચયો ત્યાં, બહુવાહન તન.	૧૫૩
કોણુ માત્ર પ્રાક્રમ સર્પ માતા, યદા કોપ્યો હુય;	
જેણે સકળ પૃથ્વી જીતી બળે, તે પાર્યં શત્રુ ધુંય.	૧૫૪
વિષ ગર્જના બળ ધૈર્યથી, જો ન આપે મણિ વ્યાળ;	

તો અમૃત આણું અબ્ર બેદી, જો સાતમે પાતાળ. ૧૫૫
 સર્પ જળ નિષ્કળ કરી, હરી લેઉં મણિ તત્કાળ;
 જેણે શક શંકર પરભવ્યા, તે પાર્યતો હું કાળ. ૧૫૬
 મને માતામહ વધ્યાનું, પાપ ન હોય લગાર;
 પ્રથમ માં મહાવિષધર, સર્પને નિરધાર. ૧૫૭
 પછે પાર્ય સહિત સૌને, કંઈ જીવિત દાન;
 વૃષકેતુ આદે સુમટને, જો કંઈ છું સાવધાન. ૧૫૮
 પછે મણિવડે સહુ સર્પને, જીવાડીશ શુભ પેર;
 પછે પાછા મણિ ગ્રહી, અહિ જશે નિજ ઘેર. ૧૫૯
 અર્જુનને તું રાખજો, સહુ સુમટ સાથે માત;
 હવે માં જળ જૂઓ, ત્રૈલોક્યમાં વિખ્યાત. ૧૬૦
 ઉલૂપી કહે અજાણ સુત, શું વખાણે આપ;
 મહાવિષધર તણી નિદા, શીદ કરેછે પાપ. ૧૬૧
 શેષ પત્રગ પ્રોદને, મનુજ વાસવ સાય;
 જલવાન સાથે વૈર કરતાં, તુને લાજ ન થાય. ૧૬૨
 બ્રહ્મવાહન ઉચ્ચરે, સાંભળો મારી માય;
 મેં કહ્યું છે તે વચન ગિથ્યા, કદાચિત્ નવ થાય. ૧૬૩
 કુળેર વાસવ મળે યમ જો, સદશિવ વિપરીત;
 સાય થાશે સર્પને તો, હું નથી ભયભીત. ૧૬૪
 કરીશ અધુના અસુરને હું, ચક્રિત ચિત્રાકાર;
 બ્રહ્મવાહન વચન સુણીને, કહે ઉલૂપી ઉચ્ચાર. ૧૬૫
 રહે પુત્ર સહસા નવ કરો, હું કરીશ મંત્ર વિચાર;
 પુંડરીક પત્રગ મિત્ર મારો, ચતુર મંત્રી સાર. ૧૬૬
 તેને પિતા પાસે પ્રયોજીશ, પાતાળ પેલી વાર;
 યથા તેનું ચિત્ત કરણા, યુક્ત થાશે સાર. ૧૬૭
 પુરૂષ કેરે પ્રપંચે ત્યાં, નિપજો જો કામ;

૧ શેષ પત્રગ પીડે, હરિ જેની સાય. પ્ર. ૧ ૨ હે પુત્ર શાને
 શ્રમ કરશે પ્ર ૨

તો કાણુ પુરુષ કષ્ટકારી, કરે જઈ સંગ્રામ.	૧૧૮
કહે જૈમિનિ સાંભજો, તે ઉલૂપી આભાસ;	
એમ પુત્રને વારી કરી, પુંડરીક તેડ્યો પાસ.	૧૧૯
પાર્યને જીવાડવાને, પ્રયોજ્યો પાતાળ;	
પધારો ભુજંગેંદ્ર પાસે, ઘડી મુજ ગલ-માળ.	૧૨૦
કર્ણભૂષણ સમરપીતે, કહેજો કુંવરનું કામ;	
સમય જોઇને જોલજો, તે અહિપતિ ઉદ્દામ.	૧૨૧
સજ્જન સંગતી સમે કે'જો, ન હોય દુર્જન ઘેર;	
જ્યમ સમર્પે મણિ તમારે, કર તથા કરવી પેર.	૧૨૨
મુજ કામ જાતાં મિત્ર તમને, હજો મારગ ક્ષેમ;	
કહે જે જઈ ઉલૂપીએ, મોકલ્યો અહીં એમ.	૧૨૩
પછે પત્રગ ઉચ્ચર્યો, એક વિચારી સુવચન;	
ત્યાં ઉલૂપીને કરેછે, આશ્વાસના રાજન.	૧૨૪
હે ઉલૂપી ! તેં મોકલ્યો હું, જાડું શેષસદન;	
દિવ્ય મણિને આણવા, આજ્ઞાવર્તી જન.	૧૨૫
તેં અને તારે કુમારે, રાખવો પારથ એહ;	
ચિરકાળ સુધી એહતો, વણુસે નહિ જ્યમ દેહ.	૧૨૬
૧૫૨વી મધ્યે મૃતક માણસ, પિંડ પામે નાશ;	
શીઘ્રે કારજ નિપજે નહીં, જતાં રાજપાસ.	૧૨૭
બહુ કાર્ય આકુળ અવનિપતિ, ઓળખ્યા ન આવે અર્થ;	
માટે દેહ પાર્યનો ડસું, મુજ વિષ ન થાશે વ્યર્થ.	૧૨૮
તું રાખજો નિજ નાથને, જ્યમ રતિ રાખ્યો કામ;	
હવે બ્રુવાહન ઉચ્ચર્યો, સાંભજો અહિ ઉદ્દામ.	૧૨૯
પ્રથમથી વૃષકેતુનું, તતુ ડસો પત્રગરાજ;	
જે સમળ મારી સાથ બુઝ્યો, નિપાત્યો મેં આજ.	૧૩૦
યથા પાર્ય સગા સુંદર, ફરી જીવે એહ;	
મુજ પિતા એ જીવ્યા વિના, સ્થિર ન રાખે નિજ દેહ.	૧૩૧
વૃષકેતુ પારથને ડશીને, પધારો અહિરાજ;	

૧ ૫૨વી મધ્યે મૃતક માણસ, નાશ પામે જેહ;
શીઘ્ર કામ ન નિપજે, નહીં જતાં સંદેહ. પ્ર. ૨

- ધાર્ય કેરો પિંડ તે, પાળીશ હું અહીં આજ. ૧૮૨
- કહે જૈમિનિ પુંડરીકે, ડશ્યો પારથ દેહ;
- વૃષકેતુને ડશ્મી કરી, અહિ પરવર્થો પુનરેવ. ૧૮૩
- પ્રથમ દીકું તળ તેણે, મહા મનોહર સાર;
- કનકમય મહા મનોહર ને, ફલિત તર આકાર. ૧૮૪
- અવકાશ યોજન અયુતનો તે, ગણ્યો શાસ્ત્ર વિચાર;
- જ્યાં નાગ-કન્યા મનોહર, સુંદરી શોભે સાર. ૧૮૫
- વિતળ તેણે વિલોક્યું, ત્યાં કનક ચંપકવૃક્ષ;
- સુતળમાં શમડી તણાં તર, કનકનાં ફળ લક્ષ. ૧૮૬
- મહાતળમાં આમ્રતરફળ, વિવિધ વૃક્ષ વિશાળ;
- કનક મર્કત મનોહર તર, ચપળ ચંપક-માળ. ૧૮૭
- રસાતળને નિહાળીને, થયો વિસ્મય મન;
- હિંદોલ દોલા આરોહણુ જ્યાં, નાગણી ગણુ ધન્ય. ૧૮૮
- પાતાળ વળતું વિલોક્યું, જ્યાં હાટકેશ્વર ઇશ;
- ભોગાવતીને-તીર મંદિર, કમળ પૂજા શીશ. ૧૮૯
- તેને સર્પ સઘળા રતવે, નિત્ય નાગ-નારી ધાય;
- ધનવંત યૌવન હાટકેશ્વર, પૂજવાને જાય. ૧૯૦
- તે ભોગાવતીમાં નાહીને, શિવને કર્યો પ્રણામ;
- વિમળ જળ મળહારી રપરે, થયો મન ઉપરામ. ૧૯૧
- દિવ્ય તરવર લતા સુંદર, સુધા શોભિત જોય;
- નવ કુંડ અમૃતના ભર્યા, આવર્યા સર્પે સોય. ૧૯૨
- સદન દીકું શેષતું અહિ, પ્રવેશ્યો તે માંય;
- વિવિધ ચિત્ર વિચિત્ર શોભા, સદા શોભે ત્યાંય. ૧૯૩
- રતનની રચના ઘણી જ્યાં, વસે નાના જંત;
- શેષનાગે શોભતું, જેને સહસ્ર ફેણુ શોભંત. ૧૯૪
- તે મધ્ય બેઠા શેષ દીઠા, તપ્ત તેજે રૂપ;
- કર્કોટ તક્ષક નાગ મધ્યે, નિહાળ્યો નિજ ભૂપ. ૧૯૫
- મનો વાચા કર્મણા, વાસુદેવ જપતો નાગ;
- પુંડરીકે પ્રણામ કરી, કંઠ-સૂત્ર મૂક્યું પાગ. ૧૯૬
- સુતાનાં તારંક મૂક્યાં, સભામાં સાક્ષાત;

પછે ધરાધર શું પુંડરીકે, પ્રકાશી નિજ વાતઃ	૧૯૭
હે નાગ ! પન્નપતિ આવ્યો, તમારે હું શર્ણુ;	
ઉત્તૂપીએ મોકલ્યો, જેનો થયો સ્વામી મર્ણુ.	૧૯૮
શેષ એતું સાંભળીને, ઉચ્ચર્યા મુખ વાણુ;	
જે સુતા ભારીનો પતિ તે, પ્રખળ પાંડવ જાણુ.	૧૯૯
તે સવ્યસાચી શર છે, સારથી જેના શ્યામ;	
જેણે સદાશિવ સંતુષ્ટ કીધા, કરી મહાસંયામ.	૨૦૦
શિવ એને સમર્પ્યો વર, સંભળો કહું સોય;	
તુને દેવ દાનવ ન જીતે, તે વાક્યઃ મિથ્યા ન હોય.	૨૦૧
તેનું પરાક્રમ હું લહું, તે સદા વૈષ્ણવ શર;	
તે હણ્યો કોણે કુંતિસુત, શું કૃષ્ણ મૂક્યા દૂર ?	૨૦૨
શ્રી કૃષ્ણ વિણ જીવાડવાને, કોણ અન્ય સમર્થ;	
હું પાસ મિથ્યા મોકલ્યો છે, સુતાએ તું વ્યર્થ.	૨૦૩
ઉત્તૂપી શું અજાણી છે, કહો કારણ વાત;	
મુને વિસ્મય ઉપજે છે, સુણી પારથપાત.	૨૦૪
એમ સાંભળીને પુંડરીકે, કરી કર્મો ઉચ્ચાર;	
શેષ રાજ સાંભળો કહું, પ્રથમ વાત વિચાર.	૨૦૫
ધર્મપુત્રે દ્રોણ બીજમ, હણ્યા રણમાં મુખ્ય;	
ગોત્ર સંહાર કરીને, નૃપતિ પામ્યો દુઃખ.	૨૦૬
અથ ટાળ્યા અશ્વમેધ માંડ્યો, યુધિષ્ઠિર રાજન;	
જે અશ્વ મૂક્યો તે ગ્રહો, ચિત્રાંગદાને તન.	૨૦૭
હય પાળવાને પાર્થ પોતે, પધાર્યા મન શુદ્ધ;	
ખભુત્રાહન પાર્થને મણિ, નય વરતું યુદ્ધ.	૨૦૮
સુતે જાનહવી શાપ મોહ્યો, નિપાત્યો અર્જુન;	
અઘાપિ અવનિ પડ્યો છે, તુજ સુતાનો સ્વામીન.	૨૦૯
પાર્થને જીવાડવા તુજ, પાસ પ્રેર્યો હુંય;	
ઉત્તૂપીનો દૂત હું, આશા ભર્યો પણુ છુંય.	૨૧૦
ત્યમ કરો મહાનાગ જ્યમ, તારો મહિમા હોય;	
કૃષ્ણ-સેવક યુધિષ્ઠિરને, કરાવે મખ સોય.	૨૧૧

યુદ્ધમાં જીવે ગયો, જીવાડ ^૧ જાગાતાર;	
તેહ મોટા તણો વૈભવ, કરે પર ઉપકાર.	૨૧૨
દ્રવ્ય દુર્જન તણું જે, પર દ્રોહ અર્થે હોય;	
સંત સંપતવડે પાળે, સાધુજનને સોય.	૨૧૩
કહે જૈમિનિ પુંડરીકે, પ્રારથ્યો એમ શેષ;	
શેષ કહે સહુ સર્પ જોજો, દૈવનો આદેશ.	૨૧૪
પાર્થ અર્થે આપવો મેં, મણિજીવક નામ;	
એ પાળે ધન તન રાજ્ય રચના, આવશે શે કામ.	૨૧૫
જો ન જીવે અર્જુન તો, મેં સંધ્યો શે કામ;	
અમૃત અથવા મણિવડે, જીવાડવો નર નામ.	૨૧૬
જો અમૃતને એ મણિ, વૈષ્ણવને ન આવે અર્થ;	
લોભથી રાખી રહું તો, સંધ્યો તે વ્યર્થ.	૨૧૭
શ્રીકૃષ્ણ એની પાસ છે, જે કરે પીપ નિષેધ;	
પાર્થ વાહો વિષ્ણુએ જે, કરાવ્યો હયમેધ.	૨૧૮
પુંડરીક ઉતાવળો મણિ, ગ્રહી જા તે માટ;	
જીવાડય પારથ જોધને, વિષ્ણુ જન જે માટ.	૨૧૯
એતું વચન સુણી શેષનું ને, નિરખી અન્યો અન્ય;	
સર્પ સધળા દુઃખ પામ્યા, અશુભ માની મન.	૨૨૦
તે સર્પ મધ્યે મહામતિ, ધૃતરાષ્ટ્ર ઇતિ વિખ્યાત;	
તે ધરાધરની સાથ જોલ્યો, કથાનકની વાત.	૨૨૧
દાતારને મન દોહલું, નહિ દેહ સુધી દાન;	
મુગ્યા માણસ જીવશે તે, અઘટતું રાજન.	૨૨૨
ગુરુક્ષિ ને કૃતક્ષિ ત્યાં, મણિની નહિ ગમ્ય;	
દેવતાને મંત્રનું ત્યાં, ન આલે તારતમ્ય.	૨૨૩
વૃક્ષ પણ પોતા તણું, રોકાને ન દેખાડે મૂળ;	
જેથકી ડળને પામીએ, એ વાત છે ^૩ અનુકૂળ.	૨૨૪
સાપનું સર્વસ્વ મણિ ક્યમ, સમર્પો છો નાથ;	
જે માટ આપણને સદા, વઢવાડ તાર્ક્ય સાથ.	૨૨૫

માર્કંડેય મુનિ શાપે ગરૂડ, પાતાળ ના'વે અધ;	
મહીતળ આણ્યો મણિ તે, ગરૂડ ગ્રહેશે સધ.	૨૨૬
મૂળ માણસ કૃતમ્નિ ને, થશે મણિનો ગર્વ;	
વિષ-ભીત ટાળી આપણીને, સુધા લેશે સર્વ.	૨૨૭
મણિ અમૃત હીણુ પન્નગ, તણા કણીની મેણુ;	
મૃગલોચની સ્ત્રી સુખે લેશે, નમાવીને ફેણુ.	૨૨૮
પછે પડે સરખુ સર્પતું, ધિઃકાર જીવ્યું વ્યર્થ;	
આપણો ઉત્તમ ઠામ આ ક્યમ, જવા દેશે ^૧ પાર્થ.	૨૨૯
સ્થાનક સંપદ ગરલ જાશે, થશે એવી પેર;	
ઉદરભરી ભિક્ષુક ભુજંગને, ભમાવશે ઘેર ઘેર.	૨૩૦
મંત્રીએ મહારાજને, મતિમાન કહેવું શુભ;	
કરો અથવા નવ કરો, ભૂપાળ સારી સુઝ.	૨૩૧
કહે જૈમિનિ સાંભળી, જનમેજય નામ નરેશ;	
પછે અહિ શું ઉચ્ચરે, એમ સાંભળીને શેષ.	૨૩૨
ધૃતરાષ્ટ્ર તારા વાક્યથી, વાંચો થકો મણિરાજ;	
મહા પુરુષ પારથ ભૂપને, હું કાં ન આપું આજ.	૨૩૩
દેશ પુરને ગામ ધરમાં, ^૨ મૂર્ખ સાથે વાસ;	
વેહેવાર વિણુ પણુ કરે ઉત્તમ, અર્થ કરે નાશ.	૨૩૪
સિંધુ કે પાતાળ પાવક, મધ્ય પડવું સાર;	
પણુ કદાચિત્ કો' મૂર્ખ સાથે, ન થાશે વ્યવહાર.	૨૩૫
કીર્તિ મારી થશે મહીતળ, કરંતાં મણિ દાન;	
અર્જુનને જીવાડશે, મણિરૂપ શ્રીભગવાન.	૨૩૬
કૃષ્ણ મણિથી ઉપજે આ, ચરાચર મહાભાગ;	
જેથકી આપણુ થયા છું, ચિરંજીવી નાગ.	૨૩૭
જેને ગોપ ગોકુળ વખ્ખ સુધી, સત્યલોક સંબંધ;	
આપણા પદને પમાડ્યા, મધુસૂદને નિર્બંધ.	૨૩૮
સત્યલોકમાં ગોપે ન દીઠા, યદા બાળમુકુંદ;	
રૂદન કરતા વિધાતા શું, વદે વિણુ આનંદ.	૨૩૯

ધિકાર આ વસવું વિકૃળ, જ્યાં નથી બાળમુકુંદ;
 યશોદા-સુત દીઠા વિના, મન નવ રહે આનંદ. ૨૪૦
 કમળથી બ્રહ્મા જણ્યા, એ વૃથા વાણી વેદ;
 હરિ-નાભિ-પંકજ પ્રકાશ્યું, જે રૂકરે પાતક બેદ. ૨૪૧
 અન્યથા અમને ન અળગા, કરે પંકજન્મત;
 વચન સુણીને વિધાતાએ, સત્ય માની વાત. ૨૪૨
 શ્રી કૃષ્ણજી રમવા રચ્યું, નિજ સાથ ગોકુળજન;
 ગોપ ગોપી ધેનુનાં શિશું, વિરંચીએ ચોર્યાં મન. ૨૪૩
 તો શોક કુંતાજી તણો ક્યમ, ના ટાળે શ્રી વિષ્ણુ;
 વજ્રને તૃણ કરે તૃણને, વજ્રકારી કૃષ્ણ. ૨૪૪
 તે માટ મણિ મેં આપવો, અહિ! ન આણવો સંદેહ;
 અન્યના ઉપકાર અર્થે, ધરે સાધુ દેહ. ૨૪૫
 તે દધીએ જણાવ્યું છે, કરી સુંદર કાર્ય;
 શેષ-વાણી સાંભળી, ધૃતરાષ્ટ્ર બોલ્યો આર્ય. ૨૪૬
 જો કૃષ્ણ રૂપી મણિ ત્યાં, જીવાડે જગદીશ;
 તો મણિ મિથ્યા મોકલો, જેથી જીવે ઇશ. ૨૪૭
 જો ગરૂડથી તમને ગમે, સહુ સર્પનો સંહાર;
 તો સમર્પો મણિને પ્રભુ, હવે ન કરવો ઉચ્ચાર. ૨૪૮
 ઇતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધનો મહિમાય;
 બ્રહ્માહન વિજયમાં, આડત્રીશમે અધ્યાય. ૨૪૯
 (જે) અધ્યાય વિષે છે બસે, અડત્રીશ શ્લોકજ સાર;
 રત્ન કહે યત્ને કર્યો, પદ બસે બાવન ત્યાર. ૨૫૦

અધ્યાય ૩૯ મો રાગ મોડી.

સુણી સર્પનો એ ઉપદેશ, પુંડરીક પ્રત્યે બોલ્યો શેષ;
 મેં તો માયા કીધી ધણી, માંડે કુળ નવ આપે મણિ. ૧
 બ વાહનને કે'જે જઈ, જેવી વાત અમારી થઈ;
 નાગ ન માને મારી વાણ, શો ઉપકાર કરે ખળ પ્રાણ. ૨
 મૂક્યા કેશવ સખળ સમર્થ, મણિ માગવા આવ્યો વ્યર્થ;
 અમને શું યાચે મૃતલોક, પાતાજેજ અમારું ઓક. ૩

ભય પામી પેઠા પાત્તાળ, ચરણ પાણિ વિના છું વ્યાળ;
 પુંડરીકની ત્યાં ભાગી આશ, આવ્યો બ્રુવાહન પાસ. ૪
 પારથ વીંટયો ચોદ્ધે મળી, પુંડરીક ત્યાં આવ્યો વળી;
 પડ્યો પાર્થ પટ-મંદિર તળે, કોટિ કપૂરે દીવા બળે. ૫
 ચંદન તૈલ ચરાખો કરી, ચો દિશે ધરતી સુંદરી;
 જ્યાં ઉલૂપી ચિત્રાંગદા, પાર્થ! પાર્થ! કહી રોતી તદા. ૬
 પુંડરીક આવ્યાની ધરી આશ, વિકળ વિલોકે ચારે પાસ;
 એવે આવ્યો પન્નગ-નાથ, અવિલોક્યો મણિ હીણે હાથ. ૭
 પુંડરીક ત્યાં ઉચ્ચર્યો આપ, નવ આપે મણિ કોપ્યા સાપ;
 પુત્રે આપ્યો જે ઉત્પાત, તે પાવકમાં પેસો માત. ૮
 જૈમિનિ કે' એવું સાંભળી, બ્રુવાહન કોપ્યો બળી;
 સૈન્ય સર્વ સજ કીધું સહી, આપે ઉઠ્યો હણવા અહિ. ૯
 પાર્થ રક્ષા કીધી ઘણી, ધર્મ્ય શરાસન હરવા મણિ;
 રીસે લોચન વેહેતું વાર, રૂઝુથકી ઉડે અંગાર. ૧૦
 ય્યાં છે શેષ ય્યાંહા વાસુકિ, તત્ક્ષણ મણિ આણું ત્યાંચકી;
 ક્યાં છે તક્ષક ને કઠોટ, શંખ કુલિક શું દેવી દોટ. ૧૧
 ધૃતરાષ્ટ્ર આદે જે વ્યાળ, ય્યાં જશે નાશી આ કાળ;
 ડ્યમ રાખે ધન અમૃત મણિ, શી ગણના સહુ પન્નગ તણી. ૧૨
 પડ્યો ધનંજય મારો તાત, ધર્મરાય કેરો લધુ બ્રાત;
 હરિનો સેવક વિજયી વઢ્યો, મુજ આગળ ડ્યમ રે'શે પડ્યો. ૧૩
 મારા સુભટ સુણો નિરધાર, સર્પ ગણો સૂતરના તાર;
 અધુના પન્નગને પેખશે, મુજ બાણે બાળ્યા દેખશે. ૧૪
 મારે બાણે બેદું સોય, (અહાં) આણું ભોગવતીનું તોય.
 પિંડ પલાળું પારથ તણો, ભોગાવતીનો મહિમા ધણો; ૧૫
 અધુના સર્પ તણા જે મણિ, અબળાજન લેશે આદ્રણી;
 સંગ્રામે જે માર્યા હશે, અધુના તે સર્વે જીવશે. ૧૬
 અધુના શેષ નિમિત્તે એવ, સામા આવે શંકરદેવ;
 હરિની મર્યાદા નવ ગણું, શર મૂકીને હમણાં હણું. ૧૭
 જૈમિનિ કે' જનમેજય રાય, સુણ મહાભારતનો મહિમાય;

- પાતાળે પેઠા તે બળી, સેનાની કીધી મંડળી. ૧૮
- શેષે તે બાણ્યું મન માંય, કોપ્યો બબ્રુવાહન ત્યાંય;
સેવક પ્રત્યે બોલ્યો શેષ, ન્યાયે વર્જિત જે નાગ અશેષ. ૧૯
- ધૃતરાષ્ટ્ર મૂરખ દુર્જન, કોપાવ્યો જેણે બબ્રુવાહન;
નરરૂપી ધૃતરાષ્ટ્ર યથા, તેણે પુત્ર મરાવ્યા વૃથા. ૨૦
- સર્પરૂપ એણે સર્વથા, આપણુ સર્વ મરાવ્યા તથા;
હરિ-સેવકને જીતે જેહ, સન્મુખ આવી રે'જો તેહ. ૨૧
- અધુના કાળાનળની જ્વાળ, ભસ્મ કરશે સાતે પાતાળ;
ભસ્મ થશે સહુ પત્રગપતિ, એવું બાસે મારી મતિ. ૨૨
- ધૃતરાષ્ટ્ર એ સામે થશે, એવું કીધું એ નિર્વશે;
જેવું બીજ આરોપે જેહ, તેવું રૂળ ભોગવશે તેહ. ૨૩
- તક્ષકને કકોટક મળ્યો, યુદ્ધ કરવા આગળ પળ્યો;
વાયક રાજાનું સાંભળી, સાપ તણી સેના નીકળી. ૨૪
- વમન કયે વિષ વાધ્યું પૂર, કુત્કારા મારંતા ભૂર;
દ્વિશત ફેણના કોપ્યા અહિ, ત્રીશત ફેણ કંપાવે મહી. ૨૫
- ફેણ ચારસેં કેરા સર્પ, ચતુરંગ સેના સંદર્પ;
ધીર વીર પત્રગ નીસર્યા, સુંદર નર રૂપે સંચર્યા. ૨૬
- ધનુષ્ય કવચ આરોપ્યાં સાર, હીસે હાથીના અસ્વાર;
મસ્તક ઉપર ઝળકે મણિ, રત્ન કનકની રચના ઘણી. ૨૭
- નાના ભાત્ય તણાં આભર્યું, વીર વિરાજે સુંદર વર્ણ;
રથને અશ્વ તણા અશ્વાર, પાળા પળાતા કોટિ હજાર. ૨૮
- કુંડળ હાર મુકુટ બેરખા, મધ્યે મોતીના લેરખા;
સાપ સહુકો ટોળે મળ્યા, બબ્રુવાહન પ્રત્યે પળ્યા. ૨૯
- રૂંધી જોજન પંચક ભોમ, કુત્કારે ફાટંતુ વ્યોમ;
મુખમાંથી વિષ-જ્વાળ ઝરે, તાપે તણખારા નીસરે. ૩૦
- બબ્રુવાહનનું દળ બળે, ગિરિ જેવા ગજવર ખળખળે;
અવલોકી અર્જુનસુત બુધ, રક્ષા કરવા માંડ્યું યુદ્ધ. ૩૧
- નર પત્રગની સેના મળી, રણાંગણ માંહેમાંજ ભળી;
પ્રલય સમે બ્રહ્મટી ભવ તણી, કોપે જ્યમ કાંપે આફણી. ૩૨
- આતઃપર આરંભ્યું યુદ્ધ, બંને સેનાના ભડ શુદ્ધ;

ખડ્ગ બાણ બરછીના ધાય, મુશળ ગદા બળુકારા થાય. ૩૩
 ઊંચાં નીચાં ઝળકે અણી, ભૂરિ ભયાનક સેના ધણી;
 બ્રહ્મા ચંદ્ર પુરંદર જોય, આકાશે અવકાશ ન હોય. ૩૪
 કોય પ્રશંસે પત્રગ-પતિ, કોઇએક અર્જુનસુતને અતિ;
 સર્પ ડશે દેહે વિષ ચરે, વિષના માર્યા માણસ મરે. ૩૫
 કાલકૂટ મહા મોઢું અસ્ત્ર, માર્યા માણસ કોટિ સહસ્ર;
 ધૃતરાષ્ટ્રે તે સેના ધણી, પાડી પાર્થના સુત તણી. ૩૬
 શસ્ત્ર અસ્ત્ર આયુધ નિર્ધાર, માર્યા વીર એકવીશ હજાર;
 નિરખી નિજસેનાનો લોપ, બ્રુવાહન વાધ્યો કાપ. ૩૭
 ધૃતરાષ્ટ્રના હયવર હણ્યા, રથના કટકા કીધા ધણા;
 સૈન્ય દુસ્તર માની ખરી, પાર્થસુત સંભારે હરિ. ૩૮
 રમરણે શર સાધ્યું તે ધડી, ધૃતરાષ્ટ્ર કીધો બોકડી;
 અર્જુનસુત શર વાગેઢધણા, પડે મણિને ભાગે ફણા. ૩૯
 પત્રગના મણિ પડતા તથા, પ્રલય સમયના તારા યથા;
 ત્યાર પછી વીંટચો રાજન, વિષધર ચોદિશ વીંટચું તન. ૪૦
 રણમાં રૂદ્ર રમંતા યથા, પાર્થનો સુત શોભે તથા;
 ફેણુથકી આવે પુત્રકાર, નીરખી સેના ભરમાકાર. ૪૧
 કોપ્યો બ્રુવાહન શૂર, ધનુષ્યે ધાર્યું અસ્ત્ર મયૂર;
 મયૂર તણી સેના સંચરે, સકળ સર્પને ભક્ષણ કરે. ૪૨
 મધુઅસ્ત્ર મૂક્યું મધુધાર, સકળ સાપ લીપાયા ત્યાર;
 પ્રથમ શરે છેદાયા દેહ, તે ઉપર મધ વળગ્યું તેહ. ૪૩
 પિપીલિકાનું અસ્ત્ર વિશાળ, પાર્થસુત સાધ્યું તત્કાળ;
 કીડી લાગી કાયા વિખે, રણ મૂકીને નાઠા દુઃખે. ૪૪
 ધૃતરાષ્ટ્રનું સર્વે શરીર, માંસ વિવર્જિત કીધું વીર;
 મસા ને અસ્થિ ખંડમાં, પિપીલિકા પેઠી પિંડમાં. ૪૫
 આલ્મનીવત્ અસ્થિ ભેદ, આરોપાર ઉધાડયા છેદ;
 રાક્ષ કર્યા અસ્થિ માંચરે, પિપીલિકા પેસે નીસરે. ૪૬
 કીડીએ અહિ કોયો યથા, હાલી ચાલી ન શકે તથા;
 નકુળ મયૂર-શર મૂકે ધણાં, પિપીલિકા ને મધ તણાં. ૪૭

પીડાયા પત્રગના દેહ, રણુઃમૂકીને નાઠા તેહ;
 શેષનાગને સ્થાનક ગયા, આકુળબ્યાકુળ ઉભા રહ્યા. ૪૮
 હાસ્ય કરી મુખ યોહ્યા શેષ, છેઘાં દેખી અંગ અશેષ;
 તમો યુદ્ધિવંત બળિષ્ઠા શૂર, માણસથી ક્યમ ભાગ્યા ભૂર. ૪૯
 ધર્મ કામ જે કરતો હુંય, મણિ આપતાં વાર્યો છુંય;
 હિતકારી ધૃતરાષ્ટ્ર રથી, શત્રુને કાં સાવતો નથી. ૫૦
 એવા વીર્યના જે ધણી, તેને ક્યમ ન અપાય મણિ;
 અમૃત, માગે તો આપીએ, એનું વચન ન ઉથાપિયે. ૫૧
 સમર્થને આપવું ધન, અતિ વલ્લભ આપવું તન;
 આણુ આપ્યાં બંને નિઃકામ, રંભશાન-માળા કરેા ઠામ. ૫૨
 તક્ષકાદિક સાંભળજો સહી, શીઘ્રપણે મણિ આપો જઈ;
 શત શલાકાનું સુંદર છત્ર, કુંડળ સાથ સમર્પ્ય તત્ર. ૫૩
 રત્ન રચિત જે કવચ વિશાળ, પાર્યંસુતને આપું વ્યાળ;
 જ્યાં સુધી ધુમ્રના ગોટ, અવનિ આકુળ ન કરે ઓટ. ૫૪
 એવામાં આપણુ સહુકોય, (ત્યાં) જઈયે જ્યાં હરિજન હોય;
 પાંડવને મણિનું શું કામ, જેની પાસ સદા રહે ર્યામ. ૫૫
 ત્રણ લોકના દીપક દેવ, કોણુ માત્ર મણિ-આભા એવ;
 યથા દુગ્ધ સાગરને માંય, અન્નદુગ્ધ શે લેખે થાય. ૫૬
 કામધેન કલ્પતરુ-કથા, નારાયણની આગળ યથા;
 આપણુના ભક્ષણુ માણુસે, ઝીત્યા પત્રગ કારણુ કરશે. ૫૭
 પ્રાયશ્ચિત કરે કાંઈ આજ, મણિ આપો માધવને કાજ;
 પાર્ય પાસે કેશવ વસે, મણિપુર માધવ આજ્યા હશે. ૫૮
 નરહરિ નિકટે જશું અમો, દર્શન કરવા આવો તમો;
 મણું તણા મોચન મોરાર, ગરડાઈઠ અભય દાતાર. ૫૯
 એકવાર જો યાદવરાય, નેહ ભરે નયને નીરખાય;
 સુપર્ણુ સામું જોઈ ન શકે, અળગોજરહે અંતક તે થકે. ૬૦
 ત્યાર પછે પત્રગનો નાથ, જીવનમણિ માણુક ગ્રહી હાથ;
 ઉપર આજ્યો પાતાળથી, જ્યાં રહ્યો પાર્યંસુત રથી. ૬૧

૧ કીર્ય પ્ર. ૨-૩. ૨ આપો પ્ર. ૨-૩. ૩ આપણને ભક્ષ્યા મણુસે.
 પ્ર. ૨-૩.

અંગરને આભૂષણ યહુ, બેટ બક્ષેરી લીધી સહુ;
 આપોપે આવીને નેટ, પાર્થસુતને કાધી બેટ. ૬૨
 જૈમિનિ કહે સાંભળજો સંત, મણિ લાગ્યા મા'રાજ અનંત;
 નાનાવિધનાં લાગ્યા ધન, પાર્થસુત સંતોષ્યું મન. ૬૩
 મણિપુરમાં આવ્યો મહીપતિ, જોતાં મન આનંદુ અતિ;
 સાંભળ્ય ભૂપતિ બાપું બેદ, ધૃતરાષ્ટ્ર મન પામ્યો ખેદ. ૬૪
 ધૃતરાષ્ટ્રની ગતિ કહું તુને, સાંભળ રાજ એકે મને;
 ધૃતરાષ્ટ્ર બેઠો નિજ ઘેર, એ સુત સાથ વિચારે પેર. ૬૫
 દુઃસ્વભાવ દુર્યુધિ બાળ, તેશું વાયક બોલ્યો વ્યાળ;
 અરે પુત્ર! એ થયો અનર્થ, આપણનીજ પ્રતિજ્ઞા વ્યર્થ. ૬૬
 જીવે એ પાર્થ મહારથી, તે મુજને સુખકારી નથી;
 ધર્મરાજની કાર્તિ થશે, પાર્થસુત રણ જીતી જશે. ૬૭
 અશ્વમેધ થાશે નિર્ધાર, પાંડવશું મુજ વૈર અપાર;
 તે ઉપર શું કરવું એહ, બંને બાળક બોલ્યા તેહ. ૬૮
 મેં તો રાજ વાર્યો ધણું, હેત વિચારીને એ તણું;
 દુર્યુધિ કે' સાંભળો તાત, મૂકો શોક એ મિથ્યા વાત. ૬૯
 હું ઉભો દુર્યુધિ નામ, અધ્વર કેમ થાશે તે દામ;
 જે સ્થાનક હું ઉભો તાત, ત્યાં શાની સુકૃતની વાત. ૭૦
 બીજો જે જન્મ્યો છે તાત, દુઃસ્વભાવ મારો લઘુબ્રાત;
 પરનો ઉદય પમાડે નાશ, શોએ શું બે બાળક પાસ. ૭૧
 અમો બંધુ બે બળિયા ધણું, જેને મંદિર રહીએ ક્ષણું;
 તેને નરકે નાખું સહી, ધર્મ-મતિ ઉપજવું નહીં. ૭૨
 નરને જીવાડે અહિનાથ, તમો પધારો તેની સાથ;
 સહુથી આગળ હું સંચરું, જમને પાર્યનું શીર હરું. ૭૩
 જમને નાખું વિષમ દેશ, જ્યાં ગરડનો નહિ પ્રવેશ;
 ત્યાંથી મસ્તક જ્યારે જશે, પાર્થને ક્યમ જીવાડશે. ૭૪
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, એવું બોલ્યો તે દુર્મતિ;
 દુઃસ્વભાવ પણ સાથે થયો, મસ્તક લેવા રણમાં ગયો. ૭૫
 વરૂની પેરે મસ્તક ગ્રહી, ઘેર ગહન વન બેઠો જમ;
 નારી ઉલૂપી ચિત્રાંગદા, સુંદર શીશ ન દેખે તદા. ૭૬

જાગે સાદે એવું કહ્યું, અરે નાથજી એ શું થયું;
 હા! હા! પાંડવ મારો ઈશ, કોણે લીધું સુંદર શીશ. ૭૭
 મહા મનોહર મસ્તક સ્વામ, ફરી ફરી લેતું હરિ-નામ;
 જૈમિનિ કે' સાંભળ ભૂપતિ, પાર્થની બે પત્ની સતી. ૭૮
 પાર્થના પગ આગળ પડી, થયો કોલાહલ ત્યાં તે ઘડી;
 સાપે કોપ સમાવ્યો યદા, બબ્બુવાહન આવ્યો તદા. ૭૯
 શેષનાગને આગળ કરી, પ્રવેશ્યો પોતાની પુરી;
 મણિ ઝીતી આવ્યો નૃપ રમ્ય, રણમંડળમાં આવ્યો ત્યમ. ૮૦
 પાર્થને જોવાને પળ્યો, એવે સોર સગળ સાંભળ્યો.
 શીર લીધું શીર લીધું કહે, કોણે કપટ કર્યું નવ લહે. ૮૧
 ખંતે જનની રેતી દીન, પાર્થનું તનુ મસ્તક હીન;
 તે દેખી મૃતકવત્ જાત, બબ્બુવાહન પૃથ્વી પાત. ૮૨
 એ કયા તો રહી એટલે, હસ્તિનાપુરની કોણ થઇ વલે;
 જોણે વેળા વિનયી વઢ્યો, રણમંડળમાં પાર્થ પડ્યો. ૮૩
 તેણે દિન રજનીમાં જાત, સ્વપ્ન નિહાળ્યું કુંતામાત;
 જાગ્યાં જનુની મન ઉઝાટ, એવું સ્વપ્ન થયું શા માટ. ૮૪
 ધર્મરાય નારાયણ જ્યાંય, માંડી સ્વપ્ન નિવેંધું ત્યાંય;
 મેં તો અર્જુન દીઠો અડ્યો, તૈલ તણી વાપીમાં પડ્યો. ૮૫
 જાટે બેશી વીશેવસા, પુત્ર પળાતો દક્ષિણ દિશા;
 ગોમયનું તનુ લેપન કરી, કુસુમ કણેરી માળા ધરી. ૮૬
 સખા તમારો શારંગપાણ, નયી જીવતો નિશ્ચે જાણ;
 માંડે મન દાઝે છે ધણું, કંકણ ભમ્ર સુભદ્રા તણું. ૮૭
 એવું વચન સુણી ગોપાળ, પક્ષીપતિ સંભાર્યો તત્કાળ;
 તત્ક્ષણ આવ્યો તેહ સુપર્ણ, ઉપર બેઠા અશરણશર્ણ. ૮૮
 કુંતા બીમ તથા દેવકી, ગોપસુતા તેડ્યાં ત્યાં થકી;
 ગરૂડે બેસાડી તે ગયા, પડ્યા પાર્થ પાસે આવિયા. ૮૯
 અયુત સ્તંભશું ઉભુ કર્યું, પટ-મંદિર ભામનીએ ભર્યું;
 પાડ્યું રણ બબ્બુવાહને, દીઠું બીમ તથા ભગવાને. ૯૦
 રાતે રત્નજ દીવા બળે, કુંડળ હાર મણિ જળહળે;

- મુકુટનિકરની ઝળકે જ્યોત, દીસે રણાંગણ ઉઘોત. ૯૧
- ચોદિશે દીસે સુદરી, મધ્યે અર્જુન દીઠા હરિ;
- વનિતા-વદન ઇંદુ આવર્યું, ૧મિત્ર તણું મુખ ઝાંખું કર્યું. ૯૨
- તે માટે શું દીસે નહીં, ક્યહાં ક્યહાં હરિયે વાણી કહી;
- ભીમ કહે સાંભળીએ સ્વામ, રવિ ઉદે થાશે સંગ્રામ. ૯૩
- ત્યારે પાર્થનું મુખસદ્મ, પ્રકાશ થાશે શોભા પદ્મ;
- જૈમિનિ કે' જશ પૂરે ભર્યા, ખગથી હરિ હેઠા ઉતર્યા. ૯૪
- ભીમ તથા ભામનીએ યુક્ત, અર્જુન દેખી વાણી ઉક્ત;
- અરે ધનંજય એશું થયું, કોણે માર્યો બળ ક્યાંહાં ગયું. ૯૫
- રાખો દેવકી માતા રૂવે, તથા યશોદા જનની જૂવે;
- ભીમસેન કુંતાજી કને, વારંવાર વિશોકે તને. ૯૬
- જેવે એવું બોલ્યા હરિ, ભીમસેન ઉચ્ચર્યા ફરી;
- હે કૃષ્ણ તમે પૂછો એહ, પાંચ કોણે પાડ્યો તેહ. ૯૭
- અંધકાર વ્યાપે મહી માંચ, સૂર્યને શાનો ભય ત્યાંચ;
- કોણ વીર છે તે ક્યાં ગયો, જેણે મારો ઘોડો ગ્રહ્યો. ૯૮
- જેણે પાડ્યો ગાંડિવપાણુ, તેને હું મારું નિરવાણુ;
- આ કોણ બીજો પાર્થ પાસ, પડ્યો છે પામીને નાશ. ૯૯
- એની મેં એધાણી લહી, કર્ણકુંવર વૃષકેતુ સહી;
- જૈમિનિ કે' સાંભળ નૃપ મુદા, બ્રહ્મવાહન જાગ્યો તદા. ૧૦૦
- જે જનની જાગી તત્કાળ, આગળ દીઠા દેવ દયાળ;
- દેવકી માત યશોદા જેહ, કુંતા ભીમ વિશોક્યાં તેહ. ૧૦૧
- પ્રવૃત્તને અનિરૂદ્ધ વીર, રજ્યાં ચોદ્યા માર્યોદ્યા ધીર;
- બ્રહ્મવાહનને સુખશીમ, એણે મળી ઓળખાવ્યા ભીમ. ૧૦૨
- ભીમ લલ્યા બ્રહ્મવાહને, વાણી બોલ્યો દુઃખિત મને;
- મેં પુત્રે થઇ માર્યો તાત, ભીમસેન હું પાપી જાત. ૧૦૩
- સેનાનો મેં કર્યો સંહાર, મેં માર્યો વળી કર્ણકુમાર;
- એવો હું અપરાધી સદા, ભીમસેન મુને મારો ગદા. ૧૦૪
- મેં પાપીએ ખોવા પ્રાણુ, એવાં વિદ્ધ કીધાં જાણુ;
- શેષનાગ મુખ્ય આવ્યા અહિ, જીવનમણિને કરમાં ગ્રહી. ૧૦૫

એવે કો દુષ્ટે આચર્યું, મારા તાત તણું શીર હર્યું;
 ૫૬ વંદુ પુરુષોત્તમ દેવ, મુજને કરૂણા કરજો એવ. ૧૦૬
 ચક્રસુદર્શન ધારે કરી, માફ મસ્તક છેદો હરિ;
 પેહેલાં જોમ રાહુનું નશીશ, મુર દેખતાં છેલું ઈશ. ૧૦૭
 જે કાળે જતુની નહિ પિતા, બંધવ દ્રોહ નહિ રક્ષિતા;
 તે કાળે તમો છો સાચ, સર્વે જાણ્યા યાદવરાય. ૧૦૮
 પિતા તણો હત્યારો હું, નરકસમુદ્રે નાખીશ તું;
 ત્યાં પણ નહીં પીડાવું અમો, નયને નિર્મ્યા છો હરિ તમો. ૧૦૯
 તમો પધારે પાવન થયા, ભાવિ નરક તણા ભય ગયા;
 મુજને વા'લું મર્ણુ અપાર, જીવિત દુઃખ તણો દાતાર. ૧૧૦
 તાર વૈષ્ણવ રૂપી ધન, ચોરે મેં ચોર્યું ભગવન;
 પિતામહીને પેખું નહીં, મારી માતા પ્રણામે સહી. ૧૧૧
 કુંતા ક્યમ આશુ બોલ્યાં રહે, સામો આશીર્વાદ ન કહે;
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મહાન, બ્રહ્મવાહનનું આખ્યાન. ૧૧૨
 ઓગણચાળીશમો અધ્યાય, પાર્થ પાત કહ્યો જે માંય;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કયો, શત ને નવ શ્લોકે વિરતયો. ૧૧૩

અધ્યાય ૪૦ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહા ભારત મહિમાયજ;
 ત્યાર પછી કુંતા પ્રત્યે બોલ્યાં, નાગ તણી કન્યાયજ. ૧
 હું વિષદંતી સાપણી કેરો, સાસુ દયો નમસ્કારજ;
 પાર્થને પગે હું વળગી, તમો ગોમતી કેરે દારજ. ૨
 સુતહત્યા પત્રગ પરહયો, ગોમતીયે જ્યમ કોયજ;
 રાજસુતાએ તમો તથા હું, પરહરી સાપણી સોયજ. ૩
 શાપરૂપ એ દડે માફ, મુખ ભાંજ કરો ચૂરજ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળરે રાજ, જનમેજય મહા શૂરજ. ૪
 ત્યાર પછી જાએ સ્વર સુંદરી, કુંતા સરશી રોયજ;
 હા! હા! પાંડવ કહીને પડતી, યોદ્ધા સર્વે જોયજ. ૫
 નમસ્કાર કરી નારાયણને, શેષ કહે મન હરખોજ;
 ઋષીકેશ હરિ જગન્નાથ તમો, આ વિપત શું નિરખોજ. ૬

૧ ઋષિ કેશ યજ્ઞનાથ તમો, શું આવી અવસ્થા નિખોજ પ્ર. ૨-૩.

રસાતળમાં જૂડે સધજો, ધર્મરાયનો વંશજ;
 કૃપાસિંધુ ઉધર્ય કર આપી, શીઘ્ર અખિત્ર અવતંશજ. ૭
 રાખો રૂઢન કરંતા જનને, શીશ ન દીસે રવામજ;
 ક્યાંહાં ગયું મરતક મહારથીનું, હતુ આણે ઠામજ. ૮
 એ ઉપર જે કર્યું જોઈએ, તે કીજે ભગવાનજ;
 પત્રગપતિનું વચન મુણીને, બોલ્યા વિણુ વચનજ. ૯
 સર્વે કો' સાંભળજે બાઈઓ, બોલું વાત વિચારજ;
 જે હું જન્મ લગી બ્રહ્મચારી, ભૂતળમાં નિરધારજ. ૧૦
 તેણે પુણ્યે પાર્યનું શ્મર, આવી પડજે આંચજ;
 હરનારાનું શીર છેદાજે, મારે વચને ત્યાંચજ. ૧૧
 જૈમિનિ કે' શીર હરતા વિષધર, તત્ક્ષણ પામ્યા મર્ણુજ;
 પાર્યનું મરતક આવી પડ્યું, મણિપુર હરિને ચર્ણુજ. ૧૨
 શેષનાગ પાસેથી હટ્ટિયે, મણિ લીધો કર માંચજ;
 કૃષ્ણ કહે શિવ વચન અમો પણ, ઓલંધ્યું નવ જાણજ. ૧૩
 શંકરને પ્રસાદે પારથ, પુનરપિ જીવન પામેજ;
 તે માટે એના 'ઉર ઉપર, મણિ મૂકું દુઃખ વામેજ. ૧૪
 પેહેલો કર્ણકુંવર જીવાકું, વળતો અર્જુન શરજ;
 અધુના ઉઠ્ય અરે વૃષકેતુ, મણિ મૂક્યો તુજ ઉરજ. ૧૫
 જૈમિનિ કહે મણિ મૂકતામાં, કર્ણકુંવર શીર સોયજ;
 ઘડ સંગાથે આવી વળગ્યું, લોહચુંપકચત્ જોયજ. ૧૬
 કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! કેશવ હરિ કે'તો, રણમંડપથી ઉઠ્યોજ;
 રહે રહે ઉભો બભ્રુવાહન, એમ કહીને ત્રુઠ્યોજ. ૧૭
 હર્ષચુંપન કીધું કૃષ્ણે, પાંચ પડયો વૃષકેતુજ;
 ત્યાર પછી તેની તે વિધિયે, ઉઠ્યો અર્જુન હેતુજ. ૧૮
 યથા જીવ માયાએ વા'યો, યોગ સંબંધે જાગ્યોજ;
 સંવ્યસાચી તે સર્પે દીઠો, મનનો સંદેહ જાગ્યોજ. ૧૯
 પાર્ય ઉપર સુરવર વરસે, કુસુમ તણા વરસાતજ;
 નાના વિધિના શંખ વજાડે, આનંદ ઉત્સવ જાતજ. ૨૦
 કુંતા કેશવ આનંદાં સહુ, ને યોદ્ધે કર્ષા પ્રણામજ;

- નગરકાર કરતો સહુ કોને, ઘણકેતુ તે ઠાગજી. ૨૧
- મણિપુરમાંથી પ્રવુમ્નાદિક, મળ્યા પરસ્પર સ્કરજી;
કુંતા બીમ વિશ્વોક્ત્યાં તેણે, ઉદયો આનંદ પૂરજી. ૨૨
- બ્રુવાહન પુરમાં પેઠા, હરિની પાછળ સોયજી;
નાના વિધનાં વિત્ત સમર્પે, નગર લોક સૌ કોયજી. ૨૩
- છાસઠ ભાવે જીવન ચિતર્યો, નાચે નરને નારજી;
ગજને હય હિસારવ કરતા, ધ્વજ તણો નહિ પારજી. ૨૪
- રાય-ભવનની રચના દેખી, વિસ્મય પામ્યા તેહજી;
મુઃતાશ્વળ ચતુશ્કે બેઠા, અચ્યુત અર્જુન બેહજી. ૨૫
- હસ્તીની અંખાડીમાંથી, ઉતરિયા અર્જુનજી;
બ્રુવાહન સભામાં સ્થાપી, બોલ્યો વીર વચનજી. ૨૬
- વીર કહે સાંભળજે વિજયો, લાજ ન ધરવી ધનજી;
સૈન્ય હણ્યું હું પુત્રે જીત્યો, એમ ન આણો મનજી. ૨૭
- સર્વથકી જગ ઈચ્છા કરવી, પુત્રથકી ત્યાં હારજી;
ગંગાજીને શાપે મોહ્યા, પડ્યા પ્રભુ નિરધારજી. ૨૮
- પુનરપિ કૃષ્ણ પ્રસાદે પેખો, પુત્ર સમૃદ્ધિ સારીજી;
ચિત્રાંગદા પત્નીને પેખો, અન્ય ઉલૂપી નારીજી. ૨૯
- બ્રુવાહનને બોલાવો, તમથી પામ્યો લાજજી;
અર્ભકનું ઉપાજ્યું અર્જુન, દ્યો સઘનું આ રાજજી. ૩૦
- વાસુદેવજી અર્જુનને તમે, શીખામણ દો આપજી;
કુંતા અર્જુન બ્રુવાહન, કરીએ કૃષ્ણ મેળાપજી. ૩૧
- દેવકી બીમ યશોદા મેળો, એ પરિવાર પનોતોજી;
નીચે વદને વીર રહ્યો તે, પિતા પ્રત્યે નથી જોતોજી. ૩૨
- તજવા ઈચ્છે આપણનું તનુ, તાત વધે અપરાધજી;
જૈમિનિ કહે સાંભળ હે રાજ, જનમેજય મહાસાધજી. ૩૩
- ત્યાર પછે આપણને આસન, સ્થાપ્યા અર્જુન કૃષ્ણજી;
બ્રુવાહન તાત પ્રત્યે પછે, પૂછે કાંઈ એક પ્રશ્નજી. ૩૪
- હું તો તાત હિમાચળ જામણ, પાડીશ મારો દેહજી;
અન્ય ઉપાયે પાતક ન પજે, પિતા વધ દત્ત જોહજી. ૩૫

કૃષ્ણ-મંત્ર એ કુંતાસુત ને, ધર્મ-કામનો કારીજ;
 તેનો વધ દુઃખદાતા ગાટે, પાડીશ કાયા મારીજ. ૩૬
 ભીમ કહે સાંભળ પાર્થસુત, તારા તનનું પાપજ;
 લેશ નહિ રે' નિકટે નિરખ્યા, દેવકીનંદન આપજ. ૩૭
 યથા અમે માર્યા રણ મધ્યે, ભીષ્મપિતામહ યુદ્ધજ;
 દ્રોણ કર્ણને સંહારી હરિ, પ્રતાપે છૂટયા શુદ્ધજ. ૩૮
 તથા તુંજ જીવતવ્ય સુધી, પાવન કીધો નાથેજ;
 શોક તજીને ચાલ હવે તું, ધર્મ-તુરંગની સાથેજ. ૩૯
 હરિ આગળ મહાપાપી પાવન, તારી ગણના કોણજ;
 પંચ પાતક કરતા હરિ નામે, પાવન કીધા પોણજ. ૪૦
 ચોથા યુગમાં માણસ સર્વે, પાપે પૂરણ થાશેજ;
 નારાયણને નામે તેનાં, પાતક સધળાં જશેજ. ૪૧
 દુઃખ ક્યાંથી દીનત્વ ક્યાંથી, શાની ભીત્ય પ્રમાણીજ;
 સહજ સ્વભાવે જેની જીવહા, કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! કહે વાણીજ. ૪૨
 જૈમિનિ કે' તે કૃષ્ણે કીધો, વૈર શોક વિણ બોધજ;
 પ્રબોધ્યા ૧સંબોધ્યા પોખ્યા, મણિપુર આવ્યા ચોધજ. ૪૩
 નાનાવિધ વાજીત્ર વજાડે, બહુ વિધ દેતા દાનજ;
 પાર્થસુત યુદ્ધ તણો વિસ્મય, જેના મનમાં મહાનજ. ૪૪
 કર્ણકુંવરને કૃષ્ણ વખાણે, શેષ નાગની સાથેજ;
 પછે પાંચમે દિવસે ઘોડો, છોડ્યો વૈકુંઠનાથેજ. ૪૫
 કુંતાજ વધુ સાથે સુખિયાં, સુતના સુતને ઘેરજ;
 ગાયન ગાન કરે નટ નાચે, રાચે રૂડી પેરજ. ૪૬
 બબ્બવાહન અર્જુન પ્રત્યે, અંતઃપુરમાં પેશીજ;
 મોદ સહિત માધવજ બોધ્યા, ઉત્તમ આસન બેશીજ. ૪૭
 પાર્થ તારા સુતને જીવને, રહ્યા ભીમ હું હર્ષ્યાજ;
 પંચ રાત્ર પ્રાહ્લર્ણ પૂરણ, ધીર ધનંજય નિર્મ્યાજ. ૪૮
 ભીમસેન ને કુંતામાતા, તથા યશોદા સાથજ;
 અન્ય ઉલૂપી સાથ પધારો, જ્યાં છે ગજપુર-નાથજ. ૪૯
 ચિત્રાંગદા પણ સાથ પધારે, નાનાધન લે પાસેજ;
 અધ્ધરનો આરંભ કરવો, મારી મતિ એમ બાસેજ. ૫૦

આપણુ પાપે યુધિષ્ઠિર રાજ, કરશે અતિશે ચિંતાજી;
 અમો તમોને બ્રહ્મવાહન, વૃષકેતુ બળવંતાજી. ૫૧
 હંસધ્વજ આદે સહુ યોદ્ધા, હયની રક્ષા કરશુંજી;
 જે જે દેશ જશે એ વાજી, તેની પાછળ ફરશુંજી. ૫૨
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત સુખશીમજી;
 એવો મંત્ર કરી શ્રીકૃષ્ણે, ગજપુર પ્રેર્યા ભીમજી. ૫૩
 વનિતાને વળી વિત્ત મોકલ્યાં, ભીમસેનની સાથજી;
 અશ્વ તણું કૌતક જોવાને, સાથ રહ્યા યદુનાથજી. ૫૪
 શેષનાગ આદે સહુ પન્નગ, પાતાળે પ્રવેશજી;
 નારાયણની લાઇ આજ્ઞા, પૂજ્યા અર્ચ્યા એશજી. ૫૫
 કો એક જે અર્જુનનું જીવન, હરિનું ચાર ચરિત્રજી;
 શ્રદ્ધા ધરીને સાંભળશે તે, થાશે પરમ પવિત્રજી. ૫૬
 તેને કોય સમે જનમેજય, દુષ્ટ મરુણ નહિ થાયજી;
 અર્જુનનું જીવન જે મધ્યે, માધવનો મહિમાયજી; ૫૭
 ઈતિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, એ અધ્યાયે આજીશજી;
 બ્રહ્મવાહન વીર વિજયને, મણિપુર આંખ્યા ઇશજી. ૫૮
 શ્લોક થયા છપન જે મધ્યે, સંપૂર્ણ આખ્યાનજી;
 રતને કહે યતે પદ કીધાં, સતાવન વ્યાખ્યાનજી. ૫૯

અધ્યાય ૪૧ મો રાગ કેદારો.

જનમેજય પૂછે કથા, જૈમિનિ મુજને કહો યથા;
 હયવર ત્યાર પછી કહો ક્યાં ગયો રે. ૧
 નરનારાયણ મહાગણી, બહુ વીરે વીંટયા વળી;
 વળિ હયવર રક્ષણનો જય ક્યમ થયો રે. ૨
 *મુજને મહા સુખ સર્વથા, તુજ સુખથી સુણુતાં કથા;
 હરિઅમૃત પાને આનંદ ઉદયો રે. ૩

ઢાળ.

આનંદ ઉદયો અમૃત પાને, ક્ષીર સમુદ્રે રનાન;
 ચંદ્રકિરણ મલયાચળ અનિલે, મળતાં મહાસુખ ભાન. ૪
 સુંદર કુસુમ સુગંધે શીતળ, મહા સુખકારી સોય;

વાસુદેવનાં સરસ ચરિત્ર સુષ્ણી, એવો આનંદ હોય.	૫
ભીમ ગયા પુઠી ભગવાને, શું કીધું નિરવાણુ;	
તે સર્વે મુજને કો' જૈમિનિ, સકળ કથા રસ જાણુ.	૬
તે નરનાં મુખ રાષ્ટ્ર સરીખાં, જે હરિ-ગુણ નવ ગાય;	
કીટ પડ્યા તેના મુખ મધ્યે, માટે નવ બોલાય.	૭
કોણ દેશમાં અશ્વ ગયો પછે, મુજને કહો મહિમાય;	
એમ સુષ્ણી જનમેજય પ્રત્યે, ઉચ્ચર્યા મુનિરાય.	૮
મણિપુરથી મૂક્યો તે વાણ, શોભા સુંદર સાળે;	
આગળ જતાં અશ્વ નિહાળ્યો, તામ્રધ્વજ મહારાજે.	૯
રત્નપુરી મયૂરધ્વજ રાજ, મૂક્યો યજ્ઞતોષ્ઠાર;	
તેની રક્ષા કરવા પ્રેર્યો, તામ્રધ્વજસુત સાર.	૧૦
તામ્રધ્વજ અર્જુનનો વાણ, મળિયા સન્મુખ સિદ્ધ;	
અન્યો અન્યે મુખ સુંધીને, સ્થિર કર્ણ સ્વર કીધ.	૧૧
હૈએ ચરણે તાડન કરતા, ધરધરતા તે ઘોટ;	
ક્રોધ કરીને કરડે ઘોડા, સુઝતાફળ સમ કોટ.	૧૨
કોણે યજ્ઞ કરવા મૂક્યો, વાંચ્યો પત્ર વિધાન;	
હયવરને ઝાલીને વાંચે, બહુધ્વજ પ્રધાન.	૧૩
બણ્યો ભાવ તે પત્રજ કરો, ભૂપતિશ્રવણે સોંપ્યો;	
વચન સુષ્ણી પ્રધાન તાણું ને, તામ્રધ્વજ અતિ કોપ્યો.	૧૪
નરનારાયણ રાખે યદ્યપિ, તોયે મહો એ ઘોટ;	
પ્રદ્યુમ્ન અનિરુદ્ધ હંસધ્વજ, યદ્યપિ આવે એટ.	૧૫
અનુશાલ્વ વૃષકેતુ જાણ્યા, બહુવાહન સર્વ;	
એણે રાખ્યો તોય મહો હય, વીર તણે મનગર્વ.	૧૬
પોતાની સેના સજ કીધી, મુખ બોલ્યો બળવંત;	
મારે તાતે દીક્ષા લીધી, કીધા યજ્ઞ અનંત.	૧૭
અશ્વમેધ આરંભ્યો પુનરપિ, સમમ સંખ્યા જાણે;	
અશ્વમ યજ્ઞ શરે આપણીએ, મહેતાં ઘોડો આણે.	૧૮
તે મખ માધવ પાપ્ય કર્યા છે, આમાં આપ્યા કૃષ્ણ;	
તે માટે સહુ સન્મુખ થાજે, માનો માઈ પ્રશ્ન.	૧૯
સાવધાન થાજે સહુ શૂરા, થાશે મહા સંગ્રામ;	

તામ્રધ્વજનું વચન સુણીને, બહુલધ્વજ કહે આમ.	૨૦
તારી સેના આગળ મહીપતિ, પારથ-સેના સ્વલ્પ;	
આગળ પાછળ આછચાદી છે, ક્યહું ન દીસે અલ્પ.	૨૧
આપણુના જનપદને જાણે, બબ્રુવાહન સાર;	
પિતા તમારાને કર આપે, મુક્તાશળ એક ભાર.	૨૨
મયૂરધ્વજને મંદિર એનાં, મુક્તાશળ શે લેજે;	
નૃત્યકારણી નૃત્ય કરે ત્યાં, પુષ્પ અંજલિ પેજે.	૨૩
તે મુક્તાશળ પુંજ મળતાં, ખા'રી ખાર ન ખાય;	
એ સઘળું વૃત્તાંત લહે છે, બબ્રુવાહન રાય.	૨૪
બબ્રુવાહન પુરમાં દીસે, યુદ્ધ થયું છે સત્ય;	
આણુ સગર્થ કો પાછા ભાગ્યા, કોઇ એક પામ્યા મૃત્ય.	૨૫
રનિર્ધનને વળી દુર્બળ દીસે, સૂક્ષ્મ પ્રાક્રમ સ્વાર્થ;	
અશ્વ ગ્રહીને એણું વઢતાં, શો થાશે પુરૂષાર્થ.	૨૬
તામ્રધ્વજ કે' સાંભળ મંત્રી, શું કરવું છે ગાત્ર;	
ખીજા વીર તણી મુજ આગળ, ગણના કિંચિત્ માત્ર.	૨૭
વીર ધીર છે એ બે મધ્યે, બબ્રુવાહન કર્ણકુમાર;	
નિશા વિશે નારદજી ભાખ્યું, બેનું બળ અતિ સાર.	૨૮
પાર્થને પુરૂષોત્તમ ભાખ્યા, નરનારાયણ બેહુ;	
પ્રહુમ્નને અનિરૂદ્ધ ત્રીજો, યુયુધાન છે તેહ.	૨૯
એ સઘળા શ્રી કૃષ્ણ સરીખા, માટે થાશે યુદ્ધ;	
અર્ધચંદ્ર વ્યૂહ સેનાની, રચના કર્યું તું શુદ્ધ.	૩૦
ધંચજન્યનો નાદ કરેછે, સાંભળ શ્રી અવિનાશ;	
દેવદત્ત પાર્થનો વાજે, ગાજે અતિ આકાશ.	૩૧
અશ્વ તણે અર્થે જો આવે, ચોદા આયુધ ઝાલી;	
જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, સત્વર સેના આલી.	૩૨
એમ કહીને રાજા રણમાં, ઉભો ધૈર્યજ આણી;	
એને અવિનાશે અવિલોક્યો, વિઠ્ઠલ બોલ્યા વાણી.	૩૩
પાર્થ તું જો, તામ્રધ્વજને, મયૂરધ્વજનો તન;	
એણે તારો અશ્વ ગ્રહ્યો છે, એવું ભાસે મન.	૩૪

૧. આ લીટી પ્ર. ૧ લી માં નથી. ૨. બબ્રુવાહનપુરમાં દીસે યુદ્ધ થયું છે પાર્થ પ્ર. ૧.

એણે સ્થાનક મહા યુદ્ધ યાશે, બહુ શૂરાનો છેદ;	
એથી મૂકાવો હય જેવો, શંખાસુરથી વેદ.	૩૫
બબ્રુવાહન સૈન્યપતિને, પ્રદુમ્નાદિક નાગ;	
રણમાં ઉભા રહીને કરશે, એ સામો સંગ્રામ.	૩૬
રણભૂમિ મૂકીને જમ્બો, આપણુ યાંથી દૂર;	
એનો તાત સદા છે દીક્ષિત, રેવા-તિરે શૂર.	૩૭
શાંત જીતેદિય સત્યવાદી ને, જેણે જીત્યો કાગ;	
તે માટે પાર્થ એ સાગે, નવ કરવો સંગ્રામ.	૩૮
ગૃધ્રવ્યૂહ વિખ્યાત રચોને, સ્થાનક સ્થાપો વીર;	
સામા શૂરા પીડે પૂરા, તામ્રધ્વજના ધીર.	૩૯
તે સર્વે છે કાળ સરીખા, માટે વઢજો વીર;	
દારૂક સારથી રચને રાખે, હું તે પર બેશીશ ધીર.	૪૦
પાર્થ તું થાડ્યો છે મૂટે, યુદ્ધ કરીશ હું આજ;	
પુત્ર પૌત્ર પરિવાર અમારો, વેરી આણે વાજ.	૪૧
જાણું છું આવ્યો છે અધુના, શૂર તણો સંહાર;	
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, અશ્વમેધ વિસ્તાર.	૪૨
એતું વચન ઉચ્ચારી અચ્યુત, આપ તણે રથ આઝ્યા;	
ગૃધ્રવ્યૂહ કરી મુખ ઉભા, ભૂપતિને મન ભાવ્યા.	૪૩
વાસુદેવ રથ ઉપર બેઠા, દીઠા સર્વે ભૂપે;	
ગૃધ્ર તણી ગ્રીવા અનુશાલવ, વિકૃલ વદન અનુપે.	૪૪
હંસધ્વજને સાત્યકિ યાદવ, ગૃધ્ર તણી બે આંખે;	
અનિરૂદ્ધ ને પ્રદુમ્નજ ઉભા, પક્ષીની બે પાંખે.	૪૫
ઘૌવનાશ્વને મેધવર્ણુ તે, પક્ષીને પગ ઉભા;	
વ્યૂહ તણી ધણી રચના કરતા, સુંદર રૂપે શોભ્યા.	૪૬
અર્જુન વીર હૃદય વિચ ઉભા, પાછળ યોધ અપાર;	
ચંચુ ઉપર બબ્રુવાહન, ખીજો કર્ણકુમાર.	૪૭
એવા વીર અપાર વિશેઝ્યા, ખીજ બહુ રાજન;	
તામ્રધ્વજ આનંદે ઉભો, તેડયા શ્રી ભગવાન.	૪૮
પાર્થનો ઘોડો મેં જાણ્યો, રણથી ચોદા જોતે;	
જે માટે મૂકાવા આવ્યા, પુરૂષોત્તમજી પોતે.	૪૯
ધીરજ રાખી પારથ કેરી, રક્ષા કરજો દેવ;	

મારો હયવર સન્મુખ આવ્યો, શે નવ બાંધ્યો એવ.	૫૦
દેવકીસુત સાંભળ સંગ્રામે, તું જોતાં મન હીસે;	
હું સાથે વઢવા તું સમરથ, બીજો કાઢ નવ દીસે.	૫૧
ચક્ર સુદર્શન કરધનુશારંગ, બીજાં આયુધ ધાર;	
મુજને બીલ્ય નથી આ રણમાં, દીઠા દેવમૂરાર.	૫૨
ઈતિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, એકતાળીશ અધ્યાય;	
મયૂરધ્વજ આખ્યાન વિષે ત્યાં, તામ્રધ્વજ ગહિમાય.	૫૩
શ્લોક થયા જે અધ્યા મધ્યે, અડતાળીશ સંબંધ;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, ૫૬ ચોપન પ્રબંધ.	૫૪

અધ્યાય ૪૨ મો રાગ રામત્રી.

૧ એવું વચન કહીને પાર્થ કરી, વિવિધ સેના જેહ;	
તામ્રકેતુએ અર્ધચંદ્ર, શરે તાડી તેહ.	૧
ત્રણ શર હરિને હણી, પારથને રજાતર બાણ;	
મહાબળિયે પછે કીધો, સિંહનાદ સુગ્ધણ.	૨
પાંચ બાણે હણ્યો દારૂક, સારથી વિખ્યાત;	
ચાર બાણે ચાર હય, ઉપની અદ્ભુત વાત.	૩
નવ બાણે સાત્યકિને હણ્યો, કૃતવર્માને ત્યહાં અષ્ટ;	
સહસ્ર બાણ પ્રવુમ્નને, મારી પમાડ્યો કષ્ટ.	૪
સહસ્ર શર અનિરૂદ્ધને, હણી ઉચ્ચર્યો ધરી ધૈર્ય;	
કહે અનિરૂદ્ધ તામ્રધ્વજને, નિરખ મહારૂ વીર્ય.	૫
સહે મહારો પ્રહાર અથવા, મૂંઝ ઘોડો મૂર્ખ;	
કવણ તુજને રાખશે, હુંથકી બીજો પુર્ખ.	૬
અનિરૂદ્ધની વાણી સુણી, ઉચ્ચર્યો રાગ વાણ;	
કામથી તું પ્રકટ્યોને, તુને પુખ્તજાણ.	૭
બાણકન્યાનો પતિ તું, કરેશ શો સંગ્રામ;	
બાણે મૂંઝ્યો જીવતો તું, ઓખા કરે ધામ.	૮
સઘ પાડીશ શરે તુજને, દેખતાં હરિ તેહ;	
હુંથકી હાવે નહીં જીવે, ઉગાર્ય તાહરો દેહ.	૯
અનિરૂદ્ધ કહે શું લવે છે, હું બાણ મૂક પોણ;	

અનુમાનમાં પ્રત્યક્ષ પંડિત, કરે વર્ણન કોણ.	૧૦
કહે જૈગિનિ અનિરૂદ્ધે પછે, બાણ મૂક્યો એક;	
પ્રલય પાનકરૂપ ભૂપતિ, હૃદય બેઘો છેક.	૧૧
સુચિત્રે પણ તેહુ બાણે, હણ્યો અનિરૂદ્ધ સિદ્ધ;	
અનિરૂદ્ધે શર આવતો તે, ૧પાંચ કટકા કીધ.	૧૨
અનિરૂદ્ધે શર ચાર મૂકી, ચાર માર્યા ઘોટ;	
પાંચમે શર સારથીને, યદુનંદન દેતો દોટ.	૧૩
તે દેખતાં તે'ના ચોદા, હણ્યા બીજા જોડ;	
અનિરૂદ્ધે સહુ દેખતાં, દિવ્યના છેઘા દેહ.	૧૪
વન માંહે કેશુ કારમા, પ્રકૃતિમાં પ્રાટ્યાં અંગ;	
પૃથક્ કરને અંગુલિ, નખ તણો કીધો ભંગ.	૧૫
પૃથક્ પોંચ્યા વિદાર્યા, કાપતો કરનાં મૂળ;	
હૃદય કેરાં હાડ અળગાં, તથા કટિસ્થળ રથૂળ.	૧૬
શીશ છેદી હણી નાસા, નેત્ર છેઘાં હાસ્ય;	
પૃથક્ ભૂકુટી દંત દાઢી, છેદતો સવિલાસ.	૧૭
તે વીરના સૈનક સધળા, પરમાણું કટકાકાર;	
સમીરે તે રણ સાગર, માંહે પાડ્યા સાર.	૧૮
વાયુઅન્ને અવનિ નિર્મળ, કરી અનિરૂદ્ધ વીર;	
રહ્યો ઉભો તે સમે, સુણુ ધરાનાયક ધીર.	૧૯
અતુર્ધિધ સેના હણીને, રહ્યો ઉભો ભૂપ;	
નિર્ધુમ્ન પાવક જેહવો, જાજવલ્લમાન સ્વરૂપ.	૨૦
કૃષ્ણસુતને કુમારે તે, તામ્રધ્વજનું તાંહે;	
ત્રણુ ક્ષોણી કટક કટકા, કર્યું તે રણ માંહે.	૨૧
વળી ત્યહાં બહુ સેન માર્યું, સાયકે સર્વાંગ;	
બળે બળિયા સર્વ કાર્મુક, દીપ દગ્ધ પતંગ.	૨૨
ગયા વનમાં બાણ જાણે, બીહાવ્યા મહાનાગ;	
હણ્યા હય અસ્વાર રણમાં, કર્યા તિલ તિલ ભાગ.	૨૩
તામ્રકેતુ મહાભુજ, અનિરૂદ્ધ ને પ્રવીણ;	
તીક્ષ્ણ બાણે હણીને પછે, કરંતો રથ હીણ.	૨૪

૧ પંચ પંચ કટકા કીધ. પ્ર. ૧. ૨ અનિરૂદ્ધે સહુ વીરના, દિસતા છેઘા દેહ. પ્ર. ૨. ૩ અનિલ પ્ર ૨.

નેનાં ભાગ્યાં ચક્ર આંગણુ, એવો રથ આપ;	
તેહને તત્ક્ષણુ તજીને, અનિરૂદ્ધે જાણ્યું ચાપ.	૨૫
ઓખાપતિએ બાણુ માર્યો, તામ્રધ્વજને તાણુ;	
રથ હીન કીધો તામ્રકેતુ, અનિરૂદ્ધે નિરવાણુ.	૨૬
રથે બન્ને થયા પાળા, કરે રણમાં ધાય;	
અનિરૂદ્ધ મૂઝાગત કરી, પછે રથે બેઠો રાય.	૨૭
પછે પાંડવ તણા પાડ્યા, વીર સૈનક ધીર;	
પ્રત્યુન્નને શર પંચ મારી, વચન બોલ્યો વીર.	૨૮
મેં પરાજય પમાડ્યો છે, પ્રથમ ચોક્કો કામ;	
મુદ્ધ ક્યાં કરતા નથી, દેવકીનંદન સ્થામ.	૨૯
હાલે જડુપતિ ને ને આલ્યો, થયું મહાર્જ કાર્ય;	
ફરી જનમેજય પ્રત્યે, જૈગિનિ બોલ્યા આર્ય.	૩૦
પછે શૂરો મહાભુજ, મહારાજ કર્ણકિશોર;	
વૃષકેતુ તેડી તામ્રધ્વજને, બાણુ માર્યો ઘોર.	૩૧
વૃષકેતુએ મારી કર્યો, રથ હીણુ એવો રાય;	
બીજે રથે બેશી કરી, બાળને હણવા બાય.	૩૨
તેહ સમે ભાંજ્યો તેહ રથ, કર્ણને પુત્રે ફૂર;	
જે જે રથે બેસે નૃપતિ, કેસરી સરખો શૂર.	૩૩
તેહુ રથને છેદતો, વૃષકેતુ બુદ્ધિ ઉદાર;	
ત્રણુ શત રથ છેદ્યા, એ વિધે કર્ણકુમાર.	૩૪
કર્ણને કુંવરે યદા, વ્યાકુળ કીધો ભૂપ;	
પછે બીજે રથે બેઠો, તામ્રકેતુ અનૂપ.	૩૫
પછે બાણુ કર્યો મૂઝિંત, પડ્યો કર્ણકુમાર;	
રોગનો ગણુ યથા પીડે, પિંડને નિરધાર.	૩૬
એમ અનુશાસ્ત્ર ત્યાં, કર્યો પ્રાક્રમ હીણુ;	
એ વિધે રથધકી પાડ્યા, યૌવનાશ્વ પ્રવીણુ.	૩૭
સાત્યકિયે સાત બાણુ, તુરંગ તાડ્યા જયમ;	
કરે શંખસુનાદ એવે, તેહુ પાડ્યો ત્યમ.	૩૮
બાણુ બે બળમાંહે માર્યો, પાડ્યો તે કૃતવર્મ;	
સુબટ સર્વે દેખતાં તે, કર્યું અદ્ભુત કર્મ.	૩૯

તેને શરે પડયા પુરૂષ પૃથ્વી, પડયા દીસે ત્યમ;	
ક્ષીણ પુરૂષ પડે પૃથ્વી, નભચક્રી તે જ્યમ.	૪૦
પછે દીઠો આવતો તે, બ્રહ્મવાહન વીર;	
તામ્રધ્વજ કહે તે પ્રત્યે, સ્મિત સહિત ગુણગંભીર.	૪૧
ક્ષણ એક ઉભો રહી મુજને, પંચ મારે બાણ;	
મુને જીતે તો તત્ત્વ, કર ભાર મોતી બાણ.	૪૨
કહે જૈમિનિ પછે, બ્રહ્મવાહને ધનુ તાણ;	
તામ્રકેતુ પ્રત્યે તત્ત્વણ, પંચ મૂક્યાં બાણ.	૪૩
બાણ બ્રહ્મવાહનના તે, કર્યા કટકા સાત;	
સુચિત્રે રથ કર્યો ચૂરણ, પાર્થ-સુત ઉતપાત.	૪૪
બ્રહ્મવાહન પડયા પૃથ્વી, રહ્યું રણ સર્વત્ર;	
અંગનાં આબ્રણ પડિયાં, યથા નભ-નક્ષત્ર.	૪૫
મહાબળ પાતાળ ભેદી, બ્રહ્મવાહન ચોધ;	
તર્ત તામ્રધ્વજે રૂધ્રો, વિકટ વાધ્યો ક્રોધ.	૪૬
પછે આઘો રહી કહે, રહે રહે કૃષ્ણ વચન;	
નિકટ નિરખી તેહને, પછે નીમીલ્યાં લોચન.	૪૭
મૃતક સરખા થઈ પડયા, નવ કરે શ્વાસોચ્છાસ;	
મૃતકને દેખી કરી જ્યમ, જંતુ પામે ત્રાસ.	૪૮
તજી વાહન વેગળાંને, પળાતા ભૂપાળ;	
કશરે કરી ચોપાસ ઘેર્યો, હંસધ્વજ તત્કાળ.	૪૯
જભૂપને મૂકી ગયા નાસી, પોતા તણા અસ્વાર;	
કો કવચ મૂકી નાસતા, કો તજી આયુધ ભાર.	૫૦
રૂધિરના પ્રવાહ માંહે, છુડતા મોટા મીન;	
વિસર્ધ આપાપણું, શર-માર મોઢા દીન.	૫૧
તે કહે શું કરશે તુરંગને, પરમ પારથ રાય;	
ગોત્રવધ બચકી જો જો, યજ્ઞ ઉત્તમ થાય.	૫૨
પઆપણને હાથે હણાવી, સર્વને રાજન;	

૧ પાર્થ કીનો પાત પ્ર. ૧-૩. ૨ પછે આવ્યો દેખીને, ત્યાં વચન કહેતા જન પ્ર. ૧. ૩ તે શરે કરી તત્કાળ વેધ્યો, હંસધ્વજ ભૂપાળ. પ્ર. ૨. ૪ ભૂપને મૂકી ગયા, પોતા તણા અસ્વાર. પ્ર. ૧. ૫ આપણે હાથે હણી, પ્ર. ૨.

પુણ્ય કરશે કેટલું, જેથી થશે પાવન.	૫૩
એમ કહેતા સુભટ તે, સંગ્રામ વારંવાર;	
પછે પાર્થ વીર વેધ્યું, તેહનું બળ સાર.	૫૪
ઘતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ મહિમાય;	
તામ્રધ્વજનો વિજય, બેતાળીસમો અધ્યાય.	૫૫
શ્લોક ને અધ્યાય વિષે, પંચાશ પૂરા ધન્ય;	
રતને કહે યત્ને કર્યો, પદ પૂર્ણ પંચાવન.	૫૬

અધ્યાય ૪૩ મો રાગ ગાડી.

- ધનંજયે તામ્રધ્વજ ત્યાર, નવ બાણે માર્યો નિરધાર;
કુંતાસુત અતિ ક્રોધે ચઢ્યો, તામ્રધ્વજ રથમાંથી પડ્યો. ૧
- તામ્રધ્વજ મોટો મહારથી, બીજે રથ બેઠો ત્યારથી;
નર ઉપર શર નાખે ઘણા, ગિરિ ઉપર બિંદુ ધન તણા. ૨
- મૂકે બાણ સુભદ્રાપતિ, તામ્રધ્વજ આચ્છાદ્યો અતિ;
પૂર્યો શંખ ધનંજય ધીર, ઉચ્ચાર્યો ઉભો રહે વીર. ૩
- રાગનો રથ છેલો સાર, તિલ તિલ કટકા કીધો ત્યાર;
અશ્વ સારથી સાથે પડ્યો, તામ્રધ્વજ બીજે રથ ચડ્યો. ૪
- તામ્રધ્વજ ક્રોધે ત્યારથી, પાર્થનો પાડ્યો સારથી;
અશ્વ વિદારી બોલ્યો ફરી, પાર્થ મેં માર્યા તુજ તુરી. ૫
- રથ ઉપરથી પાડ્યો રથિ, અર્જુન કંપકાં જાણશ હું થકી;
હું તો રથ સંધાયે તુને, લેધ મૂકે હસ્તિનાપુર કતે. ૬
- તેને વચને વેધ્યો પાર્થ, પ્રકટ કરે પોતે પુરપાર્થ;
ધનંજયે રથ સાથે તેહ, શિથિલ કર્યો તામ્રધ્વજ દેહ. ૭
- એક સહસ્ત્ર રથ રાગ તણા, પાર્થ ભૂપે ભાંજ્યા ઘણા;
તોયે તામ્રધ્વજ સ્થિર થયો, રણ મૂકી નવ અળગો ગયો. ૮
- પુનરપિ પાર્થ સાથે વઢ્યો, તામ્રધ્વજ રથ બીજે ચઢ્યો;
નારાયણ નિરખતાં સહી, પાર્થ મૂર્ચ્છિત કીધો તહીં. ૯
- તતક્ષણ મૂચ્છા મૂકી નરે, તામ્રધ્વજ પાડ્યો બહુ શરે;
ત્યાર પછી તામ્રધ્વજ શરે, પાર્થ સાથે ખસ્યો રથ ખરે. ૧૦
- દક્ષિણ પાસ ખસેડ્યો જાણુ, જોજન એક ધરા પ્રમાણુ;
પાર્થનો રથ આવ્યો ફરી, તામ્રધ્વજ મૂકે શર ભરી. ૧૧
- પાંડવ—પતિનો બેઠો પાણુ, અતિશે પૌરુષ કીધું જાણુ;

- પાર્થ ત્રણ શરે કરી ધાય, રથ સરસ્થો ઉડાડ્યો રાય. ૧૨
- તામ્રધ્વજ હંચો સચ્યો, સિંહનાદ અર્જુને કર્યો;
- રણ મધ્યે પારથ મહારથી, બીજા લીધા રથ સારથી. ૧૩
- સુચિત્રની મહા સેના જોહ, યમને ધામ પમાડી તેહ;
- અર્જુનને અકળાવે રાય, સોનાને શર કરતો ધાય. ૧૪
- બંને અસ્ત્ર લહે બહુ બેદ, નાના મંડળ કરતા વેદ;
- વીર શરે તે વીંટ્યો વીર, મહારણને નવ મૂકે ધીર. ૧૫
- રણ મૂકી કો નાસે નહીં, મોટું કૈતક બાસે સહી;
- ધનંજયે બે હોણી ગણી, તામ્રધ્વજની સેના હણી. ૧૬
- તામ્રકેતુએ પારથ તણી, પ્રયુત પ્રભાણે સેના હણી;
- પરસ્પરે ઈચ્છે જીતવા, મહા દારણ રણ કરતા હવા. ૧૭
- કુંતાનો સુત કોપ્યો આપ, તામ્રધ્વજનું છેલું ચાપ;
- ધ્વજ પતાકા છેવાં સાર, છત્ર તણા બે રાખણુદાર. ૧૮
- રથનાં સાધન છેવાં બહુ, છત્ર તુરંગમ છેવાં સહુ;
- સંહાર્યો રથનો સારથી, પડ્યો રાશ પરાણો સથી. ૧૯
- જે જે રથ બેસે રાજન, તે તે રથ છેદે અર્જુન;
- અતિશે લઘુલાવવતા કરી, બે સહસ્ર રથ છેવા ફરી. ૨૦
- ભગ્યા રથ તામ્રધ્વજ તણા, ચારે પાસે દીસે ઘણા;
- પાર્થ—બાણે પીડ્યું તન, ધીરજ નવ મૂકે રાજન. ૨૧
- સુચિત્રનું છેલું તનુ સહુ, માંસ તણા કણુ ઉડે બહુ;
- તામ્રધ્વજ તન કેરું માંસ, શર પ્રહારે ઉડે આકાશ. ૨૨
- પવને પણ ઈતસીત્ અડવડે, હરિના મસ્તક ઉપર પડે;
- એવું યુદ્ધ થયું રાજન, ત્રણ લોક મોહ્યા તે દન. ૨૩
- બંને બળિયા કોપે ચઢ્યા, સાત દિવસ સુધી તે વઢ્યા;
- રાત્ર દિવસ પોખ્યું રણ બહુ, વિસ્મય પામ્યા સુરવર સહુ. ૨૪
- પાર્થનો રથ ઝાલી પાણુ, ગગન ગયો તામ્રધ્વજ બાણુ;
- ચંચુ વિષે જ્યમ ઝાલી માંસ, શિંચાણો ઉડે આકાશ. ૨૫
- શર સુચિત્રે આકાશથી, પડતો મેલ્યો પારથ રથી;
- ધ્વજ પતાકા સારથી સાથ, પડતો દીકો રથ યદુનાથ. ૨૬
- આડો હાથ ધરી અવિનાશ, પડતો રથ ઝાલો પ્રકાશ;
- મેં પાડ્યો પાર્થ રથ સાથ, નારાયણુ તેં ઝાલ્યો હાથ. ૨૭

ઉત્તમ બળ છે મારું આજ, જેને સાલક યાદવરાય;
 રાજ એમ કહે જેટલે, કેશવજી કોપ્યા તેટલે. ૨૮
 મસ્તક મધ્યે મારી ગદા, હૃદયે પાટુ મારી તદા;
 બેઠું હૃદય ધરાપતિ પડ્યો, અચ્યુતની આગળ આખડ્યો. ૨૯
 પુનરપિ રથ બેઠો નિરવાણ, માધવજીને મારે બાણ;
 એ સામે હું ને તું આમ, એક સમે કીજે સંચામ. ૩૦
 એણી રીતે એ જીતાય, આજ ન દીસે અન્ય ઉપાય;
 મહાબળીઓ દેખી બૂપાળ, અર્જુન તું આ શંકા ટાળ્ય. ૩૧
 તામ્રધ્વજના બાણે હણી, જે શેના નાસે આપણી;
 બબ્રુવાહત સરખો આંચ, હાર પમાડ્યો હેલા માંચ. ૩૨
 ગાંડિવના શર મૂકી તાડય, પાર્થ તું એને પણ પાડય;
 શારંગ ધનુષ્ય ચઢાવી સહી, હું પાડીશ ત્યાં સંશય નહીં. ૩૩
 એમ કહી ગોવિંદે વાણ, તતક્ષણ તાણી માર્યાં બાણ;
 વિષ્ણુ વકારે જે વીરને, પારથ મારે 'તે' ધીરને. ૩૪
 તોય તામ્રધ્વજ નવ થકે, બંને બડને પોહોચી શકે;
 તેણે મૂક્યાં તીક્ષ્ણ બાણ, નરનારાયણ વેધ્યા જાણ. ૩૫
 મર્યાદા લોપી તેહુની, પ્રત્યંચા છેદી બેહુની;
 આનંદે ધૂલ્યાં લોચન, કૃષ્ણ પ્રત્યે બોલ્યો રાજન. ૩૬
 જે ઈચ્છે સંપત ભોગવા, તેણે હરિને સંતોખવા;
 અર્જુનનો રથ કીધો ત્યાગ, સૂતપણું મૂક્યું મહારાજ. ૩૭
 મહારથી બીજે રથ ચઢો, વિશ્વંભર હું સાથે વઢો;
 થજો સારથી પાછા ફરી, નરને શીદ મરાવો હરિ. ૩૮
 પછે કૃષ્ણ રથ મૂકી રહ્યા, પુનરપિ પાર્થ—સારથી થયા;
 હયવર હરિયે હાકયા પછે, ધમકે ધ્રુવરી રણમાં ગચ્છે. ૩૯
 બેહુ રથ આવીને અડચા, કેશવજી અતિ કોપે ચઢયા;
 હરિએ ચાપુખ માર્યો યદા, સામે સારથી તાડ્યો તદા. ૪૦
 તામ્રકેતુએ તે નવ ગણ્યા, દશ બાણે નારાયણ હણ્યા;
 સાઠ બાણ સાંધ્યા તત્કાળ, અકળાવ્યો અર્જુન બૂપાળ. ૪૧
 છેલું છત્ર ધનંજય તણું, શત બાણે હરિ પીડ્યા ધણું;
 ત્યાર પછી અર્જુન આદ્યો, રાજનો રથ કટકા કર્યો. ૪૨
 શરે કરીને છેલ્લો રાય, દેખી નર રોમાંચિત થાય;

પારથને બાણે કરી એહ, જ્યાં જ્યાં ઉડે નૃપનો દેહ. ૪૩
 પુનરપિ આવે પારથ પાસ, આયુધ બાંધી ઉભો આશ;
 સુચિત્ર સામો આવ્યો ગણી, હરિયે ઉરમાં પાટુ હણી. ૪૪
 પદ પ્રહારે પૃથ્વીમાં પડ્યો, ઉઠીને ગજ ઉપર ચઢ્યો;
 ત્યાં રહીને મૂકે બહુ બાણ, પુનરપિ પીડ્યા નરનારાણ. ૪૫
 હરિ હય સાથ ફગાવે વઢ, પારથના રથ જેવું ચક્ર;
 મૂકી મૂઝાં પામ્યા બોધ, બબ્બવાહન આદે ચોધ. ૪૬
 યુદ્ધ કરવા આવ્યા તે અડી, તામ્રધ્વજે પાડ્યા તે ધડી;
 એમ વઢે તામ્રધ્વજ ચોધ, માધવને મન વાંધ્યો ક્રોધ. ૪૭
 ચક્રસુદર્શન સાહુ પાણુ, ઉંચે સ્વરે ઉચારે વાણુ;
 રહે રહે રાજા હવે ક્યાં જાય, તમ્રધ્વજ પુઠે હરિ ધાય. ૪૮
 તેણે સ્થાનક ધ્રુજ ધરા, દેવસહુ ભય પામ્યા ખરા;
 વારિધિ મધ્યે વાધી વેળ, સૂરજ કાંપ્યો દિશ ૧ઉઠેલ. ૪૯
 શેષ આદે અહિ બીધ્યા બળી, કાયાની કીધી કુંડળી;
 તામ્રધ્વજ ગજથી ઉતર્યો, નારાયણ સામો સંચર્યો. ૫૦
 તેણે ચક્રે તેણી વાર, સેનાનો કીધો સંહાર;
 સાત અક્ષોહિણી સેના ગણી, ક્રોધ કરીને હરિયે હણી. ૫૧
 ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, ત્રેતાળીશમો અધ્યા' સાર;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, પંચાશ શ્લોકે વિસર્યો, ૫૨

અધ્યાય ૪૪ મો રાગ માઝ.

જૈમિનિ કહે સાંભળ બૂપતિ, રાજા મનમાં હરખ્યો અતિ;
 નિરખી નિજસેના મારી, હર્ષ્યા મન બૂપતિ ભારી. ૧
 જે કાપે ભરાયા કૃષ્ણ, તેને પૂછે બૂપતિ પ્રશ્ન;
 હણી સેના મારી જેહ, કર્યું ઉત્તમ કાર્ય તેહ. ૨
 હું તુમાં એટલો અંતરાય, હાવું દર્શન તારું થાય;
 તહારું સુદર્શન જેહ, ક્યમ મૂક્યું માધવજ તેહ. ૩
 હું મોકલ્યો તાતે આજ, અશ્વમેધને કરવા કાજ;
 મધુસૂદન રહેજો ઉભા, હું નિરખું તમારી શોભા. ૪
 તમો પાર્યનું પણ થાપ્યું, પૂર્વે નિજ સૂકૃત આપ્યું;

- અધુના ત્યમ આપો જોહ, ઘટતું છે ગોવિંદજી તેહ. ૫
- તમને હું ઝાહું છું નાથ, કર ચક્રસુદર્શન સાથ; ૬
- વળી પારથને પણ ઝાહું, મુજ તાત સમીપે આહું. ૭
- ન્યમ યગ વિષે યદુરાય, દેહધારી દૈવત થાય; ૮
- નૃપ બોલ્યો એવી વાણી, જમ સાહ્યા સુદર્શન પાણિ. ૯
- જમણે કર હરિને સાહી, નિજ વામ ગ્રહો પદ ધાધ; ૧૦
- નિજ પાગ ધર્યો લેલાટે, પછે ધાયો પારથ વાટે. ૧૧
- કર કૃષ્ણ ગ્રહીને ધાયો, બડ ભૂપતિ કોપ ભરાયો; ૧૨
- નિજ સહામો આવતો દેખી, પછે ધાયો પારથ દેશ્વરી. ૧૩
- હરિયે કહ્યું ધાજે ધીર, શત જાણુ ચઢાવ્યાં વીર; ૧૪
- નિરખ્યા હરિ કરમાં ઝાલ્યા, ધણા મારે પારથ બાલા. ૧૫
- તામ્રકેતુએ તત્ક્ષણ તાડ્યો, પદ પ્રહારે પાર્થ પાડ્યો; ૧૬
- એકે હાથે જનારદન, કર ખીજે ગ્રહા અર્જુન. ૧૭
- બેહુ યોધા ગ્રહા તે સ્થળ, એવે કૃષ્ણે ક્રોધું જળ; ૧૮
- મયૂરધ્વજનો સુત સોય, પૃથ્વી પર પાડ્યો હોય. ૧૯
- પડતામાં નરહરિ તેહ, બડે મોહ પમાડ્યા બેહ; ૨૦
- ફરી ઉઠ્યો ભૂપતિ સોય, પૃથ્વીતલ સહામુ જોય. ૨૧
- એવે દીઠા બે હય રાય, નિજ નગરી પ્રત્યે જાય; ૨૨
- વઢતામાં વાઢ્યા જોહ, બડ સાથે લીધા તેહ. ૨૩
- નૃપ આવ્યો નિજ વાસ, મયૂરધ્વજ કેરી પાસ; ૨૪
- જહુ દિવસે આવ્યો જાળ, મન આનંદ પામ્યો રાય. ૨૫
- પુર બહાર રહ્યો તે નૃપ, જ્યહાં યગ તણો મંડપ; ૨૬
- નિજ અર્ભક દીઠો આવ્યો, જળે બેહુ તુરંગમ લાવ્યો. ૨૭
- હશી બોલ્યો ભૂપતિ વાણી, નિજ પુત્ર પ્રત્યે હિત આણી; ૨૮
- મયૂરધ્વજ કહે સુત વેલો, આવ્યો એક સંવત્સર પલો. ૨૯
- આ ખીજે કેનો વાજ, તે ક્યહાંયકી ગ્રહો શુભ સાજ; ૩૦
- મયૂરધ્વજને કર શૃંગ, મૃગચર્મ વિરાજે અંગ. ૩૧
- મખ દીક્ષાનો પ્રતિપાળ, નમી બોલ્યો તે શું જાળ; ૩૨
- જે ભૂપ યુધિષ્ઠિર વેધ, તેણે આરંભ્યો અશ્વમેધ. ૩૩
- હય રક્ષણ કરવા કાજ, મોકલ્યા અર્જુન મહારાજ; ૩૪
- તેની સાથે શ્રી ભગવાન, ખીજા યોધા મહા જળવાન. ૩૫

- તે અશ્વ અમો અવિશ્વોઝ્યો, આપણે અશ્વે પાણુ રોઝ્યો;
નૃપ બમ્બુવાહન સાથ, હયને રાખે તે હાથ. ૨૧
- તપ્તાં યુદ્ધ થયું હોય જેવું, પ્રધાનને પૂછો તેવું;
મેં યુદ્ધ કર્યું જે તાન, બહુલધ્વજ કહેશે વાત. ૨૨
- એમ સાંભળીને હિત આણી, બહુલધ્વજ બોલ્યો વાણી;
પ્રદ્યુમ્ને માંડી ધીર, બળવાન વઢયા તે વીર. ૨૩
- તુજ પુત્રે પાડ્યો તેહુ, નરનારાયણ ત્યાં બેહુ;
હરિપાર્થ પુત્રે પાડ્યા, મૂર્છાગત તેહુ પગાડ્યા. ૨૪
- પછે આફણીએ બે ઘોડા, આપણા પુર પ્રત્યે ઘોડા;
તામ્રધ્વજ તેહની પૂઠી, આફણીએ આવ્યા ઉઠી. ૨૫
- પછે મૂર્છા મૂઝ્યા પૂઠી, હરિ અર્જુન ગયા ઉઠી;
શું કીધું પાર્થ કૃષ્ણ, તે નવ જાણું હું પ્રશ્ન. ૨૬
- અમો આવ્યા કુશળી ક્ષેમ, બે અશ્વને આણ્યા એમ;
પ્રધાન તણી સુણી વાત, ઉચરે મયૂરધ્વજ તાત. ૨૭
- કરી એહ અકારજ કામ, સુત આવ્યો આણે કામ;
હરિનો હય શાને સાહો, હા હા હાવે હું વાહો. ૨૮
- વશ આવ્યા હરિ અર્જુન, તજી મૂઝ્યા મૂર્ખ તન;
આ અશ્વચક્રી શું યાશે, મહારે મન એવું બાસે. ૨૯
- સુત શત્રુ કેરી પેથ, ડયમ આવ્યો મહારે ઘેર;
એને દીઠા દેવ નાદાન, મધુસૂદન શ્રી ભગવાન. ૩૦
- અર્જુન મળ્યા વનમાળી, ડયમ આવ્યો તું તે ટાળી;
જ્યમ અગળા કોષ અભાગી, નિજ સ્વામી સંગે ત્યાગી. ૩૧
- દૈવાગત્ય જાયે નારી, રજનિમાં નિદ્રાકારી;
ત્યમ કીધું મહારા તન, તજ્યા પાર્થને ભગવન. ૩૨
- હાવે નિસર્થ બુંડા ભૂર, મુજ મંદિરમાંથી દૂર;
તેં તો અશ્વ ગ્રહીને આણ્યો, વન માંહે થયો સપરાણો. ૩૩
- તેં તો મૂઝ્યું તુલસી-વન, વિજયાનો સંગી તન;
એવો કોણ કુમુદિ બાળ, તજી મૂકે ચંપકમાળ. ૩૪
- અહે ધતૂર સરસ કુસુમ, ગળે માળ ગણે ઉત્તમ;

હું તો જામણ યાગ તજીને, વેગળા હયને વરજીને.	૩૫
તું કહે તે સ્થાનક પર્મ, જ્યહાં પાર્થને પરબ્રહ્મ;	
કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, ગદાભારતનો મહિગાય.	૩૬
કરી નિશ્ચય એવી પેર્ય, સ્ત્રી સાથ રહો નૃપ ઘેર;	
કરે કેશવની મન ઈચ્છા, નિજ પુત્રની નિર્ભરસા.	૩૭
હરિ મણિપુર પામ્યા બોધ, વળી જગ્યા ખીજ યોધ;	
કહે અર્જુન સાંભળો હરિ, ક્યહાં ગયો આપણો તુરી.	૩૮
ક્યહાં ભૂપ ગયો તે નાશી, મુજને લેધ જાતે પાસી;	
કહે કૃષ્ણ સુણો અર્જુન, એવું ભાસે મહારે મન.	૩૯
હય રતનપુરી પાસે જાય, જ્યહાં છે મયૂરધ્વજ રાય;	
ત્યહાં આપણુ જૈયે ઉઠ, સહુ સેન પળાશે પૂઠ.	૪૦
મયૂરધ્વજ કેરૂં ધીર, તુને દેખાડું સુણ વીર;	
પછે પાર્થને ગ્રહી હાથ, નૃપ પાસ પળ્યા યદુનાથ.	૪૧
પછે પાછળ સેન ધણેરૂં, નિસર્થ નિજ પાંડવ કેરૂં;	
એવે રતનપુરી પ્રકાશ, હરિયે નિરખી નિજ પાસ.	૪૨
વળતા શ્રી શારંગપાણુ, અર્જુન પ્રત્યે બોલ્યા વાણુ;	
નૃપનું મન જો જો મિત્ર, વળી જો જો ચાર ચરિત્ર.	૪૩
હું છળવા આન્યો અત્ય, તોહે નહીં છાંડે સત્ય;	
હું તો કરવા તાહરૂં કામ, વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ યાદશ આમ.	૪૪
તુજને કરૂં બાળક રૂપ, જર્ઠ યાચિશ અર્થ અનૂપ;	
મુજ સાથે આવ્ય નરેશ, કરીએ પુરમાં પ્રવેશ.	૪૫
રજનીમાં રાખે જન, ત્યહાં કીજો ગામ ગમન;	
કહે જૈમિનિ સાંભળ બૂપ, હરિ અર્જુન રૂપ અનૂપ.	૪૬
પુર મધે પેઠા સોય, નરની નિશ્ચયો જોય;	
નિદ્રાભર સૂતા લોક, રજનીમાં આમ અશોક.	૪૭
પરમેશ્વર પારથ દોય, નર નાર તણી એષ્ટા જોય;	
હરિયે નિરખ્યાં નરનારી, રજનીમાં નિદ્રાકારી.	૪૮
અન્યો અન્યે કૌતુક કરતાં, વચને કરી મન હરતાં;	
કોઇ કામી કેરી નારી, શશિદીપે દિસે સારી.	૪૯
તેહનું મુખ ઝાલીને હાથે, પતિ બોલ્યો આનંદ સાથે;	

- સુણ્ય સુંદરી પંકજનયની, મુજને મહા મંગળદયની. ૫૦
 અવિષોકું તારું અંગ, ઉપજે નહીં તેવો રંગ;
 જેવું લોચન કૃષ્ણ નિહાળી, ઉપજે મન આનંદ વાલી. ૫૧
 પતિ પ્રત્યે પ્રિયા કહે પ્રશ્ન, મુજ લોચન દીડા કૃષ્ણ;
 રતિકાળે કૃષ્ણજ બાવ્યો, હવે મોક્ષ સમીપે આવ્યો. ૫૨
 કહે સ્વામી સાંભળ યાજ, મુજ મસ્તક વાંકા વાળ;
 કર વામે સાદ્યા સોય, તો મોક્ષ મુને ક્યમ નોય. ૫૩
 કહે નારી સાંભળ નર, તું મૂક્ય મારો અધર;
 કુચમંડળ બેદ ન ભર્ત, રતનમંડળ સાર સુવર્ત. ૫૪
 સુદૃઢ પશુ યદા બેદાય, તે કાળે સળગના થાય;
 કહે પુરુષ પ્રેમદા પ્રત્ય, મુક્તાક્ષણ સાર સુદૃઢ. ૫૫
 તેનો સંગ મૂક્યો સ્તન, તે માટે કર મર્દન;
 કૃષ્ણ અગ્ર જવારે થાશે, તે કાળ મને બેદાશે. ૫૬
 કહે જૈમિનિ ઉત્તમ વાણુ, એમ સાંભળ્યું શારંગપાણુ;
 વિચરતાં વિતી રાત, પ્રકાશ થયો પ્રભાત. ૫૭
 આવ્યા અર્જુનને અવિનાશ, મયૂરધ્વજ કેરે પાસ;
 નિરખ્યો નૃપતિ અતિ એટો, એક ઉત્તમ આસન એટો. ૫૮
 બહુ રાજ તેહને રાખે, દ્વિજમંડળમાં શ્રુતિ બાખે;
 કર્ણુરી અગર બરાસ, બહેકે બહુ મંડળ પાસ. ૫૯
 મણિમંડળ બાજટ એટો, કૃષ્ણે મયૂરધ્વજ દીટો;
 ઇતિ અશ્વમેધ મહિમાય, સુવાળીશમે અધ્યાય. ૬૦
 કહે રત્ન સુયત્ન વિચાર, જ્યહાં બાવન શ્લોક શું સાર;
 કીધો ઉત્તમ કથા સંબંધ, પદ અણવનતો બંધ. ૬૧

અધ્યાય ૪૫ મો રાગ રામઝી.

- જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ ભૂપજી, મયૂરધ્વજનું સત્ય અનૂપજી;
 દીક્ષાધારી નારી પાસેજી, બન્ને ઘોડા બાંધ્યા રાશેજી. ૧
 તે શું બોલ્યો બ્રાહ્મણ વાણુજી, રાજ તુજને હો કલ્યાણુજી;

હાળ.

- કલ્યાણુ હો નૃપ તુજને, તું બાણુ મુજને વિપ્ર;
 શિષ્ય સંયુક્ત યજ્ઞમંડપ, આવિયો હું ક્ષિપ્ર. ૨
 ભૂપ કહે હું થયો ઉભો, કરવા પ્રણામ;

- તમો પ્રથમ આશીર્વાદ દીધો, અઘટતું એ કામ. ૩
- નમસ્કાર કર્યા વિના જો, વિપ્ર દે આશીશ;
તો શાષતું શું કામ છે, સાંભળો સત્ય મુનીશ. ૪
- કહે જૈમિની સાંભળો, હે જનમેજય રાજન;
પછે હંડ પેરે વિપ્ર આગળ, પડ્યો તે જયમાન. ૫
- સદ્ય તે શ્રીકૃષ્ણજીએ, કર્યો ઉભો એવ;
કપટ વાડવ કૃષ્ણજીને, પૂછતો પુનરેવ. ૬
- શિષ્ય સંયુક્ત ક્યાં થકી, પધાર્યા છો પૂજ્ય;
અમો તમને શું સમર્પું, કહો સ્વામી મુજ. ૭
- કરો મારો અનુગ્રહ, હું ધન્ય ધરણી એવ;
જે માગશે તે આપશું, એમ સુણી કહે ભૂદેવ. ૮
- દિજ આશીર્વાદ દેવો, કર્યા વિષ્ણુ નમસ્કાર;
વિદ્યુત્તિ કાળે પ્રથમ વૃષતિ, વંદવો નિરધાર. ૯
- વૃષભિ કહે વિપ્ર મનનો, મનોરથ મુખ બાપ;
જીવિત વા ધને કરી, પૂરીશતુજ અભિલાખ. ૧૦
- વિપ્ર કહે જે કામ આવ્યો, સુણો તે મહારાજ;
હું ધર્મ પુરથી આવતો, સુત વિવાહ કરવા કાજ. ૧૧
- તુજ નગરમાં છે કન્યકા, દિજ કૃષ્ણશર્મા ઘેર;
તે વિનય કરીને કન્યકા, આપશે ઉત્તમ પેર. ૧૨
- સુત સહિત હું નગર આવું, જે સમે મહારાજ;
એવે માર્ગ માંહે મહાવનમાં, વ્યાઘ્ર મળિયો આજ. ૧૩
- હું દેખતાં તેણે મારો, ગ્રહો પુત્રજ સત્ય;
પુત્રને મૂકાવવા મેં, કર્યો ઉદમ અત્ય. ૧૪
- ત્યારે રમ્યાં મેં તૃસિંહજી પણ, ન આવ્યા નિરધાર;
એવે સમે સિંહે હશીને, મુજ શું કર્યો ઉચ્ચાર. ૧૫
- પુત્રનું તનું પીડતો, નખવડે કરડે કાય;
વિકાળ દાઢે પૂછડે વળી, ખીલાવંતો જાય. ૧૬
- ક્રોધ આણી મનુષ્ય વાણી, ઉચ્ચર્યો જાણ ક્ષિપ્ર;
પુત્ર પ્રત્યે વૃથા શ્રમ તું, શો કરે છે વિપ્ર. ૧૭
- મેં કાળરૂપે ગ્રસ્યો તેને, ન મૂકાવે કાય;
નિજ શિષ્ય સાથે પધારો, દિજ જીવન બાવે જોય. ૧૮

- વ્યાધ આગળ વાત્સ કરતાં, ઉપજે સહી શોક;
પુત્ર બીજે પ્રકટ કરજો, પમાડે પરલોક. ૧૯
- પુત્ર વિણ પરલોક નાવે, ઉચરે એમ વેદ;
વ્યાધની વાણી સુણીને, વદે વસુધાદેવ. ૨૦
- હે હરિ! મુજને ભક્ષ કર્યં, પ્રત્યક્ષ સુતને રાખ્ય;
વૃદ્ધ આયુષ્ય ક્ષીણને શું, જીવતું સુત પાખ્ય. ૨૧
- વિપ્રની વાણી સુણીને, વ્યાધ ખોલ્યો વાણ;
અમો આયુષ્ય ક્ષીણ પાખે, ન હણું પરના પ્રાણ. ૨૨
- સર્પ સિંહ આદિક અમો, કાળના કિંકર કલ્પ;
તાં આયુષ્ય અધિક છે, ને પુત્ર આયુષ્ય અલ્પ. ૨૩
- તે માટ માંડ વચન માની, પધારો ઘેર ક્ષિપ્ર;
વ્યાધની વાણી સુણીને, વળી ખોલ્યો વિપ્ર. ૨૪
- કવણ તપ દાને કરી મુજ, પુત્ર એ મૂકાય;
(ત્યારે) મુને કેસરીએ કહ્યું તે, તુને ક્યમ કહેવાય. ૨૫
- મયૂરધ્વજ પછે ઉચરે, સાંભળો વાડવ આંહી;
દેશ મહારા વિષે કો નવ, મજે પ્રાકૃત સાંધ. ૨૬
- નૃસિંહ વિના તુજ પુત્રને, કો ના મારે નિરવાણ.
ભૂપની વાણી સુણીને, વદે વાડવ વાણ. ૨૭
- મુજ કને સિંહે પ્રાર્થ્યું તે, તુજયકી છે કામ;
તે મુને તું આપીશ સહી, એમ લહી આવ્યો આમ. ૨૮
- ભૂપ કહે ભૂદેવ મુજથી, પ્રારથો શું કાળ;
મુજયકી સિંહે જે માગ્યું, તેહ આપીશ આજ. ૨૯
- ઉતાવળા મુખ ઉચરો, મુજ વચન નેત્ર અસત્ય;
એમ સાંભળીને દિજ ત્યાં, ઉચરે ભૂપતિ પ્રત્ય. ૩૦
- તમો તે ક્યમ આપશો, (મુજ) ઉચર્યું તે ક્યમ જાય;
વાંઝિયાપણું દોહણું પણ, પ્રાણથી ન રખાય. ૩૧
- જેહ સિંહે પ્રારથ્યું તેના, તમો દાતા આજ;
ધણું ઘરણ વચન છે તે, સાંભળો મહારાજ. ૩૨
- તેણે મુને મહાવનમાં કહ્યું, (તો) પુત્ર મૂકું વિપ્ર;
મયૂરધ્વજ રાજ તણું, અર્ધાગ લાવે ક્ષિપ્ર. ૩૩
- તાર વૃદ્ધ તનું તે તપે દાધ્યું, ન ભાવે મુને તેહ;

રૂએ મુજને પરમપોષિત, મયૂરધ્વજનો દેહ.	૩૪
જ્યહાં લગી લાવીશ તેનું, માત્ર તું દક્ષણ;	
ત્યહાં લગી તુજ પુત્રનું હું, નહીં કરું ભક્ષણ.	૩૫
કહે બ્રાહ્મણ સાંભળો, ભૂષણ વાત અનૂપ;	
સગળ સુંદર દેહ તારો, શીઘ્ર ભેદે ભૂપ.	૩૬
તમો ઉપકારી લલ્લા હાતું, જહાં કેસરી પાસ;	
વળી સિંહે કહ્યું તે, વચન કહું પ્રકાશ.	૩૭
દધીચિયે અસ્થિ આપ્યાં, કવચ આપ્યું કર્ણ;	
તથા રાજ આપશે તનુ, નહીં ગણે મન મર્ણ.	૩૮
યશસ્વિને કો સમે નવ, હોય વલ્લભ દેહ;	
રણુ વિશે વા વિપ્ર અર્થે, દેહ પાડે તેહ.	૩૯
હે વિપ્ર ! તું સુત હીન છે, તે માટે જ નૃપ પાસ;	
માગ્ય મહીપતિ પાસ તનુ, તેહ પૂરશે આશ.	૪૦
તેણે પ્રકટ કીધા ઘણા સુત, જહુ કાળ કીધું રાજ;	
તુને દેખી દયાળુ નૃપ, આપશે તનુ આજ.	૪૧
દાતાર આપો ન આપો પણ, યાચવો મનકામ;	
એમ કહી પંચાનને મુને, મોકલ્યો આ હામ.	૪૨
શોક સંયુક્ત શિષ્ય સાથે, આવિયો તુજ ઘેર;	
જ્યમ પુત્ર પાછો પામીએ, નૃપ કરો એવી પેર.	૪૩
એવી કઠિન વાણી કહીને, તે થયો સઘ અલોપ;	
અર્ધ દેહ વિના નચ્ચાવીશ, કહ્યું કેસરી કોપ.	૪૪
જો વિપ્ર પાછો ફરી આવે, તો ન મૂકે તુજ પુત્ર;	
એવું વચન કેસરીનું સુણીને, આવિયો હું અત્ર.	૪૫
દુઃખ રાજને કહીને, રહે દુર્લભ જન;	
યથા રામે આણી આપ્યો, વિપ્ર કરો તન.	૪૬
રઘુનાથ સરખું સત્ય તારું, સાંભળ્યું મહારાજ;	
માટે હું તુજ પાસ આવ્યો, પુત્ર અર્થે આજ.	૪૭
ભૂપ કહે તમો રહો ભૂસર, સમર્પીશ મુજ દેહ;	
સહુ વિપ્ર જોતાં તમો સાડું, ઉચ્ચર્યા હો એહ.	૪૮
કહે જૈમિનિ પછે ભૂપે, કર્યો વાર વિવેક;	
પોતા તણા પુત્રને કર્યો, રાજ્યનો અભિષેક.	૪૯

પછે શાલિગ્રામજળ, ગંગાજળે કૃત સ્નાન;	
તુળસીદળમાળા વિરાજે, હસિત મુખ રામન.	૫૦
સભા મંડળમાં રહીને, વિપ્ર શું બોલ્યો ભૂપ;	
એ પુત્ર અર્થે પધાર્યો છે, વિપ્ર કૃષ્ણ સ્વરૂપ.	૫૧
હું અર્ધ દેહે કંઈ પૂજી, યથા પામે તન;	
૧૫૨ મંડપમાં રહું સ્થિર, જૂઓ વાડવ જન.	૫૨
કરે કરવત ગ્રહી આવો, સગળ બળ સુતાર;	
એ સ્તંભ રોપી વિદારે, માંડે મસ્તક સાર.	૫૩
જેહને હું ધણો વલ્લભ, પુત્ર વા પરિવાર;	
તેહુ પશુ નવ કરે રદન, આ સમે નિરધાર.	૫૪
ધૃતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વે મોઝાર;	
મયૂરધ્વજ ધીરનો, પીસતાળીસમે અધ્યાય.	૫૫
સ્લોક અડતાળીશ અધ્યાય, વિષે કીધા ધન્ય;	
રત્ન કહે યતે કરીને, કર્યા પદ છપન.	૫૬

અધ્યાય ૪૬ માં રાગ કેદારો.

જૈમિનિ કહે સુણ્ય રાયજી, મહાભારતનો ગહિમાયજી;	
સાંભળ્યું દુષ્ટ વચન રામ તણું એ.	૧
નૃપનું વચન સાંભળીજી, મંત્રીવર કાંપ્યા વળીજી;	
આજ્ઞાણ ભય પામી કાંપ્યા ધણું એ.	૨

ઠાળ.

ભય પામી આજ્ઞાણ કહે, રેદ્રિજ કાળ સરીજો કાલ;	
કાયા પ્રાર્થવા આન્યો છે, કાંઈએક કારણ હોય.	૩
સત્યવાદીને વાંલા અતિથિ, એવો વાડવ એશ;	
પૂર્વે જ્યમ બજિરામ પામ્યો, વામન કરે વેશ.	૪
વિષ્ણુરૂપ એ વાડવ દિસે, અન્ય ન એવું ભાસે;	
તે સર્વે વાર્યાં ભૂપાળે, તુષ્ણી ઉભા પાસે.	૫
ત્યાર પછી રામજી આનંદો, આપ્યાં દાન અશેષ;	
બન્ને સ્તંભ વિચે જઈ ઉભો, શોભ્યો ભૂપ વિશેષ.	૬
કરકરવત જાલીને ઉભા, સામા જે સુતાર;	

- રાજા કહે શીર કરવત મૂકો, વીર મા લાવો વાર. ૭
- પોતાને શીર કરવત મૂક્યું, પુષ્પ સમુ સહુ જોય;
બ્રાહ્મણનું ચર્ણામૃત લીધું, બાખ્યો ભૂપતિ સોય. ૮
- મારે અર્ધ શરીરે શ્રી હરિ, સંતોષા જો આજ;
મારા કૂળમાં જે પ્રકટે તે, કરજો દ્વિજનાં કાજ. ૯
- અરે વિપ્ર ઉભો રહે માફ, ગ્રહેજો અર્ધ શરીર;
વનમાં જઈ સંતોષ સિંહને, અર્ધ શરીરે ધીર. ૧૦
- ૧ અરે વીર બજો આકર્ષ્યો, સ્તંભે બાંધ્યો દેહ;
ત્વરા કરો રખે રીસ ચઢાવી, જાતો વાડવ એહ. ૧૧
- ધરા વિશે ધન્ય હું કર્યો છું, એણે વિપ્રે આજ;
લોક સહુ સાંભળજો હાતું, સિંધ્યું માફ કાજ. ૧૨
- પર ઉપકારે જેનું તતુ ને, ધન જાયે તો જાજો;
આણુ ઉપકારે ઉભું રહે તો, શોક સરખું થાજો. ૧૩
- તે માટે સહુ આનંદ પામે, અમને દેખી આજ;
જૈગિનિ કહે સાંભળજો સાચુ, જનમેજય મહારાજ. ૧૪
- હાહાકાર કરે સર્વે કો, તપને દેખી મંદ;
ટિટોડીના ટોળાની પેરે, લોક કરે આકંદ. ૧૫
- રાજા પ્રત્યે રાણી બોલી, રાજાની પટરાણી;
દ્વિજ આગળ આનંદે ઉભી, કુમુદતી કહે વાણી. ૧૬
- અર્ધ અંગ આપે છે રાજા, બ્રાહ્મણે તું યાચ્યો;
અર્ધાંગ હું નારી તારી, આખ્ય મુને થા સાચ્યો. ૧૭
- દિને દાન સજીવજ રાજા, હંધું અંગ અશુદ્ધ;
હંધું અંગ સિંહ પણુ નહીં લે, એવી મારી જુદ્ધ. ૧૮
- ચોથો ભાગ સમર્પો જ્યારે, ત્યારે છેદો કાયા;
અર્ધ અંગ માગ્યું તે સિંહે, તે હું તારી જાયા. ૧૯
- પ્રાણનાથ નિરખંતાં નારી, જે કો પામે મૃત્ય;
તે નારી ઉત્તમ ગતિ પામે, એ વાણી છે સત્ય. ૨૦
- જીનું એવું વચન સુણીને, બ્રાહ્મણ બાખે સંગ;
સિંહે એમ કહ્યું છે રાજા, નવ લાવીશ વામાંગ ૨૧
- વનિતા તો વામાંગ કલાવે, તે મેં ક્યમ લેવાય;

- દક્ષિણ ભાગ દેહનો છે તે, જો તું આપે રાય. ૨૨
 તો તું કીર્તિ પામે રાજા, સ્ત્રી આપે શો અર્થ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, રાજા વચન સમર્થ. ૨૩
 વિપ્ર તણી વાણી સુણીને, તામ્રધ્વજ નૃપતન;
 આજ્ઞાણને નમસ્કાર કરીને, બોલ્યો વીર વચન. ૨૪
 વિપ્ર ઘટે છે તમને લેવું, સકળ કલેવર માફ;
 પુત્ર પિતામાં બેદ નહીં એ, વેદ વચન હ્રિયાર્યુ. ૨૫
 આજ્ઞાણને અર્થે મુજ તાતે, આપ્યો અરધો દેહ;
 પિતા તણાં તણે રણ તત્ક્ષણ, મૂકાવે સુત તેહ. ૨૬
 તાત તણું અર્ધાગજ કહાવે, સુતનું સધળું તન;
 તરણ પુષ્ટ મુજને દેખીને, સિંહ થશે પ્રસન્ન. ૨૭
 મારો યશ થાશે મહીતળમાં, સાંભળ વાડવ વાણી;
 બીજા રામે મહાયુધ પામ્યો, તાતવચન પ્રમાણી. ૨૮
 આજ્ઞાણ કહે તમો સત્ય કહ્યું, સિંહે બાપ્યું અન્ય;
 પુત્ર તથા પત્ની મળી નૃપનું, મસ્તક બેદે ભિન્ન. ૨૯
 દેહચક્રી અળગું કરી દક્ષિણ, અંગ મગાવ્યું એમાં
 સિંહનું બોલ્યું મિથ્યા કરવા, હું તો સમરથ કેમ. ૩૦
 જૈમિનિ કહે ભૂપે સહુ વાર્યા, સ્ત્રીને સુત સહુ જોતે;
 બેહુ તણે કરકરવત આપ્યું, આનંદ આણી પોતે ! ૩૧
 ધીરજ રાખી રાજા જીવ્હા, જપતો કેશવ રામ;
 કૌતુક જોવા ઇન્દ્રાદિક સહુ, આવ્યા તેણે ઠામ. ૩૨
 મહાપુરુષ પોતાને મસ્તક, કરવત મૂકે જ્યારે;
 દુઃખ પામ્યા પુરવાશી મહાજન, મૂર્ચ્છાયા તે ત્યારે. ૩૩
 રામ ! રામ ! કહી આજ્ઞાણ પ્રત્યે, વાણી બોલ્યાં રાણી;
 આજ્ઞાણ હું ભરતાર તણું તનુ, બેદું સર્વે જાણી. ૩૪
 નૃસિંહે જ્યમ કોપ કરીને, સ્તંભ વિદાર્યો જ્યમ;
 હિરણ્યકશિપુ નૃસિંહે માર્યો, પતિને બેદું ત્યમ. ૩૫
 રાજા કહે સાંભળરે રાણી, મનની શંકા ટાળ;
 તારા કરમાં કરવત દેખું, એવું તો આ કાળ. ૩૬
 સંગમમાં સુખકારી જોવો, તારા નખનો પ્રાર;

ક્રમેળ સુક્રમેળ કરવતદાતા, તેવો લાગે સાર.	૩૭
પુત્ર તથા પત્નીએ વળતું, કરવત વાણું શીશ;	
મયૂરધ્વજનું મસ્તક ભેંધું, જોતાં અર્જુનઘશ.	૩૮
શીર છેવે સાંભળ જનમેજય, વર્ત્યો હાહાકાર;	
વામ નેત્રમાં પાણી પ્રકટયું, આહાણુ કોપ્યો ત્યાર.	૩૯
નૃપનાં લોચન ભમવા લાગ્યાં, જોલ્યો વાડવ સોય;	
તાંડે ગાત્ર અહું નહોં રાગ, જોની લોચન રોય.	૪૦
દાન અભાવે દીધું પંડિત, તે ન અહે નૃપ ભે'જો;	
પુત્ર વિના મારો સ્વર્ગ મારગ, રૂંધ્યો રહેતો રે'જો.	૪૧
કેસરી મન માને ત્યાં જાજો, બાળકને ગ્રહી તેહ;	
ડાંખે લોચન રૂદન કરીને, રાગ આપે દેહ.	૪૨
ઉત્તમ વિપ્ર થઇને મેં એ, લેવાયે ક્યમ દાન;	
એવું વચન કહીને આલ્યા, પારથને ભગવાન.	૪૩
સ્વામીનું શીર બીડી સાણું, જે કર મધ્યે આણી;	
આહાણુને જાતો દેખીને, કુમુદતી કહે વાણી.	૪૪
સત્યવ્રત દાતાર શિરોમણિ, સાંભળ સાચું રાય;	
મેં ભેદો તુજને મૂકીને, આહાણુ પાછો જાય.	૪૫
સ્વામીજી વારો વાડવને, અર્ધ દેહ દાતાર;	
વાડવ જાતાં તારી કીર્તિ, નિષ્ફળ થાશે સાર.	૪૬
રાગ કહે શીર આંખી સહાજો, સુંદરી જો જો પડતું;	
તો હું જાતા દિવને વાંડે, ઉચ્ચારીને ઘટતું.	૪૭
રહો રહો ઋષિજી ઉભા, સાંભળજો મુજવાણી;	
જે માટે મુજ વામ નેત્રમાં, પ્રકટ થયુંછે પ્રાણી.	૪૮
દક્ષિણ અંગ અમારું આહાણુ, અર્થે આવ્યું સોય;	
વામ અંગ પૃથ્વીમાં પડશે, તે માટે એ રોય!	૪૯
તીક્ષ્ણ કરવત ધારાથી મુને, તેવી પીડા ન હોય;	
વિપ્ર વિમુખ વામાંગથકી, મુને કષ્ટ ધણેરું સોય.	૫૦
એવું વચન સુણીને નૃપનું, પરમેશ્વર પ્રસન્ન;	
અર્જુન કૃષ્ણ સ્વરૂપે થઇને, દેખાડયું દર્શન.	૫૧
રાગને આલિંગન દીધું, જોલ્યા શ્રી ગોપાળ;	
ધન્ય ધન્ય મયૂરધ્વજ રાગ, સત્યવંત ભૂપાળ.	૫૨

અમો અર્જુને કોટિ પ્રકારે, કરી પરીક્ષા-તારી;	
યશ કયો મયૂરધ્વજ રાજ, સંગ સહિત સુત નારી.	૫૩
તામ્રધ્વજ તુજ પુત્રે કીધા, સખળ અમો પ્રસન્ન;	
સેન સહિત મૂર્છાંગત કીધા, વીર વિદાર્યા જન.	૫૪
મુજને દેખી દુઃખ ક્યાંહાંથી, પ્રકટે પ્રાણી માત્ર;	
મારે વચન તમો સમર્પ્યું, અર્ધ ઉત્તમ ગાત્ર.	૫૫
તારા યશ વિષે હું યાદશ, કર્મ તણો ભોક્તાર;	
રાય યુધિષ્ઠિર કેરો ઘોડો, બીજને ગ્રહે નિરધાર.	૫૬
*જન્ને હયનો પક્ષ કરીને, જગત્ વિશે યશ પામ્ય;	
કહેવો ભેદ શરીર તણો એ, મિથ્યા માંડે કામ.	૫૭
મયૂરધ્વજ કહે વિપ્લુ સુણો, જે પરમ તમારું ધામ;	
શરીર મહાંડે ભેદ કરીને, અંતર આપ્યો દામ.	૫૮
બાહેર આગળ સ્વામી જમારે, પૂરણ પરમાનંદ;	
યશ યાગથી મુજને યાશે, કવણ ગતિ ગોવિંદ.	૫૯
તમો કહ્યું હું કર્મ કરાવીશ, તે પણ સાચું કીજે;	
હું બે હયવર પુત્ર પ્રિયા શું, ગહાજન સર્વે લીજે.	૬૦
યશ તણો કર્તા ને આ સહુ, યશ તણો સામાન;	
હાથે ગ્રહીને હૃદયાન્તર, આરોપો ભગવાન.	૬૧
તમને પામી પુરષોત્તમ જો, યશ કરે હું આજ;	
દ્વિજે ભણ્યા જે વેદમંત્ર તે, મુને હસે મહારાજ.	૬૨
પાવકનો પરિતાપ તજીને, શીતે પીડયો પુરખ;	
શણના તણખારાનો આશય, કોણ કરે મહા મૂર્ખ.	૬૩
ગંગાજળ મૂકી તૃષાતુર, કોણ પીએ નીહાર;	
ત્વમ તમને મૂકીને માધવ, કોણ કરે કતુ સાર.	૬૪
તમને મૂકી જડબુદ્ધિ, ઘોડાને ગ્રહેશે જેહ;	
સૂર્યને પુત્રે તે સાહ્યા, એમાં નહીં સંદેહ.	૬૫
મહારો સુત તમને તજી આવ્યો, યુદ્ધ વિશેથી દ્રોહયો;	
*મહા બાગ્યે હું પ્રીતે પામ્યો, નરનારાયણ જોડો.	૬૬

* જન્મે ઈ. ૫૬ થી તે ૬૫ સુધીની કડીઓ પ્રત ૨ માં તથા પ્રત ૩ માં નથી. * પ્રત ૧ માં ૧૦ કડીઓ વધારે છે.

૧ પુંડરિકાક્ષ નમો નમઃ તુજને, ગુરૂં નમઃ પરબ્રહ્મ;	
સ્કોટિ સ્વરૂપી કૃણે બ્રહ્મગોળક, વૃક્ષ સ્વરૂપી પર્મ.	૬૭
કર્તા હર્તા પાળક પોષક, પરમેશ્વર પ્રણાગ;	
અનંત પૂર્ણને પ્રણમું, હરિ નિગમ શ્વાસકર સ્વામ.	૬૮
શ્રીધરનાથ નમો નમઃ તુજને, શેષ-શયનમાં સૂતા;	
લવણ તણા હર્તાને પ્રણમું, અકળિત રૂપ પ્રભુતા.	૬૯
યસ્ય સ્વરૂપી જ્ઞાન ગગન નમઃ, કાળ તણા ક્ષયકારી;	
નમો ધરણે વેદ સ્વરૂપી, પારંપર ગિરિધારી.	૭૦
જૈમિનિ કહે એમ સ્તવન કરતાં, પરમેશ્વર પ્રસન્ન;	
પાર્યને દેખાડી ભક્તિ, મયૂરધ્વજની ધન્ય.	૭૧
રજની ત્રણ રજા નારાયણ, સંતોષ્યા કરી સેવા;	
શ્રી હરિ સાથે રાજ આલ્યો, હયબરને રાખેવા.	૭૨
કૃષ્ણ તણા કર મધ્યે આપ્યું, તનમન જીવન જોતે;	
સપરિવાર પાર્યને ભેટી, આગળ આલ્યો પોતે;	૭૩
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, મયૂરધ્વજ આપ્યાન;	
છેતાળીશ અધ્યા' પરિપૂરણ, સાંત્યું છે વ્યાપ્યાન.	૭૪
શ્લોક થયા જે અધ્યા' મધ્યે, ચુંવોત્તર વિચાર;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, પંચોત્તર પદ સાર.	૭૫

અધ્યાય ૪૭ મો રાગ રામગ્રી.

કહે જૈમિનિ સાંભળો નૃપ, જનમેજય કહું તેહું;	
પછે વીરવર્મા તણા પુરમાં, ગયા ઘોડા બેહુ.	૧
અશ્વ પાછળ સેન સાથે, જાય અશરણશર્ણ;	
તે નર મધ્યે નૃપે કીધો, ધર્મ ચારે અર્ણ.	૨
ઝજેતા દેશ માંહે મુક્તિવંતો, જમાઇ જગરાજ;	
નગર સારસ્વત વિશે નર, કરે સુકૃત કાજ.	૩
ધર્માર્થ કામ ને મોક્ષ કેરા, પાર ગામી લોક;	
સ્વપ્ન મધ્યે પાપ મારગ, ન જાતા પુર લોક.	૪

૧ પંડરિકાક્ષ નમો નમઃ, તમને ગુરૂંએ મન. પ્ર. ૨-૩. ૨. કોટિ સહસ્ર બ્રહ્મગોળક. પ્ર. ૨-૩.

કૃષ્ણ-અર્જુન સહિત આવે, અશ્વ રક્ષણ કામ;	
વીરવર્મા સાંભળ્યું મહા, મુઠ વર સંગ્રામ.	૫
મહા બળિયા મોકલ્યા, હથ હરવા તત્ખેવ;	
મુજ દેશ પાંડવ અશ્વ આગ્યો, ગ્રહી લાવો એવ.	૬
વચન રાજનું મુણી દળ, નિસર્થ બહુ ભાત;	
અશ્વ અર્થે નિસર્થા બડ, પાંચ બળ વિક્ષાત.	૭
સુરભ લીલક મુભાલ કુવલ ને, સરલ નામે પ્રૌઢ;	
વીરવર્મા તણા સુત મહા, ધનુર્ધર રથરૂઢ.	૮
તે પાર્થ સેનામાં જઈ, તણ ગણ્યા મુઠ પ્રકાશ;	
બેહુ ધોડા ગ્રહી ચાલ્યા, વીરવર્મા પાસ.	૯
જેવે નૃપતિ પાસે લેછ ચાલ્યા, મહાબળિયા બાળ;	
તેવે સમે બબ્રુવાહને, બાણે હણ્યા તત્કાળ.	૧૦
શંખનાદે કર્યા બેહેશ, વામણ વર વીર;	
બબ્રુવાહન શત્રું-સેના, ગારતો ધરી ધીર.	૧૧
બબ્રુવાહન બાણ મૂકે, કનક કાંતિ વિશાળ;	
પછે ત્યાં સંગ્રામ વર્તો, બયાંનક ભૂપાળ.	૧૨
કેશ કેશે તાણાતા, ને નખે નખના પ્રહાર;	
મુઠિએ મુઠિ પ્રહાર કરતા, પડે પાળા સાર.	૧૩
રથ અચૂત જોડી તુરંગમ, રણથકી નાદા બચ;	
રૂઢકીડા સમુ રણ, વીપરીત વર્ત્યુ રાય.	૧૪
બબ્રુવાહને હણ્યું દળ, સંક્રાંચ પામ્યું ત્યમ;	
આગમાં નાખ્યું ચર્મ, સંક્રાંચ પામે જ્યમ.	૧૫
એવે સમે સંયમિનીપતિ, યમ રાય આગ્યો ત્યાંચ;	
પાર્થની સેના સકળ ક્ષય, પમાડી ક્ષણ માંચ.	૧૬
ધર્મરાજે શ્વશુર અર્થે, વિદ્યાર્થા વર વીર;	
શસ્ત્રે કરીને વિદ્યાર્થા બહુ, ધનંજયના ધીર.	૧૭
વીરવર્મા તણા જમાત્રે, માર્યા સારા યોધ;	
નિરખી પાર્થ ઉચ્ચરે, હરિ પ્રત્યે વિનય વિબોધ.	૧૮
આ કોણ નરરૂપી અમર, મુજ કટક મારે બાણ;	

તમ દેખતાં દળ સગળ પાડયું, સુણો શારંગપાણુ.	૧૯
વાસુદેવ કહે નરપતિ એ, ધર્મરાજ જાણુ;	
વીરવર્મા સુતાપતિ નિજ, નગર વારથો જાણુ.	૨૦
કહે અર્જુન સાંભળો હે, સ્વયં શારંગપાણુ;	
નૃપ-કન્યકાને ક્યમ ઘટે, યમરાજ વર નિર્વાણુ.	૨૧
એ અસંગત બાસે મુને, હરિ કહે કરી વિસ્તાર;	
અર્જુનની વાણી સુણી, ઉચ્ચરે વિશ્વાધાર.	૨૨
વીરવર્મા તણી કન્યા, માલિની ઇતિ નામ;	
(તે) મનુષ્ય વરને ના વરે તે, માલિની અભિરામ.	૨૩
એક સમે પૂછ્યું પિતાએ, તે માલિનીને આમ;	
મનુષ્ય વરને નવ ગમે તો, કવણુ વરનું કામ.	૨૪
હે તાતા મુજને સમર્પો, ધર્મરાજ વર નિર્વાણુ;	
અવર વર રૂચે નહીં, એથકી મુજને જાણુ.	૨૫
જે મરે માણસ તેહ અંત્યે, ધર્મ-મંદિર જાય;	
ધર્મરાજને પામ્યા પછી, ^૧ મુજ કીર્તિ મહીમાં થાય.	૨૬
પ્રથમ જો હું નર તણો કર, અહણુ પામું તાત;	
પછે અડકે અમિને, માફે તનુ પશ્ચાત.	૨૭
જે માટે ખીજ પુરુષ કેરો, સ્પર્શ મુજને ન હોય;	
તે માટે કયં બરતાર મારો, ધર્મ રાજ સોય.	૨૮
જે પિતાએ પરકથો પતિ તે, બોળવીને નાર;	
અવરની ઈચ્છા કરે, અજ્ઞાન વશ અવિચાર.	૨૯
તે નારીને મહા નરક નાખે, ધર્મ રાજ સોય;	
તે માટે તે વર વર્ચે મારી, સ્વર્ગમાં ગતિ હોય.	૩૦
ત્યાં ધર્મ રાજ મુને પાળે, પાપથી નિરધાર;	
તુને પણ મહા પુણ્ય લાગે, તરે તું દાતાર.	૩૧
જે સુતા પ્રાકૃતને સમર્પે, સુકૃતનો નહીં પાર;	
તો દેહધારી ધર્મને, આપતાં કવણુ વિચાર.	૩૨
એ રીત્ય મેં કરવી પિતા, મારા મનની વાત;	
એગ મનોરથ સંપૂર્ણ મારો, હશે મારા તાત.	૩૩
ઈતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ મોઝાર;	

વીરવર્મા તણું એ, આખ્યાન આદિ વિચાર. ૩૪
 જે અધ્યા' ત્રિષે સુંદર, શ્લોક છે તેત્રીસ;
 રત્ન કહે યત્ને કરીને, કર્યાં પદ પાંત્રીસ. ૩૫

અધ્યાય ૪૮ મો રાગ કેદારો.

જૈમિનિ કહે સુણ્ય ભૂપતિ, મહાભારત કરી ગતિ;
 માલિની તાત પ્રત્યે એમ ઉચ્ચરે એ. ૧
 વીરવર્મા ભૂપે સુણી, એની ગત્ય પુત્રી તણી;
 ધર્મવી યમસુકતે અતિ સ્તુતિ કરી એ. ૨

ઢાળ.

યમસુકતે ભૂપે સ્તુતિ કીધી, માલિની પણ આરાધે;
 મહા યૌવન પામી મલિની, ધર્મ તણી સ્તુતિ સાધે. ૩
 એવામાં નારદે જાણી, માલિનીની મહા ભક્તિ;
 યમ રાજ નવ જાણે જાટે, જઈ જણાવું યુક્તિ. ૪
 એનો ભાવ જણવું જઈને, ધર્મ રાયને આજ;
 દિન દિન પ્રત્યે એહ નિગિતે, તેહ કરે શુભ કાજ. ૫
 માણસના મનની ગતિ જાણે, સર્વ ત્યહાં શુભ કાજ;
 માલિનીનું સુકૃત ક્યાં દુખે, મૂર્ખપતિ યમરાજ. ૬
 જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, મહાભારત મહિમાય;
 ત્યાર પછી નારદજી આવ્યા, યમપુર પ્રત્યે ધાય. ૭
 માલિની નામે રાજસુતાનો, સર્વ કલ્પો મહિમાય;
 રાજ ધર્મ તમો નવ જાણો, માલિની તમને ધાય. ૮
 ધર્મગતિ સત્યવ્રત સાધવી, પુણ્ય સમર્પે સર્વ;
 તારે અર્થે તપ સાધે, તું પરણુ પરહરી ગર્વ. ૯
 પારકી આશા સજ્જ કરે, તે માનો મોટો સંત;
 માણસવેશ ધરીને જાજે, સેવક સાથ પળંત. ૧૦
 વીરવર્માએ પાળ્યું પુર, તેનું સારસ્વત છે નામ;
 આરે પાગે ધર્મ રહે ત્યાં, નિર્ભય નર અભિરામ. ૧૧
 તે નારે કરી સંયમિનીપુર, સુંદર થાશે તાર્ક;
 નારાયણ કહે સાંભળ અર્જુન, (નારદે) વચન ઉચ્ચાર્ક. ૧૨
 ધર્મે નારદ પુનરપિ પ્રેર્યા, સારસ્વતપુર સાર;
 પક્ષ શુકલ વૈશાખે તેને, પરણીશ હું નિરધાર. ૧૩

એમ કહી મોકલિયા નારદ, આવ્યા ભૂપતિ પાસ;	
વીરવર્માને યમનું કહાવ્યું, વચન કહ્યું પ્રકાશ.	૧૪
રાજ્યે મહા ઉઘમ માંડ્યો, કન્યાને પરણાવા;	
અષ્ટોત્તર શત સેવક તેડ્યા, યમરાજે પણ જાવા.	૧૫
મહાગણિયા મહા મોટા વ્યાધિ, તેને આજ્ઞા આપી;	
તે સધળા રોગનો રાજ, તેડ્યો પાસ પ્રતાપી.	૧૬
સકળ રોગનો રાજ કહાવે, ક્ષય નામે પ્રધાન;	
બ્રહ્મહત્યાને પાપે પ્રકટે, તેને કહે રાજન.	૧૭
સ્વરનો નાશ કરે તે નિશ્ચે, કરતો ધાતુ નાશ;	
રાજક્ષય મહારોગ પ્રત્યે એમ, જોડ્યા યમ પ્રકાશ.	૧૮
યક્ષરાય તું વિવાહ મારે, સેવક સાથે આવ્ય;	
આમંત્રણ મેં કીધું તુજને, ભૂમિ પધારો ભાવ્ય.	૧૯
યક્ષ કહે તે દેશ વિષે ત્યાં, મારી અમૃતનવ થાય;	
દ્વિજના સેવક લોક સહુને, દ્વિજનો સેવક રાધ.	૨૦
વિપ્ર-પાઠના શબ્દ સુણીને, હોમ ધુમ્ર ત્યાં સોય;	
તેણે મારાં નયન કર્યું તે, અતિશે વ્યાકુળ હોય.	૨૧
પ્રમેહ મહારો પુત્ર કહાવે, તે પણ પામે નાશ;	
મહા પાપે પ્રાણીને પ્રકટે, હું સરખો પ્રકાશ.	૨૨
વિષુચિકાનો મહિમા ક્યમ કહિયે, કો ના જાણે પાર;	
માણસને ક્ષણું મધ્યે મારે, દાસી તારી સાર.	૨૩
મારો બંધવ પાંડુરોગ છે, તેનો ક્યહાં છે ઠામ;	
બ્રાત-માર્થા શોશ નામે, શું કરશે તે ગામ.	૨૪
શ્વેશપત્ની પ્રત્યે પ્રકટયો, પુત્ર જલોદર નામ;	
પરાક્રમી તે પોતા જેવો, તેનો ક્યાંછે ઠામ.	૨૫
નિર્મળ જન મહાજન જે સ્થાનક, ધર્મ ધુરંધર રાધ;	
સૂર્યસુત સાંભળજો તે સ્થાનક, મેં ક્યાંહાંથી રહેવાય.	૨૬
મોટાપ્રાણીની આગળ મારું, કોણ કહાવે માત્ર;	
રાજ માન્યા મોટા વ્યાધિ, હું પરમાણું માત્ર.	૨૭
રોગ સકળ રાજની આગળ, પુરૂષ હીણા થાય;	
ગુરૂ નારીસંગી શિશુધાતી, વિપ્ર કૃતમ્ની કેવાય.	૨૮

અખટાત્તર શત વ્યાધિ તણું ત્યાં, તેશું ચાલે પ્રાણુ;	
વિત્રચિંકા એપી વા રૂપી, પુત્ર ભગંદર જાણુ.	૨૯
ગુરનારીગામિના સિંગે, મૂલે ભગ ત્યાં થાય;	
તે પુરવાશી ગુરનારીની, છાયાયે નવ જાય.	૩૦
ધર્મ ધુરંધર લોક સકળને, ધર્મ ધુરંધરરાય;	
વિસ્ફોટક રાજનું સ્થાનક, તે પુરમાં ક્યમ થાય.	૩૧
તેર પ્રકારે પીડે નરને, સન્નિપાત જવર જેહ;	
તેજુ શું શંભુનો સ્થાપ્યો, ક્યહાં રે'શે જવર તેહ.	૩૨
અતિસાર મહાવીરજ કહાવે, તારો નાયક નેટ;	
જેની ધરણી વાયસંઘરણી, પુત્ર આકરો પેટ.	૩૩
અરચિ મહા ક્રોધી પુત્ર તારો, પાવત પરમ પ્રકાશ;	
તે સર્વેની પાસે તું ક્યમ, પામીશ તે પુર વાસ.	૩૪
શૂળ મહાશત ત્રણ કહાવે, તે પણ પામે નાશ;	
હિકા કાસ શ્વાસ મહાજાગિયો, દુષ્ટ કહાવે દાસ.	૩૫
તે સર્વે ત્યાં વાયુ સ્વરૂપે, ઉપર થઈ ન જવાય;	
ધનુર્વાત આદે સહુ વાયુ, કર્ણમૂળ કહેવાય.	૩૬
નેત્ર તણા બહુ રોગ કહાવે, મહા મોટા મુખરોગ;	
ગડગુમડ ને કંઠમાળ વળી, અપસ્માર સંયોગ.	૩૭
વાળોને વળી દદુ આદે, મસ્તક રોગ મહાન;	
એ તો મોટા રોગ કહાવે, વળી બીજા બહુ રાજન.	૩૮
તમો આજા આપી પણ, અમો એક માત્ર નવ જાણું;	
રોગરાજનું વચન સુણીને, ધર્મ-વચન પ્રકાણું.	૩૯
ધર્મ રાજ કહે સાંભળજો તમો, રોગ સહુ નિરધાર;	
સુંદર રૂપ ધરો ત્યાં જાવા, સુંદર શુભ શણગાર.	૪૦
મહારા નગર વિષે જ્યમ રહો છો, માનો છો ગર્વાદ;	
એ વિધ તેહનું વચન માનવું, રખે કરંતા વાદ.	૪૧
પાપીને તમો ફૂર રૂપ છો, સુકૃતને શુભ રૂપ;	
સુકૃત નર મુજને પણ દેખે, ઉત્તમ રૂપ અનુપ.	૪૨
પાપી પ્રાણી મુજને પેખે, કાળાનળ રૂપ દેહ;	
હાવે કહેછે જેણે પાપે, પ્રગટે રઆમજ એહ.	૪૩

જે કો આહ્વાણુનો હત્યારો, મહા પાપી પ્રકાશ;	
હજાર જન્મ લગી તેના, તનુમાં તારો વાસ.	૪૪
૧રાજક્ષય જે તારે રોગે, પીડયો પુરૂષ જેહ;	
શંકર ભાપ કરે તો ફૂટે, એમાં નહીં સંદેહ.	૪૫
હરનો હોમ કરી ને આપે, આહ્વાણુને મહાદાન;	
ચોવીસ નિષ્ક કનકનો પુરૂષ, આપે શ્રદ્ધાવાન.	૪૬
ત્યાર પછી તે સદા નિરંતર, તજવો તેનો દેહ;	
સુકૃતની આગળ તે સેવક, થઈ રહેવું સરનેહ.	૪૭
ક્ષયરોગીને સોમ વાસરે, કરવું પાંચે દાન;	
અથવા એક માસ લગી સાધે, ગૌતમીગંગા સ્નાન.	૪૮
રાજક્ષય તું સ્નાન માત્રથી, નરને પીડય માં દેશ;	
આ તારી પત્ની છે મૂર્છા, માણસ મારી એશ.	૪૯
માણસને મારે ક્ષણ મોહ, તેનું પાતક એહ;	
દેવ-દ્રવ્યનો તસ્કર માણસ, મૂર્છા પામે તેહ.	૫૦
ભોજન કરતા આહ્વાણુને જે, ઉથાપે મહાપાપી;	
આપે એક કરે ગૃહ ભોજન, દિવ્વ ફૂળને ઉથાપી.	૫૧
તારી મેલી મૂર્છા તેને, પીડા દે નિરધાર;	
અન્નદાન કરતામાં નરને, નવ પીડે કો વાર.	૫૨
એક ગોત્રની નારી શું જે, ગમન કરે અજ્ઞાન;	
જે કો નારી નરને ઇચ્છે, એક ગોત્ર અભિધાન.	૫૩
તે નર નારી તારે પુત્રે, પ્રમેહે પીડાય;	
હેમ તણા હતાં નિશ્ચે, મૂત્રકૃષ્ણ કહેવાય.	૫૪
પળ પ્રમાણે કાંચન ભૂષણ, ઘાટ ધડાવી જેહ;	
સુરપ્રતિમાને પહેરાવે, તો સઘ ટળે પ્રમેહ.	૫૫
કનક તણું એક ઉત્તમ અંબર, પળ પ્રમાણે થાય;	
ઉત્તમ આહ્વાણુને આપે તો, મૂત્રકૃષ્ણ મૂકાય.	૫૬
શિવ-મંદિરનું દ્રવ્ય હરે, તેને લિંગે પ્રકટે રોગ;	
કનકદાન કરતામાં નિશ્ચે, તેપણુ છૂટે ભોગ.	૫૭
પરની શોભા દેખી જે કો, વદન કરે અતિ ઝાંખુ;	
તે પાપીનું પાંડુ રોગથી, પીડાયે તનું આખું.	૫૮

શાસ્ત્ર માર્ગે દિવને આપે, મહિષી તણું મહાદાન;	
તૈલ્ય અડદ કુસુમ કણેરી, માળા સહુ સામાન.	૫૬
૧૦૦૦ ગધે સહસ્ત્ર તેપન, વિધ્યું તણો જપ થાય;	
તારો બંધુ પાંડુરોગથી, નિશ્ચે તે મૂકાય.	૬૦
અન્ન એક શ્રદ્ધાએ આપે, સુવર્ણ સાજ સમારી;	
વિષ્ણુ સુધર્મિને આપે તો, સોમનો ક્ષયકારી.	૬૧
ગર્ભપાતના કરનારાને, રોગ જળંદર થાય;	
જે કો વાડ વાવ ખણાવે, તેના તનથી જાય.	૬૨
મોટા માની સેવક મારા, અણોત્તર શત વ્યાધિ;	
તુલા પુરુષનું દાન કરે તો, એકુ ન શકે બાધી.	૬૩
અર્ધ પ્રસવતી સુરભી આપે, શોધી શાસ્ત્ર વિચાર;	
એકુ રોગજ તેના તનમાં, નવ રહે નિરધાર.	૬૪
લૂપ્તસાદિક તેને પીડા, તરુકર રસનો જેહ;	
કનકદાન કરતામંદ નરને, નિશ્ચે મૂકે તેહ.	૬૫
કનકકલ્પને દાને ભાગે, ભૂરિ ભગંદર રોગ;	
શિવસેવા કરતામાં નાસે, સન્નિપાતનો ભોગ.	૬૬
વિશ્વાસઘાતી બીડાધાસે, જુડો પુરુષ જેહ;	
અતિસાર આ તારો મિત્ર, પીડે તેનો દેહ.	૬૭
જીર્ણ કૂપ સમારે તેથી, નાસે એ અતિસાર;	
ધર્મદ્રવ્યના હરનારાને, સંગ્રહણી થનાર.	૬૮
ઘેટી કેરું દાન કરે તો, સંગ્રહણી તે જાય;	
પરદુઃખ દેખી સુખ પામે તો, અંગે અરોચક થાય.	૬૯
પૃથ્વીદાન કરે તો પાણું, સુખ પામે તે જન;	
ભોજન કરતા બ્રાહ્મણનો જે, દેષ કરે દુર્જન.	૭૦
તેને અંગે અરુચી ઉપજે, અન્ન ન ભાવે જેથી;	
ઉત્તમ અશન કરાવે દિવને, ૫૨૧ સુખ પામે તેથી.	૭૧
સમર્થ થઈને યાચકને, ન આપે માગી વસ્ત;	
આશા બંગ કરે તે નરને, પ્રકટે શૂળ સમસ્ત.	૭૨
કારાગૃહથી નરને કાઢે, પંચરમાંથી પાખી;	
શિવની સેવા કરતામાં તે, શૂળ તજે શુભ ઝંખી.	૭૩

૧ ઉદય પારકો (જે) ન સહે તેને, દિક્ષા પ્રકરે અંગ;	
લક્ષ હોગના કરનારાથી, તત્ક્ષણ પામે ભંગ.	૭૪
નમતા નરને (જે) મારે તેને, ધનુર્વાત ત્યાં થાય;	
આપ મેરને તૈલ્ય દાને, ત્યાંથી દૂર પળાય.	૭૫
કૃષ્ણ કથાને જે કો ન સુણે, સાધુજનનું ગાન;	
તે માણસને કર્ણે પ્રકટે, કર્ણમૂળ બળવાન.	૭૬
કપિલા ધેનુ દાન કરે ને, કૃષ્ણ-કથા રસપાન;	
તે માણસને કર્ણમૂળ તે, મૂકે માન નિદાન.	૭૭
પરધન ઉપર દૃષ્ટિ પ્રયોજે, પ્રકટે લોચન રોગ;	
કાંચનકમળ સમર્પે દિજને, પામે રોગ વિયોગ.	૭૮
સોમનાથને વિશ્વનાથનું, દર્શન પામે જેહ;	
૪ કાઠ સમે લોચનની પીડા, નવ પામે પણ તેહ.	૭૯
કાઠ સમે સજ્જનનું વર્ણન, ન કરે દર મહા મૂર્ખ;	
પર અપવાદ વટે જે પાપી, પિપ્પલ કહાવે 'પૂર્ણ.	૮૦
તેને નિર્ખી મનમાં હર્ષે, રોગ તણો પરિવાર;	
સજ્જન કેરૂં સ્તવન કરે, શિવસ્તોત્ર બણે નિરધાર.	૮૧
શ્વેત વૃષભ બ્રાહ્મણને આપે, શાસ્ત્ર વિધાને શૂર;	
તે માણસને દેખીને, મુખ રોગજ નાસે દૂર.	૮૨
પાપે દ્રવ્ય ઉપાર્જિત સંગ્રહ, કૃપણન ખર્ચે જેહ;	
૬ ઉદર વિષે વ્રણ વાધે તેને, વાલ્મિકી ત્યાં તેહ.	૮૩
પૂર્વ જન્મે પાપ કર્યાં તે, રોગ સ્વરૂપે થાય;	
કૃષ્ણાર્પણ દિજને ધન આપે, વાલ્મિકી પણ જાય.	૮૪
પર મુખમાંથી ઓસ હરે ને, સુર પૂજા સાગાન;	
તે પુરૂષને કંઠમાળ તે, પ્રકટે રોગ મહાન.	૮૫
શિવને મંદિર ઘંટ ઘડાવે, મણિ માણેકનું દાન;	
તેહ પુરૂષને કંઠમાળ તે, નિશ્ચે પામે હાન.	૮૬
દાતાર નરની મિદા કરતાં, અપરમાર ત્યાં થાય;	
કર્નકકમળને કૃષ્ણા ધેનુ, દાને દૂર પળાય.	૮૭

૧ ઉદય પ્ર. ૨. ૨ મેષ પ્ર. ૨. ૩ તૈલાવ્યને દાને, દાદુર દૂર પળાય
 પ્ર. ૧. કાગ સહિત. નર લોચન, નવ પામે ત્યાં તેહ. પ્ર. ૧. ૫ શૂન્ય પ્ર. ૨
 ૬ ઉદર વિષે તેને વાધે, વાલ્મિકી ત્યાં તેહ. પ્ર. ૨

અન્ય તાણું ઉષવીત વિદારે, વાળો પ્રકટ થાય;	
કનકસૂત્ર આદિણુને આપે, વાળો વેદજ જાય.	૬૮
દંભે ધર્મ કરે જે માનવ, પ્રકટે-ત્યાં ગજચર્મ;	
હંસતીર્થે સ્નાન કરે તો, તેને મૂકે પર્મ.	૬૯
વિશ્વાસઘાત કરેથી પ્રકટે, મસ્તકરોગ મહાન;	
સૂર્યપૂજા પુણ્ય કરે તો, તત્ક્ષણુ સુખવાન.	૭૦
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, એહ કથા મહિમાય;	
સર્વ રોગને શિક્ષા દીધી, ધર્મરાજ જે માંય.	૭૧
જે કો આ આખ્યાન સુણે, તેને એકુ રોગ ન થાય;	
ઈતિ ભારત અશ્વમેધ પર્વમાં, ધર્મરાય મહિમાય.	૭૨
શ્લોક થયા જે આધ્યા મધ્યે, એશી ઉપર પંચ;	
રતન કહે યત્ને કરી કીધાં, પદ એકાણું સંચ.	૭૩

અધ્યાય ૪૯ મો રાગ ગાડી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, ધર્મ ભાખ્યું વચન વિશાળ;	
રોગે કીધાં કામ સ્વરૂપ, સેવક સાથ પધાર્યો ભૂપ.	૧
નૃપકન્યા પરણવા કાજ, જ્યાં છે નારદ ઋષિરાજ;	
સુંદર નગર નિહાળ્યું યમે, સારસ્વત નામે પુર રમે.	૨
× હે રાય ! ઇચ્છે કામિની, યમરાય પરણ્યા માલિની;	
હોમશાળા આસન અર્પતી, હોમહુતાશનને તર્પતી.	૩
પિયુ પદ્મની પામી પર્મ, વીરવર્મા શું બોલ્યા ધર્મ;	
હું પૂછું તુજને પરસન, તારે શું માગ્યાનું મન.	૪
થોડે દિવસે સાંભળ્ય સત્ય, પ્રકટયું દિસે તારૂં મૃત્યુ;	
એતું વચન ઉચર્યા ધર્મ, વીરવર્મા કહે વાણી પર્મ.	૫
જાગાત્ર સાંભળને સહિ, તારો વર હું વાંચ્યું નહિ;	
જીવતદાન જે આપો તમો, તોહું સત્ય ન મૂકું આમો.	૬
જે કો કન્યાનું ધન ખાય, તેના પૂર્વજ નરક પળાય;	
ધર્મ કહે સાંભળ નૃપ-તુંય, તું દાતાને યાચક હુંય.	૭
તેં સંતોખ્યું મારૂં મન, હું દેહશ આશીર્વચન;	
શુભ ઇચ્છે યાચક સંતોષ, તે માંહે દાતા નિર્દોષ.	૮
ધર્મ પ્રત્યે બોલ્યો રાજન, મર્ણુ મારૂં જેણે દન;	

તું પાસે માણું તે દન, નયણે નિરખું શ્રીભગવન. ૬
 કહે ધર્મ નહીં મૂકું તુને, જ્યાર લગી હરિ આવે કને;
 પરદળ પાડીશ તારે કાજ, એમ વર આપ્યો મહારાજ. ૧૦
 કૃષ્ણકહે સાંભળ અર્જુન, તે એ ઉભો યમ તર્જન;
 તોરી સેનાને મારતો, પોતાનું પણ સંભારતો. ૧૧
 વીરવર્મા આવે ઓ દાખ, મારા દર્શનનો અભિલાખ;
 એની સાથે સભ્યા મહારથિ, તું પણ સજ સેના સારથિ. ૧૨
 મયૂરધ્વજ સાથે અસ્વાર, બ્રુવાહન કર્યુંકુમાર;
 પ્રદ્યુમ્નાદિક રણમાં જય, કૌતુક નિર્મો પારથ રાય. ૧૩
 મહા મુદ્ધ થાશે નિરવાણ, ગજ નર હયના જાશે પ્રાણ;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપાળ, પારથરથ એઠા ગોપાળ. ૧૪
 અર્જુન પ્રત્યે એવું કહ્યું, વીરવર્માનું કારણ લહ્યું;
 પાર્થને પામી રણ માંથ, વીરવર્મા ઉચ્ચારે ત્યાંથ. ૧૫
 સાંભળ સત્વ ધનંજય ધીર, મેં જીત્યા બહુ તારા વીર;
 (પણ) તુને હજ્યા પાખી મહારથી, નરની કંડુ ટળતી નથી. ૧૬
 તમે વીર થાએ ગોવિંદ, પાર્થ મન આણો આનંદ;
 સહેજે મારા શરના ધાય, રખે રણથી નાશી જાય. ૧૭
 એમ કહી મનમાં નવ ગણ્યા, પંદર જાણે પારથ હણ્યા;
 હરિના હૃદય વિષે નિર્વાણ, સાયક સાઠ પ્રયોજ્યા જાણ. ૧૮
 મયૂરધ્વજ આદે જે યોધ, તે ઉપર પણ કીધો કોધ;
 મૂર્છાએ પાડ્યા મહા બળી, અદ્ભૂત વાત વિચારે વળી. ૧૯
 પાર્થ પણ મારે મહા બાણ, વીરવર્મા છાંયો નિરવાણ;
 મૂકો અશ્વ અમારા એહુ, પુનરપિ પાર્થ બોલ્યા તેહુ. ૨૦
 રાજા કહે સાંભળ નરહરિ, યથા શ્રદ્ધા મેં બને તુરી;
 સન્મુખ નરનારાયણ રહ્યા, તે પણ તતક્ષણ જાણો શ્રદ્ધા. ૨૧
 જૈમિનિ કહે સાંભળ ભૂપતિ, વીરવર્મા મન કોપ્યો અતિ;
 નરનારાયણને નિર્ધાર, તાણી માર્યા બાણ હજાર. ૨૨
 કીધી અર્જુનને તર્જના, ધનની પેરે કરી ગર્જના;
 સવ્યસાચી એ વૃપના બાણ, તિલ તિલ કટકા કીધા જાણ. ૨૩
 ઉત્તમ મંત્ર પ્રયોજ્યા યથા, ટાળે શત્રુ સંબંધી વ્યથા;
 સાત બાણ અર્જુને મુઠા, વીરવર્માને માર્યા તદા. ૨૪

'સાઠ યાણુ પાર્યને ગૂઢ, વીરવર્માએ ગાર્યા પ્રોઢ;
 શ્રીહરિને ગાર્યા શત યાણુ, શત ગાર્યા હનુમંતને તાણુ. ૨૫
 હરિએ જે સાઠ્યા હય ચાર, તેને કીધો તીક્ષ્ણ પ્રહાર;
 ખીજ વીર વિદાર્યા ધણુ, કામ ન દિસે તે નર તણુ. ૨૬
 પાર્યસેન બગાવ્યું યથા, જગત્ બગાવ્યું મોઢે તથા;
 વીરવર્માને દેખી કરી, પાર્ય પ્રત્યે બોલ્યા હરિ. ૨૭
 પાર્ય તું જાણે છે ત્યમ, ખીજ ક્ષત્રી ગાર્યા જ્યમ;
 તું જાણે એમ જીતીશ હુંય, એને જીતી ના શકે તુંય. ૨૮
 મેં પણુ એ ગાર્યો નવ જ્ય, તે જ્યમ ગાર્યા કરી ઉપાય;
 કર્ણ તણું રથચક્ર વિશાળ, યથા અશ્વું ભૂમિ તે કાળ. ૨૯
 એનું ચક્ર અસે નહિ મહી, કુંતાસુત સાંભળજે સહી;
 સુદર્શને બળ કીધું ધણું, શીર છેલું શિશુપાળજ તણું. ૩૦
 એનું શરીર છેદવા રાધુ, માંડે ચક્ર ન સમર્થ થાય;
 સિંધુરાયના સામક સાર, તારી સેનાને દે માર. ૩૧
 તારા સેવક સધળા થકે, એનું શીર છેદી ન શકે;
 એક ઉપાય કહું રાજન, આપણા દળમાં હનુમાન. ૩૨
 એનો રથ વીટી પૂંછડે, ઉડીને આકાશે ચઢે;
 બ્રમણુ કરાવીને જ્યહાં ત્યહાં, નાખે ઊડા અર્ણવ મહાં. ૩૩
 એમ સુણી કે' હનુમંત સો'ય, એ તો રાવણનું દળ નો'ય;
 સીતાબચ રાક્ષસિયો સથી, જંબુગાલી એ નૃપતિ નથી. ૩૪
 કૃષ્ણ કહે સાંભળ કપિરાજ, માંડે વચન પ્રમાણે આજ;
 વીરવર્મા સાંખવો નહીં, સાગર મધ્યે નાખો સહી. ૩૫
 ધર્મરાજને અર્થે અમો, શત કામ કરવાં તમો;
 જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, શ્રીહરિએ પ્રેર્યા હનુમાન. ૩૬
 રાજનો રથ સાઠ્યો હાથ, અશ્વ સારથી રાજ સાથ;
 આકાશે ઉડ્યો હનુમાન, વીરવર્મા મોટો બળવાન. ૩૭
 આત્મ રથથી અળગો થયો, તતક્ષણ પાર્યનો રથ અજો;
 રથ જાલી ઉડ્યો આકાશ, પહોંચ્યો પવન તણા સુત પાસ. ૩૮
 હનુમંત પ્રત્યે બોલ્યો રાય, તું ગારો રથ જાલી જાય;
 કાઢો રથ તેં જાલ્યો હાથ, મેં લીધો પારથ હરિ સાથ. ૩૯

મેં લીધો રથ જ્યાં જ્યાં જશે, ત્યાં નરનારાયણ આવશે;
 નરનારાયણ મૂડ્યા તમે, કર આવ્યા નવ મૂકુ હમે. ૪૦
 રથ નાખુ ક્ષીરોદધિ માંય, શેષ સ્વરૂપી શય્યા જ્યાંય;
 પાર્યં ભક્તે ભાવ્યા અતિ, લક્ષિગ નવ પામે નિજ પતિ. ૪૧
 વિરહાતુર રામા અશ્વમેવ, માધવને ઇચ્છે નિત્યમેવ;
 ક્ષીર સમુદ્ર રથ ભેળવું, કેશવ કમળાને મેળવું! ૪૨
 સૂર્ય-ચંદ્ર ન દેખે જ્યહાં, નિશ્ચલ લીલા કરશે ત્યાંહાં;
 તુષ્ટી હું વાધ્યો બળવાન, એમ સુણી બોલ્યો હતુમાન. ૪૩
 પોતે બળ વિખાણે સહી, તેને સાધુ પ્રગાણે નહીં;
 ભૂપ કહે સાંભળ હરિ સહી, તેં રથ સાહી જવાશે નહીં. ૪૪
 મારો માર સહેજે હરિ, મેં સાઠા નરહરિ દહ કરી;
 એમ કહી કોપ્યો રાજાન, મુષ્ટિ શું માર્યો હતુમાન. ૪૫
 મુષ્ટિ પ્રહારે માર્યો યમ્યો, હતુગંત વીર ન હાલી શમ્યો;
 એ વિધ એકે વીરે સહી, ત્રણે યોધા રાખ્યા અહી. ૪૬
 વીરવર્માને તેણી વાર, હરિએ કીધો પાટુ પ્રહાર;
 યડ્યો મૂઝ્યા પામી વીર, વળતો બોલ્યો હઠી ધીર. ૪૭
 ત્રણે યોધા જાલ્યા અમો, મુજને જાલી ન શમ્યા તમે;
 માંડે મૃત્યું કહ્યું યમરાજ, તે કહીએ ન દિસે આજ. ૪૮
 અર્જુન અશ્વ ગ્રહ્યા છે એહુ, સહુ યોધા સંતોખ્યા તેહુ;
 નારાયણના નિર્ભી ચંચુ, નાહું દિસે માંડે ગણુ. ૪૯
 વીરવર્માને દેખી હરિ, પોતાને રથ એહા ફરી;
 પાર્યંને કહે શારંગપાણુ, સુણો ક્ષાલ્યુન મારી વાણુ. ૫૦
 વર્ષ સહસ્ર બે વહી જાય, મેં ને તેં એ નવ જતાય;
 અસ્ત્ર શસ્ત્રમાં જેવો રવિ, જણે સધળી લઘુલાવરી. ૫૧
 એણે રણમાં જત્યા વીર, હું પણ સંતોખ્યો મહાધીર;
 અર્જુન વીર ઉચ્ચર્યા ફરી, જેણે જત્યા હો શ્રીહરિ. ૫૨
 જેતો એવો છે મહિમાય, તે (પણ) જત્યા મેં કંથમ જાય;
 એવું બોલે અર્જુન યદા, વીરવર્મા ઉચ્ચર્યો તદા. ૫૩
 વીરવર્મા આનંદો આગ, પાર્યંને કીધો પ્રણામ;
 હે હે અર્જુન એવું ન કો, તમે ચરાચર જતી શકો. ૫૪
 એણે વચને વિરમય ગયો, પાર્યંજી હું પ્રસન્ન થયો;

એગ કહી ધનુષ્ય કીધું ત્યાગ, લાગ્યો પરમેશ્વરને પાગ. ૫૫
 ત્યારપછી ત્યાં સત્વર થઇ, અર્જુનને આલિંગ્યો જઇ;
 જન્મે ઘોડા આપ્યા આણી, તન ધન રાજ્ય સમર્પ્યું વાણી. ૫૬
 હરિને સર્વ સગર્વણ કર્યું, અમ્યુત શું સૌહૃદ આચર્યું;
 કર જોડી ઉભો રામન, જકતે સંતોષ્યા ભગવાન. ૫૭
 છઠ્ઠે દિવસે સાહી પાણુ, વીરવર્મા અર્જુનને આણુ;
 સારસ્વતપુરની સંપદા, પાર્યને દેખાડી તદા. ૫૮
 મોટાં મોટી અતિ ઉવોત, આઠ ભાત્યનાં ઉતમ જ્યોત;
 રત્ન અમૂલ્યક કોટિ પ્રકાર, લેતાં ગણતાં ના'વે પાર. ૫૯
 સહસ્ર ઇકોતેર ગજ જેહ, ઇંદુ સરીખા ઉજ્જવળ દેહ;
 સ્વેતકર્ણ ઉજ્જવળ આકાર, યશ અશ્વના નાવે પાર. ૬૦
 નવ હજાર સુંદર સુંદરી, અર્જુનને આપી સજ કરી;
 ભૂપતિ જન્મે ઘોડા ઝાંઝી, આગળ ચાલ્યો સેવક થઈ. ૬૧
 નર આગળ ચોષા નિર્ગમે, ઉંડો દ્રહ દીઠો તે સમે;
 હસ્ત્રિ મગર અબ્યંતર રમે, ભૂરિ ભયંકર ભમરા ભમે. ૬૨
 હસ્તીને તાણે ગહા મીન, તે ખીજા ઝપતો આધીન;
 જળ કલ્લોલ અતિ ઉલ્લસે, અર્જુનના અંબુને હસે. ૬૩
 તે દેખીને પાર્ય વીર, વીરવર્મા શું બોલ્યો ધીર;
 પેહેલા દ્રહમાં પેસો રાય, મારા હય જળ મધ્યે જાય. ૬૪
 સેના (પાર) ઉતારોની પાર, વીરવર્માને કીધું સાર;
 સાંભળ જનમેજય નિર્ધાર, સેના પામી પેલી પાર. ૬૫
 અશ્વમેધ ભારત પ્રકાશ, થયો અધ્યા' ઓગણપંચાશ;
 સાંત્યુ વીરવર્મા આખ્યાન, ત્રેસઠ શ્લોક તણું વ્યાખ્યાન. ૬૬
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, પદ છાસેઠે તે વિરતયો;
 વીરવર્માનું યુદ્ધ અપાર, હરિ જેનો નવ પામ્યા પાર. ૬૭
 સાર કથાએ ભારત તણી, બુદ્ધિગાને વિસ્તારે ઘણી;
 ભૂલભણી મા દેશો ખોડ, રત્ન કહે યત્ને કરી જોડ. ૬૮

અધ્યાય ૫૦ મો રાગ રામગ્રી.

જૈમિનિ બોલ્યા સાંભળ રાયજી, મહાભારતનો કહું મહિમાયજી;
 સારસ્વતથી છૂટા ઘોટજી, સન્મુખ દીધી સત્વર ડોટજી.
 લખોદરને કરી પ્રણામજી, બાપુ ચાલ્યો હય જે ઠામજી;

હાળ.

- જે ઠામ આલ્યા ચંદ્રવદના, વિજય વરતે બેહુ;
પવનવેગે સંચર્યા, નિસર્યા પુરથી તેહુ. ૨
- ચંદ્રહાસ તણું નગર, પુર તણું કુંતલ નાગ;
નિર્ભતાં નિર્ભય થયા, હય ગયા તેણે ઠામ. ૩
- અશ્વ પાછળ નીસર્યા, સહુ કોય ચોધા તેહ;
શ્રીકૃષ્ણ અર્જુન પ્રદુશ્ન ને, વક્તવાહન જેહ. ૪
- હંસધ્વજ ને તાત્રકેતુ, વીરવર્મા પ્રવીર;
ચોપાસ શોધે વાજીને, મનમાં પામી અધીર. ૫
- અમારા હય ક્યાં ગયા, શું પ્રવેશ્યા પાતાળ;
શું ચઢ્યા કોણે કે ગયા, આકાશ અશ્વ વિશાળ. ૬
- એગ વિચારી ઉંચે મુખે, અવલોકતા હય હેજ;
એવે સમે નભમાં પુરૂષ દીઠો, તમ નરણિ તેજ. ૭
- શોભતો શુભ સ્વરૂપે, જાણે અવર ઉગ્યો જ્ઞાન;
શ્રુતિ સ્મૃતિના પારગામી, સંત ઋષિ રાજન. ૮
- પરમ વૈષ્ણવ રાજ ઋષિ, જેને વા'લો કલેશ;
નભચક્રી નારદ ઉતરે, ક્ષિતિ પ્રભાકર પ્રવેશ. ૯
- પાર્યાદિ બડે પ્રણમ્યા, જીજ્ઞવા ઋષિરાજ;
પધાર્યા મુનિ ક્યાં થકી, હય નિહાળ્યા કચહું આજ. ૧૦
- પછે પૂછ્યો પારથે, ઋષિરાજને સંદેહ;
કહે નારદ અશ્વ કૌંતલ, પુર પો'ત્યા તેહ. ૧૧
- જે પુરીને ચંદ્રહાસ પાળે, પરમ વૈષ્ણવ રૂપ;
જેને આપી રાજ વનમાં, ગયો કુંતલ જૂપ. ૧૨
- જે ધૃષ્ટદ્યુમ્નિ પ્રધાનની, કન્યકા પરણ્યો પ્રૌઢ;
કુલિંદદેશાધિપે (પુત્ર) પાળ્યો, કુલિંદે ગતિ ગૂઢ. ૧૩
- લક્ષ્મી પતિને પ્રસાદે, પામિયો કુંતિલરાજ;
ચંદ્રહાસ સરખો મહા બળિયો, નથી ચોધો આજ. ૧૪
- આ નૃપતિ કો પામે ન તેની, કળા સોળમી ધન્ય;
વચન નારદનું સુણી, ઉપન્યો વિસ્મય મન. ૧૫
- પરી પૂછે પાર્ય મુનિને, ચંદ્રહાસ પરમ પવિત્ર;

૧ પામે નહીં ને, નીકળ્યો સોળમી ધન્ય.

મુને માંડી કહો નારદ, ચંદ્રહાસચરિત્ર.	૧૬
સંક્ષેપ છાંડી કહો માંડી, મુનિ મુજ વિસ્તાર;	
અર્જુનની વાણી સુણી, ઉચ્ચરે નારદ ત્યાર.	૧૭
અરે અર્જુન! સમય ક્યાં છે, અશ્વ વાધ્યા વાટ;	
હસ્તિનાપુર યુધિષ્ઠિરને, ઉપજે ઉત્પાત.	૧૮
કહે અર્જુન યથા મેં, કુરક્ષેત્ર મધ્યે સાર;	
કૃષ્ણ-મુખથી કથામૃત, સાંભળ્યું સ્વરથ વિચાર.	૧૯
સાધુચર્યા સુણવા, જોને નહિ પરવાર;	
તેં આદ્ય આયુષ્ય પુરૂષ વા'યા, કૂર કાળે ત્યાર.	૨૦
તે માટે યત્ને કરી મુજને, કથા કહોની એહ;	
ધૌર્યવાણી હૃદે આણી, વદે નારદ તેહ.	૨૧
હતો કેરલદેશપતિ, જોતું સુધાર્મિક નામ;	
રાજ્ય કરતો યથાવિધિ, પાળતો પૃથ્વી ઠામ.	૨૨
તેને પુત્ર પ્રકટયો મૂળમાં, મહા ભાગ્યનો ભંડાર;	
પછે જતે દહાડે વૈરીએ, તે નગર વીંટયું સાર.	૨૩
જેમ અંતકાળે દેહ આવે, શ્લેષ્માદિક હાથ;	
મર્ણ્ય પામ્યો સુધાર્મિક, વહતાં રિપુની સાથ.	૨૪
ભરતાર પરલોકે ગયો, તે સુણી રાણી સિદ્ધ;	
પતિવ્રતાવ્રત પાળતી, સતીએ કાષ્ઠભક્ષણ કીધ.	૨૫
પિતામાતા રહિત બાળક, ને હતી એકજ ધાવ્ય;	
તેં શિશુને સંહરી લાવી, કૌંતલનગરે ભાવ્ય.	૨૬
જે પુરશ્રીનો પતિ થાશે, ત્યાં પધાર્યો શિશુરત્ન;	
ધાત્રીએ ત્રણ વર્ષ સુધી, સાચવ્યો શિશુ યત્ન.	૨૭
કરી દલણું ખાડણું, શિશુ-ઉદર ભરતી સોય;	
નિજ રાજ રાણી હૃદે આણી, ક્ષણી દુઃખણી હોય.	૨૮
એવે સમે પંચત્ય પામી, ધાવ્ય ધરી હરિધ્યાન;	
વર્ષ ત્રણે ગૌરવર્ણે, શિશુ લક્ષણવાન.	૨૯
વામ ચણું લક્ષુ છઠ્ઠી, અંશુલિ એધાણ;	
પુર-નાર પ્રેમે પાળતી, શોભતા શિશુને બાણ.	૩૦
પંચ વર્ષે થયો શિશુ, મનગમી ગતિએ જાય;	

- શિશુ મળતો શેરીમાં રમે, તે ગળ્યો ખાતું ખાય. ૩૧
- કો નાર નવરાવે તથા કો, કરાવે ભોજન;
- કો લેપ ચંદનના કરે, પ્રસન્ન પામી મન. ૩૨
- કો હાર કોટિ પ્રકારના, પેરાવતી પુર-નાર;
- કો ધરાવે પાધડી પટકો, કબાય ને શણગાર. ૩૩
- પાગે પનઘ ને રમત રથની, ગ્રહી દોરી હાથ;
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રધાન-મંદિર, પધાર્યો ઋષિ સાથ. ૩૪
- વિપ્ર મુનિવર સંત યોગી, જે હત્ત સૌ ક્રોધ;
- નિરખી સુંદર શિશુને, આશ્રય પામ્યા સોય. ૩૫
- પછે ભોજન કર્યું ભાવે, જમાડયો શિશુ સાથ;
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધે ઋષિની ત્યાં, કરી પૂજા હાથ. ૩૬
- આર્યપાદે કરી પૂજ્યા, આરોગાબ્યા ક્ષીર;
- સ્વદુઃખોદન મોદકા ને, સુધા શીતળ નીર. ૩૭
- તુમિ પામ્યા મુનિવર, કર્પૂર આપ્યાં પણ;
- પાણિપ્રક્ષાલન કરી, આચમન આપ્યાં અણ. ૩૮
- વસ્ત્ર ભૂષણ બાર શોભિત, વદે વાડવ વાણ;
- આમો સંતોષ્યા તમો હો, ચિરંજીવી જાણ. ૩૯
- તમો આચળ નિહાળ્યો, એક પંચ વર્ષે જાળ;
- એ કાણુ કોનો પુત્ર ક્યાંથી, આવિયો આ કાળ. ૪૦
- એમ સુણી બોલ્યો ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ, હસી તેણી વાર;
- કેટલા બાળક અનાથ છે, મારા નગર મોઝાર. ૪૧
- રાજ્ય-કારજ-ભારમાં હું, ન જાણું શિશુ શોધ;
- પ્રધાનની વાણી સુણી, મુનિ કરંતા પ્રતિબોધ. ૪૨
- મનોહર આ બાળકો અતિ, લસે લક્ષણવાન;
- નગર તારા તણો રાજ, ધશે સુણુ પ્રધાન. ૪૩
- પ્રધાન એને પાળ તું, એ જાળમાં ધર્યું સ્નેહ;
- તારી સંપદાનો ભોગતા, આ રહ્યો અર્ભક જેહ. ૪૪
- પછે આપી આગન્યા, મુનિ સર્વને રાજન;
- વિચારે પ્રધાન એશું, ઉચર્યા મુનિજન. ૪૫
- આપાપણે આશ્રમ પો'ત્યા, સર્વ વાડવ સોય;
- પ્રધાન મનમાં તાપ પામ્યો, ધણો દુઃખીઓ હોય. ૪૬

મહાપુરૂષ મુજને કહી ગયા તે, ઉપજે ક્યમ આજ;
 મારી સંપદાનો ભોગતા, ક્યમ થશે કોનો જાળ? ૪૭
 તે મુનિવરની વાણ મિથ્યા, ક્યમે પણ ન થાય;
 તે માટ તેનો વિચારી હું, કંઈ કાંઈ ઉપાય. ૪૮
 એ શિશુનું શિર છેદવું, એમ વિચારે પ્રધાન;
 આકળો અંત્યજ વંશું તેડી, ઉચ્ચર્યો અભિમાન. ૪૯
 અરે અંત્યજ ગહનવનમાં, આ જાળને લઈ જાઓ;
 વાહીને વધ કરો એનો, સાવધાનજ થાઓ. ૫૦
 એના અંબનું એધાણ કાંઈ એક, લાવજો નિરધાર;
 જેથી વિશ્વાસ મુજને, ઉપજે અવિકાર. ૫૧
 અમો તમને આપશું બહુ, મૂલ્ય મહિષી-દાન;
 જેનાં અવાડાં ધૂટ જેવડાં, એમ ઉચ્ચર્યો પ્રધાન. ૫૨
 કહે નારદ સાંભળે, અર્જુન કૌતકવાન;
 તેનું વચન સુણી આનંદ પામ્યા, અધમ અંત્યજ જાત. ૫૩
 ઉન્મત્ત આત્યજ વાહી શિશુને, લેઈ ચાલ્યા ત્યાંય;
 ગહનવન વન ગહવર ઘણાં, ઉદવરત કંટક માંય. ૫૪
 જ્યાં ભયાનક પક્ષી ભમે, પશુ ભયંકર અતિ ધોર;
 ત્યાં સુધાર્મિકનો કુંવર હસતો, કમળવદન કિશોર. ૫૫
 ત્યાં શસ્ત્ર ઉધાડાં કર્યાં, અસિધાર અર્તિ ઉદાગ;
 ચંદ્રાહાસ હીડે નાસતો, ચહી શીળા શાલિગ્રામ. ૫૬
 શીળા શાલિગ્રામ સુંદર, સમર્પી મુખ મધ્ય;
 ૨૨જે લેતા ચોર એ મુજ, સખો એ અવધ્ય. ૫૭
 પાપાણુગોળકવડે જે, શિશુ વિષે રમતો સોય;
 હા! સખે કાં રમતો નથી, એમ ઉચ્ચર્યો શિશુ કોય. ૫૮
 પછે જાળક પ્રત્ય જોલ્યો, ચંદ્રહાસ વિચાર;
 હે મિત્ર ! મારે ઘણા છે, પાપાણુગોલક સાર. ૫૯
 એ સખો એકો ન દીસે, સાર સુંદર તેજ;
 પ્રથમ હું આ સખે સધજે, રમીશ મનને હેજ. ૬૦

૧. મૂળ સંસ્કૃત અશ્વમેધમાં ઇશ્વરે પોતાના રૂપની પ્રતિમા વડે ચંદ્રહાસને ખીજા જાળક દેખાડ્યા વગેરે મતલબનો એક શ્લોક છે. જે અમારી પાસેની શ્રેણી રત્નેશ્વરકૃત લેખી પ્રતોમાં નથી.

આ સખા સધળા બાળશે, ત્યારે રમીશ એણે આત્ય;
 એ જડયા પુડી ધણું મુજને, ઉપન્યું સુખ સત્ય. ૬૧
 તે સખાને સુખમાં ધરી, ચંદ્રહાસ જપતો કૃષ્ણ;
 કહે નારદ સાંભળો, ચંદ્રહાસ ઉત્તમ પ્રશ્ન. ૬૨
 મમ અનુગ્રહથી ધ્રુવે જ્યમ, સંતોખિયા ભગવાન;
 ત્યમ બાળવયથી ચંદ્રહાસે, ધર્યું હરિનું ધ્યાન. ૬૩
 હે કૃષ્ણ! કૃષ્ણ! જગત્પતિ, હે જનાર્દન ! વાસુદેવ;
 ચાંડાળ તીક્ષ્ણ ખડ્ગ ધારી, હણે મુજને એવ. ૬૪
 પેશ હરિ પાપણમાં, મુને રાખ્ય વ્યાપક રૂપ;
 પછે ચાંડાળ મોઢા માધવે, સુણ જનમેજય (તું) ભૂપ. ૬૫
 મોઢા થકા ચાંડાળ કે' ભાષ, જૂઓ શિશુનું રૂપ;
 સુકુમાર મોઢાં નેત્ર દીર્ઘ, બાહુ વદન અનુપ. ૬૬
 ધૃષ્ટ્યુદિએ શું કહ્યું, શિશુ મારજો વન માંય;
 મહાપાપે અવતર્યા, ચાંડાળ આપણ આંય. ૬૭
 વળી બાળકને વધે, શું પામીએ તનુ દીન;
 જૂઓ શે દોષે થયો, શિશુ પિતામાતા દીન. ૬૮
 એમ કહીને અંત્યજે પછે, નિહાળ્યો શિશુદેહ;
 'વામ પગની અંગુલિ છઠ્ઠી, સઘ છેદી તેહ. ૬૯
 પછે તે ઉતાવળા, આવિયા પુર પ્રમાણ;
 નમી મૂક્યું મંત્રી આગળ, અંગુલિ એધાણ. ૭૦
 હર્ષ પામ્યો ધૃષ્ટ્યુદિ, મુનિવચન-અનૃત કીધ;
 ચાંડાળ સંતોખ્યા પછે, મંત્રીએ મહિષી દીધ. ૭૧
 ઇતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ મોઝાર;
 અધ્યા' એ પંચાશમો, ચંદ્રહાસનો મહિમાય. ૭૨
 શ્લોક જે અધ્યા' વિષે, એકસઠ ઉત્તમ પેર;
 રતન કહે યત્ને કર્યા, પદપૂર્ણ પંચ્યોતેર. ૭૩

અધ્યાય ૫૧ મો રાગ ગોડી.

સાંભળ પાર્યં ભડભૂપાળ, બીષણ વનમાં વિદ્યોબાળ;
 તુજ શિત્રસ્મરણે ઉગર્યો, માટે ચાંડાળે પરહર્યો. ૧

૧ વામ કહની અંગુલિ, તે સસા છેદી તેહ. પ્ર. ૨.

જે કો બાળક અથવા વૃદ્ધ, યૌવન નરનારી શું સ્મર્યું;
 સગરે શ્રીપતિ કેરા પાપ, દારણુ દુઃખથી મૂકાય. ૨
 છેદી અણંગુલિ શિશુ તેહ, તેનો રૂધિરે લેખ્યો દેહ;
 દુઃખે રાતો છૂટે મુખ, સુણી સ્વર હરણી પામે દુઃખ. ૩
 તેહને નિકટે આવી હરણુ, ચાટે રૂધિરે રાતો ચરણુ;
 બાણે ચંદ્ર પડ્યોછે ધણુ, તેનું વાહન શોભે હરણુ. ૪
 જે હરિણુ અમારો સ્વામી, પતિને મૂકી ગયો રતિકામી;
 અમ સ્વામી હરિણુ અતિ એટો, અમો ક્યાં મૂકી વનપેટો. ૫
 મુખરૂપે ઇંદુ અપાર, સૂવે આંસુ અમૃતધાર;
 વિણ વાહન શશિવર વ્યોમ, અકસ્માત્ પડ્યો શું ભોમ. ૬
 બાણે પતિ અપરાધ સમાવા, હરણી શશિને સેવે બાવા;
 વનના પક્ષી પામ્યા દુઃખ, શિશુને કરતા છાયા મુખ. ૭
 વનના દેવતા દુઃખી અપાર, અતિશે કરતા હાહાકાર;
 શીત કારમી શિશુની જોતિ, હસ્તિની હાંડે વનમાં રોતી. ૮
 વનમાં બાળક દેખી બગલાં, ઊંચકી તન ભરતાં પગલાં;
 તેને દુઃખે દોષિત સાપ, પૃથ્વી ફેણુ પછાડે આપ. ૯
 તેને દુઃખે ઉલૂકજ રોતા, ગિરિ ગુહા પ્રકાશ ન હોતા;
 તેને દુઃખે દીન પારેવ, બાણું હૃદય ધણું દૃઢ એવ. ૧૦
 તે માટે આપણું પેટ, પાપાણે પૂરો નેટ;
 એવે આવ્યો દેશનરેશ, તેનું નામ કુલિંદ સુવેશ. ૧૧
 તે દેશનું રક્ષણ કરવા, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિએ મૂક્યો છે શરવા;
 તેને મૃગયાતો રસ લાગ્યો, તે વનમાં આવ્યો આઘો. ૧૨
 જેમ કર્યુંક વર્ષાકાળે, કર વેષ્ટિત વ્યોમ નિહાળે;
 તે વન આવ્યો ભૂપાળ, સાથે શ્વાન તણા રખવાળ. ૧૩
 નવ કુસુમલતામાં ધાતો, બગ મૃગને હાંડે સાતો;
 એવે આગળ દીડો બાળ, ઝરે આનન આંસુધાર. ૧૪
 હરિનામ જપે આનંદ, જોષ વિસ્મય મન કુલિંદ;
 તે અશ્વથી ઉતરતો, શિશુ કેરૂં શાંત્યન કરતો. ૧૫
 નૃપ જોલ્યો સામુ જોતો, અર્બકનાં આંસુ લોતો;
 અહો! અહો! અહેડી આવો, તમે શ્વાન રખે યાં લાવો. ૧૬
 હરિવલ્લભ આવો નિર્જો, એની પરમ પરીક્ષા પખો;

- એને પૂછું ઉત્તમ વાત, ક્યાંથી આવ્યો ને કોણ જાત. ૧૭
- ક્યાં માત ગઈ શિશુ તારી, ક્યાં ગયાં સુદૃ વિસારી? તારો શોધજ જોતાં હશે, તુજ વિના તે સર્વ રેશો. ૧૮
- હરિભજન કરે શિશુ મન, નથી જોતો લોચન અન્ય; લાગ્યો રંગ હરિ-ગુણ ભજને, એનાં માતપિતા હરિ સ્વજને. ૧૯
- એના માતપિતા ભગવંત, તેણે પાળ્યો બાળક સંત; એનો સંગ કરે જે કોય, તેના પૂર્વજ પાવન હોય. ૨૦
- હું આદે અપુત્ર કેવાયું, વૈષ્ણવ-સંગે પાવન થાયું; નવ જાત તણા સુત હોય, તેની ગણના સાંભળ સોય. ૨૧
- અન્ય આવ્યો અર્ભક તેહ, વળી મૂલે લીધો જેહ; વળી કૃત્રિમ હોય કુમાર, વળી પુત્રીનો સુત સાર. ૨૨
- જડે આકૃષ્ટીએ સુત દક્ષ, વળી ગોત્રકકુંડને વૃક્ષ; સુત અન્ય સહોદર જાત, નવ પુત્ર કલ્યા એ ભાત. ૨૩
- સુત ઔરસ પામે સોય, એક એક અભાવે મ્હોય; રવયમેવ જડે સુત જેહ, મુજ કુશળજ કરશે તેહ. ૨૪
- એમ કહી આલિંગ્યો ભૂપાળ, અશ્વ ઉપર લીધો બાળ; અશ્વ ઉપર ખેશી ભાવ્યો, પછી ચંદનાવતીમાં આવ્યો. ૨૫
- નિજ સેવક સાથે હરખે, ભુજ દક્ષિણ હવે ફરકે; જતો પંથ વિચારે મન, મારે પાપ તણું થયું પુણ્ય. ૨૬
- મુને બીજા મૃગને જોતે, લાગ્યો કૃષ્ણમૃગાર્ભક પોતે; કહે વૈશંપાયન વાણી, સુણ જનમેજય પ્રમાણી. ૨૭
- જે શોધે કૃષ્ણનો ઠામ, માટે કૃષ્ણમૃગાર્ભક નામ; મેં પામ્યો પરમસ્વરૂપ, એણે કીધું કર્મ અતુપ. ૨૮
- છેદ્યા પાશ પ્રબળ સંસારી, મહાન મહાનિર્વૃત્તિકારી; એમ કહેતો રાય કુલિંદ, આવ્યો ચંદનપુર આનંદ. ૨૯
- નિજ મંદિર માંય નરેશ, કીધો પુત્ર સહિત પ્રવેશ; મેધાવી નામે નાર, કહી પુત્રની પ્રશ્નિ સાર. ૩૦
- આતિ આનંદી તે નાર, હું છૂટી વંઝા અવતાર; થયું મન વાંચિત સંજોગી, આવ્યો સુત સંપદાનો ભોગી. ૩૧
- વળી ખોટ્યા નારદ દેવ, સાંભળ પાર્ય રાજ એવ; પછે રાય કુલિંદે સત્ય, આંગણ ઉત્સવ માંડ્યો અત્ય. ૩૨

પછે વિપ્ર ગણક વિધાન, તેને પૂજને દીધાં દાન;
 પછે આનંદા દેવન, બોલ્યા સાંભળ નૃપ સર્વન. ૩૩
 તારો ચંદ્રવદન સુત કામ, ચંદ્રહાસ ધરાશે નામ;
 એને લક્ષ્મણ લાગ્યું રત્ન, માંડ્યુ કૃષ્ણ ભક્તિનું યત્ન. ૩૪
 તારા કુળનું કિલ્લિમય જાશે, સકળ પૃથ્વીનો પતિ થાશે;
 પછે સાંભળ પારથ વ્યક્ત, દિન દિન વાધે હરિભક્ત. ૩૫
 જ્યમ વાધે શશિ આકાશ, તેમ પૃથ્વીમાં ચંદ્રહાસ;
 ક્ષિતિ અકૃષ્ટ રીતે પાચે, આનંદમગ્ન પ્રભ સૌ રાચે. ૩૬
 ધૃત તુલ્ય પ્રયોધર ગાય, સધળા દેશમનોરથ થાય;
 સાત વર્ષ તણો ચંદ્રહાસ, કરતો અક્ષરનો અભ્યાસ. ૩૭
 ચંદ્રહાસ ભણે દિનરાત, હરિ હરિ અક્ષર સાક્ષાત;
 પછે કોપ્યા કે' અધ્યાસ, હરિ હરિ બોલ્ય મા તુને વાર. ૩૮
 ખીળ અક્ષર જે પૈયાશ, તેનો પાઠ કરો ચંદ્રહાસ;
 ચંદ્રહાસ કહે ગુરુરાજ, મારો સિદ્ધોવર્ણ સમાજ. ૩૯
 હરિ (હરિ) અક્ષર વિણ (બોજન) બિજ, મુખથી નથી નીસરતુ અન્ય;
 હું દાસ તમારો દેવ, મારી જીવ્હા હરિવશ એવ. ૪૦
 પછે બાળક ખીલાવા કાજે, કર જેષ્ઠિ(કા) ધરી ગુરુરાજે;
 અરે બાળક જીવ્હા વાળ્ય, કહે કક્કા વાણી પાળ્ય. ૪૧
 પછે ભય પામ્યો ચંદ્રહાસ, સૂક્ષ્મ વાણી વચન પ્રકાશ;
 ગુરુ શે વળે મુજ રસના, હું ઉચ્ચાર નહિ હરિ ત્રિના. ૪૨
 માટે જપવું હરિનું નામ, ખીળ અક્ષરનું શું કામ;
 જેમાં હરિનું નામજ નો'ય, નવ શાસ્ત્રજ કા'વે સોય. ૪૩
 કહે નારદ સાંભળ રામ, કહું વૈષ્ણવનો મહિમાય;
 એવે કોપ્યો ગુરુ અતિમંદ, આળ્યો મંદિર રામ કુલિંદ. ૪૪
 ચંદ્રહાસનો ગુરુદેવ, ભૂપ કુલિંદને કહે એવ;
 સુણ ભૂપતિ અતિ અદ્ભુત, તારા સુતને વળગ્યો ભૂત. ૪૫
 નિશદિન હરિ જપતો વાણી, ઉઠી નાચે આનંદ આણી;
 હું શાસ્ત્ર ભણવું જેહ, નથી ઉચરતો સુત એહ. ૪૬
 એવું ભૂપ કુલિંદે જાણી, બોલ્યો અધ્યાપક શું વાણી;
 જડ્યો દેવાગત સુત એહ, મેં ક્યમ માર્યો જાપ તેહ. ૪૭
 એવો પુત્ર પિશાચને મૂર્ખ, તોય મારો તારણ પૂર્ખ;

તગો કાને સુણ્યું નહિ સોય, એનું ચરિત ન જાણે કોય. ૪૮
 એ તો એકાદશીને દિન, ન જન્મે અમૃત અથવા અન્ન;
 અમો અશન કરૂં ક્ષમ ત્યારે, નાનો બાળક ભૂખ્યો જ્યારે. ૪૯
 માટે જાઓ તમો દિવ્વ ઘેર, સુતની સારી દીસે પેર;
 એને અષ્ટ થશે વર્ષ જ્યારે, કરશું મૌજબંધન ત્યારે. ૫૦
 તમરે બાળક એ ચંદ્રદાસ, કરશે વેદ તણો અભ્યાસ;
 પછે વિપ્ર વખ્યો ઘેર આવ્યો, બાળક ભૂપતિને ગન ભાવ્યો. ૫૧
 ચંદ્રદાસ નિરખી નૃપ હખ્યો, હર્ષે બીડ્યો હૃદય સખ્યો;
 એણે પુત્રે મહા સુખ દીધું, માંડું મંદિર પાવન કીધું. ૫૨
 વૈષ્ણવ ભક્ત વિચક્ષણ સોય, બીજે જીવે તે શું હોય;
 સાપણ જન્મે પુત્ર અપાર, સાગા હરિનો કરતા આર. ૫૩
 એનું હરિપદ લાગ્યું ધ્યાન, મારો બાળક પરમનિધાન;
 મેં તો શું તપ કીધું પેલાં, સેવ્યાં પંચ અભિપ્રત વેલાં. ૫૪
 તેણે પુણ્યે એ સુત લાખ્યો, જેણે શ્રીહરિનો તપ સાધ્યો;
 કહે નારદ સુણ હરિદાસ, અષ્ટમ અખંડ થયો ચંદ્રદાસ. ૫૫
 પછે માંડ્યો મેખળાબંધ, વિધિએ કીધો રાયકુલિંદ;
 હોમાવી આહુતી સાર, માંડ્યો વેદનિગમ ઉચાર. ૫૬
 હરિનાગ હૃદયમાં ધરતો, એ વિધિ પાઠ નિગમનો કરતો;
 બણી વેદ કહે સુચન, એથી હરિ ધાળે પ્રસન્ન. ૫૭
 વેદ શાસ્ત્ર પુરાણને ગાય, મારો હરિ જાણીએ જ્યાં ત્યાંય;
 એની વસ્તુ કોઈ ન પેખું, જેમાં નારાયણ ન દેખું. ૫૮
 એમ વેદ અર્થને જાણી, માંડી ધનુર્વેદની વાણી;
 કર્યું ચિત્ત તણું યોગાન, સામા લક્ષ્ય કર્યા ભગવાન. ૫૯
 ગુણ સાત્વિકી ભક્તિ આપ, એ વિધિ બાણ પ્રયોજે આપ;
 ધનુષ્ય મધ્યે શર સંયોગી, પામ્યો લક્ષ્ય ચતુર્ભુજ ભોગી. ૬૦
 ચંદ્રદાસ તણો જે દેહ, ઉત્તમ ભાયા બણીએ તેહ;
 ત્યાંથી સાયક પંચ નીસર્યા, એકે કાળે લક્ષ્યને માર્યા. ૬૧
 અત્તિ અદ્ભુત આસુગ એકા, નરહરિ લક્ષ્ય વિષે જન્મ પેકા;
 ધનુર્વેદ બણ્યો એ નીત, પુનરપિ પૂછે ગુરુને ચિત્ત. ૬૨
 મન્નશત્રુની નહિ ખીક, જે જે દેશ પળે ત્યાં જીત;
 હય બેશી શશિવત્ ચળકે, કણે કોમળ કુંડળ ઢળકે. ૬૩

જેણે જેણે સ્થાનક આવે, બળિયાને સાહી લાવે;
 અશ્વશિક્ષકને કહે સ્વામી, હું નહિ બ્રમણ કરું હરિ પામી. ૬૪
 ૧ એમ શીખવ્યો અશ્વ ચક્રી, તે બ્રમિય કરાવે પછી;
 સહુ વિદ્યા માંહીથી સાર, ગ્રહી લેતો કુલિંદ કુમાર. ૬૫
 અશ્વમેધ વિષે વ્યાખ્યાન, ચંદ્રહાસ તણું આખ્યાન;
 થયા એકાવન અધ્યાય, મહાભારતનો મહિમાય. ૬૬
 કહે રત્ન સુપત્ન વિચાર, જ્યાં છાસઠ શ્લોકજ સાર;

અધ્યાય પર મો રાગ ગોરી.

અર્જુન કહે સાંભળો ભગવન, એવા દેશ છે ધન્ય ધન્ય;
 જેમાં એવા વૈષ્ણવ વસે, ધનુર્વેદના મંત્ર અભ્યસે. ૧
 હરિભક્તને દેખીશ કદા, એવું મારા મનમાં સદા;
 પુનરપિ આપણનો સંયોગ, ક્યાં મળશે આવો આરોગ્ય. ૨
 ધ્રુવનું સ્થાનક તે, આકાશ, બલિરાજ પાતાળે વાસ;
 લંકા માંહે વિભીષણ વસે, સ્વર્ગ વિષે ભીષ્મ ઉદ્ધસે. ૩
 ચારાપરા નારદજી ભમો, ક્યાંથી મુજને લાધો તમો;
 ચંદ્રહાસને દેખું જેવા, સદ્ગુણ થાય મારો અવતાર. ૪
 મહા મનોહર તેની કથા, નારદજી મુજને કહો યથા;
 ઉદ્ધત વય પામ્યો યૌવન, ત્યારે સ્થિર ક્યમ રાખ્યું મન. ૫
 ચંદ્રહાસ હરિનો જે ભક્ત, નારદજી વાણી કહો વ્યક્ત;
 નારદ કહે સાંભળ અર્જુન, સોળ વર્ષનો તે હરિજન. ૬
 તાત પ્રત્યે વાણી ઉચ્ચર્યો, વાત કહું તે શ્રવણે ધરો;
 મુને આજ્ઞા આપો તમો, દેશ જીતવા જીવું અમો. ૭
 જે રાજ આપણા અરિ, તેને આવું હું વશ કરી;
 કુલિંદ કહે એ વાતે બહું, તુને એકલો કેમ મોકલું. ૮
 તે તે રાજ દુર્જન્ય સહી, મોટી સેના વીંટી રહી;
 અથવા તું હરિને મન ધરે, હઠ માંડી ઉતાવળ કરે. ૯
 ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ અમ સ્વામી માન્ય, કૌંતલ રાજનો પ્રધાન;
 તેણે આપ્યો મુજને એશ, સોએક ગામ તણો આ દેશ. ૧૦
 તેના શત્રુ છે ઉદામ, તે આંપે આપણાં ગામ;

- તુને સાંભળીને તે શમ્યા, જોણે આગે આપણુ દમ્યા. ૧૧
- એવું વચન પિતાનું સુણી, ચંદ્રહાસ ચાલ્યો મહા ગુણી;
- પંચ બાણ કીધા પ્રવેશ, ક્ષણમાં જીત્યા સધળા દેશ. ૧૨
- મોટા વીર તણો જ્યાં વાસ, હસી હસી જીતે ચંદ્રહાસ;
- રાજ્યમદે કરી માતા વૃથા, કૃષ્ણ તણી નવ જાણે કથા. ૧૩
- હયવર હાથી ને મહારથિ, પાળા ને અસ્વાર સારથિ;
- મેં ગાર્યા નૃપતિને પાણુ, હરિ પાખે રાખે (છે) કોણુ? ૧૪
- ચંદ્રહાસની બીતિએ કરી, આદ્રણીએ લય પામ્યા અરિ;
- કૃષ્ણ-કથા આલાપે યથા, કળિમળ લય પામે સર્વથા. ૧૫
- નારદ કહે સાંભળ મહિમાય, ચંદ્રહાસે જીત્યા સૌ રાય;
- હય ને હાથી કોટિ હજાર, રત્ન કનક સુકતાદ્રણ સાર. ૧૬
- શકટ ભર્યા સામગ્રી ગ્રહી, ચંદ્રહાસ પુર આવ્યો સહી;
- ચંદનાવતી પાસે આવિયો, કુલિંદરાજ સોમો ગયો. ૧૭
- દીપથાળ શું મેધાવતી, કુંવરને કીધી આરત્તી;
- માતતાતને લાગ્યો પાગ, સુખપાલ ખેસાડ્યાં મા'ભાગ્ય. ૧૮
- પાલખી લીધી ખીજે નરે, નમ્ર પાગે પોતે સંચરે;
- સંપુટ કીધા બંને પાણુ, ચંદ્રહાસ સુખ ખોલ્યો વાણુ. ૧૯
- માતપિતાની સેવા વિના, મનવાંચિત નવ પામે જના;
- માતપિતાને જાણે તેહુ, લક્ષ્મીનારાયણુ છે ખેહુ. ૨૦
- નારદ કહે સાંભળ વિશ્વાસ, ચૌટામાં આવ્યો ચંદ્રહાસ;
- પુરનારે દીઠો રમરમાન, મોટાં લોચન કુરંગ સમાન. ૨૧
- સખી પ્રત્યે સખી ખોલી કાય, ચંદ્રહાસ આ આવ્યો જોય;
- ચંદ્રહાસ આપણનો ભૂપ, મદન સરીખો સુંદર રૂપ. ૨૨
- સખી પ્રત્યે સખી ખોલી સહી, એમ કે'તાં લાજે નહીં;
- ચંદ્રહાસનું રૂપ અપાર, સધળા કામી પામ્યા હાર. ૨૩
- વિકળ સરીખો મન્ત્રિ-પુત્ર, એને તુલના આવે કુત્ર;
- એવાં વચન સુણતાં ત્યાંય, ચંદ્રહાસ આવ્યો ધરમાંય. ૨૪
- સુહૃદ મિત્રને કાકા બહુ, સ્વચરિત્રે સંતોષ્યા સહુ;
- કુલિંદ્રભૂપે આજ્ઞાણુ કને, ઉત્તમ ઉત્સવ દશમી દિને. ૨૫
- ચંદ્રહાસને વાર વિવેક, આપ્યું રાજ્ય ક્યૌં અભિષેક;
- નગરલોક આનંદા સહુ, ધર ધર ઉત્સવ માંડ્યા બહુ. ૨૬

પ્રથમ હરિજન હરખે ભર્યા, ઉદક ધરી ધોયા ઉમરા;
 શ્વેત ચંદન કુંકુમ ધણાં, નિજ આંગણ કીધાં છાંટણાં. ૨૭
 ચૌટે ચાર ધ્વજ ફરહરે, હરખ્યા નર આબૂષણ ધરે;
 આનંદા નર ઉંચે સ્વરે, ગોવિંદના ગુણ ગાતા ફરે. ૨૮
 એકી થઇ નર સુંદર વેષ, ચંદ્રહાસને કરે અભિષેક;
 ચંદ્રહાસને પૂજે જના, કેસર ચંદન સદ વાસના. ૨૯
 કંઠનું આરોખ્યા ચંપકહાર, અગર ધૂપ ઉવેખ્યાં સાર;
 ઝળકે દીપ કપૂરે અતિ, કીધી નરમંગળ આરતી. ૩૦
 ચંદ્રહાસ પૂજ્યો એ રીત, લોક પ્રત્યે ઉચારે નીત;
 નગરલોક સાંભળજો સહુ, આજયકી હું એવું કહું. ૩૧
 દશમીને દિન ઉત્સવ કરો, ભાષા! એકાદશી આચરો;
 એ વાણી મમ માને નહીં, તે તો મારો શત્રુ સહી. ૩૨
 હરિદિન જે કે જમશે, અન્ન, તે મારો મોટા અરિજન;
 જણો એકાદશી દિનમાં, પાતક પેસે સહુ અન્નમાં. ૩૩
 તે માટે ન જમવું અન્ન, ધર્મ તણો અર્થ જે જન;
 પાતકથી ખીંચો જે કાય, વિષજીને તે વલ્લભ હોય. ૩૪
 જે નર અપવાસી આચરણ, રજનીતું કરતો જગરણ;
 તે હરિને વલ્લભ નિર્ધાર, માતો આ મિથ્યા સંસાર. ૩૫
 આયુષ્ય અચળ પ્રમાણવું, જળના બુદ્ધ્યુદાવત્ જણવું;
 મદગાતા મૂર્ખ નર સુખે, શરીરને સ્થિર જણો રખે. ૩૬
 હાડ તણી ઉભી થાંભલી, વીંટી નસશું ન શકે હલી;
 માંસ શ્વિરથી લેપન કર્યો, છિદ્ર પાડયાં ને લાગ્યો સજો. ૩૭
 કામ ક્રોધ નર મોટા અરિ, એળવત્ લાગ્યા છે ફરી;
 તતુની એહ અવસ્થા ખરી, એકાદશી વ્રત ના'વે ફરી. ૩૮
 મનમાં વાત વિચારી ધરો, જે કરવું પો'ચે તે કરો;
 ચંદ્રહાસે ભાખ્યો સંકેત, લોકે મનમાં માન્યુ હેત. ૩૯
 દુર્બળજન સંતોખ્યા સહુ, કનક મણિ વસ્ત્ર આપ્યાં બહુ;
 ચંદ્રહાસ દેતો બહુ દાન, બ્રાહ્મણ સંતોખ્યા રાખન. ૪૦
 મહા મનોહર મંદિર કીધ, બ્રાહ્મણને કૃણાર્પણ દીધ;
 તડાગ વાપી કૂપ અપાર, ભલા કર્યા વિસામા સાર. ૪૧

સદાવતનાં રથળ ૧૮યાં કીધ, કીધા મઠ યોગીને દીધ;
 શીતળ છાંયે કરાવ્યાં પર્વ, શીતળ જળ ફળ શોભા સર્વ. ૪૨
 નારદ કહે સાંભળ રાજન, દેશ દેશના આવે જન;
 ચંદનાવતી આવે સૌ કોય, દ્વિજ ક્ષત્રિય વૈશ્યાદિ સોય. ૪૩
 દેશ દેશથી આવ ત્યાંય, વસવા ચંદ્રહાસપુર માંય;
 પુત્ર પૌત્ર પરિવાર પાસ, વસવા ઘર આપે ચંદ્રહાસ. ૪૪
 આનંદ પામે સર્વે લોક, નૃપને દેખી નાસે શોક;
 વર્ણુ અઢારે વસતી પ્રભ, ઘર ઘર ઉપર દરકે ધ્વજ. ૪૫
 સુંદર નગરી શોભે અતિ, ચંદ્રહાસમાં વાઘે રતિ;
 જે નગરમાં યાચક જાય, ધનાઢ્યથી અધિકેરો થાય. ૪૬
 ચંદ્રહાસ આપે બહુ દાન, સંતોખવા શ્રી ભગવાન;
 ચંદનપુર-પાલક આનંદ, ચંદ્રહાસને કે' કુલિંદ. ૪૭
 કૌંતલપુરના પતિને મુદા, અયુત નિષ્ક, હું આપુ સદા;
 ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ મારો પતિ વૃદ્ધ, તેને આપું તેનું અર્ધ. ૪૮
 તેના અર્ધ અર્ધનું અર્ધ, નૃપ-પત્ની સંતોખું સ્પર્ધ;
 પુત્ર તમો આપો તે ધન, જેથી થાય પ્રધાન પ્રસન્ન. ૪૯
 શત યોજન પ્રમાણે શર, કૌંતલપુર યાંથી છે દૂર;
 જે પુરમાં કૌંતલપતિ આજ, ગાલવગુર શું કરતો રાજ્ય. ૫૦
 ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રાઢ પ્રધાન, રાજ્ય કરે કૌંતલ-રાજન;
 એવું મોહ્યા રાય કુલિંદ, ચંદ્રહાસ પામ્યો આનંદ. ૫૧
 રાજને મંત્રીને વળી, તત્પત્નીને ટાળે મળી;
 તે ધન સૌ કરી એકફું, તે ગુર ગાલવને મોકલ્યું. ૫૨
 વિવિધ વસ્ત્રને કનક અપાર, એખું મલિયાગર નિર્ધાર;
 કેસર કરતુરી શુદ્ધ કરી, શકટ સાંઢને વેસર ભરી. ૫૩
 મદમાતા હાથી મોકલ્યા, વળી મનોહર ઘોડા ભલા;
 કૌંતલને મંત્રીને મળી, તે સૌ સામગ્રી મોકલી. ૫૪
 વિનય વચન વિમુક્તિ સાથ, પત્ર લખી આપ્યું તે હાથ;
 મુદા સેવક સત્વર કર્યા, ધન ને પત્ર ગ્રહી સંચર્યા. ૫૫
 ચંદ્રહાસના સત્વર દાસ, પો'ચ્યા કૌંતલપુરની પાસ;

સાંજે સેવક સત્વર ધશી, તે દિન હુતી ઐકાદશી. ૫૬
 નગર સમીપે દીઠી નદી, હરખ્યા સેવક વાણી વદી;
 સ્નાન કરી પૂજ્યા પરમેશ, પછે પુરમાં કર્યો પ્રવેશ. ૫૭
 નારદ કહે સાંભળ રાજન, સ્નાન કરી કીધાં પયપાન;
 યથા યુદ્ધિએ જપતા જપ, ગન આપ્યા નારાયણ આપ. ૫૮
 મંજરી તુલસી જળ ભરી, સ્નાન કરીને મસ્તક ધરી;
 એવો નિયમ ધરી ભાવિયા, મંત્રીને મંદિર આવિયા. ૫૯
 ચંદ્રહાસના અનુચર આમ, ધૃષ્ટયુદ્ધિનું પામ્યા ધામ;
 બીનાં અંચર દેખી બેદ, મંત્રી મનમાં પામ્યો ખેદ. ૬૦
 કુલિંદરાજ પામ્યો મર્ણુ, અનુચરનું આવું આચર્યું;
 કુલિંદ મર્ણુ કેવારે થયું, હા! હા! ભાઈઓ ભુંડું થયું. ૬૧
 એમ સુણી સેવક કહે પ્રી, મરશે અમ સ્વામીનો આરિ;
 કુલિંદનો ચંદ્રહાસ કુમાર, દિશા વિજય કીધો નિરધાર. ૬૨
 તમને મંત્રી મનાદ્રા બહું, તેણે બહુ વિધ ધન મોકલ્યું;
 કળશ કાંચનના શકટે ધર્યા, કર્પૂર ગોરોચરને ભર્યા. ૬૩
 ભર્યાં શકટ અંચર બહુ ભાત, તમ મંદિર આવે વિખ્યાત;
 એથી સાત ઘણું ધન ભર્યું, કૌંતલને કાજે મોકલ્યું. ૬૪
 વિસ્મય પામી મંત્રી મંદ, ધન લીધું પામ્યો આનંદ;
 રાંધણ પ્રત્યે કહે વચન, આ સેવકને આપો અન્ન. ૬૫
 સૂદે તેજ્યા સેવક યદા, ભોજન કરવા નાવ્યા તદા;
 મંત્રીને જઈ ભાખ્યું સહી, સેવક જમવા આવે નહીં. ૬૬
 એમ સુણી કોપ્યો પ્રધાન, કઠિન વચન બોલ્યો બળવાન;
 કેવળ માતો તૃપ કુલિંદ, સેવક પણ માતા મહામંદ. ૬૭
 ઉત્તમ ભોજન આપું જોઈ, ગર્વે ભર્યા નથી જમતા તેહ;
 કુલિંદને હું ખેડી બરૂં, ત્યાર પછી સઘળું ધન હરૂં. ૬૮
 મંત્રીની વાણી સાંભળી, સાત્વિક સેવક બોલ્યા વળી;
 અમને ગર્વ નથી રાજન, હરિદિવસે નથી જમતા અન્ન. ૬૯
 અમને માર્ગે વીશેવસે, કૃતમ્ની કોષ અડકયા હશે;
 તે માટે સાંભળજો તમો, વિશેષે અન્ન ન જમવું અમો. ૭૦
 એમ સુણી હરખ્યો ભૂપાળ, સર્વ જમાવ્યા પ્રાતઃકાળ;
 પોતે ભોજન કીધું પછે, મંત્રી ચંદનનગરી ગચ્છે. ૭૧

શિક્ષા માગી રાજ તણી, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ આવ્યો સુત મણી;
 મળી મદનને ક્યો વિચાર, સોંપ્યો રાજનો ધરભાર. ૭૨
 એવે કન્યા વિષયા નામ, તાત પ્રત્યે ઉચારી આમ;
 જે આંખો મેં નિત્યે સિંચિયો, આજ ત્યાં ફળ સંભવ થયો. ૭૩
 ઉછેરો કે છેદો તમો, તાત તમારે વપ છું અમો;
 રાજ્યકાજનો મોટો ભાર, તાત તમારે આણુ પરવાર. ૭૪
 એવી વાણી કન્યા વદે, બાળ વયમાં યૌવન ઉદે;
 પુત્રીને આશ્વાસી પળ્યો, ચાલ્યો મંત્રી સેવક મળ્યો. ૭૫
 બે વાસા માર્ગમાં થયા, પ્રધાન ચંદનપુર આવિયા;
 મહાવન હતું જોણે દામ, ત્યાં તો નગર વશ્યું અભિરામ. ૭૬
 મંત્રી મનમાં વિસ્મય થાય, એવે સન્મુખ આવ્યો રાય;
 મંત્રી દેખી રાય કુલિંદ, પુત્ર સહિત પામ્યો આનંદ. ૭૭
 નમસ્કાર કરી વાર પેર, પ્રધાનને પધ્ધરાવ્યા ક્ષેર;
 પૂજ્યો મંત્રી આણી હેત, આગળ ઉભો પુત્ર સમેત. ૭૮
 મંત્રી પૂછે સુણ રાજન, તારે કંઈ પ્રકટયો તન;
 આવો પુત્ર પ્રકાશ્યો સહી, શામાટે મુને કહાવ્યું નહિ. ૭૯
 કુલિંદ કહે નહિ ઐરસ એહ, વનમાંથી લાધ્યો છે તેહ;
 એક સમય હું મૃગયા ગયો, મહાવન ગવ્હરમાં આવિયો. ૮૦
 ત્યાં લગી હું આવ્યો સોય, કૌંતલપુર બે યોજન હોય;
 ત્યાં મેં દોઢો બાળક એક, છઠ્ઠી આંગળી છેદી છેક. ૮૧
 પંચ વર્ષનો એ હરિજન, ઐરસથી અધિકો છે તન;
 ચંદ્રહાસ એ હરિનો ભક્ત, માંડે મન એમાં આસક્ત. ૮૨
 નારદ કહે સાંભળ ભૂપતિ, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિને ચિંતા ચતિ;
 યોગેશ્વરની પેરે થયો, ક્ષણ એક લોચન મીચી રહ્યો. ૮૩
 ચંદ્રહાસ હરિનો જન જોહ, મૂઢમતિ નવ જાણે તેહ;
 અંતર્ગતમાં એવું લલ્લું, મુનિનું વાયક થાશે ખરું. ૮૪
 ચાંડાળે હું વાહ્યો વળી, દેખાડી છઠ્ઠી આંગળી;
 મારે છે બે બાળક જોહ, મદન અમલ નામે ત્યાં તેહ. ૮૫
 તે બંને શું કરશે તદા, સંપત્તિનો પતિ થાશે જદા;
 ગધ વાતની ચિંતા કરે, તેનો એકુ અર્થ ન સરે. ૮૬
 એતો કામ થયું તે થયું, વધા કરું જે મુનિએ કહ્યું;

મન સાથે એ નિશ્ચય કર્યો, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ વાણી ઉચર્યો. ૮૭
 સરળ થયો તારો અવતાર, જેથી પામ્યો પરમ કુમાર;
 મારા મનમાં પણ એ તણો, ઉદ્ધે થયો છે આનંદ ધણો. ૮૮
 તારા સુતને દેખી તેહ, ઉદ્ધે થયો છે આનંદ જેહ;
 તે મારા મનમાં નવ માય, મુખે કરીને કેમ કે'વાય. ૮૯
 અંતર્ગત બળતો મહા દુઃખે, મધુરી વાણી બોલે મુખે;
 અંતર્ગત તીક્ષ્ણ તરવાર, મધુને લેપે લીપી આ'ર. ૯૦
 યથા ગત ઉ'ડેરા ખરો, અતિ સુંદર તૂણે આવ્યો;
 ત્રિષ ભર્યું રૂળ કો' એક યથા, આ'ર સુંદર દિસે સર્વથા. ૯૧
 એ વિધ મંત્રી મનમાં દ્વેષ, બાહર દીસે પ્રસન્ન વેષ;
 ઇતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, બાવનમો અધ્યા ઇતિસાર. ૯૨
 ચંદ્રહાસ આખ્યાને ધન્ય, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિનું કપટ વચન;
 રતન કહે યત્ને કરી કર્યો, યથા યુદ્ધિમાને વિસ્તર્યો. ૯૩

અધ્યાય ૫૩ મો રાગ કેદારો.

ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ ચિંતા કરે, કુગતિનો સાગર ઝરે;
 મુનિ તણી વાણી મિથ્યા કચમ કરે રે. ૧
 કુલિંદ તણો સુત મહા બળી, કચમ પંચત્વ થાશે વળી;
 આ સ્થાનક કોણ ઉપાય આચરે રે. ૨

ઠાળ.

કોણ ઉપાય કરે હું હવણું, એને જો હું મારું;
 તો આ સધળા યોધા એના, મસ્તક છેદે મારું. ૩
 મદન અમલ બે મારા બાળક, યમને મંદિર જાય;
 તો તો બાવા મારી સંપત, એ બાળકની થાય. ૪
 તે માટે જે શ્રી મહાદેવે, કંઠ વિષે જે ધાર્યું;
 તેનું દાન કરીને નિશ્ચે, ચંદ્રહાસને મારું. ૫
 એમ વિચારી ચંદ્રહાસની, પ્રત્યે બોલ્યો વાણ;
 ચંદ્રહાસ તું કાગળ લેખની, લખવાને મશ આણ. ૬
 પત્ર લખીને તુજને પ્રેરું, કૌંતલપુર પ્રતિ આજ;
 એમ કહી એકાંતે લખવા, બેઠો મંત્રીરાજ. ૭
 “સ્વસ્તિશ્રી કૌંતલપુર નગરે, મદન સકળ ગુણવાન;

કાગળ કેરૂં કારણુ સમજી, જાળે ચતુરસુખાણુ.	૮
ચંદ્રહાસ મહા મિત્ર નહીં, રિપુ સંપત્તિ ભોગી જાણુ;	
એ વાતે આજસ મૂકીને, કહું તે મનમાં આણુ.	૯
રૂપ ન જોવું વેષ ન જોવો, કુળ ને શીળ ન જોવું;	
વિધાવંત પરાક્રમ રખે, જોતો સત્વર હોવું.	૧૦
‘મદન તેં તો એહને, વિષ દેવું નિરધાર;	
એ વાતે આપણને સાઈ, માને મદનકુમાર.”	૧૧
એમ લખીને ચંદ્રહાસ શું, મંત્રી બોલ્યો વાણુ;	
ચંદ્રહાસ એક કૌતક કારજ, મદન પ્રત્યે છે જાણુ.	૧૨
તું જા મુદ્રિતપત્ર ગ્રહીને, માર્ગમાં રખે જોય;	
પત્ર પુત્રને આપ્યે તાઈ, યુષ્ઠ હેત છે સોય.	૧૩
જો આ મુદ્રા ઉખેડીશ તો, દુઃખ દેશે દેવ;	
પત્ર પિયાર જે કો વાંચે, દુઃખ પામે નર’ તેવ.	૧૪
સત્વર અશ્વ ચઢીને જાતું, સાથે સેવક ચાર;	
પુત્ર પધારો કૌંતલપુરમાં, જોશે ધર્મ વિચાર.	૧૫
નારદ કહે સાંભળરે અર્જુન, પત્ર ગ્રહી આનંદ;	
ચંદ્રહાસ મંત્રીને પ્રણમી, પ્રણમ્યા તાત કુલિંદ.	૧૬
મેઘાવતી માતા પ્રત્યે આજ્યો, પગ પડવાને તન;	
મંગળ આરતી કીધી માતા, આશીષ દીધી ધન્ય.	૧૭
દધી દૂર્વાને અક્ષત મિશ્રિત, તિલક કર્યું નિજ માત;	
માતા કહે સુત તારો મારગ, કુશળ હજો સાક્ષાત.	૧૮
તાઈ મુખ રાખો નારાયણ, પાણુ જનાર્દન દેવ;	
ઋષિકેશ હૃદયને રાખો, માધવ ઉર અશ્વમેવ.	૧૯
પદ્મનાભ નાભિને પાળો, કૂક્ષે નરહરિ ધન્ય;	
કમળનયન કટિરક્ષા કરજો, ઝંધા મધુસૂદન.	૨૦
ઝવન જીગ્મ જગનેશ્વરને, છુટણુ દામોદર (જે) દક્ષી;	
સહસ્રપાદ બંને પદ પાળો, સહસ્રાક્ષ તવ અક્ષી.	૨૧
તારે સર્વ શરીરે રાખો, દેવત્રિવિક્રમ સાર;	
વહુવરને લઈ વેલો વળજે, કુશળ ક્ષેમ કુમાર.	૨૨

- 'પે'લાં જ્યમ નૃપતિને છૂતી, વશ લક્ષ્મીને લાગ્યો;
 ચંદ્રહાસ જનનીને પ્રજ્ઞામી, ગારગ મધ્યે આગ્યો. ૨૩
 અશ્વ તાણું આરોહણ કરીને, સાથે સેવક ચાર;
 વન ઉપવનની શોભા જોતો, ઉપજો હર્ષ અંપાર. ૨૪
 ખીજ ગામથકી પંથા, આવે વહુવરની જોડ;
 કુંકુમરંગિત અંગ મનોહર, શુકન ધયા અતિ પ્રાદ. ૨૫
 પ્રથમ પ્રસૂતા સુરજી દીડી, નૌતમ વચ્ચ સમેત;
 રખવાળે રાજને આપ્યું, ઠાડિમ-ફળ સુહેત. ૨૬
 કાઠ એક ચંપકમાળ સમર્પે, ચંદ્રહાસને જાણી;
 કાઠ એક મુકુટ કુસુમનો ગુંથી, મસ્તક મૂકે આણી. ૨૭
 નૌતમ વર સરખો દીસે, ચંદ્રહાસ શુભ રૂપ;
 કૌંતલપુરની પાસે આગ્યો, ચંદનપુરનો ભૂપ. ૨૮
 ત્યાં એક કીડાવનુ દીડું, સાર સરોવર પાસ;
 માનસરોવર હંસહંસિની, ગૃહસ્થલીલા વાસ. ૨૯
 કમળ-વૃંદમાં દિવ્યવળ વિધિનાં, વાહન મત્ત મરાળ;
 નિર્મળ જળ સરોવર પાસે, શ્યામલતા તમાલ. ૩૦
 ચંદ્રહાસે ઉત્તમ વન દીડું, મૃત્તિમંત્ર વસંત;
 પ્રફુલ્લ પલાશ કુસુમ મુખ રાતું, કુંકુમ બિભૃત વંત. ૩૧
 વનશ્રી સાથે કીડા કરતાં, કુંજલતા ગુંજેહ;
 ખાખર કુસુમ તળે છે કાળું, અદ્ભુત લક્ષણ એહ. ૩૨
 સુભગ વસંત વિષે ત્યાં પૂદ્યાં, નવપદ્મવ બહુ વૃક્ષ;
 નવપદ્મવ ત્યાં મંજરી શોભે, આત્રતરુ સમક્ષ. ૩૩
 નવપદ્મવ વન મધ્યે બેશી, કોકિલ મધુરી ગુંજે;
 કામિનીનાં મન તાણી લેતી, પાતક પુણ્ય ન સુજે. ૩૪
 ચંપક બકુલ અશોક અતુપમ, પૂદ્યાં ચારે પાસ;
 જાઈ જુદકા માલતી મોગર, પુષ્પ લતા પ્રકાશ. ૩૫
 કુસુમ-સ્તબ્ધ રૂપી સ્તન શોભે, ભમરા લોચન ઠામ;
 પુષ્પવૃષ્ટિએ પૂજે સ્વામી, વસંતને અભિરામ. ૩૬
 નારદ કહે સાંભળે પારથ, કુલિંદનો કુળચંદ;

વસંતનો ઉત્સવ દેખીને, પામ્યો મન આનંદ.	૩૭
નારાયણની લીલા સઘળે, માની મન રાજન;	
સ્નાન કરીને તેણે કુસુમે, પૂજ્યા શ્રી ભગવન.	૩૮
નારાયણને સંકલ્પી ત્યાં, ભક્ષણ કીધું સાર;	
અનુચર લાવ્યા દૂર્વાકુર, અશ્વ કરાવા આ'ર.	૩૯
આંગ્યાને થડ બાંધી હયને, શયન કીધું બે પો'ર;	
એવે ચંપકમાલિની આવી, કૌંતલ-ભૂપ-કિશોર.	૪૦
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિની કન્યા વિષયા, રૂપે રતિને હસતી;	
ખીજી કન્યા શત સંધાતે, આવી અતિ ઉલ્લસતી.	૪૧
વસંત કાળે કુસુમ અનુપમ, ઉપવન પૂલ્યું જોહ;	
સર્વ કન્યકા કુસુમ ચૂંટવા, મનમાં ઇચ્છે તેહ.	૪૨
સાત તેર વર્ષમાં ચંચળ, હ્રદે થયાં યૌવન;	
કુસુંગાનાં અંબરે આઢ્યાં, હરિત્ કંચુકી રતન.	૪૩
નૈતમ ખીલી ફળ પ્રગાણે, સ્તનની શોભા ધરતી;	
મુક્તાશળતા હાર મનોહર, શનૈઃશનૈઃ સંચરતી.	૪૪
નૂપુરને નાદે નાચંતી, દે કર તાળી લોલ;	
હાસ્ય વિનોદે ગાતી જાતી, ખરતા મુખ તંબોળ.	૪૫
કીડાના કાનનને પામી, કોકિલ સ્વર સાંભળતી;	
અન્યોઅન્યે હાસ્ય કરંતી, વચન પ્રકાશે વળતી.	૪૬
કરિકુંભસ્તની શોભા સુંદરી, તુંજ પુષ્પજ લેવા;	
નરહરિ સઘ વિદારે તુજને, ગજ-મુક્તાશળ ગ્રેવા.	૪૭
પરસ્પરે ઉપહાસ્ય કરંતી, હરતી કુસુમ અપાર;	
જાઘ જીજ્ઞાસા માલતી મોગર, કંઠ ધરે કરી હાર.	૪૮
પુષ્પિત દાડિમીને દેખી કે', ચંપકમાલિની વાત;	
અરે સુંદરી વિષયા જોતી, આગળ આહુત જાત.	૪૯
પેહેલાં પુષ્પ તણો સંભવ ને, ફળ સંભવ પશ્ચાત;	
ખીજી ખીલીફળસ્તની (સુંદરી) તુમાં, એ તો આવજું જાત. ૫૦	
૧ ચંપકમાલિનીને કહે વિષયા, વનસ્પતિના ધર્મ;	
૨ એવે મસ્તક પુષ્પ ધરીને, સૂતી વિષયા શર્મ.	૫૧
ચંપકમાલિની વિષયાને કહે, પુષ્પ ધરી કાં સૂતી;	

કોઇ એક ભોગી વિભોગી કુંડળી, આવશે સુભગ વિભૂતી. ૫૨
 વિષયા તારા મુખની શોભા, શશિને દે છે ખોડ;
 હૃદય વિષે સ્તન શોભે જાણે, રતિ મનમથની જોડ. ૫૩
 તારી ભક્તે પ્રસન્ન કર્યા છે, સ્વપ્ન વિષે જાણી મધ્ય;
 પૂજારાને પ્રકટ કર્યું તું, એ લિંગ સ્વરૂપી અવધ્ય. ૫૪
 ચંદન કેસર કસ્તૂરીને, સાર સુગંધી તેલ;
 શિવરૂપી-સ્તને જે પૂજે, તું પ્રકટ કર્યંતી તેલ. ૫૫
 સાચું પ્રાતઃ આગસ વર્જિત, ચતુર શિરોમણિ કામી;
 આપણના અસુને પણ આપી, વપ કર્યું એવો સ્વામી. ૫૬
 ડાબુ અંગ ૫૩ કે તાર, આંખે ખોલે કાગ;
 શુકન કરે છે સ્વામી પાગીશ, સુંદર પૂજક (ગદા) ભાગ. ૫૭
 ચંપકમાલિનીની સુણી વાણી, વિષયાવદન હસાવ્યું;
 કમળકળ્પ પ્રકાશી વિષયા, પત્ની વચન સધાયું. ૫૮
 વિષયા કે હવે પુષ્પ મ ચુટો, રવિકિરણ પરિતાપ;
 કમળ સમૂહ સરોવર શીતળ, ચાલો રાખીઓ આપ. ૫૯
 વિષયાવચન સુણી સહુ કન્યા, કાનનમાંથી જાતી;
 કોઇએક કન્યા ગધુર સ્વર કરી, હિંદોળે ચઢી ગાતી. ૬૦
 સન્મુખ હાસ્ય કરે હિંદોળે, કુચમંડળ પદ ધરતી;
 તૂટે મુકતાહાર મનોહર, હિંદોળેથી ઉતરતી. ૬૧
 કોઈએક પુષ્પ સમૂહ ધરીને, ધાતી વિષયા કેડે;
 પુષ્પ તણું એક પાત્ર ભરીને, વિષયા ઉપર રેડે. ૬૨
 દૃઢ તાંતણાનો ચંદ્રક કાધો, પુષ્પ તણો ત્યાં જોડ;
 વિષયા કેરે ભાળે ચોઢે, ચાર કુમારી તેલ. ૬૩
 મુઘ્ધા કોઇએક મૃદંગ વગડે, મન ઉપગ્રવે લોભા;
 એ વિધ સર્વ સરોવર ચાલી, કમળતણી બ્યાં શોભા. ૬૪
 નૃપુરનાદ સુણીને નાઠા, હંસ મહા ભય આણી;
 રખે આપણું માનસરોવર, કલુષ થયું એમ જાણી. ૬૫
 પુષ્પવતી એ કન્યા આવે, કામ તણી અભિલાષી;
 રાજ અર્જુન પ્રત્યે એવી, નારદે વાણી ભાષી. ૬૬
 સરોવર તીરે ચીર ઉતારી, મૂક્યાં કંચુકી ચણી;

- એવે મરમર માફત આન્યો, ઉત્તમ અંગર હર્ણુ. ૧૭
- અદ્યપિ ઝીણું વસ્ત્ર તથાપિ, પવને નવ લેવાય;
તેના ગુણમય પાશે બાંધ્યો, અનિલે નવ ઉડાયા. ૧૮
- ચંપકવર્ણી વનિતા પેઠી, નાના સરોવર ગાય;
ઊંડાં જળ તે નિર્મળ નિશ્ચે, ઉત્તલ જળ ડોળાય. ૧૯
- કન્યાને કંઠે આભૂષણ, ઝળકે મોતી અપાર;
આન્યોઆન્યે હાસ્ય કરંતી, સરોવર શોભે સાર. ૨૦
- લીલા ચપળ અદ્રાળે બે કર, ત્રુટે મુક્તાહાર;
ગણિ ગાણિક પ્રવાળ પડેને, સરોવર શોભા સાર. ૨૧
- એક વદન ધન શોભા દીસે, પ્રતિબિંબે બહુ ચંદ્ર;
તે સરોવરની શોભા શી કહું, રતનાકર સમુદ્ર. ૨૨
- આન્યો આન્યે છાંટે અળખા, ઉદક સુગંધી ધાર;
કુચનાં કુંકુમ કરતુરીને, ચંદન અગરે સાર. ૨૩
- ઉછળતા જળ બિંદુ તણે મિપ, બાણે જળાળી દેવી;
મુક્તાદળ શું કીડા કરતી, કન્યા દીસે એવી. ૨૪
- જળબિંદુ ઉછળતા દેખી, ચાતક ચૂક્યા ધીર;
વદન વિકાશ્યાં, એ વનિતાએ, કોણુ ન વાણા વીર. ૨૫
- કોમળ કમળ તણે નાળે કરી, કો સ્ત્રી કોને બાંધે;
હાસ્ય કરી વિરહે જળ નાદે, ગાન કરે સ્વર સાંધે. ૨૬
- એ વિધ સજની મજ્જન કરીને, પેંચ્યાં શુભ પટકૂળ;
કંઠ હ્રદે કર મધ્યે ધાર્યાં, આભૂષણ બહુ મૂલ્ય. ૨૭
- જળકીડા મૂકીને આવી, મંત્રી તનયા બાર;
આગળ અશ્વ નિહાળ્યો સુંદર, ચંદ્રહાસ અસ્વાર. ૨૮
- સોળ વર્ષમાં રમ પૂટે, દીર્ઘ કપોળ કુમાર;
નિકટે અશ્વ નિહાળી આન્યો, સિંહલી-સુત નિરધાર. ૨૯
- દત્તિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, ત્રેપતમો અધ્યાય;
ચંપકમાલિની વિરયા કેરી, જળકીડા જે ગાય. ૩૦
- શ્લોક થયા જે અધ્યા' મધ્યે, અગન્યાસી નિરધાર;
રત્ન ઢહે યત્ને કરી કીધાં, એકાશી પદ સાર. ૩૧

અધ્યાય ૫૪ મા રાગ ઘોડી.

નારદ કહે પારથ સુણો, ઠન્યા કરી પેર;
 જગજીડાણુ-લોચની, આવી નિજ નિજ ઘેર. ૧
 (પણુ) વિપાયા મંદિર નવ ગછ, ચંદ્રદાસને લોભે;
 જેમ માણસ મારગ ચાલતાં, નિધિ દેખી થોભે. ૨
 હું જાઉં ન જાઉં વન વિષે, સુંદર નર પાસ;
 એ વિષય વિષયા તણો, રમરે કીધો નાશ. ૩
 સહચરીને તેડી કહ્યું, રહો નૂપુર ઝાલી;
 નિજ અંબર ઉંચાં ગ્રહી, પગલે પગલે ચાલી. ૪
 હંસ પ્રત્યે જ્યમ હંસલી, ત્યમ ચાલી નાર;
 દૂર્વાંકુરને ચરતો ત્યાં, દીઠો દિવ્ય તુખાર. ૫
 સ્યામા ષોડશ વારણી પ્રણમી તે ધોડો;
 સુણ હય મારે! જીવ મેં, પતિ સાથે જોડ્યો. ૬
 રખે શબ્દ કરે તુરી, મુજ નાથ જગાવે;
 એવું કહી વિષયા પછે, પતિ પાસે આવે. ૭
 અંગ સકળ અવસોકતી, લોચન નિજ નામે;
 પત્ર રચિર દીકું પછે, ઝકડયું નિજ જામે. ૮
 સત્તર થઇ કરમાં ગ્રહ્યું, ઉખેડી જે છાપ;
 અક્ષર દીઠા બાપના, આનંદી તે આપ. ૯
 સ્વસ્તિશ્રી મદન મહા, કહું કારણ કામી;
 ચંદ્રદાસ હિતુ આપણો, સંપત્તિનો સ્વામી. ૧૦
 માટે હું કહું તે હવે, કર્ય કારજ સોય;
 રૂપ પરાક્રમ શીળને, કૂળ રૂપ ન જોય. ૧૧
 વિદ્યા વિત્ત મા નિર્ભયું, મા લગાડીશ વાર;
 વિષ દેવું રમર, શત્રુ(ને) માની નિરધાર. ૧૨
 સંપત્તને ગિણે થશે, મારે બીજો મદન;
 વિષયા એવું વાંચતાં, રમરે સુખસદન. ૧૩
 વિષયા અર્થ વિચારતી, અગિપ્રાય વિધાન;
 સંપત્તિનો પ્રભુ મિત્ર છે, મારે મદન સમાન. ૧૪
 ધત્યાદિ અક્ષર લખ્યા, અતિ ઉત્તમ કાગ;

- હું દેખી હરખ્યો પિતા, પણ ભૂલ્યો એક ઠાગ. ૧૫
 વિષ દેવું એણે સ્થળે, ૧ લખી લક્ષણ ત્યારે;
 પત્ર વિશેષી તાતનું, એને મદનજ મારે. ૧૬
 નારે કનિકાંગુલિ નખ, તીક્ષ્ણ ધારે;
 આંખા રનિયાંસે લખી, અક્ષર એક સમારે. ૧૭
 વિપયા એને આપવી, વર્ણ્યા અક્ષર અંત;
 વ્યંજન કીધો વેગજો, સ્ત્રી માટ સમંત. ૧૮
 આમ્રઝરે મુદ્રા કરી, ફરી કાગળ ખીડ્યો;
 કાગિનીએ કાગળ પછે, કંચુકમાં ભીડ્યો. ૧૯
 વિપયા વિસ્મય શું વળી, પાછુ ફરી જોતી;
 પ્રાણપતિ પોઢ્યા બણી, ઘણું વિહવળ હોતી. ૨૦
 જ્વતી દીડી યોપિતા, સખીએ પશ્ચાત;
 આશંકી અખળા કહે, વિપયાને વાંત. ૨૧
 શામાટે હળવે પળે, હરખી તું જોય;
 શામાટે પાછું જૂઓ, દીડો નર કોય. ૨૨
 નારદ કહે વિપયા પ્રતિ, હસી કન્યા તત્ર;
 એવે સમે સ્વર સાંભળ્યો, વાજે જે વાજત્ર. ૨૩
 મંગળ ગાતી માનુની, વરત્યો તે વિવાહ;
 સંગીતની ધૂની સાંભળી, સુંદરીએ ત્યાંહ. ૨૪
 સૂર્યને જોતી પ્રિયા, પતિ-સંગમ માગે;
 વિપયા મંદિરમાં ગઈ, સ્મરના શર લાગે. ૨૫
 નિજ નિજ મંદિરમાં ગઈ, કન્યકા સૌ પેડી;
 આસન ભોજન પાનશું, સુખ પામી યેડી. ૨૬
 ચંદ્રહાસ નરકેસરી, સાંજે ફરીને જાગ્યો;
 વદન પખાળ્યું પાણીએ, સંભાળ્યો વાગો. ૨૭
 અસ્વારી અથે કરી, જેનો સુંદિર સાજ;
 સેવક ચાર સહિત પળ્યો, પુર મધ્યે મહારાજ. ૨૮
 જે નગરમાં ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ, રાજનો પ્રધાન;
 ધ્યાનપરાયણ ભૂપતિ, યોગેશ સમાન. ૨૯
 ગાત્રવયુરે વાણી તણાં, મુકતાફળ ગ્રે'તો;

કૌંતલરાખ એ વિધે, નગરીમાં રે'તો.	૩૦
ચંદ્રહાસ ધૃષ્ટમુદ્ધિને, ઘેર આવી રે'તો;	
અધ્યયકી પછે ઉતરી, પ્રતિહાર શું કે'તો.	૩૧
અંતર કે' પ્રતિહાર ત્યાં, જ્યાં મદન નિવાસ;	
ધૃષ્ટમુદ્ધિનો મોકલ્યો, આવ્યો છે ચંદ્રહાસ.	૩૨
વચન કથામૃતનો આંહાં, લાવ્યો છે સંદેશો;	
શીર નામી સ્વામી કને, પ્રતિહાર પ્રવેશ્યો.	૩૩
ચંદ્રહાસ આવ્યા તણો, કહેવા સમાચાર;	
સાંભળ પારથ તે સમે, આશ્ચર્ય અપાર.	૩૪
પે'લે પ્રતિહારે જમ્, ખીખને બાખ્યું;	
ખીજે ત્રીખને કહ્યું, ચોથાને દાખ્યું.	૩૫
ચોથે પાંચમાને કહ્યું, છઠાને સોય;	
છઠે સપ્તમે કહ્યું, અતિ આનંદ હોય.	૩૬
વિવેક વા'લો મદનને, પ્રતિહાર સ્વપાસ;	
શ્રદ્ધા-જેષ્ઠિ ધરી કહ્યું, આવ્યો ચંદ્રહાસ.	૩૭
જે નટ કૃષ્ણ સ્વરૂપને; ધરી નાચે ગાય;	
જે ખંદી હરિભક્તનો, બોલે મહિમાય.	૩૮
ડાખે પાસે બેસતા, ક્ષત્રિય હરિજન;	
પરદેશી જે દૂત છે, કહે શાસ્ત્ર પ્રસન્ન.	૩૯
અમ્મર કરે તે સર્વને, ધૃષ્ટમુદ્ધિ-કુમાર;	
વિવેક નામજ તે પ્રત્યે, બોલ્યો પ્રતિહાર.	૪૦
મદન સુણો તારો સદા, છું સેવક હુંય;	
તાત તમારાને ધણો, અળખાગણો છુંય.	૪૧
તાત તણો વા'લો ગણું, પ્રતિહારજ ક્રોધ;	
હિંસારૂપી દંડને, ધરતો સવિરોધ.	૪૨
સ્વામીભક્ત ત્યાંહાં લગી, નવ આવે તેહ;	
ત્યાર લગી કહું સાંભળો, મુજ વાણી એહ.	૪૩
જે મધુસૂદન જોગીએ, ચિંતવિયો સાર;	
ચંદ્રહાસ જન તેહનો, આવ્યો છે દાર.	૪૪
હું ખી'તો રહું છું સદા, તુજ તાતથી જાણ;	
તેનો સેવક ક્રોધ છે, તેયકી નિરવાણ.	૪૫

તે ગાટે આતું નહીં, તુને ક'વા કાંઈ;	
તેનું કારણ સાંભળો, સર્વે કા બાધ.	૪૬
સેવક તારા તાતનો, માનીતો ક્રોધ;	
તે મુજને મારે વદી, જન સાધુ વિરોધ.	૪૭
શાસ્ત્ર સહિત મદને, સુણી સુંદર વાણ;	
અકરમાત્ ઉઠ્યો પછે, અતિ આનંદ આણ.	૪૮
છૂટો પટકો અટકતો, ચરણે ચંપાય;	
અંત્રાસન ક્ષણ ક્ષણ પ્રત્યે, ખભેથી ખસી જાય.	૪૯
સત્વર હરિ-સેવક મળ્યો, પ્રમાણી પરખો;	
ચંદ્રહાસ હરખે પછી, મદને તે નિરખ્યો.	૫૦
નમસ્કાર કરી બાવશું, બેઠયા નર બેઠું;	
સુંદર રૂપ સભા વિષે, પધરાવ્યો બેઠું.	૫૧
ઉત્તમ આસનને વિષે, પધરાવ્યો આણી;	
પૂજા પ્રેમે ભક્તિ શું, મદને કહી વાણી.	૫૨
કહોજી કુશળ કુલિંદને, કુશળ છે માય;	
દેશ તમારે વિપ્ર તે, નિત્યે નિગમજ ગાય.	૫૩
કહોજી ક્ષત્રિય વૈશ્યને, વળી શૂદ્ર સામાન્ય;	
બ્રાહ્મણની પૂજા કરી, આપે છે ઘણું દાન.	૫૪
કહો નૃપતિ તમારી પ્રજા, સુખણી છે સોય;	
પિશુન તણી પીડા નથી, કર હીણી હોય.	૫૫
કહો કુશળે આવ્યા તમે, ધરતા હરિ ધ્યાન;	
આવ્યાનું કારણ કહો, અમને રાગન.	૫૬
મદન તણી વાણી સુણી, ઉચર્યા ચંદ્રહાસ;	
તમ સરખાના સંગથી, દુઃખ પામે નાશ.	૫૭
હરિ ભક્તિ મન ઉપજે, મુક્તિ પણ હોય;	
તાત તમારે મોકલ્યે, પત્ર વાંચો સોય.	૫૮
એકાંતે એમાં લખ્યો, ગોપ્ય કાંઈ વિચાર;	
તે પણ હું જાણું નહિ, મહા કારજ બાર.	૫૯
કરગ્રહી કાગળ વાંચતો, રમર વિસ્મય પામ;	
હરિજનમાં એકાંત શો, એવું એશું કામ.	૬૦
પત્ર સભામાં વાંચું હું, બેતાં સહુ જન;	

એમ કહીને વાંચતો, તેહ પત્ર મદન.	૬૧
સ્વતિશ્રી સુત મદન તે, સધળું દુઃખ ખોલું;	
વિષયા એને આપવી, કુળ વેશ ન જોવું.	૬૨
પત્ર લિખિત વાંચ્યા પછે, હરખી કહે વાણ;	
તાતે કીધું આજ ત્યાં, કુળ પાવન જાણ.	૬૩
જે હું ચિંતવતો હતો, થયું તે સ્વયમેવ;	
અર્જુન પ્રત્યે ઉચરે, એમ નારદદેવ.	૬૪
મંદિર-માળે સાતમે, વિષયા મન મોતી;	
સખીજન સમાણીમાં રહી, ચંદ્રહાસને જોતી.	૬૫
મનમાં સમર્થા સંકરી, ઉમયા મહાદેવી;	
એ વર મુજને આપજો, સ્તુતિ કીધી એવી.	૬૬
માતું તમને માતજી, વ્રત શ્રાવણ માસ;	
કૃષ્ણ તુત્રીયા સત્રીમાં, કંઈ પૂજા પ્રકાશ.	૬૭
ધૂપ સુગંધે મોદકા, પકવાન નૈવેદ્ય;	
પુષ્પ તણી કંઈ મંડળી, પ્રતિમા ભર બેદ.	૬૮
નિશિ ભોજન સંતોષશું, જગરણે રાત;	
મદન તણી વાણી તમો, સત્ય કરજો માત.	૬૯
એવું ચિંતવતે થકે, સજની કહે કોય;	
ચતુરા શી ચિંતા કરે, થયું કારજ સોય.	૭૦
તુંને ચંપકમાલિની, હસતાં કહ્યું જોહ;	
હૃદય વિદારી નિસર્ગો, રતિ મનમથ તેહ.	૭૧
પ્રારથ્ય એને પૂજવા, કોએ તાપસ જાણ;	
તે તાપસ આવ્યો સખી, આપ્ય એને પ્રાણ.	૭૨
સખીજન વાણી સાંભળી, હસતી મુખ નીચે;	
અંગુઠે અવનિ લખે, અર્ધ લોચન મીચે.	૭૩
ચતુરશિરોમણિ સુંદરી, વિષયા શું બણતી;	
પૃથ્વી લખવાને મિષે, પતિના ગુણ ગણતી.	૭૪
ઈતિ ભારત અશ્વમેધમાં, ચોપનમો અધ્યાય;	
ચંદ્રહાસ વિષયા મળ્યાં, તેનો જે મહિમાય.	૭૫
શ્લોક થયા અધ્યાય વિષે, પાંસઠ સુપેર;	
રતન કહે યત્ને કર્યાં, પદ ચૌવેતેર.	૭૬

અધ્યાય ૫૫ મો રાગ રામઝી.

અર્જુન પૂછે ઋષિ સદનજી, ત્યાર પછી શું કીધું મદનજી;
વિષયાકન્યા વરે ચંદ્રહાસજી, ક્યમ કરી વત્યો વિવા' વાસજી. ૧

હાળ.

- વિવાહ ક્યમ વત્યો ત્યાં, કો' મંત્રી આવ્યો ત્યાંય;
ચંદનાવતી નગરીયકી, પોતા તણા પુર માંય. ૨
- શું કર્યું આવી મદનને, જે મહા વૈષ્ણવ એવ;
અર્જુનની વાણી સુણી, ઉચરે નારદદેવ. ૩
- વિપ્ર તેડયા વિચક્ષણું, જાણતા જ્ઞેતિષ મર્મ;
વિષયા તથા ચંદ્રહાસનું, તે લમ્પ પૂછ્યું પર્મ. ૪
- મદન પ્રત્યે ગણુક કહે, આનંદ આણી આપ;
ગુર શુક્રસ્વામી તૃતીય, એકાદશ મળ્યો મેળાપ. ૫
- એ વરવધૂના ભાગ્યથી, (આજ) લગ્ન ગોઘૂલિકા થાય;
પૂછ ઉંચે ઉર્ધ્વ મુખ જ્યારે, નગર આવે ગાય. ૬
- શીઘ્ર સુરભી હિંસતી, સંભારતી વત્સ બાળ;
ત્રિશુભ દોરી દામણે, જે બાંધીએ ગોશાળ. ૭
- જો ભાગ્ય વૈષ્ણવ સમાગમથી, લમ્પ આવ્યું અધ;
વેધ વર્જિત લમ્પ એ છે, સખળ સુંદર સધ. ૮
- વરાહ માંહે જે કહ્યું છે, લમ્પ શુભ ગોઘૂલિક;
શશિ-વેધ વૈધૃત વિષ્ટિ નહિ, ક્રાંતિ ને કલંક. ૯
- મદન એવું સાંભળી, આનંદ અંગ ન માય;
પતિવ્રતા વનિતા પ્રત્યે, ઉચર્યો મહિમાય. ૧૦
- ચંદ્રહાસ વિષયાને કરાવ્યાં, અલગ અલગાં સ્નાન;
કનક કળશે સૂત્ર વીંટી, આમ્ર-પક્ષવવાન. ૧૧
- પરિધાન પેરાવી કરી, પધરાવજો તત્ત્વેવ;
રત્ન ચંદન વર્ણુ રવિ જેવે, અસ્ત પામે એવ. ૧૨
- ચંદ્રહાસ ઉઠો મહામતિ, તમને હશે કલ્યાણ;
પતિવ્રતા-કરમાં ધર્યાં કળશ, સ્નાન કરો નિર્વાણ. ૧૩
- કહે નારદ સ્નાન કરી, વર આરોણ્યા આસન;
મધુપર્ક મદને આચર્યો, સૌ કે'છે ધન્ય ધન્ય. ૧૪
- તારકા નામે નાર નરને, નીર-નામે પાગ;

- ચંદ્રહાસ સુંદર વામ પદ, મદને પરમ પૂજ્યો ભાગ્ય. ૧૫
- પછે અંતર ધર વિષે, વર પમાડયા સ્મર નામ;
અંતરપટ આગળ ધર્યાં, કન્યકા વિષયા વામ. ૧૬
- ચંદ્રહાસ કેરું નામ પૂછ્યું, મદન મંત્રીતન;
પિતુ પિતામહ પ્રપિતામહ, નામ કહો રાજન. ૧૭
- ચંદ્રહાસ કે' મારે ગોવિંદ, પિતા છે પરશ્વત્ત;
પિતામહ પ્રપિતામહ પણ, પદ્મનાભજ પર્મ. ૧૮
- કુલિંદગુરુ આધાર શક્તિ, પત્ની તેની પાખ;
પિતા માતા કેા નથી, તું મદન એવું દાખ. ૧૯
- ચંદ્રહાસ કેરો ભાવ દેખી, મદન મન ઉઘાદ;
મેં ભગિની આપી અને, ઉચર્યો ઊંચે સાદ. ૨૦
- લક્ષ્મીપતિ પ્રસન્ન થાજે, કરે કન્યાદાન;
પછે તે દંપતિ આંખ્યાં, વેદિકા સૂતિગાન. ૨૧
- અંગ કુંકુમ રંગ અંગે, સુભગ છેડા અંધ;
સમપદિકા કરી હોમી, હુતાશન ધૃત ગંધ. ૨૨
- વિંમને પ્રણામ કીધા, ગ્રહા આશીર્વાદ;
પતિવ્રતાનાં તિલક મસ્તક, ધર્યાં મન ઉઘાદ. ૨૩
- પછે મદન મન પ્રસન્ન આપી, સંપદા બહુ ભાત;
ક્ષીરસાગર મહિષી સુરભી, ઘટ દુગ્ધની જાત. ૨૪
- મનોહર મોતી ઘણાંને, રચિર રતન મહાન;
આગર ને કર્પૂર અંગર, મધુપકં ચંચુ દાન. ૨૫
- રૂદન કરતો મદન કહે, એને આપું શુંય;
સુજે મુને ચંદ્રહાસને, આત્મા આપું હુંય. ૨૬
- સર્વ નર નિર્જતાં એવી, મદન ખોદ્યો વાણ;
આ શીશપંકજ જે સમે, આપીશ એને પાણ. ૨૭
- કરી કંદુદ રમે રાજા, તદા મન સંતોષ;
જાગાત વિષયા યુક્ત મારો, ચંદ્રહાસ અદોષ. ૨૮
- પુત્ર પૌત્રે યુક્ત એ, ચિરકાળ પાળો ભોંય;
મુજ સુકૃતે એવું થજે, હરિ સ્મરણ રૂપે સોય. ૨૯
- બહુ વજ્ર ભૂષણ ભાવ પૂજ્યા, પછે ગાલવ ગોર;
પછે ખીજા વિમને કે', ધૃષ્ટ્યુદિ-કિશોર. ૩૦

સવારે સર્વે મળી, શોભાવળે મમ ધામ;	
યથા શક્તે કરીશ સેવા, તમારી અભિરામ.	૩૧
વિપ્રને વોળાવી ભોજન, કરાવ્યું ચંદ્રહાસ;	
પછે પોતે જમ્યા વિષયા, યુક્ત વિવિધ વિલાસ.	૩૨
સ્વલ્પ સૂતો મદન જાગ્યો, ધ્રુવ મુદ્દત જાણ;	
આત્મ ચિંતન કરી સેવક, પ્રત્યે બોલ્યો વાણ.	૩૩
કોઇ એક મંડપ કરો, કો ચિતરો મમ ધામ;	
^૧ સન્માર્જને કરી કોઇ છાંટો, ઉદક ચંદન નામ.	૩૪
કો એક બાંધો પત્તકા, મુજ ઉચ્ચ દંડ વિશાળ;	
કહે નારદ સાંભળો તમે, પાર્થ પૃથ્વીપાળ.	૩૫
તે સેવકે એમ કર્યું એવે, અરણ્ય ઉદયો આપ;	
દિશા નિર્મળ કરંતો ને, હરંતો જન-તાપ.	૩૬
જાણે લોકને કે' અરણ્ય, સ્વામી, પ્રકૃટ યાશે જેહ;	
એવે સમે ઉદયાચળે, ઉગ્યો રવિ રાતો તેહ.	૩૭
નિરખંતાં ચંદ્રહાસને, તે અર્ક ઉજવળ સિદ્ધ;	
મોહ તિમિરે ગ્રહ્યા જન તે, મન નિર્મળ કીધ.	૩૮
હરિદ્રા ચંપેલ તેલે, કરી મદન તાસ;	
નવરાવ્યાં નિર્મળ જળે, વિષયા તથા ચંદ્રહાસ.	૩૯
વસ્ત્ર પે'રાવી પછે શીર, મુકુટ મેલ્યો સાર;	
દંપતિ દેવી બણી ચાલ્યાં, સાથ સઘળી નાર.	૪૦
સ્વતિવાચન કર્યાં વિપ્રે, આસને ઉપવિષ્ટ;	
એવે નિગમઆગમ પરાયણ, આવિયાવાડવ શિષ્ટ.	૪૧
નરં અશ્વ ગજના ચિકિત્સકને, મળ્યા ગોપ-કિશોર;	
વાંસળીના વગ્ગડન નટ, આસન સંગીત ધોર.	૪૨
મૃદંગીને મળી વેશ્યા, ભવૈયા ને વ્યાસ;	
બાજીગરને રજગુ ઉપર, નૃત્યનો અભ્યાસ.	૪૩
મૃદંગ ગંધર્વ કેડ બાંધી, ચઢે વાંસે જેહ;	
ત્રણ યોજન ચઢી હેઠું, શીશ નાખે તેહ.	૪૪
મુખપટ્ટી અગ્નિજ્વાળ નાખે, આવિયા તે સર્વ;	
ડાક ડમર ગારડી, કિન્નર તથા ગંધર્વ.	૪૫

જે પ્રણયોગત ભૂપને, કહે સૂત તે અભિરામ;	
જે શૂરનું વર્ણન કરે, જેનું માગધ નામ.	૪૬
જે વિદ્યમાન મહીશનાં, વર્ણન કરતા કાર;	
કરે ગ્રંથ કવિત ત્યાં, બંદી આવ્યા સાર.	૪૭
ખહુ બંધ કુશળી મન નિર્મળ, બ્રહ્મચારી સિદ્ધ;	
ખહુ ભાતી એવે યાચકે, સાંકડું મંદિર કાધ.	૪૮
મળ્યા નાના લોક જોવા, લાભ કૌતુક બેહુ;	
તેને રત્ન કાંચન વસ્ત્ર મદને, સમર્થ્યાં છે તેહુ.	૪૯
અનુક્રમથી વિનય વચને, વદે અમૃત વાણું;	
સુહૃદ્ સંબંધી સર્વ તે, સંતોષિયાં નિર્વાણુ.	૫૦
નગર મધ્યે ફરે નર, પ્રસન્ન કૌતુક રૂપ;	
એમ થયું વૈષ્ણવ સમાગમથી, ભક્તિનું રૂળ ભૂપ.	૫૧
જે કપટ વર્જિત કરીને, ભજે શ્રી ભગવાન;	
તેને વિધિશું હરશે સદા, તેથકી નહિ બળવાન.	૫૨
વિપદાન દેવા મોકલ્યો જે, મંત્રીએ ચંદ્રહાસ;	
તે તર્ત વિષયા કન્યકાને, પામીઓ સવિલાસ.	૫૩
પૃથ્વીમાં પરવશ થકો, નર કરે મિથ્યા માન;	
બળાત્કાર કરેથી નવ, સિદ્ધિ હોય મહાન.	૫૪
એ વિધિ ચંદ્રહાસ વિષયા, પરિગ્રહ અર્જુન;	
તતઃપર જે પ્રવંચું તે, સાંભળો સ્થિર મન.	૫૫
છતિ શ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ પાવન;	
ચંદ્રહાસ વિષયા પરિગ્રહ, અધ્યા' થયા પંચાવન.	૫૬
શ્લોક જે અધ્યા' વિષે, ત્રેપન પૂરા ધન્ય;	
રત્ન કહે યત્ને કર્યાં, પદ સાર સતાવન.	૫૭

અધ્યાય ૫૬ મો રાગ કેદારો.

ચંદનપુરનો ભૂપતિ, પ્રધાને પીડ્યો અતિ;	
ધૃષ્ટ્યુદિએ કુલિંદ નૃપ, ઘણું દમ્યોરે.	૧
તે નગરીના લોકને, કષ્ટ કરે ખહુ શોકને;	
ધન લેવા પ્રાર કરે, અતિ ઉદ્યમો રે.	૨

દાળ.

- પ્રહાર કરે પ્રજાને પાપી, કંઠે બાંધે પાણુ;
પાણુ સહિત પાણીમાં નાખે, ધન લેવા નિર્વાણુ. ૩
- બળતા અગ્નિ ઉપર નાખે, પ્રજાને પાપિષ્ઠ;
એમ કહીને દ્રવ્ય મનાવે, ધનનો લોભી નષ્ઠ. ૪
- ધન લેવા સાંણુસીએ ત્રોડે, નગર લોકનાં માંસ;
તીક્ષ્ણ ચૂનાનું જળ રેડે, નાસાને અવકાશ. ૫
- પ્રજા સર્વ દંડીને બોલ્યો, કુલિંદ પ્રત્યે પાપી;
અરે મૂઠ મુજને નવ જાણે, દારણુ રૂપ પ્રતાપી. ૬
- ચંદ્રહાસને પામી વાધ્યું, ધન આગમ અભિમાન;
સેવક સાથે મોકલ્યું, તું ન આવ્યો રાજાન. ૭
- પિતા પુત્ર કો નવ આવ્યા, સેવક લાવ્યા ધન;
તે મદમાતા મૂર્ખ માઈ, આપ્યું ન, જમ્યા જાન. ૮
- અધુના તું મદમાતો ખરો, દ્રવ્ય કરે વ્રતદાન;
ધણા દિવસનું સાંચું ધન તે, ખરચી કીધું જાન. ૯
- આજ લગી મારા પુર મધ્યે, શિવનાં મંદિર નોતાં;
વાપી કૂપ તળાવ પરજાને, મઠ મંદિર નવ હોતાં. ૧૦
- અધુના જ્યાં જોઈએ ત્યાં, દીસે ધર્મ તણાં એધાણુ;
મારા દ્રવ્યવડે સૌ કીધાં, કપટ કુલિંદ અજાણુ. ૧૧
- ક્યાં છે ધર કરનારા કડિયા, ક્યાં છે તે સુતાર ?
જેણે દુષ્ટે માઈ સધળું, ધન ખાધું નિરધાર. ૧૨
- એ રીતે નૃપને નિર્ભત્સી, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રધાન;
તૃણા નાર સહિત નિજ સેવક, તેડ્યો લોભ મહાન. ૧૩
- અરે લોભ સાચવ્ય મુજ નગરી, ચંદનાવતી નામ;
એવું કહીને મંત્રી ચાલ્યો, કૌતલપુર નિજ ગામ. ૧૪
- અતિ આનંદ થયો અતગંત, ઉદયો અતિશે ગર્વ;
મદનકુંવર વિષ દેશે તેને, સીધું કારજ સર્વ. ૧૫
- ચંદ્રહાસને ચાલે ત્રીજો, દિવસ થયો છે આપ;
એક દિવસે પુરને પામ્યો, બીજો મદન મેળાપ. ૧૬
- સાયંકાળે કામ કરીને, એક પ્રહરમાં અધ;
મારો મદનકુમાર ફરીને, પુરમાં પેઠો સધ. ૧૭

- એવું મન ચિંતવતો મંત્રી, બેઠો જઈ સુખપાલે;
માછી ત્રણશતે અવિધારી, શિળિકા મારગ ચાલે. ૧૮
- મારગ જતાં મૂર્ખ મંત્રી, દીર્ઘ દાંડો ધારે;
વાંસદંડમાં ગાંઠ ઘણેરી, માછી સૌને મારે. ૧૯
- અરે મચ્છના બક્ષી માછી, સત્વર ચાલો અધ;
માછી કે' મંત્રીજી મનને, વેગે ચાલુ સધ. ૨૦
- અમને નવ મારો મંત્રીજી, ગમન કરુંછું ક્ષિપ્ર;
તું નહુષ તણે કુળ પ્રકટ્યો, અમો ગણ્યા શું વિપ્ર. ૨૧
- શિબિકાની ઉપર આવીને, ભમતા કાળા કાગ;
એવા દુષ્ટ શુકન મનમાં નવ, ગણતો મંત્રી અભાગ્ય. ૨૨
- એવે એક સર્પ મહા મોટો, ચાલ્યો મંત્રી પાસ;
ફેણમંડળ ઉભારી ઉભો, અડક્યો શું આકાશ. ૨૩
- પૃથ્વી મધ્યે પૂછ અડાડી, બોલ્યો ગાલુસ વાણી;
નિસાસે નીસરતી વિષજવાળા, બોલ્યો મા' દુઃખ ચાણી. ૨૪
- તારા કનક કળશની ઉપર, વસતો હું પ્રધાન;
તારે પુત્રે નાશ પમાડ્યું, સ્થાનક માંડે માન. ૨૫
- એવું વચન કહીને પત્રગ, પ્રવેશ્યો પાતાળ;
મનમાં વિરમય પામ્યો મંત્રી, ન લહે કારણ કાળ. ૨૬
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ ફરી દંડે પ્રેર્યા, ધીવરને દે માર;
આસનથી ઉછળતો કરડે, દંત ઓષ્ઠ અપાર. ૨૭
- ગામ જઈને ચણું તમારા, છેદીશ હું નિર્ધાર;
કૌંતલપુરને પામે પાપી, તેને કરતો પ્રાર. ૨૮
- એક પોરમાં સાંભળતો તે, મૃદંગની ધૂનિ સાર;
મનમાં ચિંતવવા લાગ્યો તે, કામ થયું નિરધાર. ૨૯
- નારદ કહે સાંભળજો સાચું, અરે અર્જુન રાજન;
પુર પાસે જઈ પાળો આગળ, ચાલ્યો તે પ્રધાન. ૩૦
- સૂત તથા માગધ બહુ દીઠા, ચારણ ભાટ અપાર;
તેને ભૂષણ વસ્ત્ર સમર્પ્યાં, મદનસુતે નિરધાર. ૩૧
- ઉતાવળ મા કરો મંત્રીજી, મદન મહા સુવિચાર;
તમો કહ્યું તે કારજ સઘળું, કીધું છે નિરધાર. ૩૨
- ચંદ્રહાસ બ્રહ્માનું આયુષ, પામ્યો પરમ ઉદાર;

ચિરંજીવ રહો તારો સુત, મદન મહા દાતાર.	૩૩
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ કહે અરે પાપી, કોણ માત્ર ચંદ્રહાસ;	
મારે દંડપ્રહારે માર્યા, પર્વત પામે નાશ.	૩૪
એવે આગળ આવી ઉમા, ચંદનચર્યા વિપ્ર;	
ક્ષીરોદક આભૂષણ પેરી, ધરથી આવ્યા ક્ષિપ્ર.	૩૫
વિપ્ર કહે સ્વસ્તિ હો તુજને, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રધાન;	
ચંદ્રહાસ વર ક્યાંથી પામ્યો, સુંદર શોભાવાન.	૩૬
તારે ભાગ્ય ઉદય છે સારો, તેનું એ દૃષ્ટાંત;	
ઉત્તમ કીર્તિ પ્રકટ કીધી, દીધી કન્યા કાંત.	૩૭
વાડવ કેરાં વચન સુણીને, દુર્જન મનમાં દાંધ્યો;	
ઉઘો દંડ ઉગામી ધાયો, ક્યાં જાશે કહિ આધ્યો.	૩૮
વિપ્ર પળાયા વસ્ત્ર તજીને, જેમાં દક્ષિણા આંધી;	
કો પડતા ને કો આખડતા, આંખે આવી આંધી.	૩૯
છૂટા કેશ પડે પાધડીઓ, પડે પછેડી ધાતા;	
અટવાઇ ઉપવીતજ દૂટયાં, જતા શ્વાસ ભરાતા.	૪૦
ત્યાર પછી પ્રધાને દીઠા, ગાયક ગાન પ્રકાશ;	
આગળ આવી એવું ખોલ્યા, રાજ્ય કરો ચંદ્રહાસ.	૪૧
એમ સુણી પ્રધાને તેનાં, ભાંજ્યાં ડાક મૃદંગ;	
ચંત્ર તણાં તુંખી ફળ ભાગ્યાં, વંશ નફેરી ભંગ.	૪૨
આંગણનાં ચિત્રામણુ જોતો, આવ્યો મંદિર માંય;	
દીપક થાળી સમારી કુમારી, આરતી કરતી ત્યાંય.	૪૩
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ પ્રેમદાને પૂછે, શો છે ઉત્સવ આજ;	
મારે મદન કુંભારે કાંઈ એક, કીધું દીસે કામ.	૪૪
કુરંગનયની કન્યા તે શું, વાણી ઉચારી સારી;	
તારે પુત્ર પામ્યો ઉત્તમ, ચંદ્રહાસ હિતકારી.	૪૫
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ કહે શું મદને, આપ્યું ચંદ્રહાસને ધન;	
ના મંત્રીજી વિષયા તેને, પરણાવી પ્રસન્ન.	૪૬
તેનું વચન વજ્રવત્ સાહે, શિથિલ થયાં સૌ અંગ;	
રાતે લોચન રીસ ભરાયો, મંત્રી તે મન ભંગ.	૪૭
શ્રદ્ધાદંડ ગ્રહીને ઉભો, વિવેક જે પ્રતિહાર;	
ક્રોધ સ્વરૂપ નિહાળી નાહો, મંત્રીનું નિરધાર.	૪૮

- એવે સમે ચોરીમાં દીઠાં, વિષયા ને ચંદ્રહાસ;
છેડે છેડા ગાંડી બેઠાં, ગુપ્ત્યાં યુષ્પ્રકાશ. ૪૬
- સૂકે વદને ધરધર ધ્રુજે, મંત્રી પામ્યો ખેદ;
મારે પુત્રે એ શું કીધું, પત્ર ન વાંચ્યું વેદ. ૫૦
- સસરાને દેખી જામાતા, ઉઠ્યો પત્ની સાથ;
નમસ્કાર કીધો સસરાને, જોડી જીગમ હાથ. ૫૧
- યથા વ્યવસ્થા મૃગબાળક દેખી, ધરધર સ્વર કરી જોય;
ચંદ્રહાસને દેખી મંત્રી, આકુળ વ્યાકુળ હોય. ૫૨
- એવે પુત્ર નિહાળ્યો આવી, મદન પડ્યો પગ જોડ;
ધૃષ્ટબુદ્ધિ કે' અરે દુરાત્મન, તે શું કીધું એહ. ૫૩
- મેં જે પત્ર લખ્યું તુજ પ્રત્યે, તે નવ જોયું તેહ;
મદન કહે મેં પત્ર વિભોક્તી, કન્યા આપી એહ. ૫૪
- ચંદ્રહાસને ધ્રુવ કંનક, અંબર શું આપી કન્યા;
કોટિ કોટિ મેં મદિષી આપી, એમાં શાનો અન્યા. ૫૫
- કોષ કરો શામાટે સ્વામી, હું અન્યા' નવ ચાલું;
જૂઓ ભવન બંડાર તણું મેં, સઘળું કીધું ઠાલું. ૫૬
- નાના દેશયકી આવ્યા હિજ, તેને દીધાં દાન;
યાચકને ધન અતિશે આપ્યાં, કાપ્યું દારિદ્રમાન. ૫૭
- એમ સુષુપ્તિ શીશ ધૂણાવે, હાથે હાથ અશાળી;
ધૃષ્ટબુદ્ધિ અતિ શ્વાસે ભરાતો, મદન પ્રત્યે કે' વાળી. ૫૮
- અરે મદન ! તું મહાવનમાં જઈ, પે'રની મૃગયાચરમ;
ભિક્ષા માગી ઉદર ભર્યે, બૂંડા કીધું કુકું કર્મ. ૫૯
- મદન કહે આશ્ચર્ય નહિ જે, રામે કીધું જેમ;
તાત-વચન માની વન સેવ્યું, મેં પણ કરવું તેમ. ૬૦
- વિવાહમાં મેં ન્યૂન કર્યું જે, બૂપ કુલિંદ ન તેડ્યો;
તેની પત્ની ન તેડી જે, કાગળ આવ્યો નેડો. ૬૧
- તમો કશું ઉતાવળ કરજે, ન કરીશ મુદ્દર્ત વિચાર;
તે માટે મેં ત્વરા કરીને, કન્યા આપી સાર. ૬૨
- કહો તો જાઉં કુલિંદ કને, તેડી આવું કરી પ્રણામ;
વિવાહ મધ્યે ખીજું કાંઈ, ન્યૂન ન દેખું સ્વામ. ૬૩
- મદન કહે મેં હસતી આપ્યા, આપ્ય અશ્વ અનલપ;

૧૪૨ મેં શીરને વૈષ્ણવ વરને, ચણે કૃત સંકલ્પ.	૬૪
પ્રધાન કે' પરા જા પાપી, મુખ દેખાડે શુંય;	
કાગળ લાવ્ય લખ્યું છે શું મેં, પુનરપિ વાંચું હુંય.	૬૫
મદને આપ્યું પત્ર પિતાને, વાંચી જોતાં જાણ્યું;	
અક્ષર એ વિધાતા કેરા, મનમાં એમ પ્રમાણ્યું.	૬૬
ક્ષણે ચિત્ત વિમાસી સુતનું, કીધું આશ્વાસન;	
અરે પુત્ર! તેં લખ્યા પ્રમાણે, કીધું કારજ ધન્ય.	૬૭
ચંદ્રહાસ મેં તારી પાસે, મોકલ્યો છે જોહ;	
પત્ર લખ્યું ત્યાં ગુપ્ત વાત છે, કો નવ જાણે તેહ.	૬૮
દૈવાગત વિષયાનો વિવા', કીધો એની સાથ;	
હું નહિ તું નહિ કો નહિ, કરતા છે ઈશ્વર-હાથ.	૬૯
ચંદ્રહાસને એમ કહીને, બેઠ ક્યો પ્રયત્ન;	
ચંદ્રહાસની પૂજા માંડી, મિથ્યા મન પાખંડ.	૭૦
ચોથે દિવસે કર્મ ચતુર્થી, માંડ્યા કપટ હરેવા;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ કપટે કરી કરતો, ચંદ્રહાસની સેવા.	૭૧
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધપર્વમાં, છપનમો અધ્યાય;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ આગમનો અધ્યા', સાતમો જે માંય.	૭૨
શ્લોક થયા જે અધ્યા' મધ્યે, ચોપન મન આનંદ;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધાં, બોતેર પદ સ્વચ્છંદ.	૭૩

અધ્યાય ૫૭ મા રાગ ગાડી.

ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ ચિંતવે ચિત્ત, એતો અતિ થયું વિપરીત;	
વધવા યોગ્ય અરાતિ જેહ, વિષયાકન્યા પામ્યો તેહ.	૧
હવે આચરું કોણ ઉપાય, કોણ પુરૂષને કરું સાંય;	
મદન અમલ મારા સુત જેહ, મારા વશ વર્તિ નહિ તેહ.	૨
કુમતિ મારા એ કુમાર, માંડું કુળ બોળ્યું નિરધાર;	
વળી વિશેષે એ ચંદ્રહાસ, મારા કુળનો કરશે નાશ.	૩
સહીશ સુતાનું વિધવાપણું, મિથ્યા કરું વચન મુનિ તણું;	
એમ વિચારીને તત્કાળ, પ્રધાને તેજા ચાંડાળ.	૪
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ એકાંતે રહે, શનૈઃ શનૈઃ સંદેશા કહે;	

- પુર બાર ચંડી-દે'ઈ, વાડી માંછ વિરાજે ખરૂં. ૫
- નસ ખડગ કર મધ્યે કરી, મૌન્ય ધરી ત્યાં રે'જ્યો સહી;
અંધે ફાર તણે પશ્ચાત, પરસ્પર નવ કરવી વાત. ૬
- સંધ્યાકાળ જે વારે થાય, જે કો પેસે દે'રા માંય;
યત્ન કરીને તે મારજે, સંશય વર્જિત સત્વર થજે. ૭
- પેલો જે વાહો છું અમો, અધુના ત્યમ નવ કરવું તમો;
તમને સંપદા આપીશ ઘણી, મુને પ્રતિજ્ઞા રાજ તણી. ૮
- ધૃષ્ટ્યુદ્ધિની વાણી સુણી, અંત્યજ ચાલ્યા ચંડી ભણી;
તૃતીય પો'રે પ્રસન્ન થયા, ગુપ્ત વેશ દે'રામાં ગયા. ૯
- મંત્રી ચંદ્રદાસ પ્રત્યે જાણુ, વિનય કરી બોલ્યો વાણુ;
ચતુરશિરોમણિ હે ચંદ્રદાસ ! હિત વચન સુણુજે વિશ્વાસ. ૧૦
- કુળની ચાલ્ય અમારે એહ, ચંડી પૂજા કરવી તેહ;
પૂજે તમો પરજ્યા જે મુઠ, માતને નમવું તે ધાટ. ૧૧
- સાંધકાળની સંધ્યા કરી, પૂજા વિધિ પાણુમાં ધરી;
પુર બાર દે'ઈ છે જ્યાંમ, તમો એકલા જાવું ત્યાંય. ૧૨
- કુમતિ એમ કહીને રહ્યો, ચંદ્રદાસ ત્યાં સત્વર થયો;
વાર કહીને વૈષ્ણવ મણિ, ચંદ્રદાસ ચાલ્યો તે ભણી. ૧૩
- એવામાં સાંભળ અર્જુન, કૌંતલપુરનો રાજ ધન્ય;
ગાલવ ગુરને તેડી પાસ, દેહ ચિન્હ પ્રૂછે પ્રકાશ. ૧૪
- સ્વામી ગાલવ સાચું ભાખ્ય, છાયા દેખું મસ્તક પાખ;
મર્ણકાળ દીસે હુંકડે, નિશ્ચે દેહ અમારો પડે. ૧૫
- કહોજી અરિષ્ટનો અધ્યાય, જેથી મન નિવૃત્તિ થાય;
ગાલવ કે' સાંભળ રાજન, અરિષ્ટના અધ્યાયનાં ચિન્હ. ૧૬
- દત્તાત્રેયએ નિઃસંદેહ, અલકને સંભળાવ્યાં જેહ;
અરિષ્ટનાં જાણી એધાણુ, મર્ણ લહે જોગીજન જાણુ. ૧૭
- દેવ-માર્ગ ધ્રુવ રજનીપતિ, આત્મછાય અરૂંધતી;
એને જે નર દેખે નહીં, વર્ષ પછી મૃત્યુ પામે સહી. ૧૮
- નવ દેખે સૂર્યનો કિરણ, વન્હિ વિલોકે સૂરજ વર્ણ;
આયુષ ત્યાં એકાદશ માસ, તે નર અંતે પામે નાશ. ૧૯
- વાપી મૂત્ર પુરિષે ભરી, સુવર્ણ રૂપ વર્ણ કરી;
જાગૃત સ્વપ્નને દેખે જેહ, દશમે માસ મરે નર તેહ. ૨૦

- પ્રેત પિશાચ વિલોકે ધણું, નગર નિહાળે ગંધર્વ તણું;
 વૃક્ષ વિલોકે સોના વર્ણ, નવમે માસે પામે મર્ણ. ૨૧
- ક્ષણમાં સ્થૂળ થકો કૃશ હોય, કૃશ થો સ્થૂળ તત્ક્ષણ સોય;
 જે પુરુષની પ્રકૃતિ ફરે, માસ આઠમાં તે નર મરે. ૨૨
- ધૂલિ વિષે વા કર્દમ માંય, જે નર પગલાં ભરતો જાય;
 પગ-પાનિ અવનિતે આડે, અર્ધો અર્ધો પગલાં પડે. ૨૩
- સાત માસ પુઠી સંભાળ, અંતે આવી પો'યે કાળ;
 કપોત ગૃધ્ર બુવડ કે કાગ, આવી બેસે મસ્તક ભાગ. ૨૪
- આયુષ હીણાનું આચરણ. ઉઠે માસે પામે મરણ;
 જે પાછળ બહુ વાયસ ફરે, ઉડાડે રજવાળો કરે. ૨૫
- જેનાં બે સ્તન ફરકે બહુ, પંચ માસનું આયુષ કહ્યું;
 આપણની છાયાને જોય, અનંત રૂપ દોષે કોય. ૨૬
- ચાર માસ જીવીને પછે, અંતે જન્મ-મારગ ગંધે;
 દેખે અઢાલ વિના આકાશ, વિદ્યુત ૫૨કે દર્શિણ પાસ. ૨૭
- જળમાં ઇંદ્રધનુષ્ય અભ્યાસ, જીવે બેકે ત્રણજ માસ;
 ધૃત આદર્શ તેલ કે તોય, તેમાં આપણનું તનુ જોય. ૨૮
- ધડ દેખે ને મસ્તક નાશ, તે મરે નર અર્ધે માસ;
 સુધી જોતાં જોની કાય, અસ્થિ શય સરખી ગંધાય. ૨૯
- અર્ધ માસ આયુષ દેહનું, યોગીજન બોલે તેહનું;
 જે નર સકળ શરીરે ના'ય, હૃદય પદ્મ પે'લું સૂકાય. ૩૦
- પાણી પીતાં પામે શોક, દશમે દિન પામે પરલોક;
 વાનર રીંછ યુગ્મે બેસતો, માતો દક્ષિણ દિશે જતો. ૩૧
- એવું શમણું દેખે સત્વ, તે તત્ક્ષણ પામે પંચત્વ;
 રક્ત કૃષ્ણ વા અંબર ધરી, ગાતી નેહ સતી સુંદરી. ૩૨
- દક્ષિણ દિશે તાણી જાય, મર્ણુ સૂચવે તત્ક્ષણ ગાય;
 સ્વપ્ને નાગો ક્ષણમાં હસે, તત્ક્ષણ તે પરલોકે વસે. ૩૩
- કર્દમ-સાગર મધ્યે જેહ, મસ્તક સુધી છુટે દેહ;
 એવું સ્વપ્ન નિહાળે યદા, મર્ણુ સમીપે આવ્યું તદા. ૩૪
- કાળો પુરુષ કુરૂપી કાય, આયુષ ઉગામીને ધાય;
 સ્વપ્ન વિષે મારે પાપાણુ, તત્ક્ષણ મર્ણુ તણું એધાણુ. ૩૫
- પરલોકન પોતાનો દેહ, નિર્મતાં નવ દેખે તેહ;

- એવું ચિન્હ પ્રકાશે યદા, મણું સમીપે આવ્યું તદા. ૩૬
 કરે કરી આવ્હા દે કાન, આત્મ નાદ સુણે નહિ માન;
 કરે સ્વભાવ (જે) નરનો સહી, તેવો નર પણ જીવે નહીં. ૩૭
 દેવ વૃદ્ધ વાડવને ગોર, તેની નિંદા કરતો ઘોર;
 માત પિતાને નવ અનુસરે, પૂજ્ય તણી પૂજા નવ કરે. ૩૮
 જોગી જન મોટા મહાનંત, તેની નિંદા કરતો અનંત;
 એવું ચિન્હ કરે જે કાય, કાળ સમીપે આવ્યો હોય. ૩૯
 એહ અરિષ્ટ તણું એધાણુ, સંભાળે જોગીજન જાણુ;
 એમ વિચારું યોગીજને, સ્થિર થાવું નિશ્ચલ આસને. ૪૦
 પરમ તત્ત્વનું ધરવું ધ્યાન, સારણૂત સાધન જે જ્ઞાન;
 ધણા જ્ઞાનની બુદ્ધિ જેહ, યોગવિદ્ધ કરનારી તેહ. ૪૧
 આ તત્ત્વ આ તત્ત્વજ નહિ, એમ વિચારે વિવિધ સહી;
 સહસ્ર કષ્પ આયુષ જોગવે, તોય જ્ઞાનને નવ અનુભવે. ૪૨
 નિરાહાર થઇ લંગતી તજે, ક્રોધ ઈદ્રિય તજી હરિ બજે;
 સકળ ઈદ્રિયનો સંયમ કરે, મનને ધ્યાન વિષે લઇ ધરે. ૪૩
 જળમાં જ્યમ જળ નાખે કાય, એક રૂપ ત્યાં પામે સોય;
 તેમ યોગી આત્મને ઝહી, પરમાત્મામાં ભેળે સહી. ૪૪
 નારદ કે' સાંભળજો સહુ, કૌંતલપુર કરી ગતિ કહું;
 ગાલવ મુનિના સુખથી ત્યાંય, યોગીસાર સુણી ક્ષણ માંય. ૪૫
 રાજ મૂકવા મનસા ઝહી, જીર્ણ ત્વચા જ્યમ છોડે અહિ;
 ત્યાં ખેઠો જે મદન પ્રધાન, તેડયો તે કૌંતલ રાજન. ૪૬
 કર્ણ વિષે એવી કહી વાત, તેડય આંહાં તારો જમાત;
 નિજ સાધન મેં કરવું સહી, ચંદ્રહાસને લાવો અહીં. ૪૭
 સત્ય કહીને સત્તર થયો, ચંદ્રહાસની પાસે ગયો;
 કણેર કુસુમ સમો રવિ થયો, અસ્તાચળ ઉપર આવિયો. ૪૮
 ચંદ્રહાસ દીઠો મહા મિત્ર, કૃત સંધ્યાવિધિ પરમ પવિત્ર;
 કુસુમહાર કસ્તૂરી-ધરી, ચંદનને જળ ઝારી ભરી. ૪૯
 હજાર કુંકુમ ઉગટ અંગ, મસ્તક સુકુટ ઝગે નવરંગ;
 માર્ગમાં આવે એકલો, વૈષ્ણવ વેશ વિરાજે ભલો. ૫૦
 ચંદ્રહાસને દેખી જાણુ, મંત્રી મદન ઉચ્ચારે વાણુ;
 અધુના એકાકી ચંદ્રહાસ, ક્યાં પધારો કહો વિશ્વાસ; ૫૧

- ચંદ્રહાસ કે' હું એકલો, તાત તમારે હું મોકલ્યો;
ચંડીને કરવા નમસ્કાર, મહિપમર્દિની પુરને આ'ર. ૫૨
- મદન ઉચાર્યો એણી પેર, તમે પધારો નૃપને ઘેર;
ચંદનહાર સમર્પો મુને, શીઘ્ર પધારો નૃપની કને. ૫૩
- એમ કહીને પૂજન-પાત્ર, તાણી તે લીધું ક્ષણમાત્ર;
એક ગદન ચાલ્યો વન માંય, ચંડીનું મંદિર છે જ્યાંય. ૫૪
- હય પરથી હેઠો ઉતર્યો, સેવક વિણ પાળો સંચર્યો;
પ્રતભંજન આશંકા કરી, છત્ર ચમર મૂક્યાં પરહરી; ૫૫
- તે અશ્વે બેશી ચંદ્રહાસ, ચાલ્યો રાજા કૌંતલ પાસ;
તે સેવક સાથે પરવર્યો, છત્ર ચમરની શોભા ભર્યો. ૫૬
- ચંદ્રહાસ દીઠો સુવિશાળ, યોગી સહિત બોલ્યો બ્રૂપાળ;
સાંભળ ગાલવ મુનિ મહાભાગ્ય, સંપત્તિનો જે કીધો ત્યાગ. ૫૭
- વૈષ્ણવપાત્ર વિષે ત્યાં આજ, કન્યા સહિત સમર્પું રાજ;
વાર કહીને ગાલવ મુનિ, પરણાવી ચંપકમાલિની. ૫૮
- નીચે મુખ રાજા નિજ કાજ, ચંદ્રહાસને આપ્યું રાજ;
જોતો વસ્ત્ર વન ચાલ્યો નગ, ઉર્ધ્વ જીજ્ઞાસાનંદે મગ. ૫૯
- મહીપતિ મૂક્યા સધળા સંગ, મુક્તિ તણો મન લાગ્યો રંગ;
અતુલ યોગરૂપી હૃદ જાણુ, પામ્યો તે લક્ષણુ નિરવાણુ. ૬૦
- દેવ અસુર ને માનવ સોય, નાશવંત્ દીકું સૌ કોય;
ગુણપાશે બાંધ્યો સંસાર, પુનરપિ ઉત્પત્તિને સંહાર. ૬૧
- પુત્ર બ્રાત્ર માત્ર ને તાત, માફે તાફે મિથ્યા વાત;
આ કરશે બહુ કારજ ભાર, દીસે દુઃખાતુર સંસાર. ૬૨
- કર્મ-ગર્ત સમું અજ્ઞાન, ત્યાં જુડ્યો હતો રાજાન;
આપણુ પે જાણી ઉગર્યો, એ ગાથા ગાતો મુદ્ બર્યો. ૬૩
- અહો કદ મેં કીધું કાજ, પૂર્વ અવસ્થા પાળું રાજ;
અધુના મેં જાણ્યું છે સહી, યોગ વિના જીજ્ઞાસુ મહી. ૬૪
- નારદજી કે' સાંભળ રાય, કૌંતલનૃપ કેશે મહિમાય;
સૃષ્ટિપાશચક્રી ક્ષણ માંય, એ રીતે મૂકાયો રાય. ૬૫
- ચંદ્રહાસને ગાલવ હવે, સિંહાસન બેસાડે નવે;
સૂર્ય અસ્તાંગત આભાસ, ચંપકમાલિનીને ચંદ્રહાસ. ૬૬

ઝંધર્વવિવાહ ત્યાં કરી, ચંદ્રહાસને કન્યા વરી;
 નારદ કે' સાંભળો નૃપ વાત, મદન તણી તુને કહું ખ્યાત. ૬૭
 પુષ્પ-યાળ અહીં સત્વર થતો, મદન તદા માર્ગમાં જતો;
 આગળ દીઠા એ માંઝાર, યુદ્ધ કરતા તેણી વાર. ૬૮
 ચંદન-ભાજન તેણે સહી, પૃથ્વી ઉપર પાડ્યું સહી;
 મદન તણાં મુખ લોચન રહે, રૂધિરે રાતાં આંસુ પડે. ૬૯
 મસ્તક બેઠો ધુરધુર સ્વરે, ઉલૂક આવીને ઉચરે;
 અપશુકન મદન નવ ગણે, ભક્તિ ભાવથી વાણી બણે. ૭૦
 ચંદ્રહાસને હો કલ્યાણ, વૈષ્ણવ વીર ચતુરવર જાણ;
 એવું ચિંતવતો તે મદન, આવ્યો ચીંડીને તે સદન. ૭૧
 નીચે મુખ બેઠો નિરધાર, કરે કરીને ઠોકચાં દાર;
 સ્વર મુણીને સત્વર, યદ્યપશુ ધાત્રિકા આયુધ અહીં. ૭૨
 કાને લગી ઠગ્ગા વાત, શનૈઃ શનૈઃ કે' કરવો ધાત;
 કોષ એક દિગ્જલ્પારો હોય, ઘેતુમ્ની શિશુધાતી કોય. ૭૩
 મરનારો આવ્યો એ કોય, રક્ષો નામ આપણું સોય;
 આપણનો એછે કુળધર્મ, રખે ઉલ્લંઘો જાણી મર્મ. ૭૪
 એ પુરૂષને આપણુ અહીં, શૂળ ધરીને મારો સહી;
 હેવે મદન મંદિરમાં જાય, ચતુરશિરોમણિ સુંદર કાય. ૭૫
 તાત-વચન-પાળકને જાહુ, કરતા પ્રહાર પશુમ્ની સહુ;
 શૂળ તથા તીક્ષ્ણ તરવાર, પટ્ટીશ કેરા પડતા પ્રહાર. ૭૬
 આયુધ વેધ્યો દેખી દેહ, મંત્રીમુત ઉચાર્યો તેહ;
 આરે વૈષ્ણવી ચંડી માત, નહિ હું મહિષાસુર વિખ્યાત. ૭૭
 શુંબ નિશુંબ નહિ સાક્ષાત, શાગાટે ગારો છો માત?
 રક્તખીજ નહીં આવ્યો હુંય, શૂળે કયાં મારે છે તુંય. ૭૮
 મારા કંઠ વિષે પગ ધરો, મહિષાસુરની પેરે કરો;
 મુક્તિપણું પામ્યો સાક્ષાત, મુને વાહી ન મૂકો માત. ૭૯
 મુજને નહિ જીવિત અભિલાખ, તમે અમારી રે'જ્યો સાખ;
 ચંદ્રહાસને અર્થે એહ ! મેં તો કીધી પ્રતિજ્ઞા તેહ. ૮૦
 શીર ને કર મેં આપ્યું તુને, આજ અન્નણીઓ જાણો મુને;
 મદને એમ કહી અભિરામ, પ્રાણ તજ્યા લેતાં હરિ નામ. ૮૧
 જય પામી ચંડાળજ ગયા, કોણુ હણ્યો મન વિરમય થયા;

ધતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, સતાવનમો અધ્યા' સાર. ૮૨
 ચંદ્રહાસને અર્થે જાણુ, જેમાં મદને મૂક્યા પ્રાણુ;
 રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યાં, 'યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યાં. ૮૩

અધ્યાય ૫૮ મો રાગ રામગ્રી.

નારદ બોલ્યા સાંભળ રાયજી, વૈષ્ણવ કેરો કહુ મહિમાયજી;
 રાજ્યને પામ્યો તે ચંદ્રહાસજી, ચંપકમાલિની રાય સુવાસજી.
 ઉજ્જવળ ગજની કરી અસ્વારીજી, સાથે શોભે સુંદર નારીજી;
 હાળી.

નાર સુંદર સાથ શોભે, નિશામાં નરનાથ;
 પ્રધાનને પ્રણામ કરવા, મૃદંગની સાથ. ૨
 ઉતાવળો નિર્ભવા આવે, મદનને ચંદ્રહાસ;
 પ્રધાનને વધામણિ, ઉચરતા નિજ દાસ. ૩
 અહો મંત્રી! જુઓજી, ચંદ્રહાસ પામ્યો રાજ;
 તમારો કૌંતલ તણો, જામાત શોભે આજ. ૪
 વચન તેતું સુણી કોપે, ઉચર્યો પ્રધાન;
 તમારી હું મૂળમાંથી, જામ રહેદીશ માન. ૫
 કોણ કૌંતલ ભૂપથી, બીજો યશ્ને રાજાન;
 દાસ બોલ્યા તમો દૃષ્ટે, જૂઓ જઈ પ્રધાન. ૬
 એવે સમે આવ્યો ત્યહાં, સ્ત્રી સહિત તે ચંદ્રહાસ;
 ધૃષ્ટબુદ્ધિ નેત્ર ચોળી, જૂઓ અંતર ત્રાસ. ૭
 અહો એશું પુત્ર મારો, મદન હોશે ભૂપ;
 કન્યા ચંપકમાલિની, એ સાથ રૂપ અતુપ. ૮
 ઉચર્યો જાએ સ્વરે, હે મદન એ શું ત્રાસ;
 એમ ચિંતવતે થકે, ચંદ્રહાસ આવ્યો પાસ. ૯
 હસ્તીથી ઉતરી મંત્રી, તણે લાગ્યો પાગ;
 ક્રોધ કરીને મંત્રી બોલ્યા, અહો એ નિર્ભાગ્ય. ૧૦
 ચંડિકા-મંદિર ગયો નહિ, લોપી કુળની રીત;
 પ્રધાનની વાણી સુણી, ચંદ્રહાસ બોલ્યો નીત. ૧૧
 જેવે સમે હું જાઉં સ્વામી, પુષ્પ ચંદન પાણુ;

તેવે સમે ત્યાં મળ્યો મુજને, મદન બોલ્યો વાણુ.	૧૨
મુને મોકલી તપ કને, ચાલ્યો ચંડિકા પ્રત્યે આપ;	
તે વજ વાણી સાંભળી, પ્રધાન પામ્યો ત્રાસ.	૧૩
કર ઉર્ધ્વ છૂટા કેશ રોતો, નીસર્યો પ્રધાન;	
જે પારકું ભુંડું કરે, તેને અંતે જન.	૧૪
મંત્રી મારગમાં પડે, ફરી ફરી ઉભો થાય;	
એ રીતે અધિકારે, ઘેર વનમાં જાય.	૧૫
તે માટે જે તે ઉપાયે, પારકું કરીએ હેત;	
(પછે) આવ્યો મંત્રી તે સમે, સ્મશાનમાં ઝાઝા પ્રેત.	૧૬
જે માંહે ઝાઝી ચિતા, જળતી ભસ્મ ઉટે ઘેર;	
પ્રધાનને દેખી કરીને, પ્રેત કરતા સોર.	૧૭
આ કોણ આવે આપણુથી, અધિકો કો પ્રેત?	
અમથકી કો, અધિકો, નહિ, પાપિષ્ઠ પાપ સમેત.	૧૮
મેં તમારે સેવકે માર્યા, ત્રણ આત્મણુ જોગ;	
વિશ્વાસ ધન દરનાર છું, જુઓ મારો ભોગ.	૧૯
પૈથિક ઘાતી પુત્રથી, એ નથી અધિકો કોય;	
તેવે સમે એક દસી બોલ્યો, બ્રહ્મકી ત્યાં સોય.	૨૦
એ કોઈ આવે તુલ્યકી, તુલ્યકી અધિકો અન્ય,	
તે માટે નાસો અલીથકી, નવ કરવું દર્શન.	૨૧
એમ કહી તેને નિર્મળ, નાદા ભૂત ભૈરવનાથ;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધે ચિતાનું, ઉગાડ સાંભું દાય.	૨૨
જળતે ઉગાડ આવ્યો, ચંડિકાને ધામ;	
મદન દીકો શળ શક્તે, વિદાયો તે ઠામ.	૨૩
ચંડિકાને પાસ જાણે, પશુ માર્યા હોય;	
રધિર રાતાં વસ્ત્ર કુંકુમ, વર્ણ દીસે સોય.	૨૪
પુત્ર દીકો પડ્યો છેલો, મનોરથ ભંગ હોય;	
પોતા તણા વંશનું જાણે, મૂળ છેલું સોય.	૨૫
ચિતા કેરું કાપટ નાખી, નિર્મલો સુત કળ;	
એવાને ઉઠાવી મંત્રી, ભેટતો ત્યાં દુષ્ટ.	૨૬
મહા દુઃખ પામી ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ, કરે કોટિ વિલાપ;	
ઉઠ ! ઉઠ ! મારા મદનસુત, ચંદ્રહાસ આવ્યો આપ.	૨૭

એને વિષયા આપ્યું, પેરામણી કર સાર;	
મેં કઠિન વાઙ્યે હણ્યો પણ, તું ન કોપ્યો નિર્ધાર.	૨૮
હવે વૈષ્ણવ દ્રોહનું, રૂળ મેં પામ્યું અઘ;	
કરે વૈષ્ણવ દ્રોહ તેનું, હદે ચીરે સઘ.	૨૯
તે માટે ગારું હદે, તેણે વિદ્યાર્થું છે નિત્ય;	
આ પુત્ર મારો મદન જોને, કૃષ્ણ ચરણે પ્રીત.	૩૦
એ શિવ તણો દ્રોહી નથી, અપવાદ કામી નોય;	
એ વિધે તે વિલાપ કરતો, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ સોય.	૩૧
પછે મસ્તક અક્ષાળ્યું, એક સ્તંભ સાથે ત્યાંય;	
રત્ન મંડિત સ્તંભ હુતો, ચંડિકા ગૃહ માંય.	૩૨
પડ્યો મસ્તક ભેદ મંત્રી, ચંડિકા ગૃહ માંય;	
પ્રધાન ને સુત મદન જાને, મર્ણુ પામ્યા ત્યાંય.	૩૩
(પછે) ત્યાં કોઈ તાપસ પ્રભાતે, ગ્યાવીઓ પૂજા પાણુ;	
ચંડિકાને પૂજવાને, પ્રવેશ્યો પ્રમાણુ.	૩૪
પેસતાં દેવીભવન મધ્યે, પડ્યા દીઠા દોય;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ મદન જાણા, દીપ સરખા સોય.	૩૫
અહો આ શું થયું નૈતમ, રાજ્યનું રૂળ આજ;	
મદનને મંત્રી મુઆ, પ્રિય પ્રાણુ કૌંતલરાજ.	૩૬
ચંદ્રહાસ પાસે ગયો, તાપસ કપટ કે'વા કાજ;	
એ પુરૂષ જા'ર કોણે હણ્યા, મંત્રી મદનને મહારાજ.	૩૭
ચંડિકા ભુવ રજની, માં હણ્યા એ વીર;	
તમો તેનો શોધ લેવો, ચંદ્રહાસ સુધીર.	૩૮
વાઙ્ય તેનું સાંભળી, ચંદ્રહાસ આદ્યો ચર્ણુ;	
દુઃખાતુર દેવી ભુવને, સ્મરે શ્રી હરિ શર્ણુ.	૩૯
ચંડિકા પાસે પડ્યા દીઠા, પિતા પુત્ર સુન્નણુ;	
અરે માતા ચંડિકા, ચંદ્રહાસ બોદ્યો વાણુ.	૪૦
એ શું કર્યું ઉત્પાત મારા, પ્રાણુજીવન તર્ત;	
એમ કહી ચોખ્ખો ખણિયો, ચંડિકા આગળ ગર્ત.	૪૧
તે મધ્યે પાવક પ્રવેશાવી, કર્યો દીપક ધૂપ;	
તેલ આજ્ય સાકર દુગ્ધકેરો, હોમ કીધો ભૂપ.	૪૨
પછે પોતા તણા તનુનું, માંસ કાઢે રાય;	

શક્તિ કેરું સૂક્ત ભણીને, હોમતો વન્હિ માંય.	૪૩
પદ્યકી શીર લગી સધળું, માંસ હોમ્યું જાણુ;	
પછે ત્યાં ચંદ્રહાસ બોલ્યો, ચંડિકા શું વાણુ.	૪૪
ચરાચર ગુરૂ વિષ્ણુની, તું શક્તિ છે સાક્ષાત;	
તે માટ કીધા કર્મની, તું સાક્ષી છે હે માત !	૪૫
હવે હું ખડ્ગે કરી, નિજ શીશ છેદું જેહ;	
તેણે કરી જગત્પતિ, પ્રસન્ન થાજો એહ.	૪૬
એમ કહી કંઠ ઉપર, ધરે જ્યમ તરવાર;	
તે સમે દેવી સઘ બોલ્યાં, ચંડિકા નિરધાર.	૪૭
મા કર વૈષ્ણવ આત્મધાત, એ પાતકિ પ્રધાન;	
પુત્ર શું પંચત્ક પામ્યો, કપટ વાત નિદાન.	૪૮
મદન કેરા મર્ણુનું, સુણ કહું કારણ તેહ;	
તુને મસ્તક સમર્પ્યું, કન્યકાદાને જેહ.	૪૯
તારી હરિભક્તિ દેખી, થઈ છું પ્રસન્ન;	
માંઝ વર એ તુને આપું, યથા માને મન.	૫૦
ચંડિકા વાણી સુણી, ચંદ્રહાસ બોલ્યો વ્યક્તિ;	
એક માયું જન્મોજન્મે, કૃષ્ણ કેરી ભક્તિ.	૫૧
દ્વિતીય વર એ પ્રારથું, આ મુઆ જીવે બેઉ;	
જગત્પાવની નમું તમને, મદન મંત્રી તેહ.	૫૨
તુને સાત્વિકી ભક્તિ થાશે, અચળ અવનિપાળ;	
તારે પુત્ર થાશે શૂર તે, સંતોષશે ગોપાળ.	૫૩
બાળ વયમાં ચરિત્ર તારું, કળિયુગમાં જન;	
નર નાર સાંભળશે સહુ, પ્રસન્ન થાશે મન.	૫૪
જે હૃદયમાં હરિને નમીને, કથા તારી ગાય;	
દહ ભક્તિ શ્રી ભગવાનની, તે પુરૂષને થાય.	૫૫
હે ચતુર ! ચંદ્રહાસ તું, મારી આગળ આવ્ય;	
એક ધટિકા નયન મીચી, રહે ઉભો ભાવ.	૫૬
કહે નારદ કર્યું ત્યમ, ચંદ્રહાસ મીચ્યાં ચક્ષ;	
એવે વૈષ્ણુવી આવિયાં, પ્રધાન પાસ પ્રત્યક્ષ.	૫૭
ચક્ર પંકજ ગદાને, તરવાર ધારી પાણુ;	

મદન ને મંત્રી શીરે, કર ધાર્યો ત્યાં પ્રમાણ.	૫૮
ત્યારે ચંદ્રહાસે પાસ દીઠા, મદનમંત્રી અધ;	
વદન વેશે દીસતા, જાણે સુમ ઉડ્યા સઘ.	૫૯
પછે જગતજનુની અગ્નિકા, તે ન દીઠાં નિર્ધાર;	
સ્વર્ગથી સુર મુક્તા વર્ષે, કુસુમ ફેરી ધાર.	૬૦
ચંદ્રહાસે મદનમંત્રીને, કર્યો ત્યાં નમસ્કાર;	
શ્વશુરને આલિંગી આદરે, સહિત કૃત ઉચ્ચાર.	૬૧
અહો મંત્રી! સર્વ માયા, જનાર્દનની જોય;	
કોણ જીવે ને મરે મન, વિચારોની સોય.	૬૨
તે માટે સેવો સર્વથા એ, ચર્મુદના ચર્મ;	
કહે નારદ સાંભળો, નૃપ વિષ્ણુજન અગ્રાણ.	૬૩
એ વિધે ચંદ્રહાસ વૈંજ્યુન, ન પીડીએ દુઃખ માંય;	
મદનમંત્રી સાથે પ્રસન્ન, પ્રવેશ્યો પુર ત્યાંય.	૬૪
અર્જુન પુનરપિ પૂછતા, મુનિ કહો મુને નિર્ધાર;	
દૈવયોગે રાજ્ય પામ્યો, ચંદ્રહાસ કુમાર.	૬૫
કુલિંદે (તે) ન જાણ્યું જે, પડ્યો મહાદુઃખ દૃષ;	
કહો નારદ મુનિ શું, કરતો હવો તે ભૂપ.	૬૬
કહે નારદ સુણો ભારત, કુલિંદની ગતિ જેલ;	
ચંદ્રહાસ ચાલ્યા પછી, પીડ્યા ધૃત્યુદ્ધિ તેલ.	૬૭
મન વિચાર્યું પરમેશ પાળે, ન છોડે કો અધ;	
દાન સકળ બ્રાહ્મણને સમર્પી ગ્રંથો જ્ઞાને સંબંધ.	૬૮
ચંદ્રહાસ મારો પુત્ર તારો, ભક્ત છે ભગવાન;	
તમો આપ્યો તેને રાખજો, હે જદુરા જાન.	૬૯
એમ કહી પોતા તણે, મંદિર સપતન પરિવાર;	
હુતાશન પ્રવેશ કરવો, વિચાર્યું નિરધાર.	૭૦
એવે સમે સૌ લોક કહેતા, મંત્રીને ગનમંદ;	
તમારો હિતકારી હતો, સદા રાય કુલિંદ.	૭૧
તેમનું વચન એવું સાંભળી, મન ફેરવ્યું ભગવાન;	
એનો પુત્ર માર્યો મનોહર, ફરી વિચાર્યું પ્રધાન.	૭૨

વૃથા માફે વૃદ્ધને, ધન વિવર્જિત છે એહ;	
પુત્ર વિન છે મૃતકવત્, દૈવેજ માયો તેહ.	૭૩
એમ વિચારી મન માંહ, મંત્રીવરે વાર્યો એશ;	
દુઃખ મૂક્ય મંદકુલિંદ, પુનરપિ સમર્પીશ તુજ દેશ.	૭૪
તુજ સંપદા નિજ સમર્પીશ, યહુ દેશ આપીશ અન્ય;	
એમ વિવિધ વાણીએ કરી, મનાવ્યો તૃપ મન.	૭૫
પુત્રની આશા ધરીને, ઉઠ્યો તર્ત કુલિંદ;	
કુલિંદને વારી ગયો, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિ મંદિર મંદ.	૭૬
કુલિંદે તે સાંભળ્યું, જે ચંદ્રહાસે કીધ;	
હર્ષ પામી હરિને નમી, દાન દિગ્ગને દીધ.	૭૭
કુલિંદે યાયક તણાં, ત્યાં ધન્યે પૂર્યાં ધામ;	
ચંદ્રહાસે રાજ્ય મામી, વિપ્ર પૂજ્યા કામ.	૭૮
મદન સંયુક્ત પિતૃ માતા, લાવિયો ચંદ્રહાસ;	
કુલિંદને મેઘાવતી, રાખિયાં નિજ પાસ.	૭૯
ચંદ્રહાસે રાજ્ય કીધું, વર્ષ ત્યાં શત ત્રણ;	
પુત્ર વિપયાને થયો, મકરકેતુ સુવર્ણ.	૮૦
પુત્ર ચંપકમાલિના, શર ને પદ્માક્ષ;	
એમ રાજ્ય કીધું ચંદ્રહાસે, સદા શ્રી હરિ સાક્ષ.	૮૧
પૂર્વે શિશુ સેવતો, જે શીળા શાલિગ્રામ;	
તેથી ભવ ભૂરિ સાગર, પાર પામ્યો ઠામ.	૮૨
તે માટે શાલિગ્રામ સેવા, કરવી નિત્યમેવ;	
કહે નારદ શીળા, શાલિગ્રામ મહિમા એવ.	૮૩
હારકામાં ઉપન્યું એક, ચક્ર શાલિગ્રામ;	
તે માઠ તૃપ કળિકાળે, કેશવ ન મૂકે એ ઠામ.	૮૪
ઉપકાર કરવા લોકને, હરિએ ધર્યું ઇતિ ૩૫;	
તે માટે જ્યમ ત્યમ પૂજવા, ઇતિ ૩૫ શ્રીહરિ ભૂપ.	૮૫
જે ૩૫ શ્રી ભગવાનનાં, ચર ને અચર અભિરામ;	
ચર ૩૫ સંન્યાસી આચરે, તે શીળા શાલિગ્રામ.	૮૬
અર્જુન જે સંસાર તરવા, તમો ઇચ્છો સત્ય;	

તો શીળા શાલિગ્રામની, ભક્તિ પૂજવી નિત્ય.	૮૩
જે પુરૂષ માર્ગ જાય આવે, સ્કંધે વહે શાલિગ્રામ;	
ચરાચર ત્રૈલોક્યને તેણે, વહ્યું જાણો સ્વામ.	૮૮
શીળા શાલિગ્રામ વૈષ્ણવ,ને સમર્પે જેહ;	
સકળ પૃથ્વીદાન કેરું, પુણ્ય પામે તેહ.	૮૯
પાપાણુ પૂજ્યો તથા ધોયો, સ્તવ્યા જાણી ધૃષ્ટ;	
ધર્મિજની શી વાત જો, મૂકાય મહા પાપિષ્ટ.	૯૦
કુરુક્ષેત્ર નૈમિષારણ્ય ગયા, ગંગા સિંધુ સંગમ તેહ;	
તેથી દશઘણું શીળા, શાલિગ્રામનું જળ જેહ.	૯૧
જો કોટી જન્માંતર તણાં, મહા પાપ પ્રકટયાં હોય;	
તો શીળા શાલિગ્રામ પૂજે, સઘ છૂટે સોય.	૯૨
શીળા શાલિગ્રામ ચંદન, દેહ લેપન થાય;	
કહું નહિ સદેહ અર્જુન, તર્ત તે મૂકાય.	૯૩
નિર્મળ શાલિગ્રામનું, નીર ધરે મસ્તક જેહ;	
તે કૃષ્ણ કેવળ માનવો, બ્રહ્માએ ભાખ્યું તેહ.	૯૪
શાલિગ્રામ શીળાનું આખ્યું, જે ભક્ષે નૈવેદ્ય;	
સઘળાં પાતક બાળે એવું, વિષ્ણુ વખાણે વેદ.	૯૫
શાલિગ્રામ શીળાનો જેકા, સ્પર્શ કરે નિત્યમેવ;	
તેણે અક્ષય દાન કર્યાં, દ્વિજ દેવપિતૃ એવ.	૯૬
શાલિગ્રામ શીળાને નિકટે, શ્રાદ્ધ કરે જે કાય;	
નિત્ય તથા નૈમિત્તિક કરતાં, ગયા શ્રાદ્ધવત્ હોય.	૯૭
શાલિગ્રામ શીળા નિકટે, પુસ્તક વાંચે જેહ;	
અનેક નરની પંક્તિ, પાવનકારી તેહ.	૯૮
શાલિગ્રામ શીળાની સેવા, જેને મંદિર હોય;	
તેને મંદિર વાસ કરી, રહે તીર્થ સઘળાં સોય.	૯૯
શાલિગ્રામ શીળાને પૂજે, ભક્તિ કરી જે જન;	
અમર ભુવનાદિ તેણે, પૂજ્યાં ત્રણુ ભુવન.	૧૦૦
શાલિગ્રામ શીળાજળ સેવે, જેના મુખમાં જાય;	
મહા પાપી પણ તત્ક્ષણ, સત્ય વિષે સમાય.	૧૦૧
નારાયણ સરખો નહિ બંધુ, દ્વાદશી તુલસીવન;	
વિષ્ણુ પાદોદક સરખું, તીર્થ ન મળે ત્રણુ ભુવન.	૧૦૨

દર્શન કીધે પાપ હણે, એક તુલસીદલ નિરંવાણ.	
તુલસીદલની દીર્ઘ મંજરી, નિત્ય વસે નારાણ.	૧૦૩
શાલિગ્રામ શીળાળહુ મહિમા, મેં વર્ણવ્યો નવ જાય;	
હવે તમારી પાસથી સુર, ઘેર જવા થઉં વિદાય.	૧૦૪
તુલસીપત્ર પડેલાં પણ લેવાં, પૂજવા પરમેશ;	
નારદ કહે સાંભળો અર્જુન, આદર શું ઉપદેશ.	૧૦૫
એમ કહીને નારદ આલ્યા, અર્જુન મન આશ્ચર્ય;	
સંત સમાગમ પામે કોઇ ન, સુખ પામે નરવર્ચ.	૧૦૬
એવું કહેતાં અર્જુન આલ્યા, સર્વે ભૂપતિ સાથ;	
ચંદ્રહાસના કૌંતલપુર પ્રત્યે, આવ્યા માનવનાથ.	૧૦૭
જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, એ મોટો ઇતિહાસ;	
જે કો ભક્તિ'ધરીને બાણશે, સાંભળશે સુખરાશ.	૧૦૮
તે નર નફરી મનુષ્ય લોકના, ભોગવશે સધળા ભોગ;	
સુરવર લોક ઉલંઘી પામે, વિષ્ણુપુરી સંયોગ.	૧૦૯
છતિ ભારત અશ્વમેધમાં, અઠાવન અધ્યાય;	
શાલિગ્રામ શીળાનો જેમાં, મુખે કહ્યો મહિમાય.	૧૧૦
શ્લોક થયા સર્વે મળીને, શત દ્વાદશ પદવાન;	
રત્ન કહે યત્ને કરી કીધું, ચંદ્રહાસ આખ્યાન.	૧૧૧

અધ્યાય પટ્ટમે રાગ આશાવરી.

પ્રાતઃકાળ તુરંગમ બંને, કૌંતલપુર પ્રત્યે આવ્યાજી;	
મકરધ્વજ પદ્માક્ષ કુંવર, ચંદ્રહાસ તણે મૂન બાવ્યાજી.	૧
વિસ્મય પામ્યા બેહુ તુરંગમ, તેણે ઝાલ્યા તેહુજી;	
પત્ર તણો અભિપ્રાય વિલોકી, ગયા પિતા પ્રત્યે બેહુજી.	૨
ચંદ્રહાસે મન જાણ્યું, આવ્યા પાર્થના શું તુરંગજી;	
આનંદ પામ્યા આપણને, ત્યાં થાશે શ્રીપતિ સંગજી,	૩
આળ વચથી જે મધુસૂદન, મેં મન મધ્યે ધાર્યાજી;	
પાવન કરવા તે પુરષોત્તમ, પાર્થ સાથ પધાર્યાજી.	૪
વિષયાપુત્ર પ્રત્યે કહે વાણી, ચંદ્રહાસ મહારાજજી;	
ધર્મ તણા સાક્ષાત તુરંગમ, પુત્ર પધાર્યા આજજી.	૫
વર્ષ લગી રાખ્યા મહા ભક્તે, એમ સુણી મેં વાતજી;	

- પૂરણ વર્ષે જો ગ્રહી તો, થાય યસો ધાતજી. ૬
- અરે પુત્ર તું પાળ તુરંગને, ખાંધી બેહુ તોખારજી; ૭
- ત્યાર પછી પાર્થને આવી, કરજે તું નમસ્કારજી. ૮
- આપણને સુકૃત તું કારજ, અશ્વ તણું શું કામજી; ૯
- જે સુકૃત શ્રી હરિને વિષે, સહેજે થશે ઉપરામજી. ૧૦
- યુદ્ધ કરીશ હું પાર્થની સાથે, જ્યમ શ્રીહરિ સંતોખાયજી; ૧૧
- જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, આ વૈષ્ણવનો મહિમાયજી. ૧૨
- વિપયાપુત્ર ગયો પુર મધ્યે, પાજે અશ્વ અદ્ધરજી; ૧૩
- ચંદ્રહાસ આવ્યો પુર ખારે, સાથે સેના શરજી. ૧૪
- એવે સમે ત્યાં પાર્થ આવ્યા, સારથી શ્રી હરિ સાથજી; ૧૫
- સન્મુખ શ્રી ચંદ્રહાસ નિહાળ્યો, વૈષ્ણવ કેરો નાથજી. ૧૬
- શ્રીમત્ કૃષ્ણ પદાંબુજતુલસી, પાવન મસ્તક જેહજી; ૧૭
- વયે તપ ને જ્ઞાને ધરડો, યુદ્ધ મધ્યે નાતમ, દેહજી. ૧૮
- પાર્થ કે' મારો જન્મ સદ્ગુણ, સદ્ગુણ થયું મૂર્વ આજજી; ૧૯
- બાળ વયથી વૈષ્ણવ દીડો, ચંદ્રહાસ મહારાજજી. ૨૦
- નારાયણ પણ રથમાં ઉભા, ચાર ચતુર્ભુજ રૂપજી; ૨૧
- ચક્ર ગદાંબુજ શંખ નિમ્નયુધ, શોભિત ત્રિભુવન ભૂપજી. ૨૨
- હરિ-દેખી ચંદ્રહાસ પણ, રથથી હેઠો આવીજી; ૨૩
- દંડવત્ દામોદરને કરતો, નમસ્કાર મન ભાવીજી. ૨૪
- કૃષ્ણજીએ કર મધ્ય ભરાવી, ભેડ્યા નૃપ ચંદ્રહાસજી; ૨૫
- કૃષ્ણ કે' કુંતાસુત પ્રત્યે, એભુજ મોટો દાસજી. ૨૬
- ઉઠો અર્જુન આલિંગન ઘો, ધ્રુવ સરખો એ ભક્તજી; ૨૭
- યુદ્ધ સમર્થ ને વૃદ્ધ વયે કરો, ધર્મકર્મ આસંતજી. ૨૮
- અર્જુન કે' સાંભળિયે શ્રી હરિ, એ શું બોલ્યા આપજી; ૨૯
- કુત્સિત પણ નિજ ધર્મ સ્વભાવિક, પરધર્મે મહા પાપજી. ૩૦
- ભીષ્મ તણા સંગ્રામ વિષે તમો, શિક્ષા દીધી એવીજી; ૩૧
- અધુના ક્યમ અવળું ઉચારો, કૃષ્ણ કહો ગતિ કેવીજી. ૩૨
- એ સ્થળ યુદ્ધ કરવું જોઈએ, આલિંગન ક્યમ દીજેજી; ૩૩
- વૃદ્ધપણા માટે એ નૃપને, પદ પ્રણામ કરીજેજી. ૩૪
- કૃષ્ણ કહે સાંભળે અર્જુન, જે કો મારો જનજી; ૩૫
- નમસ્કાર તેને નિત્ય કરવો, દેવું આલિંગનજી. ૩૬

કપિલ—જાદાને જેવું ફળ, તેવું વૈષ્ણવ ભેટેછ;	
મારા ભક્ત વિષે જે પ્રીતિ, તે નિજ ધર્મ નેટેછ.	૨૨
અર્જુન આલિંગન દે એને, ચંદ્રહાસને એહછ;	
એ મધ્યે હું આપ વસુછું, એમાં નહિ સંદેહછ.	૨૩
જૈમિનિ કે' આલિંગન દીધું, અર્જુનને ચંદ્રહાસછ;	
ચંદ્રહાસ કે' યુદ્ધ કરવા, આવ્યો તારી પાસછ.	૨૪
સાંભળ પારથ યુદ્ધ કરતાં, તારો યુદ્ધ ન થાયછ;	
એવામાં વિષયાસુત આવ્યો, લાગ્યો સૌને પાયછ.	૨૫
પ્રદ્યુમ્નાદિક યોધે પૂજ્યો, ચંદ્રહાસ હરિદાસછ;	
શ્રી હરિ કેરું સ્તવન કરતો, નાના વાગ્વિલાસછ.	૨૬
જૈમિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, મન આનંદે પ્રકાશછ;	
નગ્ર વિષે પ્રવેશ કરાવ્યો, શ્રી હરિને ચંદ્રહાસછ.	૨૭
ચંદ્રહાસના આશ્ચર્યથી, જેને કૃષ્ણ પરાયણ સર્વછ;	
ધૃષ્ટ્યુદ્ધિસુત સ્વયં કૃતારથ, ઉભો મૂકી ગર્વછ.	૨૮
વૈષ્ણવની કહણીથી પામ્યો, ધૃષ્ટ્યુદ્ધિપદ પર્મછ;	
ગાલવને તેડી હરિ પૂજી, માંડી ભૂપ સુધર્મછ.	૨૯
ગાલવને આવંતો દેખી, હરિએ કીધો પ્રણામછ;	
યોગીરાજ આનંદ અનુપમ, પરમ ગુરુ અભિરામછ.	૩૦
ગાલવ પણ નમસ્કાર કરતો, પરમાત્માને જાણીછ;	
મનસામાં તત્પદને ધાતો, મૂર્તિ મનમાં આણીછ.	૩૧
પરમેશ્વર પણ પૂજી પામ્યા સંતોષ્યા ચંદ્રહાસેછ;	
ત્રણ રજની પુર માંહે રહીને, ચાલ્યા દિવસ પ્રકાશેછ.	૩૨
નારાયણ નગરીથી ચાલ્યા, પંકજ લોચન પોતેછ;	
હરિના કરમાં રાજ્ય સમર્પ્યું, ચંદ્રહાસે સૌ જોતેછ.	૩૩
અર્જુનની આજ્ઞાએ હરિએ, પાછું આપ્યું રાજછ;	
ચંદ્રહાસના સુતના કરમાં, સોંપ્યાં સર્વે કાજછ.	૩૪
ચંદ્રહાસને દેખી પારથ, પામ્યા મન આનંદછ;	
ચંદ્રહાસનું ચરિત્ર સોંત્યું, પૂર્ણ પરમાનંદછ.	૩૫
જે કો જન મન ભાવ ધરીને, સાંભળશે ને ભણશેછ;	
સકળ પદારથ સ્વારથ થાશે, અરિજનને હરિ હણશેછ.	૩૬
અંત સમે અચ્યુતની ભક્તિ, અસદ્ગતિ નવ ધારેછ;	

બવસાગરથી તેહ પુરૂષને, વાસુદેવ પણ તારેજી.	૩૭
ધતિ ભારત અશ્વમેધમાં, અધ્યા'ઓગણ સાઠજી;	
ચંદ્રહાસ વૈષ્ણવનો મહિમા, વર્ણન વિસ્તર પાઠજી.	૩૮
શ્લોક થયા છે અધ્યા'મધ્યે, પંચ ત્રીશ નિરધારજી;	
રત્ન કે' યતને કરી કીધાં સપ્તત્રીશ પદ સારજી.	૩૯

અધ્યાય ૬૦ મો રાગ સામેરી.

કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે પરીક્ષિત્ ! રાજન;	
ચંદ્રહાસે શ્રાર્ધ્યક્ષ ને ^૧ પદ્માક્ષ, વિષયા તણો જે તન:—	૧
તેને રાજ્ય સઘળું સમર્પીને, વચન બોલ્યો ગૂઢ;	
હે પુત્ર ! હું તો વૃદ્ધ છું ને, સંપદા છે પ્રૌઢ.	૨
મેં મોક્ષજામે જવું છે તે, સુલભ લાલ્યો આમ;	
કૃષ્ણ દર્શન થયું મારે, હરિને ન મુકું નિજ કામ.	૩
એમ પુત્ર શું પરડી ગયો, હરિ સાથ તે 'ચંદ્રહાસ;	
પછે પાર્યંતા બે અશ્વ ચાલ્યા, ચતુરનર 'સુવિલાસ.	૪
પછે ગયા જે દેશમાં, તે દેશના રાજન;	
તેણે ત્રાસ પામી જતા, મુક્યા મહત્ દીધાં માન.	૫
પછે ઉત્તર અંગુધિને, પાસ આવ્યા ઘોટ;	
પ્રવેશ્યા પાણ્ડુ વિષે, જળ મધ્ય દીધી દોટ.	૬
ત્યાં કટકાતુર અર્જુનાદિ, યોધા આવ્યા પાસ;	
પ્રણામ કરી હરિ પ્રત્યે, બોલ્યા અહો હે અવિનાશ.	૭
હવે શું કરવું હરિ, હય આંવરો ક્યમ હાથ;	
તે સર્વ પ્રત્યે પ્રતિકૃતર, ઉચર્યા યાદવનાથ.	૮
પંચના પ્રધાન હય જળ, તરી જાણે તેહ;	
હંસધ્વજ અર્જુન, બહુવાહન વાજી તેહ.	૯
મયૂરધ્વજ તથા મારો, પંચના રથ જેહ;	
સર્વત્રગામિ છે સદા, એપાં નહિ સંદેહ.	૧૦
એમ કહી કેશવ પ્રવેશ્યા, મહારથિ સાથે નેટ;	
દૂરથકી દીઠો મહાસુનિ, અર્જુને સાગર બેટ.	૧૧
દ્વિપ મધ્યે મહી કર, શીર ધર્યું વટનું પત્ર;	

(૩૫૫)

જીર્ણ સૂકે છિદ્ર શત ને, શિથિલતા સર્વત્ર.	૧૨
બકદાદબ્ય નામે મહામુનિ, ધરે નયન મીચી ધ્યાન;	
રથચક્રી હેઠા ઉતર્યા, પ્રણામ કૃત રાજન.	૧૩
પછે નયન ઉન્મેલી કરી, હરિ આદે દીઠા યોધ;	
હર્ષ લોચન વિકાશ્યાં, મુનિ કથા કહે પ્રતિબોધ.	૧૪
અહો પાંચે ચંચળે મળી, કૃષ્ણ આણ્યો આંચ;	
અતઃપર મેં ન રહેવું, આ સિંધુમંડળ માંચ.	૧૫
એમ બોલતા તાપસ પ્રત્યે, અર્જુન બોલ્યા આમ;	
મુનિ તમે સૂકું પત્ર શીર પર, ધર્યું ન કર્યું ધામ.	૧૬
જ્યાં તમારી વિદારી, નીસર્યા ખાખર વૃક્ષ!	
જ્યાં સપત્ની પરિવાર પક્ષી, ક્યાં માળા લક્ષ.	૧૭
વળી ઉંદર વાંસે તમારે, બાંધતા દીસે રાફ;	
જે રાફમાંથી નીસર્યું, સુખ ભેર બેઠા સાપ.	૧૮
તે પવન કેરું પાન કરતા, વિકાસી મુખ મૂઠ;	
સર્પ સંગે જાય આવે, તમારી ગતિ ગૂઠ.	૧૯
વળી કુરંગની આંગ ધરસે, અહો નિઃસંદેહ;	
એમ સાંભળીને હસી કરી, બકદાદબ્ય બોલ્યા તેહ.	૨૦
દારા તણો જે પરિગ્રહતે, ક્ષેશકારી હોય;	
પાપમય સંતાપ આવે, અધોગતિને સોય.	૨૧
તે પોખવાને પાપ કરવા, કાર્ય કોટિ વિકાર;	
ગૃહભાર ભોગવતે થકે, ત્યાં નાશ થાય વિચાર.	૨૨
(જ્યારે) નાશ થાય વિચાર ત્યારે, મોક્ષ ક્યાંયકી હોય;	
લોભનો પરિવાર ભારે, વૃદ્ધિ પામે સોય.	૨૩
આ વત્સ મારા વૃદ્ધિ પામે, ક્ષેત્રનો વહે ભાર;	
વળી વૃદ્ધિ પામે ધનધેનું, મંદિર તણો વેપાર.	૨૪
જ્યારે નાશ થાય વિચાર ત્યારે, મોક્ષ ક્યાં થકી હોય;	
લોભનો પરિવાર ભારી, વૃદ્ધિ પામે સોય.	૨૫
કામ પુત્ર મારે પ્રકટે, તેના પુત્ર પ્રમાણ;	
વેદશાસ્ત્ર પુરાણ પુસ્તક, તણા પાઠી જાણ.	૨૬
આ પુત્ર મારા પરણશે, ક્યમ ઉંચ કુળની નાર;	
પુત્ર કેરા પુત્રનું, મુખ નિહાળીશ હું ક્યાર.	૨૭

એમ ચિંતવતો રહે, સ્ત્રી પાસ બહુ ગૃહસ્થ;	
ન ધર્મ માર્ગને સંભારે, સદાય હોય અસ્વસ્થ.	૨૮
તે માટે દારા પરિગ્રહ, મેં ન કીધો નિરવાણ;	
પર્ણશાળા ન કીધી મેં, અદ્ય આયુષ જાણ.	૨૯
પાર્ય પૂછે પત્ર સૂકું, શીશ ધરતાં રૂખ;	
કેટલું આયુષ વિત્યું, કહો માંડી મુખ.	૩૦
(એમ) સુણી બકદાહન્ય બોલ્યા, સાંભળો ભૂપાળ;	
આંહાં અમને રહે બિલો, કેટલોએક કાળ.	૩૧
માર્કડેય તથા લોમશ, મુનિના અવતાર;	
કેટલા વિતી ગયા, તે ન જાણું હું પાર !	૩૨
વીશ બ્રહ્મા ગયા વિતી, આંહાં રહે ભૂપાળ;	
હવે આયુષ કેટલું હોશે, શો કરું જ જાળ.	૩૩
તે માટે આશ્રમ નવ કરું, સાંભળો શ્રી ભૂપાળ;	
જે માટે વારંવાર આવે, પ્રલયરૂપી કાળ.	૩૪
જે સમે બ્રહ્મા તણો આવે, અંત સંત વિચાર;	
તે સમે સધળું જગત્, જળમાં ભળે એકાકાર.	૩૫
વટ એક વાધે તે સમે, શોભિતાં સુંદર પત્ર;	
અથ ઉર્ધ્વ અસંખ્ય શાખા, શોભતી સર્વત્ર.	૩૬
વટપત્ર ઉપર એક બાળક, સૂવે સુંદર રૂપ;	
તે હવે કિલસે કો સમે, કો સમે રોતો ભૂપ.	૩૭
ચર્ણનો અંગુષ્ઠ મુખમાં, ધરી કરતો પાન;	
મુખમાં નાસા નેત્ર સુંદર, વદન શોભાવાન.	૩૮
તે દિવસનો સાગર વિષે હું, સંતાપો સાક્ષાત;	
કોઇએ આગળ પ્રકાશું નહિ, એ અસંભવ વાત.	૩૯
તે પંચમાં આ પ્રકટ ઉભો, કૃષ્ણ બાળક રૂપ;	
શામાટે હુંથી દૂર નાસો, તમો ત્રિભુવનભૂપ.	૪૦
વટપત્ર સૂતો બાળ હું તો, નિહાળ્યો મેં સ્વસ્થ;	
તે સમે મેં માગી નથી, તુજ કંતે કિંમિત વસ્ત.	૪૧
હવે કવા લક્ષ્મી નાર પામ્યો, ધર્મ કર્મ ગૃહસ્થ;	
શામાટે દેખાડે નહીં, જે થયા પુત્ર સમસ્ત.	૪૨
આખ્ય આલિંગન મુને, હે વિષ્ણુ વિશ્વનિવાસ !	

હવે તું દેખાડ હરિ, વૈકુંઠ પુર પ્રકાશ.	૪૭
કહે જૈમિનિ સાંભળો, હે જનમેજય રાજન !	
કૃષ્ણ પ્રત્યે વચન બોલ્યા, એ વિધે મુનિજન.	૪૮
કૃષ્ણ અર્જુનને કહ્યું, મુનિવરે આશ્ચિંબન;	
અર્જુન પ્રત્યે ઉચ્ચૌ, સાંભળો શ્રી રાજન.	૪૯
મારે મુક્તિ જૃહિણી સદા છે, વૈકુંઠનો ગૃહભાર;	
તે માટે ન કશું ધામ ને, કામિની સાથ વિલાસ.	૫૦
અદ્ય આયુષ શુભ પત્રે, નિર્ગમ્ન નિર્ધાર;	
તે સમે મુનિ પ્રત્યે બોલ્યા, સ્વયં ખિસ્યાધાર.	૫૧
મુનિ તમે ધધર ૩૫ છો, સાક્ષાત પુરુષપુરાણ;	
તમે બ્રહ્મ વીશ દીક્ષા, ચિરંજીવ. બચ્ચુ.	૫૨
અમે સર્વના તમે પૂજ્ય છો, સદ્ગુણ યુધિષ્ઠિરનો યત;	
એમ સુબ્રહ્મ મુનિવર ઉચ્ચરે, હરિ પ્રત્યે આનાંદ મન.	૫૩
તમે મારે ત્રિષે મૂક્યો, જર્વનો જે ભાર;	
તે ગર્વ મારો તથા વિધિતો, ગળ્યો છે નિરધાર.	૫૪
હું તત્ત્વ કહું તો સાંભળો, અર્જુન મતિ અનુકૂળ;	
શ્રીકૃષ્ણ બણે સર્વથા, સહુ વેદ કેઈ મૂળ.	૫૫
આંડ કમળે પ્રથમ બ્રહ્મ, વર્ષ વય અણીશ;	
હંસવાહન હું પ્રત્યે, ઉચ્ચૌ આવી ધસા.	૫૬
ગર્વતે મોટા કરી મુખ, વેદ બણ્ણતા ચાર;	
અહંકારે ઉચ્ચૌ, હું પ્રત્યે એ ઉચ્ચાર.	૫૭
તું કાણુ ? શેકામે ધર્યું છે, શીર સૂકું પત્ર;	
અધાર તપતે આચરે, શું માગવા સર્વત્ર.	૫૮
તું માગ્ય વર પ્રસન્ન છું, મારું બ્રહ્મા નામ;	
મુને પણ ગર્વ વાળ્યો, ઉચ્ચૌ હું આમ.	૫૯
ચરે દુર્જન ! બા, પરો મેં, નિહાળ્યા વિધિવીશ;	
વેગળો ખસ્યા આહંકારી, તું મને શું આપીશ.	૬૦
મેં એમ મન આંકાર કીધો, તે સમે ત્યાં વ્યેરમ—	
વાયુ વેળા પ્રકટીતે, વિદારલી સહુ બોમ.	૬૧
વંટોળ વૃક્ષ વિદારતી, મહા શબ્દ કરતી તેહ;	
તે સમે બ્રહ્મા તથા હું, આબરુ ઉડ્યા બેહુ.	૬૨

જેમ કર્મબંધે કીટકેરા, કોટિ જીવ પ્રકાર;	
એક ઉચ્ચરથકી ઉચ્ચર, અન્યમાં અવતાર.	૫૯
તેમ વિષ્ણુને વૈરાટતણું, પ્રતિબિંબ જે પ્રહ્લાંડ;	
ત્યાં એકથી બીજે પડ્યા, જે અમારા જે પંડ.	૬૦
પ્રહ્લાંડ આથી તે ઘણું, શોભા સહિત અંદાંડ;	
ત્યાં હું તથા જે વિરંચી, આશ્ચર્ય મન પ્રચંડ.	૬૧
ત્યાં અષ્ટ મુખનો વિધાતા, અમને મળ્યો સાક્ષાત;	
તે પાસ તેડીને પછે, પૂછવા લાગ્યો વાત.	૬૨
તમો અપૂર્વ ક્યાંયકી આવ્યા, શું તમારું નામ;	
મારી આગળ કહો માંડી, માન છોડી સ્વામ.	૬૩
હું ચતુર્બંધ લોકોનો કરતા, પદ્મયોનિ જાણ;	
આ શિષ્ય મારો શોધવા, યકદાદ્ય નામ પ્રમાણ.	૬૪
એમ સાંભળીને અષ્ટમુખ વિધિ, હસ્યો ભવિત મન;	
તમો પ્રહ્લાને વળી આ, શિષ્ય ઉભા અન્ય.	૬૫
જ્યાં લગી હું ઉભો ત્યહાં, શિષ્ય મારા બેહુ;	
મુને સ્નાન ને જળ સૂતિકા, તમો આણી આવો તેહ.	૬૬
એમ અષ્ટમુખ વિધિ ઉચરે, તે સમે વાયુ તત્ર;	
હું તથા જે વિરંચી, તે ભગવા સર્વત્ર.	૬૭
પછે ત્રીજે પ્રહ્લલોકે, પ્રવેશા નિરધાર;	
જ્યાં લોક સઘળા નિહાળ્યા, મહામુનિ અતિ દાતાર.	૬૮
તે હસ્યા અમને નિહાળી, હૈ કોણકારણ દેહ;	
ક્યાંયકી આવ્યા નામ શું, કહો સર્વ માંડી તેહ.	૬૯
અમારે છે સોળ મુખનો, વિરંચી મહારાજ;	
તમો વિરંચીનો ગર્વ મૂકી, નિકટ આવો આજ.	૭૦
તમો પ્રહ્લાને નમીને, મૈન ધરજો દેવ;	
અમો વળતા બિંતા ગિંતા, ગયા પાસે એવ.	૭૧
અમો દીઠો સોળ મુખનો, વિરંચી ત્યાં તેહ;	
તેણે અષ્ટ મુખના ચતુર્મુખના, વિધિ દીઠા બેહુ.	૭૨
પછે પોડશાનન હસ્યો ઉંચે, સ્વરે આણી પોણ;	
અહો મહિમા જુઓ જન હું, છતાં અક્ષા કોણ ?	૭૩
એમ ગર્વ કીધો પોડશાનન, વિધિતાએ આર;	

(૩૫૯)

તે સમે વળિવેળ પ્રકટી, અમો ભમાબ્મા નિર્ધાર.	૭૪
અધો મુખને ઉર્ધ્વ ચર્ણે, ગયા અનંત ઓક;	
ખત્રીશ મુખ બ્રહ્મા તણાં, બ્રહ્માંડ સુંદર લોક.	૭૫
ત્યાં વશેલે લોકે ન પૂછયું, અમારું કંઈ નામ;	
એવે દૈવયોગે હતવિધિયે, વિલોક્યા અમો સ્વામ.	૭૬
પછે કૃપા કીધી પાસ તેડયા, નામ પૂછયાં પર્મ;	
ખત્રીશ મુખનો વિધાતા, અમ પ્રત્યે બોલ્યો ધર્મ.	૭૭
હસ્યો વિમુખ વચન બોલ્યો, તમો બ્રહ્મા કોણ ?	
આ જગત કર્તા હુંજ બ્રહ્મા, પ્રકટયો કૃતપોણ.	૭૮
ત્યાં લગી ઉદ્યોતકારી, જગતમાં ખદ્યોત;	
જ્યાં લગી આદિત્ય પોતે, નવ કરે ઉદ્યોત.	૭૯
ખત્રીશ મુખનો વિધાતા, અમો સાથ ઉડ્યો એહ;	
ઓસઠ બ્રહ્મ તણે આમો, બ્રહ્માંડ પો'ત્યા તેહ.	૮૦
તેહુ બ્રહ્મા તણા મનમાં, પ્રકટયો અહંકાર;	
તે સમે સર્વે જાઠ પડયા, સ્વયં વિશ્વાધાર:	૮૧
સદસ્ર સુલોચન જેને, ઉચર્યા મુખવાણ;	
કહ્યો વિધિઓ કયાંયકી, તમો પધાર્યા પ્રમાણ.	૮૨
તમારા પ્રતાપથી, અમારો મદિમાય;	
એમ સુણી મૂક્યો ગર્વ સધળે, વિધાતાએ ત્યાંય.	૮૩
પછે અયોક્ષજની સ્તુતિ કરી, પ્રસન્ન શ્રી ભગવાન;	
આપ આપણે સ્થાનક સદગા, વિધિ ગયા રાજન.	૮૪
તે વિરચીને તણને હું, (આંહાં) રહ્યો અંબુધિખેટ;	
તે માટ પડિત પુરૂષને, નવ ગર્વ કરવો નેટ.	૮૫
તે ઋષિની વાણી સુણી, પ્રસન્ન સર્વે કોય;	
વળ્યા પાછા વીર તે બે, અશ્વ સા'યા સોય.	૮૬
પછે બ્રહ્મદાહ્ય તણી, સ્તુતિ કરી તેડયા સાથ;	
સુખપાલ બેસાડી ગયા, જ્યાં હસ્તિનાપુર નાથ.	૮૭
ઈતિ મહાભારતે, અશ્વમેધપર્વ વ્યાખ્યાન;	
સાઠમો અધ્યાય એ, બ્રહ્મદાહ્યનું આખ્યાન.	૮૮
શ્લોક જે અધ્યાય વિષે છે, બાસઠ સંખ્યા સાર;	
રત્ન કે' યત્નેકયાં, પંચાશી પદ નિર્ધાર.	૮૯

અધ્યયન ૬૧ એ રાગ એકાદી.

- કહે જૈમિનિ સાંભળ રાજ, મહાભારત કહું મહિમાય;
વળતા વાણ તે અભિરામ, આવ્યા સઘ જમદગ્ન ગામ. ૧
- જ્યાંહાં દુઃશલા અભિધાન, શિશુ રાજ્ય કરે સંજનન;
સિંહાસન બેઠો એવ, પ્રધાન સભામાં સેવ. ૨
- સુણી અર્જુન આવ્યા તત્તુ, મહારાજ જયદ્રથ મત્તુ;
શિશુ કાપ્યો રામ વિભેદ, અંગોઅંગ થયો પ્રવેદ. ૩
- સિંહાસન બેઠો બાળ, તેણે પ્રાણ તજ્યા તત્કાળ;
દુઃશલા વિદ્યપતી ત્રાસે, આવી પારથ કેરી પાસે. ૪
- નમી નારાયણને દેખી, ત્રાહો ત્રાહો વાણી વિશેષી;
પેલાં પાથે સ્વામી સંહાર્યો, હમણાં વળી બાળક અણી. ૫
- કૃષ્ણ ! કૃષ્ણ ! જર્મપતિ ત્યારે, હુતો આવી શહુ તપ્પરે;
આવ્યા અર્જુન તેણે ઠામ, ભગિનીને કીધો પ્રિણામ. ૬
- પછે પાંડુ કુમાર ઉચાર્યો, તારો પુત્ર નથી મેં માર્યો;
તોહો તે અપરાધ સમાવો, ભગિની હસ્તિનાપુર આવો. ૭
- તમો લક્ષ્મ હજાર આંહાંથી, ગ્રહોની મઃમાતા હાથી;
તારા રિપુને જીતી આજ, તુને આપીશ પાછું રાજ. ૮
- સુણી પાથે કેરી વાણી; દુઃશલા મનમાં દુઃખ આણી;
વનિતા પ્રણમ્યા વનમાલી, મુખ વાણી ઉચારી વાલી. ૯
- તમો દેવ સદા દુઃખનાશી, સહુના હૃદય વિચે છે વાસી;
દ્રૌપદીએ સમર્થા પેલાં, તેનાં દુઃખ છેદાં વેલાં. ૧૦
- અન્ય જીવ કરે જે સ્મરણ, તેને તું આપે છે શરણ;
તાઈ દર્શન પામી દેવ, હું (આજ) કતારથ થઈ એવ. ૧૧
- પાથે મુને પીડા દીધી, પતિ પુત્ર-વિના(ની) હું કીધી;
ક્યમ તેડે યાગ મોઝાર, ભગિની કેની નિધાર. ૧૨
- એને લાજ ન આવે માનો, પ્રકાશી સંબંધ સગાનો;
સુત હીણી કીધી એણે, મુજ રાજ્ય વિનાશ્યું જેણે. ૧૩
- કુમ આપે અધ અધાર, કમમ આપે હાથી હજાર;
એમ ઉચ્ચસ્તી તે નાર, હરિ-ચર્ણે આલોચે ત્યાર. ૧૪
- શું દુર્લભ હરિપદ જેહ, નયને પખાલ્યા તેહ;

એવી દુઃખિત દીઠી બાળ, દુઃખભંજન દેવદયાળ.	૧૫
ભવમાયા મોહી તે નારી, આશ્વાસ દીધી મુરારિ;	
ઉઠ્ય ઉઠ્ય થશે કલ્યાણ, સુત પાસ જવું મેં જાણ.	૧૬
એમ કહીને પાથ સાથ, પુર મધ્યે ગયા યદુનાથ.	
તે બાળ સભામાં દીઠો, પડ્યો પાથરણા પર હેઠો.	૧૭
ઉઠ્ય વત્સ વિચારી પ્રીત, મુજ માનિધ્ય શાન્તી ભીત;	
કહી કેશવે એવી વાણ, ફેરવ્યો શિશુ ઉપર પાણ.	૧૮
ત્યારે ઉઠ્યો તે તત્કાળ, હરિને પાગે લાગ્યો બાળ;	
હરણી પુરવાસી આવ્યા, હરિ પાથ પુષ્પે વધાવ્યા.	૧૯
નૃત્ય ગીત મહાત્સવ શેરી, ગર્જે મૃદંગ નદેરી;	
પુરવાસી વિસ્મય થાય, હરિ આગળ મંગળ ગાય.	૨૦
દુઃશલાસુત પારથજ્ઞાવે, આપણો અપરાધ સમાવે;	
એવે વપે ધ્યુ સંપૂર્ણ, હસ્તિનાપુર જવું તૂણ.	૨૧
તમો આવો પાવન હોવા, કુંતા દ્રૌપદીને જોવા;	
દુઃશલા કે આવીશ ધન્ય, અર્જુન થયા પ્રસન્ન.	૨૨
કહે જૈમિનિ સાંભળ રાય, મહાભારતનો મહિમાય;	
હર્ષા હર્ષા કેશવને જાણી, દુઃશલા મુખ બોલી વાણી.	૨૩
એ રીતે દેવાધિદેવા, નિજ જન જીવાડી લેવા;	
તમો પૂરી મારી આશ, હવે જઈ યુધિષ્ઠિર પાસ.	૨૪
એમ કહીને પુત્ર સમેત, નીસરી હસ્તિનાપુર હેત;	
તે નગરી કેરા જન, હસ્તિનાપુર તેડ્યા ધન્ય.	૨૫
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ અભિરામ, જન જન્ય જયદ્રથ-ગામ;	
થયો એકસદમો અધ્યાય, મધુસૂદનનો મહિમાય.	૨૬
પંચવીશ શ્લોકે કીધો, કહે રત્ન યત્ને સીધ્યો;	

અધ્યાય ૬૨ મો રાગ ગોડી.

જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, પૂર્ણવર્ષ થયું જે દિન;	
તે દિન પારથના બે તુરી, ભ્રમણ કરંતા સાહ્યા હરિ.	૧
કૃષ્ણ કે' પાથ સુણ સાર, તારા ભાગ્ય તણો નહિ પાર;	
મહાવીર ભૂપતિએ ભરી, સઘળી પૃથ્વી આવ્યા ફરી.	૨
અશ્વ ભગાવ્યો સઘળી મહી, કંઈ પરાજય પામ્યા નહીં;	

- બહુ દિન વિત્યા ધર્મ નરેશ, યમનિયમે પામે છે કલેશ. ૩
 એક વર્ષ તે બાધા ખમી, કષ્ટ કરીને કાયા દમી;
 હવે સર્વેકો મોટા રાય, પાંડવપતિને જોવા જાય. ૪
 તમે સાથે સર્વે સુખ ભર્યા, ગજપુર જાવા કરવી ત્વરા;
 બેહુ અશ્વને આગળ કરી, ગજપુર પ્રત્યે જાવું ફરી. ૫
 નૃત્યકારણી નાચે નિત્ય, નાનાવિધ વાજે વાજત્ર;
 પ્રદુમ્ન અનિરૂદ્ધ વૃષકેતુ, અરિઅર્જુન ઉતરવા સેતુ. ૬
 બભ્રુવાહન સાત્યકિ બળી, વીરવર્મા અનુશાલવ વળી;
 મયૂરધ્વજ નીલધ્વજ સોય, હંસધ્વજ મહારાજ હોય. ૭
 યૌવનાશ્વ ચંદ્રહાસ નરેશ, બીજા રાજા સુંદર વેશ;
 નાનાભૂપણુ પે'રો હાર, બાંગદ કટક કરે શણગાર. ૮
 ટોડર ચાગર શીરપર ધરો, ધૂપ વાસના પુષ્પે ભરો;
 કુસુમભાલિકા ધરજો ઘણી, શોભા ચંપકમાળા તણી. ૯
 એવા નૃપતિ આગળ યજ્ઞે, દિવી અજવાળે આવજો;
 દીવી તેજ સુગંધજ તણી, બંદીજન સ્તુતિ કરતા ઘણી. ૧૦
 હું આગળ સત્વરચાકુંજું, ધર્મરાયને પુર જાકુંજું;
 એમ કહી હરિ સત્વર થયા, હસ્તિનાપુર મધ્યે આવ્યા. ૧૧
 રાય યુધિષ્ઠિર દોઠ ત્યાંય. બેઠા મુનિની પંગત માંય;
 ગંગાતીર પધાર્યા હરિ, ગંડપની જ્યાં રચના કરી. ૧૨
 દેવક્યાદિક નારી બહુ, જે ગંડપમાં શોભે સહુ;
 ધર્મરાયનું પામ્યા ધામ, નૃપને હરિએ કીધો પ્રણામ. ૧૩
 નૃપ આગળ ઉભો નિર્ધાર, શ્રી હરિએ કીધો નમસ્કાર;
 આગ્યા અર્જુન બોલ્યા હરિ, બહુ રાજનયુત આવે તુરિ. ૧૪
 નીલધ્વજ હંસધ્વજ રાય, સાથે પધારે મહામહિમાય.
 મયૂરધ્વજ આવે અનુ તુરી, જેની કાઠિ પરીક્ષા કરી. ૧૫
 પાર્થજયંતુ! મહામહિમાય, તારે પુણ્યે જીત્યા રાય;
 સાંભળો વીર સુધન્યા વઢ્યો, મોટે કષ્ટે રણમાં પડ્યો. ૧૬
 તેનું વૈર ધરી મન માંય, સુર્યે સળગળ બીલાવ્યા ત્યાંય;
 પછે અશ્વની પાછળ વીર, મણિપુર આગ્યા અર્જુન વીર. ૧૭
 બભ્રુવાહન પુત્રે ત્યાંય, પિતા પાર્થ પાડ્યો રણમાંય;

- નામ ઉલૂપીજે સુંદરી, ગણિ આણી જવાડયા ફરી. ૧૮
- કર્ણુપુત્ર મહાઅગ્નિયો ક્રોધ, પ્રથમથક્રી જવાડયો સોય;
- પછે પુત્ર યુત પારથ તહીં, સારસ્વતપુર આવ્યા સહીં. ૧૯
- નૃપનો યશવર્ત્તિ યમરાજ, તે પણ જીત્યો સિંધુ કાજ;
- ત્યાર પછી તારો હય જોહ, કૌંતલપુરને પામ્યો તેહ. ૨૦
- ચંદ્રહાસ પણ જીત્યો રાય, દાનવદેવે નવ જીતાય;
- ત્યાર પછી વાજી તે વહો, સરિતાના પતિ મધ્યે ગયો. ૨૧
- જ્યાં જોડો બદ્ધદમ્બ રૂપી, સૂકુંપત્ર ધર્યું શીર સુખી;
- ઘણા કાળનો જોડો ત્યાંય, તપ કરવા સાગરમાંય. ૨૨
- હું ને પાર્યંઆદે પંચ, ભૂપે દોડો તેનો સંચ;
- આગળ કરી મે મુનિને ત્યાંય, અનુજ તમારો લાવે આંચ. ૨૩
- વિવિધ રત્ન આણ્યાં છે બહુ, વિત્ત તણી ગણના શી કહું;
- પૃથ્વી સૂક્ષ્મ દીસે આપ, અધિકૃતો તારો પ્રતાપ. ૨૪
- એણી રીતે કુશળા અમો, મંદિર આવ્યા માનો તમે;
- જેમ નિર્ધ્યા મુજને મહારાજ, ત્યમ સૌકોને જોશો આજ. ૨૫
- અહો ભીમ હર્ષાને દિયે, આતોની આપણુ ભેટિયે;
- ત્યાર પછી ભીમાદિક ભડે, પ્રણમ્યાં વિકૃત વીરે વડે. ૨૬
- કુંતિને પ્રણમ્યા રામેશ, નમ્યા નાયજી માતા શેષ;
- કુશળ વાત કે'તા શ્રી મુખે, સકળ સુંદરી સિંચી સુખે. ૨૭
- દ્રૌપદી જેન સુભદ્રા જાને, નમસ્કાર કરી ઉભા કને;
- હર્ષ ભરે લોચન લાજતી, પ્રીતે આકુળ વ્યાકુળ થતી. ૨૮
- ગાંધારી ધૃતરાષ્ટ્ર ધીર, વિદુર સમીપે સંજય વીર;
- સૌકોને જોતા શ્રીહરિ, અનુક્રમે આલિંગન કરી. ૨૯
- વળતા ભીમસહિત ભાવિયા, આપણુને મંદિર આવિયા;
- જ્યાં રૂકિમણીને સત્યભામા, જાંબુવતી લક્ષ્મણા નામા. ૩૦
- અનંત બીજી અગળા સહુ, હરિ દર્શનની લોભિત બહુ;
- સૌ નારે નિર્ધ્યા ભગવાન, લોચન પીતી અમૃતપાન. ૩૧
- સત્યભામા હરિ આવ્યા લહી, વક્રોક્તિ ધૃતિ બોલી સહી;
- વનમાં વાજી સેના સાથ, તમે પાંડુસુત પાળો નાથ. ૩૨
- દૃષ્ટ કુખ્જ સરખી બીજી સહી, કે કામિની પામ્યા કે નહિ?

- યથા પાર્થ કરતા પ્રયાણ, પ્રમીલાને પામ્યા જાણ. ૩૩
- જૈયમિનિ કે' સાંભળ રાજન, સ્ત્રીનું વચન સુણી ભગવાન;
હાસ્ય કરી હરિ હર્ષે ધણા, પાસે રહ્યા ભીમ પ્રત્યે ભણ્યા. ૩૪
- ભીમ તમે એ વાણી સુણી, જેમાં છે વક્રોક્તિ ધણી;
ધણા પુત્ર તો મારે થયા, સુતને પણ બહુ સુત આવિયા. ૩૫
- રાય યુધિષ્ઠિરના પુર માંય, મોટા વૃદ્ધ મળ્યા છે જ્યાંય;
એવે સ્થાનક આવ્યો આજ, સ્ત્રી પરિગ્રહ લાગે છે લાજ. ૩૬
- અહો ભીમ સત્યભામા નાર, બોક્ષી નવ જાણે નિર્ધાર;
જે કંઈ કીધું યૌવન સમે, હમણાં તે મુજને નવ ગમે. ૩૭
- કૃષ્ણ કે' ઉઠો સૌ કોય, જ્યાં છે રાય યુધિષ્ઠિર સોય;
જૈમિનિ કે' સાંભળ રાજન, વળતા પોતે જંગમચર. ૩૮
- આવ્યા રાય યુધિષ્ઠિરપાસ, આનંદે બેઠ્યા અવિનાશ;
યજ્ઞવાટિકા શોભા સાર, ત્યાં જઈ બેસો ધર્મકુમાર. ૩૯
- હું ને ધૃતરાષ્ટ્ર મહારાજ, વૃદ્ધ સમસ્તે વિંટયા આજ;
મુનિવરને માતા સૌ સાથ, આગળથી ચાલું નરનાથ. ૪૦
- અર્જુન જ્યાં ઉભો મારગે, સૌ જાણું સન્મુખ ત્યાં લગે;
દેવમુનિ બ્રહ્મદેવ સાર, જ્યાં ઉભા છે યજ્ઞ તોખાર. ૪૧
- સન્મુખ જાણું કુંતાજીએ, અન્યવળી મારી નારીએ;
નાના સ્ત્રી સાથે સંચરો, બ્રહ્મદેવની પૂજા કરો. ૪૨
- વાડવ આદે જે કો વર્ણ, વિપ્રવેદ વાણી આચર્યું;
કરિવર બેશી કન્યા બહુ, લાજ વૃષ્ટિ વધાવો સહુ. ૪૩
- ચિત્ર પતાકા બાંધો આજ, પુરની શોભા કરવા કાજ;
નૃત્ય કરાવે નિજ આંગણે, નાનાકૌતુક સર્વે સુણે. ૪૪
- પુખ્ત ધણાં પથરાવો ખાંડ, ચંદન જળ છંટાવો સાર;
રાજપુરુષ જેવા આદરો, આવે અર્જુન આદર કરો. ૪૫
- શ્રીકૃષ્ણે શીખવિયા યથા, નગરલોક સૌ કરતા તથા;
ઋષિકેશ ત્યાં આગળ કર્યા, નગરલોક સર્વે નીસર્યા. ૪૬
- આવ્યા પારથ આવ્યા તુરિ, ભાગ્ય ભાગ્ય ભાગ્યા ઉચરી;
વધૂવ્રંદ સાથે રૂક્મિણી, સુખપાત્રો શણગારી ધણી. ૪૭
- ઉપા પંથ પળાતાં સાર, આગળ કીધી નાર હજાર;
સત્યભામા સાથે બહુ સખી, અલંકાર ઉત્તમ આલખી. ૪૮

પારિજાતનાં પુષ્પ અપાર, પેચી ચીરજ ક્ષીરાકાર;	
કૌસુંભામ્બર શોભી સખી, ચપળ ચીર ચળકે કંચુકી.	૪૯
જાળવતી જાતાં હિત ધરી, સાથે બહુ શોભે સુંદરી;	
મુક્તાશ્વજની માળા ધરી, હાવ ભાવશું હખેં ભરી.	૫૦
સૌ વનિતાને વસ્ત્ર વિશાળ, કાળીકંચુકી વર્ણ તમાલ;	
માર્ગમાં સુંદરીઓ સહુ, યૂથ સજીને જાતી બહુ.	૫૧
પરસ્પર સંઘર્ષણ થાય, સ્તન કુંકુમ પૃથ્વી પથરાય;	
ત્રુટે મુક્તા શ્વજના હાર, શ્રમ જળની માર્ગમાં ધાર.	૫૨
આપે હાથોહાથ કપૂર, માર્ગમાં પડતાં તે ચુર;	
હસ્તિની ઉત્તમ દેવકી તણી, માત યશોદા ને હાથણી.	૫૩
માતે કુંજર કુંતિ માત, પાંડવપતિ ને સન્મુખ જાત;	
છત્ર ધર્યાં શીર ઉપર સાર, ઝળકે ચમર તણા ચળકાર.	૫૪
માર્ગે જાતી હરખે ભરી, અર્જુન જોવા ઈચ્છા ધરી;	
મેઢા મહાજન પુઠ પળાય, આવ્યા અર્જુન સેના માંય.	૫૫
સરખી પૃથ્વી સુંદર કરી, એણી રીતે ઉભા શ્રીહરિ;	
આગળ ઉભા બ્રાહ્મણ બહુ, વેદ ધ્વનિ ઉચરતા સહુ.	૫૬
દ્વિજપતિ આગળથી ધસે, દધી દૂધાક્ષત ઉલ્લસે;	
હેડળ હેમની થાળી ધરે, કપૂરની આરતીઓ કરે.	૫૭
ગોશ્વંદન કુંકુમ ધરી, ચંદન થાળ કપૂરે ભરી;	
કૌસંભવસ્ત્ર વિકાસિત અંગ, સૂક્ષ્મ દેહ મુકુટ નવરંગ.	૫૮
ચંચળ મુક્તાશ્વજના હાર, વેશ્યાએ સાર્યા શણગાર;	
મહાજનની આગળ નાચતી, હાવભાવ રંગે રાચતી.	૫૯
પ્રેમ તાલની લોચન દૃષ્ટ, યુવા પુરુષનાં ગન આકર્ષ;	
હાવ ભાવ ને તાલે કરી, નૃત્ય કરી સંતોષ્યા હરિ.	૬૦,
ધૃતિ ભારત અશ્વમેધ મોઝાર, બાસઠમે અધ્યા નિર્ધાર;	
રત્ન કે' યત્ને કરી કયો, એકસઠ શ્લોકે વિસ્તર્યો.	૬૧

અધ્યાય ૬૩ મો રાગ કેહારો.

ભૂપ મળ્યા પારથ વળ્યા, બહુ કાળે ટોળે મળ્યા;	
કૃષ્ણજી અર્જુન મહા જનમાં મળ્યાએ.	૧
અર્જુન હયથી ઉતરી, સેન તણી રચના કરી;	
આગળ કર્યા યજ્ઞ તણા તુરિએ.	૨

હાળ.

યમગુરિ આગળ કરી, ચાલ્યા ભૂપતિ સોય;	
સુખપાલે બેઠા બકદાલબ્ય, મહાજન સર્વે જોય.	૩
વાહન તણ ભૂપાળ સકળ, પગપાળા હરિ પ્રત્યે જાય;	
પાર્થ દળ દીઠું લય પામ્યું, જનદલના દળ માંય.	૪
ધર્મ રાયને કાળે શ્રી હરિ, સેના રૂપ છવાયા;	
અર્જુન આગમ જાણી સુંદર, રૂપ કરી હરિ ગાયા.	૫
રચના દેખી ખીજ રાજ, બોલ્યા અન્યો અન્ય;	
પાર્થ સાથે દીઠા આપણે, દેશ અનેરાં ધન.	૬
તે તે દેશ તણાં ધન દેખી, સંતોખાયાં મન;	
ધર્મ રાયના નગરથકી, અધિકો નવ દિસે અન્ય.	૭
સઘળા દેશ તણા વૈભવને, નિંદે નૂર્ગર હેવ;	
જેમાં અશ્વ અનુપમ દિસે, ઐરાવત સમેજ.	૮
ગાયે સુકુટ મનોહર શોભે, મણિમય કંબલ ધારી;	
ધારા પંચવટે પરવરતા, પવનવેગ અધિકારી.	૯
ઉચ્ચૈશ્રવા છતી યશ પામે, એવા અશ્વ અનુપ;	
શી શોભા કહીએ જ્યાં ઉભા, પોતે ત્રિભુવન ભૂપ.	૧૦
સકળ વસ્ત વ્યાપી શોભા, નિજ તેજે કરી આપ;	
તે પાર્થની પાસે ઉભા, પરમેશ્વર ધરી આપ.	૧૧
કન્યાના કરમાંથી મુક્તા વરસે, મિશ્રિત રતન;	
અર્જુન આગમ ભૂપતિ કંઠે, હાર જણાતા યતન.	૧૨
ભીમાદિક ભૂપાળ તણે, શીર ચમર વિરાજે એવા;	
અથ ઉર્ધ્વ શીર ઉપર શોભે, સૂર્યના કિરણ જેવા.	૧૩
ગુઓ ઋષીશ્વર ઉર્ધ્વરેતા, એવાં વૃંદ પ્રકાશ;	
પ્રાર્થિવાં અસિપત્ર વ્રત તે, રાય યુધિષ્ઠિર પાસ.	૧૪
ધૂપ તણે ધુમે કરી જો જો, ગંગન થયું છે રચૂળ;	
નારાયણની ઉપર જાણે, છત્ર ધર્યું અનુકૂળ.	૧૫
જો આ સુંદર સેના ચાલી, ધર્મ રાયને ઘેર;	
મોટા વીર સહિત શ્રી કૃષ્ણે, રાખી રૂડી પેર.	૧૬
એવું ઉચરતો તે રાજ, પુરષોત્તમને પામી;	
એવે પાર્થ મળ્યા મહાજનને, ઉચરતા શીર નામી.	૧૭

માંધારી કુતિ ને દેવકી, વિદુર તથા ધૃતરાષ્ટ્ર;	
એ સૌને ઝોળખાવ્યા રાજ, ધનંજયે કરી સ્પષ્ટ.	૧૮
આ જૂઓ મહારાજ મોટા, ચંદ્રદાસ મન ભાવ્યો;	
વિપયાવર મહા વિખુભક્ત છે, કૃપા કરીને આવ્યો.	૧૯
આતો વીરવર્મા મહારાજ, શૂર કરે સંગ્રામ;	
આગળ રહી ધૃતરાષ્ટ્ર રાજ, તમને કરે પ્રણામ.	૨૦
મયૂરધ્વજ પાગે લાગે, તમને ધૃતરાષ્ટ્ર નરવીર;	
હરિએ ભેદ પમાડ્યો તેણે, ભેદે ન પામ્યો ધીર.	૨૧
આ નૃપને માનો મહારાજ, મહામતિ અતિ બળવાંત;	
તુજ પદ પકજ સેવાસ, વસશે જે આવ્યો સંત.	૨૨
એના રતિ રૂપ પ્રતાપે, રિયુમુખ કમળ કહેવાય;	
સ્તવર કરથી દળ વર્જિત તે, કિંવસે પણ કુમળાય.	૨૩
જે ભોગી પાને ભુવનમાંથી, સજ્જનમણિ ને લાવ્યો;	
વિપ્રધર ધર પાતાળે પેશી, પન્નગ છતી આવ્યો.	૨૪
જે ગંગાના ગહન શાપથી, દાઢ્યા તે અતિધીર;	
નવ પદ્મવને કરવા આવ્યો, બંધિવાહન વીર.	૨૫
દસધ્વજને જૂઓ રાજ, પાગે પડે સુવિચારી;	
એના પુત્ર પ્રયળ બળધારી, શંકર સેવા સારી.	૨૬
જેણે પાતાનાં શીર આપી, માળા મોદ વધારી;	
જેણે રણમાં વીર વડેરા, સંતોષ્યા નયધારી.	૨૭
તે વૃષકેતુ નમે છે તમને, ઉઠાડોને ભેટો;	
પાગ પડી પ્રણમે ઉઠાડો, નીરધ્વજને નેટો.	૨૮
જૈગિનિ કે' સાંભળ જનમેજય, ત્યાર પછી તે સર્વ;	
ધૃતરાષ્ટ્રે પૂજ્યા મહારાજ, મૂકી મનનો ગર્વ.	૨૯
ત્યાર પછી તે રાય યુધિષ્ઠિર, પ્રણમ્યા સર્વે ભૂપ;	
અર્જુન આલિંગને પ્રણમી, ઉભા અનુચર રૂપ.	૩૦
ભીમસેનને વૃદ્ધ વિલોકી, પાર્થ પામ્યા સ્નેહ;	
કુંતાજીએ કુંવરને દીડો, શરતોમર ધારી દેહ.	૩૧
આલિંગન અર્ભકને દીધું, આનંદે કરી શેય;	
કર્ણકુંવરનું શીર સુધીને, આલિંગી શિશુ સોપ.	૩૨
કુંતા કે' વૃષકેતુ નેં તો, સેના સધળી રાખી;	

એ રીતે આનંદી કુંતા, ધર્મભુવનમાં ભાષી.	૩૩
હવે અતઃપર રાય યુધિષ્ઠિર, સઘળા મુનિવર સાથ;	
ખેતર કરપણ કરવા ચાલ્યા, વૃષભ ગ્રહીને હાથ.	૩૪
દ્રૌપદી કરમાં ઔષધી ગ્રહીને, દીક્ષિત પંચ પળાય;	
કૃષ્ણ પાછળ બીજા રાજા, કૌતુક જોવા જાય.	૩૫
કુંતા દેવકી માત યશોદા, ઉદયો આનંદ પૂર;	
રાય યુધિષ્ઠિરને સિંચે જમ, ચંદન મિશ્રિત કપૂર.	૩૬
મંત્ર પાઠને બણતા બ્રાહ્મણ, મંગળ ગાતી નાર;	
ખેડી ખેતર ઈંટ ચણાવી, રાય યુધિષ્ઠિર સાર.	૩૭
મંત્ર સહિત મહારાજા પોતે, ઈંટ ચણી શત ચાર;	
ચાર વેદે વિધિવત્ વ્યાસે, ઉપદેશ્યો નિર્ધાર.	૩૮
બૃહદાલ્મ્ય નામે મુની મોટો, વંદે દ્વિપ્ર સમ્મત;	
સુપર્ણ ચિત્રિકા રાએ કીધી, સર્વે ગળીને જમ્મથ.	૩૯
ઉદર કર્યું સોનાનું સુંદર, ઈંટ ચણી શત ચાર;	
દક્ષિણ પાંચ કરી પક્ષીની, યજ્ઞ તણા કરનાર.	૪૦
ચૌંવાલીશ શત ઈંટે કીધી, દક્ષણ વામ શપક્ષ;	
એકવીશ શત ઈંટે ઉત્તમ, પૂછ કર્યું પ્રત્યક્ષ.	૪૧
એથી દ્વિતીયા દ્વિગુણી કીધી, સેન સમેરી સાર;	
વળી તૃતીયા ઈંટે કીધી, ગરુડચિતિ વિસ્તાર.	૪૨
એમ ચતુર્થ પંચમ કીધી, શેષા પંચ સુપર્ણ;	
મોટા મુનિવર વિંટી ખેડા, ઉત્તમતર આચાર્ય.	૪૩
મંડપ એક અનુપમ કીધો, અષ્ટદ્વાર સમેત;	
કુંડ અષ્ટ ઉત્તમ ત્યાં કીધા, ઉત્તમ દ્વરકે કેત.	૪૪
ખદિર તણા ખટયૂંપ કીધા, સાત સુભગ પાલાશ;	
પંચ બિલ્વના વાશ કીધા, શ્લેષ્માતક પંચ પ્રકાશ.	૪૫
વેદો ત્રણ કીધી તે મધ્યે, શરવા શત સંભાર;	
સાઠ સૃચિ વૈકંતકેરી, સ્થાપિ ત્યાં નિર્ધાર.	૪૬
રક્તવૃષભનું ચર્મ પરમ તે, મુશળ ઉલૂખલ બાણી;	
સોમવલ્લિકા સન્મુખ મૂકી, મંડપ હેઠળ આણી.	૪૭

મંડપ હેઠળ આણી મૂક્યો, નાનાવિધ સામાન;	
વસ્તુ સકળ સુંદર ત્યાં શોભે, આનંદો રાજન.	૪૮
વેદવ્યાસ કીધા આચાર્યજ, બ્રહ્મા બ્રહ્મલેખ;	
તેજોમય સધળા મુનિ કીધા, ઋત્વિજ સધળા સભ્ય.	૪૯
વામદેવ વસિષ્ઠને જ્ઞાતમ, અત્રિ પરાશર એવ;	
ભારદ્વાજ જમદગ્નિ કહોલ, ભાગુરિ ભૂદેવ.	૫૦
રૈભ સુમંતુ ને વળી, કૌંડિન્ય ગાલવને જાતુકર્ણ;	
સૌભરિ લોમશ આદે કીધા, ઋત્વિજ શુભ આચાર્ય.	૫૧
રક્ષા કીધી મંત્ર ભણીને, તાપસ રાક્ષસ હરણી;	
રાય યુધિષ્ઠિર મખમાં કીધી, દારપાળની વરણી.	૫૨
વિશ્વામિત્ર પુલત્યને અરણિ, ધૌમ્ય વિભાંડક નામ;	
ઉપમન્યુને વાયુભક્ષ મળી, મધુહંદ અભિરામ.	૫૩
દારપાળ કીધા તે મુનિવર, સુંદર યમ મોઝાર;	
એથી અન્ય વર્ગ બહુ વાડવ, અર્ચ્યા આદર સાર.	૫૪
દીક્ષા દિવ્ય ધરી ભૂપાળે, સાણું મૃગનું શૃંગ;	
વ્યાસ કહે સુણ રાય યુધિષ્ઠિર, ઉત્તમ અધ્વર અંગ.	૫૫
સિંહાસન મધ્યે જઈ બેઠા, મોટા મોટા રાય;	
તે મધ્યેથી ચોસઠ દંપતિ, જળ ભરવાને જાય.	૫૬
ગંગાજળ ભરવાને જાવું, શાસ્ત્ર વિધાને શિષ્ટ;	
અત્રિ આપ સપત્ની સાથે, અર્ધધતી ને વસિષ્ઠ.	૫૭
રુકિમણી ને નારાયણ અર્જુન, સાથ સુભદ્રા જાય;	
માયાવતી વિનતાની સાથે, પ્રભુમ્ન વીર પળાય.	૫૮
ઉષા અનિરુદ્ધ સાથે ચાલે, કનક કળશ ગ્રહી હાથ;	
હિંડિયા શું ભીમસેન ને, વૃષકેતુ પ્રભદ્રા સાથ.	૫૯
મયૂરધ્વજ લીલાવતી સાથે, નીલધ્વજ ને સુનંદા;	
પ્રભાવતી શું યૌવનાશ્વ, જળ ભરવા જાય આનંદા.	૬૦
અનુશાલ્વ ધર્મિલા સાથે, કનકકળશ લે શીશ;	
ગંગાજળ ભરવાને જાવું, એ સર્વે ધરણીશ.	૬૧
જૈમિનિ કે સાંભળ જનમેજય, વ્યાસવચન મન આણી;	
પત્ની સંયુત સધળા રાજ, ગ્રહેલા જાતા પાણી.	૬૨

જળને જાતાં ધોર ધૂનિધન, વાજે બહુ વાજીત્ર;	
કુંજર બેઠી કુમારિકા ને, આહ્વાણ પર મપવિત્ર.	૬૩
મુક્તાકળને વરસે વિનતા, વેદધૂનિ સાંભળતી;	
ગાયક કેરા ગાન વિષે જઈ, શંખગર્જના મળતી.	૬૪
દંડનીત નાયક નૃપ આગળ, નૃત્યક કરતા નૃત્ય;	
નાનાવિધિ શણગાર ધરીને, મહાજન જાતા સત્ય.	૬૫
તે કાળે કુંતાને દેવકી, આગળ કીધા કૃષ્ણ;	
કુંતાજીએ કૌતુક કીધું, તે કાળે કહું પ્રશ્ન.	૬૬
રૂકિમણીને નારાયણ કેરા, સુંદર છંડા બંધ;	
નારદદેવે કૌતુક દીધું, સાંભળ નૃપ સંબંધ.	૬૭
સત્યભામાને મંદિર જઈને, નારદ બોલ્યા વાણી;	
નારાયણની વાલી સાંભળી, સત્યભામા પ્રમાણી.	૬૮
યજ્ઞ તણા આરબે આવ્યા, મોટા (મોટા) બહુ રાજન;	
પુરુષોત્તમની પાસ રહીને, રૂકિમણી પામી માન.	૬૯
જળ ભરવાને ચાલી ચતુરા, સાથ શ્રી અવિનાશી;	
શીર પર છત્ર વિરાજે ચંચળ, ચળકે ચમર બે પાશી.	૭૦
હરિતું માન સદા નવ પામે, બીજી નારી કોય;	
સમર્થ મન્મથ કેરી માતા, અનિરૂદ્ધ પૌત્રજ સોય.	૭૧
એના મંદિરમાં તું રહી છે, કેટલુંએક હિત દેખી;	
મુખદાક્ષિ નવ આવી હરિને, તુજને પાસે પેખી.	૭૨
સત્યભામા કે' સાંભળો સાચું, નારદ મહા મુનિરાજ;	
તેને પાસે રહ્યા છે હરિ, કે' મારી પાસે આજ.	૭૩
મારી પાસ સદા રહે શ્રીહરિ, નિરખો નારદદેવ;	
જૈમિનિ કે' સાંભળ રાજ, જનમેજય અશ્વમેવ.	૭૪
નારદ ઋષિએ શ્રીહરિ દીઠા, સત્ય હૃદય મોઝાર;	
નારદ કે' તમે શ્રીહરિ દીઠા, સભા વિષે નિરધાર.	૭૫
સત્યા સહિત દેખી તમને, અમને વિસ્મય થાય;	
યજ્ઞ વિષે બેઠા છે યાદવ, જ્યાં યુધિષ્ઠિર રાય.	૭૬
સત્યા સંગ ગ્રહીને યજ્ઞે, જોયા દેવાધિદેવ;	
એ મંદિરમાંથી નીસરતા, દીઠા મુનિએ એવ.	૭૭

નારદમુનિ અન્યસ્થળ આવ્યા, જાંબવતીને ઘેર;	
તેના મંદિર માંય પ્રવેશી, ઉચરીઆ એ પેર.	૭૮
અરે માતક્યાં ઘેર રહી છે, ન આવી નૃપને ધામ;	
યાદવરાય પધારે પોતે, જ્યાં જાનહવી જળને કામ.	૭૯
રૂકિમણી સત્યભામા સ્ત્રીને, સાથે લેશે નાથ;	
જાંબવતી નારદ શું બોલ્યાં, જોડી જુગમ હાથ.	૮૦
કેશવની કામનીઓ સઘળી, સાથે રહે નિરધાર;	
જે માનુનીને મૂકે માધવ, તે નવ જીવે નાર.	૮૧
જૈમિનિ કહે સાંભળ જનમેજય, માધવજીની માયા;	
નારદમુનિએ ત્યાં હરિ દીક્ષા, પાસ અટ્ટકી જાયા.	૮૨
વસ્ત્ર તણા છેડી જાંધીને, ભક્તો ગોપી ગ્રેહ;	
સઘળાં મંદિર શ્રીહરિ સંયુત, દીક્ષાં મુનિએ તેહ.	૮૩
પુનરપિ નારદદેવ પધાર્યા, પાંડવ મંડપમાંય;	
ઋત્વિજમાં રહી શ્રીહરિ કેરું, સ્તવન કરતા ત્યાંય.	૮૪
વસિષ્ઠ સાથે સર્વે રાજા, ગંગાને તટ આવ્યા;	
કૃષ્ણ સહિત આનંદ અનુપમ, મુનિવરને મન ભાવ્યા.	૮૫
વ્યાસજીએ જળમંત્રી પૂજી, જળદેવી નિર્ધાર;	
કળશ એક પૂરી આપ્યો, અનસુયાને પાણી.	૮૬
કંચનકળશ જળે કરી શ્રૂરણ, અંધતીજી ઝાલે;	
આત્મજ્ઞાની મુનિવર આગળ, શીશ ધરીને ઝાલે.	૮૭
ગંગાતીરે અંધતી ઈતિ, કનકકળશ શીર ધારી;	
રૂકિમણીજી પોતે પય લાવે, મારગ મંગળકારી.	૮૮
વસિષ્ઠવનિતા વચન ઉચરે, રૂકિમણી પ્રત્યે જોતાં;	.
રૂકિમણી રાણી તમે, પુષ્પ(ના) ભાર-દુઃખાતાં.	૮૯
તે તમને આપ્યો કંચનનો, કુંભ ન લાગે ભાર;	
અંધતીનું વચન સુણીને, કહે સુભદ્રા સાર.	૯૦
અહો આતે રાણી રૂકિમણી, ભાર તણાં સે'નાર;	
ગોવર્ધનગિરિ જેણે ધાર્યો, ઉદર વિષે સંસાર.	૯૧
રાત દિવસ તે નારાયણને, રૂકિમણી હૃદયે રાખે!	
પતિવ્રતાનો ધર્મ અનુપમ, રૂકિમણીદેવી દાખે.	૯૨

શકિમણી કે' મારૂં વ્રત નિર્ધારી, સદા સુમદ્રા નારી;
 ધરે ધનંજયને હર હપર, શીતળતા અધિકારી. ૯૩
 જૈમિનિ કે' એમ કહી સુંદરીએ, સા'યા કળશ અપાર;
 નિજ નિજ શીર લીધા જ્યહાં, મુકતા પુષ્પ તણા શણુગાર. ૯૪
 સભરતાર સુંદરીઓ આવી, યજ્ઞ-મંડપ જ્યાંય;
 શંખ મૃદંગ પટલ બહુ વાજે, વાજાં મંડપ માંય. ૯૫
 વીણુ બેર ભલા તંબુરા, કરણાટે રણુકાર;
 ત્યાં આણીને પાવન જળશુ', પાયો તેહ તો ખાર. ૯૬
 ધર્મરાય ને દ્રૌપદી પ્રેમે, પૂજ્યો તે વાજી સોય;
 યજ્ઞપૂષ્પશુ' તાણી બાંધ્યો, બીજા રાજા જોય. ૯૭
 ધૃતિ ભારત અશ્વમેધમાં, ત્રે'સઠમે અર્ધધ્યાય;
 જે અર્ધ્યામાં ગંગાજળના, આગળનો મહિમાય. ૯૮
 શ્લોક થયા જે અર્ધ્યા' મધ્યે, સત્તાણું નિર્ધાર;
 રત્ન કહેયત્નેકરી કીધાં, નવાણું પદ સાર. ૯૯

અર્ધધ્યાય ૬૪ મેા રાગ રામંત્રી.

જૈમિનિ બોલ્યા સુણુ ભૂપાળજી, યજ્ઞ પ્રવર્ત્યો તેણે કાળજી;
 મંત્રે મંચું તે જળ પર્મજી, જે જળે નાહ્યા રાજા ધર્મજી. ૧
 ભીમ અર્જુન ને સુંદર સ્યામજી, સર્વ મળીને કરતા કામજી;

ઢાળ.

કામ કરતા ભીમ અર્જુન, સ્વયં શ્રીભગવાન;
 પાદ પ્રહ્લાલન કર્યાં, મુનિ સર્વનાં રાગન. ૨
 યથા સ્થાનક સ્થાપતા, મુનિ સર્વને પરમેશ;
 વચ્ચે પૈર્થી વિવિધ બેઠા, અખિલ ઉત્તમ દેશ. ૩
 ચંદ્રને ચર્ચ્યાં તનું, ધરી અલંકાર અપાર;
 હેમમાળા હાર બહુ, તાંબૂલ-બીડી સાર. ૪
 સ્તવે પાંડવ કૃષ્ણ કાંચન:-, પીઠ બેઠા મુન્ય;
 આવીએ આવીએ એવી, મંડપમાં અતિ ધુન્ય. ૫
 યુધિષ્ઠિરના યજ્ઞ મધ્યે, મળ્યા વિપ્ર અપાર;
 રત્ન કાંચન વસન સુંદર, દાન દે દાતાર. ૬
 ગજ અશ્વસ્થનાં દાન ધેતુ, સહસ્ત્ર ચંદન દાન;

છત્ર ચામરદાસ દાસી, ભૂમિદાન મહાન.	૭
અન યાયકને સમર્પ્યા, સદન ધન સસ્નેહ;	
જેને જે વલ્લભ હતું, તેને આપ્યું તેહ.	૮
યુધિષ્ઠિરે ત્યાં સ્નાન કીધું, યજ્ઞ દીક્ષા લીધ;	
કનક સ્તંભની પાસ આવી, અશ્વ સન્મુખ કીધ.	૯
પછે યશી અગ્ર ભણે, ભૂસુર ભણે વારંવાર;	
હે અશ્વા! તુજને સ્વર્ગલોકે, ગતિ હો નિર્ધાર.	૧૦
યુધિષ્ઠિરનું વચન સુણીને, અશ્વ ધૂણે શીશ;	
વક્રવદન વિદ્રોક્યું જે, પાસે છે જુગદીશ.	૧૧
નકુળ નૃપને જુણાવ્યો, હયે આપણો અભિપ્રાય;	
તે કહ્યો નકુળે યુધિષ્ઠિરને, અભિપ્રાયનો ઉપાય.	૧૨
મહારાજ વાણ એમ કહેછે, હું ન જાઉં તે ઠામ;	
અન્ય યજ્ઞે થાય હય, સ્વર્ગગતિ સુરધામ.	૧૩
શ્રીકૃષ્ણ ત્યાં નવ હોય માટે, સ્વર્ગ પામે સોય;	
અનીશ્વર તેણે ઠકરીને, પરમ ગતિ ત્યાં હોય.	૧૪
આ યજ્ઞ મધ્યે પામવા, શ્રીકૃષ્ણ પ્રાપ્તિ ઓક;	
હું કૃષ્ણ સુખમાં પ્રવેશું તે, જાણ્યો યાગિક લોક.	૧૫
નકુળ કહે હે નરાધિપ, એ અશ્વ કહે છે એમ;	
પછે આણ્યો મંત્રમય, હય યૂપ પાસે ક્ષેમ.	૧૬
સકળ સ્ત્રીજન મળી માધવ, ધર્મ આણ્યા ત્યાંય;	
નકુળવાણી સુણી ભૂપે, અશ્વ બાંધ્યો જ્યાંય.	૧૭
કૃષ્ણ સંયુત દિને મંત્રી, અશ્વ બાંધ્યો યૂપ;	
એવે બોલ્યા ધૌમ્ય સાંભળ, ભીમ ભડ મહાભૂપ.	૧૮
ત્યાર સુધી તમે રહો, કર ખડ્ગ ધારી આજ;	
જ્યાર સુધી કંઈ હું, હય પરીક્ષા મહારાજ.	૧૯
પછે ધૌમ્યે અશ્વનો, વર બામ ખીડ્યો કાન;	
તત્કાળ ત્યાંથી ક્ષીરધારા, નીસરી રાગન.	૨૦
રૂધિરનો નહિ સ્પર્શ વિસ્મય, થયા સહુ ધરણીશ;	
ધૌમ્ય કહે હે ભીમ છેદો, હવે હયનું શીશ.	૨૧
જેમ પ્રીતિ પામે જનાર્દન, અવિનાશી પુરુષપુરાણ;	
હયશીશ ભીમે સઘ છેલું, થતે નાદ નિશાણ.	૨૨

તે ઉર્ધ્વ રૂપે શીશ ઉડયું, સૂર્યબિંબ પ્રવેશ;	
પછે શુદ્ધ બાણી દેદે હયનું, વિદ્યાર્થુ ઋષિકેશ.	૨૩
દુગ્ધધારા નીસરી, તે નિર્ર્ખિ બોલ્યા બુધ;	
પૂર્વે અમો નથી દોઠો, અશ્વ એવો શુદ્ધ.	૨૪
હે યુધિષ્ઠિર ! મહાભાગ્ય તારં, સપ્ત યજ્ઞ વિધાન;	
જે સમે મુનિ એમ ઉચરે, તે સમે તે રાજન.	૨૫
પછે અશ્વની કાયાથકી, મહા તેજ પ્રકટયું જોહ;	
વસુદેવનંદન-વદન મધ્યે, સઘ પેહું તેહ.	૨૬
પછે હયકાયા પડી, કર્પૂરનો અંગાર;	
બાણે સદાશિવના ગાત્રથી, ચ્યૂતી વિભૂતિ સાર.	૨૭
કર્પૂર નિર્ર્ખિ મુતીસ્વર, આશ્ચર્ય પામ્યા ઉર;	
હવન કેરા કુંડમાં, હોમતા બંહુ કર્પૂર.	૨૮
આ રહ્યો રાજ સપત્ની, ભગવાન યજ્ઞ નિર્વાસ;	
કર્પૂરનો શરવો ભરી, એમ ઉચર્યા શ્રીવ્યાસ.	૨૯
હે ઈંદ્ર ! આહુતિ ગ્રહો, કર્પૂર કેરી સાર;	
કળિયુગમાં થશે દુર્લભ, યજ્ઞ એહ પ્રકાર.	૩૦
એવે ઇંદ્ર આપ્યા સ્વદેહે, મુનિ પ્રત્ય બોલ્યા વાણ;	
આપો આહુતિ અગ્નિમુખે, વ્યાસ મુનિ પ્રમાણ.	૩૧
પછે વ્યાસે અનુક્રમે, ઇંદ્રાદિ તરખ્યા દેવ;	
ધનસાર હોમે હુતાશનમાં, નિર્ર્ખતાં સુર એવ.	૩૨
તે વનથી ત્રિલોક સઘળું, ચરાચર પ્રસન્ન;	
તે હોમધુત્ર પવિત્ર પોતે, યુધિષ્ઠિર રાજન	૩૩
સકળ પૃથ્વી પવિત્ર થઈ, પ્રસન્ન હરિ મહાભાગ્ય;	
ભૂપ ભેટી ભીમને કે', ક્રતુ અદેષે હે ભાગ્ય.	૩૪
શ્રીકૃષ્ણ કે' હવે યજ્ઞ અંતે, કરો અવભૂથસ્નાન;	
કહે જૈમિનિ સાંભળજો, હે જનમેજય રાજન.	૩૫
સઘળા ઋષિ શ્રીકૃષ્ણ મળીને, નવરાવે નરનાથ;	
સહિત દ્રોણદી ભીમ આદે, ભૂપ સઘળા સાથ.	૩૬
સોમપાન પાચું સર્વને, પુરોહાશનું પ્રાશન;	
આશિકા આપી સર્વને, પ્રસન્ન ઋષિરાજન.	૩૭
જય શબ્દ બંદિ ઉચરે, વાજંતના નિર્વૌષ;	

માન કરતા ગાયકા, કૃત યુધિષ્ઠિર સંતોષ.	૩૮
પછે દેવકીમુખ્ય નાર નરને, નિરાજન ત્યાં કીધ;	
વધૂ સહિત કુંતા મુદિત મન, સુત તણું મહાસુખ લીધ.	૩૯
પૂર્ણાહુતિ કરી રાગ, આસને ઉપવેશ;	
યુધિષ્ઠિર શણગાર ધરી, હરિ સમીપે પ્રવેશ.	૪૦
વ્યાસને ક્ષિતિદાન દીધું, યુધિષ્ઠિર ગત ગર્વ;	
તે દ્રવ્ય વ્યાસે દીન દિવને, સમર્પ્યું તે સર્વ.	૪૧
રત્નનો ગિરિ શિખરસ્થ સુંદર, કનકનો વૃષ જોહ;	
ગાકદાહમ્ય મુનિને યુધિષ્ઠિરે, ત્યાં સમર્પ્યો તેહ.	૪૨
રથ એક ને ગજ એક ને, દશ અશ્વ સોનું ભાર;	
શત ઘેનું સોને જાણગારીને, પ્રમુથ મોતી સાર.	૪૩
એક એક ત્રિપિતે ચાર સૈવક, કાર્ય કરવા દીધ;	
એમ દ્વારપાળક તથા, ત્રિત્વિજ તણી પૂજા કીધ.	૪૪
ત્રીશ અર્ધ તેનું અર્ધ, ઈચ્છા દાન દીધ અપાર;	
પછે બીજા ભૂષ્ણને, પેરામણી કૃત સાર.	૪૫
તુરંગ એક હજાર ને, શત એક હાથી હાર;	
કનકનાં આભરણ પેરણ, કોટિ સંખ્યા સાર.	૪૬
નૃપ એકની પછે એક, પૂજા કરી રાગ ધર્મ;	
દ્વિગુણ ધનશું કરી યાદવ, તણી પૂજા પર્મ.	૪૭
નાર રૂકિમણી આદિને, આભરણ આખ્યાં સાર;	
શ્રીકૃષ્ણજી આસને અર્ચ્યા, વિવિધ ભૂષણ ભાર.	૪૮
યજ્ઞ કેરું પુણ્ય આપ્યું, કૃષ્ણના કર માંય;	
વાજ્રના નિર્ધોષ વર્તે, પુષ્પ-વૃષ્ટિ ત્યાંય.	૪૯
પાંડવે પૂજા કરી બહુ, ભૂપતી મહાભાગ્ય;	
સંતોષ પામ્યું સર્વકો, કૃષ્ણે કરાવ્યો યાગ.	૫૦
યજ્ઞનું કરવું સુણી, નર પાપથી મૂકાય;	
અજ્ઞા ધરી જે સાંભળે, નર નાર પાવન થાય.	૫૧
ઈતિશ્રી મહાભારતે, અશ્વમેધનો મહિમાય;	
યુધિષ્ઠિર અભિષેકનો, ચોસઠમો અધ્યાય.	૫૨
જે અધ્યાય વિષે સુંદર, શ્લોક છે જાવન;	
રત્ન કે' ચત્તે કર્યાં, ૫૬ પૂર્ણ પંચાવન.	૫૩

અધ્યાય દ્વપ મો રાગ ગોડી.

- જૈમિનિ કે સાંભળ ભૂપાળ, યત તણે અંતે તત્કાળ;
ભીમસેને પ્રાર્થના કરી, મુનિજન રાજ નામે શ્રીહરિ. ૧
- નાનાવિધિના કીધા પાક, સૌ જમાડયા સુંદર શાક;
જનમેજય પૂછેછે ફરી, જૈમિનિ ભાષો પ્રકટ કરી. ૨
- આહ્વાણ કેમ જમાડયા સહુ, કૃષ્ણ પ્રમુખ પૃથ્વી પતિ બહુ;
નાના જન ને નાના શિશુ, ભીમે ભોજન કીધું કથું. ૩
- મુજને કૌતુક પ્રકટે ધણું, વચન સુણી તારા મુખ તણું;
જૈમિનિ કહે સાંભળ રાજન, ભીમે કીધાં જે જે ભોજન. ૪
- મંડપની મહી સોના તણી, રત્ન તણી ત્યાં રચના ધણી;
અંદન કાષ્ટ કર્યા પાટલા, ઉપર રાતા કંબલ બલા. ૫
- રત્ન તણા કંબલ પાથર્યા, અંદન યાજ્ઞ સાથે ખડયા;
એક એક દિવ પ્રત્યે યાગિકા, રત્ન દીપક બે દીપાલિકા. ૬
- અંદરવા બાંધ્યા દઢ કરી, પુષ્પ તણી ત્યાં જાળી ભરી;
ધૂપ કર્યો કૃષ્ણગર તણો, તે મંડપ વાસતો ધણો. ૭
- કીધું સાર સુગંધી તોય, તેણે પાત્ર પખાબ્યાં સોય;
એક એક આસન અંધુ ભર્યું, કંચન રત્ન કમંડળુ ધર્યું. ૮
- ભીમે એવાં ભોજન માંય, સરશ્યું પાયસ પીરશ્યું ત્યાંય;
કો દિવ ક્ષીર વીસોકી અશી, દાણે અખંડ મંડળ શશિ. ૯
- એદન ઉજ્જુ અનુપમ અશો, જાતિ કુસુમ કળિયો જશો;
કનક કચોલે વ્યજન ભર્યાં, નાના વણે વાડે કર્યાં ૧૦
- મેરશિખર પ્રતિબિંબ્યો રવિ, શાક તણી શેભા એહવી;
અન્ન પ્રહ્ન એમ બોલે વેદ, ભીમે તેહ જણાવ્યો બેદ. ૧૧
- મુનિનાં મન લય પામ્યાં તથા, સકળ પાકમાં સાકરે યથા;
કોએક વિષે દીઠા અપૂપ, ખીજને તે પૂછે રૂપ. ૧૨
- ખીજે વિષે વાણી કહી, અંદ્ર તણું એ વિકલ સંહી;
શત પ્રકારે પૃથ્વી પડયું, મહીભાગે જમતામાં જડયું ૧૩

દેશી ફેર.

- એમ કહે પ્રહ્ન તે સમે, ફેણિકા આણ્યું અન્ન;
નિજ યાગિકામાં નિહાળી, દિવ થયો વિરમય મન. ૧૪

- યુધિષ્ઠિરના યજ્ઞ વિષે, શતપત્ર સંભવ એહ;
વાયુ ભક્તજ પ્રકટ્યો, એમાં નહિ સંદેહ. ૧૫
- દંત ઉલૂખલ મોહકાને, નિહાળી કહે કાચ;
ઉડુંભર ફળ અહાં કપાહાં, વન વિષે ધરવે સોચ. ૧૬
- કોષ દિજ કુંવર કહેતો, કડા પુષ્પ સગાન;
હજીને કહે અગધિયાનાં, પુષ્પ એ રાગન. ૧૭

ચોપાઇ.

- વડુ વિરોધી કાંચન કાંત, કોઈ બ્રાહ્મણ બોલ્યો અભ્રાંત;
મુજ આગળ આગે વક્ર, સૂરજના રથ કેરં ચક્ર. ૧૮
- એ વિધિ વાક્યનો સંદેહ, ભોજન દેખી પામ્યા મોહ;
ધૃત સાકર દધી નપયને અન્ન, દિજનાં ગન પામ્યાં પ્રસન્ન. ૧૯
- કો દિજ દ્રાક્ષારસકું પાન, કોષ ઝોંક આંખારસ રાગન;
કદલી ફળ ધૃતમાં મેળવ્યું, શ્વેત શર્કરામાં મેળવ્યું. ૨૦
- ત્વચા રહિત મહા સ્વાદે ભર્યું. મુનિને શિષ્યે મુખમાં ધર્યું;
ખાડે વેડી મુખમાં ધરે, એ વિધ કદલી ભક્ષણ કરે. ૨૧
- ભીમે બ્રાહ્મણ ક્ષત્રી આઘ, સર્વ જમાડયા સુંદર સ્વાદ;
શુદ્ધાચગન કીધાં સહુ કાચ, દિવ્ય ચંદન ચર્ચ્યા સોચ. ૨૨
- તાંબૂળે ખીડી ધનસાર, નિરખી વિસ્મય વિપ્રકુમાર;
સૂકાં પત્ર કરીને ચૂર્ણ, વનમાં ભક્ષણ કરતા પૂર્ણ. ૨૩
- તે તાંબૂળે રસજ બહુ, ધર્મકુમારે કીધા સહુ;
જેમિનિ કહે સાંભળ રાજન, દિજ ક્ષત્રીયુત કુંતીતન. ૨૪
- યજ્ઞ કરીને બેઠા મુખે, કૃષ્ણ સમીપે પાંડવ વિખે;
એવે બ્રાહ્મણ બે આવિયા, ન્યાય તણો નિર્ણય લાવિયા. ૨૫
- ધર્મરાયને સન્મુખ રહી, સભા વિષે એગ વાણી કહી;
રાજ વાદ અમારો એક, તેહને છેદો કરી વિવેક. ૨૬
- કહે યુધિષ્ઠિર મધુરી ધુનિ, બકલાલ્ભ્ય સરખા ન્યાં મુનિ;
અત્રિ આદે સભાસદ તથા, વાદ તણી ત્યાં કેવી કથા. ૨૭
- કારણ હોય તમારું જેહ, પૃથક્ પૃથક્ કરી બાબો તેહ;
વિપ્ર કહે તે પૃથ્વી નાથ, એણે વિપ્રે મારે હાથ. ૨૮
- વેચી ખેતર આપ્યું એક, તે મેં ખેડ્યું કરી વિવેક;

- ત્યાંથી ધન લાધ્યું છે ધણું, તે ખેતરના સ્વામી તણું. ૨૯
- ખેતરમાં ઉપજે જે અન્ન, તે મારું પણ શાનું ધન;
- એ પીડે છે તનુ માહરું, કે' છે લાધ્યું તને તાહરું. ૩૦
- કહે યુધિષ્ઠિર સાંભળ રૂખી, શીદ કરે છે દિવને દુઃખી;
- તું પાછું લે ધન ત્યાં થકી, ખેતર સાથે આપ્યું નથી. ૩૧
- વિપ્ર કહે સાંભળજે તમો, એને ખેતર સમર્પ્યુ અમો;
- ત્યારે પરઠ્યું છે પાધરું, જે પ્રકટે તે સૌ તાહરું. ૩૨
- એમ સુણીને હસતા હરિ, વિપ્ર પ્રત્યે વાણી ઉચરી;
- તમો પરસ્પર શાને દમો, ત્રણ માસ લગી ધીરજ ખમો. ૩૩
- એમ સુણી રિજ્યા દિવ ચિત્ત, રાજને ઘેર મોઢ્યું ચિત્ત;
- ગયા ઘેર છાંડી ઉચ્ચાટ, તે દિવસની જોતા વાટ. ૩૪
- કહે ધર્મ માધવ સાંભળો, 'મુજને સંદે' છે એટલો;
- અધુના નિર્ણય કીધો નહિ, સર્વ સભા આંહાં ખેડે સહી. ૩૫
- વિસ્મય પામી પૂછ્યું પ્રશ્ન, એમ સુણીને જોલ્યા કૃષ્ણ;
- ઋષિ નિશ્ચિંત એકા પાસ, નિશ્ચે વાદ કર્યાનો નાશ. ૩૬
- આજ થકી ત્યાં ત્રીજે માસ, કળિયુગ થાશે ધર્મ વિનાશ;
- ધનને અર્થે વઢતા તેહુ, રાજદારે આવશે બેહુ. ૩૭
- મુષ્ટિએ મુષ્ટિનો બહુ માર, કેશે કેશ ને નખનો પ્રહાર;
- કળિકાળના મોહ્યા થશે, પાછા તુજ પાસે આવશે. ૩૮
- જે દિવને જે ભાગે ધન, તું વેહેંચી આપીશ રાજન;
- કળિયુગના પ્રાણણ સુણુ ધર્મ, અતિ આચાર વિવર્જિત કર્મ. ૩૯
- રાજા ધર્મ રહિત હોડશે, સકળ પ્રજાને તે પીડશે;
- અધર્મ વલ્લભ થાશે લોક, ધર્મ દેશી મત્સરી શોક. ૪૦
- ઘૂત મદમાં ઉઘમ હશે, પરદુઃખ દેખી સુખિયા થશે;
- દેવકામ કરવા આગસુ, શ્રાદ્ધ, સ્ત્રીનું પોષણ કશ્યું. ૪૧
- દિવને અર્થે સૂક્ષ્મ ધન્ય, આપીને અતિ શોચે મન;
- એ લક્ષણ કળિના નરતણું, ગણિકા દેખી હરખે ધણું. ૪૨
- કો ધન આપે અધ સાધતા, ધૂર્તાદિક વ્યસને બાધતા;
- જીર્ણ વસ્ત્ર જનનીને મૂળ, વેશ્યાને આપે પટકૂળ. ૪૩
- પુખ્ત ધણું કંટક અપકાર, ધંતુરાદિક ત્યાં કલ્યાણ;

શિશ્ને મંદિર પૂજા કરે, સારાં પુષ્પ સ્વયં સંહરે.	૪૪
અંપક અંદન ને કપૂર, કમળકળી કુલ્યાં તે ઉર;	
જૈમિનિ કે' શ્રીકૃષ્ણે કહ્યાં, કળિનાં લક્ષણ જેવાં લહ્યાં.	૪૫
અધ્વર અંતે પાંડવ હરિ, યુદ્ધકથા વિસ્તારી ફરી;	
સંભાર્યું અર્જુન રણુ તેહ, સુત સંધાતે કીધું જેહ.	૪૬
બલ્લનાહનનું સુણ્યું કર્મ, વિરગય પામ્યા રાજા ધર્મ;	
બકદાહ્લ્ય મુનિ બેઠા પાસ, તેશું કીધું વચન પ્રકાશ.	૪૭
એવું યુદ્ધ સત્યું પૂર્વે, મુને વિસ્તારી કહો હવે;	
ભૂરિ ભયાનક રણુમાં અદ્યા, પુત્ર પિતા કો' એ વિધ વદ્યા.	૪૮
બકદાહ્લ્ય કે સંભળ રાય, એમાં વિરગય શાનો થાય;	
કુશ ને રામ વદ્યા એ રીત, ત્રણ લોક મોહ્યા મનભીત.	૪૯
તે હું તુજને કહીશ પ્રકાશ, જેથી પાતક થાશે નાશ;	
જૈમિનિ કે' સાંભળ નૃપ સહી, ધર્મ સમીપે મુનિએ કહી.	૫૦
યજ્ઞ તણે અંતે સર્વથા, બકદાહ્લ્ય મુનિ બોલ્યા તથા;	
તે મુજને ભાળીશ હું ફરી, કથા રૂપ અમૃત ઉચરી.	૫૧
ઈતિ ભારત મધ્યેસાર, અશ્વમેધના પર્વમોઝાર;	
પાંસંઠેમો અધ્યાય પાવન, શ્લોક થયા જ્યાં પંચાવન.	૫૨
રત્ન કહે યત્ને કરી કર્યો, યથા બુદ્ધિમાને વિસ્તર્યો;	
ગાયંત્રીએ ભારતની કથા, જન્મમર્ત્યુની ભાગે વ્યથા.	૫૩

અધ્યાય ૬૬ મો રાગ ધનાશ્રી.

જૈમિનિ કહે રામજી, સાંભળો યજ્ઞ સમાપ્તિ સારરે;	
યાદવ યદુપતિ ભૂપતિ, સહુ પૂજ્યા ધર્મકુમાર, હરિગુણગાઈએજી.	૧
યાદવ સર્વ ગયા ફરી, પુરી દ્વારામતી શુભ ગામરે;	
શ્રીહરિએ પછે ભૂપતિ, મોકલ્યા નિજ નિજ ગામ.	૨
આપ આપણે નગરે ગયા, ભૂપાળ મહા સુળ રૂપરે;	
હરખૂ ધરે હસ્તિનાપુર નર, જ્યાં ધર્મ સરીખા ભૂપ.	૩
એ તમને મેં ઉચર્યું, અશ્વમેધ પર્વ વિસ્તારરે;	
સાંભળી ફળ સુણ્યા તણું, ફળ ગંગળ ત્યાં નિર્ધાર.	૪
સુરભી એક સહસ્ર અનુપમ, આપે જે ફળ હોયરે;	

તે ફળ પામે સાંભળે, અશ્વમેધજ સોય.	" ૫
ગૌરી કન્યા જે વરે, ને નીલોદ્ધાહ વિચારરે;	" ૬
એક અધ્યા' અશ્વમેધનો, સુણ્ણતાં ગદા સુખકાર.	" ૭
યૌવનાશ્વ રાજ, ભૂપનાં, જે નાના વિધિ આખ્યાનરે;	" ૮
ભણે સુણે જે ભાવશું, કળિ દોષ ન લેપે ગાન.	" ૯
વિપ્ર લહે વિદ્યા ધણી, ધન અર્થિ પામે ધનરે;	" ૧૦
શર થાય ક્ષત્રીશને, વરે અપ્સરા ધન્ય.	" ૧૧
પુત્ર લહે અપુત્રીઓ, અને રોગી રોગ વિનાશરે;	" ૧૨
પાઠ પુરાણ અરાઠનું ફળ, પામે તેહ પ્રકાશ.	" ૧૩
સઘળું ભારત સાંભળ્યું, જે પુરૂષે પૃથ્વીમાંયરે;	" ૧૪
અશ્વમેધ અથવા સુણે, એક ભકતે આંચ.	" ૧૫
એહ પર્વ સંગાપ્તિ સુણી, પૂજ્યા પૂરણ બહાર;	" ૧૬
બ્રાહ્મણુભોજન કરવું પૂજવા, દિન વસ્ત્ર વિભૂષણ ધર્મ."	" ૧૭
અશ્વ કનકનો આપવો, દશ કર્શનો પ્રગાણરે;	" ૧૮
એક વૃષભ સ્વરૂપે આપવો, ફળ પૂર્ણતા ત્યાં જાણ.	" ૧૯
પર્વ તણો વિધિ એ કહ્યો તે, કરવો શક્તિમાનરે;	" ૨૦
ચાદ પર્વ તુજને કહ્યાં, સુણ જનમેજય રાજન.	" ૨૧
પર્વ કહ્યું પંદરમું જે, નામે આશ્રમવાસરે;	" ૨૨
જૈમિનિ કે' સુણ ભૂપતિ, તું જનમેજય સવિલાસ.	" ૨૩
ગજપુરમાં પાંડવ રહ્યા, જે કુંતાસુત નવ વર્ષરે;	" ૨૪
જે જે વૈભવ ભોગવ્યા તે, કહીશ તુજને ઉત્કર્ષ.	" ૨૫
ઈતિ ભારત અશ્વમેધમાં, કહ્યો છાસઠમો અધ્યાયરે;	" ૨૬
પર્વ શ્રવણ સંગાપ્તિનો, જે ગદ્યે મહિમાય.	" ૨૭
શ્લોક થયા અધ્યા વિષે, પંદર પૂરા પંચરે;	" ૨૮
રત્ન કહે ચત્તે કરી, પદ પૂર્ણ કીધો ગ્રંથ.	" ૨૯
સંવત સત્તરસેં તણો, જે ત્રેતાણીશો સારરે;	" ૩૦
ગાર્ધ તણી વદિ પંચમી, ઉત્તમ આદિત્યવાર.	" ૩૧
વરનગરી દર્ભાવતી જે, વાસી વિશળદેવરે;	" ૩૨
શ્રીમાંણી સુત મેધનો, સુત રત્નેશ્વર ત્યાં એવ.	" ૩૩
અશ્વમેધ તેણે કર્યો, એ પૂર પ્રાકૃત જાંધરે;	" ૩૪

શ્લોક વિદ્યાકી મૂળના, એ બાંધ્યો અર્થ સંબંધ.	"	૨૦
કર્તા કેવળ કૃષ્ણજી જે, અંતરજાગી આપરે;		
અર્થ તણો અંતર પડે, નવ લેપે પુણ્ય ને પાપ.	"	૨૧
આર સદસ નવસેં તથા, વળી ચોરાશી નિર્ધારરે;		
અશ્વમેધના શ્લોકની એ, સંખ્યા બાળી સાર.	"	૨૨
પદ કીધાં જે ગ્રંથનાં, નવ સદસ પ્રગાણુરે;		
તે હપર પદ તણસેં, ધડાતેર નિરવાણુ.	"	૨૩

કોશ.

અ

અધ—નીચે.
 અપઅવગાહ—પાણીમાં પેસનારો.
 અવિ—ઘેટી.
 અર્બુદ—દશકરોડ.
 અબ્રાંત—બ્રાંતિ વગર.
 અનવધ્ય—ન વધ થાય તેવો.
 અવધ—ન કહેવાય તેવો.
 અહી (અહિ)—સર્પ.
 અર્ક—સૂર્ય.
 અતુળ—નાનોબાહ.
 અદ્રિ—પર્વત.
 અતીવ—ધણા.
 અવિલંબ—જલદી.
 અપિ—પણ.
 અર્જુની—બબુવાહન.
 અવભૂથ—યજ્ઞમાં દિક્ષાસમાપ્તિ સાર
 જે છેદત્રેસ્નાન કરેછે તે.
 અવકાશ—અંતર.
 અવતંસ—અલંકાર.
 (અલંકાર૩૫).
 અપરમાર—ફેફરિયો વાયુ.
 અરોચક—એક જાતનો
 બ્યાધિ.
 અવાડાં—બહાવડાં.
 અહેડી—શિકારી.
 અકૃષ્ટ પચ્ચ—ખેડયા વગર ઉગ-
 નાર.

અધ્યાપક—અધ્યાપ.
 અબ્દ—વર્ષ.
 અક્ષિ—આંખ.
 અશોક—આસોપાલવ.
 અસુ—પ્રાણ.
 અનદ્ય—ધણા.
 અરાતિ—શત્રુ.
 અબ્જેક—ગુચ્છે.
 અધ્વર—યજ્ઞ.
 અસિમત—ઝી અને પુરુષ સૂતી વ-
 ખતે તરવાર વચ્ચે મૂકીને
 સૂઈ રહે તે પ્રત.
 અઘ—આજે.
 અધુના—હમણાં.
 અપદ—અઘટિત સ્થાને.
 અયુત—દશ હજાર.
 અરણ્ય—ઉગતાં સૂર્યના રં-
 ગના જેવું રાતું.
 અક્ષ—આંખ.
 અધોમુખ—નીચે મોંઢે.
 અન્યયા—બીજે પ્રકારે.
 અગ્નિષ્ટોગ—એક જાતનો યજ્ઞ.
 અનર્પણ—અર્પણ ન કરવું તે.
 અપહારક—હરનાર.
 અબંક—બાળક.

અગ્રાત રજસી-રજેદર્શન-
ને નહિ સમજ-
નારી સ્ત્રી.

અભિરાગ—સુદંર.

અવગાહ—રનાન.

અવધ્ય—અવધી.

અળુંન—ઘોળાં સાદડ.

અટ્ટહાર્ય—ખડખડોને
હસવું તે.

અનિલાકાશ—પવન અને
આકાશ.

અવનીદેવ—આલ્મશ્ય.

અનાટ—અળુંકંતુ.

અનિલ—વાયુ.

અનૂત—જૂઠું.

અપરિમિત—અપાર.

અર્ણુ—અર્ણુસૂ—પાણી—
પાણીગર્યું, તેજસ્વી.

અવગાલ્હો—પ્રવેશ કરાવ્યો.

અવબોધ—સમજાવતી.

અરિષ્ટ—અશુભ.

અધોક્ષજ—ધ્રુવર.

અનુતુરી—ઘોડા પાછળ.

અતેરાં—અવનવાં

અનીશ્વર—ઈશ્વર નહિ તે.

અપૂર્ણ—ભાલપૂડા.

આ.

આગમ—શાસ્ત્ર.

આદ્ર્યાપ—ઘોડાનું એકચિહ્ન.

આશ્વાસ—આશ્વાસન
(આસનાવાસના).

આજ્ય—ધી.

આલેપ—લેપ (રંગ) કરવો તે.

આતા—વાહાત્રા; પ્યારા.

આદિત્ય—સૂર્ય.

આવ્ય—આવીને.

આમ્ર—આંખો.

આરભ—(આર્યા) ઋષિપત્ની.

આનીત—અપ્પણ્યાં.

આઘાણુ—સુધવું તે.

આધિ—‘મનની પીડા.

આસ્તરણુ—બિંછાનાં.

આર્ય—ડાહો.

આનન—મુખ.

આરોહણુ—ખેસવું.

આદ્રણી (આદ્રણીએ)-એ-
નીમેળે.

આભા—કાંતિ.

આમ્રઝરે—આંખાનાયુંદરે.

આરોહા—ખેડા.

આદર્શ—આરસી.

આં.

આંગણુ—આગલો ભાગ.

આંત્રસૂત્ર—આંતરડાં રૂપી
સૂતર.

ઈ.

ઈતિ—એ પ્રકારે.

ઈતસ્તત—અહીં તહીં-રનવન.

૩.

ધંધણુ—લાકડાં.

૪.

ઉંખાડ—ઉંખાડિયું—સળ-

ગતું લાકડું.

ઉદાગ—સ્વતંત્ર, અભિમાની.

ઉદક—પાણી.

ઉંટ—ઉંટ.

ઉભારી—ઉંચોકરીને.

ઉદિશ—(ઉદીચી) ઉત્તરદિશાં.

ઉપધાતીક—ઉપધાતિક-

ધાત કરનાર.

ઉપવન—ખાગ.

ઉત્ક—ધૂવડ.

ઉપવાત—વાયુ.

ઉધ્વ—ઉંચે.

ઉદય—ધણું.

ઉદ્ધરેતા—ઉધ્ધરેતા-ઈ-

દ્રિયગિત.

ઉત્તમવાદન—અર્જુન.

ઉત્ત—ખોણેણું.

ઉત્તરી—ઉત્તરી, વિનાની.

ઉપરાગ—નિવૃત્તિ.

ઉધર્મ—ઉદ્ધાર કર.

ઉદ્દેલ—ઉદ્દેલન—ફરવું તે.

ઉદવરત—ઉત્તડ.

ઉત્તલ—છછર.

ઉપવિષ્ટ—ખેડા.

ઉન્મેલી—ઉધાડી.

ઉન્નર—ઉન્નર.

ઉચોતકારી—પ્રકાશકરનાર.

ઉલ્ખલ—ખાયણિયો.

૫.

એરંડશળ—(એરંડાફળ) પપૈયા.

એઠી—ઠરી (રહી).

૬.

ઓદન—(રાંધેલો) ભાત.

ઓટ—અર્થાત્ અતિશય.

ઓધન—બહાવલાં.

ઓક—(ઓકસ્)રથાન.

૭.

ઓરસપુત્ર—પરણેલી સ્ત્રીથી થયેલો

છોકરો.

૮.

આંતર—(આંતર) માંય.

આંગના—સ્ત્રી.

આંગીલી—શધડી.

આંજલિવાળી—હાથ જોડી.

આંબ (આંબસ્) જળ.

આંખર—પર.

આંત્ર—આંતરડાં.

આંખુજ—કમળ.

આંખુ—પાણી.

આંખુધિ—સમુદ્ર.

આંતક—યમ.

અંત્રાસન—ઉપરજો.

અંગદ—જાણુગંધ.

ક.

કર્ણાગમ—કર્ણનો છોકરો

વૃષપર્વા.

કલિમલ—પાપ.

કલપતરુ—આંખો.

કલંબી—કલંબ વૃક્ષ.

કર્ણુક (કર્ણુકાર)—કરેણુ-
નો છોકરો.

કરિવર—ઉત્તમ હાથી.

કલરવ—અરપષ્ટ ઉચ્ચાર.

કરણુ—કરવું તે.

કચોલાં—ખાલા.

કરગદ—કર્મદાં.

કદંબ—કાદવ.

કચ્છપ—કાચખો.

કરભ—ઊંટનું બચ્ચું.

કલ્પવૃક્ષ—ગનોકાગના પૂર-
નારું ઝાડ.

કલથ—કલશી.

કલિંકશ્વળ (કલિંગશ્વળ)—
કાળીંગડાં.

કર્ણુને—એક જાતનું
વાજિંત્ર.

કશાએ—આખૂકે.

કરપત્ર—કર્પત.

કદન—નાશ.

કપિલા—ગોરી ગાય.

કલ્પાંત—કલ્પનો અંત.

કલ્પ—પાપ.

કપોત—હાલો.

કથાનક—આખ્યાન.

કલ્પ—ના કરતાં ન્યૂન અ-
ણ્યાણા.

કર્ણુક—ખેડૂત.

કર્ણુજ—કર્ણુનો છોકરો.

કા.

કાલકૂટ—એક જાતનું ઝેર.

કાલિદિ—યમુના.

કાનન—વન.

કાર્મુક—મનુષ્ય.

કાસ—ખાંસી.

કાં.

કાન્ત—સ્વાગી.

કિ.

કિંકિણી—ગુધરી.

કિરીટો—અર્જુન.

કિલ્લિમલ—પાપ.

કુ.

કુલિજન—કુળવાન.

કુળાંડ—કાળુ.

કુમકુમકાન્ત (કુંકુમકાન્ત)—
કુંકુમેવું રાતું.

કુખ્જ—કુળજ.

કુતુષકાળ—ગધ્યાનની પા-
સેનો વખત.

કુપિત—ક્રોધિતો.

કુલાંગારક—કુળમાં અં-
ગારા જેવો.

ફશ—દર્બ.

કુશકોદંડ—કુશનું ધનુષ્ય.

કુત્ર—ક્યાં.

કું.

કુંડલિન—સર્પ.

કૂ.

કૂર—ભાત.

કૂર્મ—કાચબે.

કૂઠાર—કોવાડો.

કૃ.

કૃષ્ણ—કાળી.

કૃષ્ણ (કૃષ્ણા)—દ્રોણદા.

કૃતિગ—ગનાવટી.

કે.

કેશાકર્ષણ—જાળ ખેંચવા તે.

કેશુ—ખાખરા.

કેત (કેતુ)—ધન.

કૈ.

કૈવલ્ય—મુક્તિ.

કો.

કોઠક—ભાત, તરેહ.

કોશ—દેહ (૩ પીકોશ):

કોવિદ—પંડિત.

કોલ-એક જાતનું રંગકડું.

કોદંડ—ધનુષ્ય.

કોલકલ—કોયલ.

કૌ.

કૌસંભવઅ—કસુંબલ લૂગડું.

કં.

કંકણી (કિંકણી)—ધુધરી.

કંકુપન—ખંજવાળવું તે.

કંદર્પ—કામ.

કંબલ—હાથી પર નાખવાની ઝૂલ.

કંકાલ—હાડપિંજર.

કંદુક—દડો.

ક.

કતુ—યમ.

કતુરાજ—મોહાયમ.

કાં.

કાંતિ—કાંતિસામ્ય યોગ.

ક્ષ

ક્ષાર—ખાર, ખારો.

ક્ષિ.

ક્ષિપ્ર—તરત.

ક્ષિતિએશ—પૃથ્વીમાં (૧)

ક્ષિતીશ—પૃથ્વીપતિ.

ક્ષિર નિધિ—દૂધનો સમુદ્ર.

ક્ષિપ્ત—ફેંકેલો.

ક્ષિસકાર—દૂધનેવાં ઘોળાં.

ક્ષો.

ક્ષોભ—ગનનો ગભરાટ.

ક્ષ.

ખટપટ—ભગમે.

ખંજન—સંગડા.

ખટવાંગાયુધર—ખડવાંગનામે આ-
યુધ ધરનારો.

ખઘાત—આગિયો ઇવડો.

ખદિર—ખેર.

ખુ.

ખુર—નખલા—ઘોડાની ખરીઓ.

સ્વે.

ખેચર—પક્ષી—આકાશમાં ફરનાર.

ગ.

ગર્ધવપક્ષી (ગૃધ્રપક્ષી)-ગીધ.

ગછે—ગતય.

ગર્જન—ગર્જના.

ગણુવ્રત—ગણુવૃત-ગણુથી વીંટા-
યતા.

ગણુ—સમૂહ.

ગરલ—ઝેર.

ગહવર—ગુફાઓ.

ગણુક—જેથી.

ગરવા—ઁઠ-મોટા.

ગા.

ગામી—જનાર.

ગુ.

ગુજે—ગરજે.

ગુર—ભારે.

ગુરમી—ગુરનો ધાત કરનાર.

ગુરે (ગુરવે)—ગુરને.

મું.

મુંજ—છાતું.

મુંજે—જાની જગામાં.

મૃ.

મૃદરજગર્જન—મુંજે કાઢવો.

મૃદસ્થલીલાવાસ—મૃદસ્થાશ્રમીને મૃ

દસ્થાશ્રમ ભોગવવાના સ્થાનરૂપ

મૃદિણી—ઝી.

મૃ.

મુંજન—ગાજર.

મો.

મોધૂમ—મધુ.

મોલકધમ—બ્રહ્માંડરૂપી ગ્રાણી ઉપ-

જવવાનો ધર્મ.

મોટુંદ—મોંઘાનાં ટોળાં.

મોલકકુંડ—મોલક અને કુંડ જાતના
પુત્ર.

મોખ્ય—છાનો.

મોધૂલિકા—મોરજ લગન.

મ્રી.

મ્રીવા—મર્દન.

મ્રે.

મ્રેવી (એહેવી) લેવી.

મ્.

મનસાર—કપૂર.

મરધરતા—ખોખારતા.

મો.

મોટક (મોટ)—મોડા.

મ્.

મર—ભાત.

મરતી—ફરતી.

મમડાં—મીણિયાં.

મરે—મળે.

મકપાણિ—કૃષ્ણ.

મરામર—સ્થાવરજંગમ.

મરાખ—ગતી.

મતુક—મોતરો.

મિ.

મિત્રપત્ર—ધગાસો.

મિલિક—મીલની ભાજી.

મિત્ર—આશ્રય.

ચિત્રા—એક નક્ષત્રનું નામ.

ચિત્રચરિત્ર—આશ્ચર્ય કા-

રક ચરિત્રવાળો.

ચતિકા—વેદી.

ચિં.

ચિંતાગણિ—ગનકાગના

પૂરનારો ગણિ.

ચૂ.

ચૂચક—ડોંટડી.

ચે.

ચેતસ્—મન.

ચં.

ચંદ્રક—ચાંદલો.

ચૂ.

ચ્યુતિ—ખરવું.

છા.

છાદુ—ઢાંકું.

જ.

જગતી—પૃથ્વી.

જલોકાલવી—ગાળી.

જનપદ—દેશ.

જગવીર્ય—જમના સરખા પરાક્રમ
વાળો.

જહપે—ખોલો.

જનક—પિતા.

જયગાન—જયકારી.

જા.

જામાતાર—જમાઇ.

જાજવલ્યગાન—ધણુંજ પ્રકાશિત.

જાન્હવી—ગંગા.

જાં.

જાંખુક—શિયાળ.

જી.

જીભાકાર-સજીવન સરખા.

જો.

જોલ—જોડ.

જં.

જંખીર—ખાટાં મોટાં લોખુતું ઝાડ.

જંખુક—શિયાળ.

ઝુ.

ઝુઝ્યા—ઝપટાયો.

ટી.

ટીકુર—ટીંડરવાં.

ઢી.

ઢીઠ—ધીટ—ધટ—દૃઢ.

ત.

તસ્માત—તેથી.

તંત—આગ્રહ.

તડિત—વીજળી.

તરચકા—છાંટા.

તર્જના—તિરસ્કાર.

તડાગ—તલાવ.

તરણિ—સૂર્ય.

તતઃપર—ત્યારપછી.

તત્રુ (તત્ર) ત્યાં.

તા.

તાવત—ત્યાંસુધી.

નાક્ષર (નાક્ય) — ગરક.
તાર — કીકી.
તાટક — કાનનાં ધરણાં.
તારતમ્ય — ઓછું વધણું.
તાસ — તેને.

તાં.

તાંદળ — ઓખા.

તિ.

તિગંગળ — અતિ મોટા
ગરમ.

તુ.

તુરંગ — ઘોડો.

તુરંગમ — ઘોડા.

તુણી — તુણી — જાનામાનસ.

તૂ.

તૂલ — હલકો.

તૂણું — જલદી.

તે.

તેન — તેણે — તેને.

તો.

તોય — પાણી.

તોષ — સંતોષ.

તં.

તંત્રી — જત્રી.

ત્ર.

ત્રયઅક્ષ — ત્રણ આંખો.
વાળો.

ત્રિ.

ત્રિવેણું — રમના ત્રણ હાંડ.

ત્રો.

ત્રોસલાં — ત્રિશૂળ (?)

થ.

થકે — થાકે.

થા.

થાકે — જાકી રહે.

દ.

દયીતા — વાહાલી.

દતુતન — દૈત્યનો છોકરો.

દહન — અગ્નિ.

દક્ષી — ચતુર.

દદુ — દાદા.

દા.

દાનોદક — હાથીના માથાને ગઢ રસ.

દિ.

દિવાકર — સૂર્ય.

દિવ્ય — પ્રતિષ્ઠા સોગંદ.

દિપ્ત — શોભાયમાન.

દી.

દીવને — દિવને — આકાશને.

દીપાલિકા — દીવીઓ.

દુ.

દુઃપ્રાપ — નગને એવું.

દુસ્તર — મુસ્લિમી પાર પડે તેવું.

દુષ્ટતેલ — સરસવઆદિનું તેલ.

દુકૃત — દુઃકૃત — નઠારાં કર્મ.

દ.

દૃશના — દૃષ્ટિના

દે.

દેવત્રિવિક્રમ — વાગ્મન.

દો.

દૈવગુ—જોષી.

દો.

દોલા—હીંચકા.

દં.

દંડનીત (દંડનીતિ)—રાજવિદ્યા.

દ્યુતિમાન—કાંતિમાન.

દ્યોત—દ્યુતિ—કાંતી.

દ્વિ.

દ્વિધા—બેપ્રકારે.

દ્વે.

દ્વેષાયન—વ્યાસ.

ધ.

ધરાસુર—આહાગુ.

ધનિષ્ઠ—ધનવાન.

ધનંજય—અર્જુન.

ધા.

ધાત્રી—આગળાનું ઝાડ—આગળી.

ધારાયત્ર—મન્થ વેધવાનો ધત્ર.

ધારા—વેગ—ગતિ.

ધી.

ધીવર—ભોઈ.

ધૂ.

ધૂરિ—ધુરંધર.

ધૂલિ—ધૂળ.

ધ્વ.

ધ્વંશ (ધ્વંસ)—નાશ.

ન.

નકુત્ર—નોળિયો.

નલિની—કગળ.

નવનીત—માખણ.

નદન—ધનુષ્યમાત્ર. (પ્રમાણમાં).

નરવર્ય—માણસમાં ઉત્તમ.

ના.

નારિકેલી—નારિયેળી.

નાપિક (નાપિત)—વાણંદ.

નાઈ—હામ.

નાગ—હાથી.

નિ.

નિધાન—ભંડાર.

નિપાત—નાખણ.

નિષ્પત—લાખની સંખ્યા.

નિર્વહજે—નભવજે.

નિર્ભર્સના—નિંદા.

નિદર્શન—દર્શાવ.

નિર્ગમ્યો—ગયો, ખોયો.

નિધિ—ભંડાર, સમુદ્ર.

નિષ્કંટક—શત્રુ વગરનું.

નિષ્પ્રસ—કાંતિ વગરના.

નિપતી—પડોને.

નિરતાર—પાર.

નિપટ—હેક બહુના અર્થમાં છે.

નિપાત્યા—પાડ્યા, માર્યા.

નિધન—પાશ.

નિષેધ—રદ કરવું તે; અટકાવ.

નિર્બંધ—જરૂર, નિશ્ચય.

નિર્વશે—નભવશે.

નિર્ધુત્ર—ધૂમાડા વગર.

નિશ્ચયા—ચર્યા.

નિર્ધોસ—ગુંદર.

નિરાજન—આરતી.

ની.

નીત—નીતિમાન.

નીમીદયાં (નિમીદયાં)—મીઝ્યાં.

નીહાર—ઝાસ—ઝાઝળતું પાણી.

નીસોઢાહ—વાછરડો વાછરડી પરણુ.

વત્તાં તેને નીલ પરણાવી કહેછે.

નીરમજજન—જળમાં સ્નાન.

ને.

નેટ—નકકી.

નેડો—મેડો.

પ.

પતન—મરણ પડવું તે.

પરાયણ—આસક્તિવાળો.

પરિખા—ખાધ.

પરોધર—રતન.

પદ્મ—કમળ.

પરેશાન—પરેસ્તાન-પરીઓનો મુલક.

પટુ—સારી.

પળપાઠ—એક એકની પાછળ.

પટમંદર—તંબુ.

પદ્મની—કમળનો છોડ.

પરિરંજણ—આલિંગન.

પદાતિ—પાયદળ.

પરાંગમુખ (પરાંગમુખ)—વિમુખ

થયેલો, પાછો પડેલો.

પટહ—એક જાતનું વાણુ.

પદાંબુજ—પગરૂપી કમળ.

પત્તગરિપુ—ગરૂડ.

પદ્માનાથ—લક્ષ્મીપતિ.

પળ—માંસ.

પરબળ્યા—હરાબ્યા.

પટ્ટીશ—એક જાતનું હથિપાર.

પડ—પૈડવાં—ડેડવાં.

પળ—ચાર તોલાનું વજન.

પનઈ—પાવડી.

પરિધાન—પેહેરાવવાનું તે.

પથિક—વટેમાથું.

પરિમહ—સાથે રાખવું.

પય—દૂધ.

પા.

પાર્થગિત્ર—કૃષ્ણ.

પારેવવત—પુતર જેવા.

પાર્શ્વધાર—આરાપીજણી.

પાસી—પાસે.

પાચે—પાકે.

પાકાશ—ખાખરા.

પાપભીત—પાપથી બીનેલો.

પારગામી—પાર જનારા.

પી.

પિનાક—મહાદેવનું શસ્ત્ર.

પિરપલિમૂળ—પીપળીમૂળ.

પિષ્ટમજ્જન—(પિષ્ટ-લોટન+મજ્જન-કુળવું)-ધીમાં બોળેલા મહુના લોટનો પાક.

પિપીલિકા—કીડી.

પિતામહી—દાદી.

પિશ્ત—ચાડિયો.

પિયાર—પારકું.

પી.

પીન—પુષ્પ.

પીંડીપીંડાલક—એક જાતનું શાક.

પુ.

પુરીષ—ભાદ.

પુન્નાગ—સોપારીનું ઝાડ.

પુરંધ્રી—દાસી.

પુષ્પબાણ—કુલરૂપી બાણવાળો કા-
મદેવ.

પુરંદર—ઇંદ્ર.

પું

પુંગળ—ઐષઠ.

પુંખ—બાણનો પોંછાવાળો ભાગ.

પુંડરીકાક્ષ—વિષ્ણુ.

પુંસવન—ગર્ભને સંસ્કાર કરવાનો એ-
ક વિધિ.

પૌ.

પૌલિકધાર (ધારા)—ઘોડાની
ચાલ.

પૌરુષ—પરુષ.

પં.

પંકજ—કમળ.

પંડોળકળ—પંડોળાં.

પંક—કાદવ.

પંતગ—સર્પ.

પંચાનન—સિંહ.

પંચત્વ—મૃત્યુ.

પ્ર.

પ્રયોજ્યું—સાંધ્યું, મોકલ્યું.

પ્રસ્થાન—પરતાનું કરવાની જગો.

પ્રપત્ની—શોક્ય.

પ્રક્ષાલ્યું—ઘોડું.

પ્રણવ—ઝોંકાર.

પ્રદોષ—સંધ્યાકાળ.

પ્રચ્છતા—પૂછાપૂછ.

પ્રતિયાસથી—પ્રતિયા કરીને.

પ્રતિષ્ઠા—મોકલ્યો.

પ્રણિપાત—નમસ્કાર.

પ્રભવતી—ટાળતી.

પ્રયુત—દશ લાખ.

પ્રયોજ્યશ—મોકલીશ.

પ્રબોધ્યા—શીખામણ આપી.

પ્રભાકર—સૂર્ય.

પ્રમાણી—ઝોળખી.

પ્રધાન—મુખ્ય.

પ્રસ્થ—શેરનું માપ.

પ્રા

પ્રાગે—ઘણુંકરીને.

પ્રાસાદ—મેહેલ.

પ્રાર્થનો—(પાર્થનો)અર્ચનનો.

પ્રાકૃત—સાધારણ, લૌકિક.

પ્રાધુર્લિક—પરોણો.

ફ.

ફગાવે—ફરવે.

ફે.

ફેણિકા—સુતરફેણી.

વ.

વહિર્મુખ—ધર્મબ્રહ્મ.

વધિર—બેહેરો.

વિ.

વિદિવકા—ખીલી (ખીલીનું અથાણું).

વિભૂતવંત—ધારણકરનાર.

વુ.

વુધ—ડાહો.

વં.

વંધકિ-વંધકી, વ્યભિચારણી સ્ત્રી.

ઞ.

અહગોળક—અહાંડરૂપી ગોળો.

ખ.

ભવિત્ય—ભાવિ-યવાદાળ.

ભા.

ભાર—વીસ તોલાનું વજન તે.

ભારકરધામ—સૂર્યલોક.

ભારતની ગતિ—અર્જુનનું જળ.

ભાવિ—નિર્માણ કરેલું.

ભાન—જ્ઞાન.

મી.

મીષણુ—ભયાનક.

મીડા ધાલે-કડામ કરાવે.

મૂ.

મૂરિ—ધણી.

મૂલત—રામ; પવંત.

મૂર—નકી. (પાદપૂરણાયં.)

મૂધરજી—પાર્વતી.

મૂધુડિ—તોપ.

મૂસુર—બ્રાહ્મણ.

મૃ.

મૃત્ય—સેવક.

મો.

મોગતી—ખાતી.

મોડતાર—મોગવનાર.

મં.

મંગ—નાશ.

મ્ર.

મ્રષ્ટવીહિ—સેકેલી જવની ધાણી.

મ્રમરવતુ—મ્રમરાની પેઠે.

મ.

મખ—યજ્ઞ.

મગ્ન—હુએલો.

મનમથ—(મન્મથ) કામદેવ.

મધુકર—મગરો.

મયૂર—મોર.

મધવા—ધંદ.

મરાળ—હંસ.

મઘપ—દારડીઓ.

મલય—મલયાચળ. (દક્ષિણ દિશાનો

એક પર્વત.)

મણિનાયક—મોટો મણિ.

મયૂરવતી—મોરના જેવા.

મજ્જન—રનાલ.

મદના—મદન કરનાર.

મકર—મગર.

મધુપર્ક—પંચામૃતથી પૂજન કરવું તે.

મહિષમર્દની—મહિષાસુરનો નાશ કર-

નારી દેવી.

મરમર—અવાજ કરતો.

મા.

માતંગ—હાથી.

માર્ગી—માર્ગે જનાર.

માયાન્ન—અદડતું અન્ન.

માતંગ—જંગલી.

મામથ—મારો અર્થ.

મારત—વાયુ.

માદ—મદ.

માનંત (મહાન્ત)—મોટા; સમર્થ.

માયાવતી—રતિ.

માન—માપ.

માર્.

માંડ—જરાપણુ.

માંડા—કણુકી કેરમાનો એક ખાવાનો
પદાર્થ.

મુ.

મુગ્ધ—મૂર્ખ, વિવેક હીણુ.

મુદ્ગ—મગ.

મુક્તા—મોતી.

મુક્ટનિકર—મુગટનો જથો.

મૂ.

મૂખદાક્ષિ—મોઢાની કે જોખની શ-
રમ.

મૂકપણું—મુંગાપણું

મૃ.

મૃગમદ—કશ્તુરી.

મૃણાન્ન—કમળતંતુ.

મૃદંગની—મુંદર શરીરવાળી.

મે.

મેષ—ધેટો.

મેઢહા—મેઢ નામે ધાતુનો નારા કર-
નાર.

મેખળા—કંદોરો.

મો.

મોદ—આનંદ.

મૌં.

મૌંજી—જનોષ.

મં

મંડન—શણુગાર.

મ.

મસજનિત—મસૂથી થએલાં.

યલક—એક જાતનું શાક.

યમસુકત—યમસ્તોત્ર.

યશી—યશ બોલનારા ભાટ બ-
ગેરે.

યા.

યાતના—ફેરો.

યામાત્ર—જમાઇ.

યાવત (યાવત્)—જ્યાં સુધી.

યુ.

યુગ્મ—જોડુ; બે.

યૂ.

યૂપ—યજ્ઞસ્તંભ.

ર.

રમા—લક્ષ્મી.

રહસ્ય—છાનો બેદ.

રજસિ—અટકાવવાળી.

રજ્જુ—દોરી.

રતીશ—પ્રદુમ્ન, કામદેવ.

રક્ષિતા—રક્ષણ કર્તા.

રા.

રાજિત—શોભાયમાન.

રાજસ—રજ્જુસુણુવાળું.

રાજિ—પંકિત.

રાજમાયાત્ર—એક જાતના અડદ.

રાશ (રાશિ)—ઢગલા-નરરાશ બેગો
શબ્દ લેઇએ તો સેવકો થાય.

રિ.

રિપુ—શત્રુ.

રૂ.

રૂપ—રૂપાનો.

રૂચિર—મનમગતો.

રો.

શૈધ—રૂંધાઈને.

લ.

લકુટિ—લાકડી.

લગ્નિ—પ્રીતિ.

લવણુ—મીઠું.

લા.

લાવાં—લાવરાં, જાકરીનાં નાનાં બચાં.

લાલસ—પ્રીતિવાળું.

લિ.

લિપ્ત—લેપાયલું.

લો.

લોટચો—અદર્શ કર્યો.

વ.

વરવા—નોતરવા—પસંદ કરવા.

વર્ધ્ય—ઉત્તમ.

વરજાવી—ત્યાગ કરાવી.

વસન—વસ્ત્ર.

વર—ઉત્તમ.

વન્હિ—અગ્નિ.

વન્હિસૂકતે—અગ્નિસ્તોત્રે.

બનરાજિ—વનનાં જાડોની પંક્તિઓ.

વર્તુલ—ગોળાકાર.

વચ્છદંત—એ નામનું જાણુ.

વડવા—ઘોડી.

વર્મ—અખતર.

વશીખા—વર્ષના.

વડવાવન્હિ—સમુદ્રનો અગ્નિ.

વરાહ—ભૂંડ.

વા.

વાટિકા—વાડી, ખાગ.

વારાહ—ભૂંડ.

વાસવ—ઈંદ્ર.

વાત—વાયુ.

વાગમી—બહુ બોલનાર.

વાડવ—બ્રાહ્મણ.

વાપી—વાવ.

વાજ—હંફાવે.

વારિધિ—સમુદ્ર.

વારખી—વરસાદની.

વાં.

વાંસેહ—વાસતી ગાઠો.

વાંચિત—છરેછેલું.

વિ.

વિવણુ—કર્દરૂપી.

વિકૃત—નકાર ૩૫.

વિદ્યુત—વીજળી.

વિજન(વ્યજન)—પંખો.

વિહર્ણુ—વિહાર.

વિક્રમધારા—ઘોડાની ચાલ.

વિહૂર—ઘણું દૂર.

વિશારદ—પંડિત.

વિચલી—નચળે તેમ.

વિનતામૃત—ગરડ.

વિરપાક્ષ—મહાદેવ.

વિક્ષણુ—જોવું.

વિધુવદની—ચંદ્રમુખી.

વિભિન્ન—હેદાયલી.

વિકસિત—ખીલેલું.

વિષદ—નિર્મળ.

વિટંબે—વિટંબના ઠરે.
 વિભાવસુ—અગ્નિ.
 વિધાત—નાશ.
 વિયત—આકાશ.
 વિડંબ્યા—વિટંબનાવાળા કર્યા.
 વિનીત—નમ્ર.
 વિહંગમ—પક્ષી.
 વિરંચી—પ્રહ્લા.
 વિષદંતી—ઝેરવાળા દાંતવાળી.
 વિધાન—પ્રકાર, વિસ્ત્રિ.
 વિજયા—ભાંગ.
 વિષુચિકા—એક જાતનો ફાગ.

વી.

વીણાપાણિ—નારદ.

વૃ.

વૃષલિ—ધર્મભ્રષ્ટ.
 વૃષભધ્વજ—મહાદેવ.

વે.

વેધ—દોષ, વાંધો,
 વેદુ—જાણું.
 વેદ—જાણુ, નક્કી.
 વેળ—લેહેર.
 વેષ્ટિત—થેરેલું.

વૈ.

વૈશ્ય—વાણિયો.
 વૈદર્ભી—સીતા.
 વૈકંતકેરી—વિકંત નામે આડની.

વ્ર.

વ્રણ—ક્ષત, ચાંદુ.
 વ્રતયુત—વ્રત સહિત,

ત્રી.

ત્રીહિ—ડાંગરની ધાણી.

ઠય.

ઠયંજન—ઠયજન—વીંજણો.
 ઠયકત—રપટ.

ઠયમ—ઠયાકુળ.

ઠયકિત—અમુક, દરેક.

ઠયા,

ઠયાળ—સર્પ.

શ.

શકુ—ઈંદ્ર.

શર્મ—સુખ.

શશિખિંબ—ચંદ્રનું ચાંદરણું.

શને શને—(શને: શને:) ધીમે ધીમે.

શશિપર—ચંદ્ર.

શરભ—એક જાતનો મૃગ.

શશિ—ચંદ્ર.

શરાસન—ધનુષ્ય.

શલાક (શલાકા)—શળીઓ.

શશિદીપે—ચંદ્રરૂપી દીવાળો.

શણુ—શણિયાં.

શા.

શાળિકા—સાળી.

શાતકિંકણ—ગલકાં.

શાશન—આસા.

શિ.

શિસમીકુળ—શીશમનું કુળ.

શિર્ષ—મસ્તક.

શિલીમુખ—જાણુ.

શિવા—શિયાળવી.

શિશપંકજ—માથારૂપી કમળ.

શિષ્ટ—શ્રેષ્ઠ.

શિળિકા—પાલખી.

શી,

શીકર—છાંટા.

શુ.

શુક્રતા—ધોળાશ.

શુક્રપુખ્ત—પોષટના પીંછાના છેડાવાળા.

શુષ્કટક—સૂકાઈ ગયેલા.

શુચિ—પવિત્ર.

શો.

શોશ—(એ નામની સ્ત્રી) સોજો.

શ્રી.

શ્રીખંડ—ચંદન.

શ્રુ.

શ્રુતિ—સાંભળેલું.

શ્રો.

શ્રોત્રિય—વેદપાઠી.

શ્લે.

શ્લેષ્માતક—ભીંસાગાતું ઝાડ.

શ્વે.

શ્વેતપદ્મ—અજવાળિયું.

સ.

સમ્યક—રૂઠો.

સહોદર—ભાઈભાંડુ.

સહકાર—આંખો.

સતાવર—(સતાવરી)—સહઅમૂળી

વનરપતિ.

સન્નિતા—(સંયુક્તા)—સંયુક્ત.

સમાશ્રય—આશ્રય.

સપત્ની—શોક્ય.

સમોતા—સારા.

સચિવ—પ્રધાન.

સમ્મત—અભિપ્રાય.

સદય—દયાવાળા.

સન્નિલે—પાણીએ.

સપત્ન—શત્રુ.

સગદક—મેદ સહિત.

સમ્પર્ક—મેળાપ.

સડકા—સમૂળગા.

સગપાતી—જટાકુનો બાઇ.

સન્ન (સન્નન)—દર.

સપરાણો—પેરા—દર.

સ્પૃતદિકાન્મંગળક્રેદા કેસા તદગલિયો.

સનગાર્જન—સ્વદેહ કે પવિત્ર કરવું.

સપક્ષ—પાંખ સહિત.

સા.

સાતો—સમાપ્ત થયો.

સાગ—શીખાગણ.

સાવળિયાણી—શંભલી.

સાયકું—જાણ.

સિ.

સિદ્ધોવર્ણ—જાળ વ્યાકરણ.

સી,

સીત—સીતકાર.

સીગચાલ—હૃદય ચડીને ઉભે,

રહેનાર.

સુ.

સુખસીગ—સુખની સીમા.

સુરસરિતા—ગંગા નદી.

સુગન—પુષ્પ.

સુરનાતો—નાહી ધોઇ તૈયાર થવું.

સુરાલય—દેવળ.
 સુપતન—સારી રીતે પડતા.
 સુપર્ણુ—ગરૂડ.
 સુધા—અમૃત.
 સુવર્ત—(સુવર્ત) સારાંગોળ.
 સુભગ—સુંદર.
 સુપ્ત—સૂતેલા.
 સુહૃદ—મિત્ર.
 સુરભિ—ગાય.

સૂ.

સૂતિકા—સૂવાવડી.
 સૂકર—(શૂકર)—બૂડ.
 સૂત્રાભર્ણુ—મંગળસૂત્ર.
 સૂર્યસુત—યમ.
 સૂદ—રસુહ્યો.

સૃ.

સૃષ્ટ—સરજેલો.
 સૃચિ—શરવો.

સે.

સેનાની—સેનાપતિ.

સૈ.

સૈરંધ્રિ—દાસી.

સો.

સોરંભ—સુગંધ.
 સોમપાન—સોમવદલીપાન,
 સોમવલ્લિકા—સોમવદલી.

સં.

સંભાર—મશાલો.
 સંતત—નિરંતર.
 સંચારે—ચાલવાથી.

સંધર્પણુ—ધસતું.
 સંદર્પી—હરખપામી.
 સંગમવંત—સાથે રહેનાર.
 સંઘાત—સમૂહ.
 સંદર્પ—સંબંધ.
 સંબોધ્યા—સંબોધન કર્યા—સંબો-
 ધન કરી બોલાવ્યા.
 સંયમિનીપતિ—યમ.

સ્ત.

સ્તળક—કુલનો ગુચ્છો.

સ્થા.

સ્થાપ્ત—મહાદેવ.

સ્થિ.

સ્થિત—ઉભો રહેલો.

સ્થૂ.

સ્થૂલોદર—મોટા પેટવાળો.

સ્થ.

સ્થંડિલ—મન સાફ મંત્રથી સાફ
 કરેલી જગા.

સ્ને.

સ્નેહહિણી—તેલ વગરનાં.

સ્મ.

સ્મર—કામદેવ.

સ્મશ્રુ—દાઢી.

સ્મા.

સ્માર્ત—કમંકાંડી.

સ્વા.

સ્વાદુ—સ્વાદિષ્ટ—મીઠાં.

હ.

હયમોચન—ઘોડાને ઊડવો.
 હરિભાષિતે—કૃષ્ણ કહેલું.

હરિ—ધોડો.

હરિદિવસ —એકાદશી.

હરિત્—લીલું.

હરિદ્રા—હળદર.

હતવિધિ—અત્રીશ મુખનો પ્રહાર,

હુ.

હુતાશન—અગ્નિ.

હે.

હેલા—ચંદ્રપ્રકાશ.

હેમકુંદ (હિમકુંદ)—અરધ અને કુંદ

(મોગરાના પુષ્પ) જેનો ઉજળો

હું—ખાડો,

